LIBRARY OF
THE UNIVERSITY
OF ILLINOIS

FROM THE LIBRARY OF
CONTE ANTONIO CAVAGNA
SANGIULIANI DI GUALDANA
LAZELADA DI BEREGUARDO
PURCHASED 1921

Rare Book & Special
Collections Library

945
M93an

1773
v.1

LUDOVICI ANTONII
MURATORII
OPERA OMNIA.

ANTIQUITATES ITALICAE MEDII AEVI,

SIVE

DISSERTATIONES

De Moribus, Ritibus, Religione, Regimine, Magiſtratibus, Legibus, Studiis Literarum, Artibus, Lingua, Militia, Nummis, Principibus, Libertate, Servitute, Foederibus, aliiſque faciem & mores Italici Populi referentibus poſt declinationem Rom. Imp. ad Annum uſque MD.

OMNIA ILLUSTRANTUR ET CONFIRMANTUR

INGENTI COPIA DIPLOMATUM ET CHARTARUM VETERUM,

Nunc primùm ex Archivis Italiae depromtarum,

ADDITIS ETIAM

NUMMIS, CHRONICIS, ALIISQUE MONUMENTIS NUNQUAM ANTEA EDITIS.

AUCTORE

LUDOVICO ANTONIO MURATORIO

SERENISSIMI DUCIS MUTINAE BIBLIOTHECAE PRAEFECTO.

Arretino Seminario & Collegio Eccleſiaſticorum Caſtilionenſi Epiſcopalibus alteram hanc editionem curantibus.

TOMUS PRIMUS.

ARRETII MDCCLXXIII.

Typis Michaelis Bellotti Impreſs. Epiſcop. ſub ſigno Petrarcae.

SUPERIORIBUS PERMITTENTIBUS.

Ad calcem Operis totius ſeriem Diplomatum & Chartarum Ordine Chronologico digeſtam, necnon Indicem Generalem Rerum, & Nominum in Voluminibus quibuſque exiſtentium reperient Lectores Eruditi.

945
M93an
1773
v.1

SERENISSIMO AC POTENTISSIMO PRINCIPI

FRIDERICO AUGUSTO III.

REGI POLONIARUM, MAGNO DUCI LITHUANIAE, RUSSIAE, PRUSSIAE, MASSOVIAE, SAMOGITIAE, KIOVIAE, VOLHINIAE, PODOLIAE, LIVONIAE &c. DUCI SAXONIAE, JULIAE, CLIVIAE, MONTIUM ANGRIAE, ET WESTPHALIAE, S. R. IMP. ARCHIMARESCHALLO, ET ELECTORI, LANDGRAVIO THURINGIAE, MARCHIONI MISNIAE, AC SUPERIORIS PARITER ET INFERIORIS LUSATIAE, BURGGRAVIO MAGDEBURGI, COMITI PRINCIPALI HENNEBERGICO, COMITI MARCAE &c.

EA eſt maximorum Principum excellentiſſima conditio, ut non tantum inter Populos, quibus dominantur, ſed etiam celebritate famae ubique gentium cultores ſibi & admiratores pariant, atque concilient. Idque potiſſimum contingit, quoties ii Potentiam Virtutibus ornant, & egregiis factis ad remotiores etiam fines extendunt ſui nominis gloriam. Hujus autem felicitatis quanta ſit tibi portio, Potentiſſime Rex,

Italia

482480

Italia praeſertim univerſa locupletiſſima teſtis eſt, quae quamvis a te tam diſſita, ſummo tamen cum honore de te loquitur, teque amantiſſime ſuſpicit, atque miratur. Scilicet illa quidem cum voluptate ſemper meminit, quo tempore ad nos profectus, tum Religionis verae pio animi ardore documenta hauſiſti, tum ſolidae Pietatis fundamenta jeciſti, exemplo ſane memorando, quod ii etiam, qui ſequi & imitari non audent, mirari tamen & laudare non deſinunt. Mihi quoque adhuc obverſatur oris tui majeſtas, ſingulari cum comitate conjuncta, quam Mutinae Anno MDCCXII. IX. Kalendas Decembris oculis meis excepi. At poſtquam Regium Poloniae Thronum conſcendiſti, tuarum laudum longius latiuſque fama propagata eſt. Novimus & nos, quot quantaſque Virtutes in ampliſſimum iſtud Regnum intuleris. Novimus (hoc enim in omnium oculos incurrit) quam alte radices in te egerit Pietas, & Sanctiſſimae Religionis amor: quae prima, & ſupra reliquas neceſſaria in Principe laus eſt. Accedit Humanitas & Clementia ſingularis, quae tamen amicum jandiu foedus iniit cum curâ ſtudioque Juſtitiae. Atque hac viâ praeſertim, animos univerſorum Procerum, Populorumque tum Poloniae, tum Lithuaniae, tibi ita devinxiſti, ut jam quiſque immemor praeteritae diſcordiae, amore erga te & obſequio certet cum Populis, quibus jure hereditario dominaris. Ad haec pulchrum eſt intueri tantam in altitudine fortunae Modeſtiam, & praecipue Magnificentiam illam incomparabilem, quam ab inclytae memoriae AUGUSTO Rege, parente tuo, veluti per hereditatem accepiſti. Hanc ubique ſpirat Regalis Aula tua; omnia ibi ſplendida; omnia admirabili ordine diſpoſita

ſpoſita atque peracta; omnia denique non tam Animi tui magnitudinem, quam Mentis bene compoſitae elegantiam luculentiſſime teſtantia. Sed prae ceteris habet Polonia, quod in te miretur, raram videlicet Sapientiam, qua te ipſum, Populoſque tibi a Deo creditos, regis. Cujus quidem virtutis quanquam quotidiana praebeas exempla, mirum tamen in modum illuſtre ſpecimen dediſti in poſtremis Comitiis Pacificationis Regni tui. Ibi ardua ſupra modum negotia agitabantur: ibi luxatis Reipublicae membris opportunum quaerebatur remedium, ſed iis difficultatibus identidem ſeſe objicientibus, quae ſpem omnem redintegrandae ſalutis atque concordiae eripere viderentur. Actum erat de tam excellenti bono, niſi ſublimis tua mens interceſſiſſet. Nullus enim tam grandis obex exoptatae ab omnibus quieti eo tempore occurrit, quem non illico removerit conſiliorum foecundiſſima Prudentia Majeſtatis tuae: ita ut Sapientiam tuam mirati ſint, & adhuc mirentur vel ipſi Senatorum ſapientiſſimi, eique uni acceptam referentes partam tot bonorum affluentiam, te laudibus efferant nunquam interituris.

Ejuſmodi ergo invidendae dotes, praeclaraque Animi, ſimulque Throni tui ornamenta, ea ſunt, per quae non illos tantummodo, qui ſub te Principe degunt, felices, tuique amatores efficis, ſed exterorum quoque venerationem ſtudiumque erga Majeſtatem tuam allicis. Itaque diu eſt, quod ego captum me ſenſi ſplendore & famâ tuarum Virtutum, diuque etiam circumſpexi, quo monumento teſtari apud praeſentes & poſteros poſſem, quanta ſit mei erga te ſublimiſſimum Regem obſequii perennitas & promtitudo. Accedebat etiam arcta illa in-

ter Majeſtatem tuam, ac Sereniſſimum FRANCISCUM III. Mutinae Ducem, clementiſſimum herum meum, quem proxime praeterito anno ad te profectum tanto amore & gratiâ excepiſti, affinitas atque conjunctio: quum nobiliſſimus Brunſvicenſium Ducum Sanguis ex gemina Sorore, tam in Regiam Conjugem tuam MARIAM JOSEPHAM Archiduciſſam Auſtriacam, quam in eumdem Mutinae Ducem fluxerit, & in Auguſtiſſima AMALIA Romanorum Imperatrice, vivo Mulierum fortium & piarum exemplari, tu amantiſſimam Socrum, Mutinenſis vero Dux benigniſſimam Materteram, uterque demum alteram veluti Matrem colatis.

Itaque cui aequius, cui fidentius quam Majeſtati tuae offeram ego *Italicarum Antiquitatum medii aevi* Corpus, quod multis vigiliis & laboribus a me compactum, publici nunc tandem juris facere conſtitui? Immo, ſi quid ominari licet, neque injucundum, neque inutile Principi, adeo in ipſa Germania potenti & illuſtri, argumentum iſtud videatur. Quippe in hoc Opere collecta Eruditio illa fuit tum ſacra, tum profana, quae cum Germanica gente communis eſt, & Literatorum ingenia ac ſtudia apud ipſos Germanos S. R. Imperii cultores praecipue exercere ſolet. Et ſane quanquam Italicorum quidem Populorum mores, regimen, ceteraque barbaricorum Seculorum acta pertractanda ſuſceperim: nihilominus ita cum Germanicis Italica miſcentur, ut non minus unam, quàm alteram gentem illuſtrandam mihi propoſuiſſe videar. Heic enim verſati, heic dominati tot Romanorum Imperatores Germanici, heic Populis, aut exercitibus praepoſiti tot Principes & Proceres ex Germania ipſa profecti. Dicam etiam,

tiam, tuos ipſos vetuſtiſſimos Majores Miſniae Marchiones, ſublimiorum munerum ac Dignitatum ſplendore conſpicuos, iis ipſis antiquis temporibus in Italia invenies. Nam quod eſt ad Langobardorum Regnum, Francorumque apud nos Imperium: quis neſcit, eos ipſos Principes, eaſque Nationes ex Germania ſuam duxiſſe originem? Quare in eam ſpem adductus ſum, nihil obſtituram ſublimitatem Dignitatis tuae, Inclyte Rex, quin humillimum hoc obſequii mei tributum benigne excipias: quod utinam provolutus ad Thronum Majeſtatis tuae coram exhibere potuiſſem. Faxit interea Deus, ut quae Pax ampliſſimo iſti Regno, Te potiſſimum curante, parta eſt, diutiſſime perſeveret; & ſi quando ad arma inſurgendum ſit, ea ſolum convertantur in Crucis inimicum, atque Orientis Tyrannum.

SACRATISSIMAE MAJESTATIS TUAE

Dabam Mutinae III. Nonas Septembr.
Anno MDCCXXXVIII.

Humillimus, addictiſs. & obſequentiſs. famulus
Ludovicus Antonius Muratorius.

IN ANTIQUITATES ITALICAS MEDII AEVI

PRAEFATIO
LUDOVICI ANTONII MURATORII.

SCriptores Italicarum Rerum jam dedi. Tam laborioſo opere perfunctus, nunc alterum offero, videlicet Antiquitates Italicas medii aevi. Non defuere, qui me precibus ac rationibus non contemnendis ſolicitabant, ut ex quo tot praeſidia comparaveram Hiſtoriae Italicae barbaricorum temporum, me tandem ad contexendam a Romani Imperii declinatione univerſalem Hiſtoriam Italiae converterem, quaſi ego hiſce ſtudiis tandiu innutritus, unus poſſem, & accuratius quàm multi alii, & facilius quàm ceteri, ejuſmodi adornare ſpartam, ac perenni beneficio cum praeſentes, tum poſteros mihi devincire. Verùm me, jam ſeneſcentem, terruit tanti moles aedificii; quod tamen ut quiſquam alius ſuſcipiat, vehementer optare non deſino: neque enim apud nos deſiderantur, qui aeque atque ego, immo felicius etiam quam ego, ad id operis animum ſuum intendere poſſint, dum Libris abundent atque Eruditionis copiam cum veterum monumentis conjungant. Ego interea minime oblitus, quo tempore Antiquitates Eſtenſes publici juris feci, hoc eſt Anno 1717. me Italicas etiam Antiquitates fuiſſe pollicitum, en demum fidem meam liberare conſtitui. Quo utique Opere, etſi ab Hiſtoria Italica medii aevi conſcribenda alienum me ſenſi, ſpes tamen animo meo obverſatur, fore, ut plurimum lucis & opis adferri poſſit cuicumque, Hiſtoriam ipſam aggredi volenti, aut etiam

coacervatas Hiſtorias legenti. Sed ut mature intelligat Lector, quid ego lucubrationibus hiſce meis praeſtiterim, quidque ſibi ſperandum ſit, ubi accedere ad eas velit, pauca quaedam praefari juvat.

Poſtquam Literae amoeniores veluti redivivae proxime praeteritis Saeculis dignitatem priſtinam recipere, habitumque barbaricum deponere coeperunt (quod certe curâ potiſſimum atque induſtriâ Italicae gentis eſt factum, ex cujus exemplis reliquae poſtea cultiores in Europa nationes profecerunt), majorum noſtrorum ingenia primo ſumma vi, ſummoque ſtudio contenderunt, ut Latinam Linguam expolirent, barbarorum commercio nimium deformatam, ſimulque Graecam inveherent, diutiſſime antea ignoratam atque neglectam. Ad Oratoriam deinde, ad Poëſim, ad Philoſophiam, ad Hiſtoriam, ad Eruditionem, ad reliquas Scientias atque Artes revocandas, amplificandas, & perficiendas, ſeſe contulere, eo ſucceſſu, ut inter tot cauſſas, ob quas felicitati temporum noſtrorum gratulandum eſt, poſtrema non ſit bonarum Literarum ſplendor reſtitutus atque cultura. Et ad Eruditionem *quidem quod attinet, tum* Sacra, *tum* Profana *pertractata diligentiſſime fuit. Sed qui* Profanae *operam dederunt, ferme in iis duntaxat conſiſtere temporibus, quibus Roma tot Populis in Europâ, Aſiâ, & Africâ, dominata eſt, & Graecia non minus literarum quàm armorum gloriâ effulſit. In utriuſque gentis illuſtrandis rebus, in eruderandis monumentis, in exponendis moribus, ritibus, religione, regimine, legibus, aliiſque ad veteres Romanos & Graecos ſpectantibus, Eruditorum ſtudia verſabantur. Ibi eorum conatus, ibi deliciae. Eo proceſſit in ejuſmodi ſtudio Literariae Reipublicae ardor, ut jam habeamus Vigintiquinque Tomos grandis molis, Antiquitatum Graecarum & Romanarum Theſaurum, ſive ſyllogem, a Gronovio & Graevio inſtructam complexos, hoc eſt in unum coactos Auctores varios, qui de iis egerunt. Ex aliis deinde ejuſdem argumenti Scriptoribus collectis tres alios Tomos efformavit Sallengre: quorum omnium iterata editio nuper Venetiis ſuſcepta fuit. Neque tamen in hiſce concluſum arbitrere aerarium univerſae Eruditionis Graecae atque Romanae. Abundant & alii Libri de Romanis praeſertim Antiquitatibus agentes. Et quid ſi cum illis jungas tot volumina, in quibus veteres Inſcriptiones, Faſti, Nummi, Gemmae, Amphitheatra, Geographia, Chronologia, aliaeque partes aut fragmenta Eruditionis Romanae pertractantur? Terreat te, paene dixi, tanta rerum copia atque apparatus,*

Proinde hic olim beatus foecunduſque ager erat, quem unum ingenia praeſertim Italica excolebant; & ex quo plurimam ſane laudis gloriaeque meſſem retulere. Interea ſordebat quidquid ad tempora ſpectabat,

ſtabat, poſt invectos in Italiam Barbaros ſubſequuta. Si quid occurrebat aut Librorum ab Auctoribus aetatis illius ſcriptorum, aut Latinae Poeſos, aut Legum, aut Inſcriptionum, aut Chartarum medii aevi, bene cum iis agebatur, ſi ſine contemtu dimittebantur, aut abjiciebantur. Neque enim deerant, qui eadem non ſecus atque excrementa foetida averſati exhorrebant, Grammatici praeſertim, qui contra Ennii, Catonis, Plauti, aliorumque vetuſtiorum Latinorum vel minimas quiſquilias, tanquam gemmas, deoſculabantur, atque ad caelum attollebant. Effuſum profectò Grammaticorum amorem erga quaecumque remotioris antiquitatis monumenta probo & ego; eorumque animum a barbaricorum Saeculorum Libris averſum ſubit etiam excuſare: quippe in hiſce aurum Latinum fruſtra quaeras, Germanicae verò aeruginis & ſcoriae multum reperias. Verùm quod eſt ad ceteros Literarum bonarum cultores, olim adeo ab Eruditione Medii Aevi alienos, non diſſimiles appellare illos liceat ab iis, qui ſub Italiae caelo nati, feliciſſimum hunc terrarum orbis tractum ita amant, ita ſuſpiciunt, ut quidquid ultra Alpes & maria ſitum eſt, nil curent, fortaſſis etiam flocci faciant. At ſua & aliis regionibus ſunt merita, ſua quoque ſunt commoda, atque artis ac naturae privilegia non pauca. Venuſtatem praeterea invidendam & magnificentiam in compluribus reperias. Quanquam quid ajo? quaſi Italia, parens noſtra, eadem ſemper non fuerit ac ſit, tam ſub Romanis rerum dominis, quam ſub Langobardis, Francis, atque Germanis. Ut ut Romam non ſine moerore recogites, quae poſtquam tot gentibus dominari deſiit, ſervire & ipſa aliquando didicit; ut ut florentiſſimam olim Italiam tibi cum indignatione objicias, poſtea ob tranſmigrationem Barbarorum in ſquallorem prolapſam: non propterea noſtra haec regio in Lybiae deſerta converſa eſt, non nativis exuta praerogativis fuit. Abundabant & tunc Populi, eiſque ſui Praeſides erant, ac ſuae Leges. Felicia ingenia reperire arduum non erat. Agri excolebantur; commercia, pax, & opes non deerant. Et quamvis non ea certe felicitatis facies, morumque elegantia & Literarum ornatus in Italorum patria ſpectaretur ſub Barbaris, quae olim ſub Romanis: nihilo tamen ſecius Regni hujus majeſtas, fortitudo, & opulentia, ne tunc quidem ulli finitimorum Regnorum conceſſit. Et quaenam, rogo, tanta moroſitas delicatulos hominum animos invaſit, ut Italiam matrem, tantummodo dum felix & domina fuit, intime noſcere velint; ipſam verò e ſolio quidem dejectam, ſed adhuc veteris ſuae nobilitatis tenacem, deſpiciant, aut illius aſpectum refugiant? Neque Gallia, neque Hiſpania, neque Britannia melioribus fatis olim ſunt uſae, a Barbaris & ipſae conculcatae, atque in ſer-

vitutem conjectae. Nemo tamen hac de cauſsâ Patriam ſuam per ea tempora averſatur, ac ſi cum aerumnis & calamitatibus luctantem intueri illam minime ſuſtineat. Ceterum ne ipſis quidem Romanis dominantibus bella interna & externa, Urbium everſiones, Imperatores, monſtra potiùs quàm Principes, & vitiorum colluvies defuere. Cur ergo tantùm obſequii ac ſolicitudinis erga tempora illa, nihil erga ſubſequentia?

Verùm Sigonius *Mutinenſis, qui de Romanis Antiquitatibus tam bene meritus fuit, ſi non primus, certe ceteris, qui ante ſe de rebus Italiae medii aevi ſcripſerant, praeferendus, ejuſmodi quoque ſtudium, ingenio ſuo dignum ratus, ſibi hanc provinciam propoſuit; & elucubratis Libris* de Occidentali Imperio, & de Regno Italiae, *egregie in iſtam Eruditionis partem invaſit, viamque ſtravit poſteris, ut latius exinde progrederentur. Itaque ſenſim magni viri ad illuſtranda Barbarica Saecula omnem operam ſuam conferre coeperunt, ſed enixius & crebrius exteri, quàm Itali. Ut Salmaſium omittam, cujus labores non exceſſere declinantis Imperii Romani limites,* Jacobus Sirmondus, Philippus Labbeus, Jacobus Gretſerius, Johannes Bollandus, *ejuſque ſucceſſores atque eximii alii doctiſſimique viri e Societate Jeſu, extumulatis barbaricis monumentis compluribus, Rempublicam Literariam ad melius dignoſcendas opes contemtae illius aetatis adduxere. Neque heic, niſi obiter, de Sacra Eruditione mihi ſermo eſt; in hanc enim certatim incubuere Chriſtianae quaeque nationes, atque Italica in primis. De Profana potiſſimum loquor, cui multum lucis attulere* Henricus Caniſius, Gerardus Johannes Voſſius, Bignonius, Barthius, Conringius, Du-Cheſnius, Goldaſtus, Meibomius, Hadrianus Valeſius, Lindembrogius, Baluzius, Dacherius, Mabilonius, Ruinartus, Martene, Montfauconius, *aliique clariſſimi ac eruditiſſimi Monachi Benedictini e Congregatione Sancti Mauri,* Lambecius, Pagius *ſenior,* Leibnitius, Menkenius, Eccardus, *aliique tum Galliae tum Germaniae Scriptores celeberrimi; quibus jungendi quoque ſunt Hiſpani & Britanni, in patriis rebus illuſtrandis & ipſi multa cum laude verſati. Ex Italis verò ſeſe mihi offerunt* Guido Pancirolus Regienſis, Cardinalis Baronius, Nicolaus Alemannius, Odoricus Raynaldus, Borghinius, Admiratus Senior, Ughellius, Pignorius, Octavius Ferrarius, Ciampinius, Torrigius, Franciſcus Blanchinus, Arringhius, Bacchinius, Boſius, Berettus & *viventes* Scipio Maffeius Marchio, Guido Grandius *Abbas Camaldulenſis,* Joſeph Blanchinius, Joſeph Antonius Saxius & *alii ex eruditione clari viri, qui pro viribus partem aliquam hujus agri excoluere. Pete nunc a juſtis rerum judici-*

bus,

bus, num ejuſmodi Scriptorum conatum gloria fuerit ſubſequuta. Utique non minor, quàm quae olim Romanorum Antiquitatum cultoribus deferebatur. Sive enim nos ab antiquiſſimis Italis, aut a Romanis, ſive a Gothis, Langobardis, Francis, & Germanis deſcendamus, ſemper gentis noſtrae Hiſtoriam perſequimur, quoties res geſtas & mores inveſtigamus barbarici aevi; & par voluptas eſt genealogiam continuatam Majorum noſtrorum perſpectam habere. Hiſce duplicem cauſſam adde, quae noſtri temporis Eruditos, calcarium ad inſtar, ſolicitare poſſit, ut ad expiſcanda & illuſtranda inferioris quoque aevi monumenta alacrius inſurgant. Altera eſt, Romanae rei Eruditionem, ex quo tot de eâ prodiere volumina, vix novi argumenti quidquam nobis reliquiſſe, niſi nova antiquitatis fragmenta effodiantur. Et profecto ſi qui ſunt, qui de papyro in chartam Romanorum geſta ac ritus transferunt, non iis multum laudis expectandum eſt. Contra Barbarica Saecula graviſſimis adhuc laborant tenebris, atque ager iſte paucos cultores hucuſque nactus, ſpem uberis meſſis excolenti fecit. Romanae Eruditionis ager paene univerſus jam occupatus eſt; at in iſto non levis pars adhuc primo occupanti patet. Si gloria ex novitate praeſertim exſurgit, hercle ad eam certior hac viâ eſt greſſus. Accedit & altera cauſſa. Nam tot ritus non ſolùm ſacri, ſed & domeſtici & politici nobis in uſu ſunt, quorum origo non Romanis temporibus tribuenda eſt, ſed Barbaricis. Ergo non Eruditionis duntaxat amplificandae gratiâ, ſed ſpe etiam referendae voluptatis, & famae conquirendae, juvabit adhibere, quam poſſumus, lucem obſcuris iis Saeculis, & quid Majores noſtri egerint, accurate expiſcari, ut praeſentium fontes & cauſſas, uno tempore, & cum delectatione teneamus.

Atque haec ea fuerunt, quae mihi ſuaſere praeſentis Operis conſilium, & ad illud complendum animos etiam addidere. Cujus quidem laboris qui ſit ſcopus, paucis aperiam. Scilicet mihi propoſui, quibus poſſem viribus, faciem Italici Populi delineare, qualis fuit a Saeculo Chriſtianae Aerae Quinto uſque ad Annum Milleſimum, & paene quingenteſimum. Quod ut conficerem, varios Italiae ac Italicae gentis proſpectus ante oculos mihi ſtatui, non ſecus atque faciunt, qui aut magnam quampiam Urbem, aut ſplendidiſſimum Palatium Regis alicujus deſcribendum ſuſcipiunt. Nam primò ectypon univerſi aedificii exhibent, tum ſigillatim ejus partes percurrunt, videlicet aulam, cubicula, atria, ſcalas, plateam, xyſtos, pinacothecam, aedem ſacram, picturas, ſtatuas, ſtabulum, viridarium, peribolium, aliaque immanis molis membra atque ornamenta, ex quorum ſingulorum conſpectu reſultat magnificae illius, ut ita dicam, Urbeculae effigies. Idem praeſti-

ti &

ti & ego. Ducturus nempe Lectorem ad dignoſcendum, qualis poſt Barbaros in Italiam illapſos facies hujus Regni per complura Saecula fuerit, potiora argumenta ſelegi ac pertractavi, ad Italiam medii aevi ſpectantia, quae ſimul juncta ſpecimen exhibere poterunt conditionis & ſtatus temporum eorundem. Specimen, inquam: ſunt enim ex iis argumentis non pauca, quae juſti voluminis materiem erudito homini ſufficere poſſent. Plura etiam alia ſuperſunt, quae inſalutata prorſus dimiſi, aut obiter tantùm innui; in quibus illuſtrandis ſi quiſquam exercere vires ſuas velit, bene de Republica Literaria, ac de ſuo nomine mereri poſſit. Itaque primo de Regibus, Ducibus, Marchionibus, Comitibus, aliiſque Regni Italici Magiſtratibus commentatus ſum: deinde varios regiminis politici ritus, ac privatorum Civium mores inveſtigavi. Libertatem ac Servitutem hominum, Judicia, Militiam, Leges, Nummos, Artes, Literarum Studia, Linguae Italicae originem, Mercaturam & horum ſimilia ſum perſequutus. Et quoniam poſt Annum a Chriſto nato Milleſimum alia coepit eſſe Italiae facies, quum permultae Civitates Libertatem & quamdam Autocratiae formam arripuerint, cui regimini alterum ſubinde ſucceſſit, Principum videlicet, ſeu Regulorum: hanc etiam Italicae eruditionis partem nonnullarum Diſſertationum auctario expedivi. Demum, quum inter ſtudia & mores cujuſcumque Populi Religio primas teneat, Chriſtiana profecto, quae non minus quàm antea, & nunc, barbaricis temporibus in Italia viguit, ampliſſimum mihi exſpatiandi campum praebuiſſet. Verùm praeterquam quod ultra conſilii mei fines facile ejuſmodi materies excurriſſet, eaque una in plures Tomos excreſcere potuiſſet, jam illam occuparunt fere univerſam doctiſſimi viri, quorum Libros deſcribere, uti nemo non intelligit, nihil mihi laudis, nihil Lectoribus delectationis adtuliſſet. Quare aliquot duntaxat rei ſacrae argumenta delibaſſe potius, quàm exhauſiſſe contentus, quibus aliquid lucis addere poſſe mihi viſus ſum, reliqua intacta dimiſi. In his paucis habes, quae ego praeſtiterim, ut perſpectior, quàm antea, fieret apud nos ſtatus Italiae medii aevi.

Nunc autem, neque ſine dolore, prodendum eſt mihi palmare diſcrimen, quod inter Antiquitatum Romanarum cultores, & ſtudioſos Antiquitatum Medii Aevi occurrit. Ad colligendos atque illuſtrandos Romanorum ritus, mores, inſtituta, & geſta, praeſto ſunt innumera praeſidia, videlicet quamplurimi, ne dicam innumeri, Latinorum, ac omnis generis Libri. Graeci etiam Scriptores non pauci in idem confluere poſſunt. In Poëtis potiſſimùm, Comicis, Satyricis, Heroicis, copioſiſſimum habes aerarium morum ac rituum temporis illius. Accedunt

dunt & Marmora ſine numero, Anaglypha, Nummi, aliaque veterum Monumenta, ex quibus omnibus admiranda exſurgit Eruditionis Romanae ſupellex. Contra qui Barbarica Saecula Italiae pingenda ſibi proponit, regionem ingreditur tenebris & caligine non modicâ circumfuſam. Hiſtorias de rebus Italicis ab Italis uſque ad Annum Chriſti Milleſimum & ultra conſcriptas quaeris? Pauciſſimae occurrunt, eaeque non fuſiore ſtilo elucubratae, quales Romana eruditio offert, ſed breves Commentarioli, & exſanguia veluti rerum compendia. Poëtas quidem aliquot ſacros, hoc eſt ad ſacrorum notitiam utiles, ea tempora tulere; ſed vix ullum invenias, qui profanos & politicos mores deſcribat. Immo totus ferme Librorum apparatus, quos ea aetas peperit, exiguus ſane, ubi comparetur cum Libris, per quinque priora Saecula Aerae Chriſtianae ſcriptis, in rebus Sacris verſatur: ex quibus raro exprimas civilia negotia, & aliquid ad Artes ac mores Civiles eorum temporum ſpectans. Rarae etiam per ea Saecula Inſcriptiones, rari & Nummi, iique longe diſſimiles a Nummis Romanorum atque Graecorum, in quibus tanta Eruditionis copia comprehenditur. Quamobrem in ſyrtes incurrat ratis identidem neceſſe eſt, quum navigationem inſtituis per tempora illa, quando tam pauca Literarum ſubſidia nobis reliquit communis tunc hominum ignorantia, aut doctrinae mediocritas. Quid heic ergo Eruditionis avidi? Duplicem ii tandem iniere viam atque rationem, qua penuriae tantae, quantum fieri poſſet, conſuleretur. Scilicet excuſſis Bibliothecarum pluteis, quaecumque invenere abdita Saeculorum rudium Opuſcula non contemnenda, Tractatus, Epiſtolas, Schediaſmata, Fragmenta, e quibus aliquid lucis in Hiſtoriam aut Eruditionem indocti illius aevi emanare poſſe crederetur, ea publici juris fecere: quo beneficio praeſentes & poſteros ſibi devinxere, quum in omnium commodum illorum editio nunc vergat. Ad haec antiqua Cathedralium, Monaſteriorum, aliorumque locorum Archiva ſcrutati ſunt, & Diplomata exinde excerpta, Bullas, & Chartas, nunquam antea editas, luce donarunt. Ibi ſane multiplex Barbaricae Eruditionis copia; atque hiſce monumentis mirum eſt, quantum ſubſidii Saeculorum rudium egeſtati adferri poſſit, dum tamen ſeligantur quae novitatis aut eruditionis aliquid exhibeant, neque omnes Archivorum tabulae ſine ullo diſcrimine exerantur. Quae enim nihil niſi vulgare ac tritum praeſeferunt, & quiſquilias duntaxat privatae gentis continent, qualibet novitate deſtitutae; tanquam futurae oneri, non eruditioni Literatorum, ſuis relinquendae ſunt tenebris. Quod & dictum velim de ceteris Medii Aevi foetibus, ex quibus permultos reperias ita ineptiis, aut fabulis, aut

rebus

rebus e trivio petitis redundantes, ut male de typis, ac de republica mereatur, qui eos educere in lucem velit.

Itaque perſpiciens & ego, *ea eſſe vetera Tabularia, ex quibus plus praeſidii ſperandum ſit inſtituenti iter per Eruditionis hujus non ſemper amoenae campos: quotquot potui Italicarum Urbium Archiva excuſſi, illuc uno hocce conſilio profectus,* & *quaecumque ſe mihi obtulere, quorum ope aliqua pars hujuſmodi Eruditionis meliori in lumine collocari poſſit, deſcripſi, iiſque ad iſtud aedificium conſtruendum ſum uſus. Multa etiam impetravi ab amicis. Praeterea quidquid in MStis* Codicibus *deprehendi, huic ipſi ampliſſimo argumento affine aut utile, huc derivavi; ſpe ductus non levi, fore, ut Lectorum gratiam inirem, quod tot nondum edita Antiquitatis fruſta, in eorum quoque uſum, e vetuſtis* & *lectu difficillimis membranis eduxerim, certaque in poſterum effecerim vitae diuturnioris. Denique Opuſcula nonnulla hactenus luce carentia adjeci, uti* & *inſignem copiam Nummorum medii aevi. Quae omnia, niſi me meus amor fallit, ſi non omnino exprimere, ſaltem adumbrare non leviter poſſunt Italiae conditionem ac ſtatum, dum mores viguerunt, quos Barbaricos eâ de cauſſâ appellare conſuevimus, quod collati cum elegantia* & *doctrina trium Saeculorum proxime praeteritorum, barbariem praeferre nobis videantur.*

Atque heic multae mihi agendae, habendaeque ſunt gratiae Nobilibus Viris Sociis Palatinis Mediolanenſibus, *qui ſtudium erga me ſuum novis cumularunt beneficiis. Vix enim abſolutum hoc a me Opus audivere, quum obſtetrices mihi manus obtulerunt ad magnificam illius emendatamque editionem, nihil reveriti tot Nummos, Sigilla, aliaque Antiquitatis fragmenta aere incidenda, ac tot Chartas, quarum barbaries longe uberiorem curam expoſcit, quam elegantis Linguae Latinae monumenta: quum ſolicite conſervandi in iis ſint Barbariſmi quilibet ac Soloeciſmi, nihilque ſit immutandum de rubigine rudium illorum Saeculorum. Non poſtrema haec eſt cauſſa gratulandi temporibus noſtris, quibus Nobiles etiam viri ſuum Libris edendis patrocinium impertiunt, ita ut optandum tantummodo ſuperſit, ut ſegnis nunc* & *quaſi dormitans Italia ſuas vires tandem exerat, majoremque bonorum Librorum copiam procudens, ejuſmodi ſubſidiis oblatis in publicam privatamque laudem utatur.*

DE

DE EXTERIS
GENTIBUS
QUAE POST DECLINATIONEM
ROMANI IMPERII
ITALIAM AFFLIXERUNT, AUT SIBI SUBJECERUNT.
DISSERTATIO PRIMA.

DE EXTERIS GENTIBUS,

QUAE POST DECLINATIONEM

ROMANI IMPERII

ITALIAM AFFLIXERUNT, AUT SIBI SUBJECERUNT.

DISSERTATIO PRIMA.

A DOminata jam fuerat Italia, ſeu ejus caput Roma, aliquot Saeculorum ſpatio, non dicam univerſo terrarum Orbi, uti olim aut indocti ſomniarunt, aut aſſentatores venditarunt, ſed quidem compluribus, iiſque vaſtiſſimis Provinciis, quae noſtris temporibus Reges & Monarchas conſtituunt non paucos, potentia ac ditione ſplendidiſſimos. Et profecto Romanorum Republica vigente, ac deinde Imperatoribus clavum tenentibus, longe lateque gloriam ſuam dominationemque Roma dilatavit, ut potior Europae pars, ſimulque ampliſſimae in Aſia & Africa regiones Romanis Magiſtratibus ſubeſſent. Verùm ad inſtar humanorum corporum coepit Italicae ſeu Romanae gentis Imperium ſentire ſenectutis incommoda, ſuiſque periculis ediſcere, neque ingentem magnitudinem, neque ſummam felicitatem ſtare diu poſſe. Nimirum B Septemtrionales Populi tot inſultibus, tot viribus, variiſque temporibus in Italicos agros ſe ſe exonerarunt, ut Provinciam fortiſſimam jam rerum dominam ſenſim debilitarint, atque ex Regina ſervam miſerrimam tamdem effecerint. Quamquam tantae calamitatis cauſſam referre potius juvat in mutatos Italicorum mores, eorumque otium & luxum, & horum con-

conſectaria vitia, à quibus victi vincendos ſe exteris quoque hoſtibus praebuere. Heic autem loquor de celeberrimis Borealium Populorum migrationibus, quas innuere ac noſſe noſtrorum etiam temporum magni intereſt. Scilicet plerumque non cauſsâ amplificandae propriae ditionis ex conterminorum ſpoliis, uti regnandi cupido ſeu ambitio, cui nihil umquam ſatis ſemper fecit, ſemperque faciet, ſed melioris coeli, & uberioris ſoli conquirendi gratiâ conſuevere Barbaricae illae gentes propriis valedicere regionibus, & ſarcinis collectis viri ac mulieres alienas petere, atque armorum vi ſibi ſubjicere. Horum animos acutiſſima duo calcaria ad id conſilii impellebant. Scilicet, ut etiam animadvertit Seneca in Libro de Conſolatione ad Helviam, Cap. VI. *Alios nimia ſuperfluentis Populi frequentia ad exonerandas vires emiſit..... Quoſdam fertilis orae, & in majus laudatae fama corrupit.* Haec duo praecipue, ipſo Paullo diacono teſte, tot gentes ex Hyperboreis plagis in Meridionales incitarunt. Iis enim, qui Septemtrionali Polo propiores erant, inclementia Coeli, & infelix telluris indoles, moleſta nimium erat, quippe frigore quidem geluque abundans, at non ita frugibus ac fructibus terrae. Inclementiam ſoli ſui comparabant gentes illae cum foecunda, miti, ac deliciis affluente Meridionali plaga, ac praeſertim Italicâ: quare mirum non eſt, ſi ſtimulis perpetuis agitabantur ad invadendas alienas, eaſque longe poſitas terras, quas noverant à Naturâ non novercâ, ſed matre, abundantiore donorum ac ornamentorum copiâ refertas. Accedebat & alterum incitamentum, nempe nimis interdum adaucta illorum populatio. Nam ut omittam frigidi Coeli morem, à quo foecunditas humani generis juvari creditur, permulti ex iis Populis plures ſingulis viris uxores copulabant, quae licentia adhuc inter omnes fere Orientis & Africae gentes uſurpatur. Neque ſecus ſuadebat aut imperabat eorum Religio, quippe Idolorum cultui plerique addicti vivebant, & Chriſtianae legis inſtituta vix de nomine norant. Hinc ſupra modum adauctus Barbarorum numerus. Praeterea ſi quae erant Tribus unicâ uxore contentae, hominum robuſta corpora, & ad annos viriles plerumque ſervata à Veneris uſu illaeſa, numeroſam poſtea prolem conjugibus parabant. Tanto igitur ſobolis augmento anguſta interdum videbatur eorum regio, ac propterea gens univerſa inſurgens, peregrinatione ſive migratione ſuſceptâ, in remotas Provincias ſe ſe effundebat, victoſque indigenas aliud Coelum quaerere, aut ſibi colla ſubdere cogebat. Interdum etiam ſortibus ductis pars eorum antiquos retinebat lares; reliqua vero meliorem ſibi in alienis finibus fortunam quaerebat. Hinc antiquis temporibus tot Barbaricarum gentium motus, iique ſemper verſus Meridionales plagas, & ipſam potiſſimum Italiam, quae quo fertilior ac amoenior, eo plures amaſios & vota ferventiora excitabat.

Non memorabo heic *Celtas* antiquiſſimam gentem, eorumque geſta & progreſſus in noſtram uſque regionem: quum enim de earum ſedibus multa ſit controverſia, eoſque Gallia ſibi adſcribat, nil mirum ſi finitimi Populi finitimos invaſere. *Cimbros* potius, ut alios omittam, ac *Theutones*, *Ambrones* indicare juvat, qui ab extremis Germaniae finibus ſupra trecentorum millium numerum, ſi

veteribus fides, ne foeminis quidem A puerisque computatis, uſque in Gallias & Italiam penetrarunt, rapinis ac caedibus nuſquam parcentes. Contigit hoc centum fere annis ante Epocham Chriſti. Tanta vero hominum multitudo non uno proelio attrita eſt à Mario potiſſimum & Catulo, fortiſſimis Romani Populi ducibus. Procedente verò tempore ſub Augu- B ſtorum imperio ad affligendas Romanorum Provincias eruperunt *Alani*, *Suevi*, *Marcomanni*, *Heruli*, *Hunni*, *Gothi*, *Gepides*, *Burgundiones*, *Alamanni*, *Vandali*, aliaeque complures Nationes, quarum nonnullas Scythia, quae nunc Tartaria, alias Suecorum, Danorum, ac Ruſſorum regio, & reliquas intima Germania emiſit. Sed C quamquam gentes Septemtrionales à natura quidem viribus, ferocitate, patientia, aliiſque corporis dotibus ad arma, ac proelia factae videantur: ſaepiſſime tamen oſtendunt, ſe facile reprimi, ac vinci poſſe. Et revera, donec in Italicorum pectoribus antiquae fortitudinis ſemina viguere, D & militaris diſciplina apud ipſos in honore fuit, gladios quidem & flammas in hanc Provinciam Barbari intulere: at heic pedem figere iis datum non eſt. Inclinante dumtaxat ad finem Saeculo Aerae Chriſtianae quarto & quincto ineunte, tot Populi, atque ex tot Borealibus locis, uno eodemque tempore, veluti conflatis conſiliis, adverſus Ro- E mani Imperii Provincias arma moverunt, ut ad eorum impetum retundendum, nullus exinde obex aptus fuerit. Anno quidem CCCCV. *Rhadagaſius Gothorum* Rex, qui ſupra ducenta armatorum hominum millia ſecum traxiſſe fertur, jamque in Italiae viſcera penetrarat, à Stilicone famoſiſſimo duce mirabili victoria deletus in Tuſcia fuit. Nihilo tamen ſecius vix pauci effluxerunt anni, quum *Alaricus* alter *Gothorum* Rex, ab eodem Stilicone, perfido, ac ambitionis facibus ſuccenſo, in Italiam invitatus, Romam obſedit, eâque captâ ac direptâ Anno CCCCIX. miſerabilem Urbi Reginae Urbium ſuae feritatis memoriam, & Hiſtoricis vaſtum funeſtiſſimae narrationis campum reliquit.

Alaricum ipſum commemoratum ſuſpicari quiſquam poſſit in quadam non vulgari Inſcriptione, quam in agro Senogallienſi ad Sancti Laurentii in Campo animadvertit, & deſcriptam ad me miſit Lucas Antonius Gentilis, Antiquitatum ſtudioſus, & ſingularis amicus meus. In antica lapidis facie legebatur altera Inſcriptio poſita L. OCTAVIO L. F. CAM. RUFO. &c. quae edita jam fuit à Grutero. Haec rarior, quia Latina verba Graecis characteribus expreſſa fuere. Quando autem, & cur epigraphe haec marmore inſcripta fuerit, nemo facile decernat. Indicare ipſa videtur Arcem in mari prominentem, quam Alaricus Gothorum Rex fruſtra expugnandam curavit, & quae procedente tempore ad Civitatis honorem evecta adjacentibus etiam Oppidis imperavit. En ipſam aliorum quoque examini expoſitam.

TANTI KBEM HK KEPNI AIKBOPIΣ KIPKBITBM TEΞI

hoceſt: TANTI CUEM IC CERNI AECUORIS CIRCUITUM TEXI

pro *Quem hic* *cernis* *aequoris*

ΣΒΑΣΑ
SUASA
ΓΡΑΙΚΟΡΒΜ ΝΑΤΑ ΛΑΒΩΡΒΜ
GRAECORUM NATA LABORUM
ΑΛΑΡΗΚΒΣ ƆΜΠΒΣ ΜΕ ΠΕΡΔΕΡΕ ΚΩΝΑΝΣ
ALARICUS ....PUS ME PERDERE CONANS
ΤΟΤ ΑΔΙΑΚΕΝΤΙΒΜ ΟΠΠΗΔΩΡΒΜ ΜΑΤΡΕΜ
TOT ADIACENTIUM OPPIDORUM MATREM
ΚΡΕΑΒΙΤ
CREAVIT
ΤΩ ΘΕΩ ΔΟΞΑ
hoc eſt *Deo gloria*.

A Iiſdem vero, proximiſve temporibus, in Gallias quoque rabiem ſuam exonerarunt *Vandali*, *Suevi*, *Burgundiones*, *Alani*, & *Hunni*. Ibi profectò à Romanis non uno in loco res feliciter geſtae, multaque Barbarorum millia caeſa: immo & ipſi Barbari inter ſe diſcordes, dum in alienis ſpoliis conquirendis quiſque intentus ſociorum progreſſibus invidet, variis B ſe ſe invicem proeliis attrivere. At haec minime obſtiterunt, quominus varias ſibi ſubderent regiones, & uſque in Hiſpanias, atque in ipſam Africam penetrarent, ubi ſuum tamdem *Gothi* & *Vandali* ſtabilivere imperium. Tanta praedae facilitas inſtar tubae fuit, ut reor, quae novos identidem Populos ex Aquilonari Cli- C mate in Meridionalem regionem invitabat. Quare & *Angloſaxones* Anno CCCCXLIX. è Germania magnam Britanniam ingreſſi, ſui juris fecerunt. Saeculo quoque eodem, & ſubſequenti ſexto, *Franci*, fortiſſima Germanorum natio, irrumpentes in Galliam, integram ſenſim eripuere Romanis, eâ etiam parte potiti, ubi

antea *Burgundiones*, & ipſi Germanica gens, fixis laribus dominabatur. Italia vero ipſa, poſteaquam ab *Attila* potentiſſimo *Hunnorum* Rege Anno CCCCLII. vaſtata fuerat, vidit Romam denuo captam, ac praedae datam Anno CCCCLV. à *Genſerico Vandalorum* Rege, quocum juncti Africae Populi, miſeram hanc Provinciam ferme totam incendiis, ac caedibus impleverunt. Dirum ſane ſpectaculum, intueri gentes tam varias, ſimulque omnes efferas, undique confluere in Romani Imperii ruinam, Urbeſque ſolo aequatas, agros deſolatos, & aut caeſa, aut in captivitatem abducta tot Chriſtianorum millia. Nos facile interdum querimur ac dolemus, quaſi noſtris temporibus fortuna adverſa aerumnas tantum pararit, & antiquis ſuos dies invidemus. Digito ſtatim labia premeremus, meliuſque de aetate noſtra quiſque ſentiret, ubi nos Hiſtoria doceret, quibus olim calamitatum fluctibus fuerint hae ipſae Urbes, ac Provinciae agitatae, in queis tam queruli, atque inquieti nunc vivimus.

A Ad Italiam tamen quod attinet, commemorata hactenus mala temporariae potius incurſiones fuerunt; neque enim pedem heic figere exteris gentibus licuit ad Annum uſque CCCCLXXVI. Accidit autem, ut hoc eodem Anno *Odoacer Turcilingorum, Herulorumque* Rex, ſubſidiariis aliorum Populorum copiis ſuffultus, B hanc ipſam Provinciam invaderet, atque heic Regnum ſtatueret, everſo Momillo Auguſtulo, in cujus Occaſu finem ſimul habuit Occidentale Romanorum Imperium. Novi Regni caput Ravenna conſtituta eſt; ſed non diu Odoacris fortuna ſtetit. Etenim Anno CCCCLXXXIX. Italicos agros altera procella pervaſit, videlicet *Theodericus Gothorum* Rex, C atque adeo Borealium Populorum novus ductor, tum Zenonis Auguſti conſenſu, tum ſiti, ac ſpe ingentis praedae, in Italiam venit, ut ejus imperium Odoacri contenderet. Pro Gothis fortuna belli ſtetit, à quibus proinde Anno CCCCXCIII. inſtitutum fuit in Italia Gothicum Regnum, ab ipſo Theoderico, D ejuſque ſucceſſoribus Regibus viriliter ſervatum uſque ad Annum DLII. quo Juſtinianus I. Graecorum Imperator celeberrimus per Beliſarium, ac Narſetem, profligatis Barbaris, Romanum Imperium rurſus in Italia erexit. Tunc, ut puto, unuſquiſque ſperaſſet, diuturnam in Italia futuram quietem: attamen ecce *Langobardorum* gens, alter nempe Po- E pulus Septemtrionali Germaniae olim adſcriptus, ſub *Alboino Rege* Anno DLXVIII. ſedem ſibi inter Italicos quaerere, & potiore ejus parte occupata, nomen Langobardico Regno tribuere, cujus Regia Ticinum fuit. Sub hoc turbine inſperato Italica regio faciem plane mutaſſe cenſenda eſt; jam enim praecedentes bellorum vices, & recens eaque graviſſima Peſtilentia & Fames, Paullo Diacono teſte Lib. II. Cap. IV. de Geſt. Langobardorum, habitatoribus Urbes & agros exhauſerat. Acceſſit ad tot Italicorum calamitates immenſa in victore Populo praedae ac divitiarum cupido; neque enim ſat iis fuit Urbes ac Oppida occupaſſe; verùm etiam privatorum rura & campos ſub variis titulis ſibi uſurparunt, eorum poſſeſſoribus aut trucidatis, aut exſilium ſubire coactis. Ita in hiſce partibus attrita non parum fuit Romanorum progenies, & propagata Borealis Populi proles. Neque uni Langobardi heic conſtitere. Ad primum rumorem properantis Alboini in Italiam, comites ſe illi addiderunt & aliae Germanicae gentes, ex ipſo etiam remotiore glaciali Climate adſcitae, ita ut heic ſedem ſibi delegerint una cum Langobardis *Suevi*, *Norici*, *Bulgares*, *Gothi*, aliaeque id genus turbae, quibus & ſua praedae portio decreta eſt. Immo animadvertendum eſt, nonnullis Oppidis ac Vicis Langobardiae impoſitum fuiſſe nomen gentis, cui ad habitandum obtigerunt. Do teſtem nuper laudatum Paullum Warnefridi, ſive Diaconum, Langobardum genere, in Libro II. Cap. XXVI. de Geſt. Langobardorum. *Certum eſt*, inquit ille, *tunc Alboin multos ſecum ex diverſis, quas vel alii Reges, vel ipſe ceperat, gentibus ad Italiam adduxiſſe: unde uſque hodie eorum, in quibus habitant, vicos, Gepidos, Bulgares, Sarmatas, Pannonios, Suavos, Noricos, ſive aliis hujuſcemodi nominibus appellamus*. Quae heic ſcribit Paullus, fortaſſe nos ducunt ad intelligendum, cur *Ducatus*, aut *Comitatus Burgariae* appellaretur olim regio quaedam ad Occidentem, contermina Mediolanenſi agro, & ali-

quot

quot poſt Saecula in jus ipſius Mediolanenſis Reipublicae deducta. Illic veriſimile eſt, *Bulgares* conſediſſe. Nam & *Burgari* ii appellati ſunt. Ita & in Veronenſi agro Oppidum *Suave* a *Suevis* denominationem accepiſſe videtur. Hujus tamen rei evidens, ni fallor, in agro Mutinenſi veſtigium adhuc cernitur. Nimirum Vicus, quem vulgari nomine *Bazavara* appellamus, tria tantum millia paſſuum ab Urbe noſtra diſtans, a *Noricis* illa habitantibus, ut par eſt credere, nomen traxit. *Norici*, ab eodem Paullo Diacono memorati, iidem ſunt ac *Bavariae* Populi, qui rudibus Saeculis *Bajoarii* appellati ſunt, uti & eorum Provincia *Bajovaria*. At hoc etiam nomine (*Bajoariae* inquam) A inſignitus fuit in veterum Chartis Vicus ille Mutinenſis, idemque ille eſt, cujus mentio mihi occurrit in Chartâ adſervatâ in Tabulario noſtrae Cathedralis. Ibi Ingo Epiſcopus Mutinenſis Anno MXXXIV. concedit in emphiteuſim duas Curtes *Bonifacio Marchioni & Duci Tuſciae* (genitori poſtea celeberrimae Comitiſſae Ma- B thildis) ejuſque priori uxori *Richildae Comitiſſae:* qui Conjuges viciſſim & ipſi, pro more *Precariarum*, duas ſuas Curtes Epiſcopatui Mutinenſi donant, quarum una eſt Vicus *Bajoaria*, nuper memoratus, Caſtrum ſive Arcem pro more illorum temporum in ſe complexus. Dignae ſunt ejuſmodi tabulae, quae ab omnibus legantur.

Charta permutationis inter *Ingonem Epiſcopum Mutinenſem*, *& Bonifacium Ducem*, *& Marchionem Tuſciae*, *atque Richildam* ejus uxorem, in qua Conjuges Epiſcopo donant Caſtra & Curtes *Bajoariae* & *Foſſati Regis;* Epiſcopus vero eis concedit in emphiteuſim Caſtra & Curtes *Clagnani* & *Saviniani*, Anno 1033.

In nomine Domini Dei & Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti. Anno ab Incarnatione ejuſdem Millesimo Trigeſimo Quarto; Chuunradus gratiâ Dei Imperator Auguſtus, Anno Imperii ejus Deo propicio ic in Italia Septimo, Duodecimo Kalendas Junii, Indictione Prima, Epiſcopio Sancti Geminiani Motinenſis Ecclesie, ubi nunc Domnus Ingo Epiſcopus *ordinatus eſſe videtur. Nos* Bonefazius Marchio & Dux Tuſiae, *&* Richida Jugales, *qui profeſſi ſumus ambo ex Natione noſtra Lege vivere Longobardorum: ipſo namque jugales & mundoaldo meo mihi conſentiente & ſubter confirmante, & juxta legem una cum noticia & interogatione de propinquioribus Parentibus meis &* Richide, *id ſunt* Manfredo *&* Opezo Nepoti- C bus meis, *in eorum preſentia & teſtium, certe facio profeſſionem, quod nullam patior violentiam a quopiam homine, nec ab ipſo jugale & mundoaldo meo, niſi mea bona & ſpontanea voluntate, offertor & offertrix, donator & donatrix ipſius Epiſcopii preſens preſentibus diximus: Quiſquis in ſanctis & venerabilibus locis aliquid in ſuis con-* D *tulerit rebus, juxta Auctoris vocem in oc ſeculo centuplum accipiſſe, inſuper, quod melius eſt, vitam poſſidebit eternam. Ideoque nos qui ſupra Jugales pacienter queſivimus ad vos qui ſupra Domnum Ingonem Epiſcopus, ut tu nobis & ad filiis & nepotibus meis, qui ſupra* Bonefacii Marchio *legittimis maſculis quidem filiis maſculinis quidem legittima uxore nati vel procreati fuerint, ſi*

filiis

filiis ac nepotibus legittimis abuero, filie & nepte mee legittime, qui de filio legittimo nate vel procreate fuerint, uſque in tertiam generationem, precaria atque enfiteocharia nomine concedere dignemini tantumodo ad abendum. Hoc ſunt Cortes duas juris ipſius Epiſcopio, quibus ſunt poſite una in loco, ubi dicitur Clagnano, *quod eſt Roca cum Caſtro inibi abente, & Turrem cum Capella inibi abente, & eſt conſecrata ad honorem Dei & Sancti Michaëlis. Alia namque Curte* Abana *in loco, ubi dicitur* Saviniano, *ſimiliter cum Caſtro inibi abente cum muro circumdato, & Capella infra eodem Caſtro conſecrata ad onorem Sancte Dei Genitricis Virginis Marie, una cum rebus, domuicoltile, ſive caſis maſſariciis, adque univerſiſque rebus, ubicumque per loca poſitis ad ipſis Caſtris ſeu Capellis, adque Caſis maſſariciis pertinentibus in integrum, ſicuti diſtricte fuit per Lanfranco Gaſtaldio, quibus ipſis caſis & rebus eſſe videntur, que pertinet ad ipſa Corte, que dicitur* Roca de Clagnano, *& fundas* Munte Binello, *& in eodem loco* Clagnano *& in* Butazano, Flaviano, Valſcollo. *Aliis namque Caſis & rebus, que pertinent ad eadem Corte* Saviniano, *ſunt poſitis in locas, ubi dicitur* Ulmeta, *& in* Pede, *qui dicitur* Munti, *& in* Paſiano, *vel per ceteris locis, ubicumque eſſe videntur ad ipſis Cortes & Caſtris, ſeu Capellis, & Caſis maſſariciis, & rebus, domuicoltiles pertinentibus in integrum, tam Caſis cum ſediminibus ſeu reliquis terris, campis, pratis, paſculis, vineis, ſilvis, inſulis, ripis, rupinis, ac paludibus, molendinis ac piſcationibus, uſibus aquarum, aquarumque ductibus ac fontaneis, coltis & incoltis, diviſis & indiviſis, omnia in integrum.*

Et nos qui ſupra Jugales pro ipſis Caſis & rebus, quae petivimus, parti A *ipſius Epiſcopii damus, tradimus, atque offerimus ad jure & proprietatem ipſius Epiſcopii Sancti Geminiani: id ſunt Cortes due juris noſtris, qui ſupra Jugales, quas habere viſi ſumus, unam in loco, ubi dicitur* Bajoaria, *alia in loco, ubi dicitur* Foſſato Regi, *cum Caſtro ad unaquaque Corte ſuper ſe abente, & Capellis infra eodem Caſtris vel Cortis; &* B *ſunt conſecrate una in loco, qui dicitur* Bajoaria, *ad onorem Sancti Gervaſii & Protaſii, alia in loco, ubi dicitur* Foſſato Regis, *& eſt conſecrata ad onorem Sancti Domnini, una cum rebus, domuicoltiles, ſive caſis maſſariciis, atque univerſiſque rebus ubicumque per locis poſitis ad ipſis Cortes & Caſtris ſeu Capellis & Caſis maſſariciis, & rebus* C *domuicoltiles pertinentibus in integrum. Quibus ipſis Caſis & rebus eſſe videntur in locas & fondoras, ubi dicitur* Caſaledo, Peralelle, Bajoaria, Mugnano, Griciacula, Formigine, Curlo, *in* Cocanino, Robore Berengerii, *in* Faldo Avitano, *vel per alia loca, ubicumque eſſe videntur ad ipſam Corte & Caſtro* Bajoaria *pertinente. Aliis* D *Caſis & rebus, quae pertinet ad Curte & Caſtro* Foſſato Regi *ſunt poſite in locis, ubi dicuntur* Aquaviula, *& in* Collegaria, *& in loco qui dicitur* Vulpariolo, *vel per ceteris rebus locis ad ipſa Corte & Caſtris* Foſſato Regi *pertinentibus in integrum, tam caſis cum ſediminibus, ſeu reliquis terris, campis &c. & indiviſis omnia & ex om-* E *nibus, quicquid ad ipſis Cortes & Caſtris ſeu Capellis pertinentibus in ure & proprietate, ipſi Epiſcopio permaneant in integrum. Quidem & ego* Domnus Ingo Epiſcopus *vos, qui ſupra Jugales abaudivi, & recte petitiones veſtras intellexi ipſis Caſis & omnibus rebus, quod vos michi petiſtis, quamque ex illis, quae vos qui ſupra Jugales parti ipſius Epiſcopio offerſiſtis, vobis & ad*

filiis

filiis ac nepotibus tuis, qui ſupra Boneſacius Marchio, *qualiter ſuperius legitur, abendum tradidi precaria atque enfiothecaria nomine, ut faciatis in ipſis Caſis & omnibus rebus quicquid volueritis una cum acceſſionibus &c. ita tamen ut quod vos qui ſupra Jugales, ſeu filiis, ac nepotibus ipſius* Boneſacii Marchionis, *qualiter ſuperius legitur, noſtris & noſtris rebus meliorentur, nec non pejorentur, quatenus proficiat, nec non depereat. Et quale de vos, qui ſupra Jugales unum ante alterum de oc ſeculo migraverit, tunc deveniat ejus portio ad illum, qui ſuper advixerit; poſt autem dieeſſorum omnium veſtrorum Jugalibus, ſeu de filiis, filiabus, ac nepotibus, ſicut ſuperius legitur, deceſſu quocumque Dominus placuerit, jam dictis Caſtris & Capellis, ſive Caſis & omnibus rebus, qualiter ſuperius cumprenſis legitur, revertit ipſius Epiſcopio, cujus eſt proprietas.*

Et pro Cenſum, quod nos noſtris Jugalibus per ſingulos annos de noſtris Caſis & omnibus rebus dari debemus, parti ipſius Epiſcopii, damus, tradamus, atque offerimus nos qui ſupra Jugales ad partem prefati Epiſcopio ad ejus jure & proprietatem habendum à praeſenti die, id ſunt Manſos ſex in loco, ubi dicitur Fredo, *qui regere videtur una per Petro, alia per Martino, tercia per Jeminiano Maſariis, ſive ſuis conſortibus, qui vocantur Neritei, quod ſunt rebus ipſis ſicuti per noſtris regitur Maſariis per menſura juſta inter ſediminibus & areis, ubi vitis eſtant, ſeu pratis, arabilis, gerbidis, & buſcaleis, ſeu ſilvis cum areis ſuarum, jugeras triginta. Et dues Maſaricies, quibus ſunt poſite in loco* Curtile, *propę Caſtro, qui dicitur* Predoſa, *quae recte fiunt una per Martino Andreverge, alia per Sigizo cum ſuis conſortis, quae ſunt ipſes Maſaricies, ſicuti per noſtris regitur Maſariis per menſura juſta inter ſediminas & areis, ubi vitis eſtant ſeu pratis atque terris arabilis, gerbidis & buſcaleis, ſeu ſilvis cum areis illorum, jugeras viginti. Et una in loco, ubi dicitur* Munte Paſarario, *quae regitur per Johannes & Ingilberto & Beliardo germanis filiis quondam Ingelberti, quod eſt Maſaricia ipſa, ſicuti per noſtris regitur Maſariis per menſura juſta inter &c. jugera decem. Et ſi quod abſit, ut fieri non credimus, ut ſi unquam in tempore nos qui ſupra Jugales, vel noſtri eredes jam dictis Caſtris & Capellis ſeu Caſis, & omnibus rebus, quae parti ipſius Epiſcopii dedimus, ab omne contradicente homine non defenſaverimus, tunc noſtris Caſtris & Capellis, ſive Caſis & omnibus rebus in duplum parti ipſius Epiſcopii reſtituamus, ſicut per tempus meliorati fuerint, aut valuerint ſub extimatione in conſimilibus locis. Et ſi hoc evenerit, quod vos qui ſupra* Domnus Ingo Epiſcopus, *vel veſtro ſucceſſores, ſeu pars ipſius Epiſcopii, nobis qui ſupra Jugalibus, ſeu ad filiis ac nepotibus meis qui ſupra* Boneſacii Marchio, *qualiter ſuperius legitur de praedictis Caſis & omnibus rebus, quas nos petivimus, quamque & illis, quae pars ipſius Epiſcopii offerſimus, aliqua ſubtractione feceretis, ſive de fruges & Cenſum, qui exinde exierit, tulleritis, ultra Libras tres argenti valente, & nos qui ſupra Jugales, vel filiis ac nepotibus meis, qui ſupra* Boneſacii Marchio, *qualiter ſuperius legitur, vobis ſcire fecerimus, & vos qui ſupra* Ingo Epiſcopus, *vel veſtros ſucceſſores, ſeu pars ipſius Epiſcopii infra trium menſium, poſtquam vobis ſcire fecerimus capud, tantum non emendaveritis, ſi nos recipere volumus, tunc eiſdem caſis & rebus, quas parti ipſius Epiſcopii dedimus, in noſtra revertat poteſtate proprietario jure, quia ſic inter nos ſtetit atque*

que

que convenit. Pena quidem inter nos poſuimus, & ſic obligavimus, quod ſi quis unus de noſmetipſis aut ſucceſſores mei, qui ſupra Ingoni Epiſcopus, *vel filiis ac nepotibus, & filii ac nepte mee, qui ſupra* Bonefacius Marchio, *qualiter ſuperius legitur ſe de ac convenientie precarie removere queſierimus, & non permanſerimus in ea, & omnia, qualiter ſuperius legitur, tunc componamus pars parti, qui fidem non ſervaverit ad partem fidem ſervandi pena nummorum argentum Denarios bonos Papienſis Libras mille. Et poſt pena ſoluta ec infiteos in ſua maneat firmitate, quia ſic inter nos ſtetit adque convenit cum ſtipulatione ſubnixa. Unde due Carte precarie & offerſionem uno tenore ſcripte ſunt.*

Actum in Caſtro, qui dicitur Inſula Ceniſe, *feliciter.*

BONEFACIUS MARCHIO ET DUX SSI.

Manus ſubſcripte Richilde, *que ac precaria & offerſionis fieri rogavi*, & ipſe Bonefacius Marchio *vir ſuus ei conſenſu, ut ſupra.*

Opizo *ſubſcripſi.*

Maginfredus *ſubſcripſi manu noſtris.* Opezoni *propinco eidem* Richilde, *qui eam interogavit, ut ſupra.*

Signum manibus Attoni, & Adami, *ſeu item* Attoni, *Legem viventis Longobardorum, rogatis teſtes.*

Signum manibus Adami, *ſive* Anradi, *Legem viventes Romana, rogatis teſtes.*

In pergamena legitur facta ſtipulatio hujus Contractus Anno Chriſti MXXXIV. At concurrentibus in praecedentem Annum MXXXIII. Indictione I. & Anno VII. Conradi, conſiderandum aliis relinquo, an erraverit, qui olim ex archetypo deſcripſit, poſito Anno MXXXIV. pro MXXXIII. an potius in *Inſula Ceniſe*, ubi Notarius ſcribebat, Annus menſe Martio, hoc eſt non à Nativitate, ſed ab Incarnatione Chriſti, exordium ſuum duceret. Certe ad Annum MXXXIII. Charta haec ſpectare videtur. Quum vero heic mos occurrat tanta donandi, ut tantumdem aut plus reciperetur titulo ſolum ac onere Emphiteuſis, erit de ejuſmodi conſuetudine ſermo in Diſſertatione Trigeſima Sexta, ubi de *Precariis* agam, quarum & heic habemus exemplum.

Anno Chriſti DCCLXXIV. finem accepit Langobardicae gentis Regnum in Italia, devicto Deſiderio, poſtremo eorum Rege à Carolo Magno inviƈtiſſimo Rege Francorum. *Franci*, ut nemo neſcit, Populus Germanicus, & ipſi fuerunt: quare ſublatis Regibus Langobardis nobis è Germania datis, altera gens ex ipſo Septemtrione originem ducens Italiam, ſive ut rectius loquar, Langobardicae gentis ditionem regendam ſuſcepit. Epocha novi hujus Regni à Carolo conſtituti certò eruitur ex primis lineis vetuſtiſſimae Chartae, quam legi in Archivo Archiepiſcopii Lucenſis, hoc eſt in ampliſſimo Tabulario venerandae antiquitatis, cui parem in Italia difficile invenias. Haec ibi leguntur: *Regnante Domino noſtro Carulo Rex Francorum & Langobardorum, quo cepit Langobardiam, Anno Regni ejus intrante tertio, octabo Kalendas Julias, Indictione quartadecima:* quae notae Annum DCCLXXVI. nobis indicant, ſimulque produnt, aſſumta fuiſſe à glorioſiſſimo Rege illo Langobardici Regni inſignia circiter diem XV. aut XX. Junii, Anno DCCLXXIV. Sed & aliud inſigne decus paucis ab illinc annis Regi Carolo acceſſit: in eo quippe à Leone III. Papa, & à Populo Romano, quibus jam intoleranda videbatur Graecorum Auguſtorum dominatio, renovatus eſt titulus

tulus, ac dignitas Imperatoria. Id factum eſt An. Chriſti DCCC. Natali die Domini. Et quandoquidem potentia Caroli, ejuſque poſterorum, in quibus per multos annos perduravit Romani Imperii, & Langobardici Regni poſſeſſio, tanta erat, ut exterarum gentium arma, Italiam tentare minime auderent, hinc ultra centum annos invidenda pax & quies fere ſemper in Italia perduravit, praeterquam in Apulia & Calabria, quam aut Graeci, aut Saraceni identidem armis infeſtis vexarunt; de quibus multa habes apud Erchempertum, Anonymum Salernitanum, & Annales Bertinianos, atque etiam in Chronico Vulturnenſi, & Caſinenſi. *Franci* ergo novi hoſpites Italiae, novos incolas, ut moris eſt dominantium, Regno huic addiderunt, quum huc non ſolum Praeſides, variique Magiſtratus Urbium confluerent, ſed & exerci- A tus non pauci ad Provinciarum cuſtodiam; ac propterea heic ex omnibus Populis Carolo, ejuſque ſoboli ſubjectis, *Gallis* nempe, *Noricis*, *Thuringis*, *Saxonibus*, *Alamannis*, *Francis*, aliiſque gentibus conſtitere complures Familiae, quarum ſanguis in viventibus Italis adhuc circulare putandus eſt. Quod mirere, regnanti- B bus Langobardis, & Francis, vel ex ipſis longinquis oris in hanc Provinciam delatae ſunt nobiliſſimae foeminae, ut ſe ſe Deo ſacrarent, quarum unam ab oblivione liberandam cenſeo, quando ejus nomen nobis ſervavit laudatum nuper Archivum Lucenſis Archiepiſcopii. Ea eſt *Adeltruda filia Adelvaldi Regis Angloſa-* D *xonum*, quae Monaſticam vitam Lucae profeſſa eſt, uti ex ſequenti Charta conſtabit, quam ex antiquiſſimo exemplo adſervato in eodem Archivo deſcripſi.

Confirmatio Eccleſiae & Monaſterii Sancti Dalmatii Lucenſis, facta à Magniprando Clerico *Adeltrudae filiae Adelvaldi Regis Angloſaxonum*, Anno 782.

IN Dei nomine. Regnante Domno noſtro Carulo Rex Francorum, & Langobardorum, & Domno noſtro Pipino idem Rex filio ejus, Anno Regni eorum Nono, & Secundo, menſe Auguſto, per Indictione quinta. Promitto, & manus meam facio ego Magniprand Clericus filio quondam Magniperti *tivi* Adeltruda Saxa *Dei ancilla*, filia Adelwaldi, qui fuit Rex Saxonorum, Oltramarini, *de Eccleſia Monaſterii Sancti Dalmati, vel caſis & omnia res, & hominibus ibidem pertinentibus, ubi te per alia cartula confirmavi, excepto Magnulo, quem liverum dimiſi, ut ſi quacumque homo (excepto de qualivet publico) de ipſa & Clericis, & caſi, & hominibus eidem Eccleſie pertinente, & vel ſucceſſores tuo, quem tu ibidem ordinaveris, foris expellere potuerit extra omnem meum conludio per jura ligem & juſtitia (excepto, ut dixi, de quolivet publico) ut ego redda vobis* Solidos ſeptinientos Lucani, & Pi- E ſani, *quas mihi dediſti, ſic tamen ſi vos mihi reddetis Monaſterio ipſo cum omnia caſe & res & hominis, ubi vos confirmavi una cum ipſa cartula confirmationis, per quem in me ipſi quidem Rachifrido Clericus ipſo Monaſterio confirmavi, ſeo & ipſo .... exempla de ipſo dote & ipſa firmationis cartula, per quem vos in ipſo Monaſterio confirmavi, ſimul & iſta promiſſio omnia mihi*

mihi reddere diveatis. Et ſi vos mihi ipſo Monaſterio, ſicut ſupra legitur, & ipſe cartule non reddederitis, ut vobis ego ipſi ſeptinientos Solidos reddere non diveas. Similiter & ſi quicumque homo vobis in ipſo Monaſterio & caſas, vel rebus & hominibus in qualivet portionem introire potuerit (excepto, ut ſupra dixi da publico) & vos mihi omnia redaderitis, ſicut ſupra dixi, ut ego vobis reddere diveas ſeptinientos Solidos Lucani & Piſani. *Nam da parte publica ab omni calomnia & compoſitionem abſolutos eſſe diveas, quia taliter inter nos convinet.*

Et hanc mea promiſſio ego Magniprand Clericus *ſcripſi*.

Actum Lucâ.

Signum manus Angeli &c.

Ego Magniprandus Clericus *poſt tradita complevi & dedi*.

Vides heic, quanta elegantia Saeculo Aerae Chriſtianae Octavo Latinae Lingue foret in Tuſcia. Ecce *da parte publica*, aliaque veſtigia vulgaris ejus Idiomatis, quo nunc utimur. Heic autem memoratur praecedens Charta, ad eamdem venditionem Monaſterii ac Servorum Sancti Dalmatii, ſive oppignorationem; tunc enim ejuſmodi contractus in uſu, & frequentes erant. Legi & hanc alteram Chartam, ubi eaedem notae Chronologicae anni ac menſis ſeſe offerebant. Ita vero ſe habebat. *Manifeſtus ſum ego Magniprando Clericus filio quondam Magniperti, quia per Chartulam confirmavit in me quondam Rachifredo Clericus fili quondam Friduli Monaſterio Eccleſia Sancti Dalmati, qui à bone memorie Fridulo Genitore jus fundatum eſt infra hanc Lucana Civitate, ubi cummanere viſi fuerunt &c.* Deinde ſubdit: *Conſtituere & confirmare videor te Adeltruda Saxa Dei Ancilla filia Adelwaldi, qui fuit Rex Saxonorum Ultramarino, tam in ipſa Eccleſia Sancti Dalmati, quamque & in caſis, ubi ipſi Rachifredi Clericus avitavit &c.* Eidem verò facultatem concedit regendi, gubernandi ac ordinandi ſecundùm Deum Eccleſiam illam, *& Saceraotem ibidem avendi, Oſficium ibidem faciendum, & Pauperes paſcendum, ſecundùm qualiter pro ipſo dote conſtitutum eſt &c.* Quo etiam exemplo diſcimus, nullum fere Monaſterium conſtitutum olim fuiſſe, in quo ſua Pauperibus portio dotis non aſſignaretur. At quei in Urbe Luca tunc *Adeltruda filia Adelwaldi Angloſaxonum Regis?* Fuit autem Adelwaldus, qui & Athelbaldus, Edilbaldus, & Ethelbaldus, Saeculo Chriſti Octavo Rex Merciorum, ſive Saxonum Orientalium in Britannia, Princeps potentiſſimus, qui multis vitiis multa etiam pietatis acta conjunxit. Sancti Guthlaci Vitam Felix Monachus Sancti Bedae congregationi adſcriptus dicavit *Athelwaldo Regi Orientalium Anglorum*. Hunc eximiae ſanctitatis virum viventem Adelwaldus, nondum Rex, conſolatorem habuerat, eoque defuncto Monaſterium de Croyland ad ejus ſepulcrum fundavit, ut auctor eſt Ingulphus in Hiſtoria ejuſdem Monaſterii, ubi & Privilegium conceſſum ab ipſo exhibet. Legitur adhuc ejus Epiſtola ad Sanctum Bonifacium Archiepiſcopum Moguntinum, quae inter Bonifacianas eſt LXXVI. & refertur etiam à Guillielmo Malmesburienſe Lib. I Hiſtor. Illum ſane peccantem idem Sanctus Archiepiſcopus Anno DCCXLV. ut ad meliorem frugem reduceret, nihil omiſit, uti eſt apud Baronium, celebratâ ad hoc praecipue Synodo in Germania. Johannes Brompton in Chron. Reg. Mercior. varia illius acta refert. Verùm Anno DCCLVI.

ſive DCCLVII. in pugna contra Saxones Occidentales, aut, ut alii volunt, à cuſtodibus ſui corporis, Adelwaldus Rex occiſus fuit, atque ad alios Reges ejus Regnum pervenit. Illius interitus filiorum quoque, aut ſaltem filiarum fortunam ſuſque deque vertiſſe videtur, ut proinde juſtae conjecturae ſit locus, *Adeltrudam* ejus filiam in tanto rerum tumultu vertere ſolum, atque ad alienas terras emigrare coactam fuiſſe. Lucenſem vero Civitatem ſibi eâ fortaſſe de cauſſa elegit, ut ibi dicata Deo reliquum vitae ageret, quod in ea Civitate, quae tunc Tuſciae caput inter ceteras ejus Provinciae Urbes eminebat, aliquis in honore eſſet ei conſanguinitate conjunctus, aut è Saxonia oriundus.

Neque heic *Saracenorum*, ſive *Arabum* geſta praetereunda ſunt; nam & hic Populus, ex quo Romanum Imperium in fruſta conciſum fuerat, ad portionem praedae ipſe quoque non ſegnis convolavit. Saeculo Chriſti Septimo ita eorum vires invaluere, ut Africae regiones Romanis olim obtemperantes, Graecis tunc ibi imperantibus eripuerint. Tum ineunte Saeculo Octavo totam fere Hiſpaniam lacrymabili excidio ſibi ſubdidere, quam per complura Saecula jugo ſervitutis preſſerunt, finitimis etiam Galliis infeſti. Neque heic ſtetit eorum fortuna. Nam circiter Annum Chriſti DCCCXXVII. quorumdam proditione freti, Siciliam Inſulam feliciſſimam paullatim in ſuam ditionem redegerunt, tum ſolùm inde pulſi, quum Robertus Guiſcardus, ejuſque frater Rogerius, celeberrimi ex Nortmannica gente viri, inclinante Saeculo Undecimo immundum Populum inde fugavit. Ad haec Saeculo

A Nono excurrente Aſiatici Saraceni multis Calabriae Civitatibus potiti, non terrorem tantùm ſed arma ipſa uſque ad moenia Romanae Urbis tulere. Decimo tamdem Saeculo Hiſpanici Saraceni *Fraxinetum* in Italiae finibus ingreſſi, ex eo loco diu contermina loca vaſtarunt, & per longa terrarum ſpatia caedes ac incendia
B propagarunt. En quo in loco tunc eſſet miſerae Italiae fortuna. Ceterum ad Annum uſque DCCCLXXXVIII. Italicum Regnum poſteris Caroli Magni paruit, atque in iis etiam viguit dignitas Auguſtalis. At Anno eodem, ſublato è vivis ſine prole Carolo Craſſo Imperatore, inter Italicos Principes ad Regnum inhiantes oborta eſt
C funeſta concertatio, quae pro more armis diremta eſt. Berengarius I. Dux Forojulii, & Guido Spoleti Dux, aemuli, variâ fortunâ alter adversùs alterum de Corona contenderunt. Hiſce autem temporibus nova e Septemtrione tempeſtas in Italiam ſe effudit: in eam quippe *Hungari*, gens ipſa feritate ferocior, ac omnium
D Barbarorum immanitatem poſt ſe relinquens, irruptionem fecerunt. Efferis hiſce Populis Scythia, quae nunc Tartaria, ortum olim dedit, *Ugrique* & *Hungri* appellati (unde Pannoniae ab ipſis ſubactae acceſſit poſtea *Hungariae* nomen) iidem a nonnullis fuiſſe cenſentur atque Hunni ſub Attila Rege famoſi. *Avares* quoque, ac *Turci*
E nominati ſunt, ut à Porphyrogenneta in Lib. de Adminiſtr. Imper. & à Valeſio congeſta ad Panegyrim Berengarii Tom. II. Rer. Italicar. pag. 393. * ſatis evincitur. At Dandulus, aliique Hiſtorici tradunt, *Avares* ſeu *Hunnos* antea Pannoniae dominantes, ab ingruenti *Hungrorum* Populo Scythico profligatos, ſolumque vertere fuiſſe

* *Rerum Italic. Scriptorum Opus, quod heic & alibi citatur, Editionem innuit Mediolanenſem, quam* Societas Palatina *appellata curavit ab An.* 1723. *uſque ad Annum* 1738.

fuiſſe coactos. Non unâ vice ſuſtinuit Italia infandam efferatiſſimae hujus gentis crudelitatem: nam huc delati circiter Annum Chriſti DCCCC. variis ſubinde annis eam vexavere, atque omnia caedibus ac incendiis miſcuerunt. Quam trucia patrarit truculentus hic Populus in Italia, Liutprandus Diaconus, Annaliſta Fuldenſis, aliique non pauci Hiſtorici produnt. Ego rem innuiſſe contentus, ſatius duco referre, quid in tanta rerum perturbatione Mutinenſis Populus egerit. Adſervatur in Tabulario Cathedralis noſtrae antiquiſſimus Codex ante ſeptingentos annos ſcriptus, ubi leguntur ſequentes Verſus:

DUM PREMERET PATRIAM RABIES MISERABILIS ISTAM,
LEUDOINUS SANCTA MOTINENSI PRAESUL IN AULA
HIS TUMULUM PORTIS, ET ERECTIS AGGERE VALLIS
FIRMAVIT POSITIS CIRCUM LATITANTIBUS ARMIS,
NON CONTRA DOMINOS ERECTUS CORDA SERENOS,
SED CIVES PROPRIOS CUPIENS DEFENDERE TECTOS.

Animadverte heic Rhythmicae, & Leoninae, ut ajunt, Poëſeos concentum, quem praeferunt hi verſus. De iis mihi ſermo recurret in Diſſertatione Quadrageſima *de Rhythmica Poëſi*. Sunt autem verſus ipſi, ni fallor, Inſcriptio poſita à Mutinenſibus ad Portas Civitatis, quas *Leodoinus Epiſcopus* ad ſuorum Civium tutelam vallo ac aggere munierat. Suſceptum à Leodoino hoc opus non fuit contra formidatum Hungarorum impetum; nam hic Mutinenſium Epiſcopus (quem Silingardus & Ughellius *Leodoindum* appellant, quum tamen *Leudoinum*, ſeu *Leodoinum* veteres Chartae nominent) vivere deſiit ante Annum DCCCXCVIII. quo nondum Hungarica rabies Italiam pervaſerat. Itaque haec peracta iis Annis puto, quibus atrociſſima bella fervebant inter Berengarium & Guidonem, ejuſque filium Lambertum, de Regno Italiae contendentes. Quae verò ſequuntur in eodem Codice, ſtudium certe Mutinenſis Populi arguunt, quum eos premeret metus Hungaricae depopulationis. Ea eſt deprecatio ad Sanctum Geminianum, Civitatis noſtrae Patronum, his Verſibus expreſſa:

Confeſſor Chriſti, pie Dei famule,
O Geminiane, exorando ſupplica,
Ut hoc flagellum, quod meremur miſeri,
Coelorum Regis evadamus gratiâ.
Nam doctus eras Attilae temporibus
Portas pandendo liberare ſubditos.
Nunc te rogamus, licèt ſervi peſſimi,
Ab UNGERORUM *nos defendas jaculis.*
Patroni ſummi exorate jugiter
Servis puris implorantes Dominum.

Itidem leguntur in ſupra memorato Codice alii Verſus, quibus excubiae Mutinenſis Urbis ad vigilandum urgentur, dum timor eſſet hoſtilis incurſus. Haec autem ad eamdem Hungaricam procellam, ut ſuſpicor, referenda, in praememorata Diſſertatione Quadrageſima de *Rhythm. Veter.* infra accipies. Ceterum quum in impetu efferatiſſimae illius gentis celeberrimum Mutinenſis agri Nonantulanum Monaſterium flammis datum fuiſſet, Leopardus Abbas ſacrum mox locum reſtituit. Cujus rei teſtes quum Ughellius Tom. II. Ital. Sacr. in Catalogo Epiſcopor. Placentinor. tantummodo innuat literas Sergii III. Papae, ego eas ex Nonantulano Archivo depromtas evulgare ſtatui. Si

arche-

archetypa membrana ſe mihi obtuliſſet, earum germanam originem ac ſinceritatem praeſtare ego potuiſſem. Sed unum dumtaxat apograhum ſu- A pereſt, antiquum ſane, ſed informe, quippe notis Chronologicis deſtitutum; ac proinde judicet quiſque de ejus legitimitate, prout ſibi videbitur.

Literae Sergii III. Papae, quibus condolet Leopardo Abbati Nonantulano de ejus Monaſterio ab Hungaris everſo Circiter Annum Chriſti 908.

SErgius Epiſcopus ſervus ſervorum Dei B *Leopardo religioſo Nonantulani Monaſterii Abbati. Viſis humilitatis tuae Literis condoluimus ſatis de Cenobio Nonantulenſe tibi commiſſo, eo quia ſub cura tui regiminis commiſſus tibi Monachorum grex nonnullis afficitur indigentiis. Siquidem barbarorum gladio vaſtante, tuumque Monaſterium ab eiſdem igne crematum malorum hominum infe-* C *ſtatione, te ipſum cum tuis turbatum audimus. Sed miſericordiâ omnipotentis Dei eſto fiſus, beatorumque Apoſtolorum ſuffragiis adjutus, quia ad hoc prevaluiſti, ut poſt tot flagella, tui laboris certamine, Eccleſiam ipſius tui Monaſterii uſque ad culmen levaris, quam cum toto tuo Monaſterio ſub Apoſtolica noſtra tuicione, quemadmodum ſub Ante-* D *ceſſorum noſtrorum tempore fuit, pro amore beati Silveſtri Pontificis Romanae Sedis, cui Deo auctore deſervimus, decernimus eſſe. Et ubicumque te adjuvare & protegere debemus, Pontificii noſtri dexteram libenter porrigemus, firmantes quecumque ab evo religioſa & ſancta conceſſa Privilegia tuo fuerunt Monaſterio Nonantulano. De cetero ſi ad conſecrandam Ec-* E *cleſiam tui Monaſterii Epiſcopum queſieris hoc tempore, nolumus ut aliquem ad conſecrandam ipſam Eccleſiam roges, niſi Johannem Ticinenſem Epiſcopum, aut Widonem Placentinum, vel Aelbungum Parmenſem, reverentiſſimos Epiſcopos. De his tribus qualem volueris, induc ad conſecrandum tuam Eccleſiam.*

Ceterum de illatis Italiae cladibus ab Hungarica feritate erit mihi fuſior ſermo in eadem Diſſertatione Quadrageſima de *Rhythm. Veter. Poeſi*. Nunc progredi opus eſt. Poſt aliquot Auguſtos, ſeu Italiae Reges, ad Berengarium II. & Adelbertum ejus filium delatum eſt Italiae ſceptrum. Eorum tamen mores, ſive ut rectius loquar, vitiorum phalanx, quibus deturpabantur, adeo Romani Pontificis, ſimulque Eccleſiaſticorum & Saecularium Procerum animos ab eis alienavit, ut advocatum in Italiam Ottonem Magnum Germaniae Regem Anno DCCCCLI. ac deinde Anno DCCCCLXII. illum tamdem conſtituerint non tantùm Italiae Regem, ſed etiam Romanorum Imperatorem. Ita in Germaniae Principibus tunc aut coeptum, aut renovatum eſt jus Italici Regni & Imperialis Coronae: quod adhuc in iis perdurat. Quae mutationes in regimine Italiae poſtea evenerint, Populis Italicis Germanicam dominationem detrectantibus, non eſt hujus loci indicare. Ad rem praeſentem quod attinet, vel ex hac brevi narratione conſtare jam poteſt, eo, ut ita dicam, fatorum, ſive Naturae ordine conformatos eſſe Populos, ut Meridionales facilius debellari & ſubigi, aut affligi ab Hyperboreis ſoleant. Ferociores nempe iſti, ac fortiores, & plerumque mortis aſpectum intuentes aliis oculis, ac qui meliore

Coelo

Coelo ac mente fruuntur, imperterriti belluarum more in tela ac enſes hoſtium ruunt, & dum ſibi mortem temnunt, aliis faciliore negotio ingerunt. Meridionalem vero plagam habitantes in effeminatos mores ſaepe ac ſaepius labi cernimus, & deliciis fractos averſari duram belli artem & pericula mortis. Ita vaſtum Graecorum Imperium *Turcae* invaſere olim, & nunc premunt, gens, à gelido Septemtrione dimiſſa. Petrus Diaconus Lib. IV. Cap. XI. Chronic. Caſinen. ex *Hunnorum* ſtirpe *Turcos* cenſuit. Sic *Scythae*, ſeu *Tartari*, magnum ſibi ſub Tamerlane in Aſia ac India Imperium quaeſivere, quod nunc *Magni Mogolis*, ſeu *Mogoris* Imperium appellamus. Suo quoque tempore Ammianus Marcellinus Lib. 31. Cap. 2. Hiſtor. *Perſes* appellavit *originis Scythae*. *Sinenſes* vero, innumerabilis & cultiſſima gens ab eiſdem Scythis, ſeu Tartaris, Saeculo Chriſti Tertiodecimo oppreſſa, rurſus proxime praeterito Saeculo ſub eorum jugum rediit, & adhuc ſervire cogitur. Quae omnia à me in eum finem dicta velim, ut tamdem quiſque intelligat, quantum à Populis Borealibus timendum ſit, atque cavendum iis, quos ad Meridiem Natura locavit. Profecto jam multa effluxere Saecula, ex quo nulla gentium Septemtrionalium migratio facta eſt: & porro neque amplius timenda videtur, quum Germanica natio omnium fortiſſima, praecipue magna agentibus Auguſtis Romanorum Imperatoribus, non solùm Turcarum potentiae, ſed & inſultibus Borealium omnium obicem firmiſſimum per tot jam Saecula poſuerit, & adhuc ſit poſitura. Attamen quod tamdiu deſuevit fieri, factum tamen olim eſt, iterumque accidere poſſet, niſi in-

A tentis oculis, viribuſque ſemper paratis in quoslibet Barbarorum motus Europa Meridionalis inſpiceret.

En ut temporibus noſtris potentiam ſuam auxerit unus celeberrimus Magnus Moſcoviae Dux, Petrus Alexiovitzius, bellicoſiſſimus Princeps, qui ſe Ruſſorum Imperatorem dicere coepit; & niſi ejus conſilia imma-
B tura mors praevertiſſet, jam Meridiem avide circumſpectabat, & terreſtribus copiis, & claſſibus ſemper irrequietus minabatur. Sub *Sarmatarum* nomine *Ruſſorum*, ſive *Moſcovitarum* gentem ampliſſimam noverunt olim, ac memorarunt Romani, in Aſia ſimul, ac Europa Boreali diffuſam. *Ruſſi* deinde, ſeu *Rhoſſi*, ac
C *Rutheni* appellati ſunt, ut Photius, Porphyrogenneta, Cedrenus, Johannes Zonaras, aliique Graeci Scriptores teſtantur, qui etiam memoriae prodiderunt, Anno DCCCLXI. Conſtantinopolim à *Ruſſis* obſeſſam fuiſſe, inani tamen conatu; & paullo poſt Chriſtianam Religionem, abjurato Idolorum cultu, fuiſſe ab eis
D ſuſceptam. Ex iis quoque Auctoribus diſcimus, regnante Romano Lecapeno Graecorum Imperatore, Anno DCCCCXLI. *Ruſſos* eoſdem immani claſſe per Pontum Euxinum ductâ, in magnum diſcrimen res Graecorum conjeciſſe, ſed tamdem victos. Heic autem audiendus Liutprandus noſter, qui iiſdem temporibus floruit, & ſuam
E Hiſtoriam ſcripſit. Narrat ille Lib. V. Cap. VI. Ruſſicam eamdem impreſſionem in Graecos factam, atque his verbis gentem delineat: *Gens quaedam eſt ſub Aquilonis parte conſtituta, quam à qualitate corporis Graeci vocant Ruſſos, nos vero à poſitione loci vocamus Nordmannos: Linguâ quippe Teutonum Nord Aquilo, Man autem mas, ſeu vir dicitur: unde & Nord-*

man-

mannos Aquilonares homines dicere poſſumus. Ita Liutprandus, cujus verba meam increpare negligentiam viderentur, quod nondum ullam *Nortmannorum* mentionem fecerim, niſi eam conſulto huc reſervaſſem. Innuendum eſt igitur, *Nortmannos*, gentem ex Europaeo Septentrione profectam, regnante adhuc Carolo Magno, piraticam exercere coepiſſe, Oceanique Germanici & Gallici litora non ſemel infeſtaſſe. Tum ſenſim frequentibus incurſionibus Britanniam, Friſiam, & praeſertim Gallias acrius vexare perrexerunt, clades, in quaecumque loca pergebant, ignem & devaſtationem portantes. Pervaſit uſque in Italiam eorum furor Anno DCCCLVII., & Lunae Civitas, cujus nunc vix veſtigia cernuntur, ab ipſis dolo capta, ac tamdem attrita eſt, ut auctor eſt Dudo de Sancto Quintino. Iidem Piſas, aliaſque Italiae Urbes Anno DCCCLX. vaſtarunt. Reliqua horrenda ac innumera eorum facinora Hiſtoriae veteres Francorum multis deſcribunt. A Rollone autem Duce ſub initium Saeculi Decimi, initis cum Carolo Simplice Francorum Rege foederibus pacis, conceſſa eſt illi, ejuſque Populo Gallica Provincia, quae exinde *Normannia* appellari coepta eſt, & adhuc appellatur *Normandia*. Sed ne iis quidem finibus contenta fuit bellicoſiſſima gens: nam eorum manus Saeculo Undecimo in Apuliam caſu delata, ac ſenſim viris & victoriis aucta, univerſam *Siciliam*, totamque illam regionem, quam nunc *Regnum Neapolitanum* appellamus, ſibi ſubjecit, & Regnum ibi celeberrimum conſtituit. Ad haec Nortmanni ipſi Gallici ſub Guillielmo Notho eorum Duce Anno MLXVI. ſubactâ magnâ Britanniâ, alterum ibi Regnum fundarunt. Quanta ergo poſſit Septemtrionalium Populorum vis & feritas, hinc quoque diſcere poſſumus. At unde Nortmanni eruperint, ſi quiſquam reſcire cupiat, Francici Scriptores reſpondent, ex *Dania*. Et *Danos* quidem eoſdem cum *Nortmannis* faciebat Ermoldus Nigellus Lib. IV. de Reb. geſt. Ludovici Pii Auguſti, ſub quo is floruit, ut ejus Poëma teſtatur a me editum Part. II. Tom. II. Rer. Italicarum. Immo is *Francos* etiam ex eadem gente progenitos cenſet. *Danis* addunt alii *Suecos*. Cluverius verò *Norvegiam* iis patriam aſſignat. *Dacos* tamdem alii appellant. Niſi temeritatis quaedam ſpecies videri poſſet hac in re à tot antiquis Scriptoribus diſſentire, mea ſententia foret, non unam quampiam ſingularem Nationem Nortmannos ſupra memoratos fuiſſe, ſed quidem congeriem Borealium gentium, quae ex variis Nationibus conflata, & ex Baltico Mari potiſſimum prodiens, tot calamitatibus Meridionalem Europam implevit, ſibique nova Regna paravit.

Nortmanni (uti didicimus à Liutprando, ſimulque teſtantur Ermoldus, Aimoinus, Willelmus Brito, Guillielmus Apulienſis, & alii) nihil aliud ſignificabat, quam *homines Aquilonares*: quae appellatio non certum quempiam Populum, ſed omnes Aquilonaris regionis Populos complectitur. Igitur, ut arbitror, è Baltico praeſertim in Oceanum piratae Septemtrionales erumpebant, & quo majoris praedae ſpes erat, illuc vela dabant. Quod vero *Dani*, *Sueci*, *ac Norvegi* propiores & notiores Gallis forent, hinc *Nortmanni* omnes ex iis tantum Nationibus conflati credebantur. Dudo de Sancto Quintino, qui juſſu Richardi I. Normanniae Ducis

(erat

(erat hic Rollonis Primi Ducis Nepos) circiter Annum DCCCCXC. res geſtas Nortmannorum literis conſignavit, *Scanziam*, *ſeu Scandinaviam* Inſulam (quam *vaginam Gentium*, & omnium Barbarorum patriam, ſed perperam, veteres Scriptores fecerunt) *a Danubio ad Scythici uſque Ponti confinium diffuſam*, ortum dediſſe Nortmannis ſcribit. *Eſt autem ibi* (ita ille ſubdit) *tractus quamplurimus Alaniae*, *ſituſque nimium copioſus Daciae*, *atque meatus multum profuſus Getiae*. Illic ergo is collocat non *Dacos* ſolum ſed etiam *Getas*, *qui & Gothi*, *Sarmatas*, *Amabaxios*, *Trogloditas*, *& Alanos*. Praeſertim vero ex *Davia*, hoc eſt Dania, Nortmannos erupiſſe refert. Willelmus etiam Gemmiticenſis eadem repetit, ac Nortmannos *originem ducere à Gothis* ſcribit Lib. I. Cap. IV. Hiſtor. Normann. quamquam illos in *Dacia* tantum, *quae & Danamarcha*, ſtatuat. Quibus poſitis, jam videas, ampliſſimam regionem tribui Nortmannis, Meridionalium poſtea Regnorum occupatoribus: ac proinde veriſimile admodum eſt, *Ruſſos* quoque, ſeu Moſcovitas, ac *Sarmatas*, ad eamdem praedam concurriſſe, utpote qui jam tunc ad Balticum, ſive Codanum Mare, & *ad Scythici uſque Ponti confinium* ex Europae parte pertingerent, ex Aſiae vero uſque ad Pontum Euxinum; qualem agrorum amplitudinem noſtro quoque tempore, paucis mutatis, *Ruſſi* poſſident. Certe *Ruſſos* etiam, ut ſupra vidimus, *Nordmannos* vocat Liutprandus,

A Scriptor quidem Italicus, ſed pervetuſtus, & in Germania diu atque in Graecia verſatus. Idem Libro quoque I. Cap. III. de Conſtantinopoli ſcribit in haec verba *Habet ab Aquilone Hungaros*, *Pizenacos*, *Chazaros*, *Ruſſios*, *quos alio nomine nos Nortmannos appellamus*. At quandoquidem *Normannorum* mentionem feci, qui B Graecis Apuliam & Calabriam, Siciliam vero Saracenis Saeculo Chriſti Undecimo eripuerunt, atque ex his florentiſſimum Regnum conſtituerunt, huc inferre ſtatui breve *Chronicon Anonymi Barenſis*, nondum editum, quod debeo diligentiae Nicolai Aloyſia, viri antiquae Eruditionis ſtudioſiſſimi. Illud ipſe deſcripſit è C Vaticanae Bibliothecae Codice MSto Urbinate, in quo etiam legitur Lupi Protoſpatae Chronicon, à Caracciolo & Peregrinio antea typis traditum. Auctor illius, ut videtur, Monachus Monaſterii Barenſis Ordinis Sancti Benedicti. Simile Chronicon evulgavit olim idem Peregrinius, atque illud habes pag. 147. Tomi V. D Rerum Italicarum: & quidem utrobique multa occurrunt iiſdem fere verbis enarrata. Attamen non eumdem eſſe utriuſque Opuſculi Auctorem, facile intelligat quiſquis amborum narrationem conferat: ac proinde ſupervacaneum minime fuerit, hunc etiam in lucem prodire, reliquis addendum, qui de Neapolitani E Regni rebus antiquis egerunt. Notas quoque adjeci à praelaudato Aloyſia in idem Opuſculum ſcriptas.

ANONYMI
BARENSIS MONACHI
CHRONICON

De rebus in Barenſi Provincia geſtis;

ADDITIS NOTIS

CLARISSIMI VIRI

NICOLAI ALOYSIA.

CHRONICON BARENSE.

ANno DCV. (1) *obitus Sancti Gregorii Papae. Phocas regnavit Annis VIII.*

Anno DCXII. (2) *Domitianus regnavit Annis XV.*

Anno DCCLXXXII. (3) *Hoc Anno Carolus Rex celebravit ſanctum Paſcha in Roma, & baptizatus eſt Pipinus filius ejus ab Adriano Papa.*

Anno DCCCCII. Hoc Anno deſcendit Habraam (4) *Rex Saracenorum in Cala-*

(1) Unius Anni anachroniſmo peccavit Chronographus noſter, quo ceteroquin non caruit Lupus Protoſpatarius. Ambo enim ad Annum 605. Sancti Gregorii Magni obitum conſignant, qui fuit ſecundus Sabiniani Pontificis in ſuprema Petri Cathedra ſucceſſoris: quum Anno 604. Martii XII. Sanctus Gregorius vivendi finem fecerit, ut Pagius pluribus oſtendit.

(2) Certâ, conſtantique tum veterum tum recentiorum ſententiâ Heraclium Annis XXXI. imperaſſe conſtat, quamvis non idem ſit veterum de ejus die emortuali conſenſus. Clariſſimus Pagius Annis XXX. menſibus IV. diebuſque VI. imperaſſe ex Nicephori, aliorumque Chronographorum teſtimoniis putat. Utcumque ſit, ſex annorum anachroniſmus in noſtri Anonymi Chronico deprehenditur, qui quindecim tantum Annos ei tribuit. Nos de Heraclio eum heic loquutum fuiſſe non immerito ſuſpicamur, quem Phocae ſucceſſiſſe certum, compertumque eſt. An & *Domitianus* adhuc vocaretur, praeter ejus auctoritatem, nobis non conſtat.

(3) Amanuenſis lapſum ſuſpicor, Annum 782. pro Anno 781. ſcribentis: id ex Francorum Annaliſtarum, & Reginonis teſtimoniis liquet. Quare detracta unitate, quae ob numeros Romanis literis inſcriptos facili negotio ab imperito Scriptuario addi potuit, remanet Annus 781. quo Carolus Magnus Romae iterum Paſcha celebravit, ejuſque filius Pippinus in nocte Sancta baptiſmate initiatus fuit, ſacra peragente Adriano ſummo Pontifice.

(4) Habraymus (vel Habraym, Ignatio Pragenſi in Vita Sancti Bertharii MSta in Coenobio Caſinenſi, & aliis, qui omnes ejus interitum ad Annum 903. conſignant) periit prope Coſentiam, ſive, ut Auctor ejuſdem Vitae Sancti Bertharii ſcribit, ſuper Civitatem Coſentiam in loco, ubi Eccleſia in Sancti Pancratii Martyris memoriam Deo ſacra erat ſita. Anonymus noſter ad ſuperiorem Annum interitum revocat: at neſcio, cui anachroniſmum adſcribam. De loco à noſtro Chronographo adnotato fit mentio in alio Chronico Lupi Protoſpat. ad Cod. Excell. Andriae Ducis caſtig. in quo fulmine percuſſus interiiſſe dicitur, ut doctiſſimus Peregrinius animadvertit in Notis ad Chronicon Lupi Protoſpat. Habraymum hunc Saracenorum Regem à Petro Diacono in Vita Sancti Placidi Martyris memorari ſcribit Conſtantinus Cajetanus in Notis ad Martyr. Sancti Procopii, de Script. Hiſt. Saracenico-Sicul. Tom. I. part. 2. pag. 272. Rer. Italicarum. Verûm hallucinatus eſt Vir doctus: enimvero in Vita Sancti Placidi à Petro Diacono interpolata non Habraym ſed Abdalla Rex Arabum dicitur, nec ipſum in Sici-

Calabriam, & mortuus eſt in Coſentia in Eccleſia Sancti Pancratii.

Anno (5) *DCCCCXXV. Hoc Anno Orie capta eſt a gente Saracenorum menſe Julio, & obitus Euſebii in Clauſo.*

Anno (6) *DCCCCXXVIII. Hoc Anno comprendit Itachaël Rex Sclavorum Civitatem Sipontum menſe Julio, die Sanctae Felicitatis, ſecundâ Feriâ, Indictione XV.*

Anno (7) *DCCCCXXIX. Hoc Anno Tarentum captum eſt à gente Saracenorum menſe Auguſti in ſolemnitate Sanctae Mariae.*

Anno DCCCCXXXI. Hoc Anno obiit Ambroſius (8) *Mediolanenſis Antiſtes.*

Anno DCCCCXLIX. (9) *Hoc Anno intraverunt Hungari in Italiam, & venerunt uſque ad Idrontum, & fuit interitus. Et Placipodi* (10) *obſedit Luperſanum.*

Anno DCCCCLXXIX. Heic inchoatum eſt Monaſterium Barenſe Sancti Benedicti à Domino Hieronymo venerabili Abbate.

Anno DCCCCLXXXI. Hoc Anno fecerunt bellum Sipontini & Aſculenſes Vado Somilo.

Anno (11) *DCCCCXCVI. Hoc Anno obſeſſa eſt Materies, tribus menſibus currentibus, ab iniqua gente Saracenorum: & in quarto menſe, ideſt Decembri per vim inde eam comprehenderunt, in qua quaedam femina filium ſuum comedit.*

Anno MIII. Hoc Anno obſeſſa eſt Civitas (12) *Bari à Saphi Apoſtata, atque*

Siciliam adventaſſe, ſed ejus Ducem Mamucham, ſub quo Martyrium Sanctus Placidus conſummavit Anno Aerae Vulg. 541. tradit Petrus. Quare loco Sancti Placidi ſubſtituendum reor Sanctum Bertharium Abbatem. Vide quae de Petri Diaconi anachroniſmo notavit doctiſſimus Mabillonius pag. 68. Act. Sanctor. Ordin. Sancti Benedicti.

(5) Ad ſuperiorem Annum revocavit Lupus Saracenorum incurſionem, quâ Oriam Hydruntinae Provinciae Urbem ceperunt; atque ad eumdem Annum Euſebii obitum in Cluſio conſignavit. An recte, alii viderint.

(6) Peregrinius in Notis ad Lup. Prot. Chron. ex Cod. Andr. diem adjecit, quem & Noſter exhibet. At uterque in Anno ſtatuendo aberrat. Clariſſimus Scholiaſtes, dum Chronographi Chronotaxim ſequitur, ad Annum 926. Siponti expugnationem illigat. Et ſane cum Anno 926. Indictione XIV. recte concurrit: & feſtum Sanctae Felicitatis, quod VI. Idus Julii celebratur, eo Anno in feriam ſecundam incidit, Literâ Dominicali A. recurrente, ut & in hoc noſtro Chronographo legimus. Quare caſtigandus eſt hic locus, & Indictione XIV. ſignatâ, Annum reſtituemus 926. Qui Lupo Michaël, noſtro Itachaël eſt, Michaël quoque dicitur ab altero Anonymo Barenſi, qui eumdem Annum cum Indictione XIV. rite contulit.

(7) Non Anno 929. ſed 927. Tarenti excidium contigit, ut Marinum Frecciam caſtigando, ex Lupo notavit Clariſſimus Peregrinius loco citato.

(8) Fortaſſis Amanuenſis lapſu *Ambroſius* pro *Hacho* irrepſit. Hachus enim exeunte Anno 931. deceſſit, Hilduinumque ſucceſſorem habuit. Sed cur locus heic ſit Archiepiſcopo Mediolanenſi, nemo facile divinet.

(9) Recte ad Annum 949. Hungarorum in Italiam irruptionem conſignavit Chronographus noſter, à quo eos Hydruntum uſque perveniſſe ediſcimus. Eorum ſane in Italiam ingreſſus meminit Flodoardus in Chronico à Clariſſimo Pagio ad hunc Annum laudatus. Quare haud recte Anno 947. eos in Italiam irrupiſſe Lupus ſcripſit.

(10) Lupus habet *Platopidi.*

(11) Freccia, à Peregrinio in Notis ad Lupum laudatus, ad hunc Annum Materae obſidionem illigat, quam ad Annum 994. revocavit Lupus. Tribus porro menſibus perduraſſe teſtatur: quatuor vero ejus Auctuarius ſcribit. Lupi Protoſpatae Epocha amplexanda videtur, Romualdo Salernitano adſtipulante in Chronico ad hunc Annum, Tom. VII. Rer. Italicarum pag. 165.

(12) Lupus ad Annum 1002. Barenſis Urbis obſidionem refert, quam porro quinque menſibus, & decem & ſeptem diebus perduraſſe ſcribit. Noſter vero

atque Caiti, & perſeveravit ipſa obſidio à menſe Majo uſque ad X. Kalendas Octobris. Et liberata eſt per Petrum Ducem Venetiarum bonae memoriae.

Anno MXI. Hoc Anno rebellavit Longobardia (13) *cum Male ad ipſum curcua menſe Majo, IX. die intrante. Et fecerunt bellum in Betete, ubi multi Barenſes ceciderunt. Et Iſmaël fecit bellum in Monte Peluſio cum ipſis Graecis, & cecidit illic Paſiano.*

Anno MII. Hoc Anno obſeſſa eſt Bari a Catepano Baſilio cognomento Sardonti, undecimo die aſtante menſe Aprilis, & completis diebus ſexaginta unum, fecit pacem cum ipſis. Et ipſe intravit Caſtellum Bari, ubi ſedes eſt nunc Graecorum Magnatum.

Anno MXXI. Heic fecit proelium (14) *Baſilius Vulcano cum Francis, & vicit illos in Civitate Canni.*

Anno MXXVII. Hoc Anno deſcendit (15) *Iſpochitoniti in Italiam cum exercitu magno, ideſt Ruſſorum, Guandalorum, Turcorum, Burgarorum, Vlachorum, Macedonum, aliorumque, ut caperet Siciliam: & Regium reſtaurata eſt a Vulcano Catepano. Sed peccatis praepedientibus mortuus in ſecundo Anno* (16) *Baſilius Imperator: qui omnes fruſtra reverſi ſunt.*

Anno MXXXV. Heic in Epiphania Domini obiit Biſantius Epiſcopus, qui fuit piiſſimus pater orfanorum, & fundator Sanctae Eccleſiae Barenſis, & cunctae Urbis cuſtos ac defenſor, atque terribilis, & ſine metu contra omnes Graecos. Et electus eſt in ipſo Epiſcopatu ab omni Populo Romualdus Protoſpatarius. Et in menſe Aprili vocavit eum ad ſe Imperator in exilium; & quinto Idus, intrante Auguſto, electus eſt Nicolaus.

Anno MXL. Heic nono die intrante Januarii, obiit (17) *Nichiforus, qui & Dulchiano Catepanus, in Civitate Aſcolo. Et quinto die, intrante menſe Maji, occiſus*

rò ad Annum inſequentem protrahit, tempuſque obſidionis contrahit, ad diem XXII. menſis Septembris nempe, quo tempore per Petrum Ducem Venetiarum, & Gregorium Imperialem Catapanum fugatis Saracenis ſoluta obſidio fuit. Dandulus, qui Gregorium cum Petro in proelio adfuiſſe nos edocet, ad hunc Annum videtur eam conſignare. Pagius ad Annum 1002. Lupi ſententiae adhaeret num. XIII. *Caytus* idem ac *Princeps* Nonnoſo apud Photium, *Dux* Pagio eſt.

(13) Ad Annum 1010. ea Apuliae pars, quae Langobardis olim paruit, *Langobardia* à noſtro Anonymo, & Lupo Protoſpata dicta, tumultu concitato à Caeſare defecit, Meli Ducis operâ, qui corrupto vocabulo ab imperito Amanuenſe *Male* dicitur. Noſter porro ad inſequentem Annum eam protrahit. Nulla apparet ratio, cur alterutri Epochae ſubſcribamus, vel harum alteram ſtatuamus. Corruptum verò locum ita ex Codice Andrienſi Lupi reſtituimus: *Anno MXI. Hoc Anno rebellavit Longobardia cum Melo: at ipſe accurrens menſe Majo* (dies in Codic. Andr. non occurrit) *nono die intrante. Et fecerunt bellum in Botunto, ubi multi Barenſes ceciderunt.* Ex hoc loco intelligimus, ne tempore quidem, quo haec ſcribebat Chronographus noſter, Graecos ex Apulia ejectos fuiſſe.

(14) Ad Ann. 1019. Lupus proelium hoc revocavit.

(15) Lege *Deſpotus Nicus &c. Vandalorum: Bulgarorum:* Lupus habet *Brunchorum;* rectius crederem in noſtro *Vlachorum*, ſive *Valacchorum.*

(16) Hiſtorici lapſus, *Conſtantinum* ſcribere debentis, qui hoc Anno 1027. extremum clauſit diem, Romano Argyro in ſucceſſorem electo, ut ex Cedreno diſerte conſtat.

(17) An Dulchianum à Nicephoro diſtinxerit, an unum eumdemque crediderit, depravata Chronici lectio dubitare nos facit. Si conjecturis uti licet, ita locum hunc reſtitui poſſe autumamus. *Heic nono die intrante Januarii obiit Nicephorus* (*undecimo* habet Codex Andr. Lupi, in quo Annus 1039. emortualis ejus ſtatuitur) *qui & Dulchia-*

occiſus eſt Michaël Catt, qui vocatur Kirosfacti (18) *ſub Caſtello Mutulae ab ipſis conterratis. Et ſeptimo die aſtante venerunt omnes in Civitate Bari cum Argyrio filio Meli. Tunc ipſe Argyro ſauciavit Muſundo, qui erat primus inter eos, & ligatis manibus, miſit eum in carcere cum Johanne Stonenſe. Et omnes conterrati diſperſi ſunt.*

Anno MXLI. Heic venit à Sicilia in Lombardia Michaël Protoſpatarius, & Catepanus, qui & Dulkiano junior. Menſe Novembri intravit in Bari, qui & juſſit in patibulo furcae appendi quatuor homines ſupra murum Botontinum. Menſe Martio, decimoſeptimo intrante, factum eſt proelium Normannorum & Graecorum juxta fluvium (19) Duliben-tis. *Et ceciderunt ibi multi Ruſſi &* (20) Obſequiani. *Ipſe vero Dulkiano cum reliquo exercitu, qui remanſerat ex ipſo proelio, fugam pete runt in Montem Peloſum. Deinde collectis menſe Maji* (21) *in unum omnibus Graecis apud Montem Majorem juxta fluenta Aufidi, initiatum eſt proelium quarto die intrante, ubi perierunt plurimi Natulicki, & Obſequiani, Ruſſi,* (22) *Trachici, Calabrici, Longobardi, Capitantes* (23). *Et Angelus Presbyter Epiſcopus Trojanus, atque Stephanus Acherontinus Epiſcopus, ibi interfecti ſunt. Nam nempe, ut dictum eſt ab omnibus, qui haec noverunt, aut plures quam* (24) *duo millia Normandi fuerunt, Graeci vero decem & octo millia, exceptis ſervitoribus. Hinc rediens Michaël confuſus cum paucis relictis ſemivivis pro pavore Normannorum ſervientium, ſcripſit ad Siciliam, & venerunt ipſi Muſeri,* (25) *Macedones, & Paulikani, & Calabrenſes, & collectis inſimul cum reliquis in catuna Montis Piloſi. Tunc deſcendit Catepanus filius Budiano in Apuliam. Michaël rediit ad Siciliam, jubente Imperatore, unde venerat.*

Anno MXLII. Hoc Anno, tertia die intrante menſe Septembri, Graecorum exercitus deſcenderunt ex Monte Piloſo: & Normanni ex Caſtello Siricobo inter duos montes inierunt conflictum maximum, in quo omnes miſeri Macedones ceciderunt, & pauci de reliquo remanſerunt exercitu. Ibi quippe Ebugiano vivus captus & portatus eſt per totam Apuliam uſque Beneventi patriam. Nam, ut ajunt veraciter, qui in ipſo bello inventi ſunt, Normanni ſeptingenti, & Graeci decem millia fuerunt. Poſtmodum peracto bello tertio jam dicto inierunt pactum cum ipſis Franchis Materienſes, & Barenſes, dum non eſſet, qui ex ipſorum manibus eos eriperet. Deinde menſe Februarii Normanni & Cives Bariſani elegerunt Argyro, qui & Meli, Principem & Seniorem ſibi. Menſe Aprilis deſcendit Manichi in Tarentum, qui & Magiſter, & coadunavit omnem exer-

chianus Catapanus (lapſum Hiſtorici ex Codice Andrienſi caſtigandum obſervat Peregrinius in Notis ad Lupum) *In Civitate Aſculo: & quinta die intrante &c.* Quare vel in eo mendoſus non eſt, ut hoc Anno Dulchiani adventum ſtatuat.

(18) Lege *Chiriſactora* pro *Kiros facti*.

(19) Lege *Beneventi* pro *Dulibentis*: fortè Sabbatum, quod adjacentes Melphiae, unde Protoſpatarius ad expugnandos Normannos diſceſſerat, & Beneventi campos irrigat.

(20) Pro *Obſequiani* legit Peregrinius *Oſſacani*. Sed mihi praeferenda videtur lectio Codicis noſtri. Vide Du-Cangium in Gloſſario ad vocem *Obſequium*.

(21) *Menſis Martii die IV.* habet Codex Andrienſis à Caracciolo in Notis laudatus.

(22) Deſunt in Andrienſi *Trachici*, ideſt *Traces*. Pro *Calabrici* idem Codex habet *Apuli*.

(23) *Capitantes*: fortaſſe *Capitananſes* ex Capitanata provincia.

(24) *quatuor millia* in Codice Andr.

(25) *Paulo & Macedonio* in Codice Andrienſi. Qui Calabrorum ſubſidiariorum Duces fuiſſe videntur, a quibus Paulikiani & Macedones milites fortaſſe dicti.

A *exercitum Graecorum, & fecit* (26) *Suda in loco, qui dicitur Tara. Tunc ſcripſit Argyri in Averſam ad ipſos Normandos, & in Melfiam, & omnes venientes, quos ſeptem millia in Mutulam.... Tunc ipſe iniquus Manichi una cum cuncto agmine hoſtium pavore nimio exterriti, nocte fugientes recluſi ſunt in Tarentum. At ipſi Normanni quum ſtarent ante Portam terraneam, quaerentes pu-* B *gnam, & minime eſſet qui eis percunctaret, depraedaverunt totam Terram Oriae, & ſic reverſi ſunt ad ſua.* (27) *Menſe quidem Julio miſeri Juvenatienſes, pe-racto foedere cum ipſis Graecis manentibus in Trane, ipſe Princeps Argyro circumdedit eamdem miſeram Juvenatiam cum Normannis & Barenſibus; & ea flebilis tertiâ die ſuae obſeſſionis per vim* C *capta eſt, & expoliata omni ſuppellectili. Et Graeci nec non interfecti in eadem ſunt. Populum vero ipſe Princeps virorum ac mulierum prece liberavit ex Normannorum manibus. Poſtea vero dum Tranenſes non acquieſcerent Bareſanis malum ingerere, ultimâ hebdomadâ menſis Junii ipſe Princeps cum Normannis & Barenſibus obſederunt eam triginta ſex* D *diebus. Quam proeliis, vel aliis calamitatibus anguſtiavit tamdem fortiter. Nam talem Turrem ex ſtrue lignorum ibidem componere fecit, qualis humanis oculis nuſquam viſa eſt modernis temporibus. Sed ipſe Argyro ſuſceptis Imperialibus literis foederatis, & Patriciatus an Catepanus, vel Veſtati* (28) *honoribus, juſſit argumenta incendi. Et reverſi Bari ad laudem de Sancto Imperatori Conſtantino Monomacho, cum ſuis concivibus hactenus facti talia. Nunc ad* (29) *Maniachi impietatem reducam articulum. Igitur remotis, ut dixeram, Normannis ab ejus finibus, conglobato in unum exercitu menſe Junio, Maniachi ſub nocte una ad Materiem Civitatem profectus eſt: ubi quantos per ſegetes, & undecumque homines cepit, ante coram Materianorum oculis pluſquam ducentum occidi fecit impius. Similiter ſecundâ profectione in Monopopolim iniquus facere non timuit.*

Anno MXLII. Hoc Anno menſe Septembri deſcendit Tubachi Protoſpatarius, & Pardus Patricius, & Nicolaus Archiepiſcopus Idruntum cum Chryſubulo, & Simpatia. Tunc ipſe iniquus Maniachi pacificâ fraude eis obviam exiens, ſtatim occidi juſſit Pardum (30) *gladio,*

(26) *Suda*, ideſt foſſam, ſeu potius Vallum, vel ſudes, quibus vallum ipſum & caſtra muniuntur. Vide Du-Cangium in Gloſſar. Med. & infim. Latinitat. Tom. 3. pag. 1000.

(27) Haec à Lupo breviter hoc Anno geſta narrantur, fuſius à noſtro Anonymo deſcripta, qui & obſidionem Tranenſem graphice exponit triginta ſex E dierum ſpatio confectam, ut videtur, ab Argyro, quem à Barenſibus Ducem creatum antea adnotarat. Menſe uno obſidionem perduraſſe teſtatur Lupus; at praeferenda Codicis noſtri lectio; nam Anonymus noſter per ea tempora Chronicon hoc conſarcinaſſe videtur ex hoc loco, quum ait: *Nam talem Turrem ex ſtrue lignorum ibidem componere fecit, qualis humanis oculis nuſquam viſa eſt modernis temporibus.* Et antea Normannicum bellum ex eorum relatione ſe didiciſſe fatetur, qui *veraciter* in eo *inventi ſunt*. Contra verò Lupus, qui Chronicon ſuum ad Annum 1102. protraxit, longe ab his temporibus res geſtas ſcribebat: nihilque de iis habet, quae poſt Trani obſidionem Argyrus egit, ab altero Anonymo Barenſi recitata.

(28) Vide Du-Cangium in Gloſſar. Med. & Infim. Latinit. Tom. 3. ad vocem *Veſti*.

(29) Quae de Maniachi feritate habentur heic deſcripta, in Lupo deſiderantur. Ea non praetermiſit Anonymus alter, qui primum in Materenſes eum ſaeviiſſe ſcribit, deinde in Monopolitanos. Materia Urbs eſt Lucaniae, haec Apuliae.

(30) Perperam à Pardo Tubachin occiſus dicitur ab Anonymo Barenſi Tomo V. pag.

& Tubachi retrudi in cuſtodia, quem menſe Octobris occidi ſimiliter fecit.

Hiſce additum nunc volo fragmentum longe pretioſius Italicae Hiſtoriae, non illud quidem luce carens, ſed majori luce digniſſimum. Clariſſimus Vir Johannes Burchardus Menckenius Lipſiae Anno 1728. in Tomo I. Scriptor. Rer. Germanic. Chronicon breve primus evulgavit, cujus Auctor *Andreas Presbyter*, Italus, ubi ab adventu Langobardorum uſque ad Annum Chriſti DCCCLXXVII. brevi compendio Italicae res deſcri-
A buntur. Pauca is ſane memoriae prodidit; in tanta tamen caritate Italicae Hiſtoriae veteris, ac praecipue Saeculi à Chriſto nato Noni, egregium plane viſum eſt mihi, ſimulque ceteris videatur, ejuſmodi fragmentum, utpote ab Auctore profectum, qui eodem Saeculo Nono floruit, uti is non uno in loco prodidit. Itaque Opuſculum idem, paucis
B hactenus in Italia notum, inferendum huc cenſui, ut noſtrates facilem ad ſuas manus habeant Scriptorem, cui pares alios optare quidem, ſed minime ſperare poſſumus.

V. pag. 151. Rerum Italicarum, ſed à Maniacho eum interemtum Hydrunti, recte à noſtro Chronographo refertur. Haec tamen ad Annum 1043. conſignari debebant, Amanuenſis certe oſcitantiâ ad antecedentem Annum revocata. De Nicolao fortè Barenſi Archiepiſcopo ne verbum quidem tum in Lupi, tum in alterius Anonymi Chronicis.

ANDREAE
PRESBYTERI,
ITALI SCRIPTORIS
SAECULI NONI,
CHRONICON BREVE
HACTENUS INEDITUM

Ab Anno DLXVIII.

Seu ab adventu Langobardorum in Italiam uſque ad mortem Ludovici II Imperatoris,

Hoc eſt ad Annum DCCCLXXIV. & paullo ultra:

E MUSEO, ET CUM NOTIS

HERMANNI PHILOMUSI.

ANDREAE PRESBYTERI
CHRONICON.

NArſis Patricius Romanorum bella ſuſtinuit, & eos ſemper defendit. Invidiâ Romani contra eum pertulerunt ad Juſtinianum (a) *Imperatorem & accuſaverunt; quare & ipſe Auguſtus & Sophia ejus uxor mandarunt ei, quia Eunuchus erat, ut ad ſe veniret, & lanam in gynecaeo per penſionem divideret. Narſis verò Patricius ſic ei mandavit, non tantum ſe lanam diviſurum, ſed etiam talem telam orditurum eſſe, qualem ipſa, dum viveret, deponere non poſſet. Legatos itaque Narſis ad Langobardos miſit, & pomorum genera, vel reliqua dignitatis tranſmittens, ut animos eorum amabiles faceret, quatenus ii in Italiam venirent, & plene eam abſque pugna perciperent. Langobardi mox ut audiunt, gaviſi ſunt gaudio. Pannoniam verò amicis ſuis Avarorum genti* (b) *commendaverunt; quam poſſeſſam*

A *habebant per annos quadraginta duos. Ipſi cum uxoribus & natis & omnibus, quae habebant, exierunt de Pannonia menſe Aprile, Indictione Prima, altero die poſt Paſcha Domini, qui fuit Calendis Aprilis, quum jam à Domini Incarnatione Anni quingenti Sexaginta Octo eſſent evoluti. Igitur Langobardi introierunt Italiam per Forojulanorum terminum.* B Alboin *nepoti ſuo* Giſolfo *Forumjuli conceſſit* (c) *cum reliquis nobilibus Langobardis. His diebus Langobardi Italiam invaſerunt; Vincentiam, Veronamque, & reliquas Venetiarum Civitates ceperunt, & per tres annos Ticinum poſſederunt. Interim Alboin invaſit omnia uſque ad Tuſciam praeter Romam & Ravennam; Ticinenſes vero per* C *tres annos ſe continentes per obſides, quos dederunt, jam videntes ſua fortia circa ſe ſubjugata, Langobardis ſe tradiderunt. Pauca vero ex multis dicam. Rex Alboin poſtquam in Italia tres Annos & ſex menſes regnavit, inſidiis ſuae Conjugis* (d) *interemtus eſt. Langobardi ex commu-*

(*a*) Juſtiniano tribuitur, quod Juſtino tribuendum foret.

(*b*) Paullus Diaconus in Libro I. de Geſt. Langobardorum, Hunnis commendatam Pannoniam ſcribit. At Paullo Hunni & Avari aut Avares, unus idemque Populus eſt. Equidem Avares primum Hunnos, poſtea à Regis proprio nomine Avares appellatos fuiſſe, ibidem ſcribit.

(*c*) Scilicet regendum, primumque Ducem conſtituit, conceſſitque nobiliſſimos de gente, qui cum ipſo illic habitarent, notante Paullo Diacono de Geſtis Langobard. Libro. II.

E

(*d*) Roſimundae Cunimundi Regis Gepidarum, in proelio ab Alboino victi & occiſi filiae, ut videre eſt in Paulli laudatae Hiſtoriae Libro Primo. Qui etiam cauſſam illatae à conjuge mortis recenſet fuſe; ut in Agnelli Pontificali Ravennatenſi Libro in Vita Petri Senioris.

A *communi conſilio* Clebonem (e) *nobiliſſimum in Urbe Ticinenſium ſibi Regem conſtituerunt. Regnavit is Anno uno, menſibus ſex. A puero, qui ipſi erat obſequio, gladio jugulatus eſt. Poſt ejus mortem Langobardi per Annos decem Regem non habuerunt, ſed ſub poteſtate Ducum fuerunt. Poſt autem Annos decem elegerunt* Autari *Clefonis filium. Autari* B *verò duxit uxorem* Teudelindam *nomine, filiam Garibaldi Bajoarorum Regis, ſanctam & nobiliſſimam. Ipſa aedificavit Eccleſiam Sancti Johannis ſitam in Moditia. Rex Autari apud Ticinum veneno, ut tradunt, accepto moritur, poſtquam ſex regnaverat Annos. Langobardi ex communi conſilio, ſuae Reginae Teudelindae licentiam tribuerunt, qualem* C *ipſa ſibi ſociare voluiſſet conjugio, talem ſe conſtituturos Regem. Quid multa? accepit* Agilulf *Ducem Taurinenſium, & regnavit Annos vigintiquinque, & mortuus eſt. Et regnavit pro eo filius ejus* Adalovald, *Annos decem. De Regno ejectus eſt. In ejus Regnum ſucceſſit* Arioald, *& regnavit annos duodecim, & mortuus eſt. Regnavit pro eo* Rothari, D *qui Edictum Langobardorum compoſuit. Reliqua ejus & digna & fortia bella, quae geſſit, nonne ſcripta ſunt in Chronica Langobardorum* (f), *ſicut & ea quae ſupra? Regnavit Rothari annos ſexdecim, & mortuus eſt.* Rodoald *filio ſuo Regnum reliquit. Rodoald vero quum uxorem cujuſdam ſtupraſſet, ab eodem interfectus eſt, poſtquam quinque regnaſſet* E *annis, ſeptemque diebus. Huic ſucceſſit in Regno* Aripert. *Regnavit annis novem, & mortuus eſt. Reliquit Regnum duobus filiis ſuis* Pertarit, *&* Gudipert.

Verùm inter iſtos fratres mali homines diſcordiam fecerunt, in tantum ut alter alterius Regnum invaderet. Grimoald Beneventanorum Dux, ex mandato veniens, Gudipert gladio interemit, expleto Anno poſt mortem patris, & ſex menſibus. Pertarit fugam arripuit. Grimoald *Regnum accepit. Multas quidem ejus Hiſtoriolas continet Chronica, ſed pauca in hac adbreviatione conſcribam. Hic in Edicto Langobardorum novem compoſuit Capitula. Regnavit annos novem, & mortuus eſt. Reliquit* Garibald *filio ſuo Regnum. Pertarit vero, qui ut jam diximus, fugâ lapſus erat, egreſſus de Gallia navem aſcendit, ad Britanniam Inſulam ad Regnum Saxonum tranſmeaturus. Dum in pelago navigaſſet, divinus Nuntius de ripa clamans ei dixit:* Revertere, Pertarit, in terram tuam, quia tertia dies eſt hodie, quod Grimoald defunctus eſt. *Quid plura? reverſus eſt, & gratanter à Langobardis ſuſceptus, & ad Regni gubernacula conſtitutus eſt menſe tertio poſt mortem Grimoaldi. Regnavit Pertarit annos decem & ſeptem, & mortuus eſt.*

Cuniperto *filio ſuo Regnum reliquit. Multas quidem ejus hiſtoriolas ſcriptas invenimus. Contra Alabis Tyrannum fatigatione ſuſtentus eſt, ſed Cunipert triumphum victoriae reportavit cum exſultatione. Regnavit poſt mortem patris annos duodecim. In campo Coronatae, ubi bellum contra Alabis geſſit, in honorem Beati Georgii* (g) *Martyris Monaſterium conſtruxit. Reliquit Regnum* Luitpert *filio ſuo. Surrexit contra eum Aripert, & vivum comprehendit, & non poſt multos dies in balneo vitâ privavit. Regnavit*

(*e*) Idem nomen eſt *Claeſſo* aut *Claſſo*, ejuſque nominis laudatus Paullus ſcribit Regem fuiſſe Langobardorum, quum adhuc in Rugelanda commoraretur.

(*f*) Paulli Diaconi Libros de Geſtis Langobardorum innuit, eorumque paſſim nomine *Chronicae*, ſeu *Hiſtoriae* Langobardorum meminit. Vide quae inferius annotavi ſub litera (h).

(*g*) Recte noſter Codex cum MSto Paulli de Geſtis Langobard. Ambroſiano pervetuſto, tametſi plerique Codices Paulli habeant *Gregorii*.

gnavit Aripert *annos duodecim. In flumine Ticino ab aquis necatus eſt.* Anſprand *ejus Regnum arripuit, & regnavit menſes tres. Reliquit Regnum* Liutprand *filio ſuo. Fuit autem Liutprand multae ſapientiae, clemens, pudicus, orator pervigil, eleemoſynis largus. Legem quoque Langobardorum ampliavit, & in Edicti corpore conſcribi juſſit. Regnavit annis triginta & uno, ſeptemque menſibus, & mortuus eſt. Haec autem ſuperſcripta ſummatio, cui incredibilis apparet; is relegat totam Hiſtoriam Langobardorum: omnia ibi veraciter inveniet, in quantum heic ſcripta ſunt; & plura multa illic inveniet de nobilitate illorum, vel victoriis, & de bellis, quae geſſerunt. Hanc autem adbreviationem ſupraſcriptam, in quantum potui, excerpſi ego* Andreas, *licèt indignus Presbyter* (h) *de Hiſtoria Langobardorum, & eorum, quae heic ſubter continentur, hiſtoria minime ad noſtram pervenit notitiam; ſed in quantum per ſeriem literarum, ſeu per antiquos homines potui veraciter ſcire, ſcribere delectatus ſum. Defuncto itaque Liutprand,* Ratchis *electus à Langobardis Rex eſt. Regnavit annos quinque, & poſuit in Edicto Capitula octo. Hic* Aiſtolf *germano ſuo Regnum reliquit. Eorum facta retinere non poſſumus, ſed quantum audivimus, audaces uterque fuerunt, & eorum tempore Langobardi à nulla gente perterriti fuerunt. Regnavit annis octo, & poſuit in Edicto Capitula tredecim, & mortuus eſt.* Deſiderio *Regnum reliquit, qui quum regnaſſet annos tres, ſuum filium* Adelchis *nomine ex conſenſu Langobardorum ſub ſe Regem conſtituit. Sub quorum tempore in aliquantum pax fuit. Quamdam etiam filiam ejus, (* Deſideratam *nonnulli appellant) Carolus Pippini filius Francorum Rex conjugio ſibi ſociavit. Aliam vero* Luipergam *nomine ſociavit ſibi Taxilo Bajoarorum Rex, & pacem firmiſſimam ex utraque parte firmaverunt, ſed minime conſervaverunt. Cauſſa autem diſcordiae iſta fuit. Habebat Carolus germanum majorem ſe Karlemannum. Is ut erat furibundus & peſſimus, contra Carolum iratus ſurrexit, & eum jurare fecit, ut ipſam..... ultra non haberet conjugem. Quid multa? Remiſit eam Ticinum, unde dudum eam duxerat. Mater vero eorum hanc ſeparationem audiens . . . . . His temporibus* (i) *Eccleſiam Romanam Leo*

(*h*) Quae hucuſque Andreas noſter de rebus Langobardorum protulit, excerpſit è Paulli Diaconi Libris de Geſtis Langobardorum, ſervatis pleramque ipſius Paulli verbis, aut leviter ſaltem immutatis, uti patebit cuilibet utrumque conferenti. Quae verò ſubſequuntur, aut ex ſchedulis, aut relatione aliorum collegit, quod nulla earum rerum vulgata eſſet Hiſtoria. Libet heic apponere Agnelli in Vita Sancti Exuperantii locum huic ut ovum ovo ſimilem: *Nunc praedictum Pontificalem à tempore beati Apollinaris poſt ejus deceſſum paene Annos DCCC. & amplius ego Agnellus, qui & Andreas exiguus Sanctae meae hujus Ravennatis Eccleſiae Presbyter rogatus & coactus à fratribus ipſius Sedis compoſui, & ubi inveni quid illi certius fecerant, veſtris aſpectibus allata ſunt, & quod per ſeniores & longaevos audivi, veſtris oculis non defraudavi. Et ubi Hiſtoriam non inveni, aut qualiter eorum vita fuiſſet, nec per annoſos & vetuſtos homines, neque per aedificationem, neque per quamlibet auctoritatem, ne intervallum ſanctorum Pontificum fieret, ſecundùm ordinem, quomodo unus poſt alium hanc Sedem obtinuerunt, veſtris orationibus me Deo adjuvante illorum Vitam compoſui &c.*

(*i*) Omnia heic miſcet Auctor. Trium hominum res in unum congerit. Stephanus Papa quum ad Pippinum Regem Francorum Caroli Magni patrem in Franciam pro juſtitia Sancti Petri à Langobardis expetenda veniſſet, per ſuos Clericos perfectiorem Cantilenae ſcientiam invexit, indeque uſus ejus longe

Leo Papa regebat, & oppreſſiones à Langobardis multas patiebatur. Itaque ex Sede propria exiens in Franciam repedavit cum multis ſapientiſſimis literarum, maxime Cantoribus. Francorum gens haec audiens, magno gaviſi ſunt gaudio. Carolus ipſe cum ſuis obviam ei pedibus venerunt; eumque optimum conſidere locum fecit Civitatem, quae dicitur Metis. Qui ibidem per annos tres reſidentes tantae quidem dignitatis Cantores ibi fecerunt, ut per totam Franciam, Italiamque, multae Civitates ad ornamentum Eccleſiae uſque hodie conſonant. Papa vero probatâ gente Francorum, qui erant aſtuti & nobiles, conſilium eis dedit, ut ſuper Langobardos venirent, & Italiam poſſiderent. Ipſe vero ad ſuam Sedem Romanae Eccleſiae remeavit.

Carolus *equidem non renitentibus ſuis, oblitus eſt tantae benignitatis, quam ei Deſiderius Rex tribuit. Congregato multo Francorum exercitu, ex juſſu Apoſtolici ſacramenta irrita facta ſunt, & in Italiam contra Langobardos veniens, quum divino judicio terror in Langobardos irruiſſet, abſque gravi pugna Italiam invaſit, Anno Deſiderii octavo decimo, & Adelchis quintodecimo, Indictione XII. quum jam ducenti quinque Anni eſſent evoluti, poſtquam Langobardi Italiam ingreſſi ſunt Deſiderius verò eodem tempore mortuus eſt* (k) *Adelchis ejus filius navim praeparans ultra mare egreſſus eſt* (l). *Tantaque tribulatio fuit in Italia, ut alii gladio interemti, alii fame percuſſi, alii a beſtiis occiſi, vix pauci remanerent in Vicis vel in Civitatibus Forojulanis: tunc temporis Dux Rotcauſus* (m) *praeerat, & in Vincentia Gaidus; qui audita Francorum devaſtatione & eorum adventu, quod in Forumjuli properarent, congregatis, quos poterant, obviam eis ad pontem, qui dicitur Liquentia* (n), *exierunt, & ibidem magnam ſtragem de Francis fecerunt. Carolus vero haec audiens, mandavit eis ſe eos in fidelitatis fidem ſuſcepturum & honoraturum, ſi tradere ſe vellent. Rotcauſus & Gaidus Duces cum Nobilibus Forojulanis conſilium inierunt, ut viriliter ſe gererent. Erat quidam ex ipſis, cui jam munera Caroli excoecaverant cor, qui tale dedit conſilium.* Quid faciemus? quomodo eis reſiſtere poſſumus? caput non habemus. Rex confortationis noſtrae jam devictus eſt. Eamus in eorum fidelitatem. Bene nobis erit. *Quid dicam? ut optabant, fecerunt. Attamen eorum Carolus ſervavit honorem. Igitur ſubjugatâ & ordinatâ Italiâ ad Romam perrexit. Ibidem Palatium conſtruxit: deinde Terrâ pacificatâ, & ſacramentis datis, Pippino ſuo filio regendam Italiam conceſſit. Ipſe vero Carolus poſt aliquantum tempus in Franciam reverſus eſt, obſides quoque ducens ſecum, quiqui in Italia majores natu & nobiliores erant. Sed poſt non multum tempus ab eodem Caro-*

longe lateque invaluit. Is aliquamdiu in Francia haeſit. Adrianus Papa Carolum Magnum ad Regnum Italiae invitavit; idque Carolus quum affectaſſet, Adriano vivente, adeptus eſt. Leo vero Papa quum à Romanis ſuis caperetur, excoecaretur, dura quaevis pateretur, evaſit, & ad Carolum confugit, ejuſque ope & auxilio in priſtinam dignitatem rediit. At fateri oportet, ita haec apud veteres Auctores turbata eſſe, ut nonniſi maximo labore non dicam verum, ſed veroſimile elicias.

(*k*) Deſiderium Regem à Carolo Magno captum, & in Franciam ductum, omnes Auctores perhibent.

(*l*) Conſtantinopolim profugiſſe, omnes teſtantur.

(*m*) Alii *Rotgaudus.*

(*n*) Pons Liquentiae fluminis, quod à Forojulii quadraginta octo millibus diſtat, & eſt in itinere Ticinum pergentibus, notante Paullo Diacono in Lib. V. de Rebus Geſt. Langobardorum.

Carolo meruerunt, & honorati ſunt ab ipſo, & ad ſuam reverſi ſunt patriam. Pippinus *vero vivente patre defunctus eſt. Reliquit filium* Bernardum *nomine, cui Carolus Italiam conceſſit, quae quum eſſet penuriâ & fame occupata, ſubito ut Bernardus Regnum accepit, dignitatem, ubertatemque recepit; & ſic fuit, dum ipſe regnavit. Carolus quum quadraginta ſex annos in Francia, & poſtquam Italiam ingreſſus eſt, quadraginta & unum annos regnaſſet, defunctus eſt in pace, ſenexque aetate & plenus dierum, atque ut per eum nomen Francorum longe, lateque percrebuit, ſic eſt uſque ad hodiernum diem. Reliquit ſedem ſuam in Francia Hludovico filio ſuo. Iſte incoepit vocari Imperator ex Francorum genere. Conjux vero ejuſdem Hludovici Hermengarda nomine, inimicitiam contra Bernardum Langobardorum Regem gerens, mandavit ei quaſi pacis gratiâ ad ſe veniret. Ille ab ipſis nobilibus Legatis ſacramenta fidei ſuſcepit, & in Franciam ivit. Hermengarda mox, ut potuit, ſicut audivimus, neſciente Imperatore, oculos Bernardi evulſit: iſque ipſo dolore defunctus eſt, poſtquam quinque regnaverat annos, duos ſub Carolo, tres ſub Hludovico. Erat quidem* Hludovicus *Imperator multae ſapientiae, conſilio prudens, miſericors, & pacis amator erat; quippe ſub eo tranquillitas magna ex omni parte. Diligebat Lectores, Cantores, & cunctos ſervientes Deo, miniſtrantes Eccleſiae. Habuit filios tres, ideſt Lotharium, & Hludovicum de Hermengarda, & Carolum de Juditha, quam poſt mortem Hermengardae in conjugium ſuſcepit. Equidem praedictus Imperator Hludovicus ſuum filium Lotharium ſub ſe in ſedem Imperialem conſtituit, vivente ſe patre. Habuit Lotharius filium* Hludovicum *nomine, cui Avus ſuus Hludovicus Ita-*

(o) Lotharius.

A *liam conceſſit: Hludovico filio ſuo Bajoariam: Carolo Aquitaniam.*

Honor autem major, ideſt Imperialis, creſcebat cotidie Lothario, cui inimici homines conſilium dederunt, quatenus Juditham novercam ſuam genitori ſuo tollerent, & in Italiam abducerent, ſicut fecerunt in Civitate Dertonenſi, & in cuſtodiam miſerunt. Quis poteſt dicere

B *furorem, quo pater ejus vehementer iratus agitatus fuit? Sed omnia fortia Lotharius in ſuas partes habebat. Igitur non poſt multos dies, dum ſe recognoviſſet Lotharius, quod malum egiſſet conſilium, novercam ſuam remiſit genitori ſuo, & irâ inflammatus contra illos, qui tam pravum conſilium dederunt, alios occidit, alios in exilium*

C *miſit. Tunc temporis Eccleſiam Mediolanenſem Angelbertus Archiepiſcopus regebat. Volebat Imperator* (o) *dicere, quod ille in ipſo conſilio fuiſſet, & miſit ad eum Nobiles, qui eum in gratiam immitterent. Sed dum ante Imperatorem ducerent, ille tantùm caput inclinavit, & verba ſalutatoria dixit: ad pedes noluit venire propter reverentiam*

D *& honorem Eccleſiarum. Tunc Imperator dixit:* Sic geris te, quaſi Sanctus Ambroſius ſis. *Archiepiſcopus reſpondit:* nec ego Sanctus Ambroſius, nec tu Dominus Deus. *Imperator vero ſubjunxit:* ite ad genitorem meum, cujus odium me feciſtis habere. Reducite me ad priſtinam gratiam. *Ille autem haec audiens perrexit in Fran-*

E *ciam; Hludovicus Imperator honorifice eum ſuſcepit. Dum à menſa uterque reficiendi cauſſâ exſurgerent: Imperator dixit:* bone Archiepiſcope, quid debet facere homo de inimico ſuo? *Ille reſpondit:* Dominus dixit in Evangelio: (*) diligite inimicos veſtros, & benefacite iis, qui vos oderunt. *Imperator dixit:* & ſi haec non fecero?

(*) Matthaei Cap. 5. verſ. 44.

Archiepiſcopus reſpondit, ſi non feceris, non habebis vitam aeternam, ſi in ipſo odio mortuus fueris. *Imperator vero iratus dixit:* ſi me vindicabo de adverſario meo, non habebo vitam aeternam; *& ſtatim ſubjunxit:* vide, Angelberte, quomodo haec verba defendas; *& conſtituta eſt defenſio in mane. Mane autem facto collegit Imperator Sapientes, pro ut ſubito poterat, conflictum habituros de his verbis contra Archiepiſcopum. Archiepiſcopus in eorum praeſentia dixit:* ſcitis, quod ſumus omnes fratres in Chriſto? *Illi autem reſpondentes dixerunt:* ſcimus, quia unum Patrem vocamus in coelis. *Ille autem dixit:* ergo ſi ſcitis, quod fratres ſimus, ſive liber & ſervus, ſive pater & filius, Apoſtolus Johannes dixit; (*) qui odit fratrem ſuum, homicida eſt, & omnis homicida non habet vitam aeternam in ſe manentem. Si ergo odioſus, homicida reputabitur, quomodo vitam aeternam poſſeſſurus erit? *Illi autem convicti ad haec verba conſenſerunt. Imperator vero manum in terram ponens, veniam petivit, & gratiam filio ſuo reddidit. Imperavit ipſe tam ſolus, quam ſimul cum filio annos viginti unum. Indictione tertia* (p) *ſic fuit Sol obſcuratus in hoc Mundo, & ſtellae in coelo apparebant III. Nonas Majas, horâ nonâ in Letania Domini, quaſi mediâ horâ. Facta eſt tribulatio magna; quumque hoc Populus intenderet, multi exiſtimabant, quod amplius hoc Saeculum non ſtaret. Sed dum has anguſtias contemplarentur, refulſit Sol, & quaſi tremidus umbraculam fugere coepit. Ipſa nocte ſequente*

A *prope Matutinum tempus, facta eſt lux quaſi in die. His ſignis in coelo apparentibus, Doctores in ſuis monitionibus dixerunt:* eſtote, fratres, parati, quia adimpletum eſt, quod Dominus in Evangelio dixit: (*) quum haec ſigna videritis, ſcitote quia prope eſt dies Domini magnus & manifeſtus. *Sequenti autem menſe Junio Hludovicus*

B *Imperator defunctus eſt, ſuoſque dies finivit in pace.*

Poſt ejus mortem diſcordia inter ipſos tres germanos orta eſt. (q) *Surrexit Hludovicus & Carolus ex una parte, Lotharius ex altera. Quumque nulla pars cederet, jungentes ſe, ubi nuncupatur Funtanenſe,* (r) *acies hinc & inde ex utraque parte conſtructae, & facta eſt*

C *ſtrages magna, maxime nobilium Aquitanorum. Tantique ibi viri fortes per contentiones & improvidentiam debellati ſunt, quanti potuiſſent per bonam concordiam & ſalubre conſilium multa millia ſternere Paganorum. Unde ſic diſſipata eſt nobilitas Aquitanorum, ut etiam Normanni eorum poſſideant Terras, nec eſt qui eorum fortibus reſiſtat.*

D *Imperavit Lotharius poſt mortem patris ſui tam ſolus, quam ſimul cum Hludovico filio ſuo annos quindecim, & mortuus eſt. Reliquit tres filios, ideſt jam dictum* Hludovicum, *qui ſub eo imperavit in Italia annos ſex, Lotharium in Francia, Carolum in Provincia. Sed Carolus non poſt multos dies defunctus eſt. Lotharius ex ſede propria exiens,*

E *in Italiam veniens pacis gratiâ videndum germanum ſuum, ubi cum ipſo locutus eſt in finibus Beneventanis in pago Venuſiano, dum iret & reverteretur, mul-*

(*) Epiſtolâ I. Johannis, Cap. 3. verſ. 15.

(*p*) Id etiam referunt Annaliſta Bertinianus, & Andreas Presbyter in Pontificali Ravennatenſis Eccleſiae, in Vita Georgii.

(*) Lucae Cap. 21. verſ. 31. & Actuum Apoſtolor. Cap. 2. verſ. 20.

(*q*) Hoc bellum ſatis fuſe deſcribit Agnellus, ſive Andreas Presbyter in Pontifical. Raven. Eccleſiae, in Vita Georgii.

(*r*) Dictus Agnellus vocat hunc locum *Fontaneum*, Annaliſta vero Bertinianus *Fontanidum:* alii aliter.

multas devaſtans pauperum domos, blaſphemiam multam incurrit. Revertens autem in itinere aegrotare coepit: ſubito in Civitate Placentina defunctus eſt, & ibi corpus ejus conditum; ejuſque hominibus multis ſimili modo contigit. Pauca quidem ſane, quum per geſta filiorum Regum curro, componam, & animus meus ad reliqua facta percurrit. Multam fatigationem Langobardi & oppreſſionem à Sclavorum gente ſuſtinuerunt, uſque dum Imperator Forojúlanorum Eberhardum Principem conſtituit, quo defuncto Unroch filius ejus principatum ſuſcepit. De Burgundia vero ſurrexit quidam dictus Hupert nomine, qui aliquanto tempore Domino Imperatori Hludovico ſe fideliſſimum eſſe dicebat; poſtmodum Burgundionibus adjunctus correbellare diſponebat, oblitus tantorum beneficiorum, quae ei Imperator tribuit, & ſacramenta, quae dederat, irrita fecit. Dominus Hludovicus haec audiens, Cunrath cum reliquis fidelibus ſuis direxit, & eumdem Hupert in campo comprehendit & occidit: & multi quoque ejus partis interemti ſunt. Igitur antequam haec rebellatio facta fuiſſet, tanta quidem nix in Italia cecidit, ut per centum dies in planis locis maneret, & fuit gelu graviſſimum; multa ſemina mortua fuerunt, vites paene omnes in planis locis exſiccatae ſunt, & vinum intra vaſcula glaciavit, ut etiam per foramen ſpinarum nihil exiret, donec rumperetur ipſa glacies cum fuſte ab ante ipſa ſpina. Hoc fuit tempus Domini Hludovici Imperatoris, Anno decimo, Indictione octava. His itaque ſub brevitate rei tranſcurſis, adventum primi ordinis, ſicut cepimus, exſequamur. At vero Dominus Hludovicus Auguſtus multam quidem oppreſſionem à Saracenorum gente in finibus

(*f*) De bello à Ludovico Imperatore cum Saracenis geſto fuſe agit Anonymus Salernitanus in Chronici ſui Cap. 87.

A *Beneventanis ſuſtinuit, & eis ſemper reſtitit.* (f) *Amelmaſſer eorum Principem cum multis Saracenis ibi conſiſtentibus occidit. Reliqui in Caſtro, quod dicitur Bari, ſe fortiter munierunt, ubi Dominus Imperator per quinque annos Terras cum Francis, & Langobardis, & ceteris nationibus ſuis fidelibus poſſedit, ſimul etiam cum ſua conjuge, Angelberga nomine, & multis ſimiliter.* B *Circa haec tempora Bulgarorum gens, divinà aſpiratione accenſa eſt, quatenus Chriſtiani fierent, & Chriſtum Dominum colerent, quia tantus amor caritatis in eorum Regem pervenit, ut per ſe ipſe ad Eccleſiam Beati Petri Romam veniret. Et ibi dona obtulit, & à Domino Papa Nicolao Catholicâ Fide munitus,* C *Divinitatis ſcientiâ inſtructus, baptizatus, & Fide ſancta confirmatus, recepit Doctores ab eodem Domino Apoſtolico, & in ſuam reverſus eſt patriam.*

Igitur dum Dominus Hludovicus cum ſuis Bari cuſtodiret, Nuntii venerunt de finibus Calabriae, dicentes: Domine Imperator, veſtri eſſe volumus, & D per veſtram defenſionem ſalvi fore confidimus. Gens Saracenorum venit, Terram noſtram diſſipavit, Civitates deſolavit, Eccleſias ſuffudit. Tantùm à vobis petimus, ut des nobis caput confortationis, quod nos adjuvet & confortet. Sacramenta vobis damus. Tributa ſolvimus. *Tunc Dominus Imperator miſericordiâ motus,* E *non gaudens cupiditate eorum promiſſionum, ſed de illorum dolens malitia, elegit ſtrenuos & nobiliſſimos viros Ottonem de finibus Bergomenſibus, Oſchis, & Gariard Epiſcopos; & confortavit eos Dominus Imperator, & dixit:* Ite in pace, fideles Chriſti. Angelus bonus

& ſequentibus. Verùm nil ferme eorum, quae noſter heic.

nus comitetur vos, ut & ego videam vos, & labores, quos vobis impono, merear. *Tunc ſimul cum ipſis Miſſis perrexerunt, & unde egerunt firmitatis ſacramenta receperunt, & adunarunt ſecum magis ac magis fideles Populos. Quumque venerunt in quamdam Vallem, ubi ipſi Saraceni erant fidentes abſque ullo timore, annonam metentes ſimul cum captivis, quos habebant, tunc Chriſtiani irruentes ſuper illos & Saracenos, quantos ibi invenerunt, occiderunt, & captivos liberaverunt. Ut haec audivit eorum Princeps, Cincimo nomine, de Civitate Amanteâ obviam eis exiit praeparatus viriliter. Quod quum Francis compertum eſſet, jungentes ſe hi ex una parte, & illi ex altera, facta eſt ſtrages magna Saracenorum, qui fugam petierunt. Chriſtiani vero poſt eos ſequuti interficientes uſque ad portam Civitatis. Otto verò & praedicti Epiſcopi, & eorum ſequutores, triumphatores reverſi ſunt ad Dominum Imperatorem. Imperator vero magnum gaviſus eſt gaudium, & honorem dignitatis eis tribuit. Cincimo vero de ſuis de patria ſuâ adjutorium colligens multitudinem Saracenorum, qui iter facientes ad Bari, cum ipſo iverunt per multa diſpendia adjutorium Soldani. Erat eis nuntiatum, quod Chriſtiani celebrarent magnum diem feſtum, ſicut erat, hoc eſt Nativitas Domini noſtri Jeſu Chriſti, dicentes:* Deum ſuum colunt illa die; neque pugnaturi, neque arma levaturi ſunt. Eamus ſuper illos. Comprehendamus eos omnes in ſimplicitate ſua. *Hoc conſilium Domino Imperatori nuntiatum eſt. Tunc moniti, ut gallicinio matutino, & ſummo diluculo Epiſcopi & Sacerdotes Miſſarum ſolemnia celebrarent, & Populus Communionem, vel Benedictionem acciperet: ſicuti & fecerunt. Et exierunt quaerentes Saracenos, & illis quaerentibus, Franci juncti ſunt in loco.... Et factus eſt ſonitus magnus clangore buccinae, hinnitu equorum, ſtrepitu Populorum. Quumque prope ſe conjungerent, fideles Chriſti oraverunt, dicentes:* Domine Jeſu Chriſte, tu dixiſti: (*) qui manducat Carnem meam, & bibit Sanguinem meum, in me manet, & ego in eo. Ergo ſi tu nobiſcum, quis contra nos? *Statim commiſſum eſt proelium. Quumque forti intentione pugnarent, aura coeleſtis confortavit Chriſtianos. Pagani verò terga vertentes fugere coeperunt. Chriſtiani autem poſt eos caedentes non ceſſabant, donec multitudinem Paganorum interficerent. Soldanus haec audiens, metu magno triſtari coepit. Sequenti menſe Februario, quinto expleto Anno, quod Bari poſſeſſam habebant, Dominus Imperator comprehendit Soldanum, & reliquos Saracenos ibi conſiſtentes interemit Anno Vigeſimo primo, Indictione Quarta. Saraceni vero in ſua terra haec audientes, elegerunt fortiſſimos viros, ſicut audivimus, viginti millia hominum, dicentes:* grandis ignominia de occiſis noſtris conſonat. Eamus illuc. *Quumque navigium praeepararent, aſcenderunt & navigaverunt, & exierunt in fines Beneventanos. Tunc dixerunt per ſuae audaciae elationem:* Quid nos fiduciae habere debemus in navibus noſtris? diſſipemus eas, quia Franci adverſum nos nihil poſſunt: & ſi praevaluerint adverſum nos, ſine ullo metu in Regnum noſtrum pergere poſſunt. *Dictis factis Francos quaerere coeperunt. Nuntiatum eſt id Domino Imperatori, qui ſtatim miſit Principes ſuos Unroch, Agefrid, & Boſo, cum electa manu Francorum & Langobardorum, vel ceterarum nationum; jungentes ſe in loco ad Sanctum Martinum ad Stradam, ſcilicet prope Capuam ad Vulturnum.*

Acie

(*) Johannis Cap. 6. verſ. 57.

Acie hinc & inde conſtituta, utraque parte forti intentione pugnante, Dei adjuvante miſericordiâ, Saraceni devicti & debellati ſunt, multitudine innumerabiles; quia quos gladius non interemit, in fluvio Vulturno necati ſunt. Sic Dei judicio complacuit. Qui venerant exaltati, facti ſunt humiliati.

Hac victoriâ patratâ Dominus Imperator in Beneventi Palatio ſedebat. Tunc Adelchis Principatum Beneventanorum regebat, cui Imperator ſe & omnia credebat, quique dilectione caritatis ſe diligebant. Antiquus hoſtis, qui ſemper contra dilectionem inimicitiam quaerit, exſurrexit per malos homines inter ſe occulte dicentes: quid gravati ſumus ſub poteſtate Francorum? (t) *Taliter Beneventani per fraudem uno conſilio egerunt, ut redderent malum pro bono; quatenus ubicumque fideliſſimos Imperatori inveniſſent, ibi cuſtodirent, & ad Imperatorem non dimitterent redire. Erant enim Franci ſeparati per Caſtella, vel Civitates, fidentes abſque ullo terrore, credentes fidei Beneventanorum. Fuit autem iſte contrarius diſceſſionis dies XXV. die Auguſti uſque ad XV. Calendas Octobris, Indictione Unaecima. Sed Deus, qui Dominum Imperatorem ad regni gubernacula Imperialis ordinaverat, cum ipſo erat, ſicut legitur:* (*) Cor Regis in manu Dei eſt. *Et taliter fideles ſuos ad ſe venire fecit. Caeleſtis timor autem ſuper Beneventanos irruit, vixque integrum illis fuit, ut pacifice potuiſſent eos dimittere, qui laetabundi ad Dominum Imperatorem reverſi ſunt. Eodem Anno evoluto multa ſigna monſtrata ſunt. Vinum poſtquam vindemiatum, & intra vaſcula miſſum, ſtatim turbulentum fuit. In ipſa Paſcha Domini per arbores vel*

A *folia & reliqua loca parebat, quaſi terra pluviſſet. Sequente autem IV. Nonas Maji pruina cecidit: multae vites in planis locis ſeu in vallibus palmites cum uvis ſiccatae ſunt. Similiter & ſilvae tenerrimae cum ſuis foliis aridae factae ſunt. Sequente autem menſe Auguſto multae locuſtae advenerunt de Vicentinis partibus in finibus Breſcianis, deinde* B *in Cremonenſibus finibus: inde perrexerunt in Laudenſes partes, ſive etiam in Mediolanenſes. Erant enim unâ pergentes, ſicut Salomon dixit:* (*) Locuſtae regem non habent, ſed per turmas aſcendunt. *Devaſtaverunt enim multa grana minuta milii vel panici. Completus Annus Centeſimus, ex quo Francorum gens Italiam ingreſſa eſt, Anno* C *Domini Hludovici Imperatoris Vigeſimo tertio, & menſe quarto, Indictione VI. finita, ingrediente VII. Indictione, hoc eſt Anno Incarnationis Domini noſtri Jeſu Chriſti Octingenteſimo Septuageſimo Tertio tranſacto; Imperator vero venit de finibus Beneventanis poſt multam victoriam ſuper Saracenos factam. Igitur poſt annum, hoc eſt Indictione VIII. ſtel-*D *la Cometis in Coelo comparuit ſimilitudine radians longae caudae per totum menſem Junium mane & veſpere. Deinde in menſe Julio Saraceni venerunt, & Civitatem* (u) *cum multo igne cremaverunt. Sequenti autem menſe Auguſto Hludovicus* (x) *Imperator defunctus eſt pridie Idus Auguſti in finibus Breſcianis. Antonius vero Breſcianus Epi-*E *ſcopus tulit corpus ejus, & poſuit eum in ſepulcro in Eccleſia Sanctae Mariae, ubi Corpus Sancti Filaſtrii requieſcit. Anſpertus Mediolanenſis Archiepiſcopus mandavit ei per Archidiaconum ſuum, ut reddat corpus illud. Ille autem noluit.*

(t) Fuſius hanc rem narrant laudatus Anonymus Salernitanus in Chronico ſuo, & Annaliſta Bertinianus.

(*) Proverbior. Cap. 21. verſ. 1.

(*) Proverb. Cap. 30. verſ. 27.

(u) *Civitatem* nempe *Beneventanam*

(x) Pagius Ludovici mortem Anno Vulg. 875. conſignat. *Muratorius.*

luit. Tunc mandavit Garibaldo Bergomenſi Epiſcopo, & Benedicto Cremonenſi Epiſcopo, ut cum ſuis Sacerdotibus & cuncto Clero irent, ſicut ipſe Archiepiſcopus faciebat. Epiſcopi vero ita fecerunt, & illuc perrexerunt, trahentes eum è terra; & mirifice condientes die quinto poſt tranſitum in pheretrum poſuerunt cum omni honore, & hymnos Deo pſallentes, in Mediolanum perduxerunt. Veritatem in Chriſto loquor. Ibi fui, & partem aliquam portavi, & cum portantibus ambulavi à flumine, quod dicitur Oleo uſque ad flumen Addua. *Adductus igitur in Civitatem cum magno honore & lacrymabili fletu in Eccleſia beati Ambroſii Confeſſoris ſepelierunt die ſeptimanae ejus. Imperavit Annos triginta duo.*

Poſt ejus obitum magna tribulatio in Italia advenit. Colligentes ſe majores natu in Civitate Ticino ſimul cum Angelberga ſua Regina menſe Septembri, Indictione IX. pravum egerunt conſilium, quatenus ad duos mandarent Regnum (y), *ideſt Carolo in Francia, & Hludovico in Bajoaria, ſicut & fecerunt. Tunc Carolus venit neſciens quicquam de Hludovico. Hludovicus neſciebat, quod Carolus veniſſet, & miſit filium ſuum, Carolum nomine, quem propter diſtantiam homines coeperunt Caroletum nominare. Carolus Rex venit Papiam. Caroletus in fines Mediolanenſes: qui quum de patruo ſuo comperiſſet, quod eſſet in Papia, coeperunt homines, qui ſe Caroleto adjunxerunt, multa mala facere: hoc eſt Beringherius cum reliqua multitudine ſtatim venerunt in fines Bergomenſes, reſidentes in Monaſterio Fara per hebdomadam unam, domus devaſtantes, adulteria vel incendia facientes. Tunc multi Bergomenſes relinquentes domos ſuas plenas vino & annona, tantum cum uxoribus & parentibus in Civitatem vel in montes perrexerunt. Carolus Rex haec audiens, ſtatim prae ipſis malefactoribus cum multitudine Populorum perrexit in Bajoariam. Tunc Carlomannus germanus ejus obviam veniens Carolo Regi ad fluvium, qui dicitur Brenta, & pacificis verbis ſe invicem ſalutaverunt, & pactum uſque in menſem Majum firmaverunt. Carlomannus ivit in Bajoariam. Carolus Rex perrexit Romam, & Eccleſiae beati Petri dona obtulit, ab Apoſtolico Johanne unctus. Et honore Imperii coronatus in Papiam reverſus eſt menſe Januario, ſupraſcripta Indictione IX. Quumque idem Carolus Imperator de Roma reverſus in Papia ſederet, audivit, quod Carlomannus Hludovici filius contra eum veniret: quumque exercitum ſuum adunare vellet, & cum eo bellum gerere, quidam de ſuis, in quorum fidelitate maxime confidebat, ab eo defecti, cum Carlomanno ſe conjungebant. Quod ille videns, fugam iniit, & in Galliam repedavit, ſtatimque in ipſo itinere mortuus eſt. Carlomannus vero Regnum Italiae diſponens poſt non multum tempus ad patrem in Bajoariam reverſus eſt. Inter haec* (z)........

(y) *Quia ſemper Italienſes* (judicium eſt Liutprandi Ticinenſis in Hiſtoriarum Libro primo) *geminis uti Dominis volunt, quatenus alterum alterius terrore coërceant.*

(z) Heic deſiit Auctor noſter, fortè morte praeventus, quum ulteriùs Chronicon ſuum continuare jam coepiſſet. In Codice authentico nihil profectò (verba ſunt Amici mei) eraſum eſt vel abſciſſum, mutilatumve. Mirum videbitur, ab ipſo Auctore aut plura non fuiſſe ſcripta, aut alio Libro relata: enim vero quum haec acta ſint ipſius Auctoris aetate, ſcriptionis filum, aut alia negotia, aut quòd eorum, quae literis mandanda ſumſit, eventus eſſet dubius, aut caſus aliquis abrupiſſe videtur.

DE

DE REGNO
ITALIAE
EJUSQUE FINIBUS
DISSERTATIO SECUNDA.

DISSERTATIO SECUNDA.

PRimi, qui Regnum Italiae fundavere ſuper Imperii Romani ruinas, fuerunt Heruli ſub Odoacre, & poſtea Gothi ſub Theoderico, quibus datum eſt ſub finem Saeculi Aerae Chriſtianae Quinti, nobilem hanc Provinciam cum ipſa Urbe Roma occupare, immo & ultra Italiam dominationem ſuam protendere. Verum Langobardis in hoc Regno condendo, ſive ſtabiliendo, fortuna ſe magis ſecundam obtulit: nam ultra duo Saecula fortiter heic regnarunt, & propagatâ heic longe lateque ſobole ſua, ejuſmodi Leges ſtatuerunt, quibus, vel poſt ſublatos eorum Reges, Italia uti perrexit, eorumque nomen, vel adhuc Ciſalpina Gallia ſub *Lombardiae* appellatione retinet. De origine hujus gentis aliqua attuli in Antiquitatibus Eſtenſibus Cap. X., & inter Germaniae Populos recenſui: quod ne ipſe quidem Paullus Diaconus negat, ſcribens de Geſtis Langobard. Lib. I. Cap. 2. *Langobardorum gens, quae poſtea in Italia regnavit, à Germanorum Populis originem ducens*. Quo autem Anno Pannoniam ſibi ſubjecerint, & quoto deinde tempore regionem illam tenuerint, unde poſtea Italiam petierunt, non ſatis liquet. Auctor eſt idem Paullus, Langobardos ibi *quadraginta annos* moram traxiſſe; tum *Anno DLXVIII.* in Italiam irrupiſſe. Sigebertus vero

A ſcribit, eos ſub Audoino Rege in Pannoniam ductos *Anno DXXVII.*, *& poſt duos & quadraginta annos* Italicum Regnum ſibi uſurpaſſe ſub Alboino. Longius ab iſtis ire videas Procopium Lib. III. Cap. 33. de Bello Gothico, dum ſcribit, Gepides Sirmio, ac Daciae dominantes, dum proſpere Gothis bellum in Ita-

B lia cederet, Romanis regionibus vim, ac vaſtationem intuliſſe. Permovit ejuſmodi tempeſtas Juſtinianum, *ut Noricum, & Pannoniae munitiones, aliaque loca, ac pecuniam inſuper maximam Langobardis donaret. Quamobrem illi patriis ſedibus relictis, in adverſa Iſtri fluminis ripa conſederunt, haud procul à Gepidibus*. Si fides Procopio, acta

C haec fuere, fervente in Italia Gothico bello, cui initium fecit Juſtinianus *Anno DXXXV.* Immo, ſecundùm ejus verba, longe ſerius in Pannoniam invecti videntur Langobardi. Certe Procopius ſui temporis geſta literis conſignabat, & vix in hiſce deceptum ſuſpicari licet. At quoniam in multa nocte jacent Lango-

D bardorum, Gothorum, aliarumque id genus Nationum origines, ac primordia, neque Scriptoribus, vel vetuſtis ſatis fidere poſſumus, qui famam potius quam certa rerum documenta hac in re ſequebantur: progrediamur tandem ad inquirendum, quouſque ſe protenderet in Italia Langobardicum Regnum. Quo in ſtadio

E etſi me praeoccupaverit ſingularis eruditio ac diligentia Clariſſimi olim, atque amiciſſimi Viri Gaſparis Be-

retti Monachi Benedictini in Diſſert. Chorograph. Medii Aevi, editâ Tomo X. Collectionis meae Rer. Italicarum, attamen quando haec ante illum proelo paraveram, liceat & mihi in praeſentia publici juris facere pauca haec ad argumentum, quod invaſi, apprime neceſſaria.

Illud conſtat, & amplitudine & viribus ſumme ſpectatum fuiſſe Langobardorum in Italia Regnum; Ticinumque centrum, ac Regiam illius exſtitiſſe, & univerſam fere Italiam in ipſo comprehenſam Boream verſus pertingebat uſque ad fines extremos Tridenti, quae Civitas ab uno ex Langobardis Ducibus regebatur, & progreſſu temporis unam ex Italicis Marchiis conſtituit. Civitates ergo *Bergomi*, *Brixiae*, *Veronae*, *Vicentiae*, *Patavii*, *Tarviſium*, *Aquileja*, quamvis exciſas, atque aliae cum toto *Foro Julii* Langobardorum ditionem à Germanicis regionibus dirimebant. Ad Occidentem juga Alpium finem ſtatuebant inter Regnum Italicum & Gallicum, ſive Francorum, niſi quod ad Burgundiae Regnum aliquando ſpectavit *Auguſta Praetoria*, quae tamen Caroli Magni aevo, uti è poſtremis ejus tabulis conſtat, Italiae Regi parebat. Ad Meridiem vero complectebatur id Regnum univerſam regionem, quae eſt à Varo fluvio, ſeu à Nicea Civitate, nunc *Nizza*, per maris litus continuata, uſque ad fines Romani Ducatus, ac propterea *Litus Italicum*, ac *Tuſciae Ducatum*. Quod eſt ad Orientem, non eadem ſtabilitas fuit finibus Langobardicae ditionis, Orientis Imperatoribus perpetuum paene bellum gerentibus contra ſuarum Provinciarum uſurpatores, atque iis fortunae vicibus, quae variae aleam Martis comitari ſolent. De Sirmio capite Pan-

A noniae inferioris haec habet Ennodius in Panegyrico Theoderici: *Sirmienſium Civitas olim limes Italiae fuit.* Illam Theodericus idem Gepidis ereptam Regno Italiae adjunxit. Verum non eò uſque Langobardorum ditio propagata eſt. Per Ducatum Forojulienſem Langobardicum Regnum ante Carolum Magnum ad Pan-

B noniae fines protendebatur, atque ex alia parte Hiſtriam contingebat, provinciam nempe ad Graecos ſpectantem. Ad ſtatuenda illic inter utramque ditionem confinia, nonniſi poſt multa bella perventum eſt, ac temporibus duntaxat nuper laudati Regis Liutprandi. Tunc enim Paullucius Venetorum Dux, & Marcellus

C Magiſter Militum, verſus *Civitatem Novam* ſtabiliverunt fines, ad quos pertingeret Langobardicum imperium, nempe fluvium *Plavem*, quem nonnulli perperam putant Anaſſum. Id colligitur ex Diplomate Pactorum, quae Anno DCCCCLXXXIII. inita ſunt ab Ottone II. Auguſto cum Tribuno Duce Venetiarum. Illud ego

D publici juris feci Anno 1712. in Appendice Plenioris Expoſitionis Jurium Caeſareorum ac Eſtenſium in Civitatem Comacli, pag. 360. *De finibus* (ita ibi Otto II. Imperator) *Civitatis Novae ſtatuimus, ut terminatio, quae à tempore Liutprandi Regis facta eſt inter Paulucionem Ducem, & Marcellum Magiſtrum Militum, deinceps ma-*

E *nere debeat, ideſt de Plavi majori, uſque in Plavim ſiccam.* Repetuntur eadem verba in reliquis Diplomatis Pactorum inter Reges Italiae, aut Imperatores ex una parte, & Duces Venetorum ex altera. Idque nos jamdiu monuerat Andreas Dandulus, & ipſe poſtea Venetorum Dux Anno MCCCXLIII. in Chronico ſuo, quod à me editum habes Tomo XII. Re-

rum

A rum Italicarum. Sunt ejus verba Lib. VII. Cap. I. *Hic Paulucius Dux amicitiam cum Liutprando Rege contraxit, & pacta inter Venetos & Langobardos fecit, per quae ſibi & Populo ſuo immunitates plurimas acquiſivit, & fines Heracliae* (ex cujus ruinis excitata eſt deinde *Civitas Nova*) *cum Marcello Magiſtro Militum terminavit,* B *videlicet à Plave majore ad Plaviſellam.* Fieri tamen poteſt, ut haec finium conſtitutio regionem tantum reſpiceret ad mare poſitam, quum aliunde oſtendi poſſit, *Opitergium*, nunc *Oderzo*, & *Civitatem Fori Julii*, aliaque Oppida ultra Plavim Langobardorum imperio paruiſſe. Du-Cangius in Appendice ad Gloſſar. Latinum *Plavim* interpretatur *Planitiem*, ac in eam rem laudat ex Danduli Chronico verba Diplomatis nuper memorati. Minime animadvertit accuratiſſimus alioqui vir, *Plavium* Forojulienſis regionis flumen eſſe. *Plavis* autem *ſicca*, ſive *Plaviſella*, alveo antiquo derelicto, ejuſdem fluvii nomen fuit. Ipſius fluminis *Plavis*, quod & adhuc *la Piave* nuncupatur, mentio eſt in multis veterum monumentis, ſed potiſſimum in Diplomate, cujus exemplum in Archivo ſuo adſervat Antonius Rambaldus Comes de Collalto, ex antiquiſſima Nobilitate, & ſplendido munere in Aula Caeſarea, mihi cum veneratione commemorandus. Illud ego acceptum refero Abbati Henrico de Collalto, egregio Eruditionis antiquae cultori.

Curtis Luvadinae donatio facta Rambaldo Comiti Tarviſino à Berengario & Adelberto Italiae Regibus, Anno *960*.

C *IN nomine Domini Dei aeterni. Berengarius & Adelbertus, divina favente clementia, Reges. Si juſtis petitionibus noſtrorum fidelium aures noſtre pietatis inclinamus, ad ſtatum Regni noſtri pertinere nequaquam ambigimus. Idcirco omnium fidelium Sancte Dei Ecclesiae, noſtrorumque, preſentium ſcilicet & futurorum univerſitas noverit,* D *qualiter interventu ac petitione Lanzonis noſtri dilecti fidelis, per hujus noſtri precepti paginam, ſicut juſte & legaliter poſſumus, concedimus & donamus Raimbaldo noſtro dilecto fideli Cortem unam, que nuncupatur Lwadina, jacentem in Comitatu Tarviſino non longe à flumine, quod nuncupatur* Plave. *Predictam autem Cortem Lwadina jam* E *nominato Raimbaldo noſtro dilecto fideli, & jure noſtri Regni pertinentem concedimus & donamus, & de noſtro jure & dominio in ejus jus & dominium modis omnibus transfundimus ac delegamus una cum terris, capellis, vineis, pratis, paſcuis, ſilvis, ſalectis, ſationibus, ripis, rupinis, molendinis, piſcationibus, montibus, vallibus, planiciebus, aquis, aquarumque decurſibus, foreſtis, ſervis & ancillis utriuſque ſexus, aldionibus & aldianis, & cum penſionibus, atque cum omnibus, que dici vel nominari poſſunt ad predictam Cortem Lwadina juſte & legaliter pertinentibus vel aſpicientibus in integrum, ut habeat, teneat, firmiterque poſſideat ipſe, ſuique heredes, habeantque poteſtatem tenendi, donandi, vendendi, alienandi, commutandi, pro anima judicandi, vel quicquid eorum decreverit animus faciendi, omnium hominum contradictione remota. Si quis igitur hujus noſtri precepti paginam pro aliquo inge-*

nio infringere, vel violare tentaverit, ſciat ſe compoſiturum auri optimi libras centum, medietatem Camere noſtre, & medietatem prelibato Raimbaldo noſtro dilecto fideli, ſuiſque heredibus. Quod ut verius credatur, diligentiuſque ab omnibus obſervetur, manibus noſtris roborantes, anuli noſtri impreſſione ſupter inſigniri juſſimus.

Signa Sereniſſimorum *BERENGARII,*
& ADELBERTI *Regum.*

Hubertus Cancellarius ad vicem Widonis Epiſcopi & Archicancellarii recognovi & ſcripſi.

Datum VIII. Kalendas Novembris, Anno Incarnationis Domini DCCCCLVIIII. Regni vero Domnorum Berengarii atque Adelberti piiſſimorum Regum VIIII. Indictione III.

Actum Papia in Dei nomine feliciter. Amen.

Juvat nunc meminiſſe & alterius diviſionis finium, olim firmatae inter Carolum Magnum Langobardorum Regem & Auguſtum, & Venetiarum Duces in Fori Julii partibus. Ejus mentio occurrit in Diplomate, quod à Federico I. Romanorum Imperatore Leonardus Epiſcopus Torcellenſis impetravit, ubi haec habentur: *cum Foſſato, quo ſtatutus eſt terminus tempore Caroli inter Veneticos & Langobardos, unum caput exiens in fluvio Siclae, & aliud in fluvio Tarſo*. Ad hunc Leonardum Epiſcopum legitur apud Ughellium data Anno MCLXXXVI. Bulla Urbani III. Papae. Non ingratum erit Lectoribus, ſi integrum hoc Diploma è tenebris eruam, quale reperi in antiquo Chronico MSto de Reb. Venet. adſervato in Bibliotheca Eſtenſi, & potiſſimum quod inde luculentius confirmetur, *Torcellanam* Dioeceſim complecti *Altinum*, Civitatem olim à Langobardis everſam. Inter teſtes hujus Privilegii numeratur *Alius Patriarcha Aquilegiae*. Legendum ibi *Ulricus*: & fortaſſis in Annos Regni Friderici aliquis error irrepſit.

Privilegium Friderici I. Imperatoris Epiſcopo Torcellano omnia ejus bona & jura confirmantis, Anno 1177.

IN nomine ſanctae & individuae Trinitatis. Federicus divina favente clementia Romanorum Imperator Auguſtus. Si rationabiles illuſtrium perſonarum petitiones circa augendas Eccleſiarum Dei commoditates clementer exaudimus, credimus nobis ad aeternae ſalutis meritum & temporalis gloriae augmentum proficere, & eos, quos effectu poſtulationum ſuarum honoramus, nobis deinceps & Imperio dévotiores exiſtere. Omnium igitur ſanctae Dei Eccleſiae, noſtrorumque fidelium, praeſentium ſcilicet ac futurorum noverit induſtria, qualiter dilectus noſter

ſter Torcellanae Eccleſiae Leonardus venerabilis Epiſcopus, *celſitudinis noſtrae poſtulavit clementiam, quatenus pro Dei amore, animaeque noſtrae mercede noſtrum inviolabile praeceptum, juxta praedeceſſorum noſtrorum magnorum Imperatorum*, Caroli *videlicet &* Lotharii, *&* Ottonis, *atque* Conradi, *&* Henrici *decreta, eidem Torcellanae Eccleſiae de omnibus rebus ad eamdem Eccleſiam* B *pertinentibus, tam de Monaſteriis, vel de reliquis poſſeſſionibus, ideſt Baſilica Sancti Cipriani cum territorio ſuo, & Sancti Michaëlis Eccleſia, cum omnibus praediis ſuis, & decimis, & Foſſato, quo ſtatutus eſt terminus* tempore Caroli inter Veneticos & Longobardos, unum caput exiens in fluvio Siclae, & aliud in fluvio Tarſo diſcurrente C Jario uſque Altinum, *& Plebe Sancti Donati cum praediis ſuis, & ſilvis, ſive decimis & territoriis, quo tituli ejuſdem Eccleſiae fuerunt, ideſt Eccleſia Sancti Benedicti, & Eccleſia Sancti Zenonis, atque Sanctae Mariae in Plumbo, & Eccleſia Sancti Remedii cum omnibus adjacentiis, & pertinentiis & decimis ſuis ex utriuſque partis Plavis* D *fluminis, & Virgulano in provincia Poleſini conſtituto, cum omnibus ad ſe pertinentibus, & cum Silva, quae vocatur Torcellis, & ſaltu, in quo continetur Eccleſia Sanctae Mariae, Silvaque magna, quae eſt in ipſo territorio, nec non & Sancti Stephani Monaſterio, quod eſt Altini, cum omnibus rebus ad id reſpicientibus, ſeu & Sancto Lau-* E *rentio conſtituta Plebe juxta fluvium Liquentiam, cum omni jure & adjacentiis, & decimis ſuis cunctiſque familiis ſuis utriuſque ſexus, & rebus ad eamdem Eccleſiam pertinentibus, quae infra ditionem Imperii noſtri conſiſtere noſcuntur. Et quicquid habere videtur in Civitate Nova Iſtria, & in Civitate, quae dicitur Magha, & quidquid habet in*

A *Campo Alto, & totum allodium de Caſſatico, & ipſum molendium de eodem Campo Alto cum ſuo Cavo, qui firmat in ipſo Campo, & de quinto & de tertio, ſcilicet quantum dedit Stephanus Candianus eidem Eccleſiae Torcellanae, cum omnibus ſuis pratis & ſilvis, ſeu paſcuis, & ſalictis, & cum omnibus cartulis & notitiis, ac pertinentiis ſuis,* B *tam hactenus acquiſitis, quàmque deinceps acquirendis, fieri juberemus, ut per noſtri praecepti confirmationem, noſtris, futuriſque temporibus eidem Eccleſiae, ſuiſque Rectoribus in perpetuum proficiat augmentum.*

Praecipientes ergo jubemus, ut quidquid ad memoratam Eccleſiam praedictus Leonardus Epiſcopus nunc poſſidet, aut C *de jure poſſidere debet, & quod ejus Succeſſores in bonis ejuſdem Eccleſiae poſſeſſuri fore dinoſcuntur, tam acquiſitum quam acquirendum, per hujus noſtrae auctoritatis confirmationem & praeceptum quieto prorſus ordine teneant ac poſſideant, univerſaſque praeſcriptas res, & quaecumque ab anteceſſoribus noſtris eidem Eccleſiae confirmata ſunt; nec* D *non quidquid in antea acquirere poterit, noſtra auctoritate & juſſione, tranquilla quietudine habeat, ita ut à nullo umquam noſtrorum fidelium controverſetur aut inquietetur, nulliuſque Ducis aut Marchionis, nec Epiſcopi aut Comitis, nec Vicecomitis, vel alterius Reipublicae exactoris pertimeſcat aut ſentiat moleſtationem; omneſque ſervos & ancillas ſub* E *noſtrae tuitionis Mundiburdium accepimus, ut nullam de cetero publicam faciant functionem. Quaecumque autem res jam dicti Epiſcopi per emphiteoſim, aut alio quolibet modo ab aliquibus hominibus poſſidentur, in praelibati Epiſcopi ſint poteſtate, ſuorumque ſucceſſorum, ut aut legitimum cenſum inde accipiant, aut ſi eum coloni ſolvere noluerint, ipſe qui fuerit Epiſcopus, poſſeſſiones illas in*

uſum

uſum praenominatae Eccleſiae libere accipiat. Illud etiam inviolata juſſione ſancimus, ut Decimae, quae annuatim ex frugibus perſolvi debent, ſive de omnibus beſtiis per totam Altinenſem Parochiam, *ut ſupra legitur, eidem Eccleſiae ſine omni contradictione perſolvantur. Similiter autem habitantes in Vicis, qui dicuntur..... Tertius, Moniamo, Calobonico, Pula..... Gaudentiaco, & iterum Gaudentiaco Villa, & alia ad partem jam factae Eccleſiae S. Cipriani, ſitae in loco, qui dicitur Privatas, perpetua ſtabilitate perſolvant. Si quis autem contra hanc noſtram auctoritatem venire, aut eam irritam fa-*

A *cere praeſumſerit, ſciat ſe compoſiturum auri optimi Libras centum, medietatem Camerae noſtrae, & medietatem Rectoribus praedictae Eccleſiae. Quod ut verius credatur, & ab omnibus obſervetur, praeſentem paginam juſſimus inſigniri. Hujus rei teſtes ſunt Henricus Patriarcha Venetorum, Alius* (*) *Patriarcha Aquilegiae, Philippus Colonien-*

B *ſis Archiepiſcopus, Chriſtianus Maguntinus Archiepiſcopus, Arnoldus Trevirenſis Archiepiſcopus, Sebaſtianus Ziani Dux Venetiarum, Schinella Comes Tarviſii, Aureus Magiſter Petrus, & alii quamplures.*

Signum Domni *Federici Romanorum Imperatoris invictiſſimi.*

Ego Gotifredus Cancellarius vice Philippi Colonienſis Archiepiſcopi, & Italici Regni Archicancellarii recognovi.

Acta ſunt haec Anno Dominicae Incarnationis Milleſimo Centeſimo Septuageſimo Septimo: regnante Domno Federico Romanorum Imperatore glorioſiſſimo, Anno Regni ejus XXVII., Imperii vero XXIV.

Datum apud Venetias Indictione X. tertio Nonas menſis Auguſti feliciter. Amen.

A finibus Hiſtriae regrediendo in Occidentem ac Meridiem, ſi pauca excipias loca ad mare, ſive inter paludes ſita, univerſum litus Adriatici uſque ad fines agri Ravennatis, comprehenſo *Comaclo*, Langobardis Regibus ſuberat, à quorum dominatione certum eſt, excluſam fuiſſe inclytam Venetiarum Urbem, una cum adjacentibus Inſulis. Illuc, niſi fortè aliqua inani impreſſione, penetraſſe Langobardorum Regum arma, nemo ſcribit. Quod ſolùm novimus, temporibus Caroli Magni magnum belli incendium in iis partibus exarſit,

C tum ob diſſidia inter Graecos & Francos occaſione Imperii ab illis ad hos translati excitata, tum etiam ob grandes animos Pippini, quem Italiae Regem Anno DCCLXXXI. Carolus ejus pater creaverat, & ad fines Regni dilatandos innata Regibus cunctis ambitio urgebat. Verùm ut eo tempore Graeci & Franci armis in-

D vicem certabant, ita Scriptores poſtea unus adverſùs alterum in illius belli narratione ſunt digladiati. Ego quid heic ſentiam eo amore veritatis, quem in reliquis etiam honeſtis hominibus parem puto, fidenter dicam.

(*) Legendum *Ulricus*.

cam. Primo igitur loco, ut mihi qui dem videtur, in controverſiam deduci nequit illud, quod à pluribus, iiſque aequalibus & nobilibus Hiſtoricis ſcriptum eſt: nempe, fortitudini ac induſtriae Francorum contigiſſe, ut poſt Annum Chriſti DCCC. in Hiſtriam & Dalmatiam, & in aliquot ſaltem Inſulas, Venetiarum Urbi finitimas, dominationem ſuam felici armorum uſu extenderint. In antiquis Francorum Annalibus apud Du-Cheſnium Tom. 2 pag. 43. haec leguntur ad Annum DCCCVI. *Venerunt Villeri et Beatus Duces Venetiae, nec non et Paulus Dux Jaderae, atque Donatus ejuſdem Civitatis Epiſcopus, Legati Dalmatiarum, ad praeſentiam Imperatoris cum magnis donis. Et facta eſt ibi ordinatio ab Imperatore de Ducibus et Populis tam Venetiae quàm Dalmatiae.* Eodem autem Anno *Claſſis à Niciforo Imperatore, cui Niceta Patricius praeerat, ad recuperandam Dalmatiam mittitur.* Ergo loca ſuperius memorata in poteſtatem Caroli devenerant. Anno proxime ſequenti DCCCVII. *Niceta, qui cum claſſe Conſtantinopolitana ſedebat in Venetia, pace facta cum Pippino Rege, et induciis uſque ad menſem Auguſtum conſtitutis, Conſtantinopolim regreſſus eſt.* Tum Anno DCCCIX. *Claſſis de Conſtantinopoli miſſa, primo Dalmatiam, deinde Venetiam appulit:* quumque fruſtra conatus fuiſſet Paullus Graecae claſſis Praefectus *Comaclum* Francis eripere, de Pace poſtea cum Pippino egit, ſed irrito negotio, quippe clam ejus conſilia à Ducibus Venetiarum evertebantur. Itaque Anno ſequente DCCCX. Pippinus Rex *perfidiâ Ducum Veneticorum incitatus, Venetiam bello terraque marique juſſit appetere; ſubjectâque Venetiâ, ac Ducibus ejus in deditionem acceptis, eamdem claſſem ad Dalmatiae litora vaſtanda miſit.* Paribus aut ipſis verbis in Annalibus Eginhardi, ſive Laureſamenſibus, in Bertinianis, aliiſque vetuſtiſſimis Francorum Annalibus, eadem occurrit narratio. Non me fugit, inficiari Dandulum in Chronico ſuo hanc Pippini victoriam, & in ejus ſententiam conceſſiſſe reliquos Venetorum Scriptores. Verum nemo intelligat, quei componenda ſit cum fide tot veterum & aequalium Hiſtoricorum, auctoritas eorum, qui poſt tot Saecula narrandam rem ipſiſſimam ſuſceperunt. Fieri quidem potuit, ut victricia Pippini arma in aliquot ex iis Inſulis aditum ſibi aperuerint, quae provinciam maritimam conſtituebant, tunc *Venetiam*, ſeu *Venetias* appellatam, non vero in Civitatem illam, quae celeberrima à multis Saeculis *Venetiae*, ſeu *Venetiarum* una nomen retinuit, quaeque iis temporibus fortaſſis unica Rivoalti Inſula fuit. At minime hoc obſtat, quin Franci in maritimas illas Inſulas victores penetrarint. Contra vero certum eſt, non ideo Venetiarum Urbem Italico Regno additam; nam ut ex ipſis Francorum Annalibus liquet, eodem Anno DCCCX. Carolus Magnus initâ cum Graecis pace, *Niciforo Venetiam reddidit.* Ad haec Eginhardus Scriptor aequalis eorum temporum, ipſique Auguſto familiaris, in ejuſdem Caroli Magni Vita addit, in illius poteſtate relictam fuiſſe *Hiſtriam quoque et Liburniam, atque Dalmatiam, exceptis maritimis Civitatibus, quas ob amicitiam et junctum cum eo foedus, Conſtantinopolitanum Imperatorem habere permiſit.* Ab hiſce tamen Urbibus maritimis excipienda videtur *Gradus*, quam Eginhardo eodem teſte inter *Metropoliticas* ſui Regni ac Imperii Civitates, Carolus ipſe in poſtremis ſuis tabulis recenſet. *Polam* quoque Hiſtriae Civitatem

Caro-

Carolo Magno paruiſſe, elucere videtur ex Epiſtola XI. Leonis III. Papae, Tomo VII. Concilior. Labbei, in qua is loquitur de Fortunato Gradenſi Archiepiſcopo, *qui propter perſecutionem Graecorum, ſeu Veneticorum* Polam ſeſe receperat. Propterea Dandulus ſupra memoratus in Chronico Lib. 7. Cap. 15. in haec verba ſcripſit: *Pipinus Rex Italiae, ut quidam ſcribunt, provinciam Venetiarum Nicephoro Conſtantinopolitano Imperatori, juxta foedus cenſuit relinquendam.* Tum Lib. 8. Cap. 1. Sicardum & Godefridum Hiſtoricos ſequutus, pacem referens à Carolo Magno cum Orientis Imperatoribus conſtitutam, haec addit: *Per hoc Decretum Carolus approbans, quod cum Nicephoro actum fuerat, novam Venetiam à ſe abdicavit.* Non ergo in Italici Regni jure Venetiae, ejuſque cognatae Inſulae relictae ſunt. Atque haec omnia extra dubitationis aleam poſita tum quiſque fatebitur, quum ſupra memoratum Diploma Ottonis II. Anno DCCCCLXXXIII. datum, & cum praecedentibus omnino concors iterum conſulet. Illic enim Auguſtus apertis verbis Venetorum ditionem diſcriminat à Regni Italici finibus, inquiens: *Hi ſunt ex noſtro ſcilicet jure, Papienſes, Mediolanenſes, &c. & cuncti in noſtro Italico Regno. Ex praedicto vero Ducatu Venetiae ſunt Rivaldenſes* (nunc Rialto) *Methamaucenſes, Clugienſes, Caputargelenſes, &c.* Ex his vero, quae attulimus, vides, quouſque ſub Carolo Magno Imperatore productum fuerit Italiae Regnum. Et quidem diu Regum Italicorum poteſtas in iis partibus ſubſtitit. Nam in Paralipom. Anonymi Salernitani, Part. II. Tomi II. Rerum Italicarum & apud Baronium ad Annum DCCCLXXI. Ludovicus II. Imperator in Epiſtola ad Baſilium Graecorum Im-
A peratorem conqueritur, *Populos Sclavoniae noſtrae in captivitatem adductos* à Graecis, ſive ab eorum Duce Niceta Patricio. Neſcio, an ſub *Sclavoniae* nomine *Dalmatia*, quam *Delmatiam* antiqui Lapides appellare conſueverunt, veniat, an *Illyrici* etiam pars deſignetur, quae Regibus Italicis paruerit. Anno quoque DCCCXX.
B uti ex Annalibus Bertinianis conſtat, *Carniolenſes, & Carentani* deditionem fecere *Baldrico* Marchioni, ſeu Duci Forojulienſi. Duas tamen illas Provincias propterea in Ducatum Forojulienſem coaluiſſe non arbitror.

Oram Adriatici legendo ex altera parte, Langobardi dominati ſunt uſque ad fines Exarchatus Ravennatis,
C hoc eſt uſque ad reliquam illam Italiae portionem, quam Graeci adverſus impetum Langobardicae gentis diu tutati ſunt in Aemilia atque Flaminia. Ab Exarchis autem, ut notum eſt, ſupremo Graecorum Magiſtratu, ea regio nomen accepit, qui Ravennae, in Urbe fortiſſima, ſedentes univerſam Provinciam modera-
D bantur, ipſique Romae jus interdum, & quidem impotenter, dicebant. Sunt qui Exarchatum, qualem eorum deſideria vellent, nunc mirabili facilitate ſibi pingunt. Ego in veterum chartis non imaginationes meas, ſed veritatem unam ſinceriſſime expiſcabor. Uſque ad tempora Caroli Magni inſtabiles fuerunt in hiſce parti-
E bus fines inter Langobardos & Graecos. Primis Langobardicae irruptionis annis Alboinus Rex *Placentiam, Parmam, Regium, ac Mutinam* Graecis ademiſſe omnino videtur. Ejus Succeſſor *Foro* etiam *Cornelii*, ſeu *Imolâ* potitus eſt. Verum Anno DXC. Mauritius Imperator foedere icto cum Childeberto Francorum Rege, & valida expeditione in Langobardos fa-

cta

cta *Mutinam*, rurſus, *Altinum*, *Mantuam*, aliaſque Urbes recepit. *Vos audiſſe credimus de Montena*, *Altino*, *atque Mantua Civitatibus*, *quae Sanctae ſunt Reipublicae reformatae*: ita ad Francorum Regem ſcribebat Romanus Ravennae Exarcus in Epiſtola, quae apud Du-Cheſnium legitur Tom. I. Scriptorum Francicorum. At heic pro *Montena* ſcribendum *Mutina*, aut *Motina*, uti barbaris temporibus loqui amabant nonnulli. In altera Epiſtola à Mauritio ipſo Auguſto ad Childebertum Regem eodem Anno data legimus: *Deus pro ſua pietate Mutinenſem Civitatem nos pugnando ingredi fecit*, *pariter & Altinonam*, *& Mantuanam Civitatem*. Per aliquot annos Graecis paruerunt *Mantua*, *Brixillum*, *Mutina*, *Cremona*, aliaque loca; at ſub Agilulpho Rege haec omnia in ditionem Langobardicam redierunt, quae gentis fortuna à Graecis pejora timentibus pacem tandem extorſit. Tunc ergo ſtatutus eſt finis inter Langobardos & Graecos, his *Bononiae*, ac *Ferrariae*, illis *Mutinae*, *Regio Lepidi*, ac *Mantuae* dominantibus. Et diu quidem ſtetere ejuſmodi fines: vix enim aliam in hiſce partibus rerum converſionem per multos deinde annos factam novimus, niſi quod ſub Rothari Rege ad fluvium Scultennam (nunc *Panaro*) memorabili praelio fuſi ac attriti ſunt Graeci. Tempore tantùm Liutprandi Regis, renovato acriter bello, *Ravennam* ipſam cum aliis Exarcatus Urbibus Langobardi ſibi ſubdiderunt. Supereſt adhuc *Bononiae* antiqua Inſcriptio in marmoreo vaſe, ubi Liutprandi tunc ibi dominantis mentio habetur, ut apud Malvaſiam videre licet in Marmor. Felſin. Section. 4. Cap. 10. Pippinus exinde Francorum Rex ad preces Stephani II. Papae Italiam ingreſſus, Ayſtulphum Regem ad reſtituenda Romano Imperio ablata adegit. Promiſſis non ſtetit Ayſtulphus: quare Pippinus in Italiam regreſſus vi armorum Langobardos fidem ſolvere coëgit, ipſumque Exarcatum non amplius Graeco Auguſto reſtituit, ſed Apoſtolicae Sedi dono dedit. Quum vero Provinciam illam iterum Deſiderius Rex invaſiſſet, non eam ſolùm recuperavit Carolus Magnus, ſed Deſiderium ex ipſo quoque Regno Langobardorum dejecit.

Haec rerum ſeries. Atque ex his intelligas, quouſque regnantibus Langobardis ſe protenderent fines *Exarchatus*. Samodia torrens Graecorum agrum à Langobardico diſcriminabat, niſi quod per aliquot annos *Bononia & Forum Cornelii* (nunc *Imola*) paruere Langobardis. Quum Zaccharias Romanus Pontifex Ravennam progreſſus, duos ad Liutprandum Regem Legatos miſiſſet, ſuum ei adventum ſignificaturos, iſti *Imolenſem* agrum ingreſſi, ab Anaſtaſio in vita ejuſdem Pontificis dicuntur intraſſe *Langobardorum fines*. En ejus verba. *Qui viri ingreſſi in finibus Langobardorum in Civitatem*, *quae vocatur Imola*, *&c.* Contra ſi quis petat, quales forent fines Exarchatus, ſive Provinciae illius, quam Pippinus Eccleſiae Romanae tradidit, Carolus vero Magnus confirmavit, hocce reſponſum habeat. Hoc mihi certum eſt, certumque omnibus futurum, *Placentiam* videlicet, *Parmam*, *Regium*, & *Mutinam* minime ea donatione fuiſſe comprehenſas; illaſque ſaltem Urbes in Italico Regno jamdiu incluſas, integras cum agro ſuo perſeveraſſe in ditione Regum Italiae. Mirum eſt, quei temporibus noſtris reperiantur, qui in tanta luce tenebras adhuc venditare velint. Sed quid non facit contendendi ardor?

Ut reliqua monumenta praeteream, perpende Caroli Magni Teſtamentum, Anno DCCCVI. conditum, & à Baluzio Tom. I. pag. 439. Capitular. Regum Francorum, atque in Parte II. Tom. I. Rer. Italicarum editum: inde enim evidenter elucere poteſt, *Regium* ac *Mutinam* Italici Regni portionem, & à Terris Sancto Petro donatis, prorſus excluſa fuiſſe. Inclytus ille Imperator Pippino Regi filio ſuo *Italiam, quae & Langobardia dicitur*, poſſidendam tradit. Tum hujus Regni diviſionem facit (ſi fortè ſine liberis decedat) unamque portionem hiſce verbis delineat: *Ab ingreſſu Italiae per Auguſtam Civitatem, Eboreiam, Vercellas, Papiam, & deinde per Padum fluvium termino currente uſque ad fines Regenſium, & ipſum Regium, & Civitatem Novam, atque Mutinam uſque ad terminos Sancti Petri*. Ergo imperante Carolo Magno percurrebat Italicum Regnum ultra *Mutinam*, ad cujus agri fines erant termini *Sancti Petri*. Sed quando apertiſſima haec verba in alium torquere ſenſum nunc audent aliqui, ut ſuae cauſſae omnia vel invita accomodent, nihil amplius reſtat; quod à Criticorum ſtribligine ſibi timere non poſſit. Alterum hujus veritatis, & illud etiam luculentiſſimum, documentum attuli in Capitulari Lotharii I. Auguſti *de Doctrina*, quod ex MSto antiquiſſimo Codice Cathedralis Mutinenſis jam edidi in eadem Parte II. Tomi I. Rer. Italicarum. Ibi Lotharius ad Literas excolendas *Regni Italici Urbes* excitat, & in hanc rem Scholas publicas ſtatuit. Inter ejuſmodi Urbes *Placentiam*, *Parmam*, *Regium*, ac *Mutinam* recenſitas vide. Et ſane cur ex Italico Regno, in quo tandiu fuerant, haſce Civitates Carolus avelleret? Neque illae tantum ad idem Regnum à diuturno tempore ſpectabant, ſed etiam nihil amplius juris in illas reliquum erat Graecis, poſtquam pax inter Langobardos & Graecos ſtabilita legitimam effecerat in eas Urbes Langobardorum Principum ditionem. Itaque eas duntaxat *Aemiliae* ac *Flaminiae* Civitates Pippinus & Carolus Eccleſiae Romanae dono dederunt, quibus Graeci inperaverant uſque ad tempora Liutprandi, & quae tunc *Exarchatum* conſtituebant. Et quamvis idem Liutprandus, Ayſtulphus, ac Deſiderius *Bononiam*, *Forum Cornelii*, ac alia loca ex eodem Exarcatu ademiſſent, antiquos tamen fines reſtitutos Franci Reges voluere, hoc eſt fluvium Samodiam inter Bononienſes, ac Mutinenſes decurrentem. Quod etiam conſtat ex Epiſtola LIV. Codicis Carolini, in qua conqueritur Adrianus Papa, ſcribens ad Carolum Magnum, quod Archiepiſcopus Ravennas invaſiſſet *diverſas Civitates Aemiliae*, antea à Pippino, atque ab ipſo Carolo Romanae Eccleſiae traditas, ſcilicet *Faventiam*, *Forum Populi*, *Caeſinas*, *Bobium*, *Comiaclum*, *Ducatum Ferrariae*, *ſeu Imulas*, *atque Bononiam*. Nullam heic mentionem habes *Mutinae*, *Regii*, *Parmae*, *Placentiae*. Cur quaeſo? niſi quia ab antiquo tempore ad Italicum Regnum pertinentes, eas in ſua ditione retinuerat Carolus, neque eas Eccleſiae Romanae donaverat. *Pentapolim* quoque Stephano III. Papae dono datam à Pippino Rege, tentarat Archiepiſcopus, verùm Pontifex ſcribit, eas Civitates in obſequio Romanae Sedis firmas conſtitiſſe. Nihil tale de quatuor iis Urbibus memoratum videas. Praeterea quales eſſent fines & Urbes Exarcatus circiter Annum Chriſti DCCX. edocere nos poſſunt Agnelli Ravennatis Hiſtorici verba Tom. II. Part. I. Rer. Italicar. pag. 161.

161. Floruit ille (quod reminiſci juvat) Saeculo Chriſti Nono, & quidem ineunte. Narrat ille Ravennatium ſeditionem contra Juſtinianum Conſtantini Pogonati ſucceſſorem, & in eum inſurgentes Exarcatus Urbes. En quae ibi recenſentur: *Sarxena*, *Cervia*, *Ceſena*, *Forum Popilii*, *Coloni Portus Candiani*, ubi Claſſis Civitas, *Forum Livii*, *Faventia*, *Forum Cornelii*, *Bononia*. Hic antiquus Exarchatus, Romanae poſtea Eccleſiae à Regibus Francis dono datus. Enumerantur etiam ab Anaſtaſio, ſeu quiſquis ille ſit vetuſtiſſimus Auctor, in Vita eiuſdem Stephani II. Civitates Exarchatus, & Pentapoleos à Pippino donatae; neque ullum de quatuor praelaudatis Civitatibus verbum occurrit. Verum an ſubſequutis temporibus eſſe perrexerit Exarchatus Ravennae in plena ditione Romanorum Pontificum, an potius cum Italico Regno deinde conjunctus fuerit, quodve jus in eam regionem exercuerint olim Imperatores ac Italiae Reges; haec jam expendi in Pleniori Expoſitione Jurium Caeſareorum, ac Eſtenſium *in Comaclum*. Et praeterquamquod multa ſunt, quae perſuadeant, excidiſſe per plura Saecula Romanam Eccleſiam è poſſeſſione ac dominatione Exarchatus, ne ſatis quidem compertum habemus, quibus olim pactis & conventionibus, Pippinus & Carolus Magnus ipſum Exarchatum Romanis Pontificibus conceſſerint: certe non eo ſupremo jure, quod nunc Apoſtolica Sedes exercet, & ut in perpetuum exerceat, optandum eſt. Obiter heic tantummodo animadvertam, in Diplomate Caroli, ut videtur, Craſſi, Anno DCCCLXXXI. iu Chronic. Farfenſ. Part. II. Tomi II. Rerum Italicarum, pag. 381. confirmari bona Caenobii Farfenſis *tam in Langobardia*, *quàm in ROMANIA*, *ſeu in Tuſcia*, *& in Ducatu Spoletano*. Heic vides *Romaniam* (nunc *la Romagna*) nihil à *Tuſcia*, *& Spoletano Ducatu* diſtingui; certumque eſt ſpectaſſe ad Italiae Regnum Tuſciam & Spoletum. Ergo cur non & *Romania* ſpectarit? Idem legas & in precepto Lotharii I. Auguſti, Anno DCCCXL. pag. 389., & in altero Caroli Calvi Imperatoris, Anno DCCCLXXV., quae itidem ibi evulgata reperies.

Dimiſſo Exarcatu, tranſiliamus ad aliam Italici Regni portionem, hoc eſt ad *Ducatum Spoleti*, inſignem latamque regionem, & ipſam à Langobardis Italiam ingreſſis mature occupatam. Cis Apenninum olim *Pentapolis* eſtra Regnum jacuiſſe, aliquando intra ipſum comprehenſa videtur. Tum per litus Hadriaci freti excurrens Regnum *Beneventano Ducatui* verſùs Orientem conjungebatur. Ad Meridiem vero ultra Apenninum finitimi fuere *Ducatus Tuſciae*, portio Italici Regni, & *Ducatus Romanus* inde ſemper eſclufus. In primis Langobardorum progreſſibus veri videtur ſimile, unicam *Umbriae* provinciam conſtituiſſe *Ducatum Spoletanum*: verùm procedente tempore majora in dies incrementa cepit, vicinis Urbibus ad deditionem coactis. *Spoletum*, *Camerinum*, & *Firmum*, ejus praecipue Urbes olim fuere. Ex Anaſtaſio Bibliothecario in Vita Zachariae Papae colligimus, *Marſicum*, *Forconam*, *Balvam*, & *Pennam* in eodem Ducatu incluſas. Is enim auctor eſt, Traſimundum Spoletanum Ducem à Liutprando Rege defeciſſe, conjunctunque cum Romanis, ad quos ſe ſe contulerat, Anno DCCXLII. *per duas partes in Fines Ducatus Spoletini* penetraſſe: eidem verò *ſe ſubdiderunt Marſicani*, *& Forconini*, *atque Balvenſes*, *ſeu Pennenſes*.

 Addit,

Addit, eumdem Papam progreſſum *in locum Interamnenſium Urbis, ubi in finibus Spoletinis ipſe reſidebat Rex*. Quibus ex verbis, uti & ex ſequentibus intelligimus, ad Spoleti Ducatum ſpectaſſe olim Civitatem *Interamnem*, neſcio num nunc *Terni*, an *Teramo*. Idem de *Sabinenſi* regione, & de Civitate *Narnia* dicendum, ubi Papam Zachariam Liutprandus excepit. Praeterea uti ex eodem Hiſtorico habemus, memoratus Rex *Sabinenſe Patrimonium*, *Narnienſe etiam*, *& Auximanum*, *atque Anchonitanum*, *nec non & Numanatenſe* (hoc eſt Civitatis Numanae, quam alii Humanam appellarunt, Codicibus in alterutrius appellatione corruptis) *& Vallem*, *quae vocatur magna*, *ſitam in territorio Sutrino per donationis titulum ipſi beato Petro reconceſſit*, *& pacem cum Ducatu Romano ipſe Rex in viginti confirmavit annos*. De unis *Patrimoniis*, ideſt praediis & agris, aut reſtitutis aut donatis, heic agitur; ac proinde Urbes, ubi ſita haec erant, ad donantem, ſimulque ad Spoletanum Ducatum ſpectabant: quod etiam oſtendi poteſt de *Reate*, *Amiterno*, & *Aſculo* Civitatibus. Complectebatur inſuper Ducatus iſte *Sabinenſem Ducatum*, ſive Provinciam, ſi non integram, magnam certe ejus partem: cujus rei teſtem habemus Diploma Caroli Magni datum Anno DCCLXXIV. in Chronico Farfenſi legendum Part. II. Tomi II. Rerum Italicarum. Ibi enim dicitur ſitum Coenobium Farfenſe, *quod vocatur Acutianus*, *in Ducatu Spoletano*, *vel fundato in territorio Sabinenſi*. Placitum quoque vide in eodem Chronico pag. 354. memoratum, habitumque Carolo Magno imperante, circiter Annum Chriſti DCCCI. coram Guinigiſo Spoletano Duce. De illius Coenobii Monachis conquerebatur Go-

A deriſius quidam, inquiens: *Iſti Monachi de Monaſterio Sanctae Mariae comprehendunt ſubſtantiam meam in Spoleto & Interamni*, *ſeu fulginea contra legem*. Ergo *Interamna* & *Fulgineum* in illius jure erant, à quo juſtitia miniſtranda fuit. Omitto reliqua ampliſſimi illius Ducatus veſtigia, quae quiſque petere poterit ex aliis veterum Char-

B tis infra edendis, ac potiſſimum ex Diſſertatione Chorographica praelaudati Clariſs. viri Domni Gaſparis Beretti. Palam nunc fiat, provinciam quoque *Pentapolis* eidem Ducatui fuiſſe aliquando ſubnexam. Regnante Deſiderio Langobardorum Rege, ut habet Anaſtaſius in Vita Stephani IV. (ſeu potius Tertii) vitâ functo Ser-

C gio Archiepiſcopo Ravennate, *Michaëlius Scriniarius ipſius Eccleſiae*, *profectus Arimino ad Mauricium Ducem Ariminenſem*, ejus *brachio forti* Ravennatem Cathedram conſcendit. Pro Langobardorum Rege dominatus videtur Arimini Mauricius Dux Langobardus. Verùm, ut ſupra vidimus, Pippinus Francorum Rex praelauda-

D to Stephano III. Papae *Pentapolim* contulit, eamque Apoſtolicae Sedi tum ante, tum poſt dejectum Deſiderium Regem, Carolus Magnus omnino confirmaſſe videtur. Procedente tamen tempore alia rerum facies ſe nobis exibet. Legitur apud Ughellium in Catalogo Epiſcoporum *Firmi* Tom. 2. pag. 736. Italiae Sacrae, Charta ma-

E gni facienda, quam *Theodoſius illius Urbis Antiſtes* conſcribendam juſſit Anno DCCCLXXXVII. *conſenſu conſilioque omnium venerabilium Epiſcoporum in DUCATU SPOLETANO degentium*. Quinam vero fuere Epiſcopi illi? Ex ipſorum ſubſcriptione patebit, deſideratis tamen *Ariminenſi*, *Foro ſempronienſi*, & aliis. *Johannes Exculanus Epiſcopus: Benolergius Anconitanus: Cel-*

ſus

ſis Camarinenſis : Beneventus (ſive *Benevenutus*) *Senogallienſis : Americus Spoletanus : Romanus Fanenſis : Laurentius Piſaurienſis : Robertus Humanenſis : Debaldus Peruſinus : Petrus Auximanus : Ricardus Reatinus : Adelardus Callienſis : Albertus Lodonenſis :* (Typographi aut Librarii inſcitiâ coruptum certe nomen) *Albertus Urbinenſis : Severinus Nucerienſis : Bartholomaeus Forolivienſis : Rugerius Teramnenſis*. Quod eſt ad *Forolivienſem* Epiſcopum, in Charta vitium aliquod latet. Civitas enim haec ad Spoletanum Ducatum numquam pertinuit. Ughellius idem ſtatuit ad eumdem Annum DCCCLXXXVII. *Rogerium Epiſcopum Forolivienſem*, non verò *Bartholomaeum* eidem Chartae Theodoſii Firmani ſubſcribentem, Tom. 2. Italiae Sacrae. Quod mirere, Tom. I. in Epiſcopis Aprutinis, ſive Interamnenſibus, *Rogerium* nobis exhibet *Interamnenſem Epiſcopum* (*di Teramo*) eidem Chartae Firmanae ſubſcribentem. Vide etiam Chartam pag. 806. Chronic. Caſaurienſ. Anno DCCCLXXIV. ſcriptam, ubi *diverſa loca in Spoletinis*, ideſt complures Civitates Spoletani Ducatus enumerantur. In hiſce totam ferme delineatam conſpicis imaginem Spoletani Ducatus Saeculo Nono, cui tamen ex aliis monumentis multa ſunt, quae adjiciantur. Atque ita ſe res habebat Anno DCCCLXXIV. & DCCCLXXXVII. Qua autem ratione Seculo Nono Spoletanus Ducatus, qui Italico Regi adhuc ſuberat, *Pentapolim* ipſam, donatam antea Eccleſiae Romanae, complecteretur, aliis inquirendum relinquo. Ejuſdem verò Ducatus vel antiquis temporibus facta fuit diviſio, atque inde efformata *Marchia Camerini*, que tamen una cum Spoleto uni atque eidem Principi conſuevit olim regenda tradi. Apud Liutprandum Hiſtor. Lib. 2. Cap. 18. memoratur *Bonifacius Comes potentiſſimus Camerinorum ac Spoletinorum Marchio*. Idem de *Uberto & Hugone* Ducibus legas. Reperitur etiam *Marchia Firmi*, & *Marchia Guarnerii*, ſive *Anconitana* ſerius nata, cujus adhuc appellatio durat, & de qua ſermo recurret. Portiones iſtae fuerunt ejuſdem Spoletani Ducatus.

Sed petat aliquis: nonne in Adriani I. Papae geſtis apud Anaſtaſium haec donata Eccleſiae Romanae à Carolo Magno legimus cum ſuis finibus: *A Lunis cum Inſula Corſica ; deinde in Suriano : deinde in Monte Bardone ; deinde in Verceto : deinde in Parma : deinde in Regio : & exinde in Mantua, atque Monte Silicis ; ſimulque & univerſum Exarchatum Ravennatium, ſicut antiquitus erat, atque provincias Venetiarum, & Hiſtriam, nec non & cunctum Ducatum Spolitinum, & Beneventanum ?* Si haec vera ſunt, jam Anno Chriſti DCCLXXIV. Italici Regni pars deſiit eſſe *Ducatus Spoletanus*. Paucis reſpondeo. Interpolatus ſit locus ille Anaſtaſii oportet, quum donationi tam amplae ac magnifice, quae omnem fere Italiam complexa fuiſſet, adverſentur Hiſtoriae, & monumenta quaeque veteris aevi. Prodiiſſe autem commentum iſtud Saeculo tantùm Undecimo, juſta ſuſpicandi ratio eſt: tunc enim Normannis conſentientibus, Romani Pontifices jus ſibi quaeſierunt in Beneventanum Ducatum, qui poſtea evaſit Regnum Neapolitanum. Certe ſub Italiae Regibus per longa tempora perrexerunt eſſe Italici Regni Provinciae *Venetia*, *Iſtria*, & *Ducatus Spoletanus* ac *Beneventanus*; neque in ditionem Eccleſiae Romanae tranſierunt. Immo Exarcatus ipſe ac Pentapolis, quae à Carolo Magno Adriano I. tradita

dita revera videntur, poſt aliqua tempora pendere ab Italico Regno deprehenduntur, iiſque duntaxat è conceſſione Rodulphi I. Romanorum Regis ſub finem Saeculi Tertii decimi Eccleſia Romana potiri & frui rurſus coepit. Sed fuſius de his actum eſt in pleniori Expoſitione Jurium Comacli. Quod tamen omittendum non eſt, in Diplomate Ludovici II. Auguſti ad Annum DCCCLXXIV. ſpectante, quod abes in Chronico Caſaurienſi Part. II. Tomi II. Rerum Italicarum pag. 811. *Spoletinus Ducatus* diſtingui videtur à *Camerino*. *Firmo*, à *Pentapoli*, aliiſque Urbibus. En verba: *Per totam Pentapolim, Tuſciam, & Spoletinum Ducatum, atque Camerinum Comitatum, nec non etiam Firminum, Aſcolinum, Aprutinum, Penninum, ſeu Teatinum territorium*. Verùm haec ita concepta ſunt, ut ab eodem Ducatu minime excluſa videantur, quum potius Urbes ille enumerentur ſingillatim tamquam comprehenſae in eodem.

Quum verò multa interceſſerint bella inter Reges Langobardos, & Graecos, hinc Exarcatus Ravennatis, inde Romani Ducatus diu poſſeſſores: immutati propterea interdum fuere Spoletani Ducatus ultra Apenninum fines, prout armorum favor ferebat. Idemque factum de *Tuſcia Langobardorum*, cujus fines in ipſum Romanum Ducatum propagati interdum fuere. Narrat Paullus Diaconus de Geſtis Langobardor. Lib. 4. Cap. 8. Patricium Exarcum recuperaſſe quaſdam è Civitatibus, *quae à Langobardis tenebantur, quarum ſunt nomina, Sutrium, Polimartium, Horta, Tudertum, Ameria, Peruſia, Luceolis, & alias quaſdam Civitates*. Nihil moratus eſt Agilulphus Rex, lectiſque copiis Civitatem *Peruſiam petiit, ibique*

A *per dies aliquot Mauricionem Ducem Langobardorum, qui ſe Romanorum partibus tradiderat, obſedit, & ſine mora captum vitâ privavit*. Hinc videas, *Peruſiam* iterum Langobardis paruiſſe. Integro poſt Saeculo Liutprandus Rex *Sutrium* recepit, quod & rurſus Romanis reſtituit. Subinde *ab eodem Rege*, ut refert Anaſtaſius Bibliotecarius in B Vita Zachariae Papae, *ablate ſunt à Romano Ducatu Civitates quatuor, ideſt Ameria, Horta, Polimartium, & Blera*. Pro Graecis interceſſit Gregorius III. Papa, & hac de re ſcripſit ad omnes Epiſcopos commorantes *in Tuſcia Langobardorum*, ut ex ejus literis conſtat editis ab Illuſtriſſimo Fontaninio Archiepiſcopo Ancyrano in Lib. C de Antiquitat. Hortae pag. 385. Eas tamen Urbes recuperavit deinde Zacharias Papa Gregorii ſucceſſor, ex cujus Vita intelligimus, *Caſtrum* quoque *Viterbium*, poſtea Civitatem Epiſcopalem, in Tuſcia Langobardorum fuiſſe comprehenſum. Quae unica notio ſatis eſt ad indicandum, quouſque Langobardi fines ſuos amplificarint D versùs Ducatum Romanum. Huic Urbi miram antiquitatem conciliare quidam nuper conatus eſt, ſed ſomniis tantum adhibitis. Suſpicor ego à Langobardis Caſtro illi recenti nomen inditum fuiſſe, quod olim in Germanica Lingua uſitata foret vox *Biderve* ad ſignificandam quamcumque rem fortem, aptam, & bene compoſitam. E *Caſtrum Biderve*, deinde *Bidervium*, *Bitervium*, *Viterbium* evaſerit; iſtae enim literae facile commutantur. Vide infra Diſſert. XXXIII. *de orig. vocum Linguae Ital.* Atque ex his intelligas, corruptum eſſe locum Anaſtaſii Bibliothecarii (ſive quiſquis ille ſit Auctor) in Vita Gregorii II. Papae. Ibi legitur Tiberium cognomento Petaſum, Graecum hominem, inhiaſſe

hiaſſe ad Romanum Imperium, & leviores quoſque ab eo ita deceptos in Tuſcia Romanorum, *ut Manturianenſes, Lunenſes, atque Bledani ei ſacramenta praeſtiterint*. Exarcus vero haec audiens, Romanis junctus, in ſeditioſum hominem irruens, eum è medio ſuſtulit. Acta haec circiter Annum DCCXXX. Sed quis locus heic *Lunenſibus*, quum certo certius ſit, Lunenſem Civitatem in Liguria ſitam Langobardis paruiſſe? *Bleda* (ſeu potius *Blera*, nunc *Bieda*) & *Maturanum*, ſive *Maturianum* (nunc ut creditur, *Barberano*) non autem *Manturianum*, oppida fuere Tuſciae Suburbicariae, nunc ſita in provincia Patrimonii, atque ad Ducatum Romanum pertinebant. Veri omnino ſimile eſt, conterminos hiſce fuiſſe qui *Lunenſes* ſupra dicuntur, ſed facilè pro *Lunenſes* quodquam aliud nomen eſſe illic ſcribendum. Quod verò attinet ad tempora ſubſequuta, nihil aliud memorabo, niſi Placitum ad Monaſterium Farfenſe ſpectans, quod Anno MXIV. habuit Rainerius Dux & Marchio Tuſciae *in Turride Corgnito*. Sita haec eſt in Provincia, quam nunc appellant Patrimonium Sancti Petri: quumque ibi jus diceret ille Marchio, hinc perſpicuum eſt, eam regionem ad Marchiam Tuſciae olim pertinuiſſe. Vide idem Placitum in Chronico Farfenſi Part. II. Tomi II. Rer. Italicar. pag. 525. Praeterea alterum Placitum vide pag. 575. ejuſdem Chronici habitum *infra Civitatem de Corgnito* (nunc *Corneto*) ab *Adalberto Miſſo Domni Bonifacii Ducis & Marchionis*, qui itidem Tuſciae Dux & Marchio pro Romano Imperio praeerat.

Poſtrema portio, ſed nobiliſſima atque ampliſſima, Regni Italici ad Orientem, fuit *Ducatus Beneventanus*. Pertingebat ipſe ad Occidentem Ducatum Spoletanum hinc, & inde Romanum. Complectebatur ad Boream totam *Apuliam*, ſimulque Civitates *Baris*, *Brunduſii*, ac *Taranti*, quum Hydruntum, magnamque Calabriae partem, aliaſque maritimas Urbes Graeci à Langobardorum impetu illaeſas ſervaſſent. Civitates quoque *Neapolis*, *Cajetae*, *Surrenti*, aliaeque aut conterminae aut ſubjunctae ad Meridiem in Graecorum ditione perſtiterunt. Reliquum Regionis illius, quae nunc Regnum Neapolitanum conficit, Langobardos dominos agnovit. Ac propterea quae provincia nunc appellatur *Terra Laboris* cum praeſtantiſſima Urbe *Capuae*, incipiendo à Caſtro *Aquini*, *Nolam* uſque, ac inde paucis maritimis Urbibus dimiſſis, pergendo *Salernum*, tum non interrupto itinere per oram maris *Cuſentiam* uſque, haec omnia vaſtiſſimum Beneventi Ducatum conſtituebant. Hac de re legendus Tractatus *de Ducatu Beneventano*, quem edidit egregius illarum partium ſcriptor Camillus Peregrinius in Opuſculo edito Tom. V. Rerum Italicarum. Sed quae ſunt vices humanarum rerum, Anno DCCCLI. ut diuturno bello finis fieret, Ludovicus II. Imperator, teſte Erchemperto, Leone Oſtienſi, & aliis, *totam Provinciam Beneventanam inter Radelchim & Siconulphum aequo jure partitus eſt*: unde *Salernitanus Principatus*, à quo Capua cum Meridionali parte diviſae regionis pendebat, conflatus eſt. Diviſa ſubinde fuit & haec portio, atque efformatus *Capuanus Principatus*, cujus Principes *Comites* appellati illuſtrem Locum in Hiſtoria antiqua invenerunt. Sic *Marchia Teatina* occurrit in veterum monumentis, quae fortaſſe coaluit ex portionibus Beneventani Ducatus, ſimulque Spoletani,

A B C D E

letani, ut reliquas minoris momenti ſectiones praeteream, ac potiſſimum factas tempore Nortmannorum, qui poſt Annum Chriſti Milleſimum novi illic Regni fundamenta jecerunt, numquam amplius convulſa.

Atque haec ſit brevis imago Italici olim Regni, quod primo quidem per clades ac incendia à Langobardis, longe lateque ſuas victorias proferentibus, conſtitutum eſt; tum vero manſueſcentibus iis Populis, eorumque Regibus, ſimul etiam reparatis Civitatibus, ac Legibus munitâ re publicâ, refloreſcere iterum coepit. Atque heic res poſceret, ut inter alia monumenta illud in primis memorarem, quod Eruditi non pauci, & vel ipſi Carolus Sigonius meus, & Paullus Manutius, ac Janus Gruterus, homines alioquin emuntae naris, laudarunt, & tanquam legitimum foetum in ſuis celebravere Libris. Hoc eſt *Edictum Deſiderii Regis Langobardorum* ad Grimoaldum Comitem Viterbii, ubi is enumerat quamplures Tuſciae Langobardicae Urbes ac Oppida, à ſe aut reſtaurata, aut amplificata, aut à fundamentis erecta, praecipiens inſuper, ut alia reficiantur, ſeque ob tot inſignia opera ad caelum attollens. Ejus exordium tale eſt. *Revocamus ſtatuta Regis Aiſtulfi contra Vetulonos edita &c.* Famoſum hoc monumentum marmore inſcriptum Viterbii adhuc viſitur, immo & noſtris temporibus patronum, ſi Superis placet, invenit Virum quemdam bonum. Verùm nemo amplius ex Eruditis me monitore indiget, ut diſcat, Edictum ejuſmodi plane inſulſum jam fuiſſe amandatum inter impoſturas recentiorum Saeculorum. Veri ſimile olim mihi videbatur, tribuendam illius originem famoſo falſario Fratri Annio Viterbienſi, qui primus Tom.

A I. pag. 564. de Antiquit. Ital. illud edidit. Sed ſunt, qui antiquius putant. In hoc autem commentum etiam invectus fuit doctiſſimus vir, mihi ſaepe laudatus, Domnus Gaſpar Berettus Monachus Benedictinus. Ego quoque infra in Diſſert. XXVII. *de Moneta*, ubi de Nummis Bononienſibus ſermo erit, impoſturae huic diem

B dicam, prodito vero auctore Oppidi Petraeſanctae. Ignorabat hoc Annius, ſeu quiſquis ille fuit ſpurii monumenti auctor, & fidentiſſime *Sergianum* & *Petramſanctam* à Deſiderio aedificata confinxit. At fabulis hiſce dimiſſis, aliunde jam conſtat, non paucos ex Regibus ac Principibus ejuſdem Nationis reliquiſſe illuſtria ſuae mu-

C nificentie veſtigia, cum ſacra, tum profana, quantum tulit eorum temporum rudis ac depreſſa conditio.

Ceterum *Langobardiae* nomine olim etiam Italicum Regnum appellari coeptum eſt. Continuator Fredegarii inter Opera Gregorii Turonenſis, pag. *689.* ad Annum DCCLIV. narrat, exercitum Francorum contendiſſe *ad*

D *partes Langobardiae per Lugdunum*. Carolus quoque Magnus in Teſtamento ſupra laudato nominat *Italiam, quae & Langobardia dicitur*. Idem Rex in uno ex ſuis Capitularibus apud Baluzium Tom. I. pag. 450. haec habet: *Similiter direximus Miſſos in Aquitaniam, & in Langobardiam*. Hoc idem & alii. Ita *Avariam* & *Hunga-*

E *riam*, hoc eſt Avarum, ſive Hungrorum patriam Pannoniam appellarunt, & *Burgundiam* Burgundionum in Gallia ſedem. Ditmarus vero aperte ſub *Langobardiae* appellatione *Tuſciam* quoque complectitur, ad Annum MXIV. Lib. 7. Cronic. ſcribens: *In Langobardia Saraceni navigio venientes, Lunam Civitatem, fugato Epiſcopo, invadunt*. Atque ita quidem olim factum,

ſed

ſed non conſtanti ſignificatione vocis; nam & interdum preſſius accepta eſt appellatio illa, ut exprimeretur tantum regio, quae nunc temporis *Lombardia* dicitur, & inter Alpes ac Apenninum ſita protenditur uſque ad fines Mutinenſis, ac Mantuanae ditionis. In Farfenſis Monaſterii Chronico, quod publici juris feci, Part. II. Tom. II. Rer. Italicar. pag. 380. legitur Diploma *Caroli Imperatoris*, quo eidem Coenobio confirmantur, quaecumque poſſidet *tam in Longobardia*, *quàm in Romania*, *ſeu in Tuſcia*, *& in Ducatu Spoletano*. En ut à Langobardia excluditur Tuſcia, ac Spoletanorum ditio. Notandum autem heic, Gregorium Monachum Auctorem Chronici Farfenſis in promendo hoc Diplomate deceptum fuiſſe, quum illud Carolo Magno tribuat, quod tribuendum Carolo Craſſo fuerat. *Inquirini Notarii* nomen, uti & *Liudvardi Archicancellarii*, ſimulque *Indictio XIV* indicant ibi Annum DCCCLXXXI., quod etiam manifeſtius patebit ex collatione aliorum Diplomatum, quae in eodem Opere ego producam. Jampridem vero Lotharius I. Auguſtus Farfenſi Coenobio confirmarat jura poſita *infra Italiam*, *Tuſciam*, & *Romaniam*. Et Carolus Calvus alio Diplomate à publicis oneribus immunia Farfenſis ejuſdem Coenobii bona decrevit, *tam in Longobardia*, *quàm in Normania* (ſcribo & corrigo *in Romania*) *ſeu in Tuſcia*, *& in Ducatu Spoletano*. Ita ſenſim contracta eſt *Langobardiae* appellatio ad eam tantummodo regionem, quam ſupra innui, ac praecipue ſub Friderico I. hic uſus invaluit ex *Societate*, ſeu *Foedere Lombardorum*, de quo erit alius loquendi locus. Sunt tamen, qui Genuenſium ditionem inter ipſos anguſtae hujus Langobardiae fines concludunt. Unum adferam Ottonem Tilberienſem (floruit is circiter Annum Chriſti MCCX.) in Libro, cui titulus *Otia Imperialia*, edito à Leibnitio, Tom. 2. pag. 769. Script. Brunſvicenſium. Ejus ſunt verba: *Lombardia à Meridie Mari noſtro*, *à Borea mari Adriatico terminatur*, *cujus initium Verona*, *finis Janua*, *meditullium Mediolanum &c.* Denique, ne hoc omittam, fuit & Graecis in more, Ducatus Beneventani partem, ac praecipue Apuliam, *Langobardiae minoris* vocabulo peculiari deſignare. Memorat Leo Oſtienſis in Chronico Caſinenſi Lib. I. Cap. 49. Symbaticum *Imperialem Protoſpatarium*, *ac Strathegum Macedoniae*, *Thraciae*, *Cephaloniae*, *atque Langobardiae*. Proinde hinc factum, ut in Chronographia Tripartita, quam collegit, ac Latio donavit Anaſtaſius Bibliothecarius, haec verba occurrant de Irene Orientis Imperatrice: *Miſit Johannem Sacellarium & Logothetam in Langobardiam una cum Theodoro dudum Rege majoris Langobardiae ad ultionem inferendam*, *ſi poſſet*, *in Carolum*. Sed quis iſte *Theodorus?* Nullus unquam fuit hujus nominis Langobardorum Rex. Itaque animadvertendum eſt, Graecos *Theodori* nomine donaſſe *Adelgiſum*, ſive *Adelchim* Deſiderii poſtremi Langobardorum Regis filium, qui Conſtantinopolim ſe ſe receperat. Nempe ipſis in more fuit, ut quadam metamorphoſi alienigenas Graecos efficerent. Ita *Bertam* Hugonis Italiae Regis filiam, *mutato nomine Graeci Eudoxiam* dixerunt, uti nos docet Liutprandus Hiſtor. Lib. 5. Cap. 9. Et revera idem de Adelgiſo factum, quem *Theodorum*, aut *Theodatum* Graeci nuncuparunt. In Hiſtoria Miſcella, quam habes Tomo I. Rer. Italicar. pag. 167. ita legimus: *Interea Eirene miſit Jo-*

hannem Sacellarium & Logothetam in Longobardiam una cum Adelgiſo dudum majoris Longobardiae Rege, quem illi Theodatum dicebant (*Theodorum*, ut vidiſti, habet Tripartita) *ad ultionem inferendam, ſi poſſet, in Carolum*. Viden heic *Langobardiam à majori Langobardia* diſtinctam? Priore vocabulo deſignari videtur portio illa Beneventani Ducatus, quam ſupra innuimus; altero integrum Italicum Regnum.

Denique locum ſuum heic poſcit & alia antiquiſſima diviſio Langobardiae, quia ipſorum Regum Langobardorum aetate facta, hoc eſt in *Auſtriam* & *Neuſtriam*. Francorum quoque Reges Gallias in duo Regna diviſere, quorum uni *Neuſtriae*, ſeu *Franciae Occidentalis* nomen, alteri *Auſtriae*, ſeu *Franciae Orientalis*, quae deinde *Auſtraſia*, fuit. Nomina iſta ipſius quoque Caroli Magni temporibus adhuc vigebant: is enim in poſtremis ſuis tabulis Carolo filio ſuo reliquit *Auſtriam & Niuſtriam* (lego *Neuſtriam*) ut conſtat ex Du-Cheſnio, atque Baluzio. Eadem ratione *Auſtriae*, ſeu *Marchae Orientalis* appellatio (*Oſterich* appellabant olim Johannes Villanius, aliique ejus aevi Scriptores Italici) impoſita eſt nobili illi provinciae Germanicae, quae Auguſtiſſimae Familiae Regnantis Imperatoris CAROLI VI. unde tot nobiliſſimi Caeſares prodierunt, cognomen dedit, eo quod ipſa eſſet limes Orientalis Germanici Regni. Itaque ſequuti hunc morem Langobardi Reges, appellare & ipſi conſueverunt *Auſtriam* Ducatum Fori Julii, ea ratione ducti, quod is ad Ticinenſis Regiae ſitum Orientalis Regni pars eſſet: *Neuſtriam* vero, quae Occidentem reſpiciens contingebat fines Francici Regni. Inter Leges Langobardicas apud Lindenbrogium Lib. 2. Tit.

A 21. de Fidejuſſoribus Lex 24. Liutprandi his verbis concepta eſt: *Si in Iſtria, aut in Auſtria fuerit, amittat ipſa pignora, & non habeat facundiam requirendi*. Porro heic non *Iſtria* legendum, neque enim unquam Langobardis datum eſt Hiſtriae provinciam ſuae adjungere ditioni, quod ſolum contigit Carolo-Magno, ejuſque

B filio Pippino. Sed quidem legendum *in Neuſtria*, ut habet Goldaſti Editio, & Codex Eſtenſis, quo ego ſum uſus in nova Langobardicarum Legum Editione Part. II. Tomi I. Rer. Italicarum. Ignorabant olim indocti Librarii, quaenam umquam foret provincia haec *Neuſtria*, & iſtud praecedentium Scriptorum ſphalma putantes,

C *Iſtriam* provinciam ſatis notam ejus loco poſuerunt. Pari errore inter Capitularia Editionis Baluzianae Tom. I. pag. 543. in Lege Pippini Regis Italiae legitur, *tam in Auſtria, quàm in Iſtria*. Legendum & ibi *Neuſtria*. Vide pag. 120 Editionis meae. Ceterum quouſque ſe protenderet *Auſtria* Langobardica, & qui fines fo-

D rent *Neuſtriae*, nemo facile decernat. In hanc rem tantummodo animadvertendus eſt locus Paulli Diaconi de Geſtis Langobardor. Lib. V. Cap. 39. ubi narrans rebellionem Alachis Ducis Tridentini contra Cunibertum Regem, ipſumque è Ticino dilapſum ſcribens, poſtea ſubdit: *Per Placentiam in Auſtriam rediit, ſingulaſque*

E *Civitates partim blanditiis, partim viribus, ſibi ſocias adſcivit. Nam Vicentiam veniens &c. Inde exiens Tarviſium pervaſit, pari modo & reliquas Civitates &c.* Atque hinc Aquileja olim appellata *Auſtriae Urbs*; ſicuti & *Forum Julii*, nunc *Cividal di Friuli*, nomen interdum tulit *Civitatis Auſtriae*, hoc eſt Civitatis Orientalis.

DE

DE IMPERATORUM ROMANORUM, AC REGUM ITALICORUM ELECTIONE

DISSERTATIO TERTIA.

DISSERTATIO TERTIA.

ULtra duo Saecula in ditione Langobardorum ſtetit Italiae Regnum; tum iis debellatis Anno Chriſti DCCLXXIV. paruit regio haec inclyto Principi Carolo Magno Francorum Regi, qui Anno demum DCCC. Romanorum quoque Imperator renuntiatus fuit. Exinde vero omnes ferme Italici Reges Coronam quoque Auguſtalem ſortiti ſunt. Celebris autem quaeſtio inter Eruditos agitata eſt, & adhuc ſub Judice pendet, quid ſplendoris, quid auctoritatis Carolo Magno, ejuſque ſucceſſoribus olim attulerit Caeſarea dignitas. Nonnullis ea ſententia ſedit, nihil aliud importaſſe illam, niſi Titulum, glorioſum quidem, ſed nudum, hoc eſt, nullam ei conlatam ditionem in Romam, quanquam *Romanorum Imperator* appellaretur. Sentiunt alii, partum ea ex dignitate Carolo non ſolùm jus legitime retinendi Regnum illud, quod inique Langobardi Graecis Imperatoribus uſurparant; ſed etiam jus legitime invadendi atque occupandi provincias, *quae ad Imperium Occidentis pertinebant, à Graecis, aut ab aliis poſſeſſae. Erant vero Apulia, Calabria, Sicilia, Neapolis, Illyricum, Candia, Dalmatia, Cyclades Inſulae*. Ita celebris noſtrorum temporum Scriptor. Ad primum tamen quod attinet, utique Principi tunc omnium in Europa potentiſſimo id nullius momenti fuiſſet; alterum verò à recti linea exorbitaſſet. Licuerit Leoni III. Pontifici, Populoque Romano, juſtas, ut puto, cauſſas habentibus, ſe Graecorum ditioni ſubtrahere, novumque ſibi Imperatorem ſtatuere: at numquid licuit illis auferre Auguſto Graeco Catholicam Religionem profitenti reliquas etiam provincias, juſto titulo ab eodem poſſeſſas, & nulla ratione ad Romanum Ducatum, aut ad Occidentis Imperium ſpectantes? Si male conſuta haec imaginatio pondus heic habere poſſet, fas etiam Carolo novo Auguſto fuiſſet, occupare Orientali Monarchae Conſtantinopolim, ac ceteras Europae ac Aſiae provincias eidem ſubjectas, nam & ea omnia Imperio olim Romano parebant: quod quis concoquere poſſit? Itaque veritatem propius contingat, qui praeter titulum Imperatorium, conlatam quoque putet Carolo Magno ſupremam dominationem in Romam ipſam, ejuſque Ducatum, utili dominio Summis Pontificibus conceſſo, qui procedente tempore ſupremum etiam jus inibi ſunt adepti. Latius argumentum hoc egomet verſavi in *Pleniori Expoſitione Jurium Caeſareorum ac Eſtenſium in Civitatem Comacli*: quare innuiſſe rem contentus, ad alia progredior. Quod Romani Imperii renovatio ſub Carolo Magno nihil auctoritatis pepererit Occidentalibus Auguſtis in Regna Galliarum atque Germaniae, multa ſunt, quae perſuadent. Et ſane Provinciae illae per tot Saecula à Romano Imperio ſciſ-

ſae,

ſae, nihil propterea ſuae libertatis ac juris deperditum voluerunt; atque in iis dominari, ſuccedere, & cuncta agere perrexerunt Reges jure proprio, ac ſi nullus Romae legem diceret Imperator. Ne auſim quidem dicere, ipſum Italicum, ſeu Langobardicum Regnum, agnoviſſe ſupremam poteſtatem Romani Caeſaris. Et heic jura diviſa olim fuiſſe videntur. Licèt enim Pippinus Italiae Rex à patre ſuo Carolo Magno, & Bernardus item Rex à Ludovico Pio Auguſto penderent, eorumque jus ſupremum agnoſcerent, ut ex Diplomatis, Edictis, aliiſque ejus aevi monumentis conſtat: attamen hoc accidiſſe credendum, quod Regibus iis traditum fuerit à Carolo & Ludovico Italiae Regnum, ſed ſervato ſibi ſupremo jure, quo illud regebant, uti Francorum Reges, non tanquam Imperatores. Et revera undeviginti Annis, anteaquam Carolus Romanorum Imperator renuntiaretur, Pippinum filium ſuum Italiae Regem coronavit, ſed ſuprema auctoritate intacta. Quod certum eſt, nonnulli quidem procedente tempore fuerunt Italiae tantum Reges, non autem Romanorum Imperatores; & contra nemo Auguſtali Corona donatus fuit, quin ſimul Italico Regno fuerit dominatus. Exploratum pariter eſt, nullum jus Italicis olim Regibus fuiſſe in Urbem Romam, ejuſve Ducatum. Creatus Italiae Rex Ludovicus II. à Lothario Auguſto patre ſuo, Romam profectus eſt Anno DCCCXLIV. ibique à Sergio II. Papa ſacro oleo inunctus, & Regio Diademate redimitus. Anaſtaſio Bibliothecario teſte in Vita Sergii II. tunc petierunt Franci, *ut omnes Primates Romani fidelitatem ipſi Hludovico Regi per ſacramentum promitterent: quod prudentiſſimus Pontifex* A *fieri nequaquam conceſſit*. Permiſit ille duntaxat, ut Romani fidelitatis juramentum praeſtarent *Lothario Auguſto*, non autem ejus filio Ludovico: quum enim hic uni Italico Regno imperaret, nulla ei poteſtas, nullumque jus obvenerat in Romam, ejuſque Ducatum, provinciam nempe Regno Italiae nunquam addictam.

B Inquirendum nunc reſtat, num electione Principum, an ſucceſſione ſanguinis poſt Carolum Magnum ad Imperium Romanum, Regnumque Italicum conſcenderetur. De Regno Italiae vix ulla controverſia intercedere poteſt. Illud ſibi armorum vi conquiſierat Carolus Magnus; ac proinde ex jure Gentium hereditarium effecerat in ſtirpe ſua. Et in hanc C procul dubio ad mortem uſque Ludovici II. Auguſti per varios Reges deſcendit, nequaquam expetitis Procerum aut Populorum Italici Regni ſuffragiis. Quod eſt ad Imperatoriam Dignitatem, Hermanno Conrigio in Libr. de German. Imp. Rom. Cap. 7. nonnulliſque aliis videtur, hanc e- D tiam ex hereditate in filios ac nepotes Caroli Magni tranſiiſſe. Verùm ſententia ejuſmodi explicatione ac limitatione indiget. Ipſum quoque Francorum Regnum ex proſapia Pippini & Caroli primorum Regum aſſumere ſibi Principem conſuevit ac debuit; ad hunc tamen Regium Succeſſorem declarandum non ſine *electione & conſenſu Populi Francici* procedebatur. I- E ta ad Imperialem quoque Thronum quaeſitum quidem fuiſſe videtur jus aliquod Principibus è Caroli ſanguine procreatis; ſed ut ejuſmodi jus compleretur, neceſſaria ſimul fuit electio ac deſignatio Populorum, hoc eſt, ut vulgo ajunt, *Statuum*, ac praecipue Romani Pontificis. Quum ſibi ſucceſſorem in Imperio Carolus Magnus

gnus delegiſſet *Ludovicum* filium ſuum, A
quem Pii cognomento poſteriora Sae-
cula donarunt, Anno DCCCXIII. A-
quiſgranum convocavit Comitia *de*
Omni Regno, vel Imperio ſuo. Et con-
venerunt Epiſcopi, Abbates, & Comi-
tes, & Senatus Francorum ad Impera-
torem: ſunt verba Chronici Moiſſia-
cenſis. Ea occaſione Carolus *habuit*
conſilium cum praefatis Epiſcopis, & B
Abbatibus, & Comitibus, & Majori-
bus natu Francorum, ut conſtituerent fi-
lium ſuum Ludovicum Regem & Impe-
ratorem. Qui omnes pariter conſenſerunt.
Paria legas apud Theganum Hiſtori-
cum, uti habet Du-Cheſnius Tom.
2. Scriptor. Francic. pag. 276. *Cum*
omni exercitu, Epiſcopis, Abbatibus, Du-
cibus, Comitibus, Locopoſitis, habuit C
grande colloquium cum eis Aquiſgrano
Palatio, interrogans omnes à maximo u-
ſque ad minimum, ſi eis placuiſſet, ut
nomen ſuum, ideſt Imperatoris, filio ſuo
Ludewico tradidiſſet. Neque ſecus haec
narrat nobilis Hiſtoricus Eginhardus
in Vita Caroli ipſius. An ejuſmodi
Comitiis interfuerint Legati Romani
Pontificis, & Epiſcopi, ac Principes D
Italiae, non liquet: nihilominus in-
terfuiſſe perquam credibile eſt, quan-
do jam vidimus confluxiſſe illuc Pro-
ceres *de omni Regno, vel Imperio*. Prae-
cipue verò opus erat, ut Romani Pon-
tificis aſſenſu electio illa firmaretur.
Et ſane Ludovicus idem Auguſtus
Remenſi in Urbe conſiſtens, curavit,
ut Stephanus IV. Papa in Gallias ac- E
citus ſibi Coronam imponeret: quod
actum Anno Chriſti DCCCXVI. uti
praelaudatus Eginhardus, aliique An-
naliſtae Franci produnt, multiſque
deſcribit Ermoldus Nigellus Lib. 2.
Poëmatis de Reb. geſt. Ludovici Pii,
Part. II. Tom. II. Rer. Italicarum
à me evulgati. Parentis exemplum
imitatus eſt poſtea Ludovicus ipſe
Pius, quum Collegam ſibi ac ſucceſ-
ſorem in Imperio decernere voluit
Lotharium filium ſuum. In Vita Wal-
lae Abbatis, publici juris facta ab
eximio viro Johanne Mabillonio in
Act. Sanctor. Ordin. Sancti Benedi-
cti, Tom. 4. pag. 512. Lotharius ipſe
patrem ſuum his verbis alloquitur:
Me conſortem totius Imperii Celſitudo ve-
ſtra una cum voluntate Populi conſtituit.
Alibi idem repetit, dicens, ſe con-
ſtitutum à Ludovico *Succeſſorem totius*
Monarchiae cum Voluntate & Conſenſu
omnium. Ergo & heic excogitare poſ-
ſumus, ſuum fuiſſe locum Romano
Pontifici ac Primatibus Italiae, eo-
que magis, quod non antea Lotha-
rius appellatus eſt Imperator, quàm
Coronam è manu Summi Pontificis
receperit. Servatum quoque eumdem
ritum in electione *Ludovici II.* par
eſt credere.

At Ludovico II. è vivis ſine ſo-
bole ſublato, inter Caroli Magni po-
ſteros ingens exarſit diſſidium, con-
tendentibus ſingulis, ut ſibi quiſque
Imperium Romanorum aſſereret. E-
juſmodi opportunitatem non ſegnis
captavit Johannes VIII. Papa, & u-
na cum eo Italici Principes, ut ex-
cluſis exterorum votis, ipſi Regem
& Auguſtum eligerent. Intercurrente
igitur immani donorum, & pecuniae
copiâ, pluribus etiam promiſſis, im-
petravit *Carolus Calvus* Francorum Rex
à Romano Pontifice, ceteriſque Ita-
liae Principibus, in publicis Comi-
tiis Regnum Italicum, ſimulque Im-
peratorium nomen, atque Coronam
Anno DCCCLXXVI. Extat illuſtre
hujus rei documentum in Concilio
Ticini eodem Anno habito, quod ha-
bes Part. II. Tomi II. Rer. Italica-
rum. Ibi complures Epiſcopi, Prin-
cipeſque ſaeculares Italici Regni in
unum coacti, narratâ prius electione
ipſius

ipſius Caroli in Romanorum Imperatorem à Johanne VIII. Pontifice factâ, ipſi quoque pro ſuo jure ac munere ipſum eligunt, atque confirmant his verbis: *Nos unanimiter vos Protectorem, Dominum, ac Defenſorem omnium noſtrum eligimus*. Paria praeſtiterunt Primates Franciae in Concilio Pontigonenſi, ut videre eſt apud Du-Cheſnium in Annalibus Bertinianis, ac in Baronianis ad eumdem Annum. Carolo Calvo ſucceſſit in Regno Italiae *Carlomannus*; tum *Carolus Craſſus*, qui & ad Imperialem Thronum ſubinde eſt ſublimatus. Exploratum eſt, & iſtos à Romano Pontifice, Principibuſque Italicis electos fuiſſe. Quum vero Anſpertus Mediolanenſis Archiepiſcopus contenderet, ſuum praecipue eſſe Reges Italicos eligere; Johannes autem Papa jus illud potiſſimum ſibi aſſereret, quum Italicus Rex ad Imperialem Coronam eſſet ſubinde pro more Francorum promovendus: diſſidia inter eos oborta ſunt, quorum veſtigia ſublucent in Epiſtola 155. & 181. aliiſque Johannis VIII. Summi Pontificis. Denique pacata ſunt omnia, & qui plura polliciti ſunt, aut plura obtulere, in ſolium Regale atque Imperiale aſcenderunt. Et quidem Carlomannus Anno DCCCLXXVII. *Optimates Italiae ad ſe venientes ſuſcipiens*, ut auctor eſt Annaliſta Fuldenſis, ipſorum vota, ut par eſt credere, ad ſe pertraxit. Et is quidem Rex Anno praedicto, non uti Annales Bertiniani habent, *mendaci nuntio audiens, quod Imperator & Papa Johannes ſuper eum cum multitudine maxima bellatorum venirent, & ipſe fugam arripuit per viam, quam venerat*; ſed fugato Carolo Calvo Auguſto, quem mors in itinere poſt paucos dies intercepit, placide Ticinenſem Urbem & Regiam ingreſſus eſt,

A ubi Rex Italiae ſalutatus eſt. Pergamenam vidi archetypam apud Canonicos Regulares incolentes in Urbe Piſtorienſi vetuſtiſſimum Coenobium Sancti Bartholomaei, exaratam, *Regnante Domno Karulumanno Rex in Etalia, poſtquam Papia Civitate ingreſſus eſt, Anno Secundo, Nono Kalendis Februario, Indictione duodecima*: ideſt An- B no Chriſti DCCCLXXIX. Ejuſmodi formulam: *Poſtquam Papia Civitate ingreſſus eſt*, Tuſci Notarii familiarem quoque habuerunt ſub Carolo Magno; eamque etſi alia exempla in hoc Opere edita prodant, novo tamen confirmatam accipere neminem pigebit. Scilicet in eodem Piſtorienſis Monaſterii Cartophylacio apogra- C phum vetuſtum vidi pergamenae hiſce notis ſcriptae: *Karolus Sereniſſimus Auguſtus à Deo electus & coronatus, magnus & pacificus Imperator, Romanorum guvernans Imperium, qui & miſericordiâ Dei omnipotentis, Rex Francorum & Longobardorum in Etalia, poſtquam Papia Civitate ingreſſus eſt, Anno Trigeſimo nono, die vigeſimo menſe* D *Novembris, Indictione ſexta feliciter*: ideſt Anno Chriſti DCCCXII. Ibi Piſtorienſis Epiſcopus *Guillerad*, quem Ughellius corrupto nomine *Wiltretradum* appellat, Hildeperto Abbati Monaſterii Sancti Bartholomaei, tres domos vendit, ſpectantes ad Iſeradum Presbyterum, qui tres ante annos *ad ſolitaria pertranſivit vita*. Ad Caro- E lum Craſſum quod attinet, de eo eligendo ſcripſit his verbis Johannes Papa VIII., Epiſtolâ 155. ad Anſpertum Archiepiſcopum Mediolanenſem. *De novi Regis electione, ut omnes pariter conſideremus, vos praedicto tempore adeſſe valide oportet; & ideo antea nullum abſque noſtro conſenſu Regem debetis recipere. Nam ipſe, qui à nobis eſt ordinandus in Imperium, à nobis pri-*

mùm

mum atque potiſſimum debet eſſe vocatus atque electus. Ille autem Rex Italiae electus eſt Anno DCCCLXXIX.

Poſt Carolum Craſſum Anno DCCCLXXXVIII. delatum eſt Italicum Regnum *Berengario I.* Duci Forojulienſi ex Optimatum complurium electione atque conſenſu, uti in ejuſdem Panegyrico Anonymus à Valeſio vulgatus ſatis innuit, & produnt Annales Metenſes apud Du Cheſnium Tom. 3. pag 323. Scriptorum Francicorum, ubi haec leguntur: *Quaedam pars Italici Populi Berengarium filium Everhardi, qui Ducatum Forojulianorum tenebat, Regem ſibi ſtatuunt*. Verum *Guido Spoleti Dux*, poſtquam fruſtratum ſe vidit obtinendae portionis Francici Regni, qua ductus Franciam intraverat, in Italiam ſolicite regreſſus, bellum Berengario atrociſſimum intulit; fortunamque ſecundam expertus, Regnum Langobardicum ferme totum arripuit. Sumſeritne ille Sceptrum, titulumque Regalem ex praecedente Principum Italicorum electione, an ex vi armorum felicium, penuria Hiſtoricorum ejus temporis nos hactenus reſcire non ſivit. At in Archivo inſignis Monaſterii Sancti Columbani Bobienſis, bene mihi accidit, ut olim reperirem Acta Concilii Ticinenſis, ex quibus conſtat, creditam fuiſſe neceſſariam electionem Procerumque conſenſum. Haec autem jam accepit Lector in Part. II. Tomi II. Rer. Italic. Verum eo lubentius eadem rurſus heic proferam, atque Eruditis me rem gratiorem facturum putabo, fragmentum hoc antiquitatis iterum evulgans, quo rariora ſunt ejus aevi monumenta, & hinc obvenire lux aliqua poteſt Hiſtoriae illorum temporum & Regum. En ergo Decretum Concilii Ticinenſis, ubi electus eſt Guido, & una cum illo Canones quidam, ſeu Capitula eâ occaſione ab Epiſcopis conſtituta.

Acta Concilii, ſeu Comitiorum Ticini habitorum ad eligendum Guidonem Spoleti Ducem in Regem Italiae; ſimulque Capitula quaedam ad reſarciendam tranquillitatem Regni, & immunitatem Eccleſiarum, Anno DCCCLXXXIX.

Poſt bella horribilia, cladeſque nefandiſſimas, quae meritis facinorum noſtrorum acciderunt huic Provinciae, diſponente jura Regni hujus, cum tranquillitate ſopitis hoſtibus ſuis, inſigni Rege *&* Seniore *noſtro* Widone, *in Aula Ticinenſi nos humiles Epiſcopi ex diverſis partibus Papiae convenientes pro Eccleſiarum noſtrarum ereptione, & omnis Chriſtianitatis ſalvatione, quae paene jam ad interitum deſolationis inclinata erat, annuente nobis eodem Principe, in uno congregati ſumus Collegio, ea videlicet ratione, ut his, per quos homicidia, ſacrilegia, rapinae, & cetera facinora perpetrata erant, dignam poenitentiam ad capiendam ſalutem, ſubtractis eis à male coepto negotio per veram Confeſſionem, Deo adjuvante, imponeremus, ac ne ulterius tantum nefas excreſcere aut ſumere valeret, Paſtorali proviſione, & auxilio Regio, compeſcendum decrevimus.*

I

In primis oramus, optamus, operamque damus, ut Mater noſtra Sancta Romana Eccleſia in ſtatu & honore ſuo cum omnibus privilegiis & auctoritatibus, ſicut ab antiquis & modernis Imperatoribus, atque Regibus ſublimata eſt, habeatur, teneatur, & perenniter cuſtodiatur illaeſa. Nefas enim eſt, ut haec, quae totius corporis Eccleſiae caput eſt, & confugium atque relevatio infirmantium, à quoquam temere propulſari vexarive permittatur, praeſertim quum ſanitas ipſius noſtrorum omnium ſit ſalubritas. Ipſe quoque ſummus Pontifex à cunctis Principibus & Chriſtiani nominis cultoribus, digne ſemper veneretur honore, debitâque praecellat reverentiâ.

II.

Singulorum Epiſcoporum Eccleſiae cum ſuis Privilegiis & poſſeſſionibus tam interioribus quam exterioribus inconvulſae & incorruptae abſque aliqua ſui deminoratione, vel quorumlibet pravorum hominum injuſta vexatione permaneant, ſicut praecepta Regum & Imperatorum ſibi collata continent. Rectoreſque earum libere Pontificalem exerceant poteſtatem tam in diſponendis Eccleſiaſticis negotiis, quam in comprimendis legis Dei tranſgreſſoribus univerſis.

III.

Sancimus etiam, ut neque in Epiſcopatibus, neque in Abbatiis, vel Senodochiis, aut ullis Deo ſacratis locis ulla violentia, aut novae conditionis gravamina imponantur, ſed ſecundum antiquam conſuetudinem omnes in ſuo ſtatu, ſuoque Privilegio perpetuo maneant.

IV.

Ut Sacerdotum omnium & Miniſtrorum Chriſti unuſquiſque in ſuo ordine condigno veneretur honore & reverentia, & cum omnibus rebus Eccleſiaſticis ac familiis ad ſe pertinentibus ſub poteſtate proprii Epiſcopi quietus & inconcuſſus permaneat, ſalvâ Eccleſiaſticâ diſciplinâ.

V.

Plebei homines & univerſi Eccleſiae filii libere ſuis utantur legibus; ex parte publica, ultra quàm legibus ſancitum eſt, ab eis non exigatur, nec violenter opprimantur. Quod ſi factum fuerit, legaliter per Comitem ipſius loci emendetur,

tur, ſi ſuo voluerit deinceps potiri honore. Si vero ipſe neglexerit, vel fecerit, aut facienti praebuerit aſſenſum, à loci Epiſcopo uſque ad dignam ſatisfactionem excommunicatus habeatur.

A

VI.

Palatini, qui in Regio morantur obſequio, pacifice ſine depraedatione Regi deſerviant, ſuis contenti ſtipendiis.

VII.

Hi vero, qui tempore Placiti diverſis ex partibus convenerunt, nullam, pertranſeuntes in Villis ſeu Civitatibus, rapinam exerceant, ſibi neceſſaria antiquâ conſuetudine digno pretio ementes.

B

VIII.

Quicumque ab exteris Provinciis adventantes, depraedationes atque rapinas infra Regnum hocce exercere praeſumunt, hi cum quibus morantur, aut ad audientiam eos adducant, aut pro eis emendent. Neque eos ulterius in talibus auſis ſua poteſtate defendere audeant. Quod ſi fecerint, inter excommunicatos habeantur, quouſque reſipiſcant.

C

IX.

Praeterea quia glorioſus Rex Wido, *dignatus eſt nobis promittere, conſervaturum ſe praeſcripta Capitula neceſſitate non minimâ confecta, & quae in eis continentur, curam habens, Deo inſpirante, ſuae noſtraeque ſalutis, ſicut apertis indiciis jam demonſtrat: ideo nobis omnibus complacuit Eligere illum in Regem & Seniorem atque Defenſorem, quatenus amodo & deinceps illo nos ſecundùm Regale miniſterium gubernante ſinguli noſtrum in ſuo ordine obedientes & adjutores pro poſſe exiſtamus illi ad ſuam Regnique ſui ſalvationem.*

D

E

DECRETUM ELECTIONIS.

P*Oſt obitum recordandae memoriae Domni* Karoli *glorioſi* Imperatoris *& Senioris noſtri, quot quantaque pericula huic Italico Regno uſque in praeſens tempus ſupervenerint, nec lingua poteſt evolvere, nec calamus explicare. Ipſis denique diebus quaſi ad certum ſignum ſupervenerunt, quae pro hoc Regno, ut ſibi volentes nolenteſque adſentiremur, minis diverſis & ſuaſionibus irretitos furtive ac fraudulenter adtraxerunt. Sed quia illi, ſuperveniente perſpicuo Principe* Widone, *bis jam fugâ lapſi ut fumus evanuerunt, noſque in ambiguo reliquerunt: tamquam oves non habentes paſtorem, neceſſarium duximus ad mutuum colloquium Papiae in Aula Regia convenire, ibique de communi ſalute & ſtatu hujus Regni ſolicite pertractantes, decrevimus uno animo, eâdemque ſententiâ praefatum magnanimum Principem* Widonem *ad protegendum & regaliter gubernandum nos in* Regem *&* Seniorem *nobis eligere, & in Regni faſtigium Deo miſerante praeficere, pro eo quod iſdem magnificus Rex, divino, ut credimus, protectus auxilio, de hoſtibus potenter triumphavit; & hoc non ſuae virtuti, ſed totum divinae miſericordiae prudenter adtribuit. Inſuper etiam ſanctam Romanam Eccleſiam ex corde ſe diligere & exaltare, & Eccleſiaſtica jura in omnibus obſervare, & Leges proprias ſingulis quibuſque ſub ſua ditione poſitis concedere, & rapinas de ſuo Regno penitus exſtirpare, & pacem reformare, & cuſtodire ſe velle Deo teſte profeſſus eſt. Pro his ergo & aliis multis ejus bonae voluntatis indiciis ipſum, ut praelibavimus, ad Regni hujus gubernacula aſcivimus, eique toto mentis niſu adhaeſimus, Seniorem piiſſimum & Regem excellentiſſimum pari conſenſu & in poſterum decernentes.*

Heic Annus non legitur, quo celebrata fuerint Ticinenſia illa Comitia: mihi tamen veri videtur ſimilius, contigiſſe haec Anno Chriſti DCCCLXXXIX. quo Marianus Scotus,

tus, & Sigonius noſter victoriam Guidonis referunt. Multis ſane tenebris obſita eſt Chronologia in ſtatuendo primo Anno non Regni ſolum, ſed & Imperii Guidonis. Valeſius ſequutus Annales Fuldenſes, ac Metenſes, Reginonem ac alios, ſcribit, eodem Anno, quo Berengarius Rex Italiae conſalutatus eſt, Guidonem quoque eumdem ſibi titulum aſſumſiſſe, hoc eſt Anno DCCCLXXXVIII. Marianus autem id factum narrat Anno ſubſequente. Ipſum verò Imperatorem creatum Anno DCCCXCII. auctor eſt Cardinalis Baronius. Contra Pagius, Mabillonius, ac alii, Anno DCCCXCI. Auguſtalem Guidonis coronationem tribuunt. Diem verò coronationis iis ignotum videas, quem tamen Sigonius meus recte indicarat. Ego aliquot tantùm veteres tabulas in hanc rem indicabo. In Lucenſis Epiſcopatus Archivo Chartam vidi *Anno III. Guidonis Imperatoris, Pridie Kalendas Decembris, Indictione XII.* ſcriptam, hoc eſt Anno DCCCXCIII. Eodem Anno exarata eſt haec altera, nempe *Anno III. Domni noſtri Guidonis, gratiâ Dei Imperatoris Auguſti, VI. Kalendas Julii, Indictione XI.* Ad Annum DCCCXCII. ſpectat tertia conſcripta *Anno II. Domni noſtri Guidonis Imperatoris, XV. Calendas Septembris, Indictione X.* Quarta referenda eſt ad Annum DCCCXCI. & haſce Chronologicas notas praefert: *Anno Primo Imperii Domni noſtri Guidonis, gratiâ Dei Imperator Auguſtus, XII. Kalendas Septembris, Indictione IX.* Quare apertiſſimum eſt, ante diem XXVI. Maji Anni DCCCXCI. Guidonem fuiſſe Caeſarem renuntiatum. Verùm hac de re certiora monumenta infra indicabo in Diſſertatione Trigeſima Quarta *de Diplomat.* Quod eſt ad Annos Regni, Sillingardus in Catalogo Epiſcopor. Mutinenſ. pag. 19. exhibet Diploma ejuſdem Guidonis, *Datum X. Kalendas Decembris, Indictione X. Anno Incarnationis Dominicae DCCCXCII. Regnante Domino Widone in Italia, Anno Regni ejus Quarto, Imperii Primo.* Sub oculis & ego habui eamdem pergamenam exiſtentem in Tabulario Cathedralis Mutinenſis, & autographam deprehendi. Ibi vero Epiſcopus, cui conceſſum fuit hoc Privilegium, *Leudoinus* appellatur, non autem *Leodoindus*. Monogramma Guidonis cum his notis legitur

Signum Domni Widonis ſereniſſimi Imperatoris. Godfredus Notarius ad vicem Helbunci Archicancellarii recognovi & ſubſcripſi. Datum X. Kalendas Decembris, Indictione X. Anno Incarnationis Domini DCCCLXXXXI. Regnante Domno Widone in Italia Anno Quarto, Imperii Primo. Deceptus eſt Sillingardus in exſcribendo Anno Epochae vulgaris, eo quod non ſatis animadvertit, in Diplomate literam lineae ſuperioris excurrere in inferiorem: quam excurſionem ipſe pro unitate accepit. Illic ergo ſtatuendus Annus DCCCXCI. quod & ab Indictione indicatur: eo ſiquidem Anno, Menſe Septembri, decurrere coepit Indictio Decima. Corrigendum ſimili ratione eſt alterum ipſius Guidonis Diploma apud Baluzium Tomo II. Capitular. pag. 1521. ubi haec leguntur: *Helbancas Archicancellarius* (ſcribendum *Helbuncus*). *Datum III. Kalendas Julii, Indictione IX. Anno Incarnationis Dominicae DCCCXCII. Anno Domni Widonis, Regni ejus IIII. Imperii II.* Vitiata heic videtur Indictio, & reſtituenda *Decima*, quae menſe Junio Anni DCCCXCII. ſola currebat.

bat. Verùm ex collatione praecedentium conſtat, corrigendum eſſe potius Annum, & heic quoque reponendum *DCCCXCI.* Imperii autem non *Secundum*, ſed *Primum*. Atque hinc diſcas, Guidonem Regni Italici annos numerare coepiſſe ab Anno Chriſti DCCCLXXXVIII. & quidem ante Julium menſem inchoatos. Quod mirum videatur, nam Berengarius Regium titulum conſequutus tunc dominabatur; neque contigit Guidoni niſi poſt multum tempus à ſuo regreſſu ex Galliis, ut ab Italicis Principibus eligeretur in Regem. Certe ex hoc eodem Decreto evincitur, ante ejus Electionem praeceſſiſſe *horribilia bella*, *caedes*, *ac rapinas*, ac duobus proeliis fractum Berengarium. Quae omnia non tam cito peracta quiſque intelligat. Accedit Erchemperti Hiſtorici auctoritas, qui Rer. Italicar. Tomo II. pag. 255. in haec verba ſcripſit: *Hoc etiam Anno DCCCLXXXVIII. reverſus eſt Guido ad Italiam, quam principare cupit, ſed obtinere nequit.* Tum ſubdit proelia ab eo inita cum Berengario, & quidem dubio Marte. *Poſt quae pacti ſunt tantum ad invicem uſque in Epiphania, quae celebratur VIII. Idus Januarii.* Quum ergo Electionis hujus, quod profero, Decretum in Comitiis Ticinenſibus prodierit poſt belli exitum, & Berengarium bis profligatum: conſequens mihi videtur, referendum illud in Annum DCCCLXXXIX. At ille ab Anno DCCCLXXXVIII. numerat Annos Regni, ut ſupra vidimus. Alterutrum igitur ſuſpicari cogimur: nempe aut Guidonem non exſpectatâ Procerum electione uſurpaſſe Titulum Regium, ſtatim ac Anno DCCCLXXXVIII. ſe ex Francia Italiae reſtituit, aut ſuo Regno attribuiſſe totum ferme illud tempus, quod à morte Caroli Craſſi defluxerat. Poſtremis tamen menſibus Anni DCCCLXXXVIII. ſi victoriam Guidonis ejuſque Electionem alligare velis, tunc in Diplomate Baluziano emendanda tantùm erit Indictio, & reliqua ſuſtinenda. Videas autem in Decreto noſtro Praeſules proteſtari, ſe *volentes nolenteſque* Berengario paruiſſe: quae verba homines nobis exhibent fortunam Guidonis prorſus adorantes, uti & quum ajunt, inimicos *bis jam fugâ lapſos, ut fumus, evanuiſſe:* non enim ita rem deſcribunt Hiſtorici, qui iiſdem temporibus floruere. Ceterum diſſimulare nolo ejuſdem Widonis nondum Imperatoris Diploma, editum ab Ughellio in Epiſcop. Faeſulan. Tomo III. Italiae Sacrae, & datum *VII. Kalendas Junii Anno Incarnationis Dominicae DCCCXC. Indictione VIII. Anno Domno Widone in Italia regnante Primo.* Si hiſce notis fides habenda, jam ſentis, ab Anno DCCCLXXXIX. arceſſendum eſſe exordium Regni Widonis. Sed non is eſt Ughellius, cui tutò ſemper fidere poſſimus.

Ludovicus Provinciae Rex Anno DCCCC. hoc eſt jam fato functis Guidone & Lantberto ejus filio Auguſtis, Italicum Regnum & ipſe invaſit, potioremque illius partem quum Berengario eripuiſſet, Ticini in Regia Langobardica Rex Italiae conſalutatus eſt. At ne hoc quidem factum abſque electione Italicorum Principum, locupletiſſimum teſtem dabo ejus Diploma conceſſum Petro Epiſcopo Arretino, quod olim deſcripſi ex Tabulario Canonicorum Civitatis Arretii. Ita vero ſe habet.

Pri-

Privilegium Ludovici II. Regis Italiae atque Provinciae, conceſſum Petro Arretino Antiſtiti, Anno 900.

IN nomine ſanctae & individuae Trinitatis. Hludovicus, divina favente clementia, Rex. Si petitionibus Sacerdotum Dei, & Procerum noſtrorum juſtis & rationabilibus annuimus, id nobis procul dubio ad aeternam beatitudinem capeſcendam pertinere confidimus, quia decet Regale faſtigium, & Eccleſiarum Dei Anteceſſorum noſtrorum dona tam Regum, quam & Imperatorum ad proprium ſtatum, affectumque etiam eorum redintegrando renovare. Quapropter omnium fidelium Sanctae Dei Eccleſiae, noſtrorumque praeſentium ſcilicet & futurorum comperiat induſtria, quia venientibus nobis Papiam in ſacro Palatio, ibique Aelectione, omnipotentis Dei diſpenſatione, in nobis ab omnibus Epiſcopis, Marchionibus, Comitibus, cunctiſque item majoris, inferioriſque perſonae ordinibus facta, pro ut opportuni temporis ratio ſignificabatur, adiit Petrus venerabilis Aritinae Eccleſiae Epiſcopus culmen clementiae noſtrae per Adelbertum illuſtrem Tuſciae Marchionem, dilectum fidelem noſtrum, & Sigifredum atque Adelmum kariſſimos Comites noſtros, quatenus res Aretinae Eccleſiae à praedeceſſorum noſtrorum Regum, videlicet ac Imperatorum conceſſione, donatione, nec non & confirmatione, atque Romani Privilegii ſanctione conceſſa, noſtra auctoritate conſervare & renovare ibidem ſtuduiſſemus. Ideoque praedictorum, noſtrorum videlicet fidelium deprecatione benivole moti, ob Dei omnipotentis ac praefatae Eccleſiae reverentiam, amoremque ſupraſcriptum fidelium noſtrorum, concedentes concedimus, & conſentientes con- A ſentimus praetaxatae Aritinae Eccleſiae omnia dona Regum & Imperatorum, Anteceſſorum ſcilicet noſtrorum quoquo modo adquiſita, vel Romani Pontificis ſanctione conceſſa, juſte & legaliter ad eam pertinentia tam Regalibus dationibus, quam & Imperialibus confirmationibus, nec non & Romanis inſtitutionibus exarata, omnia & in omnibus ipſi Eccle- B ſiae, ſub noſtri regiminis tuitione & defenſione per hanc noſtram confirmationem recipientes. Statuentes etiam, ut in Sancta Aritina Eccleſia nullus Comes, nulluſque Judex, vel quaelibet Judiciaria poteſtas, neque magnae parvaeque perſonae quamlibet invaſionem vel ſuperſtitionem tam in rebus, familiis Plebibus, Monaſteriis, colonis, liberis, al- C dionibus, vel ſervis, Vaſallis etiam, omnibuſque hominibus utriuſque ſexus reſidentibus ſupra res praefatae Eccleſiae facere praeſumat, ſed ſicuti per anteceſſorum noſtrorum paginas praeceptali ordine ei conceſſae undique poſſeſſiones, vel aliorum hominum juſte & legaliter redibitiones fuerunt, omni remota intentione, jam dicta Eccleſia cum ſuis poſſi- D deat. Haec vero noſtra Regalis inſtitutio, & praefatorum fidelium noſtrorum generaliter promulgata & ſancita auctoritas in omnibus Comitatibus per totius Italiae fines, in toto Regno Romanorum, & Langobardorum, & Ducatus Italiae, Spoleti, & Tuſciae, Deo favente, per infinita tempora robur optineat, nullique temeratori impune eam contempne- E re facultas exiſtat. Quam ſi quis violare praeſumpſerit, centum Libras auri ſe compoſiturum agnoſcat, medietatem Eccleſiae, cui violentiam intulerit, & medicta-

dietatem Palatio noſtro. Et ut haec noſtrae praeceptionis auctoritas noſtris futuriſque temporibus inconvulſam atque inviolabilem obtineat firmitatem, manu propria ſubter roborantes, anuli noſtri impreſſione inſigniri juſſimus.

Signum Domni *Hludovici glorioſiſſimi Regis.*

Arnulfus Notarius ad vicem Liutuhardi Archicancellarii recognovi & ſubſcripſi.

Locus Sigilli Cerei deperditi.

Data IV. Idus Octobris, Anno Incarnationis Dominicae DCCCC. Anno verò Domni Hludovici glorioſiſſimi Regis in Italia Primo.
Actum Papiae in Dei nomine feliciter. Amen.

Qui heic memoratur *Adelbertus II. Marchio Tuſciae*, ad cujus preces Privilegium hoc impetravit Epiſcopus Arretinus, idem praecipuus auctor Ludovico fuit, ut in Italiam deſcenderet, eidemque Italicam primò, tum Auguſtalem etiam Coronam procuravit, uti Liutprandus teſtatur Lib. 2. Cap. 10. Hiſtoriae ſuae. Autographum dixi Diploma; ejuſmodi enim deſcribenti mihi olim viſum eſt. Nunc animadverto, deſiderari illic *Indictionem*, quae in aliis ejuſdem Principis ac temporis legitur. Ad haec praecipit ille, ut Privilegium hoc *in omnibus Comitatibus per totius Italiae fines, in toto Regno Romanorum & Langobardorum, & Ducatus Italiae, Spoleti, & Tuſciae, Deo favente, per infinita tempora robur obtineat.* Admirationem certe moveat, immo falſi ſuſpicionem, intueri, Ludovicum nondum Imperatorem, & Regem duntaxat Italiae, ſeu *Regni Langobardorum*, auctoritatem ſuam proferre & *in Regnum Romanorum*. Nam quod tres tantum Ducatus enumeret, fortaſſis id factum, eo quod Forojulienſis heic omiſſus Berengario adhuc obtemperabat. Ego rem Eruditis perpendendam relinquo, id unum contendens, non facile falſi inſcribendas eſſe veteres Chartas, quod in iis nonnulla nunc minime intelligamus. Diploma vero illud antiquiſſimum ſaltem mihi viſum fuit, ita ut non injuriâ adhiberi poſſit ad ea nunc ſtatuenda, quae olim nemo ementiri voluiſſe putandus eſt. Hinc ergo diſcimus, circiter diem IV. Id. Octobris Anni DCCCC. electum fuiſſe eumdem Ludovicum in Regem Italiae ab Optimatibus Ticini congregatis. Tum pergens Romam ad accipienda Imperialia inſignia, conſtitit Placentiae poſtremo die Octobris Anni ejuſdem, uti ex quodam Diplomate monuit Sigonius noſter de Regno Italiae Lib. 6. Quumque is Româ regreſſus, Lucae jus dixerit Februario menſe Anni DCCCCI. id teſtante ejus Placito, quod Florentinius profert in Vita Mathildis Comitiſſae, Lib. 3. pag. 114. facile intelligimus, Romanam illius Coronationem contigiſſe ſacro die Natali Salvatoris noſtri, Anno DCCCC.

DCCCC. Nunc verò ſunt repetenda Ludovici ipſius verba ex nuper allato Diplomate: *Venientibus nobis Papiam in ſacro Palatio, ibique Aelectione, omnipotentis Dei diſpenſatione, in nobis ab omnibus Epiſcopis, Marchionis bus, Comitibus, cunctiſque item major inferioriſque perſonae ordinibus factâ &c.*

Neque pluribus opus eſt, ut tandem intelligamus, quorum olim ſuffragia exigerentur ad decernendos Italiae Reges. Ejuſmodi autem legi ſeu ritui conjicere poſſumus, obnoxios pariter fuiſſe *Rudulſum Burgundionem*, atque *Hugonem Provinciae Ducem*, utrumque poſtea Italicâ coronâ donatum. De Hugone haec habet Liutprandus Hiſtoricus: *Percitus venit Papiam, cunctiſque conniventibus Regnum ſuſcepit* Anno DCCCCXXVI. Tum Anno DCCCCXXX. Lotharius ejus filius *cunctis conniventibus* in conſortium Regni adſcitus fuit. Succeſſerunt Anno DCCCCL. *Berengarius Secundus*, quem *Quartum* ſupino errore appellarunt complures Hiſtorici poſteriorum temporum, & *Adelbertus* illius proles. Ita de iis legimus in brevi Chronico Regum Italiae, quod Tomo II. Anecdotor. (*) & rurſus Tomo IV. Rer. Italicarum evulgavi: *Die Dominico, XV. die Decembris in Baſilica Sancti Michaëlis, quae dicitur Major* (ideſt Ticini) *fuerunt Electi & Coronati Berengarius, & Adalbertus filius ejus in Regibus*. Iiſdem verbis utitur Anonymus Auctor Chronici Novalicienſis apud Du-Cheſne Tom. III. Scriptor. Francic. pag. *636.* de ambobus hiſce Principibus ſcribens: *Electi ſunt Reges, ut praeeſſent Italiae*. Accedat nunc Landulphus Senior Mediolanenſis Hiſtoricus in Chronico ſuo, quod in eodem Tomo IV. Rer. Italicarum publici juris feci, noſque edoceat, qua ratione Otto Magnus Germaniae Rex Italicum quoque Regnum ſuae ditioni adjecerit. *Walpertus* (ſcribit ille Lib. II.) *Mediolanenſis Archiepiſcopus, convocatis Epiſcopis, Ducibus, Marchionibus, omnibuſque Italiae Primatibus, de ſuperbia Alberti* (hoc eſt Adelberti Regis) *conqueſtus eſt: Igitur ſpretâ Alberti, ac ſuae gentis totius ſuperbiâ, qui Italiam quaſi ancillam dominabantur, Otto ab Omnibus in Regem magnis cum triumphis Electus & ſublimatus eſt*. An & *Otto II.* Magni filius per ejuſmodi Electionem Langobardici Regni faſces fuerit conſequutus, Hiſtoria non refert. Eamdem tamen interceſſiſſe, evincere videtur non una Regnorum ejus Epocha. Teſtibus Continuatore Reginonis, ac Sigeberto Electus idem fuit Germaniae Rex ſacro Pentecoſtes die, ideſt VII. Calendas Junias Anni DCCCCLXI. En eorum verba: *Conſenſu, & unanimitate Regni Procerum, totiuſque Populi, filius ejus Otto Rex Eligitur*. Hinc illi fluere coepit Epocha Germanici Regni. Perpendantur nunc notae Chronologicae Chartarum aliquot, quas aut laudavi aut protuli Cap. XVI. Antiquit. Eſtenſ. & palam fiet, Epocham Italici Regni ſerius exordium ſumſiſſe, videlicet aut poſtremis diebus Anni DCCCCLXI. aut prioribus ſubſequentis DCCCCLXII. Non ergo ſat fuit Ottoni II. Germanicorum Principum Electio, ut Regno Italiae potiretur; ſed neceſſaria ſimul fuere Italicorum vota; nondum enim cum Germanico junctum fuerat Italicum Regnum.

Poſt Ottonem II. Imperatorem, Regium Thronum conſcendit ejus filius *Otto III.* Anno DCCCCLXXXIII. Par eſt credere, ad ejus Electionem ſuam teſſeram contuliſſe Italicos quoque

(*) In P. III. Tom. XI. hujus Editionis noſtrae.

que Proceres; nam piiſſima ejus Avia Adelais Auguſta Ticini tunc conſiſtens, negotia illius procurabat; & Veronae Anno 983. Italici Regni Comitia habuit. Praeterea Johannes Archiepiſcopus Ravennas, unus ex Italicis Principibus, una cum Willigiſo Archiepiſcopo Moguntino, ipſum Aquiſgrani in Regem inunxit, & coronavit, uti fidem facit Chronicon Hildesheimenſe. Poſtremum diem obiit Otto III. ſine prole Anno MII. ſub quo apud Eruditos jam firmatum eſt, minime inſtitutum fuiſſe Collegium Septemvirale Electorum Imperii, ut proxime praeteritis Saeculis vulgo reputatum eſt. Ottone ergo fatis functo, inter Italicos Principes eodem Anno MII. ingens animorum contentio ac diviſio emerſit de Succeſſore eligendo. Pars una ſibi *Arduinum Eporediae Marchionem* praefecit, altera *Henricum II.* Germaniae Regem, qui Caelitum poſtea albo inſcriptus eſt. Illud exploratum habemus, utrumque non niſi per Electionem Italicorum Principum, Regni hujus titulo ac ditione auctum fuiſſe. Audi Arnulphum Mediolanenſem ejuſdem Saeculi Hiſtoricum in Chronico, quod habes Tomo IV. Rer. Italicar. Lib. I. Cap. 12. *Tunc Ardoinus quidam, nobilis Hipporegiae Marchio, à Langobardis Papiae Eligitur, & vocatus Caeſar* (vide inſuetam nominis uſurpationem in Italicis tantùm Regibus) *ab omnibus, Regnum perambulat univerſum*. Addit ſubinde Cap. 14. Henricum Germaniae Regem, profligato Arduino, Italiam ingreſſum, ubi *Rex ſtatim Electus, ſuoque poſt tempore Romanus Imperator effectus eſt*. Landulphus Senior, Hiſtoricus ſupra memoratus, & ipſe Mediolanenſis, & Arnulphi aequalis, Lib. II. Hiſtoriae ſcripſit, Arduinum *paucis conſentientibus Italiae Primatibus* occupaſſe Regnum Italiae. Deinde verò Arnulphus Mediolanenſis Archiepiſcopus *in Ronchalia cum omnibus Italiae Primatibus colloquium ſtatuit, ubi quum diverſa de Regni negotiis tractaſſent, Arduini ſpreto dominio, quod malis artibus uſurpaverat, Henricum Theutonicum ſcientia illuſtrem, armis fortiſſimum, militumque copiis abundantem, ac divitiis affluentem, Elegit*. Omnium tamen hanc in rem praeſtantiſſimus Scriptor accedat Ditmarus Epiſcopus Merſeburgenſis, qui poſt enarratum Libro IV. Chronici ingreſſum Henrici in Italiam, haec de illo ſubdit: *Poſt haec Papiam viſitans Urbem, ab Archiantiſtite* (hoc eſt à Mediolanenſi Archiepiſcopo) *& à Primis illius regionis ſuſceptus, cum admirabili laude ad Eccleſiam ducitur, & communi Electione ſublimatus, in ſolium Regale collocatur*. Eadem legas in Chronico brevi Regum Italiae à me edito his verbis: *In die Dominico, qui fuit die XI. menſis Madii, inter Baſilicam Sancti Michaëli, quae dicitur Majore, fuit Electus Henricus, & coronatus in ſecundo die*. Chorum claudat Diploma, quod Cap. XIII. Antiquitat. Eſtenſium protuli, è Ticinenſis Epiſcopii Tabulario depromtum, ubi idem Henricus Auguſtus Anno MXIV. *Marchionem Obertum* Ateſtinae Familiae propagatorem perduellionis damnaſſe una cum ejus Filiis ac Nepote *Alberto* legitur, quod ipſi pro Arduino rurſus bella geſſerint, *poſtquam* (ita is ait,) *nos in regem & Imperatorem Elegerunt*.

Atque hactenus palam fecimus, ad ea uſque tempora firmum perſtitiſſe in Italicis Principibus jus eligendi ſibi Regem, legitimumque illud agnitum fuiſſe ab Henrico etiam Primo inter Auguſtos. Quod tamen eo

in Diplomate negotium faceſſere poſſit, dicuntur Principes illi confluxiſſe ad eligendum Henricum non ſolùm in *Regem*, ſed & *in Imperatorem*. Jam liquet, à Regibus Italiae non antea aſſumtum Auguſtale nomen, quam Caeſarea inſignia Romae induiſſent; eorum autem Electio ad Imperiale faſtigium à Romano Pontifice pendebat, fortaſſis etiam à Senatu ampliſſimae Urbis. Haec quidem & ego novi: nihilominus repeto, non facile ferendam illorum audaciam, qui ad apocrypha ſtatim, aut interpolata amandant veteres Chartas non alio titulo, quam quod cum quibuſdam vulgaribus opinionibus conciliare neſciunt monumenta antiquitatis. Noſtris diebus, eoque magis temporibus iis, quibus inter tot turbines Ambitionis atque Avaritiae Italia fluctuabat, immutatos vidimus Regnorum Dominos, & regiminis formam, & Principum jura. Fortaſſe jam tum invaleſcere mos coepit, ut qui à Primatibus Germaniae ac Italiae Rex eligeretur, is continuo ex ea electione jus quoque adquireret ſibi ad Imperiale Diadema. Exhibent nobis Hiſtoriae in Ottone III. & Henrico, de quo nunc agimus; atque in aliis tantummodo Regibus, veſtigia quaedam auctoritatis prolatae in ipſam Urbem. Omnium autem ore feruntur celeberrimi ii verſus Guntheri Lib. I. Ligurini, ubi de temporibus Friderici I. Auguſti in hunc modum ſcribit:

Ex quo Romanum noſtra virtute redemtum,
Hoſtibus expulſis, ad nos juſtiſſimus ordo
Tranſtulit Imperium: Romani gloria Regni
Nos penes eſt. Quemcumque ſibi Germania Regem
Praeficit: hunc dives ſubmiſſo vertice Roma
Suſcipit, & verſo Tiberim regit ordine Rhenus.

A Quum haec literis mandabat Guntherus, fortaſſis in uno Principum Germanicorum Collegio jam concluſum erat jus eligendi Regem, cui electo tacite quoque jus naſcebatur ad Imperatoriam Coronam. Ego tamen ne hoc quidem unis Germaniae Optimatibus Friderici I. aevo attributum reor, ut infra oſtendam, nam B & tunc ſuus Italicis Principibus ad Electionem Regis locus fuit, eâ ſolum in ejuſmodi negotio mutatione factâ, quod Italis in Germaniam accedere opus erat, ſi ſuis ſuffragiis Regiae Electioni intereſſe cupiebant. Animadvertamus interea, quei peracta fuerit Electio *Conradi Salici*, quem Henricus Sanctus ſucceſſorem in Re- C gno habuit Anno MXXIV. Rem perſpicue narrat Wippo Hiſtoricus illius temporis in Vita ejuſdem Conradi, referens conveniſſe ad electionem Regis Principes cum Eccleſiaſticos, tum Saeculares Alamanniae, Bavariae, Lotharingiae &c. tum Praeſules Saxoniae; poſt quae de Italicis haec habet: *Italiam tranſeo, cujus Principes* D *in brevi convenire ad Regiam Electionem nequiverunt. Qui poſtmodum in Urbe Conſtantienſi cum Archiepiſcopo Mediolanenſi & reliquis Principibus occurrentes Regi, ſui effecti ſunt, & ei fidelitatem libenti animo juraverunt.* Ergo ad eligendos Reges tunc advocabantur Italiae quoque Primates. Atque inter eos, qui non ſegnes illuc E advolarunt, invenio Ambroſium Abbatem Monaſterii Lucenſis Sancti Pontiani, olim Benedictinorum, nunc Monachorum Montis Oliveti, cui Conradus Diploma dedit, mihi viſum in Tabulario ejuſdem ſacri loci. Inde haec pauca decerpſi.

Con-

Conradi I. Italiae Regis Diploma, quo confirmat jura Monaſterio Lucenſi Sancti Pontiani, Anno 1025.

IN nomine ſancte & individue Trinitatis, Chuonradus *divina favente clementia* Rex &c. *qualiter* Domnus Ambroſius venerabilis Abbas *noſtram ſupplex adiit Celſitudinem deprecans, ut pro Dei amore, ſuaque ſupplicatione, Monaſterium, quod reſtauravit quaedam Matrona Willa vocata, mater vero* A *Hugonis incliti Marchionis, pro ſua anima & pro animabus omnium Chriſtianorum fidelium, Deo favente, foris murum Lucenſis Urbis, in honore Sanctorum Apoſtolorum Philippi & Jacobi, & Sancti Pontiani Martyris Chriſti, cujus glorioſum Corpus ibidem requieſcit &c.*

Signum Domni Chuonradi *Regis invictiſſimi.*

Hugo Cancellarius vice Aribonis Archicancellarii recognovi.

Hiatus Sigilli cerei deperditi

Data in VIII. Kalendas Mai, Indictione VIII. Anno Dominicae Incarnationis MXXV. Anno autem Domni Kuonradi Secundi Regnantis Primo.
Actum eſt in Auguſta Civitate.

Manibus quidem pedibuſque niti Chriſtophorus Gewoldus poteſt in Commentario *de Electoratu* Cap. 7. ut ſtatuat inſtitutum multo antea (hoc eſt Ottonis III. temporibus) Collegium Septemvirale Electorum. Nos ei objicimus Wipponis auctoritatem, apertam ſatis atque perſpicuam, & praeſertim accepto ſimul toto illius Scriptoris contextu. Quid? quod Wipponi ſocium adjungere poſſumus Italicum quoque Scriptorem, Arnulphum videlicet Mediolanenſem ejuſdem Saeculi Hiſtoricum. Affirmat ille Lib. 2. Cap. 2. Eribertum Archiepiſcopum Mediolanenſem, contra nitentibus reliquis ferme Italiae Principibus, in Germaniam properaſſe ad eligendum Regem. *Suorum*, inquit, *comparium* B *declinans conſortium, invitis illis ac repugnantibus, adiit Germaniam ſolus ipſe, Regem Electurus Teutonicum*. Deinde ſubdit, regreſſum Eribertum in Italiam nihil non egiſſe, ut Primatum animos conciliaret Conrado, eoque agente tandem *ſuum Electum fere omnes laudavere ſuſcipiendum*.

Atque hactenus congeſta ſat lucis D miniſtrare nobis queant ad intelligendum, quare in ſupra memorato Diplomate *Obertus II. Marchio* dicatur & ipſe conveniſſe ad eligendum Henricum apud Germanos Secundum *in Regem & Imperatorem*. Jam patet, Italicis quoque Principibus ad Comitia & Electionem Regis ſuum olim fuiſſe jus & locum, non ſecus atque Germanicis. Qui vero Germaniae,

ac Italiae Rex decernebatur, is ſimul deſignabatur & futurus erat Romanorum Imperator, eo fere pacto, quo noſtris temporibus quicumque Rex Romanorum proclamatur, certum jus conſequitur ad Imperialis etiam Dignitatis titulum & culmen: niſi quod olim ut nomen & uſus Auguſtalis Dignitatis rite aſſumeretur, opus erat Coronatione Romana. Atque haec omnia à Summis Pontificibus, ad quos praecipue pertinebat Imperatorum Electio, cenſendum eſt fuiſſe conceſſa aut tacito conſenſu, aut expreſſis pactis, aut ita ſuadente metu, quum nulla plerumque obſiſtendi ratio foret armato Regi Italiam intranti, & Italici Regni potentiam & Coronam adepto. Ceterum mihi veri videtur ſimile, non tam citò excidiſſe jus Italicorum Principum in Electione Regum. Otto Friſingenſis Epiſcopus, nobilis Hiſtoricus, referens acta Friderici I. Auguſti Nepotis ſui, Lib. 2. Cap. 1. de Geſt. ejuſdem, auctor eſt, non defuiſſe hujus Principis Electioni quoſdam Italiae Optimates. *In Oppido*, inquit ille, *Franconefurt de tam immenſa Tranſalpini Regni latitudine*, *univerſum* (*mirum dictu!*) *Principum robur*, *non ſine quibuſdam ex Italia Baronibus*, *tamquam in unum corpus coadunari potuit. Ubi quum de eligendo Principe Primates conſultarent: nam id juris Romani Imperii apex*, *videlicet non per ſanguinis propaginem deſcendere*, *ſed per Principum Electionem Reges creare*, *ſibi tamquam ex ſingulari praerogativa &c.* Juvat inſuper adferre quae habet Amandus à Secretis ipſius Friderici I. in Libro de primis Actis à Friderico in Imperio peractis, quem laudatum vidi à nuper memorato Gewoldo Juriſconſulto Germanico in eodem Tractatu Cap. 6. *Anno MCLII.* (ita

A ille ſcribit) *multi illuſtres Heroes ex Lombardia*, *Tuſcia*, *Januenſi*, *&* *aliis Italiae dominiis*, *ac major & potior pars Principum in Tranſalpino Regno convenerunt in Urbe Francofurtenſi.* Tum ſubdit, omnes concordibus votis in Electionem Friderici I. conB ſenſiſſe. Quare jam videas, non unis Germaniae Primatibus, eoque minus unis Septemviris Electoribus olim datum creare poſſe Regem, ac futurum Imperatorem, ſed Italicis quoque jus idem fuiſſe, ac propterea nimium nutare, quae Hermannus Conringius, vir alioqui ſingularis eruditionis, habet in Libro de Finib. Imper. GerC man. Lib. 2. Cap. 19. §. 28. *Huc facit* (ſunt ejus verba) *quod Italia omnem paene poteſtatem Caeſaris aut Regis conſtituendi*, *adeoque ejus*, *qui & Italis omnibus imperandi jus habeat*, *uni Germaniae citra omnem controverſiam numquam non conceſſerit*, *ex quo ab Ottone fuit devicta.* Alios mores progreſſu temporis Germania, alios ItaD lia hoc in negotio cepit. Nam apud Italos creſcente potentiâ Urbium, quae jam Reipublicae formam aſſumſerant, omnes fere Epiſcopi, & plerique ſaeculares Principes ſuis ditionibus, hoc eſt dominatione Civitatum & Caſtrorum ſpoliati ſunt, atque in ea perturbatione rerum jus eE tiam amiſerunt conveniendi ad Regum & Caeſarum Electionem. In Germania vero, ut faciliori via eadem Electio perageretur, ſenſim ſuffragiorum jus redactum eſt ad Septem praecipuos ampliſſimi illius Regni, ſive Reipublicae Proceres, qui nunc Electores dicuntur; & proxime praeterito Saeculo duobus additis ad novenarium numerum aſſurrexerunt. Ceterum vetuſtioribus Saeculis non in Germania, ſed Ticini in magnifico Italicorum Principum conventu, perage-

ragebatur Italici Regis Electio. Confluebant illuc Epiſcopi, Duces, Marchiones, & Comites; & in quem coibant plurium ſuffragia, ille Rex conſalutari conſuevit. Ea de cauſsâ mos fuit, ut quiſque ex iis domum propriam ſibi conquireret in Urbe Ticinenſi, qua uterentur, quoties ad Regni Comitia, aut ad Aulam Regiam, aliis negotiis poſcentibus, accedendum erat. Et quidem hac in re ſibi, ſuiſque Succeſſoribus conſuluit Warinus Mutinenſis Epiſcopus Anno MXVIII. Dedit enim operam, ut Rainardus quidam cum Roza conjuge ſibi venderent *Caſas duas ſolariatas, & Turrim unam cum Capella una infra ipſam Turrim aedificata in honore Sancti Nicolai, quae dicitur de Sala, una cum area ſua & Curte*, *prope Porta, quae dicitur de Viridario*. Meminit & hujus rei Sillingardus Epiſcopus Mutinenſis in Catalogo Epiſcop. Mutinenſium. Sed praeſtat Chartam ipſam producere, quae autographa, rudique ſtilo ſcripta, adſervatur in Tabulario Canonicorum Mutinenſium.

Charta venditionis duarum domuum, Turris, & Capellae in Urbe Ticinenſi facta VVarino Epiſcopo Mutinenſi à Rainardo & Roza conjugibus, Anno 1018.

D*Ie Veneris, quod eſt IV. Kalendis September, Civitate Papia, preſentia bonorum hominum, eorum nomina ſuptus leguntur, comendaverunt* Domnus Warinus Epiſcopus Epiſcopio Sancte Motinenſis Ecclesie *una cum Tredulfus Avocato ſuo & ipſius Epiſcopii, & Rainardus filius quondam Attoni, Siloni Notario filius quondam Almaini, qui & Amizo, Cartula una offerſionis, quam ipſe Rainardus cum Roza conjus ſua emiſſam abebat in predicto Epiſcopio, de Caſas duas ſolariatas, & de Turre una cum Capella una infra ipſa Turre, edificata in onore Sancti Nicolagi, qui dicitur de Sala, una cum area ſuarum, cum Curte, omnia inſimul tenente prope Porta, quod dicitur de Viridario, & tamtum de argentum valente uſque ad Libras duodecim, eo tinore, ut ſupter legerit, ita ut in Miſſa Sancti Michaëlis iſta proſima veniente det ipſe Domnus Warinus Epiſcopus per ſe aut Miſſo ipſorum Rainardi & Siloni ic Civitate Papia inter aurum & argentum, adque palleos valente uſque argentum denarios bonos Papienſes Libras cemtum viginti quinque, & in Purificatione Sancte Marie, que venit ſecundo die menſis Februarii iſta proſima veniente, det ipſe Epiſcopus per ſe aut ſuo Miſſo ipſorum Rainardi & Siloni ic Civitate ſimiliter inter aurum & argentum adque palleos, valente Libras cemtum viginti quinque argenti. Et cum ec omnia atinpletum fuerit, ſtatim fiad capſata & taliata predicta Carta offerſionis, & ipſe Silus de predicta res emittat Cartam venditionis in ipſe Rainardus ſine ſua defemſione & reſtauracione, excepto ſi de ſuum datum aut factum aparuerit; & ipſe Rainardus emittat alia Carta offerſionis ſub dubla defemſione cum conjus ſua, ſi abuerit per Lex facta in predicto Epiſcopio de jam dictas res. Et ipſe Domnus Warinus Epiſcopus eadem Carta offerſionis, aut ſuus Avocatus in alio die proſimo in judicio oſtendat, & ipſe Rainardus cum conjus ſua eam laudet, ut bona & vera ſit, & atinplendum, ut ſupra legitur; tunc ipſe Silus Notarius eadem Carta offerſionis, quam comendata eſt ipſi Rainardi taliata redat, & predictum*

ctum argentum, quod ſunt Libras duodecim valente; adque illut precium, quod plus inde receptum abuerint ipſi Silus & Rainardus communiter à proprium abeant, faciendum exinde quicquit voluerint. Et ſi ipſe Rainardus diſtulerint ec omnia adimplere, qualiter ſuperius declaratum eſt, tunc ipſe Domnus Warinus Epiſcopus per ſe aut ſuo Miſſo predictum precium, quod eſt inter aurum & argentum, adque pallios, valente Libras duocemtum quinquaginta, ipſi Siloni donet, & ipſe Silus emittat Cartam offerſione ſub dubla defemſione per Lex facta de predictas res in predicto Epiſcopio Sancte Motinenſis Eccleſie; & eadem alia Carta offerſionis, quam comendata eſt, & ceteras Cartas, quas de ipſas res ipſe Silus abet, ipſi Domni Warini Epiſcopi, aut à ſuo Miſſo, donec ceſſamte ullo concludio. Et taliter ſe exinde ipſe Silus oblicavit & adimplendum; umde due Breves uno tinore ſcripti ſunt.

Factum eſt oc Hanno Imperii Domni Eirici Imperatoris, Deo propicio, Quinto, ſupraſcripto die Veneris, Indictione Prima.

Signum manibus ✠✠✠ Leginulfi qui & Berenglerii, & Aginoni, adque Rodulfi, qui interfuerunt teſtes.

Signum ✠✠ manibus Azoni, & Gerardi, teſtes, qui interfuerunt.

Ego Reſtaldus Notarius ſacri Palatii interfui, & unc Brevem ſcripſi.

Pater Romualdus à Sancta Maria in ſua Flavia Papia, Part. I. pag 60. ſcribit, conceſſum à Johanne VIII. Papa Privilegium Ticinenſi Epiſcopo, *ut quotieſcumque Epiſcopus ille vocaret ad Synodum Archiepiſcopos Mediolanenſem & Ravennatem cum Suffraganeis, venire omnino deberent*. Verba haec Baronii ſunt, idque revera ſcriptum in Epiſtola 139. ejuſdem Johannis
A Octavi Tomo IX. Concilior. Labbe; Neque Johanni tantum Epiſcopo Ticinenſi id Privilegii indultum, ſed & *poſt eum ſuis Succeſſoribus*. Non immeritò addidit Cardinalis Baronius: *Quod non crederem, niſi legiſſem*. Quis enim ſibi perſuadeat, adverſante omnium Saeculorum diſciplinâ, Johannem VIII. tam enormiter dejicere
B voluiſſe dignitatem adeo inſignium in Italia Metropolitarum, uſque adeo ut nullo ſane gravi ſcelere praeeunte, ſubjicere illos voluerit uni Epiſcopo Ticinenſi? Quod in aliqua ardua Regni neceſſitate id Romanus Pontifex ab ipſis exigere ſe poſſe putarit, à vero minime abhorret. Verùm pro *futuris perpetuis temporibus*, uti
C Pater Romualdus contendit, ſibique in ea re obedientiam polliceri potuerit, facile non adducar, ut credam. Potius eò opinione concedam, ut ſuſpicer interpolatam Epiſtolam illam, aut aliter quàm creditur, eſſe explicandam. At ipſe Romualdus addit, effectum imperio ſucceſſiſſe. Nam Epiſcopi Italici ſibi domum Ticinenſi
D in Urbe conquiſierunt, ut dum ad Synodos convenirent, domi ſuae habitarent. Quam in rem inter alia is adfert Aulicum Ticinenſem, cujus Opuſculum dedi Tomo XI. Rer. Italicarum. Is enim, ſi hoc in loco Romualdo fides, in haec verba ſcribit: Papiae ſunt inter reliquas *Eccleſia Sancti Euſebii de Curte Vercellina, quia*
E *Epiſcopus Vercellenſis ad Synodum veniens ibi reſidebat*. Verùm abſunt verba iſta, *quia Epiſcopus &c* ab Aulici Ticinenſis antiquo textu, quo ego ſum uſus ad evulgandum illius Opuſculum de Laudib. Papiae. Contra, ne quid diſſimulem, is certe haec alia habet: *Temporibus Longobardorum, ſicut fertur, illic* (ideſt Ticini) *omnium partium illarum Epiſcopi*

con-

congregabantur ad Synodum: unde & adhuc ſunt ibi Capellae quamplures vocatae multarum Civitatum Langobardiae nominibus. Nam quo ad hujuſmodi convocationem Concilii jus quaſi Metropolitanum habebat &c. Attamen repono, egregium quidem teſtem rerum ſuo tempore exiſtentium fuiſſe Aulicum Ticinenſem; is autem haec ſcribebat Anno Chriſti MCCCXXX. nihil vero nos adigere ad ea credenda, quae is narrat contigiſſe *temporibus Longobardorum*, à quibus is nimium aberat. Id quidem veri ſimilius, Ticinenſes illas Capellas *multarum Civitatum nominibus* adhuc Aulici aevo notas in uſum Epiſcoporum tantummodo conſtitutas fuiſſe, quoties ii ad Comitia Regni conveniebant. Memorat ipſe Aulicus *Eccleſiam Sancti Nicolai de Verxatio*. Puto corrigendum locum, & ſcribendum *de Verzario*, eamdemque eſſe cum Eccleſia Sancti Nicolai, ſitam ad Portam, *quae dicitur de Viridario*, ſpectante ad Epiſcopum Mutinenſem, ut ſupra vidimus. Nam *Viridarium* & *Verzarium* idem ſignificarunt, & ex primo alterum Saecula barbarica efformarunt. Porro quum ex eodem Aulico Ticinenſi habeamus, Ticini extitiſſe *Eccleſiam Sancti Geminiani* Mutinenſium Patroni: haec revera fuiſſe videtur Eccleſia, qua Mutinenſes Epiſcopi utebantur, quum Ticinum pergebant.

Electionem Regum Italicorum conſequebatur veluti neceſſarium complementum, eorum Conſecratio & Coronatio, quae ingenti ſolemnitate, mirabilique Populorum concurſu, exſultatione, & plauſu peragi apud Inſubres conſuevit. Poſceret heic rerum ordo, ut illuſtre hoc argumentum pertractarem, niſi illud idem jam antea praeſtitiſſem in Tractatu *de Corona Ferrea*, quem Tomo II. Anecdotorum meorum Latinorum inſerui (*), & recuſum deinde Lipſiae, & poſtremo Lugduni Batavorum in Theſauro Antiquitatum Italicarum Reſpublica Literaria accepit: quare illuc Lectores amandare mihi liceat. Neceſſe quoque fuit, ut quicumque poſt Carolum Magnum Romanorum Imperator dicendus erat, prius *auream Coronam* Romae de manu Pontificis Maximi reciperet. Unus excipiendus videtur Ludovicus Pius, cui Anno Chriſti DCCCXIII. idem Carolus Magnus Diadema Imperii impoſuit, & Imperatoris nomen contulit Aquiſgrani, minime exſpectatâ coronatione Romana. Sed par eſt credere, ad eum ſublimandum confluxiſſe etiam conſenſum Romani Pontificis. Et quod certiſſimum eſt, ut ſupra innui, Anno DCCCXVI. idem Ludovicus à Stephano IV. Papa in Gallias profecto ſe coronandum curavit. Glaber Radulphus Lib. I. Cap. V. Hiſtor. *Nimiùm* (ſcribebat circiter Annum Ch. 1045.) *condecens ac perhoneſtum videtur, atque ad pacis tutelam optimum decretum, ſcilicet ut ne quiſquam audacter Romani Imperii ſceptrum praepreperus geſtare Princeps appetat, ſeu Imperator dici, aut eſſe valeat, niſi quem Papa Sedis Romanae morum probitate elegerit aptum Reipublicae, eique commiſerit inſigne Imperiale.* Verùm ſplendidiſſimus ille ritus, ita ferente rerum viciſſitudine, jamdiu in deſuetudinem, ut omnes norunt, abiit, quum à paucis Saeculis Electione & Coronatione Germanica peractâ, continuo Electus incipiat non ſolum titulo Caeſaris uti, ſed & integram exercere Imperatoriam auctoritatem non ſecus in Germania, atque in Italia, parum curans, immo ne neceſſarias

(*) Reperitur in P. III. Tom. XI. hujus editionis noſtrae.

ceſſarias quidem putans reliquas duas Coronationes ad ampliſſimi honoris integritatem. Quare tum Romanam, tum Italicam Coronam ad umbratilem potius pompam noſtris temporibus redactam non injuriâ dicas. Quod plus etiam mirere, à nonnullis Saeculis vel ipſum nomen Italici Regni evanuiſſe videtur, quaſi unus praeſtantiſſimus Titulus *Imperatoris*, & *Imperii Romani*, Regnum Italicum, addo & Germanicum, abſorbuerit. Ludovicus quidem Pius is praecipue fuit, qui in ſuis Diplomatibus inſcribere ſe unice coepit *Romanorum Imperatorem*, praetermiſſo Titulo *Regis Francorum & Langobardorum*, ac ſi perſuadere vellet, ex vaſtiſſima ejus Monarchia, quae Italiam, Franciam, ac potiorem Germaniae partem complectebatur, unam ditionem efformatam fuiſſe, quae *Romanum Imperium* appellaretur. Attamen tum ipſe, tum ejus Succeſſores, ipſique Germanici Caeſares per longa tempora diſerte

A Annos Regni ab Annis Imperii diſtinxere, ut oſtenderent, ſe ea tenere titulis diverſis. Tandem verò nihil ferme aliud audiri coeptum eſt, quàm *Romanum Imperium*, ita ut jus illud, quod ab Auguſtis exercetur, non amplius appelletur auctoritas Regis Germaniae, aut Regis Italiae, ſed quidem Romanorum Imperatoris. B Statuendum tamen videtur, uti Regna Italiae ac Germaniae inter ſe diverſa ſunt, ita haec Regna diverſo titulo ac jure ſubeſſe Romanorum Imperatori Auguſto. Coronationis autem Romanae Ritum expreſſit eruditiſſimus Pater Martene Monachus Benedictinus Congregationis Sancti Mauri, Tomo III. Lib. 2. Cap. 9. de C Antiqu. Eccleſ. Ritibus. Adferam & ego, quae delibavi è vetuſto Pontificali Libro MSto, exiſtente Lucae apud olim Nobilem virum Fridericum Lucheſinium, & ante annos ferme quadringentos exarato. Ibi legebatur

O R-

ORDO I.

Ad benedicendum & coronandum Imperatorem.

CUm Rex in Imperatorem electus pervenerit ad Portam Collinam, quae eſt juxta Caſtellum Creſcentii, recipiatur honorifice à Clero Urbis cum Crucibus & thuribulis & proceſſionaliter deducatur uſque ad gradus Baſilicae Sancti Petri, cantantibus univerſis Reſponſorium: Ecce ego mitto Angelum meum &c. *Camerariis ejus miſſilia ſpargentibus ante ipſum, & Praefecto Urbis gladium praeferente. Cum autem pervenerit ante Baſilicam in platea, quae Cortina vocatur, deſtrandus eſt à Senatoribus uſque ad gradus praedictos, ubi eo deſcendente tradendus eſt equus, cui Rex inſederat, illis. Interim Summus Pontifex cum omnibus Ordinibus ſuis praeparet ſe in Secretario, tamquam celebraturus divina: & proceſſionaliter exiens uſque ad ſuggeſtum Archae, quae eſt in Capite graduum, ſuper faldiſtorium ibi ſedeat, aſcendentibus ſuper primum gradum à parte dextera Epiſcopis, & Presbyteris, & à ſiniſtra Diaconis Cardinalibus, & in proximiori gradu Subdiaconis & Acolitis, Primicerio & Cantoribus circa illos, cum Magnatibus & Nobilibus, Officialibus & Miniſterialibus Aulae Papalis. Tunc Rex cum Archiepiſcopis & Epiſcopis, Principibus & Magnatibus ſuis aſcendens ad Summum Pontificem, reverenter oſculatur ei pedem, & offerens ei aurum, quantum ei placuerit, benigne recipiatur ab eo ad oſculum &*

A *amplexum. Quo demum ſurgente, Rex ipſe à parte dextera, & Prior Diaconorum Cardinalium à ſiniſtra, deducat eum uſque ad Eccleſiam Sanctae Mariae in Turribus, ubi ante Altare, Subdiacono Evangelii textum tenente, Rex ſuper eum praeſtat corporaliter hujuſmodi juramentum.* Ego Ill. Rex Romanorum, annuente Deo futurus Impe-
B rator, promitto, ſpondeo, polliceor, atque juro coram Deo, & Beato Petro, me de cetero protectorem ac defenſorem fore Summi Pontificis, & ſanctae Romanae Eccleſiae, in omnibus neceſſitatibus & utilitatibus ſuis cuſtodiendis, & conſervando poſſeſſiones, honores, & jura ejus, quantum divino fultus adjutorio fuero,
C ſecundùm ſcire & poſſe meum, recta & pura fide. Sic me Deus adjuvet, & haec ſancta Dei Evangelia.

Plura ego non deſcripſi, quòd reliqua mihi viſa ſunt iis conformia, quae apud Odoricum Raynaldum & alios leguntur. Quicumque tamen argumento huic majorem lucem deſiderat, nunc à me accipiat, quae de
D Coronatione Auguſtorum memoriae prodidit Cencius Camerarius in Codice MSto Cenſuum Romanae Eccleſiae. Ibi duo *Ordines* habentur ad *benedicendum* Imperatorem, quorum alter brevis, alter fuſior. Primum profero.

O R D O II.

Coronationis Romanorum Imperatoris, atque Imperatricis.

A INcipit *Ordo Romanus ad benedicendum Imperatorem, quando Coronam accipit. Promiſſio Imperatoris:* In nomine Chriſti promitto, ſpondeo, atque polliceor ego N. Imperator coram Deo & beato Petro, me protectorem ac defenſorem eſſe hujus ſanctae Romanae Eccleſiae in omnibus utilitatibus, in quantum divino fultus

B fuero adjutorio ſecundùm ſcire meum & poſſe. *De hinc Orationem primam det Albanenſis Epiſcopus ante portam Argenteam Baſilicae Sancti Petri.* Deus, in cujus manu corda ſunt Regum, inclina ad preces humilitatis noſtrae aures miſericordiae tuae, & Imperatori noſtro N. famulo tuo tegimen tuae appone ſapientiae, ut hau-

C ſtis de tuo fonte conſiliis & tibi placeat, & ſuper omnia Regna praecellat. *Orationem vero ſecundam det Epiſcopus Portuenſis intra Eccleſiam beati Petri in medio Rotae:* Deus, inenarrabilis auctor Mundi, conditor generis humani, gubernator Imperii, confirmator Regni, qui ex utero fidelis amici tui Patriarchae noſtri A-

D brahae praeelegiſti Regem ſeculis profuturum, tu praeſentem Regem hunc cum exercitu ſuo per interceſſionem omnium Sanctorum uberi benedictione locupleta, & in ſolium Regni firmâ ſtabilitate connecte. Viſita eum, ſicut Moyſen in rubo; Jeſum Nave in proelio, Gedeon in agro, Samuelem in Templo, & illa eum bene-

E dictione ſiderea, ac ſapientiae tuae rore perfunde, qua beatus David in Pſalterio, Salomon filius ejus te remunerante percepit è caelo. Sis ei contra acies inimicorum lorica, in arduis galea, in proſperis patientia, in protectione clypeus ſempiternus. Praeſta, ut gentes illi teneant fidem, Proceres ſui habeant pacem, diligant caritatem, abſtineant ſe à cupiditate, loquantur juſtitiam, cuſtodiant veritatem; & ita Populus ille pullulet coalitus benedictione aeternitatis, ut ſemper maneant tripudiantes in pace victores. Quod ipſe praeſtare dignetur &c. *Deinde vadant ante Confeſſionem beati Petri Apoſtoli, & proſternat ſe pronum in terra. Et Archidiaconus faciat Letaniam. Quâ finitâ, Epiſcopus Oſtienſis ungat ei ex oleo exorcizato brachium dextrum & inter ſcapulas, & dicat hanc Orationem:* Domine Deus omnipotens, cujus eſt omnis poteſtas & dignitas, te ſupplici devotione, atque humillima prece depoſcimus, ut huic famulo tuo proſperum Imperatoriae Dignitatis concedas effectum, ut in tua diſpoſitione conſtituto ad regendam Eccleſiam tuam Sanctam nihil ei praeſentia officiant futuraque non obſiſtant, ſed inſpirante Sancti Spiritus tui dono, Populum ſibi ſubditum aequo juſtitiae libramine regere valeat, & in omnibus operibus ſuis te ſemper timeat, tibi jugiter placere contendat. Per &c. *Sequitur haec Oratio:* Deus Dei Filius Jeſus Chriſtus Dominus noſter, qui à Patre oleo exſultationis unctus eſt prae participibus ſuis, ipſe per praeſentem ſacri unguinis effuſionem, Spiritus Paracliti ſuper caput tuum infundat benedictionem, eamdemque uſque ad interiora cordis tui penetrare fa-

re faciat, quatenus hoc viſibili & tractabili dono inviſibilia percipere, & temporali Regno juſtis miſerationibus exſequuto, aeternaliter conregnare merearis; qui ſolus ſine peccato vivit, & gloriatur cum Deo Patre in unitate Spiritus Sancti, per &c. *Demum vero Pontifex Romanus ſurſum ante Altare imponit ei Diadema in capite, dicens:* Accipe ſignum gloriae, in nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti, ut ſpreto antiquo hoſte, ſpretiſque contagiis vitiorum omnium, ſic judicium & juſtitiam diligas, & ita miſericorditer vivas, ut ab ipſo Domino noſtro Jeſu Chriſto in conſortio Sanctorum aeterni Regni coronam percipias. Qui cum Patre & Spiritu Sancto vivit &c.

Sed haec nimis jejune. En ergo alterum *Ordinem*, in quo omnes ritus magnificae illius ſolemnitatis deſcribuntur, quales fruſtra fortaſſis alibi requiras.

ORDO III.

Coronationis Romanorum Imperatoris.

I*Ncipit Ordo Romanus ad benedicendum Imperatorem, quando Coronam accipit à Domino Papa in Baſilica Beati Petri Apoſtoli ad Altare Sancti Mauricii. Die Dominico deſcendit Electus cum Conjuge ſua ad Sanctam Mariam Tranſpadinam, quae eſt juxta Terebinthum: ibique recipitur honorifice à Praefecto Urbis, & Comite Palatii Lateranenſis, & Uxor ejus à Dativo Judice & Arcario. Et deducitur per Porticum, Clericis Urbis omnibus indutis cappis, planetis, dalmaticis, & tunicis, cum thuribulis, cantantibus:* Ecce mitto Angelum meum, *uſque ad ſuggeſtum areae ſuperioris, quae eſt in capite graduum ante portas aereas Sanctae Mariae in Turri. Ibi ſedet Dominus Papa in Sede ſua, circum ſtantibus Epiſcopis & Cardinalibus, Diaconis, & ceteris Eccleſiae Ordinibus. Tunc Electus Imperator cum Conjuge ſua & omnibus Baronibus ſuis, Clericis, & Laicis, oſculantur pedes Domini Papae: & Reginâ in partem cum ſupradictis ductoribus ſuis recedente, Electus jurat fidelitatem Domino Papae in hunc modum:* In nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti. Ego N. Rex, & futurus Imperator Romanorum, promitto, ſpondeo, polliceor, atque per haec Evangelia juro coram Deo, & beato Petro Apoſtolo, tibi N. beati Petri Apoſtoli Vicario fidelitatem, tuiſque Succeſſoribus canonice intrantibus; meque amodo Protectorem ac Defenſorem fore hujus Sanctae Romanae Eccleſiae, & veſtrae perſonae, veſtrorumque Succeſſorum in omnibus utilitatibus, in quantum divino fultus fuero adjutorio, ſecundùm ſcire meum ac poſſe, ſine fraude & malo ingenio. Sic me Deus adjuvet, & haec ſancta Evanlia. *Ibique Camerarius Domini Papae, Electi Pallam accipit ſibi habendam. Deinde quaerit ab eo Dominus Papa, ſi vult habere pacem cum Eccleſia. Eoque ter reſpondente:* Volo, *Dominus Papa dicit:* Et ego do tibi pacem, ſicut Dominus dedit Diſcipulis ſuis. *Oſculaturque frontem ejus & mentum (raſus enim eſſe debet) & ambas genas, poſtremo os. Tunc ſurgens Dominus Papa ter quaerit ab eo, ſi velit eſſe filius Eccleſiae. Et illo ter reſpondente:* Volo, *Dominus Papa dicit:* Et ego te recipio

pio ut filium Eccleſiae. *Et mittit eum ſub Manto, & ille oſculatur pectus Domini Papae; & accipit eum per dexteram manum, & Cancellarius ejus ſuſtentat eum à ſiniſtra. Electus verò ducitur per dexteram ad Archidiaconum Domini Papae; & ſic intrat per portam aeream, Clericis beati Petri cantantibus:* Benedictus Dominus Deus Iſraël, *uſque ad portam argentariam. Ibi dimittit eum Dominus Papa orantem, quem lento ſubſequitur gradu Regina cum ſupradictis ductoribus ſuis uſque ad ſupradictam portam argenteam. Electus verò completa Oratione ſurgit, & Epiſcopus Albanenſis dat ſuper eum hanc primam Orationem:* Deus, in cujus manu corda ſunt Regum, inclina ad preces humilitatis noſtrae aures miſericordiae tuae, & Principi noſtro famulo tuo N. tegimen tuae appone ſapientiae, ut hauſtis de tuo fonte conſiliis, tibi placeat, & ſuper omnia Regna praecellat. Per &c.

Poſt Dominus Papa ingreditur Eccleſiam beati Petri, Clericis ejuſdem Eccleſiae cantantibus reſponſorium: Petre amas me? *Quo completo, Dominus Papa benedicit. Deinde ſedet in Sede ſibi praeparata in dextera parte ejuſdem rotae. Completa Oratione Albanenſis Epiſcopi ingreditur Electus, & ſedet in praedicta Sede, Archipresbytero Cardinalium & Archidiacono hinc inde eum ducentibus, & juxta eum ſedentibus, ut doceant qualiter debeat Domino Papae in ſcrutinio reſpondere. Dominus Papa facit ſcrutinium in hunc modum. Septem Epiſcopis ſedentibus ad dexteram ejus, ſecundùm ordinem ſuum, Epiſcopi Theutonici ſedeant ad dexteram Electi, Cardinales & ceteri Ordines Eccleſiae ſedeant. Dominus Papa dicit:* Antiqua Sanctorum Patrum inſtitutio docet & praecipit, ut quiſquis eligitur, ut praeeſſe debeat, antea diligentiſſime

A examinetur cum omni caritate de fide Sanctae Trinitatis: & interrogetur de diverſis cauſis vel moribus, qui ſuo regimini congruunt, ſecundùm Apoſtolicum dictum: *Manum citò nemini impoſueris.* Et ut etiam is, qui ordinandus eſt, antea erudiatur, qualiter eum in ea praelatione conſtitutum oporteat converſari, ut excuſabiles ſint, qui ei manus imponunt.

B Eadem itaque auctoritate & praecepto interrogamus te, dilectiſſime fili, caritate ſincera, ſi omnem prudentiam tuam, quantum tua capax eſt natura, divino ſervitio mancipare volueris? *Reſpondet ita:* Toto corde volo in omnibus obedire & conſentire. *Interrogatur:* Vis mores tuos ab omni malo temperare, & quantum po-

C teris, Domino adjuvante, ad omne bonum commutare? *Reſpondet:* In quantum poſſum, volo. *Interrogatur:* Vis ſobrietatem cum Dei auxilio cuſtodire? *Reſpondet:* In quantum poſſum, volo. *Interrogatur:* Vis ſemper divinis mancipari negotiis, & à lucris turpibus eſſe alienus, quantum te humana permittit fragilitas? *Re-*

D *ſpondet:* In quantum poſſum, volo. *Interrogatur:* Vis humilitatem & patientiam in temetipſo cuſtodire, & alios ad hoc inclinare? *Reſpondet:* In quantum poſſum, volo. *Interrogatur:* Pauperibus & peregrinis, omnibuſque indigentibus vis eſſe propter nomen Domini affabilis, & miſericors? *Reſpondet:* Volo. *Et dicat Do-*

E *minus Papa:* Haec omnia, & cetera bona tribuat tibi Dominus, & cuſtodiat te atque corroboret in omni bono. *Et reſpondent omnes:* Amen. *Interrogatur:* Credis ſecundum intelligentiam tuam & capacitatem ſenſus tui Sanctam Trinitatem, Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum, unum Deum omnipotentem, totamque in Tri-

Trinitate Deitatem, coëſſentialem & conſubſtantialem, coaeternum & coomnipotentem, uniuſque voluntatis, poteſtatis, & majeſtatis; Creatorem omnium creaturarum, a quo omnia, & in quo omnia, quae ſunt in Caelo & in Terra, viſibilia & inviſibilia? *Reſpondet:* Aſſentio, & ita credo. *Interrogatur:* Credis ſingulam quamque in Sancta Trinitate Perſonam, unum Deum verum, plenum & perfectum? *Reſpondet:* Credo. *Interrogatur:* Credis ipſum Dei Filium Verbum Dei aeternaliter natum de Patre, conſubſtantialem, coomnipotentem, & coaequalem per omnia Patri divinitate, temporaliter natum de Spiritu Sancto ex Maria ſemper Virgine cum anima rationali, duas habentem nativitates, unam ex Patre aeternam, alteram ex Maria temporalem, Deum verum, & Hominem verum, proprium in utraque natura atque perfectum, non adoptivum, neque phantaſticum, unicum & unum Deum, Filium Dei in duabus naturis, ſed in unius perſonae ſingularitate impaſſibilem & immortalem divinitate, ſed in humanitate pro nobis, & pro noſtra ſalute paſſum verâ carnis paſſione, & ſepultum, ac reſurgentem à mortuis die tertia verâ carnis reſurrectione; die quadrageſimo poſt reſurrectionem cum carne, qua reſurrexit, & anima aſcendiſſe in Caelum, & ſedere ad dexteram Dei Patris, unde venturus eſt judicare vivos & mortuos, & reddere unicuique ſecundùm opera ſua, ſive bona fuerint, ſive mala? *Reſpondet:* Aſſentio, & per omnia credo. *Interrogatur:* Credis etiam Spiritum Sanctum, plenum & perfectum, verumque Deum ex Patre & Filio procedentem, coaequalem & coëſſentialem & coomnipotentem & coaeter- A num per omnia Patri & Filio? *Reſpondet* Credo. *Interrogatur:* Credis hanc Sanctam Trinitatem, non tres Deos, ſed unum Deum omnipotentem, aeternum, inviſibilem, & incommutabilem? *Reſpondet:* Credo. *Interrogatur:* Credis Sanctam Catholicam & Apoſtolicam unam eſſe veram Eccleſiam, in qua unum datur Ba- B ptiſma, & vera omnium remiſſio peccatorum? *Reſpondet:* Credo. *Interrogatur:* Anathematizas etiam omnem haereſim extollentem ſe adversùs Sanctam Eccleſiam Catholicam? *Reſpondet:* Anathematizo. *Interrogatur:* Credis etiam veram reſurrectionem carnis ejuſdem, quam nunc geſtas, & Vitam aeternam? *Reſpondet:* Credo. C *Interrogatur:* Credis etiam novi & veteris Teſtamenti, Legis & Prophetarum & Apoſtolorum unum eſſe Auctorem Deum, & Dominum omnipotentem? *Reſpondet:* Credo. *Et dicatur ei:* Haec Fides augeatur à Domino ad veram & aeternam Beatitudinem, dilectiſſime in Chriſto fili. *Et reſpondent omnes:* Amen.

D *Tunc vadit Dominus Papa ad Secretarium, & induit ſe Pontificalibus indumentis uſque ad Dalmaticam, quibus indutus ſedet. Interim Epiſcopus Portuenſis in medio rotae medianae dat hanc Orationem ſuper Electum:* Deus inenarrabilis Auctor Mundi &c. *Sicut in unctione Regis. Finita Oratione vadit Electus ad Chorum Sancti Gregorii cum praedicto Cardinalium Archi-* E *presbytero, & Archidiacono: quibus quaſi magiſtris uti debet in toto officio unctionis. Et induunt eum Amictu, & Alba, & Cingulo. Et ſic deducunt eum ad Dominum Papam in Secretarium. Ibique faciat eum Clericum. Et concedit ei Tunicam & Dalmaticam & Pluvialem & Mithram, Caligas & Sandalia, quibus utatur in Corona ſua. Et ſic indutus*

ſtat

ſtat ante Dominum Papam. Verum completo ſcrutinio exit Oſtienſis Epiſcopus ad portam Argenteam, ubi Regina cum Judicibus & Baronibus ſuis praeſtolatur, & dat ei hanc Orationem: Omnipotens aeterne Deus, fons & origo bonitatis, qui ſemen & ſexus fragilitatem nequaquam reprobando adverſaris, ſed dignanter comprobando potius eligis, & qui infima Mundi eligendo quaeque fortia confundere decreviſti, quique aeternae gloriae, virtutiſque tuae triumphum in manu Judith feminae ...... Judaicae plebi de hoſte ſaeviſſimo reſignare voluiſti, reſpice, quaeſumus, ad preces humilitatis noſtrae, & ſuper hanc famulam tuam N. quam ſupplici devotione in Reginam eligimus, benedictionum tuarum dona multiplica, eamque dexterâ tuae potentiae ſemper & ubique circumda, ut verbo muniminis tui undique firmiter protecta, viſibilis ſeu inviſibilis hoſtis nequitias triumphanter expugnare valeat, & una cum Sarra atque Rebecca, Lia & Rachel, beatis reverendiſque feminis, fructu uteri ſui foecundari, ſeu gratulari mereatur ad decorem totius Regni, ſtatumque ſanctae Dei Eccleſiae regendum, nec non protegendum, per Chriſtum Dominum noſtrum, qui ex intemerato Beatae Mariae Virginis utero naſci, viſitare ac renovare hunc dignatus eſt Mundum. Qui tecum vivit & regnat Deus in unitate Spiritus Sancti, per immortalia ſecula ſeculorum. Amen. *Qua Oratione completa, unus de Cardinalibus Presbyteris, cui Prior praeceperit, & de Diaconibus ſimiliter unus, cui Archidiaconus juſſerit, Reginam deducant uſque ad Altare Sancti Gregorii; ibique exſpectet, donec Dominus Papa cum ſua proceſſione exeat. Completis igitur omnibus ſupradictis, Miniſtri induant Dominum Papam Planetam & Pallium; & impoſitâ Mithrâ procedat, Ordinibus de more procedentibus. Poſt quem vadat Electus cum ſupradictis ductoribus ſuis, quem ſequatur Uxor ejus uſque ad Arcam beati Petri. Tunc Primicerius cantat introitum cum Schola, &* Kyrie Eleiſon *& ſilet. Dominus Papa aſcendit ad Altare, & poſt confeſſionem dat pacem Diaconibus, & incenſat. Poſt incenſum aſcendit ad Sedem. Electus verò inter haec & Uxor ejus proſternuntur ante Arcam beati Petri, & Archidiaconus facit Letaniam. Qua finita exuitur ſolo Pluviali dimiſſo. Epiſcopus Oſtienſis ungat brachium dextrum de oleo exorcizato, & inter ſcapulam, & dicit:* Domine Deus omnipotens, cujus eſt omnis poteſtas & dignitas, te ſupplici devotione atque humillima prece depoſcimus, ut huic famulo tuo proſperum Imperatoriae dignitatis concedas effectum, ut in tua diſpoſitione conſtituto, ad regendam Eccleſiam tuam nihil ei praefinita (*) officiant, futuraque non obſiſtant; ſed inſpirante Sancti Spiritus tui dono, Populum ſibi ſubditum, aequo juſtitiae libramine regere valeat, & in omnibus operibus ſuis te ſemper timeat, tibique jugiter placere contendat. Per Dominum &c. *Sequitur Oratio:* Deus Dei Filius Jeſus Chriſtus Dominus noſter, qui à Patre oleo exſultationis unctus eſt prae participibus ſuis, ipſe per praeſentem ſacri unguinis infuſionem, Spiritus Paracliti ſuper caput tuum fundat benedictionem, eamdemque uſque ad interiora cordis tui penetrare faciat: quatenus hoc viſibili & tractabili dono inviſibilia percipere, & temporali Regno juſtis moderaminibus exſequuto, aeternaliter cum eo regnare merearis. Qui ſolus

(*) In Ordine II. ſupra deſcripto habetur. *praeſentia*.

ſolus ſine peccato Rex Regum vivit & gloriatur cum Deo Patre in unitate ejuſdem Spiritus Sancti, &c.

Poſt Regis unctionem ſequitur Benedictio Reginae ante Altare. Deus, qui ſolus habes immortalitatem, lucemque habitas inacceſſibilem, cujus Providentia in ſui diſpoſitione non fallitur; qui feciſti quae futura ſunt, & vocas ea, quae non ſunt, tamquam ea, quae ſunt: qui ſuperbos aequo moderamine de Principatu ejicis, atque humiles dignanter in ſublime provehis: ineffabilem miſericordiam tuam ſupplices exoramus, ut ſicut Eſther Reginam Iſraël, cauſſâ ſalutis, de captivitatis ſuae compede ſolutam ad Regis aſſumi thalamum, Regnique ſui conſortium tranſire feciſti, ita hanc famulam tuam N. humilitatis noſtrae benedictione, Chriſtianae plebis gratiâ ſalutis, ad dignam ſublimemque Regis noſtri copulam, Regnique ſui participium miſericorditer tranſire concedas. Et ut Regali foedere conjugii ſemper manens pudica, proximam dignitatis palmam continere queat, ubi Deo vivo & vero in omnibus & ſuper omnia jugiter placere deſideret & te inſpirante, quae tibi placita ſunt, toto corde perficiat. Per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum. *Sequitur:* Sacri unctio olei in pectore Reginae Spiritus Sancti gratia humilitatis noſtrae officio copioſa deſcendat, ut ſicut manibus noſtris indignis oleo materiali oblita pingueſcit exterius, ita ejus inviſibili unguimine delibuta impinguari merearis interius, eâque ſpirituali unctione perfectiſſime ſemper imbuta, & illicita declinare tota mente & ſpernere diſcas ſeu valeas, & utilia animae tuae jugiter cogitare, optare, atque operari queas, auxiliante Domino noſtro Jeſu Chriſto, qui cum Patre & eodem Spiritu Sancto vivit & regnat Deus in ſecula ſeculorum. Amen. *Poſt haec Dominus Papa deſcendit à Sede, & vadit ad Altare Sancti Mauritii, ſequente Electo & Regina. Et Domino Papa ſtante ſuper limen in introitu Altaris, Electus ſtet ante eum in medio rotae; ad cujus dexteram ſtet Regina cum ſex Epiſcopis Palatii Lateranenſis in rotis, quae ſibi poſitae ſunt, circumſtantibus* (*), *ſeptimo in officio Altaris Domino Papae ſerviente. Tunc Oblationarius Prior & Secundus ſumant Coronas Electi & Reginae de Altari Sancti Petri, & ponant ſuper Altare Sancti Mauritii. Tunc Dominus Papa det Annulum Electo, & dicat:* Accipe Annulum, ſignaculum, videlicet ſanctae Fidei, ſoliditatem Regni, augmentum potentiae; per quem ſcias triumphali potentia hoſtes repellere, haereſes deſtruere, ſubditos coadunare, & Catholicae Fidei perſeverabilitati connecti. Per &c. *Oratio poſt Annulum datum:* Deus, cujus eſt omnis poteſtas & dignitas, da famulo tuo proſperum ſuae dignitatis effectum, in qua te remunerante permaneat, ſemperque teneat, tibique jugiter placere contendat. Per Chriſtum &c. *Hinc cingit eum Gladio, & dicit:* Accipe hunc Gladium cum Dei bene✠dictione tibi collatum, in quo per virtutem Spiritus Sancti reſiſtere & ejicere omnes inimicos tuos valeas, & cunctos ſanctae Dei Eccleſiae adverſarios, Regnumque tibi commiſſum tutari, atque protegere caſtra Dei, per auxilium invictiſſimi triumphatoris Domi-

(*) In margine adnotatur: *ſecundum antiquam conſuetudinem loquitur.*

Domini noſtri Jeſu Chriſti, qui cum Patre in unitate Spiritus Sancti vivit & regnat in ſecula ſeculorum. Amen. *Oratio poſt Gladium:* Deus, qui providentiâ tuâ caeleſtia ſimul & terrena moderaris, propitiare Chriſtianiſſimo Regi noſtro, ut omnis hoſtium ſuorum fortitudo virtute Gladii ſpiritualiter frangatur, atque pro illo pugnante penitus conteratur. Per Chriſtum &c.

Hinc coronetur. Tunc Archidiaconus accipiat Coronam de Altari Sancti Mauritii, & porrigat Domino Papae. Quam quum Dominus Papa poſuerit ſuper caput Electi, dicat hanc Orationem: Accipe ſignum gloriae in nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti; ut ſpreto antiquo hoſte, ſpretiſque contagiis omnium vitiorum, ſic judicium & juſtitiam diligas, & ita miſericorditer vivas, ut ab ipſo Domino noſtro Jeſu Chriſto in conſortio Sanctorum aeterni Regni coronam percipias. Qui cum Patre &c. *Impoſitio Coronae ſuper caput Reginae. Quam quum imponit Dominus Papa ſuper caput ejus, imponant manus ſeptem Epiſcopi; & dicat Dominus Papa alta voce: ſeptem Epiſcopi taceant;* Accipe Coronam Regalis excellentiae, quae licèt ab indignis, Epiſcoporum tamen manibus capiti tuo imponitur. Unde velut haec exterius auro eſt & gemmis redimita, ita tu interius auro ſapientiae, virtutumque gemmis decorari contendas, quatenus poſt occaſum hujus Seculi cum prudentibus Virginibus ſponſo perenni Domino noſtro Jeſu Chriſto digne & laudabiliter occurras, januamque caeleſtis Regni cum eodem ingredi merearis. Qui cum Deo Patre & Spiritu Sancto vivit & regnat Deus per infinita ſecula ſeculorum. Amen. *Heic det Dominus Papa Sceptrum Imperatori, & dicat:*

A Accipe Sceptrum Regiae poteſtatis inſigne, virgam ſcilicet rectam Regni, virgam virtutis, qua te ipſum bene regas, ſanctam Eccleſiam, Populumque Chriſtianum tibi à Deo commiſſum Regia virtute ab improbis defendas, pravos corrigas, rectos pacifices, & ut viam rectam tenere poſſint, tuo juvamine dirigas; qua-
B tenus de temporali Regno ad aeternum pervenis, ipſo adjuvante, cujus Regnum & Imperium ſine fine permaneat in ſecula ſeculorum. Amen. *Oratio poſt datum Sceptrum:* Omnium Domine fons bonorum, cunctorumque Deus inſtitutor profectuum, tribue, quaeſumus, famulo tuo N. adeptam bene regere dignitatem, &
C à te ſibi praeſtitum honorem corroborare dignare. Honorifica eum prae cunctis Regibus terrae. Verbi eum benedictione locupleta, & in ſolio Regni firmâ ſtabilitate conſolida. Viſita eum in ſobole. Praeſta ei prolixitatem vitae. In diebus ejus ſemper oriatur juſtitia, ut cum jocunditate & laetitia aeterno glorietur
D in Regno; per Dominum &c. *Poſt haec Dominus Papa cum ſuis Miniſtris ad Altare beati Petri revertitur. Tunc Praefectus Urbis & Primicerius Judicum deducant Imperatorem; Imperatricem vero Praefectus Navalis, & Secundicerius Judicum.*

Quibus in locis ſuis jam ſtantibus, Dominus Papa incipit: Gloria in ex-
E celſis Deo &c. *Et Schola reſpondet. Deinde dicit hanc Orationem:* Deus Regnorum omnium &c. *Qua finita, Archidiaconus cum ceteris Palatii Diaconibus & Primicerio & Subdiaconis inter Crucem & Altare incipiunt has laudes:* Exaudi Chriſte. *Schola cum Notariis in Choro reſpondet:* Domino noſtro C. à Deo decreto ſummo Pontifici & univerſali Papae, vita. *Et hoc ter.*

Ite-

Iterum dicit Archidiaconus cum adſtantibus ſibi: Exaudi Chriſte. *Et Schola cum Notariis reſpondet:* Domino noſtro N. à Deo coronato, magno & pacifico Imperatori, vita & victoria: *tribus vicibus.* Exaudi Chriſte. *Reſpondet Schola:* Dominae noſtrae N. ejus conjugi, excellentiſſimae Imperatrici, vita: *tribus vicibus. Item:* Exaudi Chriſte. *Reſpondet:* Exercitui Romano & Theutonico vita & victoria: *tribus vicibus. Item:* Salvator Mundi: *Reſpondent:* tu illos adjuva: *tribus vicibus. Item:* Sancte Michaël. *Reſpondent:* tu illos adjuva; *ter.* Sancte Gabriel. *Reſpondent:* tu illos adjuva; *ter.* Sancte Petre. *Reſpondent:* tu illos adjuva; *ter.* Sancte Paule. *Reſpondent:* tu illos adjuva; *ter.* Sancte Johannes. *Reſpondent:* tu illos adjuva; *ter.* Sancte Gregori. *Reſpondent:* tu illos adjuva; *ter.* Sancte Maurici. *Reſpondent:* tu illos adjuva; *ter.* Sancte Mercuri. *Reſpondent:* tu illos adjuva; *ter. Item:* Chriſtus vincit; Chriſtus regnat; Chriſtus imperat. *Reſpondent: alii ſimiliter ter.* Spes noſtra *Reſpondent:* Chriſtus vincit. Salus noſtra. *Reſpondent:* Chriſtus vincit. Victoria noſtra. *Reſpondent:* Chriſtus vincit. Honor noſter. *Reſpondent:* Chriſtus vincit. Gloria noſtra. *Reſpondent:* Chriſtus vincit. Murus noſter inexpugnabilis. *Reſpondent:* Chriſtus vincit. Laus noſtra. *Reſpondent:* Chriſtus vincit. Triumphus noſter. *Reſpondent:* Chriſtus vincit. Ipſi laus, honor, & imperium per immortalia ſecula ſeculorum. Amen. *Hac Laude finita, legitur Epiſtola, & cantatur Graduale &* Alleluja. *Poſt quae Imperator & Imperatrix deponunt Coronas. Tunc legitur Evangelium. Poſt quod Imperator deponit Gladium, & aſcendit ad ſedem Domini Papae, Imperatrice ſequente. Et offert Domino Papae panem ſimul, & cereos, & aurum. Singillatim verò Imperator vinum. Imperatrix aquam, de quibus debet eâ die fieri Sacrificium. Quibus finitis revertuntur ad loca ſua. Quum autem Praefatio incipit, Imperator extrahit Pluvialem, & induitur Manto proprio. Quum datur Pax Domini, aſcendit ad communicandum, indutus proprio Manto, & Imperatrix cum eo. Et accepta communione iterum redeunt ad loca ſua. Finitâ vero Miſſâ accedat ad Imperatorem Comes Palatii, & diſcalciet eum Sandaliis & Caligis, & calciet eum ocreas Imperiales & Calcaria Sancti Mauritii. Et acceptis Coronis ſequantur Dominum Papam pergentem ad equitandum, deducti uſque ad equos à ſupradictis ductoribus. Quum Dominus Papa venerit ad equum, Imperator teneat ſtapham; & coronetur, & intret in proceſſionem. Imperator cum ſuis ductoribus eum ſequatur. Imperatrix vero cum ductoribus ſuis ſequatur Imperatorem. Ceteri Barones ſequantur. Clerici Urbis omnes, ſicut ſoliti ſunt, laudes faciant per loca ſua. Judaei ſimiliter in loco ſuo. Coronetur Civitas. Campanae ſonent omnes. Camerarii Imperatoris praecedant, & ſequantur, nummos projicientes, & equitantium iter non impediatur. Quumque pervenerint ad aſcenſorium, Prior Cardinalium Sancti Laurentii foras muros, incipit Laudes, ſicut mos eſt, & ceteri reſpondent. Quibus finitis Imperator deſcendit, & tenet ſtapham Domino Papa deſcendente, depoſitâ prius Coronâ. Deinde ducitur Dominus Papa ab Imperatore & Praefecto Urbis uſque ad cameram majoris Palatii: ubi inde ſeparentur. Imperatrix verò deducitur à Primicerio & Secundicerio Judicum uſque ad cameram Juliae Imperatricis; in qua ipſa comedere debet cum Epiſcopis & ceteris Baronibus ſuis. Camerarii Imperatoris cum Camerario Domini Papae dent Presbyterium*

terium omnibus Ordinibus ſacri Palatii, *Pontifice & Imperatore in camera pauſantibus*. *Quo peracto comedat Imperator ad dexteram Domini Papae*, *ceteris in locis ſuis ſedentibus*. *Finito prandio ſurgat unus ex Diaconibus*, *quem Archidiaconus juſſerit*, *& legat Lectionem*, *qua perlecta ſurgant Cantores*, *& cantent quod ſoliti ſunt*. *Finito cantu*, *ſurgant omnes cum benedictionibus*. *Dominus Papa redeat ad cameram ſuam*, *Imperator ad cameram Juliae*. *Electus deſcendens de Monte Gaudii*, *& veniens ad Ponticellum*, *jurat hoc ſacramentum Romanis:* Ego N. futurus Imperator juro me ſervaturum Romanis bonas conſuetudines, & firmo chartas tertii generis & libelli ſine fraude & malo ingenio. Sic me Deus adjuvet, & haec ſancta Dei Evangelia. *Ad Portam Collinam ſimiliter jurare debet*. *In gradibus Sancti Petri ſimiliter*.

Multa heic ſunt, quae non mediocrem eruditionis ſegetem praeberent, ſi mihi in ejuſmodi campo exſpatiari animus foret. Unum tantummodo delibabo. Vetuſtiſſimus mos fuit, ac perpetuò deinde ſervatus, ut in Romana coronatione, novi Imperatoris juſſu ac liberalitate, effuſe projicerentur nummi in Populum plaudentem. Legitur in primo Ordine: *Camerariis ejus miſſilia ſpargentibus*. Uſus eſt Latiniſſimo verbo Scriptor; notum quippe eſt, *Miſſilia* ab antiquis appellata fuiſſe dona in Populum ab Auguſtis conjecta; eaque interdum ex mera pecunia fuerunt, uti docet Svetonius in Caligula Cap. 37. In Ordine Tertio clarius haec videas explicata: *Camerarii Imperatoris praecedant*, *& ſequantur*, *nummos projicientes*. Proinde idem factum à Berengario I. Auguſto in ſua coronatione, ſcripſit Anonymus illius Panegyriſtes Lib. IV. de Laudib. Berengarii, Part. I. Tom. II. Rer. Italicarum; ad quem locum Valeſius multa congeſſit. Donizo quoque in Vita Mathildis Lib. II. Cap. XVIII. coronationem Romanam deſcribens Henrici V. inter Auguſtos Quarti, ait:

Antiquo more proceſſio Regis honore
Facta fit extenſa, *nummis ejus cooperta*.

Reliqua exempla praetereo. Neque heic conſiſtebat Imperatorum liberalitas; effundenda eis etiam fuere dona, non tamen palam, in quoslibet Romanae Curiae Ordines. Hoc diſcas ex illis Ordinis Tertii verbis: *Camerarii Imperatoris cum Camerario Domini Papae dent Presbyterium omnibus Ordinibus Sacri Palatii*. Animadverte vocem *Presbyterium*. Ejuſmodi nomine apud Romanos deſignabantur *dona*, quae Pontifices Eccleſiaſticae ſuae Curiae conferebant in ſua Coronatione, immo quotannis. Cujus rei adhuc veſtigia ſuperſunt. Immo & Senatui Romano Pontifices ſeſe liberales praebere conſueverunt: idque occurrit conſtitutum in Charta concordiae Anno MCLXXXVIII. initae inter Clementem III. Papam & Senatum Populumque Romanum, quam evulgavit magnus Annalium Eccleſiaſticorum parens, & ego emendatam & auctam infra recudam in Diſſertatione Quadrageſima ſecunda *de Cognominum origine*. Ibi legitur: *Vos autem* (ideſt Papa) *dabitis per tempora Beneficia*, *& Presbyteria conſueta*. Antea, ideſt Anno MCLXXXIII. acris diſcordia fuerat inter Lucium III. Papam & Romanos *ſuper Conſuetudinibus quibuſdam*, *quas Praedeceſſores ſui facere ſolebant*, *quas praedictus Papa juravit ſe numquam facturum*. Haec ſunt verba Rogerii Hovedeni in Annalibus. In-

ter

ter haſce Conſuetudines à Lucio III. improbatas, veri mihi videtur ſimile, fuiſſe etiam annua dona, quae Senatui Romano conferre ejus Praedeceſſores conſueverant. Ceterum *Presbyterii* voce ſignificata fuiſſe ejuſmodi donativa, antea monuerunt Marci fratres in Hierolexico, & Du-Cangius in Gloſſario Latin., ſed potiſſimum ea oſtendunt, quae Cardinalis Baronius ad Annum MCXCI. ex eodem Codice MSto Cencii Camerarii depromſit, ſed à nuper editis diverſa, ſpectantia ad ritum Electionis, Conſecrationis, & Coronationis Romanorum Pontificum. Nam & ii pecuniam projicere in Populum cogebantur, ac inſuper tum Romanae Eccleſiae Cardinalibus, & cunctis ſacrae Curiae Officialibus, tum etiam praefecto Urbis, Senatoribus, aliiſque Populi Romani Miniſtris ſtata dona tribuere. Audi Cencium ipſum in haec verba loquentem: *Miſſâ autem celebrata, revertitur ad Palatium coronatus cum proceſſione & honore arcuum, repraeſentatione Legis à Judaeis, ac thuribulorum à Clericis Romanis, & jactibus totidem* (ideſt pecuniae) *& tanta quantitate factis, ſicut in ſecunda Feria poſt Paſcha. Sciendumque eſt, quod Cardinales omnes, Graeci, Primicerius cum Schola Cantorum, Praefectus, Senatores, Judices, & Advocati, Scriniarii, Praefecti navales, Schola Crucium, & Capellani, tale Presbyterium, & taliter datum accipiunt, quale in die Paſchae ſuperius nominatum recipiunt. Subdiaconi autem ſinguli ſingulos Meloquinos* (nummorum genus) *habent. Univerſae etiam Scholae Palatii, Clerici Romani pro thuribulo, Judaei pro repraeſentatione Legis, ſtructura Arcus, tale Presbyterium recipiunt & taliter, qualiter datur in Coronationibus aliis Domini Papae: Familia quoque & Curiales Presbyterium habent juxta Camerarii voluntatem.* Uſus eſt & voce *Presbyterii* Gregorius Magnus Papa, ut alios Scriptores praeteream. *Rogas* quoque appellata id genus donativa reperimus; eademque vox occurrit non ſemel apud Anaſtaſium Bibliothecarium, idem ſignificans atque *Presbyterium*. Et ex ipſo quidem Anaſtaſio conſtat, vel antiquiſſimos Romanos Pontifices *Rogas ſolitas* dediſſe Clero, ſimulque & Optimatibus Romanis, eaſque interdum pro ſua liberalitate ampliaſſe.

Sed quando commemoratus eſt *jactus* nummorum in Coronatione Papae, addendum eſt, aliis quoque temporibus in uſu fuiſſe Romano Pontifici pecuniam effundere in Populum, quum ſcilicet ſolenni more procedebat. In Cencii Camerarii Codice MSto, Cap. *Quid debeat facere Dominus Papa in ſecunda die Paſchae*, iſta leguntur: *Coronabatur in capite graduum Sancti Petri: deinde ſolemniter equitabat ad Lateranum per viam Papae uſque ad viam de Calcariis, & domum Cencii Muſca-in-pugno* (ſubdit Grimaldus: *quae hodie etiam eſt Familiae Cenciae*) *ubi eſt cloaca; & tranſeundo ante Eccleſiam Sancti Nicolai uſque ad Amygdalam* (Grimaldus adnotat: *ibi eſt hodie Ulmus Cloacae magnae Matthejorum*) *ab Amygdala ad Sanctum Laurentium penſilem* (Grimaldus addit: *hodie Sanctus Salvator Polonorum*). *Hinc ad Porticum Sancti Marci, & angulum quatuor Columnarum* (Grimaldus: *hodie Macellum Corvinorum*)*; deinde per Clivum Argentarii ad Arcum de Miranda; & inde ad Turrim Comitum* (Grimaldus: *tunc de Cartularia Frajapanorum dictam, in qua Alexander III. ſe recepit, fugiens ingens periculum Friderici I. Imperatoris, Romam hoſtiliter ingreſſi, & hinc in habitu peregrini Cajetam*

aufugit, *ut narrat Romualdus Salernitanus*). *Poſtea ad Sanctum Nicolaum de Coloſſeo* (Grimaldus: *quae fortaſſe eſt illa hodie profanata juxta Coloſſeum*). *Et à Sancto Nicolao de Coloſſeo uſque ad Sanctam Mariam de Ferrariis; deinde ad domum Johannis Papae* (Grimaldus: *haec domus fuit ibi uſque ad tempora Pii IV.*, *quam imperitum vulgus domum Johannis feminae Papae vocabat*, *& erat juxta Eccleſiam Sancti Clementis*). *Deinde uſque ad angulum Sancti Clementis. Et ab angulo uſque ad Palatium Lateranenſe Seneſcalcus ad dimovendum Populum*, *jactus pecuniarum faciebat in Turri Stephani Ser Petri in capite Parionis* (Grimaldus: *quae domus Stephani*, *ſeu Petri erat*, *ubi nunc Eccleſia Sanctae Caeciliae Turris campi*, *ſive Montis Jordani*, *ex Caeremoniali Gregorii X. Papae*. *In Palatio Cencii Muſca-in-pugno ex feneſtris dicti Palatii ad Sanctum Marcum*, *& ad Sanctum Adrianum; ex Palatio Sanctae Martinae*, *occurrebant Judaei Summo Pontifici cum Lege*, *ante praedictam Turrim Stephani Ser Petri in capite Parionis*). Haec etiam Cencius ſubnectit: *Quum vero pervenerit ad Sanctum Adrianum*, *alius de Curialibus aſcendens Palatium Sanctae Martinae*, *facit ibi jactum ob memoratam cauſſam*, *ut ſic multitudo*, *quae impedimentum praeſtat Domino Papae*, *removeri poſſit*, *denariis ipſis colligendis intendens. Si Dominus Papa conſecratur*, *vel eligitur extra Urbem*, *quum venerit Romam*, *ad Capellam Sanctae Mariae Magdalenae ad radicem Montis-mali deſcendit*, *& intrat cum Cardinalibus ipſam Capellam*, *& ibi recipit Pluviale & Mitram; & poſtea equitat & procedit. Et Judaei ſibi occurrunt cum Lege & laudibus. Et veniunt omnes Clerici induti*, *cum Crucibus & Vexillis & thuribulis*, *cum capſa cum thure. Et quaelibet Eccleſia occurrit ipſi Papae cum thuribulo. Papa imponit incenſum; & illi incenſant Papam; & ita faciunt omnes Eccleſiae*. Haec ille, uſui Eruditorum poſthac futura. Poſtremo tandem loco Romanam Imperatorum Coronationem reſumens ajo, fuiſſe tempora, quibus praeter Coronam Imperialem, *aureus* quoque *circulus* in Coronatione novo Imperatori conferebatur. Erat is Corona ſine radiis aut liliis, nudo circulo aureo conſtans, ideo traditus, ut Patricius Romanorum ſignificaretur. Locupletiſſimum teſtem habemus Leonem Oſtienſem Lib. 2. Cap. 79. Chronici Caſinenſis. *Eidem*, ait, *Henrico* (ſcilicet inter Auguſtos Secundo, qui Anno MXLVI. Romae Coronam ſuſcepit) *Patriciatus honorem Romani contribuunt*, *eumque praeter Imperialem Coronam*, *Aureo Circulo uti decernunt*. Paria habet de Lothario II. Auguſto Petrus Diaconus Lib. 4. Cap. 119. ejuſdem Chronici Caſinenſis, & Acerbus Morena in Hiſtor. Laudenſ. de Friderico I. Imperatore. An ante Annum à Chriſto nato Milleſimum ejuſmodi Ritus viguerit, nondum mihi deprehendere licuit. Neque plura addam. Ordinem in Coronatione Regis Italiae ſervatum jamdiu dedi in Comment. *de Corona Ferrea* Tom. II. Anecdot. meorum (*).

DE

(*) Reminiſcatur Lector, quae in calce columm. 143. & 158. Voluminis iſtius monuimus de *Anecdotis*, & ſic deinceps, ne multi ſimus.

DE OFFICIIS
DOMUS REGIAE.
DISSERTATIO QUARTA.

DISSERTATIO QUARTA.

PAuca nunc praefari juvat de *Officiis domus Italicorum Regum*, antequam praecipuos barbaricorum temporum Magiſtratus aggrediar. Pauca, inquam; heic enim infelicius quàm alibi antiqua monumenta nos deficiunt. Facile fuit Romanarum Antiquitatum cultoribus Saeculo proxime praeterito congerere & explicare Officia vel minutiora domus Auguſtae, ſive Romanorum veterum Imperatorum. Nam ſive Ethnicae ſuperſtitionis monitum foret, ſive inanis gloriae cupido, non Magnates tantùm, ſed & ipſum vulgus, ipſique etiam Servi, tumulo ſuo epigraphen marmore inſcriptam adjungere conſueverunt, quae poſteris munerum à ſe geſtorum, ac officiorum quorumvis memoriam ſervaret. Ex hiſce eruditis Romanorum temporum lapidibus quanta adhuc copia ſuperſit, nihil eſt, quod ego Lectorem moneam. Verùm Saeculis Langobardicis, Francicis, & Germanicis, aliis moribus Italia eſt uſa. Vix ullus è vulgo titulum ſuo ſepulcro apponebat: quippe una foſſa multorum corpora fere ſemper excepit. Unis Principibus, Epiſcopis, aliiſque Regni Primatibus, interdum Epitaphia fuere poſita; ſed & pleraque ex iis cecidere, aut injuriâ temporum, ſive lapicidarum, exciſa, aut in novas A ſubſtructiones barbarice conjecta. Aliquid tamen dicam. Nulla dubitatio eſt, quin Italicorum Regum aula complurium Officiorum ſplendore niteret, tum iis, qui Regi ac Reginae in Palatio famulabantur, quum aliis, quos Rex ad regendos Populos, ad aerarii Regii reditus colligendos, ad gubernandas militares copias eligebat. Prae- B ter Nobilium, aliorumque Liberorum hominum miniſteria, ingens Servorum copia tum in Palatio, tum extra, ab eorum nutibus pendebat. Jam Paullus Diaconus Lib. III. Cap. XVI. teſtis eſt, quo tempore Autharis Rex conſtitutus fuit, *Duces, qui tunc erant, omnem ſubſtantiarum ſuarum medietatem Regalibus uſibus tribuiſſe, ut* C *eſſe poſſet, unde Rex ipſe, ſive qui ei adhaererent, ejuſque obſequiis per diverſa Officia dediti, alerentur*. Porro alii ex hiſce Regiis Miniſtris, ſeu familiaribus, ad majora miniſteria, alii ad minora, alii denique ad minima adhibebantur. Idem factum à Francicis, Italicis, Germanicis Imperatoribus ac Regibus, unuſquiſque intel- D ligit. Peculiaribus autem Diſquiſitionibus ego infra agam de *Ducibus*, *Marchionibus*, *Comitibus ſacri Palatii*, *Comitibus ordinariis*, *Sculdaſciis*, *Judicibus*, *Caſtaldiis*, *Vaſſis*, *Miſſis Regiis*, *Scabinis*, *Centenariis*, *Decanis*, *Notariis*, aliiſque hujuſmodi Regum Miniſtris. Nunc pauca alia Officia complectar, prout illa memoriae meae E ſeſe offerent.

Ita-

Itaque Aula Regum Langobardorum ſuum habuit *Majorem Domus*, non qualem ex ſumma inertia Francorum Reges Merovingicae ſtirpis habuere, qui videlicet demto nomine Regis, omnem Regiam poteſtatem atque auctoritatem abſorberet; ſed Praefectum Palatio, ſive Oeconomiae ac Familiae Regiae: nam id ei munus injunctum puto. Adhuc in Italicorum Principum Palatiis dignitas iſta perdurat, ac nomen *Maggiordomo*. Publici juris fecit Ughellius Tomo I. Ital. Sacr. in Epiſcop. Arretin. Judicatum *Ambroſii*, qui *Illuſtris Majordomus* appellatur, *in Civitate Arretina* habitum *Anno Tertio Liutprandi Regis*, *Indictione XI. menſe Auguſti*. Sed ſcribe *Indictione XIII.* ut in Diplomate ſubſequenti ipſius Liutprandi; hoc eſt Anno Chriſti DCCXV. Is ergo tunc *Major domus* Regalis Aulae Ticinenſis, & ob negotia Regni in Tuſciam à Liutprando Rege miſſus, litem inter Arretinum & Senenſem Epiſcopos ferventem diremit; neque ob hoc Judicatum opinari cogimur, plures Regi Liutprando fuiſſe Majores domus, quum unus potuerit eſſe (atque ita fuiſſe non aegre mihi perſuadeo) Ticinenſi Palatio praefectus, & aliqua de cauſſa in Tuſciam profectus. Hinc autem habemus, multum dignitatis & auctoritatis fuiſſe *Majori domus* apud Langobardos Reges, quando is Judex ſedebat inter Epiſcopos, ex delegatione tamen, ut opinor, Regis ipſius. *Stratoris* quoque munus occurrit in Langobardorum Palatio. Hujus cura erat ſternere & parare equos Regi, ipſique adeſſe, ac manum praebere, dum equum aſcenderet, & equitantem pone ſequi. Itaque ad *Stratorem* ſpectabat, ſtapedem (nunc *la Staffa*) tenere Principi equum inſilienti. Ac propterea Imperatores ipſi pro reverentia Sancti Petri Apoſtolorum Principis dedignati minime fuerunt ſtapiam tenere Romano Pontifici, ac Stratoris officio tunc fungi. Cujus rei etſi obvia ſunt exempla, unum tamen excerpere juvat ex MSto Codice Cencii Camerarii, ubi congreſſus Hadriani IV. Papae & Friderici I. in Imperatorem coronandi Anno Chriſti MCLV. enarratur.

De receptione Papae Adriani à Frederico Imperatore tempore Coronationis ſuae; hoc eſt Anno 1155.

ANno Incarnationis Dominicae Milleſimo Centeſimo Quinquageſimo Quinto, Indictione III. Quinto Idus Junii, Pontificatus vero Donni Adriani Papae IV. Anno Primo. Quum Donnus Fredericus Romanorum Rex Romam in Imperatorem coronandus accedens, in territorium Sutrinum cum exercitu advenisset, ivit ad eum de Civitate Nepeſina Donnus Papa. Et quum A. tunc Colonienſis Archiepiſcopus, & multi de Principibus illius exercitus ei obviam exiviſſent, ad tentorium Regis cum jocunditate nimia, & competenti honorificentia conduxerunt. Ubi quia Rex in Stratoris officio *exhibendo*, & tenendo ſtreugam *illum honorem Donno Papae nequaquam exhibuit, qui ab anteceſſoribus ejus Romanorum Regibus ob Apoſtolorum Principis reverentiam Romanis conſueverat Pontificibus exhiberi: coeperunt qui cum Donno Papa venerant, contriſtari, & de ſubtracta ei reverentia murmurare. Quocirca Donnus Papa eum ad oſculum non recepit. Unde remanente ibidem exercitu, totus ſequens dies ſub iſtius rei diſceptatione decurrit; aſſerentibus Cardinalibus, Donnum Imperatorem de antiqua conſuetudine, ac Romanae Eccleſiae dignitate, Donno Papae ſtapedem debuiſſe tenere; propter quod quidam Cardinales diſceſſerunt. Tamdem verò antiquioribus Principum, & illis, qui cùm Imperatore Lothario ad Donnum Papam Innocentium venerant, requiſitis, & inveſtigatâ ex relatione illorum, & veteribus monumentis, priſca conſuetudine, judicio Imperialis Curiae decretum eſt, & communi Principum favore firmatum, quod Donnus Imperator pro Apoſtolorum Principis & Sedis Apoſtolicae reverentia exhiberet* Stratoris officium & ſtreugam Donno Papae teneret. *Tertio itaque die movit Imperator exercitum, & caſtrametatus eſt juxta Lacum, qui dicitur Jauſa, in territorio Nepeſino. Ibique, ſicut conſtitutum fuerat inter Principes, Donno Papa appropinquante tentorio ſuo, Imperator per aliam viam obviam veniens, deſcendit eo viſo de equo, & in conſpectu exercitus* B *in omni alacritate* Officium Stratoris implevit & ſtreugam ipſius tenuit: *& tunc primo eum ad oſculum Domnus Papa recepit.*

Ergo *Stratoris* officium non aliud fuiſſe videtur, quam qui nunc *Cavallerizzo maggiore*, aut *Scudier maggiore*, dicitur. Langobardica ſeu Germanica Lingua hunc *Marpahis* appel- C labat, teſte eodem Paullo Lib. II. Cap. IX. ubi Giſulfus Alboini Regis nepos memoratur, *vir per omnia idoneus, qui eidem Strator erat, quem linguâ propriâ Marpahis appellant.* Et Lib. VI. Cap. VI. *Rex Cunibertus, dum poſt haec cum Stratore ſuo qui Linguâ propriâ Marpahis dicitur, conſilium iniret.* Unum-ne, an plures Stratores D Ticinenſis Aula numeraret, decernere non auſim. Apud Ughellium Tom. VIII. Ital. Sacr. in Archiepiſcopis Beneventan. & in Chronico Sanctae Sophiae occurrit non ſemel nomen *Marpahis*, ſed ſemper vitiatum. Fuit enim & apud Beneventanos Principes eadem Dignitas & nomen, ſed non idem fortaſſe munus. Nam non ſo- E lùm plures *Marpahis* in Beneventana provincia numerati ſunt, ſed etiam Judicem egiſſe in pagis videntur. *Judiciaria Faroaldi Marpahis noſtro* occurrit in Charta Arichiſi Principis apud eumdem Ughellium. Et in Char-

ta Liutprandi Principis : *Adſtantibus erga nos Engilberto, & Johanne Maleparo Judicibus noſtris*. Legendum *Marpahis*. Ita in Siconis Principis Charta: *Judiciaria dari Maripali noſtro*. Legendum videtur *Dati Marpahi noſtri*. Vide & Chronicon Vulturnenſe Part. II. Tomi I. Rer. Italic. pag. 391. & 392. ubi *Gripertus Marepais, filius bonae memoriae Walperti, qui fuit Caſtaldeus. Et Pando Marepais filius bonae memoriae Landulfi Marepais*. Quare complures *Marpahis* in Apulia fuere, & quidem extra Palatium Beneventanum, pagi fortaſſis alicujus Rectores.

Pincernas & *Veſtiarios*, ſive *Veſtavarios* in Aula Ticinenſi memorat idem Paullus Lib. V. Cap. II. Eos nunc appellamus *Coppieri*. *At Veſtiarii* nomine ut ut deſignatos opinari liceat, quos nunc dicimus *Guardarobieri*, verba tamen Paulli potius indicant illum, qui veſtem domino miniſtrat, eique ad ſe induendum inſervit, nunc *Ajutanti di Camera*, *Camerieri*, Gallis *Valets de Chambre*. In Paralipomenis Anonymi Salernitani Part. II. Tom. II. Rer. Italicar. Cap. 118. Haec legimus: *Quum Pincerna Imperatoris* (ſcilicet Ludovici II. Auguſti) *cum aureo poculo vinum dediſſet* (Landulfo Epiſcopo Capuano) *is exiguum ſumſit, & ſtatim Pincernae poculum reddere voluit. At Imperator adjecit:* „ Veſtro famulo poculum reddite, ſitque vobis donatum. „ Plures autem in Imperatoris Aula erant *Pincernae*, eiſque unus praeerat, quem *Pincernam primum* aut *principem* appellabant. In Placito Spoletino Anni DCCCLX. (ut habent Additamenta ad Chronic. Caſaurienſe, Part. II. Tomi II. Rer. Italic.) inter Optimates Ludovici II. Auguſti occurrit *Hechideus Comes & Pincerna primus*.

Illuſtris quoque fuit *Buticularii* dignitas in Francorum Regum Palatio. Ita verò appellatus *Princeps Pincernarum*. Praeterea Regio Stabulo Praefectus erat, quem *Comitem Stabuli* vetuſtiſſima monumenta appellant. An eo nomine cenſeretur ſub Langobardis Regibus, qui hac dignitate fungebatur, incertum eſt. Illud extra controverſiam eſt, ſub Francis in Italia dominantibus, & ſub Principibus Beneventanis ex genere Langobardorum, munus hoc & nomen reperiri. In ſupra laudatis Additamentis ad Chronic. Caſaurien. pag. 928. Ludovicus II. Imperator in Placito Anni memorati DCCCLX. laudat inter Optimates ſuos *Adelbertum Comitem Stabuli*. Idem quoque Anonymus Salernitanus Paralipomen. Cap. 29. Grimoaldum Storeſeyz Principem Beneventi dixiſſe tradit Beneventano cuidam: *Stabulum noſtrum pete, & qualem volueris equum exinde tolle. At ille ad Comitem Stabuli properavit &c.* Subſequentibus Saeculis, quod Comites Stabuli militares etiam copias regerent, cauſſam praebuit appellandi *Comeſtabulum*, qui turmae uni militari praeeſſet. *Referendarii* quoque enumerantur inter veteris Palatii munera. Diploma Aiſtulfi Langobardorum Regis Anni DCCLVI. quod habes Part. II. Tomi II. Rer. Italic. in Chronic. Farfenſ. pag. 440. ſcriptum dicitur *ex dicto Domni Regis per Theopertum illius Referendarium*. Non ſatis liquet, fuerit-ne *Referendarii* munus ſupplicum preces exhibere Principi, an ejus Diplomata ſcribere, annuloque ſignare, ita ut nullum diſcrimen fuerit inter *Notarios*, ſive *Cancellarios*, ac *Referendarios*.

Veri quoque ſimile eſt, *Mariſcalchi* officium ac nomen in Auguſtorum & Regum Aula minime fuiſſe deſideratum,

tum ,

tum, ſi tamen hoc munus non idem fuit cum *Comite Stabuli*. Olim verò *Praefecti equis* erant *Mareſcalchi*, humili munere, qui ad militiam deinde tranſlati, noſtrorum temporum *Mareſcallis* nomen dedere. Eorum mentio eſt in Pacto Legis Salicae Cap. XI. & in Alamannica Tit. 79. Fuiſſe quoque Principibus ſuum *Mariſchalcum* diſcimus ex Diplomate expeditionis Romanae Caroli Craſſi Auguſti apud Goldaſtum Tom. I. Conſtitut. Imperial. pag. 207. ubi haec verba: *Singuli verò Principes ſuos habent officionarios ſpeciales, Marſcalcum, Dapiferum, Pincernam, & Kamerarium*. Verùm unde hauſerit Goldaſtus ejuſmodi Diploma, incertum eſt, atque in eo occurrunt Notae Chronologicae tanto vitio laborantes, ut ſuſpicionem juſtam falſi ingerant: cujus criminis ab aliis quoque arguitur Goldaſtus. Datum quippe dicitur *VIII. Idus Junii, Anno ab Incarnatione Domini noſtri Jeſu Chriſti DCCCXC. Regni autem ejus XXII. ante conſecrationem*. Et verbis quidem diſertis ibi ſcriptum, Carolum parare ſe ad iter Italicum, atque ad Romanam Coronam ſuſcipiendam. Atqui Anno Chriſti DCCCXC. tantùm abeſt, ut Carolus Craſſus inungendus eſſet Imperator, ut ne inter vivos quidem numeraretur, Anno ſcilicet DCCCLXXXVIII. poſtremo fato functus. Ad haec is dicitur *Rex Francorum, & Romanorum*; quae formula omnino ab eorum temporum moribus abhorret, ac plane ridenda. Quare Freherus & Du-Cangius cautius egiſſent, ſi minus fidei adjunxiſſent Goldaſtinae illi merci, & potiſſimum quod aliis ejuſmodi foetibus non careat Collectio Goldaſti. Infra in Diſſertat. XVII. *de Fiſco* Diploma Carlomanni Regis exhibebit nobis *Eginolfum Dapiferum noſtrum, & Alamannum Venatorem noſtrum*. Praeterea in Alamannorum Lege Tit. 79. *Seniſcalchi* munus memoratur, uti & in Francorum veterum monumentis, ad quem cura domus ſeu familiae dominicae ſpectaſſe creditur, ſub *Majore domus*, quaſi is fuerit, qui nunc *Maſtro di Caſa* appellatur. In Diplomate Anni DCCCXVII. Tom. I. veter. Scriptor. Martene & Durand, Ludovicus Pius Auguſtus commemorat *Adalbertum Siniſcalcum noſtrum*. In altero Diplomate Pippini ejus filii Aquitaniae Regis occurrit *Erlaldus genitoris noſtri Siniſcalcus*. Neque unus *Seniſcalchus* Regibus iis fuit, ſed plures, quum apud Marculfum Lib. I. Cap. 25. Rex in judicio ſediſſe dicatur cum *Referendariis, Domeſticis, Seniſcalcis, Cubiculariis, &c.* Attamen, uti etiam animadvertit Bignonius, *Seniſcalchi* munus minime diverſum fuit ab *Architriclino*, ſive *Dapifero*, aut à *Principe Coquorum*, de quo infra. Nam in Annalibus Francorum Tom. 2. pag. 16. Tomi II. Du Cheſnii ad Annum DCCLXXXVII. legitur: *Miſit exercitum ſuum Rex partibus Britanniae una cum Miſſo ſuo Audulfo Sineſcalco*. Atqui haec eadem deſcribens Eginhardus in Annalib. Francorum ad Annum DCCLXXXVI. ait de Britonum rebellione: *Miſſus illuc Regiae Menſae Praepoſitus Audulfus, perfidae gentis contumaciam mirâ celeritate compreſſit*. Idem habetur apud Annaliſtam Saxonem ab Eccardo editum, atque in aliis Chronicis. Ad haec Regino Prumienſis Abbas ad annum eumdem tradit, miſſum à Carolo Magno exercitum in Britones *una cum Miſſo ſuo Odulpho Principe Cacorum*: Scribe *Principe Coquorum*. Ergo habes, quo munere olim *Seniſcalchi* fungerentur. Idemque confirmatur ex Italica voce *Scalco*, ſigni-

ſignificante *Praepoſitum Menſae*. Menagius eam cenſet profectam ex Teutonico *Scalc*, ſignificante *Servum*, *Miniſtrum*. Atqui non ex uno *Scalc*, nimis generico nomine, efformata fuit noſtra vox *Scalco*, ſed quidem è *Seniſcalcho*, quae vox ſenſim immutata in *Seſcalchus* (ejuſque exempla abundant) tandem apud Italos evaſit *Scalco*. Voſſius & Eccardus è *Son* ſignificante *Gregem*, & *Scalc* ſignificante *Servum*, ſeu *Praefectum*, compoſitum putant *Seniſcalchum*. Difficile eis ſubſcribam, atque accuratius Etymon ab aliis exſpectandum opinor. Vix autem dubitandi locus eſt, quin & Reges Italici, & reliqui Caeſares nomen hoc, & dignitatem in ſuum Palatium invexerint. Hincmarus Remenſis Archiepiſcopus inter Officia Regiae Francorum domus *Seneſcalcum* etiam recenſet. *Silentiarii* quoque dignitas in Regia Francorum Aula fuit, atque eo munere functus fuit Sanctus Angilbertus, poſtea Centulenſis Abbas. Fortaſſis ita appellatus, qui in Conſiſtorio Regi aſſidebat ad deliberandum de Regni negotiis, aut ad Conſiſtorii fores cuſtos ſilentium aulicis indicebat.

Ad haec fere certum videtur, minime deſideratos fuiſſe in Italico Palatio, qui Venationi & Aucupio praeeſſent. *Falconarii* & *Venatores* iis nomen erat. Quatuor fuiſſe ſcribit Hincmarus in Francorum Aula *Venatores*, unum *Falconarium*. In Epiſtola Caroli Magni ad Pippinum filium Italiae Regem, quam editam habes Part. II. Tom. I. Rer. Italicarum pag. 112. inter Leges Langobardicas, haec ait: *Pervenit ad aures clementiae noſtrae, quod aliqui Duces, & eorum Juniores, Gaſtaldii, Vicarii, & Centenarii, ſeu reliqui Miniſteriales,*

A *Falconarii*, *Venatores &c. manſionatica & paravereda accipiant &c.* Haec utique de Palatii Italici Miniſterialibus ſcribit inclytus Imperator. Inſigni etiam dignitate fulgebat in Palatio Regum Francorum, praelaudato Hincmaro teſte in Lib. de Offic. Palatii, *Praefectus piſtoribus*. Ermoldus Nigellus Lib. 4. de Geſt. Ludovici Pii, B Part. II. Tomi II. Rer. Ital. ſcribit.

Piſtorum Petrus hinc princeps, hinc Gunto Coquorum
Accelerant, menſas ordine more parant.

Gunto idem ac *Seniſcalchus*, ut nuper ajebam; Petrus verò *Piſtorum princeps* fuere. A vero minime abhorret, Lo- C tharium quoque ejus filium & Ludovicum II. ejus nepotem, Auguſtos haec eadem miniſteria in Ticinenſi Palatio conſtituiſſe. Atque idem Ludovicus Pius Imperator ab Aſtronomo Scriptore ejus Vitae dicitur miſiſſe in Italiam Anno DCCCXXII. Lotharium filium, & una cum eo *Geruntium Oſtiarium*. Hic ab Eginhar- D do appellatur *Oſtiariorum Magiſter*; atque adeo Praefectus Oſtiariis Palatinis, quibus certe Ticinenſis Aula nequaquam caruerit. *Oſtiarios* Palatii Ticinenſis infra memoratos videbis in Lege IX. Ratchiſii Regis. *Gerwardus* etiam *Palatii Bibliothecarius* in Aula Ludovici Pii Auguſti commemoratur ab eodem Eginhardo Cap. *6.* E Opuſculi de Translat. Sanctorum Marcellini & Petri. Erant & Romanis Pontificibus *Oſtiarii* in Lateranenſi Palatio: atque ad eos ſpectat Charta, quam è Regeſto MSto Cencii Camerarii deſcriptam, heic evulgandam cenſui.

Sacramentum Oſtiariorum Palatii Pontificis Lateranenſis, Anno 1188.

A *IN nomine Domini. Anno Dominicae Incarnationis MCLXXXVIII. Anno Primo Pontificatus Donni Clementis Papae III. Indictione VI. menſe Januarii die XXII. Adminiſtrante Domino Cencio Donni Papae Camerario. Ego Bobo Capotianus* Prior Oſtiariorum, *& Romanus Tedelgarius, & Ranuſius, Johannes Capotius, Rucanellus, Johannes Bonusfilius, Stephanus Pictor, cum aliis ſociis noſtris, conſtituti* Oſtiarii in Lateranenſi Palatio *per Dominum Papam, ab hac hora in antea fidelis ero eidem Donno Papae, ſuiſque Catholicis Succeſſoribus, & Eccleſiae Romanae. Non ero in facto, conſilio, vel conſenſu, ut vitam perdant, vel capiantur mala captione &c.* ſicut in juramento Romanorum continetur. *Cuſtodiam quoque Palatii praedicti, & Baſilicae Sancti Laurentii, & Sancti Silveſtri, fideliter faciam in vita & morte Romanorum Pontificum. Non furabor, neque diripiam, neque conſentiam meo poſſe furari, vel diripi de Reliquiis, auro, argento, gemmis, palliis, ornamentis, libris, chartulis, oleo, plumbo, ferro, aere, lapidibus, portis, lignis, tabulis* B *ipſius Palatii, & earumdem Eccleſiarum, & Romanorum Pontificum. Haec omnia juro: & obſervabo per bonam fidem ſine fraude & malo ingenio. Sic me Deus &c.*

Porro ejuſmodi Oſtiarii Pontificii Ordinem ſuum conſtituebant, quem *Scholam* appellabant olim. Idque conſtabit ex altera Charta, quam ex eodem Regeſto MSto depromſi.

Cencii Camerarii Pontificii praeceptum, quod Oſtiarii de mandato Camerarii debent oſtia fideliter cuſtodire. Circiter Annum 1191.

EGo Cencius Camerarius ex parte Domini Papae praecipio vobis Oſtiariis, *ut amodo ebdomadam in vice veſtra faciatis: vel ſi juſtam excuſationem habueritis, unuſquiſque veſtrum committat ebdomadam uni de ſociis veſtris* Oſtiariis. *Et venietis ad faciendum ſervitium Domino Papae in ipſo Palatio cum ſociis veſtris omnibus in Aſſumtione Sanctae Mariae pro cuſtodiendo Palatio, in Nativitate Domini, in Paſcha, & etiam in die Jovis Sancti; & quandocumque, & qualitercumque placuerit Camerario, qui erit per tempora. Et ſemper in vocatione Camerariorum habebitis omnes comeſtionem. Et non habeatis poteſtatem mittere aliquem in* Schola, C *niſi de mandato Camerarii. Et non teneat claves Baſilicae Sancti Laurentii; & Palatii, niſi* Oſtiarius *juratus.*

Animadverteris, Camerarium Pontificium praefuiſſe Oſtiariis, eoſque ſuo functos munere ſtatis hebdomadis, atque inſuper certa fuiſſe tempora, quibus eiſdem comeſtio dabatur à Camera Pontificis.

D Imperatoribus itidem fuit *Archicancellarius* unus, & plures ſub eo *Cancellarii*, qui & *Notarii*, & *Chartularii* appellati: de quibus nullus mihi ſermo futurus eſt, quum ejuſmodi munera non minus vetuſtis quam noſtris temporibus nota ac florentia intueamur, & paſſim occurrant in Regum

Regum Diplomatis. Ille etiam appellatus *Archinotarius*, hi *Notarii*. In Diplomate Ludovici II. Anno DCCCLX. inter Additamenta ad Chronicon Caſaurienſe *Tracterimum ſacri Palatii Archinotarium* legimus. Sed ſcribendum *Tructemirum*, ſeu potius *Druchtemirum*, qui revera hoc nomine ſubſcribit, & alibi *Archicancellarius* appellatur. *Protonotarii* munus idem à nonnullis fuiſſe creditur atque *Archicancellarius*. Plures etiam *Cappellanos* numerabat Aula Regia, qui ſacris operabantur, divinaque officia ſtatis temporibus in Cappella Regia canebant. Hiſce praeerat *Archicappellanus*, ſive *Archipresbyter Franciae*, ſeu *Primicerius ſacrae Cappellae*, cujus dignitas eximia, cujus auctoritas ingens fuit, ut multis oſtendit Guilielmus Peyratus in Comment. Lib. I. Cap. 26. Eam quoque in rem conſulendi Ludovicus, Thomaſſinus, Mabillonius, atque Du-Cangius. Sacrorum ejuſmodi Miniſtrorum Palatinorum mentio quoque eſt in Italicis monumentis. *Reginarium Cappellanum Imperatoris* habes in nuper laudato Diplomate Ludovici II. Et in Charta Anni DCCCLXIII. occurrit *Farimundus Diaconus & Cappellanus* ejuſdem Auguſti. Eidem Imperatori, cui plerumque ſedes Saeculo Chriſti IX. fuit in Urbe Regiâ Ticino, aderat *Joſeph Archicappellanus*, ut conſtat ex Actis Synodi Ticinenſis Anno DCCCLV. apud Labbeum Tom. 8. Conciliorum. Ceterum *Archicappellanus* à Walafrido Strabone Cap. 31. de Exordiis Rer. Eccleſiaſtic. dicitur Praefectus *Clericorum cauſſis*; eorum quippe controverſias dirimebat. *Apocriſarius* etiam appellatur ab Hincmaro ſaepe laudato, immo & *Palatii Cuſtos*. Ab eodem Walafrido memoratur inſuper *Praeceptor Palatii*, quem Du-Cangius eumdem cenſet cum *Comite Palatii*. Ego diverſum ſuſpicor, quum Aldricus poſtea Senonenſis Archiepiſcopus, ut eſt in ejus Vita apud Bollandiſtas ad diem V. Junii, *Praeceptor Palatinus* inſtitutus fuerit à Ludovico Pio Auguſto, *ut vita Imperialis Aulae, & majora negotia ſuae diſcretionis arbitrio diffinirentur*. Hic autem non Comes Palatii, ſed *Cancellarius* fuiſſe videtur. Certe Monachus fuit; Laici autem, non Clerici, munere *Comitis Palatii* fungi conſueverunt.

Si Ughellio fides, fuerunt & *Tronarii* inter officia Caeſarei Palatii. Refert etiam Diploma Caroli Magni Tom. I. Ital. Sacr. in Catal. Epiſcop. Arretin. *datum IV. Nonas Martias, Trigeſimo tertio & Trigeſimo quarto Anno Imperii noſtri. Actum Romae in Eccleſia Sancti Petri Principis Apoſtolorum, ubi ipſe in corpore requieſcit*. Quare Du-Cangius in ſuum Gloſſarium intulit *Tronarios*. Sed parcat Ughellius, ſi corruptam apud eum hanc vocem ſuſpicer; ſunt enim crebra nimis vitia horum ſimilia in monumentis ab eo productis. Praeterea nuſquam alibi offendas id genus Officii: cur ſemel tantum, hoc eſt in uno illo Diplomate ſervatum fuerit eorum nomen? *Notum ſit* (ita ibi ſcriptum) *omnibus Epiſcopis, Abbatibus, Ducibus, Comitibus, Guaſtaldis, ſeu reliquis Tronariis, & cunctis fidelibus noſtris &c.* Aut *Vicariis*, aut altera propior vox ibi ſcribenda. Quid? quod Diploma illud commenti ſigna patentia praefert. Vide Notas Chronologicas. Satis ſunt ad dignoſcendam impoſturam. Ipſe etiam Carolus inſcribitur *Rex Francorum & Romanorum atque Langobardorum*. Apage & *Romanorum*. Abhorret etiam à Cancellariae Carolinae more *Signum Karuli Magni Imperatoris*, ut alia omittam. Propterea niſi

niſi alia lux affulgeat, *Tronariis* nullus heic erit per me locus inter Officia domus Auguſtalis. *Camerarium* vero, qui *Camerae* ſeu Fiſco Regio praeeſſet, conſueverunt habere Francorum Reges; uti & *Domeſticos* complures, & *Manſionarium*, nunc *Quartier-Maſtro*, qui manſiones ſeu aedes itineranti Regi parabat. *Cubicularios* quoque ad cuſtodiendum Principis Cubiculum deſtinatos; & *Auricularios*, ſive *à ſecretis*, quorum munus idem cum *Conſiliariorum* fuiſſe videtur. Horum veſtigia nondum reperi in Italicis monumentis. *Conſiliarii* verò Auguſtorum & Regum ſaepe memorantur in eorum Diplomatis vel ſub Imperatoribus Francicis; atque id muneris deferebatur tantummodo Epiſcopis, Comitibus, Vaſſis, aliiſque illuſtribus viris. Ipſos verò *Vaſſos* inter Officia domus Regiae connumeratos fuiſſe, infra oſtendam in Diſſertat. X. *de minòr. Juſt. Miniſtr.* quippe munere illo plerumque ii fungebantur, quo nunc Nobiles, *Gentiluomini* appellati. Eorum nempe erat honoris cauſsâ in Palatio, atque in Placitis adſtare aut aſſidere Principi, ac in ejus comitiva eſſe, vel quum longa itinera ſuſcipiebat. *Barones* autem vetuſtis iis Saeculis nuncupati reperiuntur quum *Vaſſi* ipſi, tum reliqui primores Regni: quae vox in Germania, ac Regno Neapolitano perdurat. Ejuſmodi quoque Vaſſis Beneficia ſive Feuda interdum conferebantur, quibuſcum erat connexum Officium aliquod, puta *Pincernae*, *Venatoris*, *Cubicularii*, *Curſoris &c.* Vide in Diſſertat. XI. *de Allodiis*, ſub quot titulis ſua Feuda elargiretur olim Patriarcha Aquilejenſis, magnae olim potentiae & auctoritatis Princeps. Neque enim Reges tantum ac Imperatores ſplendidâ aulicorum fa-

A miliâ dignitatem ſuam tuebantur, ſed & Epiſcopi, Duces, Marchiones, & Comites, quibus complures erant Vaſſi, Barones, ac famulorum numeroſa cohors, ſingulis certantibus in honore domini ſui, ſive Nobiles, ſive ignobiles, ſive Liberi, ſive Servi. Uti Liutprandus in Hiſtoria Lib. 2. Cap. 10. memoriae prodidit: Lu- B dovicus III. Imperator circiter Annum Chriſti DCCCC. *Exiens Papiâ, proficiſcitur Lucam, ubi decenter, miroque paratu ab Adelberto* (Duce videlicet ac Marchione Tuſciae) *ſuſcipitur. Quumque Ludovicus in domo Adelberti tot militum elegantes adeſſe copias cerneret, tantam etiam dignitatem, totque impenſas proſpiceret, invidiae ze- C lo tactus ſuis clanculum infit:* „ Hic „ Rex potius quam Marchio poterat appellari. In nullo quippe mihi eſt inferior, niſi ſolummodo nomine „. Erant autem Principibus Beneventanis Dignitates quaedam Palatinae, quarum nomina aut à Latinorum, aut à Graecorum Imperatorum Aula mutuati fuerant, uti *Co- D mitis Palatii*, *Protoſpatarii*, *Gaſtaldii*, *Topoteriti*, *Portarii*, *Theſaurarii*, *Referendarii*, *Actionarii*, *Veſtiarii*, vel *Veſtararii*, *Vicedomini*, *Pincernae*, *Baſilici*, *Candidati*, *Stratigi*, aliaque ejuſmodi munera. Ita ipſi quoque Italiae Principes jam tum cum Regibus magnificentiâ certabant. Neque minori pompâ Aulam ſuam decora- E tam voluit ſub initium Saeculi XI. Bonifacius Marchio, Mathildis Comitiſſae poſtea pater, Mantuae tunc & Ferrariae dominans. Accipe, quae habeat Auctor Vitae Sancti Symeonis Eremitae, tunc in Monaſterio Padolironenſi Mantuani agri degentis, apud Mabillonium Part. I. Saeculi VI. Benedictini. Mantuam profectus fuerat Sanctus Eremita, invi-

ſendi

ſendi Marchionis gratiâ. *Quumque ex aula Principis, quae quadratae cuidam ac peramplae imminebat Curiae, egrederetur, & ad Monaſterium redire vellet, Leonem ex illis unum, quos Princeps magnificentiſſimo alebat ſumtu ac pompa, obviam habuit.* Fugerat ille è carcere. At ſanctus vir per fauces arreptum ac lenitum ad conſueta ſtabula non ſine ingenti prodigio deduxit. Ex his intelligas, quantâ magnificentiâ Princeps ille viveret, quamquam tunc Tuſciae ac Spoleti Provinciis nondum dominaretur.

Interdum quoque occurrunt in veterum monumentis *Gaſindii:* quo nomine ajo deſignatos fuiſſe *Familiares*, ſive qui de Familia Regis, Comitum, aliorumque Procerum fuere. Spelmannus in Archaeologo vocem derivat è Francico *Caſe* pro *domo*, & è Saxonico *Hynde* pro *famulo*, ut ſic dicatur quaſi *Cashyndus*. Voſſius Lib. 2. Cap. 8. de Vitiis ſermon. à *Caſa & intus* conflatam hanc vocem conjectabat. Eccardus verò in Notis ad Legem Salicam haec ſcribit: *Gaſindium, comitatus famulitiumque vocabatur; & Gaſindus, qui eſt in comitatu alicujus, miniſter, fidelis, homo domini:* Addit infra: *Nos voce Geſinde adhuc pro famulitio utimur.* Hoc idem ante Eccardum tradiderat, & quidem recte, Hugo Grotius. Nobis nunc appellantur *Cortigiani, uomini della Famiglia.* Id conſtat è Lege Langobardica, quae apud Lindenbrogium Rothari Regi tribuitur, ſed revera auctorem habuit Liutprandum Regem Lib. *6.* cap. *9.* uti videre potes Part. II. Tomi I. Rer. Italicarum. Statuitur ibi poena occidenti *liberum hominem:* nempe is *res ſuas in integrum perdat.* Tum poena etiam ei indicitur, *qui ſe defendendo, liberum hominem occiderit:* quod profecto mirere,

A nisi haec interpreteris de excedente fines inculpatae tutelae. *Pro minima perſona, quae exercitalis homo invenitur eſſe, CL. ſolidos componat, qui eum occiderit. Et pro eo, qui primus eſt, CC. ſolidos.* Deinde haec in rem noſtram ſtatuere pergit Rex: *De Gaſindiis vero noſtris volumus, ut quicumque minimus ſit, & in tali ordine occiſus fuerit,* B *pro eo quod nobis deſervire videtur, CC. ſolidis fiat compoſitus. De majoribus ſecundùm qualis perſona fuerit.* Denique ſibi ac ſucceſſoribus ſuis decernendum reſervat, *quouſque ad CCC. ſolidos ipſa compoſitio debeat aſcendere.* Hinc ergo duo habemus. Nempe *Gaſindios Liberos homines* fuiſſe, ac praeterea appellationem iſtam commu- C nem fuiſſe quibuſcumque in famulicio Principis degentibus, ſive ad minora, ſive ad majora miniſteria adhiberentur. Neque Regum tantummodo Familiares, titulum ejuſmodi geſſere. Famulantes etiam Judicibus, ſive Urbium Praeſidibus, ceteriſque Magnatibus, *Gaſindii* ſunt appellati. Propterea Ratchis Rex in Lege VI. D ſanxit, ut Judices in adminiſtranda juſtitia caverent ſibi, ne affectus erga conſanguineos, amicos, aut familiares ſuos, eos anteverterent à tramite juſtitiae. *Si Judex*, inquit ille, *neglexerit judicare, aut forſitan attenderit ad Gaſindium, vel ad Parentes, aut Amicum ſuum, aut ad praemium, & legem non judicaverit: tunc qui laeſum* E *ſe ſentit, veniat ad Palatium, & reclamet ſuam violentiam &c.* Itaque deferebatur *Gaſindii* titulus Liberis hominibus, qui ſponte Regi, aut Regni Proceribus famulatum in eorum familia praeſtabant. Neque inter eos locus fuit *Servis*, ſive mancipiis, quorum erat ſervire ex debito dominis ſuis. *Libertos* quidem invenias, qui nempe libertate acquiſita fruebantur,

inter-

interdum fuiſſe *Gaſindios Ducum*, aliorumque Magnatum. De heredibus *Liberti, qui fulfreal factus fuerit*, agit Lex CCXXVIII. Rotharis Regis: ibique ſtatuitur, ut Libertus inteſtatus moriens, *ſi aliquid in Gaſindio Ducis* (*Judicis* habet editio Lindenbrogii) *aut privatorum hominum obſequio, donum aut munus conquiſierit, res ad donatorem revertantur*. Illuſtribus etiam ac potentibus viris uſitatum fuit ad ſuum famulatum adſciſcere viros liberos, atque hi dicebantur *eſſe in obſequio alicujus*. Audi Legem VII. Ratchiſii Regis. *Si quicumque Liber homo in ſervitio de Gaſindio Regis, aut de ejus Fidelibus introierit, & ſi Judex, de ſub quo fuerit, doloſe eum opprimere quaeſierit, pro eo quod ipſe in ſervitio alterius introivit &c.* Eſtenſis Codex habet: *pro eo quod in alterius obſequium introivit*. Doctiſſimus Bignonius in notis ad Marculfum apud Baluzium Tom. 2. pag. *906*. Capitular. Reg. Francorum, *Gaſindios* cenſuit eſſe *Servos, aut Fideles, qui Dominis ſuis perpetuo adhaerent, eiſque jugiter miniſtrant*. Servos, inquam, ideſt Mancipia. Idque hauſiſſe ſibi viſus eſt ex una è Formulis Marculfi, ubi haec verba occurrunt: *Si aliquis*
A *Servo ſuo Gaſindio ſuo aliquid concedere voluerit*. Bignonio ſubſcripſit Voſſius in loco ſupra laudato. At ego in priori ſententia perſto, videlicet numquam in cenſum Gaſindiorum veniſſe *Servos*. Infido autem textui ſuperſtruxere Bignonius & Voſſius: nam apud Lindenbrogium ea Marculfi verba ita ſe habent: *Si aliquis Servo ſuo,*
B *Gaſindiove, aliquid concedere voluerit*; & in editione Baluziana: *Si aliquis Servo, vel Gaſindio ſuo aliquid concedere voluerit*. En ut à *Servis* diſtinguuntur Gaſindii; atque uti haec ipſa Formula hoſce à Servili conditione excludit, ita & ſupramemoratae Leges non alios quam *Liberos homines* Gaſindii nomine donarunt. In Bul-
C lario Caſinenſi Tom. 2. Conſtit. 10. Cunimundus quidam interfeciſſe traditur *Manipert Gaſindum glorioſae Anſae excellentiſſimae Reginae*. Sed & ipſi Vaſſi Regii, ſive quum in comitiva Regis forent, ſive ii tantum, qui aliquo miniſterio in ejus Aula fungebantur, appellatione *Gaſindii*, uti videtur, deprehenduntur inſigniti.
D Eſt mihi in hanc rem egregium Judicatum, quod ex antiquo MSto Regeſto Epiſcopii Cremonenſis excerpſi.

Placitum coram Berengario I. Italiae Rege Cremonae habitum; in quo pro Landone Epiſcopo Cremonenſi ſententia fertur contra Leonem Scabinum, Anno 910.

Dum Domnus Berengarius glorioſiſſimus Rex *ad Regali dignitate in Civitate Cremona adveniſſet, & domum Epiſcopii, & matris Cremonenſis Eccleſie in caminata dormitorio ejuſdem domui, ubi ipſe Princeps cum ſuis* Gaſindiis *& Judicibus, ceteriſque ſuis fidelibus adeſſet, quorum nomina hec ſunt: Gauſus, Tiſo, Bernardus, Pazo,*
E *Rainerius, Bebo, Anno, Milo, Oldericus, & Ingelramus*, Vaſſi Domni Regis, *Ambroſius Cancellarius item Domni Regis, Ratfredus Notarius ſacri Palatii, Johannes, Archerius, & Andreas Capellanus ſimiliter Domni Regis, Leo Archipresbyter, Petrus, Lampertus, & Rapertus Presbiteri, Lupus Archidiaconus, Aldo, Oldepertus Diacones Car-*

dinis ipſius Epiſcopii, Rodelandus, Adelbertus, Witegad, Aribertus, & Odelbertus Vaſalli predicti Preſulis, & reliqui multi. Ibique eorum preſentia veniens Lando Epiſcopus ipſius Sedis *una ſimul & Adelbertus Vaſallo & Advocato ſuo, afferens ſecum preceptoras paginas tres, & notitiam unam inquiſitionis, quas ipſe Domnus Berengarius Rex ante ſe legere fecit preſentia. Ubi continebatur in primo precepto inter cetera, qualiter* Karolus Rex Francorum & Longobardorum *per petitionem ſanctiſſimi* Stephani Cremonenſis Eccleſie Epiſcopus *conceſſiſſet & confirmaſſet per ſuas auctoritates preceptas omnes res Epiſcopii Sancte Marie & Sancti Stephani, quod ibidem à longo tempore viſum eſſet pertinere tam Monaſteria, quamque & Senodochia, ſeu Eccleſias Baptiſmales, vel reliquas poſſeſſiones ad eundem Epiſcopatum pertinentes; inſuper & junxiſſet ipſius venerabili loco, qui dicitur Tecledo cum Briviſula & Cucullo & omnia ad ipſa loca pertinentia, & Porto Vulpariolo tranſitorio militum uſque in caput Addue cum molitura & portoras uſque in caput Addue. In alio namque precepto continente in eo inter cetera, qualiter Lotharius Imperator confirmaſſet pro mercedis ſue augmentum quicquid ad prefatam Eccleſiam Epiſcopii Sancte Marie & Sancti Stephani longo tempore Reges vel aliquibus liberi homines largiſſent, vel ea que divina pietas ibidem augere voluiſſet cum omni integritate &c. In tertio namque precepto continente in eo inter cetera, qualiter Domnus Hludowicus Imperator per petitionem Benedicti Cremonenſis Eccleſie Epiſcopi confirmaſſet, & junxiſſet per ſui precepto quicquid ad prefatam Eccleſiam Cremonenſis Epiſcopi Reges vel quibuslibet homines largiſſent &c. Erant precepta ipſas firmata & ab ipſis Regibus & Imperatoribus manibus propriis, & ab eorum anulis ſigillata; & à uis Cancellariis ſcripta & emiſſa, per Data & Indictione. In jam dicta notitia continebatur in ea inter omnia, qualiter per Sanctionem ſacri Principis & glorioſiſſimi Hlotharii Imperatoris, Adelgiſus Comes Cremonam adveniſſet ad perquirendum inſtituta precepti, que Karolus Rex in eadem Eccleſiam conceſſit habendum, ideſt Curte Cucullo, & Tecledo, Caprariolas, & Briviſula, una cum Porto Vulpariolo &c. Erat notitia ipſa firmata manu propria idem Adelghiſi Comitis, & aliis Judicibus, & reliquis, ſcripta per manum Ingeprandi Diaconi, & emiſſa per Regnorum & Indictionem.*

Preceptoras ipſas & notitia oſtenſas & lectas, interrogatus eſt ipſe Lando Epiſcopus & Adelbertus Advocatus ab eodem Domno Berengario Rege, per quod eos oſtenderent: Qui dixerunt: „ Ideo „ eos hic veſtri oſtenſimus preſentia, „ ut vobis cognita ſint, & ne quis „ dicere valeat, quod pars hujus „ Cremonenſis Eccleſie eos ſcilens „ aut occulte vel concludioſe habuiſ„ ſet; & quod plus eſt, iſte Leo „ Scavino hujus Cremonenſis, & Ad„ vocatus Curtis noſtre Sexpilas, qui „ hic veſtri adeſt preſentia, queri„ mus, ut dicat, ſi precepta iſta & „ notitiam Judicati, quam hic oſten„ ſimus, bonas & vera ſint, & ſi „ res illas in locas Cucullo, Tecle„ do, Briviſula, & Porto Vulpario„ lo, cum tranſitorio militum, u„ ſque in capud Addue cum moli„ tura de molendinis & portoribus „ uſque in capud Addue, ſicut in „ eiſdem preceptis legitur, de pars „ predicte Curtis veſtre Seſpilas no„ bis à pars hujus Epiſcopii Cre„ monenſis contradicere queret aut „ non. „ *Qui & ipſe Leo Scavino & Advocatus ex verbo & preceptione*

idem

A *idem Domni Berengarii Regis dixit & profeſſus eſt:* „ Vere precepta iſta & notitiam, quam hic oſtenſiſtis, bonas & veraces ſunt, & res in locas Cucullo, Tecledo, Briviſula, cum omni ſua pertinentia, & Porto Vulpariolo tranſitorio militum uſque in capud Addue, ſicut per eiſdem preceptis legitur à parte B predicte Curtis Sexpile vobis à parte Epiſcopii ſancte Cremonenſis Eccleſie nec contradixi, nec contradicere quero, quia cum lege non poſſum, eo quod juxta ipſa legibus ejuſdem Epiſcopii proprias eſſe debent, & à parte ipſius Curtis nichil pertinent ad habendum cum lege. „ *Cum ipſe Leo Scavino* C *& Advocatus taliter profeſſus & manifeſtus fuiſſet, rectum eis omnibus paruit eſſe, & judicaverunt, ut juxta eorum altercationem & eidem Leoni Advocatori profeſſione & manifeſtatione pars ejuſdem Cremonenſis Eccleſie res illas in eiſdem locis Cucullo, Tecledo, Briviſula, cum omnia ſua pertinentia, & Porto Vulpariolo, tranſitorio militum uſque* D *in capud Addue, & cum molitura de molendinis & portoribus uſque in capud Addue, ſicut in eaſdem legitur preceptoras, ad ſuorum proprietatem habere deberet juxta ipſas preceptoras; & ipſe Leo Advocatus, vel pars ejuſdem Curtis maneant inde taciti & cuntenti. Et finita eſt cauſa. Et hec notitia pro ſecuritate parti ejuſdem Epiſcopii fieri juſ-* E *ſimus.*

Quidem & ego Petrus Notarius per juſſionem Domni Regis, & admonitionem noſtrorum Judicum ſcripſi, Anno Regni Domni Berengarii Regis, Deo propitio, XXIII. Menſ. November, Indictione XIV.

Ego Ambroſius Diaconus, & Cancellarius Domni Regis interfui & ſubſcripſi.

Ego Andreas Diaconus ſancte Ticinenſis Eccleſie, & Capellanus Domni Regis interfui.

Ego Johannes Clericus interfui.

Ego Gauſo interfui.

Walpertus Judex Domni Regis interfui.

Sichardus Judex Domni Regis interfui.

Beſanius Judex Domni Regis interfui.

Rotfredus Notarius Domni Regis interfui.

Lupus Archidiaconus interfui.

Petrus Diaconus ibi fui.

Agivertus Presbiter ibi fui.

Aldo Diaconus ibi fui.

Lampertus Presbiter ibi fui.

Signum manibus noſtrorum Bernardi, & Pazoni, ſeu Rainerii, Vaſſi Domni Regis, qui interfuerunt.

Signum manibus ſupraſcriptorum Beboni, & Miloni, item Vaſſi Domni Regis, qui interfuerunt.

Signum manibus ſupraſcriptorum Odelrici, & Ingelrami, ſimiliter Vaſſi Domni Regis, qui interfuerunt.

Rodelando ibi fui.

Ughellius Tomo 4. Ital. Sacr. per haec tempora *Landulfum* nobis exhibet in Cathedra Cremonenſi ſedentem. Hinc autem liquet, *Landonem* Epiſcopum vitam ſuam produxiſſe ſaltem uſque ad Annum DCCCCX. Obiter etiam animadverte, huic Placito interfuiſſe aliquot *Presbyteros & Diacones Cardinis ipſius Epiſcopii*, hoc eſt Cardinales Cremonenſis Eccleſiae. Quàm eminentem locum *Gaſindii Regales*, ſive Aulae Regalis Miniſtri, ea occaſione tenuerint, nemo non videt, quum praecedant Cancellario, Judicibus, Notario, & Capellano Regis, Cardinalibus Cremonenſibus, & Vaſſis Landonis Epiſcopi. Verborum autem contextus ſatis indicare videtur, *Vaſſos Domni Regis* eoſdem fuiſſe, atque *Gaſindii*. Adnotavit ſupra laudatus Bignonius, in quibu-

ſdam veteribus formulis pro *Gaſindio* appellari *Miniſterialem de intus caſa*. Non obſiſto ego; ſed addendum puto, fuiſſe olim extra Principis aulam complures Gaſindios, ſive quod illuſtri hoc titulo ex privilegio uterentur, ſive quod à Rege miniſterii alicujus cauſsâ per Provincias mitterentur, eorumve foret munus, advenienti Regi in obſequio & famulatu eſſe. Hadrianus I. Papa in Epiſtola 94. Codicis Carolini, Carolo Magno Francorum & Langobardorum Regi flagitioſum facinus, *in gente Langobardorum*, hoc eſt in Italico Regno, ſibi deprehenſum ſignificat, ut ad illud reprimendum & eradicandum pius Princeps accurrat. Inquit autem. *Pro hoc ſaepius ammonuimus Guntfridum, & aliis Gaſindis veſtris Epiſtolas dirigentes Raginaldo & Raginbaldo, ut tam deteſtabile ſtuprum devitarent. Sed ipſi noluerunt acquieſcere &c.*

A *& plures in Italia eorum invitari exemplo non deſinunt*. Ex his ſatis elucet, Gaſindios illos habitaſſe non in Francia apud Regem, ſed in Italia, atque heic perpetraſſe crimen, quod eis Pontifex objicit. Honorifico autem titulo *Gaſindios* inſignitos fuiſſe didici è Charta, cujus pervetuſtum apographum vidi in Tabulario Ar-
B chiepiſcopii Lucenſis, heic evulgandâ. Ibi una cum Sichimundo Archipresbytero Lucenſis Eccleſiae, fratre videlicet germano *Taleſperiani Epiſcopi Lucenſis*, quem *Tabenperianum* corrupte appellatum videas in Italia Sacra Ughellii, tres *Gaſindii* Liutprandi Regis, patriâ, uti videntur, Lucenſes, ac Ticini in famulicio Re-
C gis degentes, Diaconiam ad ſuſcipiendos peregrinos in Lucenſi agro inſtituunt. Inſcribuntur ii *VV. MM.* ideſt, quantum conjicere poſſumus *Viri Magnifici*.

Fun-

Fundatio Xenodochii in pomoerio Lucenſis Urbis facta à Sichimundo Archipresbytero Lucenſis Eccleſiae, ac tribus Gaſindiis Liutprandi Regis, Ticini, Anno 729.

A *Regnante Domno noſtro Liutprand, Viro excellentiſſimo Rege, Anno pietatis ejus Octavo decimo, ſub die XV. Kalend. Januar. Indictione Tertia decima. Oraculo Sanctorum Chriſti Confeſſorum Secundi, Gaudentii, atque Columbani, quod Deo juvante extra muros Civitatis Lucenſis, loco ubi dicitur Apulia, edificare diſponent, ubi & Diaconia in ſuſceptione Peregrinorum fieri exoptant, Sigemund venerabilis Archipresbiter ejuſdem Eccleſiae Lucenſis, ſeu Theutpert, & Ratpert, atque & Godepert VV. MM.* Gaſindi Regis, *filii quondam Gunduald, preſentes preſentibus dixerunt:* „ *In Evangelio Redentor humani generis &c. Quapropter nos Deo inſpirante juxta propriam voluntatem & vota ipſum ſanctum Oraculum edificare diſponimus in ſupraſcripto loco & Diaconia in ſuſceptione Peregrinorum, nos ſupraſcripti germani Tehutpert, Ratpert, & Godepert, pro remedio Parentorum noſtrorum, atque noſtra mercede, ex terra noſtra, quam in ipſo loco Apulia habemus, in tabula una recipiente modiolas duodecim, in qua terra &c. Ego autem Sigemund Archipresbiter una cum auctoritate & conſenſu germani & Domini mei* Taleſperiani Epiſcopi, *& noſtra propria pecunia pro noſtro remedio, offero & dono in prefato ſancto Loco, & terra noſtra ad Runco de Caſale, quod dicitur Sindoni in pezza una recipiente modiolas &c.* E *Ita ut cum exinde Chriſti perciperint Pauperes, Domino gratias referant, & nobis proveniat ad remedium. Ipſum vero Zenodochium dum ego qui ſupra Sigemund Presbiter advixero; in mea ſit poteſtate &c. Et confirmationis noſtre paginam Magno Notario ſancte Ticinenſis Eccleſiae ex juſſu Benedicti venerabilis Subdiaconi, & Exopt. Ticin. ſcribendum rogavimus, & ſubter confirmantibus teſtibuſque obtulimus roborandum.*

Actum Ticini.

B *Ego Sichimund W. Presbiter huic cartula donationis à nobis facta ſubſcripſi, & teſtibus optulimus.*

Ego Theupert V. M. huic cartula donationis à me & germanis meis facta relegi & ſubſcripſi, & teſtibus obtulimus roboranda.

Ego Gudepert, qui nomen ſuum ſcripſit, & hanc cartulam fieri rogavit.

C *Signum manus Roduald Gaſindi Regi, filio quondam Rodpald, teſtis.*

Ego qui ſupra Magnus Notarius ſancte Ticinenſis Eccleſie, ſcriptor hujus cartule donationis, poſt tradita complevi & dedi.

Ego Oſprand Subdiaconus, Notarius ſancte Lucenſis Eccleſie, quantum in autenticum inveni, nec plus addidi, nec D *menime ſcripſi.*

Atque hactenus de *Gaſindiis*, qui iidem fuiſſe videntur atque *Gardingi* apud Gothos Hiſpaniae dominantes, quorum mentio eſt in Legibus Wiſigothorum, & in Concilio Toletano XIII. Eo nomine Optimates ſeu Palatini viri, *Cortigiani*, ſignificabantur: eoque ſenſu & *Gaſindii* vocem E uſurpatam vidimus. Monet autem locus, ut aliquid etiam de *Delicioſis* adferamus, quum eorum interdum mentio occurrat in aevi barbarici monumen-

numentis. Eo nomine deſignabantur, qui non tantùm in familia Principis aut Magnatum erant, ſed prae ceteris cari & familiares apud ipſos fuere, & participes plerumque ſecretorum. *Delicatos* Romani olim fortaſſis appellarunt, qui *Delicioſi* poſteriori aevo fuerunt. Contentio autem maxima inter Eruditos eſt, quid nomine *Delicatus* Romani ſignificarint, nonnullis cenſentibus, pueros exoletos, & infandae libidini deditos, ea voce ſignari, aliis turpitudinem omnem ab eo nomine excludentibus. Uti quidem mihi videtur, minime inhoneſtum nomen ex inſtitutione & munere fuere *Delicati*; ſed quod ii nonnullis erant in deliciis, propterea ſuſpicionem criminis aliquando ingerebant. Plutarchus pag. 943. in Antonino haec habet: Ὁ δὲ Σαρμέντος ἦν τῶν Καίσαρος παιγνίων παιδάριον, τὰ Διλικία Ῥωμαῖοι καλοῦσιν. Ideſt: *Sarmentus verò puellulus erat inter ludicros Caeſaris, quos Romani* DELICIAS *appellant*. Nempe Romani, Magnates praeſertim, puerulos apud ſe habere conſueverunt, jocoſos & blandos, ſive honoris cauſſâ, ſive ut eorum hilaritate ac ludis moeſtitiam à ſe repellerent. Hoſce *Delicias* dicebant, hoſce *Delicatos*. *Griſologus annos tres* tantum & *menſes novem* natus, atque è vivis raptus, *Delicatus* appellatur in Inſcriptione apud Fabrettum Cap. V. pag. 362. Erant & mulieribus, nobilibus, uti & Virginibus Veſtalibus, *Delicatae* ſuae. Exemplum non unum vide apud Gruterum & Fabrettum. Sed & Sanctus Auguſtinus Lib. de Gratia & Lib. Arbitr. Cap. 21. de Eſther, ſecundùm verſionem τῶν Septuaginta, ſcribit: *Et inclinavit ſe ſuper caput Delicatae ſuae, quae praecedebat eam*. Spectant haec verba ad Cap. V. Eſther, atque in Vulgata referuntur Capite XV. Sed ita ut ibi interpretes caecutiant. *Aſſumſit* (ita habet Vulgata) *duas famulas, & ſuper unam quidem innitebatur quaſi prae deliciis*. Ideſt ſuper unam *Delicatam*, quae ei *in deliciis* erat. Infra: *Laſſum ſuper Ancillulam reclinavit caput*. Hoc eſt ſuper *Delicatam* ſuam. Atque ex ejuſmodi παιγνίοις ſive jocoſis, ac Delicioſis, ſive Delicatis pueris, fortaſſe emerſit vox noſtra *Paggio*, aut à παῖς *puer*, famulus, ut Monoſinius ac alii cenſuere. Certe non à *Bagoas*, ut Boxhornius opinabatur, neque à *Fabeus*, uti Menagius ſomniavit, haec ita ſuo cerebro conſtruens: *Gloſſae veteres: Fabeus*, παῖς. *Fabea*, παιδίσκη. *Fabeus, Fabius, Pabius, Pagius, Paggio*. Abeant Gloſſae illae, ac longius abeat pannus iis à Menagio aſſutus. Inter *Delicatum* ac *Delicioſum* nil fortaſſe, ut dixi, diſcriminis olim fuit. Aevo Langobardico & Carolino *Delicioſi* in aula Principum numerabantur, ſed honeſtiſſimo ac magnifico prorſus munere. Eos opinor non alios fuiſſe, quam quos nunc appellamus *Confidenti* ſive *Favoriti*, aut intimos Principum familiares. Statuit Rachis Rex in Lege IX. capitale crimen fore, *ſi quando aliqui pravi homines ſubmittant in Palatium ad noſtrum ſecretum diſcendum, ut per Delicioſos, aut per Oſtiarios, vel per alios homines, captioſe aut abſconſe inveſtigare poſſint quicquid nos agimus*. Ita Nicolaus I. Papa in Epiſtola 17. ſcribit: *Sanctiſſimos Epiſcopos Delicioſos noſtros pro eo veſtrae caritati direximus*. Utitur & eodem verbo Johannes VIII. Papa in Epiſtolis 72. 217. & 277. uti Du-Cangius jamdiu animadvertit. Proinde nunc aſſequare, quid Sigebertus Gemblacenſis ſignificet in Lib. de ſcript. Eccleſiaſt. Cap. 83. ubi de Alcuino, ſive Albino Abbate in haec verba

ſcri-

ſcribit: *Tanta familiaritate Imperatori Carolo acceptus fuit, ut appellaretur Imperatoris Deliciosus*. Memoratur etiam in Hadriani I. Papae Vita apud Anaſtaſium Bibliothecarium *Albinus Deliciosus ipſius Regis*, ideſt Caroli Magni, Legatus ab eo miſſus in Italiam Anno DCCLXXIII. Cenſet Clariſſimus Mabillonius in Annalib. Benedictin. Albinum hunc alium fuiſſe ab Alcuino, ſive Albino Monacho, quem nuper memoravi. Non obſiſto, ſed fortaſſe non immerito Sigebertus Alcuinum ipſum Monachum Deliciosum Caroli Magni affirmaſſe potuit. In Lege Bajuvariorum Cap. XV. habetur: *Si Servus liberum furaverit, & vendiderit, aut manus perdat aut oculos. Sine ſigno numquam evadat, quamvis Deliciosus ſit apud Dominum ſuum*. Qua ex Lege agnoſcimus, interdum Servis etiam delatum fuiſſe titulum *Delicioſi*. Uno verbo: *Delicatus*, *Deliciosus* nihil aliud ſignificavit olim, niſi *Dilectus*, *Carus*, & honeſtâ quidem ſignificatione rudibus in Saeculis.

Fuerunt & *Juniores Ducum & Comitum*, de quibus multa pro ſua eruditione habet Du-Cangius in Gloſſario Latino, & quorum non eſt mihi memoria contemnenda. Carolus Magnus in Epiſtola ad Pippinum Italiae Regem ſuum filium, Part. II. Tomi I. Rer. Italicar. pag. 112. ſe accepiſſe ait, *quod aliqui Duces & eorum Juniores, Gaſtaldii, Vicarii, & Centenarii, ſeu reliqui Miniſteriales, Falconarii, Venatores, & ceteri per ſingula territoria habitantes ac diſcurrentes, manſionatica & paravereda accipiant non ſolùm de liberis hominibus, ſed etiam de Eccleſiis Dei, &c.* Propterea cenſuit idem Du-Cangius ſub hoc nomine veniſſe *Magiſtratus & Officiales Comitum*, vel *Judices inferioris ordinis, qui majoribus ſuberant*. Sunt qui *Juniores Ducum* interpretantur eorum *Filios*. At veri ſimilius, immo certum arbitror, hoſce quoque inter *Miniſteriales* fuiſſe recenſitos, eoſque fuiſſe, qui in aliquo miniſterio Ducibus & Comitibus inſervirent, uti nunc ſunt Oſtiarii, Praefecti culinae, ſtabulo, veſtiario, tributis militiae, venationi, &c. Cuſtodes corporis, curatores viarum, aggerum &c. Oeconomi, Notarii, aliique horum ſimiles, qui nobilem familiam, ac Miniſtros Ducum & Comitum tunc conſtituebant. Nunc eos *Officiali* appellamus. Ut olim Hebraei & Latini *Pueros* appellarunt *Famulos* ſuos, ita ſubſequuta Saecula appellaſſe videntur *Juniores*. Et ſane quum Duces & Comites iis Saeculis illuſtre munus, & ſpeciem quamdam Principatus in regendis Populis gererent, erant eis propterea multiplices Miniſtri, quales & cura ſplendidae familiae, & regimen Populorum exigere videbantur. Nam quod à Du-Cangio tamdem proponitur, videlicet *Juniores* fuiſſe appellatos, *qui officio Judicum, ſed pedaneorum, functi fuere*, neſcio, an ſine dubitatione ſit amplectendum, quamquam eidem acquieverim in Notis ad Leg. Langobard. Qui fuerint Judices Populi majores, atque minores, infra ſignificabo in Diſſertat. X. *de Judicibus*. Equidem *Juniores* à *Judicibus* diverſos ſuſpicor. At inquit ille: Hoc ediſcimus e Capitulari Caroli Magni Anno DCCCII. Cap. 25. ubi ſtatuitur: *Ut Comites & Centenarii omnes ad juſtitiam faciendam compellant; & Juniores tales in miniſteriis ſuis habeant, in quibus ſecuri confidant, quia legem atque juſtitiam fideliter obſervent, pauperes nequaquam opprimant*. Sed ante ſtatuendum foret, an is revera ſit horum verborum ſenſus, quem doctiſſimus vir eſt arbitratus,

tratus. *Juſtitiam facere* eo in loco idem videtur, ac juſta facere, juſte operari tum in ſe ipſo, tum erga proximum, potius quam Judicis titulo atque auctoritate juſtitiam aliis miniſtrare. In Lege Langobard. VIII. Pippini Italiae Regis: *Si forſitan Francus aut Langobardus, habens beneficium, juſtitiam facere noluerit, ille Judex, in cujus miniſterio fuerit, contradicat illi beneficium &c.* Sunt & alia hujuſmodi. Quare ex ipſo Capitulari ſupra laudato ſenſus hic emergere videtur: Comites nimirum & Centenarii, hoc eſt Judices, quorum revera fuit miniſtrare Populo juſtitiam, & compellere quoſcumque ad Leges ſervandas atque implendas, jubentur adigere *omnes ad juſtitiam faciendam*. Sed quoniam Miniſtri & familiares Ducum, Comitum, aliorumque Rectorum Populi, & Judicum, ideſt *Juniores*, potentiâ ſuâ abutentes, Populo interdum graves ac injurii evadebant, nolebantque damna aut probra aliis illata emendare, aut inique uſurpata reſtituere: idcirco ſancitur, ut ii tandem ad ejuſmodi miniſteria, atque officia deligantur, qui nolint laedere juſtitiam.

Neque deerant id genus Miniſtri, ac nobiles famuli, qui vel adhibitis precibus, vel metu injecto, à Populo extorquebant munera, pecuniam, commeatum, vecturas, & alia ejuſmodi, quibus propterea occurrit Carolus Magnus in Lege Langobardica 121. haec ſcribens: *Audivimus, quod Juniores Comitum, vel aliqui Miniſtri Reipublicae, ſive etiam nonnulli fortiores Vaſſi Comitum, aliquam redhibitionem* (nunc *contribuzione*) *vel collectiones, quidam per paſtum, quidam etiam ſine paſto, quaſi deprecando, à Populo exigere ſoleant*. Tum alia onera (*aggravj*) ab iis Populo inlata recenſet, quae omnia, ut auferantur, edicit. Eadem ratione explicari poteſt Lex 17. Pippini Regis Italiae: *Stetit nobis de omnibus libellariis, ut nullus Comes, nec Juniores eorum, eos amplius diſtringant, nec inquietent, niſi ſicut à longo tempore fuit conſuetudo*. Heic *diſtringere* idem eſt ac noſtrum *aggravare*, ejuſque ſignificationis alia exempla abundant. Rurſus idem Pippinus in Lege 22. ait: *Placuit nobis, ut nullus Comes, nec eorum Juniores, nullatenus praeſumat alicui homini ſua teſtimonia tollere, vel abſtrahere &c.* Eo omnia recidunt, ut reprimatur audacia non Judicum, ſed uti nunc vulgo dicitur, Aulicorum, ſeu Officialium publicorum, & famulantium Comitibus, de quorum impotentia Populus conquerebatur. Gregorius Turonenſis Lib. 5. Cap. 27. Hiſtor. Francor. ad Annum DLXXVIII. ſcribit: *Poſt haec Chilpericus Rex de pauperibus & Junioribus Eccleſiae, vel Baſilicae bannos juſſit exigi, pro eo quod in exercitu non ambulaſſent*. Clericos juvenes hiſce verbis indicari cenſet Du-Cangius. Sed minime conſtat, jam tum coactos fuiſſe Clericos ſubire militiam: quod revera ſubſequentibus Saeculis factum eſt; ita ut opinari etiam poſſimus, heic agi de Laicis Miniſtris, ſive famulis illius Baſilicae. Quod ſi Juvenes Eccleſiae heic intelligendos praefracte contendas, huc advoca Legem 10. Codicis Theodoſiani Lib. 10. Tit. 2. in qua *Clericis & Juvenibus praebetur immunitas, ut Eccleſiarum coetus concurſu Populorum frequentetur*. Ubi vides à *Clericis* diſtingui *Juvenes*. Infra additur: *Quod & conjugibus & liberis eorum, & miniſteriis, & maribus pariter ac feminis indulgemus*. En ut ii *conjugio* operam darent, & *miniſterio* aliquo fungerentur; ac proinde inter *Juvenes* illos

& *Ju-*

& *Juniores* Gregorii Turonenſis multa ſimilitudo intercedit. Denique audi, quid ſtatuerit Carolus M. praelaudatus in Capitulari de Villis Tom. I. pag 339. Capitular. Baluzii §. LVIII. *Quando catelli noſtri Judicibus commendati fuerint, de ſuo eos nutriant, aut Junioribus ſuis, ideſt Majoribus, Decanis, vel Cellariis, eos commendare faciant &c.* Haec animadvertat, qui *Juniorum* nomine deſignatos putat *Filios*, ſeu *Liberos* Magnatum.

Nunc videndum reſtat, an inter Officia aut Regiae domus, aut Reipublicae recenſendi ſint *Scariones*. Hanc mihi quaeſtionem ſuppeditavit Charta Mathildis magnae Comitiſſae à Troncio edita in Hiſtoria Piſana, & exarata Anno MC. pro Canonicis Piſanis. Praecipit ibi Comitiſſa, *ut neque Comes, neque Vicecomes, neque Scario, neque aliquis publicorum Miniſtrorum ad Placitum faciendum ante ſe praedictos villanos compellere praeſumat*. Non mediocris auctoritatis fuerint *Scariones* oportet, quando homines cogere ad Placita poterant. Heic me tenebris multis circumfuſum ſentio. In Chronico Vulturnenſi Part. II. Tomi I. Rer. Italic. pag. 349. Carolus Magnus Diplomate ſuo ſtatuit, *ut ſi aliquo tempore orta fuerit contentio inter Abbatem* Vulturnenſem, *vel Advocatum ſuum, ſeu de Servis, vel aliqua cauſa, &c. liceat eis ſe defendere per Scariones ejuſdem Monaſterii, ſicuti antiquitus conſuetudo fuit*. Du-Cangius in Gloſſario Latino id hominum genus *Oſtiarios* fuiſſe opinatus eſt, in eam ſententiam adductus à Monacho Sangallenſi, qui in Vita Caroli Magni Lib. I. Cap. 20. de quodam Epiſcopo ſcribit: *Dixit ad Oſtiarium, vel Scarionem ſuum (cujus dignitatis aut miniſterii viri apud antiquos Romanos Aedilitiorum nomine cenſebantur)*
A „ voca ad me illum pileatum hominem. „ Vercor, ut Monachus ille ſatis Romanae eruditionis peritus fuerit, quando Aediles, ſive ut is ait, *Aedilitios* veterum cum *Scarionibus* ſui temporis componit. Utcumque ſit, minime eo in loco confundendus eſt *Scario* cum *Oſtiario*, ſed potius diſtinguendus. Addit Du-Cangius, vocem
B hanc crebrius ſumi *pro Miniſtris Judicum; vel certe pro minoribus Judicibus*. Quam in rem verba adfert Chronici Vulturnenſis. Sed nihil inde exculpere poſſis, ut *Scariones* in album Judicum majorum, minorumve, aut Miniſtrorum referas. Juramentum in litibus interponere Eccleſiaſticis viris olim nefas fuit. Propterea per
C Advocatos ſuos Laicos illud praeſtare conſueverunt. Aiſtulphus Rex in Lege Langobardica 12. haec ſcribit: *Si quis cum Curte Regis cauſam habuerit, & evenerit, ut pars Curtis Regis, ſacramentum deducere* (ideſt exigere) *debeat, ſi minor cauſa de Solidis XX. fuerit, per ſacramentum ab Scharione pro Actoribus finiatur. Si verò major cauſa*
D *fuerit, Actor de Loco* (venerabili) *cum Actoribus ſecundùm qualitatem cauſae per ſacramentum perſolvat*. Nomine *Actoris* Advocatum ſignificari ego in Notis conjectabam. Quod ubi ſtatuas, habemus, interdum per *Scarionum*, interdum per *Advocati* jusjurandum lites facti alicujus in controverſiam adducti fuiſſe diremtas. Adi nunc
E ſupra memoratum Chronicon Vulturnenſe, Part. II. Tomi I. Rer. Italicar. pag. 372. ubi Ludovicus Pius Anno DCCCXIX. in Diplomate Monachis iis conceſſo (de cujus fide erit mihi ſermo in Diſſertat. XVII. de *Fiſco*) ait: *Et nullus audeat Abbates vel Monachos ejuſdem Coenobii ad jurandum quaerere; quia contra divinam credimus eſſe Legem. Sed per Scariones*

*rione*s *omnibus temporibus finem faciant, ſicut priſca conſuetudo fuit*. Habitum vero fuit Placitum Anno DCCCXCVI. in Beneventano Palatio (ut conſtat ex eodem Chronico pag. 410.) coram Ageltrude Auguſta, & Radelchiſo Principe Beneventano; ubi decretum fuit, ut *Majo Abbas* Vulturnenſis in lite ibi agitata *quinque Scariones ſui Monaſterii jurare faceret &c.* Reapſe non ita multo poſt *ipſe Majo Abbas oſtendit quinque Scariones ſui Monaſterii, ideſt Magelgarius, & Majone &c., & ita eos ad ſancta Evangelia jurare fecit &c.* Quo facto Monachis Vulturnenſibus cauſſa adjudicata eſt. En ergo quid ii Scariones praeſtiterint, non certe *Miniſtri Judicum*, neque *Judices Minores*. Erant autem A non ſolum Monachis, ſed & Epiſcopis, & Curti Regiae, ſui *Scariones:* cujus rei certos nos facit Charta, quam authenticam vidi in ditiſſimo Tabulario Archiepiſcopii Lucenſis. Permutatio quorumdam bonorum facta fuerat inter *Alpertum Ducem Lucenſem* nomine Aiſtulphi Langobardorum Regis, & *Walprandum Epiſcopum* B Civitatis ejuſdem. Quum vero excidiſſet, & nuſquam reperiretur Charta ejuſmodi contractus, curante *Perideo Epiſcopo*, per novas tabulas reparata eſt priorum jactura. Inde vero conſtat, delectos utrimque fuiſſe *Scariones*, & miſſos ad aeſtimanda bona, de quibus facienda erat commutatio.

Reno-

Renovatio Chartae teſtantis permutationem bonorum factam inter Aiſtulphum Langobardorum Regem, & Walprandum Epiſcopum Lucenſem, Anno 754.

IN *Dei nomine. Regnante Domno noſtro Aiſtolfo Rege, Anno Regni ejus Quinto, per Indictione Septima, menſe Julio, feliciter. Dun per juſſu* Domni excellentiſſimo Aiſtolfo Rege *mandatum fuiſſet mihi* Alpert Duci, *ſeo &* Walprand Epiſcopi *viganeum facere de res Auriperti pictori cum Curtis Domni Regi, ita & factum eſt, & duas Cartulas uno tenure fuiſſent conſcriptas per preceptum ipſius Domni noſtri confermatas fieri deviſſent, requiſivimus* ca......... *quem de partis Curtis regia de ipſo viganeum in Eccleſia Sancti Martini data fuera, minime ea jungere potuimus, eo quod in exercitus d........ ierat: ſet dun hec dictum fuiſſet Domni Regi per* Peredeus venerabilis Epiſcopus, *eo quod ipſa Cartula minime invenire potuiſſet, demandavit ipſe Rex piiſſimo alia tale Cartula relevare per ipſo Notario, qui ea antea ſcripſerad, qualis ille erat, quem de parte Eccleſie ad Curtis Regia emiſſa fuerat. Placuet adque convinet inter Eccleſiam Sancti Martini, nec non & Curtes Domni Regi, & qualiter av ipſo piiſſimo, & ad Deo conſerbato Domno Aiſtolfu Rege eſt demandatum, ut cambium de Curte ipſius Lucenſe in predicta Eccleſia Sancti Martini melioratam datum fieri devirent pro perſonas de....... vel germanas Auripert pictori, ſeo & homenis pertenentibus eorum, vel res, quem ad manum ſua abuiſſent, qui ſunt pertenentes Eccleſie Sancti Martini....... conſentientem venerabilis Walprand Epiſcopus, & av ipſo ordinati fuiſſent da parte Eccleſia ipſa commutationem faciendum Jordanni Arciphresbitero...... achipert Ar-*

A *cidiaconus, & Auduaci* Scario; *& da parte Curtis Domni Regis ab Alpert Duci ordinati fuiſſent ad ipſa res extimandum Teupert* Scario, *Teutprand filio quondam Teppuloni, & Graſulus..... unde conſtat dediſſent Eccleſia Sancti Martini in primis Caſa avitationis ipſius Auripert, vel de germani ejus una cum fundamenta ſua, hic infra Civitate; & recipet* B *in viganei locum à Curte Domni Regi Caſa cum fundamenta ſua prope muro Civitatis. Ubi reſedirent Aumundulo & Silvolus, qui fuerint Epiſtolas doportantes; & terra quem abuiſſent Auripert vel germani...... ubi ipſe Caſella edificata eſt, recipet Eccleſia Sancti Martini terra in atpretiato ſub eſtimationem intra clauſura illa prope...... tatis, u-* C *bi ipſe caſella Aumunduli & Silvoli edificata eſt, & pro Caſa, quem abuiſſent in loco Lupelia & in Pumpiano prope Eccleſiam Sancti Machari cum..... vel omnia quantum in ſupraſcriptas locas avire viſis fuiſſent, recipet Eccleſia Sancti Martini Caſa Willuli, & Caſa Galpertuli, & Caſa Filipert in loco...... ſſe cum fundamentas ſuas, terris, vi-* D *neis, olivis, ſilvis, caſtaneitis, omnia & in omnibus ad ipſas ſupraſcriptas Caſas pertenentes in integrum, excepto homenis de ipſe Caſe, & fundamenta eorum hic infra Civitate, & terre eorum ultra fluvium Auſare, quem à Curte Domni Regi eſt reſerbatum, & de terre, qui fuit de ipſe Caſe da Turre, qui ſunt hic circa Civitatem, percipet Ec-* E *cleſia Sancti Martini per menſura pro terre, qui fuerunt Auripert, vel de germani ejus in primis cum...... anolas modiorum ſex & ſiſtariorum octo pro*

campo ipſius Auripert vel de germani ejus, loco qui dicitur ad Auſare, quod eſt modiorum ſex; ſimiliter recipet Ecleſia Sancti Martini duas petias de terra in loco Roncho &c. Qualiter ſupraſcripta commutatio acta eſt per Walprand Epiſcopus & Alpert Duce: unde duas Cartulas uno tenure conſcriptas Radalpert Notario ſcrivere commonuemus.

Actum Luca, Regnum & Indictionem ſupraſcriptam feliciter.

Hec Carta relevata eſt per demandationem ipſius Domni noſtri Aiſtolf Regi, in Anno Septimo, Indictione Nona, menſe Septembrio.

Ego Alpert Dux *in anc Cartula cummutationis à me facta ad te* Walprand Epiſcopus, *ut ſupra legitur, propria manu ſubſcripſi.*

Ego Teutprand, qui in hanc cummutationem interfuit ad ipſas res extimandum, manus mea ſubſcripſi.

Ego Teuderadu Presbiter in ach Cartula cummutationis facta at Walprandu Epiſcopus, ed Alpertu Ducs, propria manu mea me teſte ſupſcripſi.

Ego Radalpert, qui hanc Cartula relevavi per demandationem ipſius Domni noſtri Regi predicto Alpert Doci, & qualiter ipſius demandatio fuet, complivi & dedi.

Quod heic *viganeum* dicitur, *permutationem* ſignificat. In aliis Chartis Lucenſibus *Deganeum* appellatur; idemque ſignificat. Adhuc autem in ea Civitate perdurat ejuſmodi vox, & apud Notarios familiaris eſt formula *titulo permutationis & Deganei*. Sed & vocabulum *deganare* ibi in uſu eſt pro *permutare*. Ughellius Tomo I. Italiae ſacrae, tradit *Walprandum Epiſcopum Lucenſem* in vivis fuiſſe uſque ad Annum Chriſti DCCLIV. Ego quoque tabulas ad eum ſpectantes, & Anno DCCLIV. ſcriptas, legi. Ex hac autem membranâ habemus, A ante Julium menſem Anni DCCLIV. ſediſſe in Cathedra illius Urbis *Peredeum Epiſcopum*, quem tunc ignorabat Ughellius, ſed poſtea agnitum indicavit in Appendice ad Tomum V. primae editionis. Ejuſdem autem Peredei plura acta & per plures annos, in Lucenſi Archivo adſervata, prae oculis habui. Atque ex his, B quae hactenus dixi, quamquam nondum plane aperuerim, quodnam munus, quaeve dignitas *Scarionum* fuerit, ſatis tamen lucis nobis eſt factum, ut perſpiciamus, quantopere à veritate deflexerit Hugo Grotius, alioqui vir ſummus, dum haec ſcribit: *Obſcariones. Carcerum cuſtodes, iidemque Carnifices, qui & Scariones à* C *Scaren & Obſcaren, quod eſt abſcindere.* Sed jam tandem quale hominum genus ii fuerint, edicamus. Animadverte enumerari in praelaudato Chronico Vulturnenſi pag. 397. Servos celeberrimi illius Coenobii, atque illic legi: *De Decania de Cerqueto de Scariatu Gaudioſi. In primis ipſe Gaudioſus cum filiis ſuis &c.* Infra memo- D ratur *Villa, ubi Martiniſci dicitur, de Scariatu Gradiciſi &c. Item de Laurentiſu, de Scariato Teoderiſſi. In primis ipſe Teoderiſſi cum filiis ſuis &c.* Ibi ſimili ratione ſcriptum: *Item Decania Teodoaldi de ipſa Villate Cerqueto. In primis ipſe Teodoaldus &c. Item Decania de Cerqueto Anſefrid. In primis ipſe Anſefrid &c. Scariatus* ergo fuiſſe vi- E detur Praefectura complectens varias Servorum Familias, quibus praeerat *Scario*. In eodem Chronico pag. 399. occurrunt iſta: *Quomodo iſte Urſepertus in primis fuit Scario per Servo ſuper alios Servos Sancti Vincentii.* Verba illa *pro Servo* vitiata ſuſpicor; at hinc ſaltem elucere poteſt, *Scariones* fuiſſe *ſuper alios ſervos*; ipſoſque etiam videri ſervili conditioni fuiſſe obno-

xios:

xios: quod tamen affirmare pro certo non auſim, quamquam in Diplomate Radelchiſi Beneventani Principis pag. 412. ejuſdem Chronici Vulturnenſis haec verba legantur: *Liceat Praepoſito Monaſterii Sancti Petri Apoſtoli ſecundùm conſuetudinem terrae iſtius cum quinque Scariones, ſervos de ipſa ſua Eccleſia, ſatisfacere*. Itaque *Scarionum* appellatio inde nata fortaſſe fuerit, quod ii praeeſſent *Scarae*, ſive *turmae* (unde manavit Italicum *Schiera*) Servorum, ſuamque *Scaram* regerent, praecipue quando ad latrones repellendos, aut ad terram defendendam, ipſos quoque Servos armatos accurrere neceſſum erat. Idem *Maſnadae* aliorum Servorum praeſtabant, ut dicam infra in Diſſertat. XIV. *de Servis*.

Porro antequam Diſſertationi huic finem faciam, brevibus innuere ſtatui aliquot ex Officiis quae olim numerabantur in Aula Pontificia. Nam à vetuſtiſſimis Saeculis Romani Pontifices eximium ſuae dignitatis ſplendorem copioſo quoque & praeſtanti Officialium & famulorum cum nobilium tum ignobilium coetu tutati ſunt; ac praecipue poſtquam Urbi omnium reginae, ac tot aliis Civitatibus dominari coeperunt. Supra memoravi *Oſtiarios* ac *Delicioſos* Pon-

A tifici inſervientes. Infra in Diſſertatione LXXV. *de piis Laicor. Confratern.* occurrent nobis *Cubicularii*, *Mappularii*, *Addextratores*, & *Servientes nigri*, *de familia Domini Papae*. Sed praeter hos fuere, non uno tamen tempore, *Camerarius*, *Bibliothecarius*, *Archidiaconus*, *Superiſta*, *Clerici Camerae*, *Archicancellarius*, *Notarii*, *Protonotarius*,
B *Cancellarii*, *Scriniarii*, *Chartularius*, *Primicerius Notariorum*, *Primiſcrinius*, *Secundicerius*, *Actionarii*, *Vicedominus* ſive *Oeconomus*, *Veſtiarius*, *Nomenclator*, *Sacellarius*, *Arcarius* ſive *Theſaurarius*, *Capellani*, *Buticularius*, *Pincerna*, *Mareſcalcus*, *Panetarius*, *Dapiferi*, *Curſores*, *Judex Camerae Domni Papae*, *Familiares*, *Servientes*, *Campſores Domni*
C *Papae*, *Scriptores Camerae*, *Cantores*, quorum Schola celebris antiquis etiam Saeculis Romae fuit, *Virgarii*, *Sellarii*, *Magiſtri Militum*, ut alios praeteream, qui nunc memoriae meae nequaquam recurrunt. Et quoniam nonnullos ex hiſce Officialibus commemoratos vidi in Chartis, quas compleᴄtitur Regeſtum MStum Cencii Ca-
D merarii, eaſdem, utpote quae nondum editae fuerunt, huc inferre non incongruum duxi, quum & aliis de cauſſis ad eruditionem veterum Saeculorum, atque Hiſtoriae Romanae lucem, uſui alicui eſſe poſſint.

Chartula permutationis Caſtri Montis Sancti Johannis ab Adriano IV. Papa factae, Anno 1157.

EGo *Ubaldus Cardinalis titulo Sanctae Crucis*, *Procurator Domini Papae Adriani ex ipſius mandato & praecepto*, *in praeſentia* Philippi Sanctae Sedis Apoſtolicae Sacellarii Judicis, *cambio & permuto tibi Raynaldo de Aquino*, *tuiſque heredibus ac ſucceſſoribus in perpetuum: ideſt medietatem totius Caſtri*, *quod vocatur Mons Sancti Jo-*

E *hannis*, *ſicut Romanae Eccleſiae pertinet*, & *noſtris detinemus manibus*, *cum diſtricto & placito ſuo*, *cum domibus*, *terris*, *vineis*, *ſilvis*, *paludibus*, & *pantanis*, *cum omnibus ſuis pertinentiis*, *molendinis*, *poſitum in territorio Campanino*, *ſicut inter ſuos concluditur fines; ſicut Domino Papae & ſanctae Romanae Eccleſiae pertinet*, *ſic tibi damus* & *per-*

& permutamus. Tali verò tenore & conditione, ut tu vel aliquis filiorum tuorum, qui Caſtrum tenere debet, & quicumque Caſtrum perpetuo tenuerint, fidelitatem & hominium facere debent Domino Papae. Adriano & ſuis Catholicis ſucceſſoribus, & ſanctae Romanae Eccleſiae: adjuvare per perſonas veſtras & per ipſum Caſtrum guerram & pacem facere contra omnes homines, & ſervire Domino Papae, & ſucceſſoribus ſuis, & ſanctae Romanae Eccleſiae, ſicut ex aliis Campaniae Baronibus, ad mandatum & praeceptum ſanctae Romanae Eccleſiae, tam tu, quam & filii tui. Et omnes, qui in Caſtro partem habebunt, jurabunt ipſis, qui fidelitatem juraverunt Domino Papae, quod eis Caſtrum per vos vel veſtras ſubmiſſas perſonas non auferetis. neque de jure & dominio Domini Papae & Catholicorum ſucceſſorum ſuorum & ſanctae Romanae Eccleſiae ſubtrahetis; immo ſi Eccleſiae Romanae opus fuerit, abſolvetis homines veſtros de praedicto Caſtro à juramento, & eis praecipietis, ut adjuvent Eccleſiam Romanam cum eis, qui Eccleſiae Romanae de fidelitate tenentur. Ideo hanc permutationem tibi facio, quia tu dediſti ſupradicto Domino Papae, & ſucceſſoribus ſuis Catholicis, medietatem duorum Caſtrorum, unius deſtructi, & al-

A *terius integri, quae vocantur Britti, cum omnibus pertinentiis ſuis, ſicut in Charta à te per eumdem Scriniarium facta continetur. Et ab hac itaque hora licentiam & poteſtatem habeas tu vel heredes tui in praedictam medietatem Caſtri intrandi, tenendi, fruendi, poſſidendi, & faciendi quicquid volueritis in perpetuum, ſecundùm quod Romanae Ec-*
B *cleſiae pertinet. Tali quidem conditione, ut tu vel heredes tui medietatem ipſius Caſtri non vendetis, vel alio modo alienabitis alicui perſonae, quae moretur ultra flumen Ceperani, niſi fortè inter vos. Si fortè aliquando volueritis partem veſtram alienare, cum praedictis oneribus & conditionibus alienetis: ſed prius requiretis Dominum Papam, qui*
C *pro tempore fuerit, & ſanctam Romanam Eccleſiam. Et ſi voluerit emere, pro viginti Libris P. P. monetae minus ei concedetis. Quod ſi noluerit emere, tunc vendere poteritis, ſeu alienare alicui perſonae, quae meritò non ſit ſuſpecta Romanae Eccleſiae, tamen cum ſupradictis oneribus & conditionibus. Et defendere promittimus ab omni homine ſi*
D *neceſſe fuerit, poenâ ſexaginta Librarum auri. Et tu ſupradictus Raynaldus tactis ſacroſanctis Evangeliis juraſti, te obſervaturum ſine fraude & malo ingenio, ſicut ſuperius dictum eſt.*

Chartula ceſſionis Caſtri Corclani facta Adriano IV. Papae à Buccaleone, Anno 1158.

IN nomine Domini. Anno ejuſdem Incarnationis MCLVIII. Indictione VI. Anno IV. Pontificatus Domni Adriani Papae Quarti, menſe Auguſto, die XXVII. Ego Buccaleonis, nulla vi coactus, neque dolo inductus, ſed propria mea voluntate bonâ refuto, renuntio & concedo nomine tranſactionis omne jus, omnemque rationem, ſi quam habeo, vel habere videor, tam ex parte Patris, quàm

E *uſu vel conſuetudine in Caſtro Corclani, intus ſeu foris, in diverſis vocabulis, & omnibus eorum utilitatibus tam in terris cultis vel incultis, quàm in domibus habitatis & inhabitatis, vobis Domno ac patri Adriano Papae, & veſtris omnibus Catholicis ſucceſſoribus in perpetuum; pro eo quod tradidiſtis mihi centum quadraginta Libras Lucenſis monetae ad beneplacitum meum: ideoque*

volo,

volo, ut totum, quod ſuperius legitur, ſit ratum & firmum jure tranſactionis, refutationis & ceſſionis in perpetuum. Quod ſi ego, vel mei heredes, aut aliquis per me, contra hoc inſtrumentum venire tentaverimus, aut non defenderimus vobis veſtriſque ſucceſſoribus Caſtrum meum Carnanum habere jure proprietatis poenae nomine, & poenâ ſolutâ hoc inſtrumentum tranſactionis à me factum firmum permaneat,

Hoc factum eſt Narniae, die Mercurii, juxta Eccleſiam beati Juvenalis, in Palatio Domni Petri Epiſcopi, & in praeſentia Domni Papae Adriani, & Domnorum Cardinalium, atque aliorum bonorum hominum quamplurium, ante quos ſupradictus Buccaleon manu ſua ſacroſanctis Evangeliis obſervare juravit.

Ubaldus Presbyter Cardinalis titulo Sanctae Praxedis.

Octavianus Presbyter Cardinalis titulo Sanctae Caeciliae.

Johannes Presbyter Cardinalis titulo Sanctorum Johannis & Pauli.

Hildibrandus Presbyter Cardinalis titulo Sancti Apoſtoli.

Guido Cremenſis Presbyter Cardinalis Sanctae Mariae Tranſtiberim.

Willelmus Presbyter Cardinalis titulo Sancti Petri ad Vincula.

Magiſter Raymundus Diaconus Cardinalis Sanctae Mariae in Vialata.

Petrus Epiſcopus Narnienſis.

Praeſentes fuerunt: inter quos Manaſſes Judex Nepeſinus fuit: Johannes Bonus Mareſcallus Domni Papae: Alexius Pincerna Domni Papae: Petrus Butiglerius: Johannes Riccius de Curia. *Uvitio & Petrus filius Leonis Berardi: Rodulfus Signoretti: Johannes Rainerii: Malapetia: Donatus: Laſſaboves: Petrus Capuanus; Narnenſes: Aſtaldus Romanus: Maximus Judex Utriculanus: Fuſcus Thebaldi: Nontevolti, Vitervienſes: Malagonella Tudertinus; & Raynaldus Bonicomitis de Aſprula, rogati teſtes ſunt.*

✠ Ego Aegidius Notarius à Domno Papa Coeleſtino, *rogatu Buccaleonis complevi & ſcripſi.*

Chartula donationis omnium bonorum ſuorum facta Adriano IV. Papae à Raynaldo Senibaldo, Anno 1159.

In nomine Domini. Anno Dominicae Incarnationis MCLIX. Anno V. Pontificatus Donni Adriani IV. Papae, Indictione VII. menſis Aprilis, die XVIII. Ego quidem Raynaldus Senibaldi de Dono Dei, hac die propria mea voluntate bonâ inter vivos dono & concedo tibi Donno Adriano, à Deo decreto ſummo Pontifici & univerſali Papae IV. tuiſque Catholicis ſucceſſoribus, & ſanctae Romanae Eccleſiae, ad veram hereditatem, perpetuamque proprietatem in perpetuum: ideſt omnia mea bona mobilia & immobilia & omne jus, omneſque actiones ſeu exceptiones, quae habeo in locis & vocabulis; videlicet Sanctam Mariam de Canneto cum Villa, terris & vineis: & Pomonte cum terra laboratoria: & Podium de Dono Dei cum domibus, terris & vineis: nec non & tenimentum de Sottoterram: immo etiam in Caſtello Ugonis Villam cum hominibus, terris & vineis: in Mollagara Eccleſiam Sancti Blaſii cum tenimentis ſuis: in Campomajore terram laboratoriam & unum molendinum. Et demum ubicumque aliquid mihi quocumque modo competit tam jure hereditario, quamque locis, ſeu quocumque alio modo, tibi dono & concedo, & corporaliter per hoc inſtrumentum inveſtiens trado; ut ab hodierna die in antea liceat vobis intrare,

trare, tenere, vendere, donare, commutare, & quicquid volueritis ad uſum veſtrum, veſtrorumque Catholicorum ſucceſſorum, & beati Petri, ſanctaeque Romanae Eccleſiae perpetuo faciendi. Ego itaque una cum meis heredibus defendere promittimus ab omni homine, ſi neceſſe fuerit. Quod ſi contra haec, quae dicta ſunt, quolibet modo venire attentavero, & cuncta, quae dicta ſunt, non obſervavero, & ſi ea defendere noluero, aut non potuero, tam ego quàm mei heredes componamus tibi tuiſque ſucceſſoribus pro poena duas auri Libras: & ſolutâ poenâ haec donationis Chartula perpetuo firma permaneat. Quam ſcribendam rogavi Andream Scriniarium, *in menſe, & indictione ſupraſcripta VII.*

✠ *Signum manus praedicti Raynaldi Senebaldi de Dono Dei, hujus chartulae rogatoris.*

Viſcardus teſtis.

Benedictus Zenonis teſtis.

Rogerius de Letulo teſtis.

Saſſo Johannis de Carbona teſtis.

Giſlebertus Domni Papae Mareſcallus *teſtis.*

Bobo Rauli Capiciani teſtis.

Anterius Albanenſis teſtis.

Andreas Scriniarius ſanctae Romanae Eccleſiae & ſacri Lateranenſis Palatii *complevi & abſolvi.*

Chartula, per quam Gualganus de Sculcula recognovit Caſtrum Sculculae juris beati Petri eſſe, & habere illud in cuſtodia, Anno 1159.

A*nno Dominicae Incarnationis MCLIX. Indictione VII. Pontificatus verò Donni Adriani IV. Papae Anno V. menſe Julio die XIII. Boſo Sanctorum Coſmae & Damiani Diaconus Cardinalis*, Donni Papae Camerarius, *una cum Petro Gaitano, & Rogerio nepote* Johannis Cancellarii, *Subdiacono Apoſtolicae Sedis, &* Presbytero Rodulpho Cappellano ejuſdem Donni Papae, *atque* Petro Buticulario, Alexio Pincerna & Scriniario, Donello & Johanne Ritio Janitoribus, *atque* Bovaccano & Giſleberto Mareſcalcis, & Malavolta Magiſtro Coneſtabulo *ſuper cuſtodia Arcis Corclani, & cum multis aliis* Servientibus de domeſtica familia Donni Papae, *venit ad Sculculam, ex mandato & diſpoſitione ipſius Donni Papae & Cardinalium: ibique à Galgano & duobus filiis ſuis Militibus Simone & Gottifredo, & aliis habitatoribus ipſius Caſtri honorifice ſuſceptus eſt, & reverenter deductus ad Palatium & Cappellam, quae eſt in ſummitate ipſius Arcis. Tunc verò in communi audientia omnium ſupradictorum, & aliorum circum adſtantium poſt diligentem allocutionem & requiſitionem ipſius Cardinalis &* Camerarii *ſupradictus Galganus recognovit ipſum Caſtrum de Sculcula proprii juris beati Petri eſſe, & commendatum parentibus ſuis & ſibi à Romanis Pontificibus: & ſic uſque ad praeſens tempus ad fidelitatem beati Petri & Romanorum Pontificum ab eis cuſtoditum atque decretum. Ad auferendam quoque omnem dubitationem, & majorem evidentiam, quod haec omnia ita ſe habeant, praecepit omnibus iſtis, qui inferius notantur, familiariter ſecum in ipſa munitione habitantibus jurare fidelitatem Donno Papae in hunc modum. Ego Leo Presbyter &* Cappellanus *ipſius Munitionis: ego Nicola Parente* Vicecomes: *ego Landucu* Dapifer: *ego Petrus Cunicus* Portonarius: *ego Galganus Buccabella* Cellerarius; *ego*

ego Nicolaus de Pandolſo: ego Nicola Marſicano & Petrus Abruſia Cuſtodes & Vigilatores *ipſius Munitionis, juro per haec ſacroſancta Evangelia, quod ab hac hora in antea fidelis ero Donno Papae Adriano, ejuſque Catholicis ſucceſſoribus & Sanctae Romanae Eccleſiae. Nec ero in facto vel conſilio aut conſenſu, quod vitam perdant aut membrum, vel capiantur mala captione. Certum eorum damnum & grave, ſi cognovero, faciam remanere, ſi potero: ſi verò non potero, tunc indicabo Donno Papae vel per me, vel per Nuntium meum, vel per literas. Et ſi forte (quod abſit) Do-* A *minus meus Galganus, vel ejus filii, ullo umquam tempore nollent recognoſcere ipſum Caſtrum de Sculcula per beatum Petrum & Romanos Pontifices, ſicut dictum eſt, & de fidelitate Donni Papae vellent exire, tunc ego pro meis viribus repugnando reſiſtam eis, & tenebo me contra eos cum Donno Papa, qui pro tempore fuerit. Praeterea idem Galga-* B *nus abſolvit omnes iſtos in hac parte à juramento, quo ei tenebantur.*

Scripta ſunt haec per manum praedicti Rogerii Subdiaconi, in ipſa munitione de Sculcula, tertio Idus Julii.

Chartula permutationis Caſtrorum Lariani & Normae inter Alexandrum III. Papam & Rainonem de Tuſculano, Anno 1179.

I*N nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti. Anno Incarnationis ejus MCLXXIX. Pontificatus Domni Alexandri III. Papae Anno XXI. Indictione XIII. menſis Octobris die XI. Domnus Papa Alexander de propria voluntate, & Dominorum Cardinalium conſenſu, ſcilicet Ubaldi Oſtienſis Epiſcopi, Theodini Portuenſis Epiſcopi, Johannis Presbyteri Cardinalis Sanctorum Johannis & Pauli, Alberti Presbyteri Cardinalis &* Cancellarii, *Marci Presbyteri Cardinalis Sancti Marcelli, Gratiani Diaconi Cardinalis Sancti Coſmae, & aliorum, permutavit cum nobili viro Rainone de Tuſculano; & ipſe Dominus Papa dedit ei, ejuſque heredibus in perpetuum ad proprietatem Caſtrum Normae cum arce & domibus, terris, vineis, paſcuis, aquis & piſcariis ac ſilvis, & omnibus ſuis tenimentis & pertinentiis. Similiter & Viculum cum omnibus, ſicut ſupra dictum eſt, utilitatibus & pertinentiis ſuis. Et Dominus Raino dedit praedicto Domino Papae & Eccleſiae Roma-* C *nae ad proprietatem in perpetuum Caſtrum Lariani cum arce, quam Dominus Papa tunc per eum tenebat, cum domibus, terris, vineis, ſilvis, aquis, paſcuis, & cum omnibus ſuis tenimentis & pertinentiis. Et traditio eſt ab utraque parte poſſeſſio, ut Domnus Papa deinceps & Romana Curia Caſtrum Lariani cum arce & ſuis pertinentiis, pro-* D *prietatis jure libere habeat & poſſideat: & Dominus Raino & ejus heredes Caſtrum Normae & Viculum cum omnibus eorum pertinentiis & utilitatibus, proprietatis jure libere habeant & poſſideant. Poſſeſſiones autem, quae de tenimento Lariani obligatae erant, Dominus Papa ſuâ pecuniâ recolligere debet, ſi non excedat ſummam CC. Librarum* E *proveſinorum: ſi vero hanc ſummam excedit, ſuperfluum Dominus Raino ſolvere debet. Conventum eſt etiam utriuſque partis conſenſu, ut liceat Domino Papae ejuſque ſucceſſoribus, à tali permutationis contractu, ſi voluerint, reſilire, & reddito Lariano cum arce & tenimentis*

ſuis & meliorationibus Domino Rainoni vel ejus heredibus, recipiant Normam cum arce, & Viculum cum eorum tenimentis & meliorationibus, nullis hinc inde pro meliorationibus factis redditis, vel detractis expenſis. Pecuniam tamen, quam pro diſſolutione pignorum ante hunc contractum obligatorum Dominus Papa creditoribus ſolverit, Dominus Raino vel ejus heredes diſſoluto contractu Domino Papae & Curiae Romanae reſtituet. Domino verò Rainoni & ejus heredibus nullo tempore liceat, invito Domino Papa, vel ejus ſucceſſoribus, à tali contractu recedere. Et Dominus Papa obligavit ſe ſuoſque ſucceſſores Domino Rainoni ſtipulanti in poenam quinquaginta Librarum auri, ſi unquam contra hujus contractus tenorem facerent, aut ſi, quod dedit legitime, contra omnem perſonam non defenderent, aut ſi de Viculo eum, ſicut promiſerat, non juvaret, ſi fortè Landus Saulis, aut ejus conſanguinei, eorumque ſucceſſores guerram de Viculo ſibi fecerint vel ejus heredibus. Et Dominus Raino ſimiliter obligavit ſe ſuoſque heredes in ſimilem poenam praedicto Domino Papae ſtipulanti, ſi ipſe aut ſui heredes contra talem contractum facerent, aut ſi quod dedit legitime, contra omnem perſonam non defenderent. Interſuerunt huic contractui Frater Franco Domini Papae Camerarius: Caliota Meneſcalcus: Petrus Oſtiarius: Paulus Panetarius: Giffredus Butillerius: *Loffredus Vetulus: Johannes Juelis: Maniciettus: Robertus Naturalis; qui omnes rogati ſunt teſtes. Interfuerunt &* Judices Ildicius & Bulgarellus *Anagnini, & Gregorius Coranus.*

Charta refutationis factae Coeleſtino III. Papae de Civitate Caſtellana à Conſtantia & Sibilia ſororibus, & Hiacyntho Petri Deuſvoſſalvet, & Nicolao & Octaviano fratribus, Anno 1195.

IN nomine Domini. Anno Dominicae Incarnationis MCXCV. & Anno IV. Pontificatus Domni Caeleſtini III. Papae, Indictione XIII. menſe Februarii die prima. Nos quidem Conſtantia uxor quondam Andreottae, & Sibilia uxor Hiacynthi Petri Deuſvoſſalvet, germanae ſorores, filiae quondam Andreae de Baldoino. Nec non & nos principaliter Hiacynthus Petri Deuſvoſſalvet, atque Nicolaus & Octobianus fratres, filii dudum praefati Andreottae; omnes ſimul pro portione unicuique noſtrûm competenti, ante praeſentiam Dominorum Judicum, Saiſſonis Primicherii, & Johannis Saiſſonis Arcarii, *atque Petri Pauli Rubei Dativorum; & in praeſentia Domni Petri de Judice Cauſidici, & ſubſcriptorum teſtium, propria noſtra voluntate renuntiamus, & generaliter refutamus vobis* Domno Petro Sarraceno Domni Papae Seneſcalco, *mandato & procuratori Domni Papae Caeleſtini ad hoc ſpecialiter coram dictis Sapientibus conſtituto, ad opus & utilitatem ipſius Domni Papae & ſucceſſorum ejus, ac totius Eccleſiae Romanae perpetuò: ideſt omnem litem & petitionem, quam ipſi Domno Papae & Romanae Eccleſiae fecimus, petivimus, petere vel facere potuimus, videlicet de univerſa portione quondam Petri de Attegia, ſcilicet illarum mille Marcarum argenti, quas ei & ſuis conſortibus olim Domnus Adrianus Papa IV. debuit. Pro quibus ei Civitatem Caſtellanam & univerſum Comitatum*

mitatum ejus, ac Montem Altum obligavit, & jure pignoris tradidit, ſicut per Privilegium ipſius Domni Papae Adriani apparet: quod, quantùm ad portionem ipſius olim Petri de Attegia pertinet, inane deſiſtat & vacuum, & nullius momenti penitus habeatur. Quae portio nobis competit vel competere videtur tam ex ſucceſſione praedicti Andreae de Baldoino, quàm ex conceſſione & mandato mihi ſpecialiter Jacquinto pro medietate facto, & mihi Conſtantiae pro altera medietate, videlicet à Kiera uxore Petri Latronis, & filia quondam Farulfi de Monaſterio; ſicut per publicum, quod vobis tradimus, Inſtrumentum apparet; & ipſi quoque Domino Andreae de Baldoino pertinuit ex ſucceſſione olim Mariae filiae ſuae, quam ex Domina Albaſcia uxore ſua, & filia praefati Domini Petri de Attegio procreaverat: ſicut per Teſtamentum ipſius Dominae Albaſciae apparet, quod vobis pariter pro ipſo Domno Papa damus. Quodcumque itaque jus & quamcumque actionem perſonalem & in rem ſive hypothecariam, tam etiam ad agendum, quàm excipiendum, quod quamve adversùs dictum Domnum Papam, & univerſam Eccleſiam Romanam, & ſpecialiter in omnibus praedictis rebus atque pignoribus, ſcilicet Civitatis Caſtellanae intus & foris, ac totius Comitatus & Montis Alti, & generaliter in omni patrimonio Romanae Eccleſiae, & adversùs aliam quamcumque perſonam habere poſſemus jure vel occaſione, ſeu reſpectu totius portionis praedictarum mille Marcarum argenti ipſi olim Domino Petro de Attegio competentis, & fructuum, uſurarum, vel acceſſionum earum, poenae, & omnis cauſae; vobis ut dictum eſt, procuratorio nomine pro ipſo Domno Papa & ſuis ſucceſſoribus generaliter refutamus, cedimus, & mandamus. Ita ut quidquid nos uſque modo, quo ad poſ-

A *ſeſſionem & proprietatem noſtro jure & nomine reſpectu omnium praedictarum rerum adversùs quamcumque perſonam agere vel excipere poſſemus, ipſe amodo Domnus Papa & ſucceſſores ejus ſuo jure & nomine agant & excipiant; & ut utili poſſint & directa actione intendere, vos in re praedicta Domni Papae procuratorem conſtituimus.*

B *Hanc autem refutationem, conceſſionem, & mandatum, vobis, ut dictum eſt, pro ipſo Domno Papa facimus, pro ſexaginta duabus Marchis argenti & dimidia, quas nobis omnibus pro portione unicuique noſtrûm competenti, pro dicto Domno Papa & ex ſua pecunia, ut dictum eſt, procuratorio nomine datis atque perſolvitis. De quibus omnibus,* C *& de omni noſtro, quantùm ad dictam portionem Petri de Attegia pertinet, praedictarum mille Marcharum argenti, nos bene quietos vocamus, & non ſolutae pecuniae vel argenti exceptionem, & omnem aliam exceptionem, ſi qua contra praefatum Domnum Papam & Romanam Eccleſiam ad infringenda quae dicta ſunt, & inferius apparebunt, in* D *omnibus uti poſſemus, per omnia generaliter refutamus. Inſuper promittimus ſub poena praedictae ſummae argenti duplae, hoc noſtrum jus, totum vel partem nemini conceſſiſſe, obligaſſe, nec aliter alienaſſe. Et ſi aliquid de rebus & poſſeſſionibus dictae Civitatis Caſtellanae intus & de foris, & toto Comitatu ejus per nos, aut per ipſum quondam* E *Dominum Petrum de Attegia, vel per ſuos heredes & ſucceſſores mole fuerit debiti obligatum, illud ex praedicta ſumma argenti recolligere & exobligare ſub inferiori poena promittimus. Et ſi aliquando per alienationem vel obligationem à nobis factam, vel à praedicto Domino Petro de Attegia & ſuis heredibus & ſucceſſoribus, dictus Domnus Papa & ſucceſſores ejus, vel Eccleſia Romana*

damnum aliquod patientur, quanti erit damnum, tantum in noſtris bonis ipſi Domno Papae & ſucceſſoribus ejus placentibus, ſine juris offenſa, & alicujus Curiae proclamatione, auctoritate propria jure pignoris vendicent, quantum ad dictam ſummam argenti pertinet. Et ſi aliquo modo contradicere voluerimus, cadamus à jure, quod in eiſdem bonis habuimus, & ipſum damnum duplum ipſi Romanae Eccleſiae ſolvere teneamur. Pro quo verò damno, ſi quod abſit, accideret, nos ſpecialiter Jacquintus & Nicolaus Andreottae inſolidum noſtra bona quantum ad illud pertinet, obligamus, & à Romana Eccleſia pro nobis & noſtris heredibus precario poſſidemus, renuntiantes omne juris vel legum auxilium, quod pro nobis in hac cauſa introductum eſt, eo quod ex parte pro aliis intercedimus. Et amodo dictus Domnus Papa & ſucceſſores ejus, ac tota Romana Eccleſia quiete ſemper & pacifice maneant. Et pro nobis & noſtris A *heredibus & ſucceſſoribus nos omnes praedicti maſculi & feminae vobis pro dicto Domno Papa & ſuis ſucceſſoribus & tota Romana Eccleſia, quae dicta ſunt, omnia obſervare, defendere, & adimplere promittimus ſub poena totius praedictae ſummae argenti duplae. Et ſolutâ poenâ, haec Chartula firma permaneat. Quam ſcribere rogavimus Johannem* B *Leonis* Scriniarium *in menſe & Indictione ſupraſcripta XIII.*

Petrus Sarracenus Johannis Kinardi teſtis.

Paulus Malagromus Domni Papae Uſerius *teſtis.*

Gregorius Johannis Bibentiſaquam teſtis.

Johannes Oddonis. teſtis.

Laurentius Barbuccia teſtis.

C *Ego Johannes Leonis* Sanctae Romanae Eccleſiae Scriniarius, *habens poteſtatem dandi tutores & curatores, emancipandi etiam, decretum interponendi, & alimenta decernendi, complevi & abſolvi.*

Chartula compromiſſionis quorumdam Dominorum de Paliano de venditione Caſtrorum Paliani & Serronis facienda Gregorio IX. Papae, Anno 1233.

IN nomine Domini: amen. Anno Incarnationis Chriſti MCCXXXIII. Pontificatus Domini Gregorii Papae IX. Anno VI. Menſe Januario die XXVIII. Indictione VI. Cum inter Reverendum Patrem Dominum Gregorium IX. Summum Pontificem & quoſdam Dominos Paliani, ſcilicet Tranſmundum de Tincto, Lucam de Paliano, Petrum Pinctum, Bartholomaeum Pinctum, Petrum de Paliano, Jacobum & Hungarum fratres, Thomam Babuſum, Petrum Vetulum, Thomaeum Nicolai de Myro, Thobaldum de Gregorio, & Nicolaum Macaranum, ſuper venditione & alienatione totius partis eorum Caſtri de Paliano & Caſtri D *Serronis, Domino Papae & Romanae Eccleſiae facienda, dudum habito diligenti tractatu, parati eſſent praedicti Palianenſes ad alienationis contractum Romanae Eccleſiae faciendum, quia tam de pretio venditionis quàm de iis, quae Dominus Papa ſibi nomine Romanae Eccleſiae retineret, ac de iis etiam, quae à Romana Eccleſia praefatis Palianenſibus* E *concederentur in feudum, erat quaedam diſcordia inter partes: tamdem* Magiſter Boëtius Clericus & Familiaris Domini Papae, *procurator nomine Romanae Eccleſiae ad hoc ſpecialiter conſtitutus ex parte una, & praedicti Palianenſes ex parte altera,* Dominum Stephanum de Ana-

A Anagnia Capellanum Domini Papae, *& Dominum Johannem de Gaviano, ac Dominum Johannem de Raynaldo, arbitros ſeu arbitratores, laudatores, ſeu amicabiles compoſitores communiter & concorditer elegerunt, qui arbitrari ſeu laudare deberent de omnibus ſupradictis, quantum videlicet nomine pretii pro tota & integra parte eorum Paliani & Serronis intus & extra eiſdem Palianenſibus à Summo Pontifice ſolveretur, & quae ſibi Dominus Papa nomine Romanae Eccleſiae in praedictis Caſtris jure dominii retineret, quae etiam poſtmodum concederet in feudum eiſdem. Et partes hinc inde ſibi ad invicem promiſerunt ſub poena inferius conſtituta, quod quidquid arbitri ſeu arbitratores ſupradicti laudabunt & ſtatuent inter eos, ſeu fuerint arbitrati, ſemel aut pluries ſedendo vel ſtando, diebus feriatis vel non feriatis, praeſentibus partibus vel abſentibus, hinc inde ratum & firmum habebunt, & perpetuo inviolabiliter obſervabunt. Ut autem praedicta omnia robur obtineant perpetuae firmitatis, compromiſſum hujuſmodi per legitimam ſtipulationem fuit hinc inde tali poenâ vallatum, quod quilibet praedictorum Palianenſium ad poenam CC. Librarum provenienſium Romanae Eccleſiae, & Romana Eccleſia eis ad poenam ſimiliter teneatur; ita tamen quod poena praedicta illi parti lucro cedere debeat, quae* B *compromiſſi jura ſervaverit illibata, eodem compromiſſo poſt poenae ſolutionem nihilominus rato & firmo manente.*

Actum eſt hoc in Civitate Anagniae, praeſentibus teſtibus infraſcriptis ad hoc ſpecialiter rogatis, ſcilicet Domino Alberto Johannis Apuliae, Magiſtro Palmerio Clerico Camerae, Willielmo Oſtiario Domini Papae, *Nicolao de Mal-* C *liano, Petro de Carpeneto, & Paganello* Curſoribus Domini Papae.

Et ego Ricardus Imperialis Aulae Scriniarius, hanc Chartam utriuſque partis conſenſu ſcripſi fideliter & complevi rogatus.

DE DUCIBUS AC PRINCIPIBUS ANTIQUIS ITALIAE.

DISSERTATIO QUINCTA.

DISSERTATIO QUINCTA.

POſt Auguſtalem ac Regiam Dignitatem olim fuit, & adhuc eſt magno in honore Ducalis Dignitas. A militia nomen *Imperatorum* aeque ac *Ducum* procul dubio profluxit; & mentio *Ducum* vel ſub ipſis antiquis Imperatoribus occurrit, apud quos ſignificabat ſplendidam in exercitu Praefecturam. Complures in Notitia Imperii enumerantur *Duces*, uni Provinciae Praefecti, & ad fines tuendos delecti. Attamen in Codice Theodoſiano Lib. 6. Tit. 26. animadverſione digna eſt Lex XIII. Theodoſii Auguſti junioris, data Anno Chriſti CCCCVII. ubi haec leguntur: *Immunitatem tribuimus his, quos poſt emeritam in armis militiam ad Honorem Ducatus noſtrae Serenitatis provexit judicium*. Ex hac Lege, uti & ex aliis ejuſdem Codicis, deduci poſſe videtur, fuiſſe nonnullos, qui poſt diuturnam militiam ad pacificam & illuſtrem Dignitatem *Ducalem* aſcenderent in Auguſtorum Palatio; immo alios etiam hujuſmodi honore donatos, quamvis nullam armis operam antea dediſſent: quo Titulo aucti aſſidebant exinde conſiliis in ſecreto Imperatorum Conſiſtorio. Ego rem dubiam relinquo. Contra certum eſt (noſque dubitare non ſinit altera Lex eodem Anno data, quae eſt LXVI. Lib. 8. Tit. 6. memorati Codicis) fuiſſe olim *Duces Provinciarum*, ad

A quos pertinebat tueri armis Provinciam ſibi traditam. Sanctus Fulgentius in Homil. 56. *Ante carrucam Imperatoris praecedunt Metatores, Palatini, Protectores, Tribuni, Duces, & Comites*. Sed plura ex antiquioribus Seculis delibare nolo. Ad Langobardos venio. Sub iſtis, uti & ſub Francis, aliiſve Germaniae Regibus, in

B uſu pariter fuit appellatio ac *Dignitas Ducum*; eorumque munus militare erat, utpote qui ad tutelam Regni praeeſſent militibus, in finibus potiſſimum Regni ejuſdem. Duplicis autem generis fuere, uti etiam innui in Antiquit. Eſtenſib. Cap. 5. videlicet *Minores*, quibus una Civitas regenda ac defendenda tradeba-

C tur; & *Majores*, quorum imperio ſuberant plures Civitates, ſeu integra Provincia. Quod eſt ad priores, apud Paullum Diaconum de Geſtis Langobardorum Lib. 4. Cap. 3. mentio eſt Minulphi (is *Ducem de Inſula Sancti Julii* appellat) quem Agilulphus Langobardorum Rex de medio tollendum juſſit. Praeterea memorat is

D nonnullos *Duces Tridenti*, Zangrulphum *Ducem Veronenſem*, & Gaidulphum *Pergamenſem Ducem*, hoc eſt Bergomi, qui *in Civitate ſua Pergamo, rebellans contra Regem, ſe communivit*. Ab eodem quoque Rege defecit *Dux Ulfari apud Tarviſium*; & ſub Rege Liutprando occurrunt *Gaidoaldus Brixianus Dux, & Peredeus*

E *Vicentinus Dux*. Denique eodem Paullo teſte, *Romani, habentes in capite Agathonem Peruſinorum Ducem, vene-*

runt, *ut Bononiam comprehenderent*. Is Peruſiam rexiſſe videtur pro Graecis Auguſtis: nam & Imperatores Orientis *Duces* conſtituebant in iis Italiae partibus, quas à furore Langobardorum ſervarant illaeſas, ut infra patebit. Ad haec notiſſimum eſt, Langobardos, poſtquam Alboinus & Clepho Reges trucidati fuere, inſtituiſſe *triginta Duces*, quorum curâ univerſum Regnum *per annos Decem* ſine Rege gubernatum fuit. Tum conſtituto Rege Authari circiter Annum Chriſti DLXXXVI. *Duces*, *qui tunc erant*, *omnem ſubſtantiarum ſuarum medietatem Regalibus uſibus tribuunt*, *ut eſſe poſſit*, *unde Rex ipſe*, *ſive qui ei adhaererent*, *ejuſque obſequiis per diverſa officia dediti*, *alerentur*. Haec nuper laudatus Paullus Lib. 3. Cap. 16. ex quibus intelligimus, adhuc perrexiſſe *Duces* praeeſſe, ut antea ſolebant, Urbibus quibuſdam primariis, ſub Rege tamen, qui cunctis imperabat. Neſcio, inde-ne, an ex recentiorum Ducum incolatu emerſerit in iis Civitatibus, diutiſſimeque perſeveraverit nomen *Curtis Ducis*, quo ſignificabatur olim Palatium, ubi Duces habitabant, & jus Populo dicebant. In Charta Veronenſi Anno DCCCCXXI. ſcripta Tom. 5. Italiae Sacr. memoratur *Caſa infra Civitatem Veronam prope Curtem Ducis*. Ita & in Charta Aſtenſi Anno DCCCLXXX. exarata Tomo 4. ejuſdem Italiae Sacr. legimus: *Dum reſideret Buderico Vicecomes in Niello* (ſcribe *Mallo*) *publico in Curte Ducatus Civitate Aſtenſe*. *Lucenſi* quoque in Urbe *Curtem Ducis* fuiſſe reperi: quod & Florentinius antea monuit. Vide infra Diſſertat. IX. *de Miſſis*. Quare quum Mediolani perduret adhuc nomen publici loci *il Corduſo*, non ut olim opinatus ſum Cap. 6. Antiquit. Eſtenſ.

A à *Curia Ducis*, ſed à *Curte Ducis*, id nomen loco inditum fuit. Sequutus hac in re fueram Gualvaneum de la Flamma, qui in Manipul. Flor. Tomo XI. Rer. Italicar. Cap. 42. de antiquo Mediolanenſium Duce ſcribit: *Hic habitabat in Palatiis juxta Eccleſiam Sancti Protaſii ad Monachos*, *ubi uſque hodie Curia Ducis*, *ſive vulgo Corduſium dicitur*. Verùm non à

B *Curia*, ſed à *Curte* nomen loci potius eſt arceſſendum. Reperitur & *Curtis Regis* in Capitularibus Regum Francorum, & in Legibus Alamannicis, pro Aula ſeu *Palatio Regis*: unde ad nos venit vox *Corte*. Ita *Curtis Olonna* Palatium Regium in agro Ticinenſi fuit, ubi Liutprandus

C Rex ſibi delicias comparaverat, & magnifica Templa condiderat. Ibi quoque ſaepe conſederunt Italici Auguſti & Reges, ac praecipue Ludovicus II. & extant complura Diplomata ibi ſcripta. Baluzius Tom. II. Capitular. pag. 1291. ſitum *Curtis Olonnae* quaerit, & Glabri Rodulphi verba adfert, è quibus deducit, Pa-

D latium iſtud *in tractu Vercellenſi* quaerendum eſſe, ubi etiam *Coenobium Sanctae Chriſtinae* ſtatuit. Fallitur. Tam Curtis illa, quàm Coenobium exſtitere in Ticinenſi territorio, non longe à Pado ad fluvium Olonnam. Eorum adhuc nomen & ſitum didiciſſe Baluzius potuit à Magino in tabulis Italiae. Et quidem Curti illi

E imperat Excellentiſſimus S. R. I. Princeps Franciſcus Philippus Eſtenſis, Marchio Sancti Martini &c. Quorumvis autem Ducum munus fuit barbaricis Saeculis non ſolum *Militiae* praeeſſe (quod & ſub Romanis factum eſt) ſed & *Juſtitiae*, hoc eſt jus dicere, ac juſtitiam tueri in Populo ſibi commiſſo. Romanorum quoque temporibus Zoſimus Lib. 2. Hiſtor. auctor

eſt,

eſt, *Ducis* appellationem *Praetoribus* fuiſſe tributam. Neque aliud in Italia obſervatum, quàm quod in Gallia, ubi Fortunatus de *Lupo Duce* haec ſcribebat:

Bella moves armis, jura quiete regis:
Fultus utriſque bonis, hinc armis, legibus illinc.

Vidimus hactenus *Duces* unius Civitatis. Et quoniam facta eſt mentio Minulphi *Ducis de Inſula Sancti Julii*, conjecturae fit locus, fuiſſe olim Loca etiam, Civitatis appellatione nequaquam inſignita, quae à ſuo *Duce* regerentur. Inſula profecto Sancti Julii in Dioeceſi Novarienſi ſita (quae quemadmodum à multis Saeculis ejus Urbis Epiſcopis etiam in temporalibus ſubjecta fuit, ita & noſtro aevo ab ampliſſimo Cardinali S. R. E. Giberto Bonromeo Novariae Epiſcopo regitur, & ut veteres ajebant, diſtringitur) nunquam caput ita extuliſſe videtur, ut Civitatem ſinu ſuo complecteretur. Ad haec in Monumentis celeberrimae Abbatiae Nonantulanae in Mutinenſi agro ſitae, quorum compendioſam ſeriem infra in Diſſert. LXVII. *de mod. acquirend.* evulgabo, ſub Carolo Magno nominatur *Johannes Dux Perſiceti*, *&* *Pontis Ducis*. Quibus tabulis Scriptor ille Johannem (certe *Ducem*) inſcripſerit *Perſiceti & Pontis Ducis Ducem*, minime novi. Adi, ſi lubet, infra Diſſertat. XXI. *de Statu Italiae*. Interea quando ſtatuere velimus, *Perſicetum* appellationem *Ducis* contuliſſe memorato Johanni, conſequens etiam erit, numeratos olim fuiſſe Duces,

A à quibus ne una quidem Civitas regeretur. Idque potiſſimum in Exarchatu, Pentapoli, aliiſque Romano Pontifici ſubjectis regionibus accidit. Porro ad hunc ipſum *Johannem Ducem* cenſeo ego pertinere Chartam ſcriptam Anno DCCLXXII. Kalendis Julii in agro Bononienſi, quo tempore Langobardis Bononia ſuberat.

B In hiſce tabulis agitur de praediis poſitis in Villa, quae *Reddù* appellatur, in finibus ſupra memorati Perſiceti, uti nunc, ita & eo tempore ſitâ *in Territorio Motinenſe*. Eorum venditor fuit *Johannes Dux*, emtrix verò *Anſelberga Abbatiſſa Sancti Salvatoris*, nunc Sanctae Juliae Brixianae Civitatis, hoc eſt eadem illa,

C quae patrem habuit Deſiderium poſtremum Langobardorum Regem, & prima Abbatiſſa inſigni illi Monaſterio praefuit, quod à fundamentis excitarat ejus Pater. Praeterea heic memorantur alia duo praeſtantiſſima Coenobia, & ipſa fundata à Langobardis Optimatibus, quorum tamen gentem nonnulli lacerare pergunt, quaſi Langobardos Vitia omnia de-

D turparint, chorus autem Virtutum domi tantum eorum placidiſſime ſederet, qui ex Langobardorum ſpoliis potentiam ſuam amplificarunt. Memorantur, inquam, ibi ſupra laudatum Monaſterium *Nonantulanum* Sancti Silveſtri, & alterum Sancti Salvatoris *ad Leones* fundatum in agro

E Brixiano. En Chartam ipſam, quae adhuc legitur in Archivo Monachorum Caſinenſium Sancti Petri Regienſis.

Venditio praediorum facta à Johanne Duce Anſelbergae Abbatiſſae Sanctae Juliae Brixienſis, Anno 772.

A IN nomine Domini Dei Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti. Regnantibus Domno Deſiderio & Adelchis, excellentiſſimis Regibus, Anno pietatis Regni eorum in Dei nomine Sexto decimo, & Tertio decimo, primo menſe Julio, Indictione X. feliciter. Scripſi ego Stephanus Notarius, rogatus & petitus ab Johanne in Dei nomine Duce, ipſo preſente, adſtante, michique dictante, quique fatetur ſe inite bone fidei viro optimo, & legibus ſub dupl...... bone condicionibus, ſed & regi quoque infraſcripte meliorate, que tu ex ratione habitu diſtraxiſſe, & diſtraxi vendidiſſe & vendidit. Ego ſupraſcriptus Johannes in Dei nomine Dux, à preſenti die vobis Domne Anſelperge in Dei nomine Abbatiſſe, vel cuncta Congregationis in Monaſterio Domini Salvatoris ſito infra muros Civitatis Brixie, ideſt in funderas ſeu caſalias, qui rejace trans Mucia, que nobis pro dono & precepto à Regia poteſtate conceſſa ſunt ad pertica legitima de pedes duodecim plenarios uſque ad menſura completa ad rationem facta juges duodecentos infra Redducto in Territorio Motinenſe; ubi inter adfines ab uno latere da Oriente Mutia percurrente; & ab alio latere da Meridie Monaſterium Domini Salvatoris ſito in Leonis habente; ſeu tertio latere da Occidente Monaſterium Sanctorum Apoſtolorum, & Sancti Silveſtri habente; atque à quarto latere ab Occaſu Lin...... polito, qui nunc ſunt: & ſi quis alii adfines ſunt, vel ab origine fuerunt, quotquot ex poblicis finibus, terminibus, campis, pratis, paſcuis, ſilvis, ſalectis, racionalibus viis, fontibus, aquis perhennis, vel omnibus infra ſe habente, & infra ſupraſcripta coërentia, vendimus vobis ſupraſcriptos duocentos juges: precio autem placitum & definitum, ſicut inter nos convenit, in auro Solidorum duodecentos. Et repromitto me ego ſupraſcriptos Johannes Dux una cum filiis & heredibus vobis Domne Anſelperge Abbatiſſe, vel cuncta Congregatione Monaſterii Domini Salvatoris ſito infra Civitate Brixia infra B eaſdem coërentia ſupraſcriptos duocentos juges ab omni quemque homine defenſare: & ſi defendere minime potuero, promitto me vobis componere ſupraſcriptos duodecentos juges talis, & alios talis una quoque inibi à vobis edificavit, aut melioratione fuerit in duplo.

Acto in Curte mea in Aquario Monte Bellio Territorio Bononienſe, ſub C die, Regum, & Indicione ſupraſcripta feliciter.

✠ Johannes in Dei nomine Dux in hanc Cartula manu mea propria ſubſcripſi.

Signa manus Autelmoni germano Theoderoni Caſtaldius teſtis.

Stephanus Notarius Scriptor iſtius Cartule vendicionis poſt roborata teſtibus tradita ea complevi & dedi.

D Cum his confer Chartam alteram ejuſdem Johannis Ducis mihi edendam in memorata nuper Diſſertatione XXI. de Statu Italiae, ubi ſitum Perſiceti indicabo. Sed potiſſimum inter Duces Minores commemorandi veniunt nonnulli, quorum ſaepe mentio occurrit in Hiſtoriis & antiquis Chartis Ravennatibus. E Doctiſſimus illius Urbis Hiſtoricus Hieronymus Rubeus Lib. 5. pag. 249. Hiſtor. Ravenn. indicavit Donationem multorum praediorum factam ab Ingerada Comitiſſa Petro Eccleſiae Ravennatis Diacono filio

filio ſuo. Et quoniam nonnulla in iis Tabulis non contemnenda occurrunt ad hoc argumentum ſpectantia, integras heic proferam, quales in A Archivo Eſtenſi habentur, hoc eſt earum exemplum nequaquam immune à multis erroribus ex imperitia amanuenſis.

Donatio multorum praediorum ac jurium facta ab Ingelarda Comitiſſa Petro Diacono Ravennati filio ſuo, ubi memorantur varii Duces ac Ducatus, Anno 896.

IN nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti. Anno Deo propitio, Pontificatus Domni Stephani Summi Pontificis & univerſalis Papae in Apoſtolica ſanctiſſima beati Petri Sede Primo, ſicque imperante Domno piiſſimo P. P. Lamberto, à Domino coronato pacifico magno Imperatore, Anno Quarto, die VIII. menſis Septembris, Indictione XV. Ravenne. Si enim circa eos, à quibus eſſe ſervitia quiſque accipiunt, quod extranea carnis conſiſtunt, digna dona praebenda ei, quanto ampliuſque diffuſius digniſſimum eſſe ampliſſima dona conferre ei, qui carnali conſanguinitate unita & quotidiana inceſſanter & nocturna impendere non deſinunt. Qua de re Ego pro omnipotentis Dei clementiâ Ingelarda *filia* Apaldi Comitis Palatii, *profiteor per hanc mee vocis, ceſſionis, donationis, translationis, & perpetuali tranſactioni, tibi preſenti Petro venerabili Diacono Sancte Ravennatis Eccleſiae, dulciſſimo & ſuaviſſimo filio meo, tuiſque heredibus in perpetuum, abſque hereditario nomine, & veluti externe perſone, eo quod habere & detinere videor tam majora propria, quamque & conducta, ſeu & teſtamentario jure quondam* Martini glorioſo Duci, *& ſuaviſſimi viri mei, ſeu ex me comperationis atque acquiſitionis causâ: ideſt in Territorio Faventino Curtem integram, que vocatur Caſſanicus. Item in Spatano cum caſalibus & omnibus appendicibus earum; ſeu & Curtem in integro, que vocatur . . . . . . B item cum fundis & caſalibus & omnibus apendicibus ſuis: imò & Curtem, que vocatur Mutiliana in eodem Territorio; item cum fundis & caſalibus & omnibus apendicibus ſuis. Verum etiam & Curtem in integro, que vocatur Acricta. Item & Sinciano cum caſalibus & omnibus apendicibus ſuis uſque ad jugum Alpium finibus Tuſcie: ſimulque C etiam & Curte in integro, que vocatur Arcatti, ſimiliter cum fundis & caſalibus & omnibus apendicibus ſuis: & omnia quantumcumque habere dignoſcor per quemlibet modum vel titulum in ſupraſcriptis* Faventino Territorio & Ducatu, *excepto Curte, que vocatur Bubiano cum ipſa pe. . . . . . & que ad ipſam Curtem Bubianam pertinet, & in ipſa petra Caſtellum eſſe videtur. Item ha-* D *bere me fateor in Territorio Livienſe Plebe Sancti Pauli* Ducati Traverſarie, *Curtem, que vocatur Aureliacus, qui aliquando vocatur Sancti Mamme; & Ronco, qui aliquando vocatur de Faſillo, & omnibus apendicibus earum. Itemque & quantacumque in toto Territorio Livienſe habere videor. Inſuper ha-* E *bere videor Curtem in integro, que vocatur Caſale, ſitas Territorio Ravennate in Decimo Plebe Sancti Caſſiani, cum fundis & caſalibus, & omnibus apendicibus ſuis. Similiter habere me dico & retinere duo Monaſteria, que ſunt fundate . . . . . Ariminenſe, ideſt* Monaſterium Sancti Thome Apoſtoli, & Sancte Eufemie Martiris, *cum omnibus*

rebus

rebus generaliter & poſſeſſionibus ad eadem Monaſteria pertinentibus. Similiter & habere me dico in Comitatu Comiaclo & in Territorio & Ducato ejus, *in omnibus generibus & ſpeciebus; & in Maſſa Fiſcalia, & Cornacervina, & Finale, vel Vico Aventino, & ceteris propinquis locis. Itemque dono omnia, que mihi pertinent in Comitatu Gavello, & Ferrarienſe. Itemque poſtremo & habere & retinere & poſſidere me fateor domum integram, ubi manere videor, ſitum in Civitate Ravenne, qui vocatur Feſſato, cum* Monaſterio Sanƈte ſemperque Virginis Dei Genitricis Marie, *à nobis fundato & edificato, cum omnibus rebus & poſſeſſionibus ſuis ad idem Monaſterium quoquo modo, & ubi, ſibi pertinentibus cum ſal....... & familiantis, ſeu & Curte & orto eidem Monaſterio pertinentibus, & Curticella trans Platea, cum omnibus ſibi adjunƈtis: ſeu & aliam domum novam, qui vocatur de Senegalie, prope Eccleſiam beati Petri Apoſtoli, qui vocatur Maſons....... cum Curte & aliis domibus ibi coërentibus, & ſala una cum ipſo broilo ibidem adherente, cum omnibus eidem pertinentibus ſimiliter in Civitate Ravenne. Item, ut diximus, prope Eccleſiam Sanƈti Petri, qui vocatur Maſons, ſimiliter profiteor habere manſiones foris portas Sanƈti Viƈtoris, qui vocatur Guarcinorum, cum ſuperioribus & inferioribus ſuis, & cum ortalibus & terris atque ſtationibus, cum acceſſo ripe fluminis, & cum omnibus mihi integriter pertinentibus. Et habere me fateor prata extra fluvium, & de his ripa Tegurienſis, cum omnibus ſibi pertinentibus.*

Nunc autem placuit mihi ſuperſcripte Engelarde, *Chriſto auxiliante omnipotenti, filia quondam* Apaldi Comitis Palatii, *reliƈta quondam bone memorie* Martini glorioſo Duci, *pura mente,*

A *meoque conſilio, bonaque meam ſpontaneam voluntatem, ſine quavis cum metu aut circumventione, quatenus ſecundum me tributam........ tenere cartam cum calamare, & cultellum & feſtucum notatum & guazonem de terra cum ramis arborum & vinearum de terra levari, & tibi Dominico Tabellioni hujus Civitatis Ravenne ſcribendum rogavi.* B *Et quod ego ſignum ſanƈte Crucis feci, & teſtes ſcribere rogavi, ſignum ſanƈte Crucis facere, & tibi Gumberto Scavino pro perſona ſuperſcripti Petri venerabilis Diaconi Sanƈte Ravennatis Eccleſie, dileƈtiſſimo filio meo, ſuiſque heredibus in perpetuum poſſidendum concedo, abſque hereditario nomine, & veluti extranee perſone, in Territorio Faventino Curtem in integrum, que voca-* C *tur Aeſidiate. Item cum fundis & caſalibus & omnibus apendicibus ſuis; imò & Curtem, qui vocatur Mutiliana in eodem Territorio Faventino, cum fundis & caſalibus omnibus & apendicibus ſuis: verum etiam & Curte earum uſque ad jugum Alpium finibus Tuſcie: ſimulque etiam & Curte integro,* D *que vocatur Arcudis: item cum fundis & caſalibus & omnibus apendicibus ſuis; & omnia quantacunque hic dignoſco pro quovis modo vel titulum in ſupraſcripto Territorio Faventino & Ducatu, cum omnibus rebus, quos habere videor in Plebe Sanƈti Valentini, qui vocatur in Trudanum, excepto Curte, que vocatur Bubiano, una cum ipſa petra, ubi Ca-* E *ſtello eſſe videtur, & Valeri aula, & ipſum...... anula cum ſuis pertinentiis. Item & do tibi ſupraſcripto Petro venerabili Diacono filio meo.... à preſenti die Curte integro, qui vocatur Aurilia-cus, & Ronco, qui vocatur de Taſilo in* Ducatu Traverſaria, *& eſt in toto Auriliacus, aliquando vocabulo Sanƈte Marie, ſimul etiam cum fundis & caſalibus & omnibus earum pertinentiis, & quan-*

& quantaſcumque habere videor in ſupraſcripto Territorio Livienſe. Inſuper & dono tibi dulciſſimo filio meo Curte integro, qui vocatur Caſale, ſita in Territorio Ravenne in Decimo Plebe Sancti Caſſiani: item cum terris & caſalibus & omnibus apendicibus ſuis. Similiter & do tibi abſque hereditario nomine Monaſteria duo fundata infra Civitatem Ariminenſem, ideſt Monaſterium Sancti Thome Apoſtoli, & Sancte Eufemie, *cum omnibus rebus & pertinentiis & poſſeſſionibus ad eadem Monaſteria pertinentibus. Similiter & do tibi dilectiſſimo filio meo ſimiliter abſque hereditario nomine, in* Vico Cumiaclo & Territorio & Ducatu *ejus, in omnibus generibus & ſpeciebus, excepto Caſale, ubi reſidere viſus fuit Leo, qui vocatur Albo, & quatuor ..... que fuerunt quondam bone memorie* Gregorio Duce *ſocero meo: Et Quinto Majore, quod ad jura Sancte Marie in Pomposia videor habere; & duas partes in Cornacervina, ac etiam partem in Finale, que omnia innovanda ſunt à ſupraſcripto Monaſterio. Item quod poſtremo dono tibi amantiſſimo filio meo ſimiliter, ut ſepe dixi, abſque hereditario nomine veluti extranee perſone, omnia à preſenti die, domum integrum, ubi manere videor, ſitum in Civitate Ravenne, ubi vocatur Sarato, cum* Monaſterio Sancte ſemperque Virginis Marie, *à nobis noviter à fundamento edificatum, cum omnibus rebus & poſſeſſionibus ſuis, ad idem Monaſterium quoquo modo & ubi ſibi pertinentibus, cum ſal ...... & familiaricis ſuis, & Curte & orto pertinenti, & curticella trans Platea, cum omnibus ſibi ſubiunctis. Et ita tamen predictum Monaſterium Sancte Marie, & Curte juxta domum, & cum omnibus rebus, ut diximus, ad idem Monaſterium pertinentibus, ita permaneat ordinatum, qualiter quondam Pater tuus & Ego ordinavi illud. Nec liceat tibi tuiſque heredibus, quod ullum modum vel occaſionem cauſa aliter ordinare, vel de ipſis rebus à nobis ibidem derelictis ſubtrahere audeas, vel diminuere. Sed etiam tibi ſupraſcripto filio meo ſimiliter abſque hereditario nomine, alteram domum novam, qui vocatur Senegalia, prope Eccleſiam beati Petri, qui vocatur Majore, & aliis domibus & ſala ibi coherentibus, una cum ipſo broile ibidem adherente, cum omnibus ad eadem pertinentibus. Similiter in Civitate Ravenne, ſimiliter, ut diximus, prope Eccleſiam beati Petri, qui vocatur Majons. Do etiam & dono & perpetualiter tranſacto tibi multotiens dicto Petro filio, veluti extranee perſone, omnes manſiones meas, ſitas foris murum Civitatis Ravenne extra portam Sancti Victoris, qui vocatur Guartinorum, cum ſuperioribus & inferioribus ſuis, cum ortalibus & terris vacuis & inſtitutis, ſeu & ſtationibus, una cum acceſſo, ripa, flumine, mihi ibidem pertinentibus, largior & do tibi filio meo, tuiſque heredibus omnia prata mea ex una parte fluminis Tegurienſis, excepto prato majore.*

Hec omnia, que ſuperius leguntur, à preſenti die habeatis, teneatis, poſſideatis, & quomodo vobis placuerit ordinetis, cum manſis, terris, vineis, campis, pratis, & cum omnibus piſcationibus, & venationibus, & cum omnibus rebus ad earum pertinentibus proprio jure vendendi, donandi, commutandi, vel cui relinquere volueris plenum dominium de legibus ſortiatur effectum; quia legibus eſt prefixum, ut quod ſemel donatum vel quoquo modo dum collatum cui fuerit, nullo modo revocetur, cum dictas namque res predictas habeatis, teneatis, poſſideatis, ordinandi & diſponendi & innovandi cum res ſupraſcripto Monaſterio Sancte Marie fundata in Curte, que vocatur Farata, ut ſuperius diſpoſuimus, per-

perfruamini, & dum conſteterit noſtra hereditate in quibuſcumque nominibus Cartarum noſtrarum ad ſupradictarum rerum, edificiorum commoneo innovare; aut quando volueritis vel potueritis, licentiam habeatis in omnibus, ſalva tamen annua penſione D. M. C. A. omnino perſolvendum queat, inde pertinuerit. Et liceat tibi ſupraſcripto filio meo Petro per hanc Cartulam à me in te factam in ipſas res, quas ſuperius nominavi, introire & poſſidere .... legitimam & corporalem traditionem, ſine omni meo, meorumque heredum vel aliquorum obſtaculo vel impedimento. Et ſi quempiam perſona .... vel heredes de predictis rebus ex parte vel ex totum expellere, vel qualibet calumnia generare voluerit, ego predicta Ingelarda, Dei miſericordia ..... donatrix tua, una cum ceteris heredibus meis, te ſupradictum Petrum filio meo, tuiſque heredibus, pro predictis rebus, ut ſuperius dictum eſt, in omnibus ſtare, & defenſare promitto ipſas res in perpetuum: conducta namque res dum hereditatem ex t....... conſtituerit, quod ſuper abſit & avertat divina potentia, & in aliqua controverſia mota fuero, vel pro extranea perſona non adventandum judicium, non ſupplicandum Principibus, neque per Apoſtolicam vel per Eccleſiaſticam, vel per Regalem poteſtatem ad interpellandum, vel pro qualibet ..... imaginationis ingenium, & quod humanus ſenſus invenire vel argumentare poteſt, omnia ſuperius ſcripta non obſervavero vel adimplevero, & non defenſaverimus cuncta, que ſuperius leguntur, & à me pollicita ſunt, contra hanc cartam agere voluero vel agam, quam ſecundùm tenore meo jurata voce dico per omnipotentem Deum, Sedemque ſanctam Apoſtolicam, & vitam & incolumitatem invictiſſimorum Principum Dominorum Noſtrorum atteſtatione confirmo, quia daturam me eſſe promitto. Ego ſupradicta

A *Ingelarda, clementiâ Dei Comitiſſa cum ceteris filiis & filiabus meis, tibi Petro Diacono ſancte Ravennatis Eccleſie, tuiſque heredibus ante omnes ..... aut interpellationem pene nomine auri obrizi Libras viginti; & poſt pene ſolutionem maneat hec Cartula proferſionis, donationis, perpetualis tranſactionis abſque hereditaria veluti extranee perſone facta,* B *& à me leges tributarie tenore contracta omnimodis. in ſuo robore & inconvulſa. Quam vero Cartulam me juxta leges tribuente documentum Dominico Tabellio hujus Civitatis Ravenne ſcribendum rogavi, in qua ego conſenſi libenter manu propria ſignum ſancte Crucis feci, & teſtibus à me rogatis obtulit ſubſcribendum, eorumque preſentia dicto Petro Diacono filio meo ejuſque heredibus* C *contradit ..... ſub die, & menſe, & Indictione ſupraſcripta XV. Ravenne.*

✠ *Signum manus ſupraſcripte Ingelarde Dei miſericordia Comitiſſe & donatrix ad omnia ſupraſcripta, cui relectum eſt.*

✠ *Signum manus Adelengo, qui vocatur Acio, ex genere Francorum,* D *rogatus, & ſignum ſancte Crucis, cui relectum eſt.*

Natalis *Dei pietate* Dux *huic Cartule donationis & tranſactionis, ſicut ſuperius legitur, rogatus teſtis ſubſcripſi.*

Petrus *divino nutu* Dux *& Judex huic Cartule ceſſionis & tranſactionis rogatus teſtis ſubſcripſi.*

E *Petro Diacono huic Cartule donationis & tranſactionis rogatus teſtis ſubſcripſi.*

Gregorius filius Petrus Conſul huic Cartule donationis rogatus teſtis ſubſcripſi.

Martino Conſul huic Cartule donationis & tranſactionis rogatus teſtis ſubſcripſi.

Dominicus in Dei nomine Tabelli hujus Civitatis, ſcriptor huic Cartu- le

le ceſſionis, donationis, & tranſa-ctionis de omnibus, ſicut ſuperius legitur, poſt roborationem teſtium complevi & abſolvi.

Inſalutatae dimittendae non ſunt Notae Chronologicae hujus Chartae. Recte ſignata eſt *Indictio XV.* quae decurrere coepit à Kalendis Septembris, conjuncta cum *Anno primo Stephani VI. Papae:* atque haec indicant Annum Chriſti DCCCXCVI. Verùm quod eſt ad *Annum IV.* Lamberti Imperatoris, cenſeo reſtituendum heic *Annum V.* niſi Ravennae aliud exordium habuerit Lamberti ejuſdem Epocha. In hac autem Charta occurrunt *Ducatus Faventinus*, *Ducatus Comacli*, & *Ducatus Traverſariae*. Faventia & Comaclum antiquis etiam temporibus geſtavere titulum Civitatis, & à ſuo Epiſcopo regebantur. *Traverſariae* idem numquam contigit; nihil enim aliud fuit, niſi Villa in agro Ferrarienſi ſita in Plebatu Luibolae Dioeceſis Ravennatis: & nihilo ſecius inſignitam cernimus appellatione *Ducatus*. Animadverſione quoque digna ſunt, quae habet *Ingelarda*, quum profitetur, à ſe *non ſupplicandum Principibus*, *neque per Apoſtolicam*, *vel per Eccleſiaſticam*, *vel per Regalem poteſtatem*. Indicare haec videntur, Italicos etiam Reges, ut jam alibi monui, iis temporibus protendiſſe auctoritatem ſuam in Urbes Exarchatus Ravennatis. Sed his dimiſſis, memoratos heic vides *Martinum Glorioſum Ducem*, Ingelardae olim Maritum, atque *Gregorium Ducem* ſocerum ſuum, ac demum inter eos, qui Chartae ſubſcribunt, *Natalem* ac *Petrum* & ipſos *Duces*. Iiſdem fere temporibus exhibet nobis Rubeus in Hiſtoria Ravennate *Romualdum* filium *Sergii Ducis*, alioſque non paucos commemorat in ſubſequentium Saeculorum Hiſtoria: quae omnia produnt, in Exarchatu, & Ravennae potiſſimum floruiſſe uno tempore *Duces* complures. Teſte Petro Damiani, Sanctus Romualdus *Ravennae Civitatis oriundus*, *ex illuſtriſſima Ducum fuit ſtirpe progenitus*. Is autem natus Anno Chriſti DCCCCXVII. ut oſtendit Clariſs. P. Grandius in Diſſertat. Camaldulenſ. Immo ex monumentorum collatione deduci poſſe videtur, illuſtrem hujuſmodi Titulum hereditarium olim fuiſſe in Nobiliſſima quapiam Familia Ravennate, quae, uti ex duabus pergamenis Archivi Eſtenſis intellexi, tandem defecit circiter Annum MCLXXX. ſublato è vivis ſine prole *Johanne Duce*, & ad ejus hereditatem vocatis *Petro Traverſaria* nobili Cive Ravennate, & *Taurello* Patre celebris Salinguerrae nobili Cive Ferrarienſi. Gratum Lectoribus futurum puto, ſi ambas Chartas producam, quippe quae complectantur quaedam non vulgaria ad cognitionem eorum temporum, & praecipue quod de Villa, quam *Ducatum* appellant, tunc lis foret inter ambos nuper memoratos heredes, & Archiepiſcopum Ravennatem. Quamquam credibile ſit, hoſce *Duces* antiquitus aſſumſiſſe eximium hunc Titulum à ſplendido quopiam Magiſtratu, ſive à regimine Civitatis Ravennae, aut alicujus alterius in Exarchatu poſitae; attamen ad opinandum feror, ipſos procedente tempore inde dejectos, impetraſſe ſaltem Tituli continuatum honorem, atque eâ de cauſsâ impoſitam eorum Pago appellationem *Ducalem*: quemadmodum *Comitis* nomen olim Rectoribus tantummodo Civitatis alicujus datum, Caſtellorum & vicorum Dominis tribui ſenſim coepit. Nunc memoratas ambas Chartas Lector accipiat,

Examen teſtium in controverſia inter Archiepiſcopum Ravennatem & Petrum Traverſariam & Taurellum Salinguerrae ſenioris filium, de Curte ſeu Pago, cui nomen Ducatus. Anno 1197.

STrachinardus juratus dicit, quod à triginta annis recordatur, quod vidit Duces habere & tenere Ducatum, nec eis vidit moleſtiam fieri, nec audivit, quod Duces tenerent Ducatum pro Eccleſia Ravennate, niſi à tempore interdictionis facte ab Archiepiſcopo G. aput Cellam Sancti Jacobi, cui interdictioni interfuit. Et dicit, quod tunc reſpondit Taurellus, quod ſi Dominus Petrus vult dare ſuam partem Ducatus Domino Archiepiſcopo, quod ipſe libenter daret ſuam. Interrogatus, ſi locus, ubi eſt Ducatus, vocetur Puteus Francolus, dicit quod non: ſed dicit, Puteum Francolum eſſe ex altera parte vie. Interrogatus de confinibus Ducatus, dicit, quod Foſſatum Rodulfi ingnorat. Padeſolum dicit, quod eſt versùs Aquilonem, quod currit juxta ſtradam, inde ad Foſſam Putei Francoli, & ibi incipit defluere deorſum versùs Luibolam: Foſſa verò directo trait ſecus viam, & eſt juſta Ducatum, & ad capite Ville Putei Francoli versùs Orientem; deinde flectitur & deſcendit versùs Valles, quae vocantur Fovee Lazari &c. Et credit, quod mortuo Filio Johannis Ducis, prius intraverunt ipſum Ducatum Nuncii Petri Traverſarie quàm Nuncii Archiepiſcopi. Et dicit, quod Petrus Traverſaria & Taurellus poſtea tenuerunt Ducatum uſque modo: Petrus Traverſaria pro duabus partibus, Taurellus pro tertia. De aliis nihil.

Petrus Borus juratus dicit idem, quod Strachinardus, & tanto plus dicit, quod Ducatus eſt de Plebe Sancti Viti, & Puteus Francolus eſt de Plebe Luibole. Et dicit, quod audivit, quod una fovea quondam fuit inter Puteum Francolum & Luibolam &c.

Tigrimus juratus dicit, quod à viginti annis infra vidit, Duces habere & tenere Ducatum, ſet ſi pro Eccleſia Ravennate tenerent, ignorat. Et dicit, quod Nuncii Archiepiſcopi prius intraverunt poſſeſſionem Ducatus, ut credit, quàm illi Petri Traverſarie. Et quidam de Nunciis Archiepiſcopi ivit ad domum ipſam teſtis, que eſt conſtituta in Pozo Francollo, & non in Ducatu, & percuſſit Collonellum domus cum enſe, & precepit ei, ut teneret pro Archiepiſcopo: qui reſpondit, quod teneret pro eo, cujus erit. Nec poſtea vidit aliquando Archiepiſcopum. Dicit tamen, quod Nuncii Archiepiſcopi intromiſſerunt totum Ducatum, ut audivit. Confines vero Ducatus ingnorat. Et dicit, quod Petrus Traverſaria & Taurellus uſque modo habuerunt & tenuerunt Ducatum. De aliis dicit ſe nihil ſcire &c.

Sententia Arbitrorum electorum in controverſia de Manſo Caligariorum, & duabus partibus Ducatus inter Archiepiſcopum Ravennatem, & Petrum Traverſariam. Anno 1197.

IN *nomine Domini. Anno ab Incarnatione ejus MCXCVII. die XIV. menſis Aprilis, Indictione XV. Ravenne in Palatio Domini Archiepiſcopi. Et ideo nos Tomaſius de Gueli, & Lotorengus, & Odoſinus Judex, arbitri compromiſſarii electi à Domino W. ſancte Ravennatis Eccleſie Archiepiſcopo, & Domino Petro Traverſaria, ad cognoſcendam & dirimendam litem noſtro arbitrio, que inter eos vertebatur, ſcilicet de uno Manſo Calegariorum, quem quondam habuit Rodulfus Judex, & ejus filia, poſito in Capite Sandali, & de duabus partibus* Ducatus, *quam ipſe Dominus Petrus poſſidere videtur in territorio Sancti Viti, &* Duces *habuerunt & detinuerunt; de quibus in hunc modum contendebant. Aſſerebat Dominus Archiepiſcopus, predictum Manſum Calegariorum ad Eccleſiam pertinere, quod Dominus Petrus non inficiebatur, ſet in ſe innovari debere dicebat. Dicebat* Ducatum *ad Eccleſiam pertinere ſimiliter, & mortuo Filio* Johannis Ducis, *Eccleſiam per ſuos miniſtros primum* Ducatus *poſſeſſionem occupaſſe, unde vel poſſeſſionem non amiſiſſe, & potiorem in judicio, quod eſt retinende poſſeſſionis, fore, vel in jure poſſeſſorio, quod eſt de recuperanda poſſeſſione, obtinere debere. E contra Dominus Petrus dicebat, ſe prius poſſeſſionem* Ducatus *adeptum fore, & juſte poſſidere nunc duas partes, videlicet ex diviſione, quam fecit* Marchio *inter ipſum & Taurellum. In judicio verò proprietatis taliter contendebant. Dominus quidem Archiepiſcopus dicebat, modis omnibus* Ducatum *ad Eccleſiam pertinere, &* Duces *pro feudo habuiſſe. E contra Dominus Petrus dicebat, nequaquam, ſet pro ſuo per longiſſimum tempus* Duces *poſſediſſe. Auditis, examinatis, cognitis variarum partium allegationibus, & veritate pro ut melius potuimus, inquiſita in facto & in jure tam per teſtium depoſitionem quàm Inſtrumentorum exibicionem, quàm etiam Advocatorum adſertionem, habito quoque prudentum conſilio, ſic noſtro firmamus arbitrio.*

Ad reſtitutionem ſiquidem Manſi Calegariorum Domino Archiepiſcopo Dominum Petrum Traverſariam condemnandum. De duabus partibus Ducatus, *quas Dominus Petrus detinet, taliter pronunciamus Dominum Petrum in poſſeſſorio abſolutum: in proprietatis autem judicio ſic dicimus. Primum tamen ipſius* Ducatus *confines, quomodo ex dictis teſtibus & Inſtrumentis cognovimus, declaramus, ut queſtio de his de cetero non oriatur. Ex parte Aquilonis eſt Padeſolum de Medelana . . . . . . flectitur Padeſolum versùs Luibolam, deinde . . . . . inferiori directo . . . . . . & vadit uſque ad Foſſam Lazari . . . . . . & per eam uſque Gurgum Borielli. Ex parte Orientis taliter. Ex parte vero Occidentis eſt Foſſatus Rodulfi uſque ad Pedazoſam, & protenditur ex parte meridiana uſque ad Vallem, que vocatur Carigia Sedule; & juſta Carigiam Sedule eſt Aqua Butiliaria, deinde Gorgum Boriellum ex parte Orientali, ut dictum eſt. Item Rivus Gregorius decurrit & decurrere debet inter* Ducatum *& Maderi, ut ex Inſtrumentis & teſtibus apparet. Ad reſtitutionem ſiquidem tertie partis illarum ſcili-*

ſcilicet duarum partium Ducatus, *quam Dominus Petrus poſſidet, ipſum Dominum Petrum Domino Archiepiſcopo condemnamus. In reliquis duabus partibus duarum partium* Ducatus *ſic dicimus. Dominum quidem Archiepiſcopum ut de his duabus partibus Domino Petro jure henphiteotico in ſe & in ſuis filiis & nepotibus per Inſtrumentum publice confectum concedat, condemnamus, nulla videlicet mercedis Calciariorum à Domino Petro dando, ſet pro penſione tribuat nummum unum Ravennatis Monete ſingulis annis, vel Indictionibus. Et Dominum Petrum Domino Archiepiſcopo jure predicto, & ſecundùm prefatam formam, jam dictas duas partes accipiat, condemnamus.*

Ego Martinus, Dei gratiâ, Ravenne Tabellio, huic arbitrio preſens interfui, & juſſione Domini Thomaſii, & Domini Lotorengi, & Domini Rodulfini Judicis, Arbitrorum ujus Arbitrii ſcripſi & complevi, ut ſuperius ſubſcripſi. Huic Arbitrio interfuerunt Rodulfus à Biſazono, Nontevoluit Judex Communis Ravenne, Johannes Tabellio, Petrus de Carbo, Johannes Sapiens, Miſſius Judex, Brandus Judex, Ugo Judex, Johannes Deuſdedit, Rigo Ubertelli, Johannes Presbiteri Alberti, & alii multi.

Inter Duces Minores ſuus etiam locus debetur compluribus Romanis Ducibus, quorum mentio eſt apud Anaſtaſium Bibliothecarium, vel ipſo Saeculo Chriſtianae Aerae Octavo, atque in aliis vetuſtis monumentis Saeculi IX. X. & XI. Chartam vidi ſpectantem ad celebre Monaſterium Sublacenſe, & ſcriptam Romae temporibus Johannis X. Papae, cui teſtes interfuerunt ac ſubſcripſerunt *Leo, Romanus, Silveſter, Nicolaus*, & *Boſo*, omnes titulo *Ducis* ornati, & poſcente *Sergio Duce* illuc acciti. Jam liquet, hos *Duces* aut Romae, aut in conterminis locis habitaſſe. Utrum vero ii quampiam Civitatem nomine Romanorum Pontificum regerent, an potius aliquod Militare aut Palatinum munus gererent ſub ipſis Pontificibus, aut membra forent Senatus Romani, ego decernere non auſim. Apud Mabillonium in Appendice ad Tomum IV. Annal. Benedictin. habetur Epiſtola circiter Annum MXXXII. ab Halinardo Abbate Divionenſi ſcripta *Domno illi ſacri Palatii Veſtarario, primo Senatori, necnon unico Romanorum Duci*. Ad titulum *Ducis* conſueverunt ii adjungere titulum quoque *Conſulis*: neque ullum eſt dubium, quin praeclariſſimum fuerit eorum munus, & ſublimis auctoritas. In Chronico Farfenſi, Part. II. Tomi II. Rer. Italic. pag. 523. legitur Placitum coram Benedicto VIII. Papa habitum Anno MXV. ubi *Romanus* ejuſdem Pontificis Frater cogitur reſtituere duo Caſalia ablata celeberrimae Farfenſi Abbatiae. Inſcribitur *Romanus Conſul & Dux, & omnium Romanorum Senator*: ex quo argui poteſt, quanta Romae foret hujus viri praeſtantia atque auctoritas. Simile vocabulum reperio in Charta apud Ughellium Tomo I. Ital. Sacr. pag. 1099. Nempe illic *Albericus Marchio*, ipſius Romae ſuo tempore Princeps, Anno DCCCCXLV. appellatur *omnium Romanorum Senator*. Et quidem Senatorem ſuum Romani vel ſubſequutis temporibus ingenti auctoritate donarunt, ipſoſque interdum Pontificibus oppoſuere. Nunc autem proferam Chartas duas, quas amicus meus Nicolaus Aloyſia deſcripſit è membranis vetuſtiſſimi Coenobii Sublacenſis. In iis occurrunt *Benedictus Conſul & Dux*, quo etiam titulo donantur *Georgius, Gratianus*, & *Silveſter*, Romanorum Proceres ea tempeſtate.

Donatio facta Sublacenſi Monaſterio, ejuſque Abbati Leoni à Benedicto Conſule & Duce Anno 952.

ANno, Domino propitio, Pontificatus Domni Agapiti Summi Pontificis & univerſalis junioris Pape in ſacratiſſima Sede beati Petri Apoſtoli, Septimo, Indictione X. Menſe Madio, die XXIV. Domino ſancto merito, & venerabili Monaſterio Sancti Benedicti, quod ponitur in Sublaco, & omnium deſiderabilium michi nimium proferendo in ſupraſcripto venerabili Monaſterio, in quo Domnus Leo religioſo Presbitero & Abbate *eſſe dinoſcitur, & per te in cunctis aliis Presbiteris & Monachis in predicto Monaſterio introëuntibus, & ibidemque permanentibus in perpetuum perpetuam in Domino ſalutem. Semper enim Chriſtiana mens oſtendit fideliter reddere vota...... manum omnipotenti Dei in ſuos ſervitores gratanter offerre debere cognoſcitur. Quapropter ego Benedictus in Dei nomine Conſul & Dux in predicto Monaſterio in preſentia Domni Leonis religioſo Abbate ipſius Monaſterii, & in cunctis aliis Presbiteris & Monachis in ſervitio Dei ibidem introëuntibus, pro redemtione anime mee, & veniam delictorum meorum, & propter eorum orationibus, que non deſunt cotidie pro fidelibus Chriſtianis agere; à preſenti enim die bona atque ſpontanea mea voluntate, pure & abſque ulla condicione, do, dono, cedo, trado, & largior, atque inrevocabiliter offero, & ex meo jure in veſtra jura & poteſtate transfero atque tranſcribo in uſum & ſalarium in eodem Monaſterio, ut in perpetuum abeatis: ideſt omnes res meas quaſcumque michi evenit da Theobaldo Presbitero, quot ſunt terris, vineis, campis, pratis, paſcuis, ſilvis, cultum vel incultum, conſtitutis territo-*

A

rio Campanino in locum, qui vocatur Puſano; ſeu & terris & vineis cum arboribus ſuis, quantumcumque habere & detinere viſus ſum in locum, qui vocatur Pentoma, poſitum ſupraſcripto territorio Campanino. Nec non & colonia in integrum, que appellatur Aſile, cum omnibus finibus, terminis, limitibuſque ſuis, cum caſis, vineis, terris,

B

& ſilvis, cum arboribus pomiferis, fructiferis diverſi generis, puteis, fontibus, rivis atque perennis, edificiis, parietinis attiguis, adjunctis, adjacentibuſque ſuis, cultum vel incultum, & cum omnibus ad eis pertinentibus, poſita predicto territorio Campanino, juris mei exiſtens. Unde & omnes moniminas de ſupraſcriptis immobilibus locis aput me,

C

meoſque heredes, rejacent ad conſervandas & ſalvas faciendas; ſed quandoque vobis veſtriſque ſucceſſoribus neceſſe fuerit, ſemper eas oſtendere & demonſtrare promitto in omni tempore. Unde & hanc à die preſenti donationis Charta contradidi vobis in perpetuum veſtrorumque ſucceſſores omnibus ſupraſcriptis immobilibus locis, cum omnibus eorum perti-

D

nentiis, ut ſuperius legitur, eo tenore ſub divini judicii obteſtatione pretulimus tam ego, quam heredibus meis, ut Abbatibus, qui in eodem Monaſterio per tempora ſuccedentibus conſtituti fuerint, non habeant licentiam aut poteſtatem ipſis ſupradictis locis pro aliquo tenore à ſupradicto Monaſterio pro alio quocumque arcumento abſtollere aut alienare,

E

ſed omni tempore in veſtra veſtrorumque ſucceſſorum maneat poteſtate. Quod ſi quolibet modo quiſpiam Chartam pro quavis modis vel tenore fecerint abſque libello penſionario, hanc Charta inane & va-

& vacuam decerno permanere, & ipſa res ſine omni obſtaculo ad me meoſque heredes redeat poteſtate. Et numquam à me, neque ab heredibus meis, neque etiam à nulla magna parvaque perſona à nobis ſubmiſſa pro quolibet modis, obcaſione, vel calumnia, facere vel promovere preſumemus; ſed in omnibus adimplendam promiſſionem inviolabiliter obſervare atque adimplere promitto. In qua jurando dico, per Deum omnipotentem, ſancteque Sedis Apoſtolice, & Domni Agapiti Junioris Papae, hec omnia, que hujus ſerie continetur; ſi, quod abſit, quoquo tempore ego vel meis heredibus contra vobis, veſtriſque ſucceſſoribus à preſenti die donationis Charta, quam ſponte fieri rogavi, agere vel cauſare preſumpſero, & cuncta, que ſuperius legitur, non obſervavero, tunc non ſolum perjurii reatum incurram, verum etiam daturo me promitto una cum heredibus meis vobis veſtriſque ſucceſſoribus ante omnem litis initium pene nomine auri obrizi Libram unam, & poſt pena abſolutionis hanc Chartam in ſuam nihilominus maneat firmitatem. Quam A ſcribendam rogavi Georgius Tabellio Urbis Rome; in qua & ego ſupraſcripto Benedicto manu propria ſubter ſignum ſancte Crucis feci & teſtes, qui ſubſcriberent, rogavi, & in prefato Monaſterio contradidi, in Menſe & Indictione ſupraſcripta X.

✠ Signum manu de ſupraſcripto Benedicto Dux donatore.

B Stephanus Primicerius, teſtis ab eo rogatus ſubſcripſi, & traditam vidi.

Andreas Archarius ſancte Sedis Apoſtolice, teſtis ab eo rogatus ſubſcripſi, & traditam vidi.

Georgius Secundicerius ſancte Sedis Apoſtolice, teſtis ab eo rogatus ſubſcripſi, & traditam vidi.

C Leo Protoſcriniarius & Apocriſarius ſancte Sedis, teſtis ab eo rogatus ſubſcripſi, & traditam vidi.

Georgius Conſul & Dux, teſtis ab eo rogatus ſubſcripſi, & traditam vidi.

Ego Georgius Tabellio Urbis Rome poſt teſtium ſubſcriptiones, & traditionem factam complevi & abſolvi.

Oblatio terrarum Monaſterio Sublacenſi facta à Gratiano Conſule & Duce, Anno 956.

ANno, Deo propitio, Pontificatus Domni Johannis ſummi Pontificis & univerſalis duodecimi Pape in ſacratiſſima Sede beati Petri Apoſtoli Primo, Indictione XV. Menſe Novembrio, die XIV. Domino ſancto merito, & venerabili Monaſterio Sancti Benedicti, quod ſitum eſt in Sublaco, in quo eſt Leone Chriſti famulo religioſo Presbitero & Monacho, & pro divina clementia coangelico Abbate ejuſdem Monaſterii, ſeu & Leone Presbitero & Monacho Secundo, ſimiliterque Tertio Leone religioſo Monacho Decano ejuſdem Monaſterii, D & pro vobis in cunctis aliis Presbiteris & Monachis à magno uſque ad parvo introëuntibus, vel in ſervitio ejuſdem Monaſterii permanentibus in perpetuum. Ego Gratianus in Dei nomine Conſul & Dux per remedium anime mee, & veniam delictorum meorum à preſenti die bona ſpontaneaque voluntate do, dono, cedo, trado, & inrevocabiliter largior E ſimulque & offero vobis veſtriſque ſucceſſoribus Abbatibus, Presbiteris, & Monachis, qui in jam dicto Monaſterio eſſe noſcuntur, in uſu & utilitate veſtra in perpetuum: ideſt terra ſementaricia ad pratum

pratum faciendum ad modiorum plus minus tres cum introito & exitu ſuo, & cum omnibus ad eas pertinentibus, poſita foris Portam majorem non longe à muro ipſius Civitatis Rome, & inter affines; ab uno latere via publica, à ſecundo latere terra ſementaricia de Andrea, à tertio latere predium de jam dicto Monaſterio, & à quarto latere terra ſementaricia de Franco, juris venerabilis Eccleſie Sancti Laurentii, que ponitur foris muro, ſicut mihi evenit per hereditatem parentum meorum, & per precepto Pontificalem: ita vobis largior atque offero in perpetuum, unde & alias moniminas vetuſtas & novas apud me reſervo; ſed minime eas tradere poſſum pro aliis locis, que in ea continere videtur; ſed quandocumque vobis veſtriſque ſucceſſoribus neceſſe fuerit eas demonſtrare, una cum heredibus & ſucceſſoribus meis demonſtrare & defendere promitto vobis, veſtriſque ſucceſſoribus. Quam ſupraſcripta terra cum omnibus ad eam pertinentibus, ut ſuperius legitur, à preſenti die habeatis, teneatis, poſſideatis vos veſtriſque ſucceſſoribus, Abbatibus, Presbiteris, & Monachis in perpetuum, etiam nomine veſtro renovandi, & quicquit exinde facere ſive peragere volueritis, in veſtrum veſtrique ſucceſſoribus ſit poteſtatem. Et numquam à me neque ab heredibus meis aliquam aliquando habeatis queſtionem aut calumniam, ſed in omni tempore ab omni homine, & in omni loco ubi vobis veſtriſque ſucceſſoribus neceſſe fuerit, ſtare me una cum heredibus meis, & defendere promitto vobis veſtriſque ſucceſſoribus. In quo juratus dico per Dominum omnipotentem, ſanctęque Sedis Apoſtolici, ſeu ſalutem venerabilis & Apoſtolice, ſeu ſalutem venerabilis & Apoſtolici Domni Johannis ſanctiſſimi XII. Pape, hec omnia, que hujus Carte donationis ſeriem textus eloquitur, inviolabiliter conſervare atque adimplere promitto. Nam ſi, quod abſit, & quoquo tempore contra hanc donationis Cartam, quam ſponte fieri rogavi, agere aut cauſare preſumpſero per quodvis modi ingenio, quod ſenſum humanum intelligere vel capere poteſt, tunc non ſolùm perjurii reatum incurram, verum etiam daturo me promitto una cum heredibus meis vobis veſtriſque ſucceſſoribus ante omnem litis initium pene nomine auri uncie ſex obricias, & poſt penam abſolutionis manentem hanc donationis Cartam in ſua nihilominus maneat firmitate. Quam ſcribendam rogavi Johannem Scriniarium & Tabellionem Urbis Rome. In qua ego ſubſcriptus manu propria ſubſcripſi, & teſtes qui ſubſcriberent rogavi, & vobis ſupraſcriptis contradidi in Menſe & die ſupraſcripta.

Gratianus in Dei nomine Conſul & Dux, in hanc Donationis Carta, ut ſuperius legitur, facta à me in Leone Abbate, manu propria ſignavi, feci, & teſtes, qui ſubſcriberent, rogavi.

Silveſter *in Dei nomine* Conſul & Dux, *teſtis rogatus ſignavi & feci.*

Urſo nobilis viro teſtis rogatus ſignavi, & feci.

Sergius nobilis viro teſtis rogatus ſignavi & feci.

Leo nobilis viro teſtis rogatus ſignavi & feci.

Ego Johannes Scriniarius & Tabellio Urbis Rome complevi & abſolvi.

Atque heic ritum Romanorum animadverte jurandi *per Deum omnipotentem, ſanctaeque Sedis Apoſtolicae, & Domni Agapiti junioris Papae*, ſive *ſalutem Apoſtolici Domni Johannis ſanctiſſimi XII. Papae.* Contra Carolus Magnus in Lege Langobardica 117. ſtatuit, *ut nullus praeſumat per vitam Regis vel filiorum ejus jurare.* Occurrunt alii id genus *Duces* in eodem Chronico Farfenſi. Sed & apud Turrigium

rigium de Crypt. Vatic. Part. 2. pag. 537. & apud Creſcimbenium in Hiſtor. Diaconiae Coſmedinianae offertur nobis Romana Inſcriptio, in qua memoratur *Euſthatius immeritus Dux*. Quod miratus ſum, hic fuiſſe videtur Diaconus, aut ſaltem Miniſter Diaconiae Sanctae Mariae in Coſmedin, quum ſe inſcribat *huic ſanctae Diaconiae Diſpenſatorem:* ita enim appellati Diaconi etiam in Epiſtolis Gregorii Magni Papae. Apud eumdem Turrigium pag. 541. Inſcriptio Romana legitur, marmore inſculpta, *Calen. Junias per Indictione Octava, Anno ab initio Mundi Sex Milia Ducentos ſexaginta tres, tempore Domni Stephani junioris Papae*, ideſt Anno Chriſti DCCLV. in qua *Theodstus holim Dux, nunc Primicerius Sanctae Sedis Apoſtolicae, & pater ujus Benedicti Diaconi à ſolo edificavit pro interceſſionem animae ſuae & remedium omnium peccatorum*. Chartae quoque ſcriptae *Anno VI. Johannis XV. Papae*, ideſt An. Chriſti DCCCCXC. in Lib. MSto Jacobi Grimaldi *de ſacroſancto Sudario Veronicae*, ſubſcribit *Guido vir nobilis, neptus Pontificis, & Dux Ariclenſis:* quo nomine, ut opinor, ſignificatur Caſtellum Campaniae nunc *la Riccia*. Praeterea in Additament. ad Chronicon Caſaurienſe à me factis Part. II. Tomi II. Rer. Italicar. pag. 931. *Petrus habitator Civitate Roma* Anno Chriſti DCCCLXVIII. Curtes quaſdam vendit Ludovico II. Imperatori, atque hiſce verbis ſe ſubſcribit: *Petrus in Dei nomine Conſul & Dux*. Inter teſtes legitur *Johannes Dux de Civitate Roma, Legem vivens Romanam*. Hi creduntur mihi titulum hunc accepiſſe aut à Senatorio Magiſtratu, aut ab aliqua Urbe, aut Caſtello, quibus dominarentur, aut quae gubernarent. In Vita Sancti Nili Calabri Tom. VI. Veter. Scriptor. Martene & Du-

A randi, *Gregorius Dux*, Dominus *Tuſculani* memoratur. Idem de aliis opinari fas eſt. Conſuevere pariter Auguſti Graeci ſtatuere Praeſides cum Titulo *Ducum* in iis Italiae partibus, quas à Langobardorum invaſione illaeſas ſervare potuerunt. Anno Chriſti DC. Sanctus Gregorius Magnus Papa Lib. I. Epiſtol. primâ, ſcripſit

B *Godiſcalco Duci Campaniae*, & Anno DCIV. alteram dedit Epiſtolam, hoc eſt decimam Libr. XIV. *Goduino Duci Neapolis*. Propterea in noviſſima editione Operum ejuſdem Sancti Gregorii à celeberrimis Monachis Benedictinis Congreg. Sancti Mauri facta ad Lib. VIII. Epiſt. 3. habetur Altaſerrae adnotatio, contendentis, tem-

C pore hujus Pontificis *Comites ſingularum Urbium; Duces vero, univerſae Provinciae fuiſſe Praefectos:* quam in rem idem Altaſerra adfert Gregorii Magni, & Gregorii Turonenſis aliquot loca. Verùm ſententia haec nutare mihi creditur. Id quidem apud Francos tunc in more fuit, ac Turonenſis auctoritate confirmari poteſt; in I-

D talia verò alia conſuetudo obtinuit. Fuere profectò & heic Duces integrae Provinciae Praefecti; verùm fuerunt & alii, quibus una Civitas regenda committebatur. Hujus moris exempla nonnulla jam protuli in Langobardorum Regno. Nunc ipſum Gregorium Magnum adi Lib. I. ſcribentem Epiſtolam LVIII. *Arſicino* (ſive

E *Urſicino*) *Duci, Clero, Ordini, & Plebi Ariminenſis Civitatis:* quae indicare videntur unum illius Urbis Praeſidem, quales etiam revera cenſendi ſunt *Agatho Dux Peruſinae Civitatis* circiter Annum Chriſti DCCXXX. ac *Toto Dux Nepeſinae* circiter Annum DCCLXVII. commemorati ab Anaſtaſio Bibliothecario in Vitis Romanorum Pontificum.

Pro-

Progredior nunc ad *Duces Majores* Italici Regni, quorum poteſtas ac regimen in integram aliquam Provinciam protendebatur. Sub Regibus Langobardis ii tantum duo fuiſſe mihi creduntur, ſcilicet *Spoleti*, ac *Beneventi*, quorum inſtitutio referenda eſt ad ipſa primordia Regni Langobardici. Iis autem Ducibus peculiaris poteſtatis menſura tributa fuit, & quidem non in unam tantum Urbem, ſed in plures. Neque ii erant precarii Gubernatores, ſed ſupremi paene Domini, five Reguli, ejuſmodi Provinciarum, in quibus Filii Parentibus ſuccedebant, electione tamen Populi, ut puto, intercedente, uti & conſenſu Regum, à quibus novimus datos interdum Duces eiſdem Provinciis. Cur vero latior dominatio, majoreſque praerogativae hujuſmodi Ducibus conceſſae fuerint, inde manaſſe puto, quod majoribus viribus ad eas regiones tutandas opus foret, & Regia Langobardorum ab iis nimium diſtaret. Scilicet infenſiores ac potentiores hoſtes, quos diu ſuſtinuerit Langobardica gens, fuere Graeci, atque ii ſane excuſandi, quia à Langobardis tot felicium Provinciarum ditione ſpoliati. Spoletano Ducatui contermini erant Ducatus Romanus ex una, Exarchatus Ravennas cum Pentapoli ex altera. Beneventanus autem Ducatus jacebat inter ipſum Romanum Ducatum, variaſque Graecorum Urbes maritimas. Itaque neceſſe fuit in remotioribus hiſce Regni partibus Praefectos conſtituere non vulgaris auctoritatis atque potentiae, quibus, quum neceſſitas poſceret, vires multas cogere facile foret, eaſque Graecorum conatibus opponere. Atque inde etiam factum, ut memorati duo Ducatus, uti praeſtantiores ceteris, conferri ſolerent omnium nobiliſſimis Regni Proceribus, & ipſis Regum affinibus: quae conſuetudo, Francis etiam in Italia regnantibus, ſubinde obtinuit. Agnoſcebant Duces iſti ſupremum Regis jus ac dominationem, ejuſque Vaſſalli, ut nunc dicimus, erant; ſed & ipſi ampliſſimo jure ſuis Populis dominabantur, neque tributorum quidquam, ut puto, in Fiſcum Regis inferebant. Major tamen uti potentia, ita & auctoritas fuit ſemper *Beneventanis Ducibus*, quam *Spoletanis*, & praecipue ſub Francis Imperatoribus; tunc enim Beneventana ditio in Principatum converſa fuit, eoque tandem devenit, ut nullum ſupra ſe Principem agnoſcere vellet.

Mihi olim inſederat opinio, Ducatum *Forojulienſem* iiſdem privilegiis ac juribus exornatum fuiſſe, vel quum Langobardi Reges in Italia dominabantur, ductus auctoritate Pauli Diaconi, qui eorum Ducum acta & ſucceſſionem, non ſecus atque Beneventani & Spoletani Ducatus perſequitur. Verum alia mihi nunc ſententia eſt. Scilicet uni Civitati, regnantibus Langobardis, Forojulianus Dux praefuiſſe mihi creditur, hoc eſt *Foro Julii*, quae Civitas nunc *Cividal di Friuli* appellatur, cui quidem everſa Aquileja cum quampluribus Oppidis, & ampliſſimo agro (nunc *Friuli*) ſuberat, ſed nullo jure in finitimas Urbes Tarviſii, Vicentiae, Patavii &c. quibus ſui peculiares *Duces* erant. Non quod pares ii Duces forent Beneventanis & Spoletanis, eorum ſeriem contexuit Paulus, ſed quod ipſe in Foro Julii natus, res Patriae majori qua potuit diligentiâ literis commendatas voluit. Ceterum poſtquam Carolus Magnus Langobardorum Regno potitus eſt, ut eſſet, qui Sclavos, Avares, & Graecos finitimos viribus ſuis comprimeret,

Forojuliano Ducatui varias Civitates ſubdidit, hoc eſt regionem, quae à Verona extenditur uſque ad Dalmatiae, ſive Delmatiae fines, ac propterea non contemnendum Adriatici litoris tractum, *Marchiâ* inde conſtitutâ, quae nomen ſuum accepit modo à Civitate *Fori Julii*, modo *Tarviſii*, ac tandem *Veronae*, prout nempe praecipuam ſuam Sedem in una ex iis Urbibus conſtituebant Duces ſive Marchiones Provinciae. Monendus tamen Lector, aliter viſum fuiſſe amico olim meo, utique emunctae naris viro, P. D. Gaſpari Beretto in Diſſertat. Chorograph. praepoſita Tomo X. Rer. Italicarum; ſcilicet *Marcham Tarviſinam* (quae eadem ac Veronenſis) diſtinctam fuiſſe à *Ducatu Forojulienſi*: cujus tamen rei idoneos teſtes nondum vidi. Quod certum eſt, in Lib. Antiquit. Eſtenſium oſtendi, ſub Germanicis Imperatoribus

A eos, qui Forojulienſi Marchiae praeerant, *Carinthiae Ducatui*, ſeu *Marchae*, ſimul praefuiſſe: quod etiam antiquius poſtea deprehendi. Nam vel ſub ipſis Francorum Regibus eaſdem Provincias uni Praefecto traditas Annales Francorum produnt. Legitur illic ad Annum DCCCXIX. imperante Lu-
B dovico Pio: *Cum Baldricus Dux* (Fori Julii) *in Carantanorum regionem, quae ad ipſius curam pertinebat, fuiſſet ingreſſus*. Praeterea in memoratis Antiquitat. Eſtenſib. protuli Chartam ſpectantem ad ejus regionis Ducem ac Marchionem, qui ineunte Saeculo XI. floruit. Nunc alteram adjun-
C gere juvat, hoc eſt *Placitum à Duce* eodem, *Adalberone* videlicet, habitum Anno MXVII. quam ex antiquo Regeſto deſcripſi Venetiis adſervato apud ſacras Virgines nobiliſſimi Coenobii Sancti Zachariae.

Charta Placiti ab Adalberone Duce ac Marchione habiti in Comitatu Tarviſino, ubi diremta eſt controverſia pro Monialibus Venetis Sancti Zachariae adverſùs Abbatem Coenobii Patavini Sanctae Juſtinae, Anno 1017.

Dum in Dei nomine in Comitatu Terviſianenſe, in Villa Axillo de ſubtus, per ejus data licentia in judicio reſideret Donus Adelpeyro Dux iſtius Marchiae Carentanorum, & Rambaldus Comes iſtius Comitatus Terviſianenſe, ad ſingulorum hominum juſtitias faciendas ac deliberandas. Reſidentibus cum eo Walpertus, Wilelmus Comitibus, Teupo, Johanne, Yſeledo Judices, Svitigerio, Odëlricus, Sindo, Ulverado, Walfredo, & reliqui plures. Ibique eorum veniens preſencia Petrus Presbiter una cum Advocatore ſuo de Monaſterio Sancti Zacharie Prophete, poſito in Rivoalto prope Curtis Palatio; ceperunt

D *dicere: Jam plures vices reclamavimus nos ad vos Domne Adelpeyro Dux, ut nobis juſticiam faciatis de Johannes Abbas Monaſterii Sancte Juſtine ſito in loco Patavi, & de Johannes Notarius, qui eſt habitator in Monte Selice Avocatori ſuo: quia inter nos intencione ſurrexiſſet de Capella una, qui eſt conſtructa in onore Sancti Thome & Sancti*
E *Zenonis, cum omnibus caſis, &c., qui eſt de Monaſterio Sancti Zacharie Prophete; quibus poſite ipſa Capella & rebus in Comitatu Patavenſe in Judiciaria Monteſilicana, tam in eodem loco Monte Selice ad pede de ipſo Monte cum ejus terris ibidem per ceteris locis.*

Unde

Unde nos ante hos dies ad locus, qui nominatur Leonicus, intencionem habemus, & noticia, qui inveſtitus fuit, cauſata fuit in preſencia ſupraſcriptorum Walpertus & Wilelmus Comitibus, & in eodem loco fuit paratus cum eo ad rationem ſtandum & legitime finiendum. Unde poſuit conſtitutum & unitum Placitum infra Comitatum Terviſianenſe, antequam vos de ipſo Comitatu tranſiſſet, & inde finem percipiendum. Ecce me paratus cum eo ad rationem ſtandum & legiptime finiendum hic veſtrâ preſenciâ. „ Ad haec recordatus erat Domnus Adelpeyro Dux, Walpertus Comes, atque Willelmus Comitibus, quod ſic eſſet per ita, ſicut ſupradictus Petrus Presbiter obſervaverat. Et tunc ibi locus in eodem judicio predictus Domnus Adelpeyro Dux eumdem Johannes Abbas, ſeu & Johannes Advocatori ſuo cepit inquirere per ipſum Placitum. Et tunc in eodem loco preſens omnium in eodem juditio ipſam Cartulam, quod predictus Abbas demonſtrabat cum ſuo Advocatore Johanne, quod factam habuiſſet Rotikerius bone recordationis Sancte Veronenſis Eccleſie Epiſcopus, filius quondam Adelmari, ex Langobardorum genere, reproba & falſidica inventa fuit, & ibi inciſa: & per judicium eoſdem Petrus Presbiter cum Stephano Advocatori ſuo ad pars ſuprascripto Monaſterio Sancti Zacharie ad proprio inveſtivit, ſicut ad proprio inveſtitus fuit de predicta Capella, & de prenominatis Caſis &c. Et tunc ibi in eodem judicio predictus Domno Adelpeyro Dux propter Deum, & anime Domni Enrici Sereniſſimi Imperatoris, ac ſue mercedis, hanc Cartam noticiam ſcribere precepit ad opus ipſius Monaſterii Sancti Zacharie; & per fuſtem, quam ſua tenebat manus, miſit bandum Domni Imperatoris in Mancoſos aureos mille ſuper eumdem Petrum, ſeu pars predicto Monaſterio Sancti Zacharie, & prenominata Capella, ut nullus quilibet homo inquietare & deveſtire audeat ſine legali judicio. Qui verò fecerit, praedictos Mancoſos aureos mille ſciat ſe compoſiturus medietatem partem Domnorum Regum, & medietatem prefacto Monaſterio Sancti Zachariae, ejuſque ſucceſſores Ancillarum Dei „. *Quidem & Ego Iſceldo Notarius & Judex ex juſſione ſupraſcripti Domni Adelpeyro Dux, & Raimbaldo Comes, & Judicum ammonicionem ſcripſi hanc, Anno Domni Henrici graciâ Dei Imperator Auguſtus Tercio, XV. Kalend. Februarius, Indictione XV.*

✠ *Signum manus ſupraſcripto Donno* Adelpero Dux *interfui, & manu ſua Crucem fecit.*

Willelmus Comes manu mea ſubſcripſi.

✠ *Signum manus ſupraſcripto Raimbaldus Comes interfuit, & Crucem fecit.*

✠ *Signum manus ſupraſcripto Walpertus Comes interfuit, & Crucem fecit.*

Ego quide Iſceldus Notarius & Judex noticiam ſcripſi, poſt tradita complevi & dedi.

Oculos heic Lector intendat in laudabilem rudium Saeculorum morem. Nempe ubi coram Judicibus dubitatio ac lis ingerebatur de veritate aut falſitate alicujus Chartae, tum accuratum illius examen inſtituebatur. Quod ſi rite perſpectâ characterum formâ, teſtium nominibus, notis Chronologicis, Tabellionis ſigno, aliarumque rerum collatione factâ, apparebat, tabulas in controverſiam adductas non legitimi Notarii authenticum opus, ſed pravi cujuſpiam nebulonis

bulonis impoſturam eſſe, cultello cedebantur ex Judicum decreto, ne quis in poſterum iis uteretur, ſive abuteretur in veritatis ac juſtitiae contumeliam. Ita apud Francos Thoderici Regis edicto ſtatutum eſt, ut ſi quod Diploma ſive Charta falſi damnaretur, continuò pergamena ipſa transforata ex hominum commercio ſecederet. Haec ergo occurrunt in monumento nuper allato: *Ipſa Cartula reproba & falſidica inventa fuit*, & *ibi inciſa*. Addam tamen, ejuſmodi Chartam, uti ex aliis ejuſdem Aſceterii monumentis didici, non ideo proſcriptam, quod impoſtura foret, ſed quod eſſet informis hoc eſt ſine ſubſcriptione Notarii, aut ſine temporis nota. Fortaſſis in Charta iſta legendum *Dux iſtius Marchiae*, & *Caventanorum*. Certe is utriuſque Provinciae regimini praefectus dignoſcitur. Quod ſi ille, qui *Veronenſi*, ſive *Tarviſinae Marchae* praeerat, *Carinthiae* quoque imperabat, vix perſuadere mihi poſſum, quin & *Forojulianae provinciae* intermediae dominaretur. Ego plura non addam de *Forojulienſi Ducatu*, niſi quod iſtum prae reliquis Ducibus nobilitavit Berengarius I. ex Duce Rex Italiae, Anno DCCCLXXXVIII., ac deinde Anno DCCCCXVI. Romanorum Imperator creatus. Et quoniam rariſſima occurrunt ejus monumenta, quo tempore Ducem tantummodo agebat, habeat heic locum Diploma Caroli Craſſi Auguſti, ex autographo exiſtente Placentiae in Archivo inſignis Monaſterii Benedictinorum Sancti Sixti, ubi *Berengarius Dux* ab ipſo Imperatore *conſanguineus ſuus* appellatur: quae res confirmat dudum congeſta ab Hadriano Valeſio in Praefatione ad Panegyricum ejuſdem Berengarii. Vide etiam infra Diſſertat. XXII. *de Legib.*, ubi oſtendam, *Eberhardum* quoque ejuſdem Berengarii Patrem, atque *Hunrocum* ejus fratrem antea Ducatui Forojulienſi praefuiſſe. Monere tamen antea Lectorem volo, conjungi in Diplomate iſto *Annum II.* Caroli Craſſi cum die *V. Kal. Maij Anni DCCCLXXXI.* An ita in authentico ſcriptum revera ſit, decernere non auſim; neque enim illud ſub oculis habui. Quod ſane pronuntiare intrepide me poſſe reor, *Annus Secundus* vitioſe heic poſitus fuit, ſive error in pergamena ſit, ſive ab amanuenſi proceſſerit. Annus dumtaxat *Primus* Epoche Imperialis ejuſdem Caroli tunc decurrebat, uti alia Diplomata oſtendunt, atque ego infra oſtendam in Diſſertat. XLI. *de Nominib.*

Dona-

Donatio trium praediorum à Carolo Craſſo Imperatore facta Petro Capellano Berengarii Ducis Forojulienſis, Anno 881.

A *IN nomine ſancte & individue Trinitatis. Karolus divina favente clementia Imperator Auguſtus. Si ad preces fidelium noſtrorum aures pietatis noſtre accomodamus, alacriores in noſtro ſervitio eos reddere non dubitamus. Quapropter noverit omnium fidelium noſtrorum tam preſentium, quamque & futurorum ſolercia,* Berengarium Ducem, & affinitate nobis conjunctum, *noſtram deprecaſſe clementiam, quatenus cuidam Capellano ſuo, Petrum nomine, concederemus quaſdam res maſſaricias in Suſinadè, ubi Runcalia dicitur, unum videlicet, qui regere videtur per Maurinum, & alterum per Guibertum, tertium verò per Radevertum cum omni integritate, & ſicuti ab ipſis detenti ſunt & delaborati fuerunt. Sed quia per certius rata eſſe viſa ſunt predictis maſſariciis cum omni integritate eorum, cum caſis & omnibus edificiis, ac rebus, terris, vineis, pratis, paſcuis, ſilvis, ſtallariciis, rivis, rupinis, ac paludibus, cultis & incultis, diviſis & indiviſis, cum finibus, terminibus, acceſſibus, & uſibus aquarum, aquarumque ductibus, omnia & ex omnibus ſicuti à predictis hominibus recti ſunt & laborati fuerunt; de noſtro jure in jure & poteſtate prenominati Petri Clerico & Capellano tranſfundimus, & perpetualiter ad poſſidendum per hoc noſtre auctoritatis preceptum confirmamus tam ipſi, quamque heredibus ſuis facientes exinde quicquid ipſi viſum fuerit. Unde precipientes per hanc noſtram auctoritatem jubemus, ut nullus* B *publice miniſter vel adminiſtrator aliquam violentiam aut diminorationem eidem vel ejus heredibus, vel cui ipſe dederit ex predictis rebus facere pertemptet, ſed liceat eas quiete poſſidere, & cuicumque voluerit, relinquere perpetualiter, omni remota vexatione atque diminoratione. Si quis autem, quod futurum eſſe non credimus, cujuſcumque ordinis homo* C *hanc noſtram auctoritatem in quocumque corrumpere aut violare temptaverit, ſciat ſe compoſiturum* XXX. *Libras auri obrizi, medietatem Palatio noſtro, & medietatem eidem Petro Clerico, vel ejus heredibus, aut cui ipſas res habere ſtatuerit. Et ut firmum & ſtabile permaneat, propria manu confirmavimus, & anulo noſtro ſigillari precepimus.*

Signum *Karoli Sereniſſimi Imperatoris.*

Hernuſtus Notarius ad vicem Liutwardi recognovi & ſubſcripſi.

Locus Sigilli cerei deperditi.

Data V. Kalendas Maji, Anno Incarnationis Domini DCCCLXXXI. Indictione XIV. Anno verò Imperii ejus II.

Actum Olonna Curte Regia feliciter.

Ad haec illuſtris fuit *Ducatus Spoletanus*, Langobardorum Regum ac ſubſequentium Auguſtorum temporibus, ita ut vel Anno Chriſti DCCLI. appellaretur magnifico ſane titulo *glorioſus & ſummus Dux gentis Langobardorum in Spoletis*, ut conſtat ex ejus Placito producto in Annalib. Benedict n. à Mabillonio: cui interfuere *Perto Sculdarius*, *& Hallo Sculdarius*. Scribendum *Sculdais*, ſeu *Sculdaſius*: Multa autem de Ducatu iſto, cujus amplitudinem in Diſſertat. II. indicavi. habentur in *Hiſtoriae Spoletanae* Tomo I. à Bernardino ex Comitibus Campelli edito Spoleti Anno 1672. uti & in *Regia Picena*, ſive Hiſtoria Marchiae Anconitanae, quae Spoletani Ducatus pars fuit, evulgata Maceratae Anno 1661. à Pompejo Compagnonio. Quod heic animadvertas velim, Carlomannus Italiae Rex in Diplomate Monachis Caſaurienſibus conceſſo, uti habetur Part. II. Tomi II. Rer. Italicarum pag. 812. & 817. Anno Chriſti DCCCLXXVII. commemorat *ambos Spoletanos Ducatus*. Quae dicendi forma nos docet, diviſum antea fuiſſe inſignem illum Ducatum in duos, & prodere ſatis videtur, cur uno, eodemque tempore duo Duces Spoleti occurrant, nempe Wido atque Lambertus. *Spoleto* unus, alter *Camerino*, ſeu *Firmo* praefuiſſe mihi creditur. Unam verò Chartam proferre heic lubet, quam in Antiquitat. Eſtenſ. Cap. 39. fueram pollicitus, ſpectantem ad *Guarnerium* hujus nominis fortaſſe Primum, *Ducem & Marchionem* ejuſce regionis. Fuit hic Princeps natione Theutonicus; ejuſque Conjugis nomen, nimirum *Altrudae*, nobis ex hac Charta innoteſcet, quam ſuppeditavit mihi vetuſta pergamena Archivi Eſtenſis. A verò non abludat, qui hanc putet ad manus Eſtenſium Marchionum delatam Anno MCCX. aut ſubſequentibus, quo tempore dominabantur *Marchiae Anconitanae*. Ceterum quum Decembri menſe Anni MCXVII. decurreret Indictio XI. veteris exſcriptoris ſphalma heic emendandum venit; nempe pro *Indictione IX.* reſtituenda eſt *Indictio XI.*

Traditio terrarum ac ſilvarum à Berardo filio Maſſari facta Guarnerio Duci & Marchioni Spoleti, ac Altrudae hujus uxori, Anno Chriſti 1117.

IN *nomine ſancte & individuae Trinitatis. Anno ad Incarnatione ejus MCXVII. menſe Decembri, Indictione IX. Regnante Enrico Quarto Rege ac Romanorum Imperatore Auguſto. Ideoque ego Berardus filius quondam Maſſari, bona mea voluntate per hanc Chartam trado tibi* Guarnerio Duci & Marchioni, & Altrude Conjugi tue, *& heredibus ex ea natis, vel naſcituris, ideſt de re mea, vel meo conquiſito, quod habeo infra Comitatum Camerini, & in loco, qui nominatur in Monte Sancti Geneſii, totam meam porcionem terre atque ſilvarum ſine nulla mea reſervatione, & omnem introitum cum exitu ſuo, in integrum tradidi, atque irretractabiliter dedi predictam meam porcionem terre atque ſilvarum, quam habeo ſupra dicto Monte Sancti Geneſii*, Guarnerio Duci & Marchioni, & Altrude Conjugi tue, *& omnibus heredibus ex ea natis, vel genituris; habendi, tenendi, poſſidendi & vendendi, aut donandi, & pro*

& pro ſuo judicandi & faciendi quid vobis placuerit, quia ſic inter nos convenit. Obligo me predictus Berardus meoſque heredes vobis predictis veſtriſque heredibus, ſi hanc predictam rem egerimus, cauſaverimus, vel intentionaverimus, aut ab omnibus hominibus vobis non defenſaverimus, componamus vobis per predicta byxancios triginta de bono auro. Et hec Carta firma & ſtabilis permaneat, hec Carta rogata à predicto Berardo.

✠ *Ego Atto Judex ſcripſi.*

✠✠✠ Signum manus *Tebaldi, Alberico, & Arnolfo fratres, filii Arnolfi in hac Carta rogati teſtes.*

Florentinius Lib. II. Vitae Mathildis titubans ſuſpicabatur, eamdem Comitiſſam dominatam quoque fuiſſe Ducatui Spoletano & Marchiae Anconitanae; ſed tabulis deſtitutus rem ſtatuere non potuit. Eſt mihi nobilis Charta è MSto Regeſto Cencii Camerarii depromta, unde ſatis lucis affulgere poteſt ad agnoſcendum, utrique Provinciae (quae tamen olim una fuit) Comitiſſam praefuiſſe: quod & ab ejus patre Bonifacio, aliiſque ante eum Principibus factum eſt. Intentis oculis ſequentia lege, quae quamquam ultra centum annos à morte ipſius Mathildis ſcripta fuerint ei tamen ſubjectas aliquot olim terras in ea regione aperte indicant.

Literae Domini Papae Honorii III. de recuperatione Caſtrorum & Terrarum Comitiſſae Mathildis, Anno 1221.

Honorius Papa III &c. Ne rerum geſtarum memoria cum tempore labente labatur, & in oblivionem veritas veniens vagetur incerta, ſi ei fuerit fides ademta, inventum eſt authenticarum remedium ſcripturarum, quae factorum perpetuantes memoriam, indubitatam fidem faciant veritati, quae ſua luce clareſcens, non patitur juſtitiam falſis calumniis obumbrari. Unde ad univerſorum notitiam volumus pervenire, quod quum magna pars Comitatus Comitiſſae Mathildis, *qui totaliter ad Romanam Eccleſiam pertinet pleno jure, & à multis & variis perſonis detineretur indebite occupata, & tam* Cives Spoletani, *quàm fere totus* Ducatus Spoletanus *nobis nullatenus reſponderint: nos in illo ſpe noſtra totaliter poſita, qui adeſt in veritate invocantibus nomen ejus, quamquam infinitis & arduis eſſemus negotiis inevitabiliter occupati, ad recuperanda jura Eccleſiae ſolicite intendentes, venerabili fratri noſtro Oſtienſi Epiſcopo, tunc Legationis fungenti officio in partibus Lombardiae, direximus ſcripta noſtra, ut duo Caſtra, videlicet Medicinam & Argellatam, quae Bononienſes tunc temporis detinebant, ad demanium Sedis Apoſtolicae revocaret. Qui juxta mandatum noſtrum illa recipiens, dilecto filio Henrico de Paragnano, Subdiacono noſtro, quamdiu nobis placeret, commiſit fiducialiter gubernanda; & homines Caſtrorum ipſorum eidem nomine noſtro fidelitatis juramenta praeſtantes, ei de rationibus noſtris reſponderunt integre ac reſpondent. Deinde quum inter* Spoletanos, Narnienſes, Cocoronenſes, *& adjutores eorum ex parte una, &* Interamnenſes, Tudertinos, Fulginates *& adjutores eorum ex altera, gravi guerrâ ſubortâ, ita quod praeter ſtragem virorum & multimoda rerum damna, & quod eſt gravius, animarum pericula, quae utraque pars incurrerat, multi detinerentur hinc inde captivi: nos eis paterno compatientes affectu, licet quidam ex illis viderentur filialem obedientiam abjeciſſe, dilectum filium Pan-*

Pandulphum Subdiaconum & Notarium noſtrum illuc curavimus deſtinare, ut omnes ad pacis foedera inienda, tam ſpirituali quàm temporali diſtrictione compellens, captivos utrimque faceret liberari. Qui mandatum noſtrum diligenter adimplens, ſtuduit in manu forti corripere inquietos & puſillanimes conſolari, & quorumdam rebellium pertinaciâ congrue caſtigatâ, & captivis redditis libertati, Poteſtatibus Civitatum & Caſtrorum fere omnium de Ducatu, quos apud Bevaniam ad ſuam praeſentiam evocarat, ſub debito fidelitatis, & poena mille Librarum injunxit, ut in Octavis Apoſtolorum Petri & Pauli quaelibet Poteſtas cum tribus vel quatuor de Civitate ſua, vicem omnium habentibus, ſe apud Urbem Veterem noſtro conſpectui praeſentaret. Quibus in praefixo termino in noſtra praeſentia conſtitutis, poſt tractatum diutinum tam ſuper pace inter ipſos plenius reformanda, quàm ſuper Ducatu ad manus Eccleſiae retinendo, quod & cum praedicto Subdiacono tractaverant diligenter; tamdem Peruſini, Aſſiſinates, Fulginates, Nucerini, & Interamnenſes juxta mandatum noſtrum munitiones, Caſtra & Regalia, ſicut ea umquam habuit aliquo tempore clarae memoriae Dux Corradus, in manibus noſtris libere reſignarunt. Et licet Spoletani ſuper iis, quae de Ducatus Demanio detinebant, exhibuerint ſe difficiles, aſſerentes quod ſi praedictus Dux ea poſſedit, aliquando poſſeſſor fuerit violentus, tamdem tamen ſuper iis noſtris paruerunt beneplacitis & mandatis. Et ſic toto Ducatu ad manus Sedis Apoſtolicae revocato, tam Ducatui, quam Aſſiſii & Nuceriae Comitatibus dilectum filium noſtrum R. Sanctae Mariae in Coſmedin Diaconum Cardinalem praefecimus in Rectorem. Qui omnia, quae in iis ad Romanam Eccleſiam pertinent, obtinens pacifice ac quiete, cuncta pro voluntate ſua diſpoſuit & diſponit, juramentis fidelitatis ab hominibus Ducatus & Comitatuum ſine difficultate receptis.

Ad haec quum quidam Theotonicus Mareſcalcus Caſtrum Precenſe detinuiſſet diutiùs occupatum, nos miſſis illuc Nuntiis noſtris, amoto exinde Mareſcalco praedicto recuperavimus Caſtrum ipſum, univerſis habitatoribus ejus dilecto filio S. Camerario noſtro ad hoc à noſtro latere deſtinato, & ab eis honorifice & devote recepto nomine noſtro fidelitatis exhibentibus juramenta. Unde nos tam idem Caſtrum, quàm Radicoſanum & Aquampendentem dilecto filio Muſcae, Poteſtati Viterbienſi fideli noſtro commiſimus, quamdiu nobis placuerit, gubernanda. Praeterea quum cariſſimus in Chriſto filius noſter Fridericus Romanorum Imperator, tunc Rex, veniens ſuſcepturus de manibus noſtris Imperii diadema, venerabilem fratrem noſtrum Metenſem Epiſcopum, Imperialis Aulae Cancellarium, in Italiam praemiſiſſet, miſimus ad eum dilectum filium Raynaldum Monaldi Subdiaconum & Capellanum noſtrum, ut ei vice noſtra Comitatum Comitiſſae Mathildis libere reſignaret, ſicut à Rege ipſo fuerat ſibi juſſum. Et licèt Cancellarius ipſe petitionem ejuſdem Subdiaconi uſque ad adventum Regis circa partes Bononiae diſtuliſſet, tamdem tamen idem Rex tam de Caſtro Gonzagae, quàm de aliis Caſtris, ſcilicet Pepugnano, Bondeno Veteri, & Bondeno Novo, nec non de toto Comitatu & Podere ac Terris Comitiſſae praedictae, Magiſtrum Alatrinum, Subdiaconum & Capellanum noſtrum, qui erat cum eo, & eumdem Raynaldum Eccleſiae Romanae nomine inveſtivit, & eos conſtituit poſſeſſores, mandans ipſos per venerabilem fratrem noſtrum Epiſcopum Taurinenſem, Vicarium ſuum, in corporalem poſſeſſionem induci; & prae-

& praecipiens tam omnibus Militibus & habitatoribus Caſtrorum ipſorum quàm aliis Vaſſallis de ipſo Comitatu ſeu Terris & Poderis, ut omnes ab omni juramento, quo ipſi tenebantur ratione Terrarum ipſarum, penitus abſoluti, eiſdem Capellanis vel eorum alteri, ſeu cuilibet alii ab Eccleſia Romana miſſo, fidelitatis juramenta praeſtarent, & abjurarent ab iis contraria juramenta. Quod ſi non facerent, ſcirent ſe ex tunc omnibus bonis Comitatus ſive Poderis ſeu Terrarum ab ipſis poſſeſſis Regiâ ſententiâ perpetuo eſſe privatos. Praeterea injunxit firmiter & mandavit Poteſtatibus, Conſulibus & Rectoribus Civitatum, ſub poena mille Marcarum, ut omnes poſſeſſiones Comitatus praedicti detentas ab ipſis, ſine difficultate ac moleſtia qualibet reſtituerent, & abſolverent omnes de Comitatu & Terris praedictis ab omni juramento, diſtrictu, & obligationibus, quibus ratione alicujus juriſdictionis, quam in eis hactenus exercuerant, tenerentur eiſdem. Et removerent Conſules & Rectores, Bajulos, & ſi quos Officiales ipſis praefecerant: & extraherent quoſcumque poſuerant de Terris ipſis de cetero memoratis Capellanis vel eorum alteri, ſeu cuilibet alii à Sede Apoſtolica deſtinato ad retinendam poſſeſſionem, quam habent, & recuperandam quam non habent, praeſtarent conſilium, auxilium & favorem. Et ſic factum eſt, quod multi Barones, Milites, & alii Terrarum ipſarum eiſdem Capellanis nomine noſtro fidelitatis juramenta praeſtantes, recognoverunt, ſe omnia, quae de Comitatu praedicto tenebant, pro Romana Eccleſia poſſidere.

Verùm quia Nobiles viri filii Comitum Alberti & Nereſii, qui Caſtrum Gonzagae cum pertinentiis ſuis detinebant invaſum, praedictus Cancellarius eis ſub poena mille Marcarum injunxit, ut Caſtrum ipſum ſine difficultate qua-

A *libet reſignarent: quia id efficere renuerunt, nec voluerunt in Regis praeſentia comparere, idem Rex de conſilio ſuorum Principum Bannum ipſius Cancellarii confirmavit, & perſonas eorum ſub perpetuo Imperii banno ponens, bona ipſorum, ubicumque inventa forent, confiſcari praecepit, niſi uſque ad diem Dominicum proxime tunc venturum reſigna-*
B *rent in manibus Capellanorum ipſorum, vel eorum alterius Caſtrum ipſum. Praecepit quoque Cremonenſibus, Parmenſibus, Reginis, Mutinenſibus, Bononienſibus, & generaliter univerſis fidelibus ſuis, ut praedictis Nobilibus, adjutoribus & fautoribus, vel aliis detentoribus Caſtri praedicti facerent vivam guerram. Inhibuit etiam Mantuanis, Veronenſibus, Fer-*
C *rarienſibus, Brixienſibus, & aliis fidelibus ſuis ſub obtentu fidelitatis & certa poena, ne ipſis impenderent conſilium, auxilium vel favorem, ſicut in literis Regio ſigillo munitis proſpeximus plenius contineri. Et quia Caſtrum Bondeni Veteris dirutum erat, nuper reaedificatum eſt, & ab Eccleſiae Romanae fidelibus pacifice habitatur. Dilectus quoque fi-*
D *lius Albertus Comes Pratenſis, fidelitatis nobis praeſtito juramento, Terram Valleſi, Roccam Gonfienti, Monticellum, Arigazzam, Bargam, Pidierlam, Caſale, Roccam de Vico, Caſtreolum, Limognum, Graecum, Mugonum, Pillianum, Monticellum, Foſſatum, Torrem, Batum, & Savignanum cùm pertinentiis ſuis recepit à nobis in feudum, unum*
E *Aſturem & duos Braccos pro eiſdem Caſtris Eccleſiae Romanae annis ſingulis redditurus, quos etiam nobis pro uno anno perſolvit. Praeterea licèt* Marchiam Anconitanam *ad manus ſuas Eccleſia Romana pro majori parte teneret, nihileminus tamen praedictus Imperator eam nobis omnino quietans, & refutationem faciens, prout in ipſius Literis plenius continetur, praecepit omnibus* de

Marchia, *ut nobis tamquam Domino ſuo de cetero plenarie reſponderent. Quumque nos poſtmodum dilecto filio* Nobili viro Azoni Marchioni Eſtenſi *eam in feudum duxerimus concedendam, praeſente Imperatore inveſtientes eumdem de ipſa* Marchia *per Vexillum, nos praenominatum Pandulphum Subdiaconum & Notarium noſtrum, & Imperatoris, venerabilem fratrem noſtrum...... Patriarcham Aquilejenſem illuc curavimus deſtinare, ut eum in poſſeſſione* Marchiae *inducentes, ei facerent de omnibus rationibus ſuis integre reſponderi: Civitate tamen Anconitanâ, quamdiu nobis placuerit, in noſtris manibus reſervatâ, & univerſo Patrimonio beati Petri à Ponte Ceperani uſque Radicoſanum poſſeſſo & diſpoſito pacifice ac quiete pro noſtrae beneplacito voluntatis.*

Datum Laterani, XII. Kalendas Martii, Pontificatus noſtri Anno Quinto.

Hiſce Literis ſignificare vult Honorius Pontifex, *magnam partem Comitatus Comitiſſae Mathildis* antea *à variis perſonis* occupatam, demum Apoſtolicae Sedi reſtitutam fuiſſe. Primo recenſet *totum Ducatum Spoletanum*, & in fine *Marchiam Anconitanam* quam *poſtmodum*, ait, *dilecto filio Nobili viro Azoni Marchioni Eſtenſi in Feudum duximus concedendam, praeſente Imperatore, inveſtientes eumdem de ipſa Marchia per Vexillum*. De hujuſmodi Inveſtitura Marchiae Anconitanae Eſtenſibus Principibus data infra ſermo recurret in ſequenti Diſſert. VI. *de Marchionibus*. Reliqua Chartae hujus verba reſpiciunt hereditatem ditionum Comitiſſae Mathildis in aliis locis; ac propterea intelligimus, ejus dominationi olim ſubjunctum fuiſſe *Ducatum Spoleti, & Marchiam Anconae*. His adde, quae in Diſſertatione Chorographica medii aevi Tomo X. Rer. Italicar. animadvertit Clariſs. Berettus. Verùm hactenus commemoratis Ducatibus praeſtitit amplitudine ac nobilitate *Ducatus Beneventi*, cui non una ſuberat Provincia, ac peculiares aliquae praerogativae contributae fuerant. Exploratum ſane eſt, non ſecus ac Forojulienſes atque Spoletani, Regibus Langobardis paruiſſe Duces Beneventanos. Verùm hi longe majori prae ceteris auctoritate pollebant, qualem finitima ac oppoſita perpetuo Orientalium Imperatorum potentia exigebat. Francis verò Regibus Italiâ potitis, elatiores etiam animos induerunt iidem Duces Beneventi. Arichis, ſive Arigiſus Dux, quantum vires tulerunt, Carolo Magno obnixus, impetratis tandem conditionibus leviſſimae ſervitutis, vix eum Dominum agnovit. Grimoaldus autem ejus filius, diſruptis brevi pactis, & Monarchiâ arreptâ, variam belli ſortem contra Francorum gentem ſuſtinuit. Supremae deinde Francorum ac Germanicorum Caeſarum ditioni ſe quidem ſubdiderunt ejus Succeſſores, ſed ſublimi Principatus jure ſibi ſervato. Quare non injuriâ ſcripſit Camillus Peregrinius in Opuſcul. de Finib. Ducat. Benevent. *Videri, Francorum Reges, & qui poſt illos Italiae Regnum obtinuerunt, ipſumque Carolum, ſtrictiori quodam jure Spoletanum Ducatum obnoxium habuiſſe prae Beneventano, qui memoratis Regibus vectigalis tantum fuit*. Utique Eginhardus in Vita Caroli Magni tradens, quam longe dilatatum fuerit ejus imperium, inter debellatas ſubjectaſque Provincias *Beneventanam* quoque recenſet. Ipſe etiam Carolus in quodam Edicto apud Baluzium Tomo I. pag. 985. Capitular. non minus *Francos* quam *Beneventanos* eâdem Lege conſtringit. Et quum Anno DCCCLI. Ducatum inter ſe partiti

titi fuerint Radelchis & Siconulphus, ſatis aperte iidem profeſſi ſunt, ſe Lodovicum II. Auguſtum revereri uti ſupremum Dominum ſuum. Idem oſtendunt acta Ottonis Magni Imperatoris. Nihilo tamen ſecius, ſi ſupremam poteſtatem excipias, quam in Auguſtis Occidentalibus agnovere Duces Beneventani, propter quam eorum *homines*, hoc eſt *Vaſſi* fuerunt, & praeter aliquod tributum ab ipſis Ducibus perſolvendum, quod Anno DCCCXIV. aſcendit ad *ſeptem Solidorum millia*, ac deinde penitus ſublatum eſt: reliquum poteſtatis & auctoritatis fuit penes ipſos Duces non abſimiles aliquot Italicis Principibus noſtrorum temporum, qui jura ſuprema exercent, ac veluti Reges imperant, quamquam Romano Imperio & Auguſtis, praeſtito fidelitatis ſacramento, obnoxii. Arichis, quem ſupra nominavi, ipſius Caroli Magni temporibus, abjecto *Ducis* titulo, quo dum ſtetit Langobardorum Regnum, ejus Praeceſſores fuerant uſi, titulum *Principis* aſſumpſit, ſignificaturus, ut puto, ſe ipſum veluti Regem regionis illius. Nunc etiam inter Neapolitanos Proceres pluris aeſtimatur *Principis* quam *Ducis* appellatio, quum tamen aliis in locis diverſa opinio jamdiu invaluerit. Itaque Arichis ſe ſacrandum, ſive inungendum Epiſcopis obtulit, & Coronâ eſt uſus, & in reliquis agere Principem ſupremum coepit. Audi Erchempertum, Leone Oſtienſi teſte in Chronic. Caſinenſ. Lib. 1. Cap. 9. ita loquentem: *Hic Arichis primus Beneventi Principem ſe appellari juſſit, quum uſque ad illum, qui Benevento praefuerant, Duces appellarentur. Nam & ab Epiſcopis ungi ſe fecit, & Coronam ſibi impoſuit, atque in ſuis Chartis* „ Scriptum „ in ſacratiſſimo noſtro Palatio „ *in finem ſcribi praecepit.* Immo quum defeciſſent Reges ex Langobardorum gente, Beneventani Duces, quaſi eorum ſucceſſores aut heredes (quandoquidem tantâ auctoritate & potentiâ Populis ejuſdem Nationis adhuc praeerant) ſuis Titulis alterum quoque addiderunt, ſe inſcribentes *Gentis Langobardorum Principes*, uti multa eorum Diplomata apud Peregrinium & Ughellium, atque in hoc Opere fidem faciunt. Et quamquam Grimoaldus Arichiſi filius Carolo M. ſeſe ſubdiderit, eodem Erchemperto teſte, conditionibus nonnullis ſeſe obſtringens, brevi tamen ſuam Autocratiam recepit. Mabillonius in additam. ad Supplementum de Re Diplomatica ex Archivo Caſinenſi profert Notas Chronologicas Diplomatis Grimoaldi Principis, quod datum dicitur: *Quinto Anno, Menſe Auguſto, Tertia Indictione*, ad eumdem Grimoaldum Primum referens, *fortè quod Grimoaldus non ſtatim à morte Patris Ducatum inierit.* Sed minime animadvertit vir magnus, illic agi de *Grimoaldo II. Storeſaiz*, qui alteri ſucceſſit Anno Chr. 806. Anno autem 810. decurrebat ejus *Annus V. & Indictio Tertia.*

Jam monui, ideo ab Auguſtis Occidentalibus mitius actum cum *Ducibus* ſive *Principibus Beneventi*, uberioremque relictam dominationis menſuram tum iis, tum *Principibus Salerni, & Comitibus Capuae*, aliiſque, antiquum Ducatum Beneventanum inter ſe partitis, ne ſe Orientis Imperatoribus, qui finitimis in Urbibus regnabant, adjungerent, ſi quando durius haberentur ab Occidentalibus Auguſtis. Et revera non ſemel accidit, ut ſive armorum vi adacti, ſive ſpe majoris fortunae illecti Principes ii Graecis adhaeſerint. In Chronico Sancti Vincentii ad Vulturnum pag. 417.

Part. II. Tomi I. Rer. Italicarum habetur Diploma conceſſum à *Landulpho* & *Atenulpho Beneventi Principibus* Godelperto ejuſdem Coenobii Abbati Anno Chriſti DCCCCXVI. Tituli, quibus illi utuntur, nempe *Anthypati* & *Patricii*, duas ex potioribus Dignitatibus indicant, quas olim conferret Orientalium Auguſtorum Aula; ſatiſque ſignificant, hoſce Principes tunc ſub ſuprema Graecorum ditione fuiſſe. Iiſdem inſtitit ſemitis *Guaimarius I. Salerni Princeps*, ad quem dimidium Beneventani Ducatus ſpectabat ex diviſione Anno DCCCLI. facta inter Siconulphum & Radelchim, cujus Acta leguntur apud Peregrinium in Hiſtor. Princip. Langobardor. & mentio quoque habetur in Diplomate, quod nunc proferam. Donat in eo Guaimarius Eccleſiae Sancti Maximi, intra Civitatem Salernitanam fundatae à Guaiferio Principe genitore ſuo, Servum, cui nomen Lupus, una cum Uxore, Filiis & Filiabus, Nepotibus & Neptibus illius, & cunctis eorum rebus mobilibus & immobilibus. Dignus eſt, qui attente conſideretur ejuſmodi mos, nunc inter Chriſtianos pene deſuetus. Quo tempore Saraceni claſſe validâ (appellatur haec *ſtorus*, ſive *ſtolus*, unde poſtea Italica vox *Stuolo*) impetum fecere in Salernum, Lupus ille cum Barbaris iis, patriae ſuae & Chriſtiani nominis hoſtibus, factionem iniit: quare tanquam proditor poſtremo ſupplicio plectendus erat. Verùm bene illi res ceſſit: nam intercedentibus, ut reor, Religioſis viris, in ſervitutem commutata eſt illius poena. Et quoniam is deinde uxorem duxit, ex qua filii ac nepotes ſunt procreati, hinc factum eſt, ut univerſa ejus Familia, ne exceptâ quidem Conjuge, ſervilem conditionem Patris contraxerit ſecundùm Legem VI. Liutprandi Regis Lib. IV. pag. 56. Part. II. Tomi I. Rer. Italicar. & Legem LXXII. Lotharii Auguſti pag. 146. En ipſum Diploma, quod ex archetypo exiſtente in Archivo celebris Coenobii Cavenſis deſcriptum fuit.

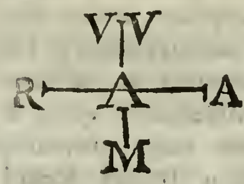
Donatio Lupi Servi, atque integrae ejus Familiae, facta Eccleſiae Salernitanae Sancti Maximi à Guaimario I. Salernitano Principe, Anno Chr. 899.

IN *nomine Domini Dei Salvatoris Jeſu Chriſti. Declaro ego* Waimarius Princeps & Imperialis Patritius, *quia conceſſum eſt mihi à ſanctiſſimis & piiſſimis Imperatoribus Leone & Alexandro per berbum & firmiſſimum Preceptum Bullâ aureâ ſigillatum, integram Sortem Benebentane Probincie, ſicut diviſum eſt inter* Sichenolfum & Radelchiſum Principem, *ut licere me exinde facere omnia, quod voluero, ſicut anteceſſores mei omnes* Principes *fecerunt. Proinde conceſſimus in Eccleſias beatiſſimi Maximi pro noſtre ſalutis anime, quam* Dominus Guaiferius Princeps *pater meus à nobo fundamine conſtruxit intus hanc nobam Civitatem Salernitanam, hunc Serbum* ſacri noſtri Palatii, *Lupus filius Ragimperti, cum uxore ſua, & filiis, filiabus, nuris, & nepotibus ſuis, cum omnibus rebus ſubſtantia illorum movile atque immovile, & cum omnibus illorum pertinentiis, pro quo ipſe Lupus cum Sarracenis ambulavit, & pactuotes fuit, quando ipſe ſtorus ſuper hanc predictam Civitatem reſedit. Et proinde ſupradi-*

praditus Lupus conceſſimus in predicta ſancta Eccleſia cum uxore ſua, & filiis, filiabus, nuris, & nepotibus ſuis, ſicut ſupra dictum eſt, pro eo quod poſtquam nobis culpatus fuit, poſtea autem ipſa ejuſdem mulier ſuper annum ſpatium ipſum Lupum habuit birum, & ipſis filiis, filiabus, & nepotibus ſuis poſtea genuerunt, & juxta legem ad ſacrum noſtrum Palatium *perbenerunt poteſtatem. Cum omnibus rebus, ſubſtantiis ſuis, movile atque immovile, cum omnibus ſuis pertinentiis in ſupradicta ſancta Eccleſia conceſſimus ſecuriter abendum. Et conſtituimus, ut nullus Baſilico, nec Stratigo, nec Protoſpatarius, aut Spatarius, Candidatus, aut Spatarius, aut Gaſtaldeus, aut Sculdais, aut qualiſcumque alius Serbus ſanctorum Imperatorum habeant poteſtatem in illos, vel in eorum rebus qualecumque angariam vel dationem exigendum; ſed ipſa jam dicta ſancta Eccleſia omni tempore ſecuriter illos poſſideat, ſicut illorum ſanctum berbum continet, quem nobis conceſſum, ut omnes homines noſtri liceret ſuos dominare Serbos cum omnibus rebus, ſubſtantiis ſuis vel actionibus, ut omnes reſiderent ſubtus ficum ſuam habſque omni contradictione* ſancti Imperii noſtri. *Iterum volumus, ut ſi Rector ſapraſcripte Eccleſie illos vel illorum rebus ſubtrahere voluerit de poteſtate jam dicte Eccleſie, revertantur in poteſtatem de heredibus noſtris, ſicut per illorum ſupraſcripte poteſtatis nobis conceſſum eſt, & ab illo tempore, quo ipſe Lupus pactuotes fuit, & ad poteſtatem* noſtri Palatii *perbenit, cum omnibus rebus ſubſtantie, illorum, & uſque modo cum omni illorum pertinentia ſic in integrum in prefata ſancta Eccleſia conceſſimus, ſicut ſupra dictum eſt ad ſecuriter abendum.*

Quod vero Praeceptum conceſſionis ex juſſione ſupraſcripte Poteſtatis ſcripſit Ego Urſus Notarius.

Actum Salerni de Anno Vigeſimo tertio, & de Anno ſeptimo Principatus Domini Guaimarii Principis filio meus, de menſe Auguſtus, Secunda Indictione.

adeſt Sigillum cereum cum effigie & literis DNVS WAIMARIVS.

Uti quiſque videt, profitetur heic Guaimarius, ſe ſuam auctoritatem agnoſcere ab Orientalibus Auguſtis; *conceſſum eſt mihi à ſanctiſſimis & piiſſimis Imperatoribus Leone & Alexandro;* ideoque is inſcribitur *Imperialis Patritius*. Simul tamen ſignificat ipſe, quanta foret ſuae auctoritatis amplitudo, eamque paene ſupremam fuiſſe, in haec verba loquens; *ut licere me exinde facere omnia, quod voluero, ſicut anteceſſores mei omnes Principes fecerunt:* quae mire produnt ſingulares olim praerogativas Principum Beneventi atque Salerni. Perrexerunt poſtea praeſtantiſſimae iſtae Langobardici ſanguinis reliquiae per varias vices, variaſque ditionum ſuarum ſectiones in iis regionibus dominari, donec celeberrimo Nortmannorum Principi Roberto Guiſcardo, ejuſque fortiſſimis fratribus, ac nepoti contigit poſt Annum Chriſti ML. dejectis antiquis dominis, ſimulque Saracenis & Graecis, Apuliâ & Calabriâ totâ potiri, immo & universâ Siciliâ, & fundamenta ſtatuere Regni, quod ambarum Siciliarum ſubinde appellatum eſt, nunc diviſum in Regna Neapolis atque Siciliae. Ceterum dum ſupra laudati Principes viguerunt, Principatus ſui Annos, Regum more in ſuis Diplomatis numerabant. *Palatii*, immo & *ſacri Palatii*, & *Camerae* nomina

mina adhibebant; quod tamen & à Spoleti Ducibus aliquandiu factum videbimus. Ipſi Italiae Reges, quum Leges promulgabant, aut Privilegia largiebantur, *Tuſciae* quidem, *Spoleti*, *Fori Juli*, ſive *Auſtriae*, *Italiae &c.* mentionem facere conſueverunt; ſed fere ſemper à Benevento ac Salerno commemorando abſtinebant; quod ii Principatus supremo veluti imperio B fruentes pars quidem Italici Regni forent, ſed alio ſidere regerentur. Et ſane in aliis quidem Italiae Ducatibus & Marchiis Duces & Marchiones conſtituebantur à Regibus aut A Imperatoribus; & ſi quando filius in iis ſuccedebat patri, non id factum niſi conſenſu & facultate praevia Auguſtorum aut Regum. At in Principatibus Beneventano & Salernitano, ac poſtea Capuano electione tantum, aut conſenſu Populi conſtituebantur Principes, atque ii ex hereditate ſucceſſores habebant filios. Quod de *Annis Principatus*, & de *ſacro Palatio* dixi, confirmatum eo nonnullis pergamenis, quae in Tabulario praelaudati inſignis Monaſterii Cavenſis in Salernitano agro ſiti adſervantur.

Giſulfi I. Salernitani Principis Diploma, per quod Johanni Abbati Monaſterii Salernitani complures terras largitur Anno Chr. 950.

IN nomine Domini Dei Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti. Conceſſimus nos vir glorioſiſſimus Giſolfus, divinâ providentiâ Longobardorum gentis Princeps pro amore omnipotentis Dei, & pro ſalute anime noſtre, tibi Joanni Abbati, patri noſtro, & in tuo Monaſterio, quod a novo fundamento intus hanc Civitatem Salernitanam fundaſti, terras pertinentes ſacri noſtri Palatii; *quae eſt Iſcla*, D *ubi Duo-Flumina dicitur, Actu Lucaniano, in qua Eccleſia Sancte Genitricis Dei Marie ſita eſt; cum ſuis terris, ſilvis, aquis, & aquarum uſibus per circuitum ipſius Eccleſie, ideſt ex omnibus partibus milliaria quatuor, cum finibus & viis, & cum omnibus infra ſe habentibus, in ea ratione, ut amodo* C *& deinceps per hoc noſtrum roboreum Preceptum ea, que perlegitur, tu nominatus Joannes Abbas, tuiſque ſucceſſoribus, & pars veſtri Monaſterii, ſecuro nomine habere & poſſidere valeatis, & omnia ex eodem faciatis quod volueritis, & à nullo ex noſtris Judicibus, Comitibus, Caſtaldeis, vel à quibuſcumque agentibus habeatis exinde aliquam requiſitionem, ſed perpetuis temporibus ſecuriter & firmiter eos habeatis.*

Quod verò preceptum conceſſionis ex juſſione ſupraſcripte Poteſtatis ſcripſi ego Petrus Notarius.

Actum Salerno Palatio, de Anno XVIII. menſe November, IX. Indictione.

Guai-

Guaimarii fortaſſe Tertii Principis Salernitani donatio facta Lucae Abbati . . . . Anno 1005.

IN nomine Domini Dei Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti. Nos Guaimarius divinâ opitulante clementiâ Langobardorum gentis Princeps, pro amore omnipotentis Dei, ſalutiſque anime, ac patrie noſtre ſalvationis, quam & per poſtulationem Purpure Principiſſe *dilecte conjugis noſtre, concedimus tibi Luce Abbati Monaſterium Sancte Barbare, quod dedicatum eſt in pertinentia de Nove, finibus Salernitanis, cum omnibus rebus pertinentibus ipſius Monaſterii, & cum Molino, quod edificatum eſt in fluvio de ipſa Brüca, & cum ipſo Caſtaneto, quod eſt in pede de Monte, qui vocatur Tevorio, & cum ipſa Ceſina, que eſt ultra ipſum fluvium, quam roncare fecit Coſma Abbas anteceſſor veſter. Ideo ut diximus, inclitum ipſum Monaſterium cum omnibus terris & vineis ſeu ſilvis, & jam dicto Caſtaneto & praedicto Molino vobis conceſſimus, cum omnibus infra ſe habentibus, omnibuſque ſuis pertinentiis, & cum vice de viis ſuis, ſecuriter vos diebus vite veſtre illud habendum, dominandum, poſſidendum, & omnia de ipſo frudio faciendum, que volueritis. Et à noſtris Judicibus, Comitibus, Caſtaldeis, vel à quibuſcumque agentibus nullam exinde patiamini moleſtationem, ſed amodo & omnibus die-* A *bus vite veſtre per hoc noſtrum roboreum preceptum predictum Monaſterium cum omnibus ſupraſcriptis, & cum omni ſua pertinentia ſecuro nomine habere & poſſidere valeatis in jam dicta ratione.*

Quod vero Preceptum conceſſionis ex juſſione ſupradicte Poteſtatis ſcripſi ego Romoaldus in ſacro Palatio, *in Anno XVII. Principatus ſupradicti Domini Guaimarii glorioſi Principis, de menſe* B *Julio, Indictione III.*

Ad eumdem Guaimarium ſpectat & ſubſequens Diploma; nam utrobique commemoratur *Purpura Principiſſa dilecta* ejus *conjux*. Sed exploratum mihi minime eſt, num heic de Guaimario III. Principe Salernitano ſit ſermo, an de ejus filio Guaimario C IV. Neque enim viam inire potui tribuendi haec Primo aut Secundo Guaimario. Utique Tertio conjux fuit *Gaitelgrima*; ſed & is ante illam alteram duxiſſe potuit, ſcilicet *Purpuram*. Quod ſi Diplomata haec referenda ſunt ad Guaimarium IV. videndum ſupereſt, cur nulla Johannis ejus filii conſortis in Principatu D mentio fiat. Hujus uxor fuit *Gemma Principiſſa*, ut infra oſtendam. Haſce tenebras aliis diſſipandas relinquo. Interim alterum Diploma exero.

Guai-

Guaimarii fortaſſe Tertii Principis Salernitani Diploma, per quod Cennamo Epiſcopo Montis Aurei multa donat, Anno 1010.

IN nomine Dei & Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti. Nos Guaimarius, divinâ opitulante clementiâ Langobardorum gentis Princeps, pro amore omnipotentis Dei, ſalutiſque anime, & Patrie noſtre ſalvationis, quàm & poſtulationem & obſecrationem Purpure Principiſſe *dilecte conjugis noſtre, concedemus & confirmamus in Eccleſia Veati Michaëlis Arcangeli ſita in Monte, qui dicitur Aureo, à ſuper flubio Tuſciano, in quo vir venerabilis Domnus Cennamus Epiſcopus preeſſe videtur, pertinentie ſacri noſtri Palatii de Dolecaria.... flubio Siler, ubi proprie nomen Pirritello, dicimus, qui ſunt.....ipſis vacue, & ſilbis uno teniente per hoc finis de pede.....Cripte, qui eſt ſuper bia Carraria, in ora de campu, qui dicitur de Calore, & ab ipſa Cripta rectum deſcendente in ipſa bia, & prevaricante ipſa bia, & rectum pergente in Pullo Minore, & traberſante ipſo Pullo, & rectum pergente in alio Pullo Majore, & per ipſo Pullo ſaliente uſque bia, qui pergit ad Labandoria Sancti Laurentii; & traberſante ipſa via, & ſaliente per Aquario, rectum pergente in ribi Dono collo, & per ipſo ribi aſcendente uſque bia, qui pergit ad Altim, & per ipſa bia pergentibus in partibus Septentrionis uſque Ballone, qui deſcendit erga campu, qui dicitur de Erveruſſe, & per ipſo ballone deſcendente & conjungente ſe in orto de campo, qui dicitur de Calore, & per ipſo orto deſcendente in ipſa Cripta, qui eſt priore fine. Hac vero res per jam dictos finis totum & incritum in prefatam ſanctam Sedem conceſſimus, cum omnibus infra ſe abentibus, omnibuſque ſuis pertinentiis, & cum bice de biis ſuis. Seu & concedimus in jam dictam ſanctam Sedem, ut liceat pars ipſius Eccleſie, ejuſque Rectores in ipſo flubio Siler da ipſa parte in ſupra uſque in.....de ipſa alimenta qualiter intrare, in ipſo Siler jam dicto flubio cluſamina facere & habere, qualiter voluerint & ubi voluerint in ripis ejuſdem fluminis à reſina, & ex imo facere & habere tam in iſta parte ipſo flubio, quàm & in illa, & lintre ibidem habere; & cum ipſo lintre liceat pars ipſius Epiſcopii homines & animales, omneſque illorum utilitatibus per ipſo flubio portare in illa parte, & reducere ad iſta parte, qualiter pars ipſius Eccleſie voluerit. Has omnes ſupradictas res conceſſiones, ut ſuperius dictum eſt, pars ipſius Epiſcopii, ejuſque Rectores amodo & ſemper ſecuriter habendum, dominandum, poſſidendum, & omnia exinde faciendum, que voluerint. Et à noſtris Judicibus, Comitibus, Caſtaldeis, vel à quibuſcumque agentibus nulla inde pars ipſius Epiſcopii, ejuſque Rectores patiantur moleſtationes; ſed amodo & deinceps per hoc noſtrum roboreum Preceptum cunctam noſtram conceſſionem pars ipſius Epiſcopii, ejuſque Rectores, ſeu veſtro nomine habere & poſſidere valeat in jam dicta diſcretione.*

Quod vero Preceptum conceſſionis ex juſſione ſupradicte Poteſtatis ſcripſi ego Romoaldus in Sagro Palatio, *in Anno XXII, Principatus ſupradicti Domini Guaimarii glorioſis Principis, de menſe Julius, Indictione Octaba.*

Ac

Ac proinde ab iis Principibus Epiſcopi & Abbates bona Eccleſiarum ſuarum novo Diplomate confirmanda curabant: quod Reges & Auguſti in reliqua Italia facere conſueverunt. Exemplum habe in Diplomate eorumdem Principum, quos nuper commemorabam.

Guaimarii III. ejuſque filii Guaimarii IV. Diploma, per quod Amato II. Archiepiſcopo Salernitano, ejuſque Eccleſiae omnia jura confirmant, Anno 1023.

IN nomine Domini & Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti, nos Guaimarius & Guaimarius, divinâ opitulante clementiâ Longobardorum gentis Principes, conceſſimus & confirmamus in Eccleſia ſancte Dei genitricis ac Virginis Marie, ac beati Matthei Apoſtoli & Evangeliſte, in qua Domnus Amatus venerabilis Epiſcopus regimen tenere videtur, pro amore omnipotentis Dei, & ſalutis anime noſtre, ſeu & noſtre patrie ſalvatione, per poſtulationem predicti Domini Preſulis, & obſecratione Gaitelgrime Principiſſe dilecte conjugis noſtre: omnes res Mortuorum ex noſtri Palatii, que infra vel extra terras prefati veſtri Archiepiſcopii ſunt vel fuerunt pertinentes. Seu & concedimus in predictam ſanctam Sedem omnes plateas, anditos, qui ubique intus hanc Civitatem cum preſis & juris & caſis veſtri Archiepiſcopii conjuncte ſunt aut fuerunt, ut licentiam habeant pars veſtri Archiepiſcopii in ipſis plateis & andetis ſcalas ibidem ponere ſeu fabricare juſta ratione, & deſuper plateis & andito munimina & edificia ſeu piles & arcora facere, qualiter volueritis ſic in altum, ut oneroſa plauſtra obit ..... in predicta ratione exinde incredere & recredere poſſint ſubtus ipſa edificia. Damus & concedimus in predictam ſanctam Sedem omnem alvearium fluvium, qui ubicumque cum rebus predicti Archiepiſcopii conjuncte ſunt vel fuerint, ut licentiam habeant pars ipſius Archiepiſcopii ponere palitiones in ipſis alveis facere, quam & in ripis, & aqua exinde levare & portare & dare vel voluerint, & Molina ibi edificare, qualiter vobis placuerit, donamus & concedimus, que ubique conjuncte fuerint ad ipſis fluminibus. Iterum & concedimus in prefatam ſanctam Sedem omnem angariam, & omnem ſervitium, & omnem cenſum vel dationem, & omnia & in omnibus quantam quantoque omneſque liberis ominibus, qui ubicumque jam dicti Archiepiſcopii rebus ſunt aut fuerint habentes, ut omnem ſervitium, & omnem cenſum aut angariam dare aut facere debuerint ad pars noſtre Reipublice, ſemper dent & faciant illud in predictam ſanctam Sedem. Quàm & omnes res prefati veſtri Archiepiſcopii, que nunc modo habetis, vel in antea reſidentes fuerint in veſtris eredibus, pars veſtri Archiepiſcopii illis dominent, atque judicet, quomodo vobis placuerit. Quàm & omnes Presbiteri & Diacunes vel Subdiacones vel Clerici tam de intus ac Civitate, ſeu à foras de quantum quantoque veſtra Dioceſim pertinent, vos & veſtris ſucceſſoribus illos judicetis vel diſtringatis, eo tenore decernentes, qualiter ſancti Canones docent. Quàm & concedimus in predictam ſanctam ſedem, ut ſi aliquando tempore qualiſque cauſationis habuerint, unde pars predicti Archiepiſcopii juramento debuerint perſolvere, non aliis perſonis eas perſolvant, niſi Scariones veſtri Archiepiſcopii,

pii, quomodo ex antiquitus conſuetudo fuit. Et ſi qualiſcunque omo ſervus vel angilla jam dicti Archiepiſcopii battiderit .... ad eſſo componat, ſicut ad liberi homines & ad liveras feminas. Quàm & concedimus in predictam ſanctan Sedem .... riti & Cenſiles ipſius Archiepiſcopii, tam maſcoli quàm femine ibidem deſerviant, ſicut ex antiquitus deſervierunt, & Cenſora perſolverunt. Et nec illas vel illis, vel illas vel illarum eredes de rebus ſtabile nec vendere vel donare vel campiare poſſint ſine juſſione predicti Domni Archiepiſcopi vel ejus ſucceſſores. Seu concedimus & confirmamus in ipſam ſanctam Sedem omnes conceſſiones, que ubique ſingulis vel Imperatoribus, Regibus, Ducibus, ſeu Principibuſque conceſſa vel confirmata tam per Preceptum, quàm & per Brebe ſigillatum, vel Cartarum munimina eſſe videntur; hac videlicet ratione, ut àmodo & omni tempore pàrs predicti veſtri Archiepiſcopii, ejuſque Rectores ipſas conceſſiones vel confirmationes omnes, quas diximus, habendi,

A *poſſidendi, dominandi, & omnia exinde faciendi, quae & qualiter volueritis; & à noſtris Judicibus, Comitibus, Caſtaldeis, vel à quibuſcunque agentibus pars prefati veſtri Archiepiſcopii, ejuſque Rectores, per hoc noſtrum roboreum Preceptum cunctas, quas diximus, ſecuro nomine eas habeatis & poſſedeatis, & queque volueritis, exinde faciatis abſque omnibus publicis requiſitionibus.*

B *Quod verum Preceptum conceſſionis ex juſſionibus ſupradictorum Poteſtatum ſcripſi ego Aupſus Diaconus Salernitano Palatio in Anno XXXV. Principatus ſupradicti Domni Guaimarii Principis, & V. Anno Principatus Domni Guaimarii ejus filio, Principibus, de menſe Majo, VI. Indictione.*

C Vidiſti *Gaitelgrimam* Guaimarii III. uxorem. Prodere nunc juvat uxorem Guaimarii IV. nempe *Gemmam* antea mihi memoratam: illius enim mentio eſt in altero Diplomate Monaſterii Cavenſis, ubi & videas mentionem Corporis Sancti Matthaei Salernum tranſlati.

Guaimarii IV. Principis Salernitani Diploma, per quod Amato II. Salernitano Archiepiſcopo, ejuſque Eccleſiae, omnia jura ac bona confirmat, Anno 1032.

In nomine Dei eterni & Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti. Waimarius divinâ protegente clementiâ Longobardorum gentis Princeps, concedimus & confirmamus per hoc noſtrum roboreum Preceptum, annuloque noſtro ſignatum, in Eccleſia beate Dei genitricis & Virginis Marie ſancte Salernitane Sedis, in qua Domnus Amatus Secundus venerabilis Archiepiſcopus *preeſt, & in Eccleſia beati Apoſtoli & Evangeliſte Matthei, cujus Corpus veraciſſime obtinere credimus, pro noſtro remedio anime, per obſecrationem* Gemme Principiſſe dilecte con-

D *jugis, omnia, que antiquitus in eadem ſancta Eccleſia conceſſa ſunt, & oblata fuerunt, & omnia, que tempore ipſius prefati Domni Amati venerabilis Archiepiſcopi in ipſa ſancta Eccleſia poſſidere ac dominare videntur. Inſuper concedimus, ut omnia, que ipſe predictus Domnus Amatus venerabilis Archiepiſcopus ad ſui poteſtatem & manus, & cuncta,*

E *que in ſuo cellario vel orreo congregari ſolent, neque per Preceptum, neque per violentiam de illius poteſtate & dominio minuentur. Quicunque autem poſt oc noſtrum roboreum Preceptum ex omnibus,*

que

que ſuperius conceſſimus, quicquam minuere voluerit, vel attemtare preſumſerit, à predicto Domno Archiepiſcopo excommunicetur, & in modum maledictionis mittatur danabilis, & ante conſpectum Domini & ejus Genitricis inveniatur, & perpetui anathematis vingulo inſolubiliter religetur, quemadmodum Datan & Abiron, precepti Domini tranſgreſſores; vivum eum terra deglutiat, & exemplum ſit cunctis, qui res ſancte Eccleſie invadere nituntur. Non ſit particeps perpetui Regni, & partem habeat cum Juda traditore. Inſtinquibilis crucietur flammis eternis. Non adipiſci mereatur vitam eternam, ſed penas ſuſtineat ſempiternas.

Et ut hec noſtra ſupradicta conceſſio ſtabilis ac firma in eternum permaneat, Arnpaldum Abbatem Scribam noſtri Sagri Palatii *ſcribere, annuloque noſtro eam inſigniri precepimus, de Menſe Magio, concurrente Indictione XV. Anno verò initiante noſtri Principis Quarto....*

Eâdem ratione Alfanus I. Archiepiſcopus Salernitanus cunctis ſuae Eccleſiae bonis Privilegium Giſulfi II. Principis conquiſivit, ut è ſubſequenti Praecepto conſtabit.

Giſulfi II. Praeceptum, per quod Alfano I. Salernitano Archiepiſcopo, ejuſque Eccleſiae jura omnia ac bona confirmat, Anno 1058.

IN nomine ſancte & individue Trinitatis. Giſulfus divinâ favente clementiâ Longobardorum gentis Princeps. Nos ab omnium Conditore dignas mercedes credimus accepturi, ſi ſanctis ac venerabilibus locis curam & ſolicitudinem impenderimus; & quod ab eorum cultoribus poſtulati fuerimus in eiſdem ſanctis Locis, pro ut poſſumus, adimplemus. Idcirco amore & timore ipſius Conditoris ac noſtri Redemptoris compulſus, qui pro ſalute noſtra mortem ſumere, & pativulum Crucis ſubire non dedignatus eſt, ut nos à morte liveraret, & perpertuam vitam tribueret, & pro ſalute hujus noſtre Salernitane Patrie, & per interventum tuum, o Domne Archiepiſcope Alfane *reverendiſſime ipſius Salernitani Archiepiſcopatus ſpiritualis pater noſter, & per poſtulationem* Domine Gemme Principiſſe *cariſſime genitricis noſtre, confirmamus in ipſo Archiepiſcopio integram Eccleſiam Sancti Martiris Viti, que conſtructa eſt intra hanc Civitatem ſecus plateam, que pergit ad portam, que Elinus dicitur, & in ipſa platea mercimonium conficitur: & omnes terras & caſas ipſi Eccleſie pertinentes intra hanc Civitatem; & omnes res ſtabiles ipſi Eccleſie pertinentes foris hac Civitate, cum omnibus, que intra ipſas Eccleſiam & terras & caſas & res ſunt, cunctiſque earum pertinentiis, & cum vice de plateis & viis & anditis ſuis, & cum muniminibus ex eo continentibus, & cum omnibus rebus mobilibus ipſi Eccleſie pertinentibus; eâ ratione ut totum, quod dictum eſt, ſemper ſit in poteſtate tua, Domne Alfane, & ſucceſſorum tuorum. Et pars ipſius Archiepiſcopii, & tu, & ſucceſſores tui, licentiam habeatis de eo facere quod volueritis. Et confirmamus in eodem Archiepiſcopio omnes terras & cavas & potechas ipſi Archiepiſcopio quomodocunque pertinentes intra hanc Civitatem juſta ipſam plateam, in qua, ut dictum eſt, ipſum mercimonium conficitur, cum omnibus, que intra eas ſunt, cunctiſque earum pertinentiis, & cum vice de ipſa platea & de anditis ſuis, ut ſemper ſint in poteſtata tua, Domne*

Archiepiſcope, & ſucceſſorum tuorum, & pars ipſius Archiepiſcopii, ad faciendum de eo tu & ſucceſſores tui & pars ipſius Archiepiſcopii, quod volueritis. Et concedimus in eodem Archiepiſcopio, ut quando tu & ſucceſſores tui & pars jam dicti Archiepiſcopii volueritis intra ipſas terras & cavas & potechas in ipſa platea, plangas & ſecus eas ponere faciatis & habere quantas volueritis, & in ea lignamina rigere & habere, & ſuper eas edifigia qualiter volueritis, & in ipſis terris & caſis & potechis & plancis, quot volueritis, homines ordinare licentiam habeatis, & carnes & alia mercimonia in eis mercimoniare & vendere & emere, quantas tibi tuiſque ſucceſſoribus & pars ipſius Archiepiſcopii placuerit; & nullo tempore à pars noſtre Reipublice aliquod tributum vel cenſum aut ſervitium ſeu penzionem illis omnibus tollere aut exiquere querat vel imponere faciat, neque portaticum ſeu plateaticum in hac noſtra Civitate & foris per totum noſtrum Principatum Salerni *nun dent, ſed omne tributum & cenſum & ſervitium, portaticum & plateaticum penſionem, quod per annum pars ipſius* noſtri Sagri Palatii *illi, qui in eis, ut dictum eſt, mercimoniaverint & vendiderint & emerint facere & perſolvere debuerint, tibi tuiſque ſucceſſoribus & pars ipſius Archiepiſcopii faciant & perſolvant. Et confirmamus in eodem Archiepiſcopio omnia, que per Romanorum Pontificum Privilegia ac decreto, & per Imperatores & Reges ac per* Principes predeceſſores noſtros *anteceſſoribus veſtris & vobis & in ipſo Archiepiſcopio confirmata & conceſſa per quemlibet modum fuerunt, & omnia, que in ipſo Archiepiſcopio ab aliis hominibus per quemlibet modum data fuerunt, ut ſemper ſint in poteſtate tua & ſucceſſorum tuorum & pars ipſius Archiepiſcopii, ad faciendum ex eo, quod volueritis. Et neque à noſtris Judicibus, Comitibus, Caſtaldeis, neque à quibuſcunque actoribus noſtre Reipublice, & quolivet tempore, tu & ſucceſſores tui & pars ipſius Archiepiſcopii habeatis ex hoc, quod in dicto Archiepiſcopio conceſſimus & confirmamus, aliquam contrarietatem; & ſemper & in perpetuum illud tu & ſucceſſores tui & pars ipſius Archiepiſcopii ſecuriter habeatis & facieatis ex eo quod volueritis. Textum verò harum confirmationum & conceſſionum ſcribere precepimus tibi . . . . . prandum Levitam & Scribam hujus* noſtri Sacri Palatii, *Anno nobis à Deo conceſſi Principatus Septimo decimo, Menſe Majo, concurrente Indictione XI.*

Nunc autem addendum, fluctuaſſe jura Principum Beneventi ac Salerni. Nam modò nullum ii agnoſcebant Principem ſupremum, modò Imperatoribus Occidentis parebant, aut Graecis ſeſe in clientelam tradebant, eiſve ſeſe ſubdebant; immo & interdum ibi ſunt dominati Graeci, dejectis Principibus ipſis. Quum verò in Occidente Latinorum Caeſarum vires praevalebant, ſe eorum Vaſſallos aſſerere non dubitabant, ampliſſimâ tamen auctoritate ſervatâ. Caroli Magni, & Ludovici II. temporibus jus Occidentalium Imperatorum in eos quoque Principatus ſupra innui. Eadem jura reſtaurata videas ab Ottone Primo, Secundo, & Tertio, uti & ab Henrico inter Auguſtos Primo, ut alios Auguſtos praeteream. Caeſareae poteſtatis in ea loca certum quoque indicium dabunt Literae Ottonis II. & Henrici I. à quibus Salernitani Praeſules Privilegia ſibi confirmanda curaverunt. Ea nunc addere juvat ex praelaudati Monaſterii Cavenſis Archivo depromta.

Otto

Otto II. Auguſtus Johanni Salernitano Epiſcopo jura ac bona omnia confirmat, Anno 982.

IN nomine ſanƈte & individue Trini- A
tatis. Otto ſuperno favente nutu Ro-
manorum Imperator Auguſtus. Si juſtis
Deoque divinis locis non . . . . . . ſolum-
modo preeſſe, verum etiam prodeſſe ſtu-
duerimus, preſentis vite ſuffragium, &
eterne remedium invenire non titubamus;
& ſi in priſtinum gradum erigere cona-
mur, noſtri Imperii culmen ſublimare
procul dubio credimus. Quapropter no- B
ſtrorum omnium preſentium videlicet ac
futurorum fidelium induſtria noverit pe-
titionem & interventum noſtre dileƈte
conjugis noſtri Imperii participis. Per
hanc noſtri Precepti preſentem paginam,
prout juſte & legaliter poſſumus ſanƈte
Salernitane Sedis Eccleſie in beati Apo-
ſtoli Matthei ſite honorem, ubi cotidie
ſumme Trinitati debite dicuntur laude, C
atque Johanni Epiſcopo ipſius prefate
Eccleſie Vicario *noſtro fideli concedi-*
mus & confirmamus omnes res & pro-
prietate ab antiquis Principibus ipſius
Civitatis prediƈte conceſſas Eccleſie, ſeu
ea, que Giſulfus Princeps *cum* uxore
ſua Gemma *ibi optulit pro ſuarum re-*
medio animarum, tum ea, que intra
eamdem Civitatem habere videntur, tum D
extra, cum terris illis, que ultra flu-
vium Tuſciano prefate Eccleſie perti-
nere videntur uſque ad fluvium qui di-
citur Siler, ſeu in Comitatu Capua-
tio, & Dulicaria, & in ceteris lo-
cis prediƈte Eccleſie pertinentibus, que
dici vel nominari poſſunt, una cum u-
triuſque ſexus familiis, Aldiis, &
Aldiabus, cum angariis & cenzibus, E
cum campis, vineis, pratis, ſilvis, mo-
lendinis, piſcationibus, venationibus, a-
quis, aquarumque decurſibus, juribus,
privilegiis, immunitatibus, tam in ſcri-
ptis quam ſine, juſte & legaliter eidem
Eccleſie pertinentibus: cum Capellis &
aliis in intrecum. Quamobrem precipien-
tes jubemus, ut nullus Princeps, Dux,
Marchio, Comes, Straticho, Epiſcopus,
vel quilibet noſtro ſub Imperio, magna
parvaque perſona degens audeat prefatas
res Eccleſie, vel Epiſcopum inquietare,
moleſtare, vel ob aliquo ſibi pertinenti
ſine legali judicio diſveſtire preſumat:
ſed liceat prenominatum Epiſcopum, ſuo-
ſque ſucceſſores cunƈta huic paginole pre-
ſcripta regere, & ad utilitatem Eccle-
ſie tenere, omnium hominum contradi-
ƈtione remota. Si quis verò temerario
auſu hujus noſtre conceſſionis paginam
violare queſierit, ſciat ſe compoſiturum
treſcentum Libras auri, medietatem Ca-
mare noſtre, & medietatem prediƈte Ec-
cleſie & Epiſcopo ſuiſque ſucceſſoribus.
Quod ut verius credatur, & ab omni-
bus diligentius obſervetur, in calce im-
preſſione noſtri ſigilli inſignita confirma-
re juſſimus.

Signum Domni Ottonis ſereniſſimi & invictiſmi Imperatoris Romanorum Auguſti.

Johannes Cancellarius ad vicem Petri Epiſcopi & Archicancellarii recognovi & ſcripſi.

Data XIV. Kalendas Majas, Anno Dominice Incarnationis DCCCC-LXXXII. Anno Regni Domni Ottonis XXII. Imperii autem ejus X. Indiƈtione X.

Aƈtum prope Tarentum feliciter. Amen.

Henrici II. Regis, inter Auguſtos Primi Diploma conceſſum Amato II. Archiepiſcopo Salernitano, per quod ei confirmat omnia jura, Anno 1022.

IN nomine ſancte & individue Trinitatis. Henricus divinâ favente clementiâ Romanorum Imperator Auguſtus. Si juſtis, Deoque divinis locis non ſolùm preeſſe ſed etiam prodeſſe ſtuduerimus, preſentis vite ſuffragium & eterne remedium invenire non titubamus; & ſi in priſtinum gradum erigere conamur, noſtri Imperii culmen ſublimare procul dubio credimus. Quapropter omnium fidelium ſacre Dei Eccleſie, noſtrorumque preſentium ac futurorum comprehendat univerſitas, qualiter interventu ac petitione Theoderici noſtri dilecti Cancellarii per hanc noſtri Precepti preſentem paginam, prout juſte & legaliter poſſumus, ſancte Sedis Eccleſie in beati Apoſtoli Matthei ſite honore, ubi quotidie ſumme Trinitati debite canuntur laudes, atque inviolabiliter & perpetualiter Amato ipſius prefate Eccleſie Archiepiſopo, noſtroque fideli, de novo concedimus & confirmamus omnes res & proprietates ab antiquis Principibus ipſius Civitatis predicte hec conceſſas Eccleſie, ſeu ea que Giſulfus Princeps cum uxore ſua Gemma ibi obtulit pro ſuarum remedio animarum, tam ea que intra eandem Civitatem habere videntur quam extra, cum terris illis, que ultra fluvium Tuſcianum prefate Eccleſie pertinere videntur uſque ad fluvium, qui dicitur Siler, ſeu in Comitatu Capuaci & Dulicaria, & in ceteris locis jam dicte Eccleſie pertinentibus, que dici vel nominari poſſunt. Inſuper etiam concedimus Caſtrum Libani cum omnibus adjacentibus ſibi, quemadmodum illud antiquitus ipſa Eccleſia tenuit & dominata eſt per Precepta &

A quaſcumque ſcriptiones, Caſtrum videlicet Libani, quod à Grimoaldo & Alfano germanis injuſte invaſum eſt. Concedimus denique & confirmamus eidem Eccleſie omnes mortuorum res, que in ipſo Epiſcopio vel in rebus ſuis ſunt aut erunt ad futurum, omneſque res mobiles ſive immobiles, que ab antiquitus Deum timentibus hominibus oblate ibi ſunt; ac B omnes conceſſiones ejuſdem ſancte Eccleſie conceſſas à Principibus & Ducibus ſeu Regibus. Cenſiles namque omnes ejuſdem Eccleſie, ut pars prefati Epiſcopii dominetur, jubemus, nullo contradicente, ſicut antiquitus fecerat. Noſtra namque Imperiali auctoritate ei concedimus confirmationes, ut pars ejuſdem Epiſcopi habeat poteſtatem ad Eccleſie e- C juſdem jus ordinare infra eamdem Civitatem quinque Macellatores, ubi voluerit, ad carnes vendendas. Statuentes ſiquidem illi concedimus & confirmamus omnes illas res, que ab ejuſdem Epiſcopi jure ſine ratione & juſtitia poſt obitum ſancte recordationis Petri, ejuſdem Eccleſie venerabilis Epiſcopi ablate ſunt per Johannem Epiſcopum, qui D inordinate eandem tenuit Sedem. Ut ſi qua ante ſcriptio per manus ejuſdem Johannis facta, oſtenſa fuerit, dijudicamus eam pro munere irritam & inanem, eo quod contra Canonicam auctoritatem ſuam deſeruit Sedem, & ad aliam acceſſit: quod omnino fieri non potuit ſecundùm auctoritatis Canonum inſtituta. Statuimus, ut pars prefati Epiſcopi diſtringat E omnes forenſes Presbiteros ſibi pertinentes ac Clericos, omneſque eorumdem familias, ſcilicet illos, qui in Diocceſi ejuſdem Epiſcopii habitant: Volumus ut judicet & diſtrin-

diſtringat ſine ulla partis publice contrarietate. Et in ſuo ſervitio habeat, ut Canones jubent. Omnes quippe ſupradictas res illi confirmamus una cum terris, vineis, campis, pratis, ſilvis, paſcuis, montibus, vallibus, planitiebus, aquis, aquarumque decurſibus, ripis, molentinis, piſcationibus, foreſtis, venationibus, ſervis, ancillis, Aldiis, Aldiabus, ancariis, cenſibus, penſionibus, Capellis, Caſtellis, Villis, ac omnibus que dici aut nominari poſſunt, prefate Eccleſie juſte & legaliter pertinentibus in integrum. Precipientes igitur omnino jubemus, ut nullus Dominus, Princeps, Straticho, Marchio, Epiſcopus, Comes, Vicecomes, nullaque noſtri Regni magna vel parva perſona prefate Eccleſie res, vel Epiſcopum inquietare, moleſtare, aut in aliquo ſine legali judicio diſveſtire preſumat. Sed liceat eidem Amato Archiepiſcopo prefati Epiſcopii res tenere, poſſidere, atque per hoc noſtrum Preceptum predictas res ad utilitatem ſue Eccleſie adquirire, omnium hominum contradictione remota. Si quis autem (quod abſit) hujus noſtre auctoritatis preſumtuoſus violator extiterit, ſciat ſe compoſiturum auri puriſſimi Libras mille, medietatem Camere noſtre, & medietatem ejuſdem Epiſcopii regentibus. Quod ut verius credatur, diligenterque ab omnibus obſervetur manu propria roborantes hanc paginam noſtro ſigillo inſigniri juſſimus.

Signum Domni Henrici ſereniſſimi Imperatoris Auguſti.

Theodericus Cancellarius vice Eberardi Epiſcopi, & Archicancellarii ....

Data pridie Kalendas Junii, Anno Incarnationis Domini M....... *Indictione V. Anno verò Domni Henrici II. regnantis ..... Imperii verò IX.*

Actum Trojae feliciter. Amen.

Praeter Principatus *Beneventanum*, *Salernitanum*, & *Capuanum*, à poſtremo hoc exciſum, *Ducatus Neapolitanus* celebris olim fuit. Nunquam Regibus Langobardis, aut Auguſtis Latinis, ac Principibus nuper laudatis contigit, ut praeclariſſimam illam à feris Saeculis Urbem, quamquam non ſemel pertentatam, ſuae ditioni adderent. Eligebatur ibi à populo *Dux*. Is verò ſupremâ auctoritate fruebatur, niſi quod interdum, aut potius fere ſemper, tum Civitas, tum Duces uti ſupremum Dominum reverebantur Imperatorem Graecum. *Magiſtri* quoque *Militum* olim appellati Principes, quibus ejuſdem Civitatis regimen committebatur. Qui titulus aut minorem, aut breviorem, quàm Ducis, auctoritatem neſcio an indicare poſſit. Venetiis quoque Anno DCCXXXVII. uti Dandulus ſcribit in Chronico, interemto Urſo Duce, quum in ſucceſſoris electione diſcordes eſſent civium animi, *annualem Rectorem ſibi praeeſſe ſtatuerunt, quem Magiſtrum Militum appellaverunt. Quae quidem dignitas ſecundùm Graecorum uſum Tribunatu major, ſuper eos & cunctum Populum poteſtatem obtinet.* Quare *Ducum* perpetua, *Magiſtrorum* annua poteſtas fuiſſe videtur, niſi novis ſuffragiis ipſa identidem confirmaretur. Neapoli tamen non precaria, ſed ſtabilis fuit *Magiſtri Militum* appellatio. Praeterea iidem interdum *Tribuni Militum*, ſaepius verò *Conſules* appellati occurrunt. De hiſce *Ducibus* mentio eſt in Johannis Diaconi Hiſtor. Epiſcop. Neapolitan. Part. II. Tomi I. Rer. Italicar. itidemque in Chronico Caſinenſi, & in Vita Sancti Athanaſii Neapolitani, atque in aliis veterum monumentis. Meminit & Bibliothecarius in Vita Gregorii II. *Neapolitanorum Ducum Exhilarati & Johan-*

Johannis. Alii tibi occurrent apud Peregrinium in Hiſtor. Princip. Langobard. Sed potiſſimùm vide in eadem Part. II. Tomi I. Rer. Italicar. pag. 431. Diploma datum Anno DCCCCXLIV. à *Johanne Conſule* & *Duce Noapolis*, ejuſque filio *Marino Duce* Leoni Abbati Vulturnenſi. Eximiam fuiſſe ejuſmodi *Ducum* auctoritatem ex hoc monumento patet; atque aliunde conſtat, Ducatum illum non ſolam Neapolim, ſed & alias Campaniae Urbes in litore maris fuiſſe complexum. Et diu quidem illorum Ducum potentia perduravit, ita ut vel Saeculo Chriſti XI. Leo Oſtienſis in Chronico Caſinenſi meminerit *Sergii Conſulis & Ducis Neapolitani*. Ad hunc ipſum pertinet Charta, quam debeo diligentiae ac amori Joſephi Muſchae Sacerdotis Neapolitani, ex Archivo Monaſterii antiquiſſimi Sanctorum Severini & Soſſii depromtam.

Donatio, ſive confirmatio facultatis piſcandi in Lacu Patrienſi, facta Roccio Abbati Monaſterii Neapolitani Sanctorum Severini & Soſſii à Sergio IV. Conſule & Duce Neapolitano, Anno 1011.

I*N nomine Dei Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti. Imperante* Domino *noſtro* Baſilio *magno* Imperatore, Anno XXXVIII. *ſed.* Conſtantini *magni* Imperatoris *fratre ejus*, *Anno XXXV. die XVII. Januarii*, *Indictione II. Neapoli. Nos* Sergius *in Dei nomine* Eminentiſſime Conſul & Dux, *conceſſimus & firmamus vobis* Domno Roccio *venerabili* Abbati Monaſterii Sanctorum Severini & Soſſii, *ubi eorum venerabilia requieſcunt corpora*, *& per vos in ſupraſcripto ſancto & venerabili veſtro Monaſterio*, *ut licentiam & poteſtatem habeatis vos & poſteri veſtri ſupraſcripti venerabilis & ſancti Monaſterii*, *ponere & habere una paratura ad piſcandum cum duas londras in medietate noſtra parte militiae de Lacu Patrienſi*, *& omni quodcumque exinde habere & tollere potueritis*, *in veſtra*, *poſteriſque veſtris*, *ſit poteſtate quidquid exinde facere volueritis*, *etiam licentiam & poteſtatem habeant veſtris hominibus*, *quos ibidem direxeritis ad piſcandum in ipſa medietate noſtra partibus militiae redditum facere & habere*, *& ligna & paleas exinde extraëre*, *quantas ad eis neceſſum fuerit. Et numquam preſumimus nos*, *aut poſteris noſtris*, *nec noſtris ordinatis*, *quod in eodem Lacu Patrienſi poſuerimus & ordinaverimus*, *nec alia quaevis perſona vobis*, *poſterique veſtri*, *nec ipſorum hominibus veſtris exinde aliquod tollere*, *aut querere*, *nec contraire perennis*, *ac perpetuis temporibus: Et neque à nobis ſupraſcripto Sergio Dei gratiâ Conſul & Dux*, *neque à poſteris noſtris*, *qui poſt nos in noſtro honore*, *locoque Duces acceſſerint*, *nullo tempore*, *numquam vos ſupraſcripto Domno Roccio venerabili Abbati*, *aut poſteris veſtris*, *nec ſupraſcriptus Sanctus Venerabilis Monaſterius*, *quod abſit*, *habeat exinde aliquam quacumque requiſitionem aut moleſtiam per nullum modum*, *nec per ſummiſſam perſonam à nunc*, *& in perpetuis temporibus. Quam conceſſionem*, *ſicùt ſuperius legitur à nobis facta*, *Petro Primario ſcribere precepimus*, *in qua & nos ſubpter pro ampliori ejus firmitate manus proprias ſubſcripſimus*, *die & Indictione ſupraſcripta Et hoc recordando firmamus*, *ut hec omnia*, *&*

ex

ex omnibus ſupraſcriptis, que ſuperius vobis conceſſimus & firmavimus, in veſtra poſteriſque veſtris, ſupraſcriptoque Sancto Venerabili Monaſterio ſint poteſtate ad habendum in ſempiternum, profugiandum perennis ac perpetuis temporibus: & nunquam preſumetis vos, aut poſteris veſtris alicui, vel ubique illud dare, aut credere, nec extraneare per nullum modum; & ſi facere preſumeritis . . . . maneat, aut nullam habeat firmitatem in ſe.

✠ *Sergius Conſul & Dux ſubſcripſi.* ✠

Pagius in Critic. Baron. auctor eſt, Anno Chriſti DCCCCLXXVI. Baſilium & Conſtantinum Romani Junioris filios, eodem tempore Imperium iniiſſe apud Graecos. Verùm teſtem habemus Chartam iſtam, tantummodo poſt tres annos Conſtantinum renuntiatum fuiſſe Auguſtum. Anno quoque MLXV. dominabatur Neapoli *Sergius eminentiſſimus Conſul & Dux, atque Domini gratiâ Magiſter Militum*, uti fidem facient tabulae, quas ad me miſit Cl. Vir Johannes Carminius Falco, nunc Epiſcopus Marturanenſis, ex Neapolitanis pergamenis deſcriptas.

Johannis II. Archiepiſcopi, & Sergii V. Ducis Neapolitani Charta, per quam Ittae Urſi Comitis filiae, quaedam Neapolitanae Eccleſiae bona concedunt, Anno 1065.

IN nomine Domini Dei Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti. Imperante Domino noſtro Duce Conſtantino magno Imperatore, Anno Quinto, die XXII. menſis Julii, Indictione III. Neapolis. Hecce jam preteritos ſeptuaginta & unum annos expletos. Viſus itaque fuit vone memorie Domnus Sergius Domini gratiam Archiepiſcopus ſancte Sedis Neapolis Eccleſie *concedere & tradere per chartulas conceſſionis at quondam Petro & Gregorio uterinis germanis, filiis quondam Petri & quondam Maria honeſta femina jugalium perſonarum, integra Cluſuria de terra ipſius ſancte Neapolitane Eccleſie, poſitum at Sanctum Soſſium ad Area foris muris iſtius Civitatis Neapolis, de quantum ibi detinuit ſcripto genitori illorum, & quantum intus ipſa Cluſuria abuit & pertinuit Aligerni famulo ſcripte ſancte Neapolitane Eccleſie, una cum interſicas ſuas, quot eſt intus eadem Cluſuria in una detinentia: utraque cum arboribus & introitum ſuum, & omnibus ſibi pertinentibus. Quam vero ſcripta integra Cluſuria de ſcripta terra diviſerunt inter ſe ſcriptis germanis per meriſſis diviſionis, hecce jam preteritos annos quadraginta unum. Unde per ipſa meriſſe tetigit à ſcripto quondam Gregorio portio ex ipſa Cluſuria à parte Septentrionis juſta icaba publica, qui pergit ad ipſe loco Sanctum Soſſium. Unde reliqua portio ex ipſa Cluſuria à parte Meridie tetigit ſcripto Petro germano ſuo. Quam & ipſa portio ſcripti quondam Petri modo pertinet de ſcripta ſancta Neapolitana Eccleſia, eo quot ſine proprium heredes defunctus eſt. De qua beniſti tu, videlicet* Itta honeſta femina, filia quondam Urſi Comitis *una cum quidem* Domna Maria religioſa Monaca & gubernatrix Monaſterio beatiſſimorum Nicandri & Marciani atque Patricie, *puellarum Dei, & cunctas ejus Congregationes Monacharum ipſius Monaſterii. Et cepiſtis rogare & poſtulare nos;*

videlicet Johannes Domini gratiam Archiepiſcopus *ſcripte* ſancte Sedis Neapolis Eccleſie, & Sergius in Dei nomine eminentiſſimi Conſuli & Duce, atque Domini gratiâ Magiſter Militum: *ut pro Domini ammore, & pro mercedes & ſalbationes anime noſtre, ſeu & pro bigore ſcripte ſancte noſtre Neapolitane Eccleſie tribueremus & daremus ſeu cederemus tibi ſcripta Itta honeſta femina parenti noſtra, filia ſcripti quondam Urſi Comitis parenti noſtri, hemere da heredibus ſcripti quondam Gregorii, qui nominabatur Boſſa, integra ſcripta portione ſcripti quondam Gregorii de ſcripta integra Cluſuria de ſcripta terra cum omnibus ſibi pertinentibus pro ſcripto Monaſterio, pro infermorum, qui de ipſa Congregationes Monacharum infirmaberint: & tribueremus tibi exinde illum licerem & pertinentiam, quam exinde pertinet in ſcripta ſancta noſtra Neapolitana Eccleſia. Iterum daremus & concederemus tibi ſcripta Itta honeſta femina parenti noſtra & ſcripta Icaba, qui pergiebat ad Area noſtra, qui modo eſt explanata juſta eadem Cluſuria à parte Septentrionis, una cum duos paſſos de latitudine de terra, quam ipſa ſancta noſtra Neapolitana Eccleſia abet intus ipſa portiones ſcripti quondam Gregorii de ſcripta Cluſuria juſta area Pictula Fabrita, qui pertinet de ſcripta ſancta noſtra Neapolitana Eccleſia.*

Et quia acquiebimus ipſum rogatum veſtrum, & hecce in preſentis concedimus tibi ſcripta Itta honeſta femina parenti noſtra, ſcripta Icaba, qui modo eſt explanata & paſtenata, cum ſcriptos duos paſſus de ſcripta terra, qualiter ſuperius legitur, una cum omnem licerem & pertinentia, quam ipſa ſancta noſtra Neapolitana Eccleſia abes in ſcripta portione ſcripti quondam Gregorii Boſſa, qui eam tetigit de ſcripta Cluſuria de ſcripta terra. Etiam & nos tribuibimus tibi, ut licentiam & poteſtatem abeas tu hemere ſcripta integra portione ſcripti quondam Gregorii Boſſa de ſcripta integra Cluſuria de ſcripta terra cum omnibus ſibi pertinentibus, da ſcriptis heredibus ſuis, ad habendum illut ipſe Monaſterio una cum omnia, quem vobis ſuperius conceſſimus in ſempiternum pro utilitatem infermorum, qui de ipſa Congregationes Monacharum infermaberint. Iterum concedimus & damus tibi licerem & licentiam, abeant omni tempore hominibus, qui laborant ipſa terra, quam tu comparaberis pro ipſo Monaſterio, & ipſum, quem vobis conceſſimus, ut ſupra legitur, adunare omnem laborem ex ipſas nominatibas terras, & excuniare in ſcripta area Pictula Fabrita pertinente ſcripte ſancte noſtre Neapolitane Eccleſie in ſempiternum. Et neque à nobis jam dictus Sergius in Dei nomine eminentiſſimus Conſul & Dux, atque Domini gratiam Magiſter Militum, neque à poſteris noſtris, qui poſt nos in noſtros honores acceſſerint, nec ab ipſa ſancta noſtra Neapolitana Eccleſia, nec à nobis perſonas ſummiſſas, nullo tempore numquam tu ſcripta Itta honeſta femina parenti noſtra, aut ſcripto Monaſterio, quot abſit, abeatis quacunque requiſitione de ſcripta terra, que comparaberis da ipſis heredibus ſcripti quondam Gregorii Boſſa, cum omnibus ſibi pertinentibus, ut ſupra legitur: nec de ipſum alium, ut ſuperius legitur, aut moleſtia per nullum modum, nullamque adimbenta ratione à nunc & in perpetuis temporibus, quia ita nobis bone voluntatis complacuit. Si quis autem potenx vel impotenx homo Secularis aut Sacerdotales hordine indutus contra hanc Chartulam benire preſumſeris, & ea in quacumque parte ebacuare queſierint per ſe aut per ſummiſſas perſonas, ſub abathematis vinculis ſint obligatus: beniat eis maledictione, que continet in centeſimo hocta-

bo

ſo Pſalmos: fiat eis ſicut Dathan & Abiron, quos vivos obſorbuit terra: & ſicut Acetoſel Conſiliario Davit: & ſicut Anania & Safigra, qui mentientes ante pedes Apoſtolorum exſpiraberunt: ſeu & cum omnibus hereticis & excimaticis tenebroſa partem poſſideat cum Anna & Cayfas & cum Juda traditores Domini noſtri Jeſu Chriſti. Inſuper componat pars ipſius infidelis à partem fidem ſerbantis, & à ſcripto Monaſterio auri Libras ſex Vyſanteos. Et hec chartula, qualiter ſuperius legitur, ſit firma imperpetuum.

A

B

Scripta vero per manus Johannis Curialis & Scriniarii, qui iſta firmiſſima Chartula pro noſtra juxione & abſolutione ſcripſit die & Indictione ſcripta Tertia.

C

✠ *Johannes Archiepiſcopus ſubſcripſi.*

✠ *Sergius Conſul & Dux ſubſcripſi.*

✠ *Petrus indignus Sacerdos & Primicerius ſancte Neapolitane Eccleſie ſubſcripſi.*

✠ *Einrichus Archipresbiter & Cymiliarca ſancte Neapolitane Eccleſie ſubſcripſi.*

✠ *Stephanus Presbiter & Capitularis ſancte Neapolitane Eccleſie ſubſcripſi.*

D

✠ *Adelgiſus Archidiaconus ſancte Neapolitane Eccleſie ſubſcripſi.*

✠ *Sergius Diaconus ſancte Neapolitane Eccleſie ſubſcripſi.*

✠ *Petrus Diaconus ſancte Neapolitane Eccleſie ſubſcripſi.*

✠ *Stephanus Subdiaconus ſancte Sedis Neapolitane Eccleſie ſubſcripſi.*

✠ *Johannes Subdiaconus ſancte Neapolitane Eccleſie ſubcripſi.*

✠ *Sergius Subdiaconus ſancte Neapolitane Eccleſie ſubſcripſi.*

✠ *Ego Johannes filius Domni Leoni teſti ſubſcripſi.*

✠ *Ego Johannes filius Domni Urſi teſti ſubſcripſi.*

✠ *Ego Johannes filius Domni Johannis teſti ſubſcripſi.*

✠ *Ego Johannes Curialis & Scriniarius complevi & abſolvi per ſcripta Tertia Indictione.*

Vides heic numeratos Annos Imperii Conſtantini Ducae Imperatoris Graeci. Hinc inferre potes, Neapoli viguiſſe adhuc ejuſdem Auguſti jura; cujus *Annus Quinctus* ſi revera, ut habet Charta, decurrebat Anno Chriſti MLXV. anticiparit Pagius non ſatis congrue annos illius Imperii. Sergius etiam Quartus iſtius Avus Neapolitanis praefuit, Monaſticam demum vitam amplexus. Uti veri mihi videtur ſimile, *Marinus Comes Cumanus*, ad quem ſubſequens Charta ſpectat, ſignata annis Conſtantini Monomachi Imperatoris, illius filius fuit.

Marinus Comes Cumanus, Sergii IV. Conſulis & Ducis Neapolitani filius, aliquot jura donat & confirmat Laurentio Hegumeno Monaſterii Sanctorum Sergii & Bacchi, Anno 1044.

IN *nomine Dei Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti. Imperante Domino noſtro Conſtantino magno Imperatore, Anno ſecundo, die XXVII. menſis Martii, Indictione XII. Certum eſt, nos* Marinus Comes, filius quondam vone recordationis Domini Sergii, in Dei nomine eminentiſſimus Conſul & Dux, & poſtmodum vero Monachi, *à preſenti die promtiſſima voluntate promitto vobis* Domno Laurentio venerabilis Ygumenus Monaſterii Sanctorum Sergii & Vachi, *qui nunc congregatus eſt in Monaſterio Sanctorum Theodori & Sebaſtiani, qui adpellatur Caſa Picta, ſitum in Viridarium, & cuncta ſancta & veneranda veſtra Congregationem Monachorum ſcripti ſancti & venerandi veſtri Monaſterii; eo quod ego queſivit ſcripto veſtro Monaſterio, ut omni annue dare ſolitus eſt per conſuetudinem in ipſum Comitatum meum de Caſtro Cummano, quas ego tenere videor; una Tractoria de vinum mundum, tractum uſque intus ipſo Caſtro noſtro Cummano pro illa obedientia veſtra, que habetis in loco, qui vocatur Quarto Majore. Et pars autem veſtra dicevat, ut non exet ita. Et poſt hec autem placuit mihi, quo pro Domini amore, & redemtionis anime mee, ut ego vobiſcum exinde nullam intentionem habere; ſed facere vobis ego exinde chartula offertionis, ut hic & aput eternum Dominum requiem invenire valeam. Deinde & ego per anc chartula à die preſenti offero & trado vobis & per vos in eodem ſancto & venerando veſtro Monaſterio, ipſa Tractoria de vinum, ut ſupra legitur. Et nec ego nec poſteris meis, qui ipſum Ca-* A *ſtellum Cummanum tenuerint, nec noſtris ordinatis querere illam non debeamus, nec querere faciamus vobis, poſteriſque veſtris, aut in ſcripto veſtro Monaſterio, nec in ſcipta obedientia veſtra per qualecumque modum, nec per ſummiſſas perſonas, nec per ullam adinventam rationem, aut per nullum umanum ſtudium vel arvitrium, à nunc & in perpetuis* B *temporibus. Sed ut ſuperius diximus à die preſentis & uſque in ſempiternum ſit à nobis vobis & per vos in eodem veſtro Monaſterio, ejuſque veſtre Congregationis preſentibus & futuris offerta & tradita in ſempiternum. Et neque à nobis ſcripto* Marino Inclito Comite *ſcripti Caſtri Cummani, neque à poſteris noſtris, qui ipſum Caſtellum tenueris, nullo tempore nunquam vos aut poſteris veſtris,* C *vel ſcripto veſtro Monaſterio, ejuſque ſancte veſtre Congregationis ſcripti veſtri Monaſterii preſentibus & futuris, quod abſit, abeatis exinde aliquando quacunque requiſitionem aut moleſtia per nullum modum, nec per ſummiſſas perſonas à nunc & in perpetuis temporibus. Inſuper promitto & atfirmo vobis, ut ſi* D *quavis perſonas vos, aut poſteris veſtris, aut ſcripto veſtro Monaſterio, vel ipſa veſtra obedientia exinde queſierit, per nos aut pro noſtris heredibus ſeu poſteris, qui ipſum Comitatum & ipſum Caſtellum Cummanum tenuerit, vobis poſteriſque veſtris & in ſcripto Monaſterio veſtro nos & poſteris noſtris eos einde deſuper tollere, & tacitos facere debeamus* E *abſque omni veſtra damnietate; nullam exinde dantes aut qualivet mittentes occanſionem; quia ita nobis in omnibus vone voluntatis complacuit. Si quis*

autem

autem ex nobis vel de poſteris noſtris, aut de noſtris ordinatibus, ut ſupra legitur, vel alias quavis perſonas potens vel impotens, quobis tempore contra anc chartula oblationis venire preſumſerit per ſe aut per ſummiſſas perſonas, vel eam vacuam aut irrita facere voluerit per quobis modum, tunc ille ſit innodatus ſub vinculo anathematis trecentorum decem & octo Patrum; abeatque partem cum Juda traditore Domini noſtri Jeſu Chriſti, ut in diem Judicii ante communem Judicem ſit damnandus. Inſuper componat in ſcripto Monaſterio auri Libras duas Byſanteas. Et ec chartula offertionis, ut ſupra legitur, ſit firma.

Scripta per manus Sergii Scriniarii pro ſcripta Duodecima Indictione.

✠ *Hoc ſignum manus ſcripto Marino Comite, quod ego pro eum ſubſcripſi.*

✠ *Ego Marinus filius Domni Aligerni teſti ſubſcripſi.*

✠ *Ego Sergius filius Domni Gregorii teſti ſubſcripſi.*

✠ *Ego Johannes filius Domni Sergii teſti ſubſcripſi.*

✠ *Ego Sergius Scriniarius complevi & abſolvi pro ſcripta XII. Indictione.*

Iis etiam Saeculis multum ſibi nominis peperit *Amalfitana Civitas*, cujus Populus navigationi & mercaturae in primis addictus, formâ Reipublicae aſſumtâ, Praeſidem ſibi eligere conſuevit, cui titulus *Conſulis*, *Comitis*, ac demum *Ducis* fuit. De origine & Praefectis Populi illius vide quae habeat Anonymus Salernitanus in Paralipomen. Hiſtor. à me editis Part. II. Tomi II. Rer. Italicarum. Verùm heic juvat Urbem, cui olim ingens nominis gloria acceſſit, aliquantulum illuſtrare, edendo videlicet fragmentum non contemnendum Amalphitanae Hiſtoriae. Acceptum refero illius donum P. D. Euſtachio Caracciolo Clerico Regulari Neapo-
A litano ex praeclariſſima gente Principum Torellae genito, quem ob eximias animi ac ingenii dotes, & ſingularem erga me humanitatem, libentiſſime ſemper commemoro. Ille verò è Collectaneis MStis Johannis Baptiſtae Bolviti adſervatis Neapoli apud Clericos Regulares in inſigni Coenobio Sanctorum Apoſtolorum,
B idem fragmentum deſcribendum mihi curavit. Nempe Bolvitus, nobilis vir, cujus Familia in album Nobilium Neapolitanorum inlata eſt, quidquid ad Hiſtoriam inclytae ac Regiae Urbis Neapolitanae pertinens reperire potuit, in ſex volumina coëgit: cui ſtudio immortuus eſt Anno 1593. Annos quinquaginta duos natus. Teſta-
C tur autem non uno in loco Bolvitus, ex Amalfitano Chronico haec tantum fragmenta ſibi fuiſſe conſpecta, quum tamen Marino Frecciae Juriſconſulto celebri Neapolitano integrum ad manus fuiſſe videatur literis Langobardicis in pergamena exaratum; namque ab eo memoratur illud Chronicon in Libris *de Subfeudis*, ac prae-
D cipue ubi diſſerit *de Officio Admirati Maris*, *& de Provinciis & Civitatibus Regni*. Et profecto quae ſuperſunt, fragmenta eſſe dumtaxat, nemo non agnoſcat. Quare nil mirum, ſi heic deſiderantur nonnulli ex Amalphitanis Ducibus, quos idem Bolvitus Amalphitanae Civitati olim dominatos arbitratur, uti & nonnulli ex ejus Ur-
E bis Archiepiſcopis. Exempli cauſsâ auctor idem eſt, Anno MXCVI. Amalphis Ducem conſtitutum fuiſſe *Marinum* cognomento *Sebaſtos*: quippe in antiquo Codice Monaſterii Cavenſis, complectente Libros Bedae de Temporibus, haec adnotatio in margine legitur: *Anno Domini MXCVI. Rogerius Comes Siciliae cum valido exercitu Chriſtianorum & Saracenorum venit in Campaniam,*

niam, & obſedit Nuceriam XI. Kalendas Junii in Vigilia Pentecoſtes, & eam debellavit. Et inde profectus Amalphiam obſedit eam cum Rogerio Duce Apuliae & Calabriae, & terra marique pugnavit. Mox Amalphitani Marinum Sebaſtos Ducem ſibi conſtituunt, & Comitem & Ducem repulerunt: qui reverſi ſunt ſine effectu, ſicut venerant. Obſidionis Amalphitanae ad eum Annum meminerunt etiam Lupus Protoſpata, & Gaufridus Malaterra Lib. IV. Cap. 24. Sed neuter mentionem facit de *Marino* iſto Duce. Equidem doleo, excidiſſe tantam partem Amalphitani Chronici; ſed quando pauca haec è naufragio evaſere, eorum ſaltem vitae in poſterum caveamus. Et quamvis fabulam ſapere videatur Amalphitani Populi origo heic tradita: attamen memineris, longe antea, ut ſupra monui, ab Anonymo Salernitano non aliam fuiſſe memoriae proditam. Fortaſſe Scriptor hic, uti & Salernitanus, ab antiquioribus Amalphitanorum Hiſtoriis iſta accepere; aut ſaltem à Salernitano, qui floruit circiter Annum Chriſti DCCCCLXXX. Amalphitanus noſter haec delibavit.

CHRO-

CHRONICI
AMALPHITANI
NUNQUAM ANTEA EDITI
FRAGMENTA

Ab Anno Chr. CCCXXXIX. uſque ad Annum MCCXCIV.

CHRONICI AMALPHITANI FRAGMENTA.

CAP. I.

TEmpore, quo magnus Imperator Conſtantinus Civitatem Conſtantinopolim reaedificavit coeleſti viſione, invitare coepit univerſas gentes Romanorum ad novam Romam, hoc eſt Conſtantinopolim, quae antiquitus Byzantium vocabatur. Quumque multitudo Procerum Romanae gentis properaret ire in Conſtantinopolim cum omnibus ſuis rebus & familiis, aſcenderunt naves, relinquentes propria, quum ad nova aedificia properarent, quae ipſis Imperator Conſtantinus fertur promiſiſſe. Hic autem Imperator obiit in partibus Perſiae Anno Dominicae Incarnationis CCCXXXIX. Venientes itaque ad partes Sclavoniae, irruit in eos tempeſtas valida, & huc illuc navibus diſperſis, duae ſolummodo naves ex eis naufragio periere. Quarum homines cum uxoribus & familiis ſuis nudi & vacui evaſerunt, & ſalvi facti ſunt in loco, qui Raguſia appellatur. Ad quem ſtatim quum perveniſſent, rogaverunt habitatores loci illius dicentes: Nos enim Romani Patricii ſumus, & valde ſaeva tempeſtas huc naufragos nos jactavit. Rogamus ergo vos humiliter: concedite nobis aliquod hujus Terrae ſpatium, in quo vobiſcum habitare

A poſſimus. *Quibus habitatores loci reſpondentes dixerunt placabiliter:* Parati ſumus vos recipere. Iſta enim provincia quamvis non ſit ampla & delectabilis, ſicut nobis eſſet opportuna, ſufficiat tamen vobis & nobis. Inſuper ſolatia, & expenſa uxoribus & familiis veſtris dabuntur ſufficienter. *Qui hoc audito ſumſerunt * viros habitan-*

B *tes cum eis multis temporibus. Igitur Raguſii Romanis invidentes, obliti promiſſionibus, & delectationibus antiquis, coeperunt eos opprimere & odio habere. Romani autem hoc perpendentes, cogitaverunt dimittere Raguſiam per mare, & alias invenire regiones. Qui caute ablatis navibus Raguſianorum, aſcenderunt in eas ipſi cum omnibus familiis*

C *ac rebus eorum. Et navigantes ad partes Italiae applicuerunt ad locum, qui dicitur Melphium. Ubi dimiſſo nomine Romanae gentis, quo prius nuncupabantur, jam non Romani, ſed Melphitani appellati fuerunt. Ad quem locum quum perveniſſent, ignorantes, quo tenderent, manſerunt ibi longo tempore. Italia verò quum opprimeretur diverſarum gen-*

D *tium poteſtatibus, locuſque Melphii eſſet parvus & vilis, dicti Melphitani metuentes, ne ſubjugarentur dominationi praedictarum poteſtatum, deſerentes Melphium, pervenerunt uſque Ebulum, quod eſt in partibus Salernitanae Civitatis: Ubi per aliquod tempus permanſerunt. Quidam autem huc illuc diſcurrentes & explo-*

explorantes, pervenerunt uſque ad montana, ubi nunc Scala dicitur. Videnteſque incolae loci illius homines ignotos, ſed formâ corporis honeſtos, & honeſtiores eloquio, ad invicem admirati ſunt multum, dicentes eis: Rogamus vos ergo diligenter, ut aliquantis diebus nobiſcum heic maneatis. *Quod eſt factum. Sed quia locus Ebuli non videbatur eis ſecurus & tutus ad habitandum, propter diverſitatem gentium & dominorum, qui ibi morabantur & dominabantur, habebant propter ea ſolicitudinem, viſu pariter & auditu, de inveniendo aliquem tutum & ſecurum locum, atque à natura munitum. Propterea iidem Melphitani, qui Scalam uſque pervenerant, de loci ſitu perſcrutabiliter inquirentes, deſcenderunt ad Vallem, quae ex parte Occidentis ſubjacet monti, qui nunc Scala vocatur, perluſtrantes uſque ad plagam litoris. Cujus loci ſitus eis valde placuit propter ejus ſecuritatem, & copiam duorum fluminum, quibus Scala circumvallatur. Et cum gaudio apud Ebulum remeaverunt ad ſuos, renuntiantes eis omnia, quae viderant, & invenerant. Quibus quia facile non crediderunt, ut poſſent effici certiores, miſerunt quoſdam prudentiores ex eis. Quibus euntibus, & omnia circumſpicientibus eſſe, ſicut fuerat eis in veritate relatum, ad ſuos cum gaudio redeuntes dixerunt:* O Romani, invenimus loca munitiſſima contra omnes adverſarios, cum copioſis aquarum fluminibus. *Quorum aſſertioni credentes, ſtatim praeparato & diſpoſito itinere cum uxoribus ſuis, & aliis rebus & familiis eorum pervenerunt uſque Scalam, habitantes ibi.*

CAP. II.

Denique poſt longa tempora deſcenderunt de Scala ad Vallem illam uſque ad litus maris, quod ibi ſubjacet ex parte Occidentis. Et in eo loco ipſi Mel-

A *phitani coeperunt aedificare Urbem ad exemplum aliarum Civitatum, appellantes eam Amalphiam. Et habitaverunt in ea pacifice uſque ad tempus Sicardi Principis Beneventi & Salerni. Nondum enim Principatus Salerni diviſus erat à Principatu & dominatione Principatus Beneventi.*

CAP. III.

B *Quum praedictus Princeps evidenter intellexiſſet, quod gens Amalphitanorum creſceret prudentiâ & virtute, ut Langobardorum & Neapolitanorum genus pro modico reputarent, ſeduxit majorem partem Amalphitanorum muneribus & promiſſionibus; inducens eos ad deſtructionem propriae patriae & Civitatis. Cujus muneribus magniſque donis & amplis*

C *beneficiis jam illi corrupti, dicere coeperunt ſuis conſanguineis occulte, & per epiſtolas conſulere & ſuadere, quatenus propriam patriam & terram relinquerent, & ad loca uberiora & potentiſſima, Principis munificentiâ convolarent. Ad haec illi tale dabant reſponſum per nuntios & per literas:* Dona multa & ampla Principis Domini ve-

D ſtri, & loca delicioſa vobis ſint. Nobis autem ſufficit haec montuoſa terra.

CAP. IV.

Interea Princeps praedictus conſiderans Amalphitanorum Populum immobilem & intrepidum permanere, quadam nocte iidem Amalphitani, qui erant cum Principe & cum Langobardis non parvis,

E *occulte noctis tempore per ſecreta & improviſa loca intraverunt Civitatem Amalphiae, parvo murorum aditu imminente; eamque capientes, duxerunt omnes Amalphitanos ſecum in Civitatem Salerni, quos Princeps collatione beneficiorum placavit ſibi, & in quibus debuit & potuit, honeſto modo honoravit.*

CAP.

CAP. V.

Hujus tempore, Corpus Beati Bartholomaei Apoſtoli de Lipari in Beneventum translatum eſt Anno Incarnationis Domini videlicet DCCCXL.

CAP. VI.

Hujus etiam temporibus Beatiſſimae Triphomenae Virginis & Martyris, de Regione minori in Amalphiam translatum eſt Corpus, & infra breve tempus de Amalphia in Beneventum tranſlatum eſt.

CAP. VII.

Tempore autem non longe elapſo Sicardus Princeps occiſus eſt à ſuis, quum regnaſſet annis ſeptem. De cujus morte Amalphitanorum Populus grandi dolore permotus eſt. Et de Salernitanis, qui eos offenderant, deſiderantes ſumere ultionem, habito occulto conſilio, irruerunt in homines Salernitanae Civitatis, depraedantes eos, & partem hujuſmodi Civitatis igni ſuccenderunt. Quibus peractis ſtatim cum honore Amalphiam reverſi ſunt. Sequenti verò Anno, hoc eſt, ab Incarnatione Domini DCCCXLIV. Principatus Beneventi & Salerni diviſus eſt in duos. Nam Radelchis tenuit Principatum Beneventi, & Siconulphus tenuit Principatum Salerni.

CAP. VIII.

Anno itaque regreſſionis Amalphitanorum de Salerno in Amalphitanam Rempublicam Anno Domini DCCCXL. Kalendis Septembris, Tertiae Indictionis, Anno verò I. Principis Radelchiſis, Amalphitani elegerunt ſibi primum Praefectum nomine Petrum. Sequenti verò Anno alio proximo elegerunt ſibi Sergium Praefectum filium Conſtantii Comitis. Deinde Maurum Praefectum. Poſt haec elegerunt duos per annum. Poſt iſtos incoepit eſſe ſuper eos Johannes cum Urſo Comite Praefectus. Et poſt eos Muſchus Comes cum Sergio Comite. Iterum Leo Comes cum Tauro Comite.

A *Poſt hos Lupinus Comes cum .... Comite. Sequitur Urſus Comes cum Sergio Comite, qui dictus eſt de Marino. Deinde Sergius filius Gregorii Magiſter Militum.*

CAP. IX.

Denique poſt multas Amalphitanorum gentes, juraverunt omnes Amalphitani & Atranenſes Domino Marino filio B *Domini Luciani filii Domini Pulchari Praefecti, & fecerunt ſibi illum pleniſſimum & Seniorem Praefectum. Et regnavit una cum Domino Sergio filio ſuo annis XIV. Quem populus Amalphitanorum cum depoſuiſſet, caecavit eum, & miſit Neapolim. Poſt hunc factus eſt Dominus Maurus Mauri filius Cumarii Muſci, & Dominus Sergius filius Domini* C *Petri Comitis, filii Mauri Vicarii Antiocheni. Qui regnavit annis V. Quorum unus, ſcilicet Dominus Sergius, jactavit eum de honore ſuo, mittens illum apud Salernum. Et praedictus Dominus Maurus rexit Amalphitanos annis IV. & Amalphitani depoſuerunt eum. Poſtquam factus eſt Senior Dominus Urſo filius Marini Comitis de Pantaleone Comite* D *filio Cumarii Muſci, & regnavit menſibus ſex, depoſuerunt eum. Poſt hunc factus eſt Dominus Urſo Galaſtaricus filius Domini Johannis filii Solni Romani Vitalis. Et regnavit menſibus ſex. Et depoſuerunt eum. Iterum autem reverſus eſt Dominus Marinus Dux, qui vixit caecus, & regnavit una cum Domino Pulcharo filio annis VII. & de-* E *poſuerunt eumdem. Poſt hunc remanſit idem Dominus Pulcharus filius ejus, qui regnavit annis VII. & mortuus eſt. Deinde factus eſt Senior Sergius filius Sergii de Deodatu, una cum Petro Epiſcopo filio Urſi, filii quondam Petri, filii Pancali. Et regnantibus ambobus ſimul anno uno removerunt Petrum Epiſcopum. Poſt ipſum regnavit Dominus Sergius ſolus annis V. Poſt hunc factus*

eſt Dominus Manſo ejus nepos, filius Lupini, filii Turcii, filii Mauri, Vicarii de Antiochia, & regnavit diebus XVIII. & depoſuerunt eum. Poſtea Marinus filius Leonis, filii Marini, & regnavit annis VI. & captus eſt à Surrentinis, pugnando in mari cum eis cum navibus.

CAP. X.

Poſt haec omnia Anno Dominicae Incarnationis DCCCCXIII. Dominus Manſo Fuſilis, filius Domini Leonis filii Domini Urſi, factus eſt magnus Dux Amalphitanorum. Qui regnavit annis XVI. & factus eſt Monachus in Monaſterio Sancti Benedicti de Monte, & ibi fecit Eccleſiam.

CAP. XI.

Deinde in Anno Domini DCCCCXXVIII. Dominus Maſtarus filius Domini Manſonis praedicti, excellentiſſimus Imperialis Patricius, factus eſt Dux Amalphitanorum, & regnavit annis XL.

CAP. XII.

Poſt hunc Anno Domini DCCCCLXVIII. factus eſt Senior Dominus Maſtarus minor filius praedicti Domini Maſtari glorioſi Ducis, filii quondam Domini Maſonis Ducis. Qui regnavit in Ducatu Amalphitanorum cum Domina Androſa matre ſua annis quatuor. Et occiſus eſt.

CAP. XIII.

Jam verò Anno Domini DCCCCLXXII. factus eſt ſine aliquo ſcandalo Dux & Patricius Dominus Sergius filius Domini..... Comitis, filii Domini Sergii de Muſco Comite, & Imperialis Patricius. Sed qui fecit occidere Maſtarum in monte. Regnavit autem annos ſeptem & menſes ſex, & mortuus eſt.

CAP. XIV.

Anno verò Domini DCCCCLXXIX. Dominus Manſo Imperialis Patricius, & Antipatus, filius praedicti Domini Sergii factus eſt glorioſus & perfectiſſi-

A *mus Dux, & regnavit annos circiter quatuor. Quem Dominus Oſerius frater ejus degradavit, & cepit cum omnibus filiis ejus, & factus eſt ipſe Senior Anno Domini DCCCCLXXXII. Hic regnavit anno uno & menſibus novem, & mortuus eſt. Eo vero anno finiente, Dominus Manſo, qui degradatus fuerat, recuperavit dominium, & regnavit*

B *aliis annis ſexdecim, & mortuus eſt.*

CAP XV.

Anno verò Domini Milleſimo Dominus Johannes Petrella filius ſupradicti Domini Manſonis Ducis factus eſt Dux & Patricius. Et regnavit annos tres, & mortuus eſt.

CAP. XVI.

Anno verò MIV. Dominus Sergius

C *filius praedicti Domini Johannis factus eſt Senior. Et regnavit cum Domino Johanne filio ſuo annis tredecim. Hunc Dominum Sergium Ducem & Patritium Amalphitanorum Populus jactavit & depoſuit de Civitate. Et quia receſſit in Romagnam cum eodem Johanne filio ſuo amplius non regnavit.*

CAP. XVII.

D *Quem Dominum Johannem iterum elegerunt ſibi Ducem & Seniorem Anno Domini MXIX. menſe Januarii, X. Indictione. Et regnavit annis XIII. Et hic fecit Seniorem ſecum Dominum Sergium filium ſuum, qui regnavit ſimiliter aliis annis III. & fugierunt Neapolim.*

CAP. XVIII.

Deinde verò Anno Domini MXXXV.

E *factus eſt Senior Dominus Manſo filius ſupradicti Domini Sergii patris etiam ſupradicti Domini Johannis cum Domina Maria genitrice ſua. Et regnavit annis IV. & menſibus III. Quo regnante praedictus Dominus Johannes frater ipſius rediit de Neapoli, & recuperato dominio cepit praedictum Dominum Manſonem ejus fratrem, & duxit eum apud Inſulam Galli, & coecavit eum, & ſubſequenti*

quenti anno receſſit, & ivit in Conſtantinopolim.

CAP. XIX.

Poſt haec autem Anno Domini MXXXIX. Dominus Guaimarius Princeps Salerni factus eſt Dux Amalphiae de menſe Aprilis, Indictione VII. Et regnavit annis V. & menſibus VI., quibus completis, Dominus Manſo jam coecatus recuperavit Terram, & regnavit aliis annis IX. circa.

CAP. XX.

Anno Dominicae Incarnationis MLII. Dominus Guaimarius Princeps Salerni interfectus eſt Anno principatus ſui XXIII. Cui ſucceſſit Giſulfus filius ejus.

CAP. XXI.

Anno Domini MLIII. menſe Aprilis, Indictione VI. homines Amalphiae & Atrani rebellaverunt expellentes praedictum Dominum Manſonem Ducem & Patritium. Subſequenti autem menſe Octobris VI. Indictione, ſupradictus Dominus Johannes Patritius rediit de Conſtantinopoli, & recuperavit dominium, & regnavit annis XVI. & mortuus eſt.

CAP. XXII.

Huic ſucceſſit Anno Domini MLXIX. Dominus Sergius ejus filius, & regnavit annis V. in pace. Jam verò poſt ejus obitum ſucceſſit ei Dominus Johannes ejus filius. Qui antequam incoeperat regnare, vix ad modicum temporis intervallum, de menſe Novembris XII. Indictione perdidit Terram & dominium Anno Domini MLXXIV. quod ei abſtulit illuſtris Dux Robertus Guiſcardus de gente Normannorum nobiliter oriundus. Regnavit autem in Ducatu Amalphiae annis VIII. & menſibus VIII. Et obiit Anno Domini MLXXXII. decimo ſeptimo Calendas Auguſti, IX. Indictione.

CAP. XXIII.

Heic admonet locus, ut aliquid ex gentibus Ducis Roberti Guiſcardi, & proſapia generis ſui interponatur; nec non quando Normanni primum in Apuliam venerunt. Anno verò Dominicae Incarnationis DCCCCXCIX. quidam nomine Melh Catipanus primitùs in Apuliam conduxit Normannos, quos ſecum habens, bellum cum Graecis in Apulia apud Baſantellum commiſit. Et non multum poſt temporis intervallum, ipſe Melh Catipanus Civitatem Aſculanam cepit, & multas alias Civitates & Caſtra, non deſiſtens pugnare. Anno autem Dominicae Incarnationis MXI. fames valida Italiam invaſit. Quo etiam tempore idem Melh Catipanus cum Normannis Apuliam expugnavit. Sequenti verò Anno Baſilius & Conſtantinus fratres Catipanum ſuum nomine Bubagnanum magnâ cum theſauri pecuniâ duxerunt in Apuliam, ut circuens regiones ſibi vindicaret, ac Imperiali dominationi ſubjugaret. Qui veniens omnia coepit tranquille agere, atque ſtrenue ordinare. Hic in Apuliae finibus Anno Domini MXIII. reaedificavit Civitatem diu dirutam muris parvis, quae nunc dicitur Troja, & antiquitus Civitas Aeclana vocabatur. Ipſe autem nominatus Catipanus in finibus Samnii & Apuliae reaedificavit atque conſtituit Urbes, & Oppida. Ipſaque Regio uſque hodie Capitinata ex ſuo nomine nuncupatur.

CAP. XXIV.

Anno Dominicae Incarnationis MXXXIX. Indictione VII. menſe Julii, Normanni jam ingreſſi in Apuliam, ter, uno die cum Graecis gravi bello dimicaverunt juxta Aufidum. Et Normanni victores extiterunt. In ipſo quidem proelio fuit Drogo Normannorum Comes, & quatuor ex fratribus ejus.

CAP. XXV.

Anno Dominicae Incarnationis ML. Indictione III. Drogo Normannorum Comes defunctus eſt. Cui Humfridus frater ejus Normannorum Comes ſucceſſit,

tenuit

tenuitque poteſtatem ejus honoris per annos VII.

CAP. XXVI.

Leo autem Papa multis precibus ab Henrico Imperatore filio Conradi Imperatoris motus, per quorumdam Samnitum ſuggeſtionem, Anno Dominicae Incarnationis MLIII. menſe Julii, Indictione VI. venit Beneventum, ut Normannos de Apulia expelleret. Qui movens inde greſſum, ſimiliter cum Alemannis, quos Imperator ſecum portaverat, apud .... Civitatem, & in finibus Salerni & Apuliae cum Normannis acriter pugnavit. Commiſſo itaque bello, Normanni totum Alemannorum exercitum in ore gladii miſerunt. In ipſo quidem belli apparatu defecerunt Alemanni, & ii, quorum ſuggeſtione in ipſorum auxilium venerant. Leo autem Papa minime per quod venerat perficere valens, reverſus eſt Romam, unde cum armatorum manu in bellum proceſſerat, quamque ...... Sanctus fuiſſet. Hoc autem egit, quod non ejus id erat officium; neque hoc illi permiſſum fuerat à Domino, qui pati venerat, ſuoſque ut ab aliis magis paterentur, quam ut alios perſequerentur, praemonuerat. Exercitus ſui multitudo copioſa caeſa eſt, ipſo perſpiciente. Non enim Dominus Diſcipulis ſuis, & Succeſſoribus ſuis praeceperat, ut ſeculares, veluti Principes ſequuti materiales gradus, in Populum corruerent, ſed verbo & dicto monerent pie, & converſationis exemplo inſtruerent.

CAP. XXVII.

Humfridus Comes Normannorum ſuum diem clauſit extremum Anno Domini MLVII. relinquens ſibi ſucceſſorem filium ſuum ſtrenuum Militem, nomine Bayelardum. Sed Robertus, qui nominatur Guiſcardus, ipſius Humfridi Comitis frater, natus ex communi patre Tancredo Normannorum Comite, honorem illum ſibi arripuit, praedictum Bayelardum nepotem ſuum expellens.

A

CAP. XXVIII.

Tancredus autem fuit timoris Dei non immemor. Qui duodecim filios habuit, quorum primus fuit Sarnus, qui Miles inſignis exſtitit; ſecundus autem Comes Goffridus, pater Roberti Comitis de Lavello; tertius verò Drogo Comes, de quo ſuperiùs eſt ſcriptum; quartus autem Huctinus, & ipſe Comes, qui propter fortitudinis ſuae prudentiam grandia faciens,

B

pro nomine appellatus fuit; erat enim aſtutiſſimus & ferox, fortiſque viribus; quintus exſtitit Comes Humfridus; ſextus Malogerius Comes quoque probus atque formoſus; ſeptimus itaque fuit Robertus Guiſcardus. Hic autem per animi aſtutiam, ingeniique prudentiam primus ex Normannorum genere, Apuliae Ducatum,

C

honoremque adeptus eſt, quinnimo non multo poſt ſibi ſubegit Calabriam, & Lucaniam, atque Siciliam: militum namque diſciplinam glorioſiſſime auxit. Octavus autem fuit Albertus armis ſtrenuus; nonus Tancredus; decimus Humbinus Comes de Sancto Nicandro, paterque Roberti Comitis de Principatu: fuitque ipſe Humbinus acer ingenio, conſtans

D

animo, ſeniſque naturâ. Undecimus Frumentinus; duodecimus Rogerius Siciliae Comes, qui Miles inſignis exſtitit, juſtitiae tenax, ſuis, ſuorumque opibus ſuccedens, Eccleſiam Dei atque Sacerdotum conſolans. Habuit etiam praedictus Tancredus filias tres.

CAP. XXIX.

E

Ricardus de gente Normannorum cum Jordano ejus filio factus eſt Princeps Capuae Anno Domini MLVIII. Indictione XI. Contra quem miſit Imperator Gotfridum Marchionem, ut expelleret Ricardum & Jordanum. Sed non potuit ille Marchio intrare Terram Laboris. Commiſſum eſt enim pluries bellum inter Ricardum Principem ſupradictum & Marchionem Gotfridum apud Aquinum. Et

quia

quia iſte minime praevaluit, propterea Ricardus fugavit Gotfridum. Et tunc dictus Princeps fecit Jordanum filium ſuum Comitem Averſae. Qui genuit filios Ricardum, Robertum, & Jonatham. Jonathas autem obiit ſine liberis, & habuit in uxorem ſororem Rogerii Comitis Siciliae.

CAP. XXX.

Comes Robertus Guiſcardus Anno Domini MLX. vocatus à Trojanis civibus, ipſorum Civitatem in ſuam poteſtatem ſuſcepit. Qui non poſt multos dies cum ſuo exercitu in Calabria Cuſentiam cepit, ac omnium Normannorum Dux factus eſt. Et accepit uxorem Sicligaydam Guaimarii Principis Salerni filiam ex qua habuit filios Rogerium, Robertum, & Guidonem, & filias quinque. Ex altera prima verò uxore, nomine Alberada, prius habuit filium nomine Boëmundum. Sed idem Dux Nicolaum Papam regnare fecit, & fidem Romanae Eccleſiae ſervavit. Et ſtatim more ſolito eumdem Papa cum Apoſtolica poteſtate canonice inveſtivit per Vexillum cum totis ejus Terris.

CAP. XXXI.

Ipſe autem Nicolaus naturali eſt vita functus Anno Domini MLXII. Cui ſucceſſit Alexander Papa. Quo Anno Princeps Ricardus Capuam cepit, eamque ordinavit. His autem diebus Robertus ad Alexandrum Papam proficiſcens devenit, ſicut fecit ad Nicolaum Papam.

CAP. XXXII.

Robertus Dux cepit Civitatem Veſtis Anno Dominicae Incarnationis MLXVII. apprehenditque Catypanum nomine Bennatum. Hoc etiam tempore Dux praedictus Barum obſedit Apuliae Civitatem, & triennio eam inceſſanter terrâ marique fatigavit.

CAP. XXXIII.

Anno verò Domini MLXX. Indictione VIII. Robertus Dux Civitatem Ba-
A *renſem longa obſidione fatigatam cepit. Et inde movens exercitum in Siciliam ire praeparavit. Obſeditque Panormum, ditiſſimam Siciliae Civitatem, & viriliter eam expugnavit, cepitque Anno Dominicae Incarnationis MLXXIII. Et exinde portas ferreas & columnas marmoreas quamplures cum capitibus efferri fecit Trojam in ſignum victoriae ſuae.*
B *Anno ſubſequenti ordinatis ibi municipiis, ipſe Dux Tranum in Apulia Civitatem cepit.*

CAP. XXXIV.

Alexandro Papa vitâ functo, eidem Anno Dominicae Incarnationis MLXXIII. cum maximo honore ſucceſſit electus Papa Gregorius. Hic autem beatus Pontifex aſſumſit ſibi in amicos omnes Pri-
C *mates Campaniae, Apuliae, & Calabriae. Dux autem Robertus cepit Anno Domini MLXXV. Sanctam Severinam Civitatem Calabriae loco munitiſſimam. Tertio verò Anno, poſtquam obſederat eam, cepit quoque Civitatem Cuſentiae, obſeſsâque Sanctâ Agathâ, quam inceſſabili oppugnatione cinxerat, cepit eamdem.*

D CAP. XXXV.

His etiam diebus cum ſuo exercitu Dux Robertus proficiſcens obſedit Salernum Civitatem, ob medicinae utilis artis peritiam diu famoſam & praecipuam. In qua Giſulfus Princeps frater uxoris ejuſdem Ducis Roberti, intus pugnabat. Dux autem Robertus acriter eamdem Civitatem inceſſanter terrâ marique ex-
E *pugnavit, & non deſtitit, donec poſt ſeptem menſes obſidionis cepit illam menſe Decembris Anno Dominicae Incarnationis MLXXVII. captuſque ab eo fuit Giſulfus. Qui fame coactus, Turrim majorem, in qua ſe tuebatur, ſe cum ſuis reddidit Duci.*

CAP. XXXVI.

In eadem verò Civitate Salerni ipſe Dux Robertus conſtruxit Eccleſiam in

hono-

honorem Beati Matthaei Apoſtoli & Evangeliſtae.

CAP. XXXVII.

In Panormo verò fecit idem Dux Robertus Monaſterium in honorem Sanctiſſimae Dei Genitricis Mariae ſemper Virginis, Anno primo poſtquam cepit Salernum.

CAP. XXXVIII.

Idem Robertus Dux Beneventum obſedit acriter. Et jam expugnaſſet, niſi Romanus Pontifex, cujus praecepto parebat, hoc eidem Duci prohibuiſſet, & nequaquam ab incoepto deſtitiſſet, donec eam Civitatem quoque cepiſſet.

CAP. XXXIX.

Simili modo Ricardus Princeps Capuanus Neapolim obſedit ipſo eodem Anno, & fortiter illam Civitatem oppugnavit undique, ut eam caperet. Sed eodem Anno in eadem obſidione Princeps ipſe obiit, Anno verò Principatus ejuſdem XX. Indictione I. Fuit autem hic Princeps ſtaturâ procerus, fortis animo, ingenio aſtutus, argutus & formoſus, circa benevolas & fideles perſonas manſuetus atque benignus; rebellibus verò atque perfidis valde terribilis. Cui ſucceſſit Jordanus ejus filius. Hic autem Jordanus accepit in matrimonio Guaitylgamiam filiam Guaimarii Principis Salerni, ex qua habuit filios Ricardum, Robertum, atque Jonatham.

CAP. XL.

Praedictus verò Robertus Dux obſidens Vicum Civitatem cepit eam Anno Domini MLXXX. ibidem grandia facientem fratrem ſuum capiens. Statimque lumine privari fecit eum, ex eo quod ipſe & alii plures Barones rebelles exſtiterunt. Ceteri verò metu perterriti male ſubſtiterunt. Sequenti Anno cepit Spinacorbam; & paucis evolutis diebus ipſe Dux cepit Hydruntum, cepitque Tarentum. Deinde venit Salernum, & inde movens greſſum proceſſit A *ad Gregorium Papam, & ab eo accepit Vexillum Sancti Petri, de menſe Junii apud Cipparanum.*

CAP. XLI.

His autem diebus venit ad Ducem Robertum quidam dicens ſe Michaëlem Conſtantinopolitanum. Et valde conqueſtus eſt, ſe exinde expulſum fuiſſe. Ipſe Dux Robertus propoſuit auxilium ſibi B *dare. Et, ut ejus mos eſt, diligenter illum accipiens, ac honorabiliter curam habens, ſecum duxit eum uſque Salernum. Et inde movens greſſum ad Hydruntum, ibidem Dux Anno Domini MLXXXI. aſſumſit exercitum, apud Conſtantinopolim ire cupiens. Qui mare tranſiens cum Boëmundo filio ſuo applicavit Avellonam, ducens ſecum cum exercitu ſuo etiam uxo-* C *rem ſuam, nec non praedictum Michaëlem, qui ſe Imperatorem dejectum fuiſſe conquerebatur. Et dimiſit Rogerium filium ſuum, cum omnibus ſibi commiſſis in Apuliam. Inter haec interim Nicephorus Botoniates Conſtantinopolis factus Imperator, adventum Roberti Ducis audiens, duxit Alexium magnum domeſticum ſuum, cui commiſit militiam, de-* D *ditque ſibi maximam theſauri copiam, ut non ſolùm Chriſtianorum, verum etiam Paganorum exercitum magnum congregaret, atque Duci Roberto viriliter reſiſteret. Qui Civitatem Adrianopolim pergens, quoſcumque poterat, capiebat quotidie, & ſingulis diebus fidelitatis ſacramentum ſibi ab illis fieri ſtudebat, quorum unicuique multa tribuebat, plu-* E *rima jure jurando promittebat. Ceteris autem militibus, qui adhuc Nicephori dominium timebant, nihil interim tribuebat, ſed eos ſaepe ſic alloquebatur, dicens:* Libenter vobis dare multa Imperator ipſe promiſit mihi, & theſauros mittere. Saepe etenim propter hoc ad eum acceſſi. Sed quia non miſit, valde doleo. *Sed ipſe Alexius, ut ſuis creditoribus quaſi redderet,*

ret, vaſa propria, & veſtes, quibus utebatur, quibuſdam largiebatur, dicens: Si eſſet mihi poſſe tantum de meis largiendi (prudentes viri veluti eſtis,) ego vos ditiſſimos facerem. *Et haec inceſſanter machinabatur, ut omnes ad ſe militum voluntates traheret. Pro quibus etiam ire ad Imperatorem diſpoſuit, loquens ut ſua quaſi omnia illis donaturus tranſmittat. Qui dum Conſtantinopolim proceſſiſſet, quoſcumque potuit ſecum duxit. Et ſimili modo eos donis & promiſſionibus ſibi allexit, ſubtrahens animos eorum ab Imperatoris amore. Qui in illa infelicitate numquam potuit eſſe ſecurus. Alexius verò ipſe poſtquam venit ad Imperatorem; tamquam fidelis Dux ad Dominum, ut eum magis ſecurum redderet, ſimpliciter eſt loquutus. Sed quaſi de ſe timens, noctu e Conſtantipoli fugit, & ad exercitum properavit, & reverſus eſt dicens:* Imperator, propterea quod veſtra ſtipendia efflagito, mihi vult mortem dare......... (a)........

CAP. XLII.

Petrus de Alaneo Archiepiſcopus Eccleſiam Amalphitanam dedicavit. Ipſum Palatium in noſtro Archiepiſcopatu fabricavit. Vineas quoque & hortos paſtinavit. Et in Tramonto multa inſerteta Caſtanearum inſerculavit. Hic ſedit pluſquam annos XXII.

CAP. XLIII.

Eo verò defuncto iterum Clerus & Populus fieri fecerunt Johannem Archiepiſcopum cognomento Sparanum. Qui fuit praeclarus in omnibus. Hic ſedit annos VIII. cum dimidio, quum eſſet M XCVI. ab Incarnatione Domini noſtri Jeſu Chriſti.

CAP. XLIV.

Dominus Petrus Capuanus Cardinalis portavit Corpus Sancti Andreae Apoſtoli de Conſtantinopoli in Amalphiam Anno Domini MCCVIII. Et collocavit illud in Confeſſione, quam & cum titulo deſuper ipſe Cardinalis fecerat fieri de ſuo proprio ſumtu infra navem Majoris Eccleſiae. Quam Confeſſionem poſtea compleri fecit Archiepiſcopus Johannes Capuanus.

CAP. XLV.

Et ſub eo tempore quaedam navis Romanorum paſſa eſt naufragium in litore Civitatis Amalphitanae juxta Doganam vetuſtam. .

CAP. XLVI.

Et quinque annis in Eccleſia Amalphitana & Civitate ejus poſitum fuit Interdictum. Poſt quinque annos Capitulum plures Eccleſiae poſſeſſiones vendidit. Et redemtum fuit Interdictum Centum Unciis.

CAP. XLVII.

Hic Archiepiſcopus Matthaeus de Alanio ivit Romam ad Concilium generale, quod celebravit Dominus Innocentius Papa III. Anno Domini MCCXV. In quo Concilio dictus Domnus Matthaeus Archiepiſcopus compreſſus fuit à nimia preſſura Populi in oſtio Eccleſiae Sancti Johannis Lateranenſis, ubi Concilium celebrabatur, & ex illa preſſura mortuus fuit.

CAP. XLVIII.

Et ſucceſſit in Archiepiſcopatu Amalphiae Domnus Johannes Canonicus Amalphiae, filius Domini Johannis Capuani, qui fuit frater Domini Petri Cardinalis Sanctae Romanae Eccleſiae cum titulo Sancti Marcelli.

CAP. XLIX.

Domnus Philippus Auguſtariccius, Praeſul & Civis Amalphiae fecit ſuis expenſis Campanam magnam, & novum ac pulcherrimum Campanile Anno Domini MCCLXXVI. Fecit etiam idem fieri Mythram auream.

(a) Multa deſiderantur in fine hujus Capituli. Deſunt & quamplurima alia Capitula in textu originali.

CAP. L.

Domnus Andreas de Alaneo, Praeſul & Civis ejuſdem Civitatis Amalphiae, moribus ornatus, virtutibus decoratus, gratus Deo, benevolus omnibus ſatis, nobilis & diſcretus, Pontificatus Anno primo, & Anno Domini MCCXCIV. in inferiori Gructa, ubi eſt Corpus beatiſſimi Andreae Apoſtoli, fecit fieri caelum ornatum ſtellis cum diverſis ornamentis; Crucem magnam cum pede de argento deaurato, & aliam Crucem argenteam deauratam.

FINIS.

Venio nunc ad *Surrentum* & *Cajetam*, quae Urbes & ipſae olim *Ducis* nomen ſuis Praefectis dedere, quo tempore ſui erant juris. Verum finitimis Principibus potentioribus cedere coactae, honoris tamen gradum in illorum titulis ſervarunt. Cujus rei & ego producere poſſum teſtes tabulas, in queis Guaimarius IV. Salernitanus Princeps inſcribitur etiam *Dux Amalfis & Surrenti*. Diplomatis hujus exemplum debeo ſupra laudati Monaſterii Cavenſis Tabulario.

Donatio facta Eccleſiae Sancti Felicis à Guaimario IV. & Giſulfo II. Principibus Salernitanis, Anno 1051.

IN nomine Domini. Trigeſimo tertio Anno Principatus Domini noſtri Waimarii glorioſi Principis, *& Duodecimo Anno* Ducatus ejus Amalfis & Surrenti; *& Decimo Anno Principatus & ipſorum Ducatuum* Domini Giſulfi eximii Principis & Ducis, *filii ejus, menſe Martio, IV. Indictione. Dum coram preſentia ſupraſcripti Domini noſtri Guaimarii Sereniſſimi & à Deo conſervati Principis & Ducis, eſſemus nos Amatus & Joannes Judices, & plurima ſuorum more ſolito circumadeſſet turba fidelium, ipſe Dominus Princeps & Dux, ſemper ſolitus placidum Deo exhibere famulatum, & cupidus in ſanctis locis de rebus ſuis dare, per hanc Cartulam dedit in Eccleſia beati Confeſſoris Felicis, que intra res ſuas, que ſunt in finibus Lucanie, conſtructa eſt, de terris ſuis campeſtribus, & cum vineis, que ſunt propinque ipſi Eccleſie, & ex omnibus partibus terris ipſius conjuncte per menſuras juſto paſſu hominis menſuratas. A parte Occidentis finis via, & paſſus centum octoginta. A parte Meridiei eſt finis, ſicut aliquantum vallitellum diſcernit, & paſſus centum. A parte Orientis ſunt paſſus centum octoginta, & revolvit in ipſam partem Orientis per vallonem paſſus ſeptuaginta, & revolvit in partes Septentrionis paſſus octoginta ſex. Ab iſta parte Septentrionis, ſicut aliquantum vallone diſcernit, & paſſus ducenti triginta; cum omnibus, que intra ipſas terras ſunt, cunctiſque earum pertinentiis, & cum vice de ipſa via. Ea ratione, ut ſemper ſint in poteſtate Cuſtodum ipſius Eccleſie, & ipſis terris utantur, fruantur, & de uſufructu earum faciant quod voluerint. Et ipſe Dominus Princeps & Dux obligavit ſe & ſuos heredes ſemper defendere Cuſtodibus ipſius Eccleſie ſupraſcriptam dationem ab omnibus hominibus, quibus per ipſos Dominum Principem & Ducem, & illius heredes, illud, vel ex ipſo comodocunque datum aut obligatum aut alienatum paruerit, & qui pro illorum parte & dato quaſcumque cauſationes de eo ipſis Cuſtodibus jam dicte Eccleſie prepoſuerint. Et ſi, ſicut ſupe-*

ſuperius ſcriptum eſt, ipſe Dominus Princeps & Dux, & ejus heredes ipſis Cuſtodibus jam dicte Eccleſie non adimpleverint, & ſupraſcripta, vel ex eis quicquam removere aut contradicere preſumpſerint, obligavit ſe & ſuos heredes componere Cuſtodibus ipſius Eccleſie ducentos auri Solidos Conſtantin. & duas Chartulas unius tenoris, hanc quam ipſi Eccleſie emiſit, & alteram quam ipſe Dominus Princeps retinet, te Romoaldum Notarium ſcrivere precepimus, qui interfuiſti.

✠ *Ego qui ſupra Amatus Judex.*

✠ *Ego qui ſupra Joannes Judex.*

Ducum quoque *Cajetanorum* mentio eſt in antiquis monumentis; immo ſuos etiam Rectores *Fundana Civitas* Saeculo Decimo *Ducis* titulo ornabat. Refert Ughellius in Appendic. ad Tomum V. Ital. Sacr. in Epiſcop. Cajetan. tabulas ſcriptas, *Imperante Domno noſtro piiſſimo perpetuo Auguſto Ottone, Anno Imperii ejus Octavo Decimo* (ideſt Anno DCCCCLXIX. illud enim *Decimo* delendum eſt) & *temporibus Domni Johannis glorioſi Conſulis & Ducis, filii Martini* (potius *Marini*) *glorioſi Conſulis & Ducis filius ejus, Anno Octavo, menſe Martio, Gajeta*. Inter eos, qui adſunt, memoratur *Domnus Marinus Dux Fundanus*. Anno etiam MLXIV. memoratum videas *Raynerium Comitem filium quondam Domni Leoni glorioſi Conſuli & Ducis*. Et Anno MCV. *Ricardus Dux Gajetanorum & Comes Sueſſanorum*. Verùm tot Apuliae, Campaniae, & Calabriae Principatus ſenſim Saeculis Undecimo & Duodecimo coaluerunt unà cum Siciliâ in Principes Nortmannos, uti ex ejus regionis Hiſtoria conſtat. Unum tamen addere placet ad illuſtrandam Regni Neapolitani Hiſtoriam. Certum eſt, Robertum Guiſcardum inclytum Ducem inter alia Principatu Salernitano fuiſſe potitum, quem cum ampliſſima aliarum ditionum copia in Rogerium Ducem filium ſuum tranſmiſit. Cujus rei etſi nihil opus eſt adducere teſtes, attamen ex Archivo ſupra laudati Monaſterii Cavenſis Diplomata duo deſcripta producere ſtatui, Salerni Dominum eumdem Rogerium nobis oſtendentia.

Rogerius Apuliae & Calabriae Dux, ſive Robertus Guiſcardus Dux ejus pater, Caſtellum de Comite concedit Alfano I. Archiepiſcopo Salernitano, Anno 1080.

IN nomine ſancte & individue Trinitatis. Rogerius divinâ favente clementiâ Dux. Si divinum cultum, ſancte Eccleſie honorem atque cultorem debitâ reverentiâ ordine digno attendimus, profecto noſtra devotione circa ſanctam Dei Eccleſiam diligentiſſimam curam ac ſolacium adhibere debemus, ut tanto nos ſuperna pietas gratioſe protegat, quanto ferventius ſuam Eccleſiam pro viribus exaltare atque tueri ſatagimus. Incirco pro amore omnipotentis Dei & Domini noſtri Jeſu Chriſti, & ſancte ejus Genitricis & Virginis Marie, & beati Apoſtoli & Evangeliſte Matthei, & ſalute anime noſtre, noſtrorumque omnium parentum, & petitione Domine San.... dilecte conjungis noſtre, concedimus in Archiepiſcopio hujus nobis à Deo conceſſe Salernitane Civitatis, cui Domnus Alfanus gratiâ Dei Archiepiſcopus preeſſe dignoſcitur, locum qui dicitur Caſtellum de Comite, quod modo ipſi Curti noſtre jure pertinet, cum hominibus, ter-

ris, & vineis, Eccleſiiſque, & cum A
omnibus, que illic habemus, & cum
omnibus que homines illius loci modo
habent, vel habituri erunt; ea ratione,
ut pars, loca & homines, & omnes ex
eis deſcendentes ſemper ſint in juriſdi-
ctione ipſius Salernitani Archiepiſcopii
& non aliter, niſi ut cuncta ſervitia
& cenſus & donationes, & quidquid
nobis & parti noſtre Reipublice facere B
& perſolvere debent & debuerint, ipſi
Domno Archiepiſcopo, ejuſque ſucceſſori-
bus & parti ipſius Archiepiſcopii omni
tempore faciant & perſolvant, & neque
à nobis & noſtris Judicibus, Comitibus,
Gaſtaldeis, neque à quibuſcumque Acto-
ribus noſtre Reipublice habeant ipſe Dom-
nus Archiepiſcopus, ejuſque ſucceſſores,
& pars ipſius Archiepiſcopii quolibet C
tempore, ex hoc quod ut dictum eſt con-
cedimus, aliquam contrarietatem, ſed in
perpetuum ſecure illud habeant, & ex
eo, quod voluerint, faciant. Quod ſi
quis temerario auſu hujuſmodi conceſſio-
nis violator extiterit, ſciat ſe compoſi-
turum auri puriſſimi Libras quinquagin-
ta, medietatem noſtre Curie, & medie-
tatem parti ipſius Archiepiſcopii. Et
hec conceſſio, ut ſuperius legitur, ſem- D
per firma & inconcuſſa permaneat. Scri-
ptum vero hujus noſtre conceſſionis ſcri-
bere precepimus tibi Urſoni noſtro Notario,
Anno Dominice Incarnationis MLXXX.
menſe Octobris, Indictione IV.

Habeo heic tenebras, ſive è Charta ipſa, ſive è Librarii incuria offuſas. *Octobri menſi Anni MLXXX.* reſpondet *Indictio IV.* At quomodo *Rogerius* tunc temporis non tantum *Dux* fuit, ſed & Diplomatum largitor, vivente adhuc & dominante *Roberto Duce* ejus patre? Contra apud Ughellium Tom. VII. Ital. ſacr. in Archiepiſcop. Salernitan. profertur Diploma ejuſdem *Roberti Ducis* datum ipſi Alfano I. Archiepiſcopo Salernitano, ipſo Octobri menſe ejuſdem Anni MLXXX. Quid eſt ergo, quod ejus filius *Rogerius* ipſo tempore Ducem & Dominum Salerni agit? Utique pro *Rogerius* ſcriptum fuiſſe videtur in ea Charta *Robertus*. Si tamen *Rogerii* nomen ſervatum velis, aut ſerius conſignanda erit Charta, aut conjiciendum, ipſo Anno MLXXX. Rogerium à patre conſortem Ducatus fuiſſe renuntiatum: quod hactenus Anno ſubſequenti, aut etiam Anno MLXXXII. factum Eruditi cenſuerunt. Verùm conjectura iſta ruit, ubi alterum Diploma conſideres, quod mox ſubdam, à Rogerio ipſo datum Anno MLXXXIX. *Ducatus verò noſtri Anno Quarto.* Ergo Anno MLXXX. nondum Dux à patre conſtitutus fuerat Rogerius.

Con-

Confirmatio omnium jurium ac bonorum facta Alfano II. Archiepiſcopo Salernitano à Rogerio Duce Apuliae, Anno 1089.

IN nomine Sancte & individue Trinitatis. Rogerius filius glorioſe memorie Domini Roberti excellentiſſimi Ducis. In divinum cultum & ſancte Eccleſie honorem atque utilitatem debitâ reverentiâ & ordine digno adtendimus; profecto devotione tota circa ſanctam Dei Eccleſiam diligentiſſimam curam & ſolatium adhibere debemus, ut tanto nos ſuperna pietas gratius protegat, quanto ferventius ſuam Eccleſiam pro viribus exaltare atque tueri ſatagimus. Idcirco pro amore omnipotentis Dei & Redemptoris noſtri Jeſu Chriſti, & pro ſalute anime prefati noſtri Genitoris & noſtre, concedimus & confirmamus in ſagro Salernitano Archiepiſcopio, cui nunc Dompnus Alfanus gratia Dei Archiepiſcopus preeſt, integram terram, que Pratum Domnicum dicitur, quod eſt foris hac nobis à Deo conceſſa Salernitana Civitate, per fines & menſuram juſto paſſu..... hominis menſur....... a parte Occidentis eſt finis terram ipſius Archiepiſcopii, que ſimiliter Pratum dicitur: à parte Setentrionis eſt finis Via antica, que modo non frequenter utitur, & diſcernit ab hac terra, & alia terra cum arbuſtis, quam nos retinemus: & per ipſam Viam menſura paſſus centum: à parte Orientis ſimiliter eſt finis terra, quam nos retinemus, & paſſus ſeptuaginta octo, & revolvit in partem Occidentis juxta eandem finem paſſubus ſexdecim, & revolvit in partem Meridiei ſimiliter paſſubus octuaginta & duobus uſque Fontem, qui ibi eſt. Et deinde per medium ipſum fontem recte deſcendit, & vadit in parte Meridiei uſque viam, que ducit prope litus maris: ab A *ipſa parte Meridiei eſt finis eadem Via, & per eam recte menſura paſſubus ſeptuaginta octo uſque ſupraſcriptam priorem finem. Et eadem quoque terra per ſupraſcriptas fines & menſuras in ipſo Archiepiſcopio, ut dictum eſt, concedimus & confirmamus cum omnibus, que intra eam ſunt, cunctiſque ejus pertinentiis, & de ipſis viis, ea ratione ut* B *ſemper ſit in poteſtate ſupradicti Domni Alfani Archiepiſcopi, ejuſque ſucceſſorum, & licentiam habeant de eo facere, quod voluerint. Nec non concedimus & confirmamus in eodem Archiepiſcopio omnia, que a ſingulis noſtris predeceſſoribus, videlicet Imperatoribus, Regibus, Ducibus, atque Principibus, ibidem confirmata atque conceſſa, ſeu data vel o-* C *blata tam per Precepta quàm etiam per Brebes ſigillatos, ſeu per Cartarum munimina eſſe videntur, ut ſemper pars ipſius Archiepiſcopii cuncta ea ſecuriter habeat, & faciant ex eis quod voluerint. Et neque à nobis noſtriſque heredibus & ſucceſſoribus, neque à noſtris Judicibus, Comitibus, Caſtaldis, neque à quibuſcumque autoribus Reipublice no-* D *ſtre, ſeu aliis quibuslibet hominibus, ipſe Domnus Archiepiſcopus, ejuſque ſucceſſores, & partes ipſius Archiepiſcopii habeant ex eis, que, ut dictum eſt, in prefato Archiepiſcopio concedimus & confirmamus, quolivet tempore aliquam contrarietatem; ſed in perpetuum ea omnia ſecuriter habeant & faciant ex eis, ſicut ſupra ſcriptum eſt, quod voluerint,* E *omni publica & aliorum hominum contradictione remota. Quod ſi quis forte temerario auſu hujus noſtre conceſſionis & confirmationis quolibet tempore violator*

tor extiterit, ſciat ſe compoſiturum auri puriſſimi Libras centum, medietatem Camare noſtre, & medietatem partibus ipſius Archiepiſcopii. Et hec noſtra conceſſio & confirmatio ſemper firma & inconcuſſa permaneat. Textum vero hujus noſtre conceſſionis & confirmationis, tibi Landulſo meo Notario ſcribere precepimus, & cum meo Tipario plumbeâ bullâ bullari juſſimus, Anno Dominice Incarnationis MLXXXIX. Ducatus vero noſtri Anno Quarto, menſe Julio, concurrente Indictione XII.

A ✠ Ego Rogerius Dux me ſubſcripſi.

✠ Signum Guaimarii Comitis Caputaquenſis.

✠ Ego Paganus de Florenza.

Ex his habes Rogerium Ducem Guiſcardi filium, dominantem quoque Salerni. Atqui Anno ſequente MXC. invenio *Robertum divina clementia annuente Comitem Salernitani Principatus*, & Privilegia more Principum concedentem. En Chartas ipſas ex ipſo Cavenſi Coenobio deductas. B

Robertus Comes Principatus Salerni Alfano II. Archiepiſcopo Salernitano omnia bona & jura confirmat, Anno 1090.

IN nomine Domini Dei eterni & Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti. Anno ab Incarnatione ejus MXC. temporibus Domini noſtri Rogerii glorioſiſſimi Ducis, menſe Junii, Indictione XIII. Robertus divinâ clementiâ annuente Comes Salerni Principatus, filius quondam Domini Comitis Guillielmi. Juſtum eſſe credimus & conveniens rationi, ut ea que Eccleſiis juſta & pia largitione Principum & oblatione fidelium conferuntur eis, ab omnibus Chriſti fidelibus ſtabilitate perpetua conſerventur. Per hoc enim vite eterne aquiritur meritum, & pro animabus eterna...... perpetuo comparantur. Ea propter notum eſſe volumus perenniter univerſis, quod nos ſcientes, Caſale Liciniani cum omnibus hominibus & pertinentiis ſuis, terras ad Sanctum Petrum de Thoro, Portum cum Lunare & paſſagio, hac cannitias pro piſcibus capiendis in fluvio Silaris, atque totum tenimentum cum terris & ſilvis de loco, qui dicitur Petta, Eccleſiam Sancti Viti cum Curte ſua & terris, in eodem loco exiſtentem, nec non & quaſdam alias poſſeſſiones, & terras cultas C *& incultas in pertinentiis Terre noſtre Ebuli exiſtentes, ſacroſancto Salernitano Archiepiſcopio, in quo Domnus Alſanus Secundus Archiepiſcopus preeſt, per bone memorie Dominum Giſulfum Secundum glorioſum Principem gentis Longobardorum & Principatus Salerni, divine miſerationis nutu eſſe data perpetuo & conceſſa., ad preces prefati Domni Archiepi-* D *ſcopi, &* Domine Gilie dilecte conjuncis noſtre, *& pro remiſſione peccatorum noſtrorum, atque ob reverentiam beati Matthei Apoſtoli & Evangeliſte, cujus precibus apud Deum quotidie adjuvamur, de conſenſu & voluntate Domini noſtri Rogerii Ducis incliti, predictorum Archiepiſcopio, ejuſque Paſtoribus quantum ad nos pertinet, poſſumus,* E *& habemus, congedimus, damus, & perpetuo predicta omnia confirmamus. Inſuper concedimus & mandamus ſtatuentes, ut omnes homines preſentes & futuri tam in predicta noſtra Terra Eboli, quàm de Caſali Liciniani Vaſſalli Archiepiſcopi ſepe dicti habitantes, ſint in predicta Terra noſtra Eboli, & in pertinentiis ſuis perpetuo liberi & eſempti*

pti

A pti ab omni datione, & ab omni jure diriſture, plateatici, & portatici, tam in perſonis, quàm in mercibus & in rebus ſuis, quas intromittent in Ebulum vel extraxerint de eodem. Et ut iſdem homines Vaſſalli Archiepiſcopii ſupradicti de omni queſtione & placito, que inter ſe habuerint, vel contra eos, quomodocumque moventur ab aliis, ſemper coram Bajulis & Judicibus predicti Domni Archiepiſcopi & ſucceſſorum ejus, atque memorati Archiepiſcopi debent libere conveniri. Propter quod concedimus ei Curiam in Terra noſtra Ebuli ſuper ipſis ſemper regere & habere, ſecundùm quod eam ipſum Archiepiſcopum in ipſa Terra noſtra Ebuli novimus habuiſſe hactenus & habere. Preterea de affluentiori gratia & mera liberalitate noſtra concedimus ex nunc, & in perpetuum damus ſepe dicto Domno Archiepiſcopo & ſucceſſoribus ſuis, atque Archiepiſcopio memorato & confirmamus p.....as de omnibus reditibus noſtris platearum, plancarum tincte * ulente predicte noſtre Terre Ebuli, & de omnibus nutrimentis animalium, que nos & ſucceſſores noſtri habemus & habuerint in eadem Terra & in ejus pertinentiis quomodocunque; ea ratione ut omnia ſupra dicta que in preſentia Judicum Roberti & Johannis & teſtium ſubſcribendorum voluntarie dedimus & concedimus Archiepiſcopio ſupradicto, ſemper ſint juris & ditionis ipſius Archiepiſcopii & Paſtorum ejus, & poteſtatem habeant de eis ſemper facere quod voluerint, ad utilitatem & honorem perpetuum Archiepiſcopii memorati. Propter quod per noſtram bonam voluntatem & convenientiam promittimus, & per factam ſtipulationem dicto Domno Archiepiſcopo pro parte ſua & Eccleſie ſue obligamus nos noſtroſque ſucceſſores & heredes cuncta, qualiter ſuperius ſcripta ſunt, ſemper ipſi Domno Archiepiſcopo, ejuſque ſucceſſoribus, & partibus ipſius Archiepiſcopii defendere & anteſtare ab omnibus hominibus: & cum pars ipſius Archiepiſcopii voluerit, poteſtatem habeat per ſe ea defendere qualiter voluerit, & neque à nobis noſtriſque ſucceſſoribus ſeu heredibus, atque ab aliis quibuslibet hominibus aliquam moleſtiam ſeu requiſitionem ex iis, quae ſuperius jam dicto Archiepiſcopio concedimus, donamus, & confirmamus, ipſe Domnus Archiepiſcopus & ſucceſſores ſui, ſeu pars ipſius Archiepiſcopii patiantur, ſed in perpetuum ea omnia ſecuriter habeant, poſſideant, & diſponant. Si quis fortè temerario auſu harum noſtrarum conceſſionum, donationum & confirmationum violator extiterit, ſit ſub maledictione Domini noſtri Jeſu Chriſti, & à Regno ſuo ſeparetur, & cum Juda proditore in eterno gehenne ingendio ſit dapnatus. Amen. Denique pro ſecuritate atque defenſione Archiepiſcopii ſupradicti ego Robertus Comes una cum Domina Gilia Comitiſſa conjuge mea hoc Preceptum fieri fecimus, & tibi Johanni Notario ſcribere juſſimus, & tam nomina noſtra quam nomina Judicum predictorum & teſtium ſubſcribendorum teſtari fecimus, & ſigillo noſtro ſigillari.

Actum & confirmatum in Caſtello, quod Murus nuncupatur, Anno, menſe, & Indictione ſupradictis.

Que omnia ego Johannes Notarius Caſtelli de Muro ſcripſi, & meo ſigno ſignavi.

✠ Ego Robertus Comes ſupradictus iſtud confirmo.

✠ Ego Gilia Comitiſſa iſtud idem approbo.

✠ Ego qui ſupra Robertus Judex.

✠ Ego qui ſupra Johannes Judex.

✠ Ego Mellus de Tabella iſtud firmo.

✠ Ego Johannes Pipe iſtud teſtor.

✠ Ego Urſus de Curanna hoc vidi & audivi, & teſtis ſum.

✠ Ego Geroldus de Conturſi teſtis ſum.

Ejuſdem Diplomatis mentio eſt in altera Charta, quam ſubjicio.

Poſſeſſio capta ab Alfano II. Archiepiſcopo Salernitano quorumdam bonorum ſibi conceſſorum à Roberto Comite Principatus Salernitani, Anno 1098.

IN nomine Domini Dei eterni & Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti. Anno ab Incarnatione ejus MXCVIII. temporibus Domini noſtri Rogerii glorioſi Ducis, Menſe Junio, Sexta Indictione. Cum coram preſentia Domni Alfani gratiâ Dei Archiepiſcopi ſancte Sedis hujus Salernitani Archiepiſcopatus eſſemus nos Johannes & Grimoaldus Judices, aliique complures homines, inter quos ſpecialiter convocati aderant glorioſus filius quondam Pandulfi Comitis & Johannes filius quondam Guaiferii, & Bernardus filius quondam Alferii, Johannes qui dicitur Piper, & Urſus qui dicitur de Kiranna, una cum quodam Johanne Notario, acceſſerunt dicentes, miſſos eſſe à Roberto Comite Salernitani Principatus, *filio quondam Gulielmi Comitis, &* Gilia Comitiſſa uxore ejus: *& in eadem preſentia oſtenderunt unum Preceptum ſigillo ipſius Roberti Comitis ſignatum, qualiter ipſe Robertus pro amore Dei, & ſalute anime prefati genitoris ſui, ſimul etiam pro ſalvatione ſua & ejuſdem conjugis ſue, & redemptione peccatorum illorum, preſentibus teſtibus, qui in eo ſubſcribendi erant, per interventu prefate Gilie Comitiſſe conjugis ſue, conceſſerunt, obtulerunt, donaverunt, & remiſerunt, in Eccleſiam Sancte ſemper Virginis Dei genitrici Marie & beati Apoſtoli & Evangeliſte Matthei, que eſt Sedes ipſius Salernitani Archiepiſcopatus, cui Domnus Alfanus Secundus Archiepiſcopus preeſt, totam & integram terram, que dicitur de Rivo Petroſo per fines, que in eodem Precepto adnotate ſunt. Inſuper & obtulerat & remiſerat in eodem Archiepiſcopio* A *Eccleſiam Sancti Georgii ibi propinquam, cum terris & ſilvis & paſcuis & aquis & vineis & omnibus ad ipſam Eccleſiam pertinent, & qualiter à Rectore ipſius Eccleſie, qui nunc ei preeſt, tenentur & poſſidentur, & dominatus eſt per unum diem & unam noctem, cum vice de viis & pertinentiis ſuis. Pariter etiam conceſſerat & obtulerat in eodem* B *Archieſpiſcopato homines & cenſiles ſuos, quorum nomina in ipſo Precepto atſcripta eſſe videntur, cum uxoribus & liberis eorum & omnibus ſtabilibus & mobilibus, rebuſque illis pertinentibus, & cum omnibus rebus ſtabilibus, que fuerant Andree & Papa Theori & Petri de Aurilia; ea ratione ut omnia ſuperius dicta ſemper eſſent juris hac* C *ditionis ipſius Archiepiſcopii: & prefatus Domnus Archiepiſcopus, ejuſque ſucceſſores, & pars ipſius Archiepiſcopii licere haberent de heis facere quod velent, ſicut ipſum Preceptum continet, quod ſcriptum eſt per jam dictum Johannem Notariiſque preſenti Anno, preterito Menſe Majo, preſentique Indictione. In quo ipſe Robertus Comes,* D *& Gilia Comitiſſa, & Mellus de Lavella, & dictus Johannes Presbiter, Urſus & Geroldus de Conturſo ſubſcripti ſunt. Et ut ipſum Preceptum oſtenſum hac lectum fuit, ipſi Johannes Piper, & Urſus de Kiranna dixerunt, ſe etiam interfuiſſe & vidiſſe & audiviſſe cum omnia in eodem Precepto leguntur fieri, & de ejus ipſum* E *Preceptum firmari, & dicto Johanni Notario ſcribere ipſi Comes & Comitiſſa precepiſſent: & ipſi Johanni & Urſo ab ipſius Comite & Comitiſſa cum ſum-*

ſumma devotione juſſum fuiſſe, ut ipſum Preceptum pro illorum parte ad hanc Sanctam Sedem adducerent, & ſuper Altare beati Apoſtoli & Evangeliſte Matthei illud ponere; quatenus ipſe Domnus Archiepiſcopus, ejuſque ſucceſſores, & pars ipſius Archiepiſcopii licentiam haberent de ipſo Precepto & omnibus, ſicut idem Preceptum continet, facere quod voluerint. Quapropter ipſi Johannes Piper & Urſus de Kiranna ſimul cum dicto Domno Archiepiſcopo & Clero ipſius Archiepiſcopii, unà nobiſcum & ſupra omnibus, qui, ut prelegitur, convocati fuerant, prefatam Eccleſiam Sancte Dei Genitricis & virginis Marie, & beati Apoſtoli & Evangeliſte Matthei introiverunt, & jam dictum Preceptum ſuper ipſum Altare Sancti Matthei poſuerunt; promittentes & fidem ipſi Domino Archiepiſcopo prebentes, ut omnia, velud ipſum Preceptum continet, fieri. Et ita de eis ipſum Preceptum jam dicto Johanni Notario ſcribere ipſi Comes & Comitiſſa juſſiſſent, & ſpecialiter ipſi Johanni & Urſo mandarent, ut ipſum Preceptum ab illorum parte adduceretur; eodem ſacro Altari, ut dictum eſt, poneretur. Poſtea vero ipſe Domnus Archiepiſcopus benedictionem dedit ipſi Johanni Piper & Urſo pro parte dictorum Comitis & Comitiſſe trecentos ſexaginta Solidos monete iſtius Civitatis: qualiter tibi Alfano Notario, qui interfuiſti, ſcribere precepimus.

✠ *Ego qui ſupra Jovannes Judex.*
✠ *Ego qui ſupra Grimoaldo Judex.*
✠ *Signum manus dicti Geroldi.*
✠ *Signum manus prenominati Johanni fili Guaiferii.*
✠ *Signum manus prefati Berardi.*

Sed quis iſte *Robertus Comes Principatus Salernitani?* Nihil de eo mihi occurrit apud accuratiſſimum Camillum Peregrinium. Immo Romualdus ipſe Salernitanus Archiepiſcopus, qui altero Saeculo Chronicon ſcripſit, à me editum Tomo VII. Rer. Italicar. nullum de eo verbum facit. Is verò in utraque Charta inſcribitur *Filius quondam Comitis Guilielmi*. Conjecturam meam profero. Hieronymus Surita, ſive Dominicus à Portonariis in Praefatione ad Hiſtoriam Gaufredi Malaterrae, Tomo V. Rer. Italicar. cenſuit, Guilielmum Ferreabrachium, primum Apuliae Comitem, fratrem ſcilicet Roberti Guiſcardi natu majorem, *ſine liberis* vivendi finem feciſſe. Sed videndum, an non ipſius Guilielmi Ferreabrachii filius fuerit *Robertus*, ut nuper vidimus, *Comes Salernitani Principatus*. Guilielmus Apulus in Poëmat. de Normann. Lib. 4. edito Tom. V. Rer. Italicar. narrat, à Roberto Guiſcardo Duce electum ſucceſſorem, & adſcitum ad Ducatus conſortium fuiſſe Rogerium filium, quo tempore idem Robertus bellum Graeco Imperatori intulerat. Addit curae *Roberti Comitis* Rogerium adoleſcentem commendatum fuiſſe:

Jus proprium Latii totius, & Appula quaeque
Cum Calabris, Siculis, loca Dux dat habenda Rogero.
Roberto Comiti committitur, atque Girardo.

Quis verò fuerit iſte *Robertus*, continuato ſermone indicat Poëta, haec ſubdens:

Alter fratre ſatus, fidiſſimus alter amator.

Quum ergo *Robertus* Salernitanus Comes *Guilielmi Comitis* filius fuerit, illum putare fas eſt eumdem, cui traditus fuerit educandus Rogerius Guiſcardi filius, & cui pater fuerit Guilielmus Ferreabrachia. Is autem Salernum Feudi titulo conſequutus fuiſ-

ſe cenſendus eſt: quod & indicant ejus verba, quum nempe ait, ſe donationem illam facere *de conſenſu & voluntate Domini noſtri Rogerii Ducis incliti*, atque Annos ejus Ducatus enumerat.

Sed regrediendi tempus eſt; jam enim nos advocat *Ducatus Tuſciae*. Si adquieſcendum Coſmo ab Arena in Serie Ducum Tuſciae pag. 54. qui erudite hoc argumentum verſavit, vel ſub ipſis Regibus Langobardis *ad morem Forojulienſis Ducatus adlectus eſt Dux ad regendum & Tuſcum*. Contra Matthaeus Palmerius in Chronico ſuo ad Annum DCCLXXVI. ſcripſit, ſub Regibus Langobardis Tuſciam *Ducatus* appellatione minime fuiſſe diſtinctam; eorum enim temporum Hiſtoriam percurrenti, nulli alii occurrunt Duces, praeterquam Beneventanus, Spoletanus & Forojulienſis: atque in ejuſmodi ſententiam inclinaſſe etiam videtur doctiſſimus Vir Camillus Peregrinius in Lib. de Ducat. Beneventano. Verùm praelaudatus Coſmus ab Arena, ut ſuam opinionem validioribus niti fundamentis oſtendat, praeeunte ſibi Franciſco Maria Florentinio in Monument. Comitiſſae Mathildis, profert circiter Annum Chriſti DCXXX. aut DCLVI. *Taſonem Ducem Provinciae Tuſcanae*, à Fredegario in Chronic. num. *69*. memoratum: & poſtea *Alloniſinum*, *Walpertum*, *Obertum*, *Albertum*, & *Tachipertum*, qui ante Caroli Magni Imperium (ut is opinatur) ejus Provinciae *Duces* fuerunt; tum ſub Francis *Allonem*, *Wicheramum*, *Bonifacium I. & Bonifacium II.* ejus filium, ex quibus progeniti ſunt Principes nobiliſſimi *Adalberti* duo *Duces & Marchiones Tuſciae*, propagatores Familiae Eſtenſium Marchionum, uti in Antiquitatibus Eſtenſibus pluribus conjecturis productis perquam veriſimile oſtendi. Verùm multa ſunt, quae me abſterrent (abſterruerunt antea & amicum, eumdemque eruditiſſimum virum D. Gaſparem Berettum Monachum Benedictinum in Diſſertat. Chorographica medii aevi num. 98. quam edidi Tom. X. Rer. Italicarum) ab opinione Florentinii & Coſmi ſupra laudati amplectenda. Quum enim aperte jam intellexerimus, fuiſſe olim *Duces* ſive Praeſides *unius Civitatis:* quicumque ante Annum Chriſti Octingenteſimum à Coſmo de Arena recenſentur, dubitare poſſumus, num fuerint unius potius *Lucenſis Urbis*, quàm univerſae *Tuſciae Duces*. Neque Fredegarius illius auctoritatis Scriptor eſt, ut eidem omnino controverſiam hanc dirimendam ſinamus, ſcribenti de rebus à ſe non parum remotis. Praeterea ſignificare ejus verba poſſunt *Taſonem* unum ex *Ducibus Tuſcanae Provinciae*, non verò Rectorem Provinciae univerſae. Legi olim & deſcripſi è ditiſſimo Tabulario Archiepiſcopii Lucenſis antiquiſſimam Chartulam, quam heic ad commodum Eruditorum apponere juvat, barbariem quidem undique ſpirantem, ſed non minus gratam Antiquitatum amatoribus.

Donatio praediorum facta Eccleſiae Sancti Petri in Civitate Lucenſi à Fortunato Presbytero, ejuſque filio Bonualdo Presbytero, reliquum vitae in Monaſterio agere cupientibus, licentiâ per eos petitâ à Teleſperiano Epiſcopo, & Walperto Duce, Anno 713.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti. Regnante Domno noſtro Liutprand viro excellentiſſimo Rege Anno Regni ejus Secundo per Indictione Undecima feliciter ...... quod in terra pax hominibus bone voluntatis &c. Ego Fortonato religioſo Presbiter una cum filio meo Bonuald. v. v. Presbiter, nus ad ſancto Domini cummendare Altario, & fragilis hic periturus relinquere, dum eum Domino meo Jeſu Chriſti complacuerit, in loco qua natis ſumus Vico, qui vocatur Caſſiana, uno petente conſilio Deo dignum eſt, nus havitare in Monaſterio petivimus licentiam Domni Taleſperiani Dei gratia Epiſcopo, & cum gratia Domni Walperti Duci noſtro Civitatis noſtre Lucenſis, *quantum virtus animi, & ad fondamentis, fabricis, veſtibulis Eccleſiis conſtituemus in honore Sancti Petri a ... . ſupraſcripto Fortunato decrevi inter me & filiis meis, ut ego pro omnibus rebus meis indefenito .... prope ipſa Eccleſia Presbiteri modiorum duodecim, & vergario medi loco uno prope ipſa Eccleſia omnia in integrum, ideſt portiuncula mea in integrum ego Fortonato per mercedem & remedium anime mee offero Deo & Eccleſie Sancti Petri, quem mihi heredem conſtitui ſimul & ego Bonuald v. v. Presbiter ipſa portiuncula mea quanta pars, qui mihi ad fratribus meis advinet, excepto campo vel vergario, qualiter ſuperius legitor, quod in poteſtatem portionis Fortonati demiſimus. omnia & in omnibus parte mea cultum adque incultum, movile vel* A *inmovile ſeoque ſemoventibus, omnia in integrum offero Deo & Sancti Petri, quem mihi heredem conſtitui tam movile quam inmovile ſeo ſemoventibus, quidquid havere viſi ſumus, vel adhuc conquirere potuerimus ab hac die firma ad ipſa ſancta vertute in integro poſſedeat, & umquam ullo tempore ad novis retragendum eſt ad alia Eccleſia aut ad alium Sacerdotem,* B *quod ad novis offertum eſt, niſi qui inivi Abbas fuerit, & quem voluerit ſecum havere, & ſi quis filiis vel nepotibus noſtris ſine cojuve Deo ſervire voluerit, & regulariter vivere, ipſi fruator in honore Domini; & ſi Abbas de hac luce migratus fueret, & dormieret cum patribus ſuis, quem Monaci ipſi elegerint de eo Monaſterio ipſo ſivi a-* C *veant Abba ordinatus, & ſi quis de novis quod ab ſe ſubſtragere volueret, vel proprio defendere, vacuus & enanis exinde exeat, & dona noſtra in integro Deo & Sancto Petro permaneat confermatam.*

Quam viro Cartulam dotalium ego Sicherad à XI. indignus Presbiter ex juſſione Domni Thaleſperiani venerabili D *Epiſcopo, vel ex rogatus Fortonati & Bonuald Presbiter hanc Cartula dotalium ſcripſi & perpetui temporibus permaneat.*

Actum in Civitatem Lucenſe ſub die, & Regnum, & Indictione ſupraſcripta feliciter.

Signum manus Fortonati viri religioſi benefactori & conſervatori.

Signum manus Bonualdus venerabili Presbitero, benefactori & conſervatori.

 Signum

Signum manus Benetatato filio ejus conſentientis.

Signum manus Rodauld V. D. filio ejus conſentientis.

Signum manus Baronte filio ejus conſentientis.

Signum manus Widicau V. D. teſtis.

Signum manus Wileradu V. D. teſtis.

Signum manus Benenato V. D. teſtis.

Signum manus Mauricioni V. D. teſtis.

Et poſt hanc completa Cartula rememoravimus particellula noſtra de Oliveto in Vaccule, ego Fortonato & Bonuald parte noſtra in integrum offerimus Do & beati Sancti Petri, quem novis heredem conſtituimus.

Ego Sicherado indignus Presbiter hanc Cartulam ex autentico fideliter exemplavi.

Vides heic preces porrectas ab hiſce Presbyteris *Domno Walperto Duci noſtro Civitatis noſtrae Lucenſis*. At haec evincere videntur, in una Lucenſi Civitate ejuſque agro concluſam fuiſſe Walperti hujus Ducis auctoritatem, neque majorem excogitandam in ceteris, quos ante Annum DCCC. Lucenſia monumenta exhibent. Si Walpertus Provinciam univerſam Ducis titulo rexiſſet, *Dux Tuſciae*, non autem *Dux Civitatis noſtrae Lucenſis* appellandus fuiſſet. Haec praeſentiens Franciſcus Maria Florentinius, emunctae naris Scriptor, utpote quem non latuit ejuſmodi Charta, eamque minime diſſimulavit in Monumentis Mathildis Comitiſſae Lib. 3. opinatus eſt, Walpertum, ceteroſque ſupra memoratos Duces *à Lucenſi Urbe, uti capite Tuſciae Provinciae, titulum Ducis aſſumſiſſe, non ſecus ac Dux Fori Julii ab Urbe ejus nominis dicebatur Dux Forojulienſis*, & nihilominus in integram Provinciam ſuam protendiſſe poteſtatem, quam titulo Marchionis regebant. Verùm palmaris inter hos Duces differentia interceſſit. Univerſae Provinciae nomen dederunt primariae Urbes *Beneventum*, *Spoletum*, *ac Forum Julii*; neque enim alia tunc appellatio in uſu erat: ac propterea qui *Ducem Forojulienſem* dicebat, continuo ſignificabat integrae *Provinciae Forojulienſi* Praefectum. Contra verò *Provinciam Tuſciam* Langobardis appellare ſemper in uſu fuit, & nunquam *Provinciam Lucenſem*: quare qui Praeſidem illius Provinciae ſignificare voluiſſet, *Ducem Tuſciae*, non *Ducem Civitatis Lucenſis*, appellaſſet, uti revera factum eſt, quum regimini unius Ducis tota Tuſciae Provincia Saeculo Nono commendari coepta eſt. Quamobrem reſtat, ut adhuc Walpertum, ejuſque Succeſſores ad Annum ſaltem DCCC. unius Lucenſis Urbis Duces, ſive Praeſides cenſeamus. Nam quod Florentinius nuper laudatus opinatur, Coſmus verò de Arena, & Pagius uti certum ſtatuunt, nempe Deſiderium *Tuſciae Ducem* Anno Chriſti DCCLVI. adlectum fuiſſe Regem Langobardorum, bonis tabulis caret. Immo Dandulus in Chronico pag. 142. Tom. XII. Rer. Italicarum de eo ſcribit: *Deſiderius itaque, qui Dux Iſtriae erat, auxilio Papae factus eſt Rex Longobardorum*. Accedit, quod jam ſupra innui, Paullum Diaconum in Hiſtoria Langobardica identidem commemoraſſe Duces Beneventi, Spoleti, ac Fori Julii, & ne unum quidem *Tuſciae Ducem* oblivioni eripuiſſe. Quare tantum de hiſce unis ſilentium, tanta verò cura de reliquis? Nunquid non & Tuſcia nobiliſſima Provincia fuit, & latiſſime protenſa ac illuſtris? Sane haec me eo vehementius ad opinandum impellunt, nondum uni Duci univerſam Tuſciae Provinciam tunc fuiſſe commiſſam, ſed qui-

quidem pluribus, qui more Comitum ſuam quiſque Civitatem regerent ac tuerentur. Denique ad hujuſmodi quaeſtionem abſolvendam opportuna mihi videntur, quae Hadrianus Papa habet in Epiſtola *60.* ad Carolum Magnum Francorum Regem apud Du-Cheſnium, Tom. III. Scriptor. Francic., ſcripta, ut conjecturae ſuadent, circiter Annum DCCLXXVI. Ibi enim mentionem facit Reginaldi, *qui nunc in Cluſina Civitate Dux eſſe videtur*. Ex iiſdem Literis deducitur, tunc eam Civitatem ſpectaſſe ad Tuſciam Langobardorum, ac propterea ad Carolum tunc Italiae Regem, ipſumque Reginaldum ex *Gaſtaldio Caſtri Felicitatis* creatum fuiſſe ab eodem Rege *Ducem Cluſinum*. Rurſus in Epiſtola 74. idem Pontifex conqueritur apud Carolum Regem de invaſione, *quam Gundibrandus Dux Civitatis Florentinae in Monaſterio Sancti Hilarii ingerit*. Evincunt haec, ſi probe penſentur, ante Annum DCCC. non unum, ſed plures *Duces* eodem tempore in Tuſcia fuiſſe, & Lucenſem Ducem nondum jus dixiſſe univerſae illi Provinciae. Deinde verò imperante Ludovico Pio, ut habetur in Francorum Annalibus ad Annum DCCCXXVIII. *Bonifacius II.* egregius *Comes* videtur latiori poteſtate uſus, & reliquis *Tuſciae Comitibus* praefuiſſe ac imperaſſe, quandoquidem iis ad ſe accitis contra Piratas Africae expeditionem ſuſcepit.

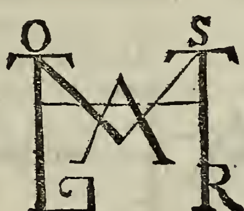
At certe extra dubitationis aleam poſitum eſt, *Adalbertum I.* ejus filium, atque hujus Succeſſores univerſam rexiſſe Tuſciam titulo *Ducis* atque *Marchionis*. Vide infra in Diſſertat. X. *de Minor. Juſtit. Miniſtr.* Placitum ab eo habitum Anno DCCCXLVII. ubi appellatur *Inluſtriſſimus Dux*. Dicitur etiam *Comes & Marchio* idem Adalbertus I. in tabulis à me productis Cap. XXII. pag. 210. Antiquitat. Eſtenſ. Quod ſi non his tantùm titulis Principes ii inſigniti nobis occurrunt in Chartis antiquis, ſed interdum etiam *Comitis*, uti jampridem monuit Florentinius in Vita Mathildis: non alia de cauſſa id factum opinari licet, niſi quia praeter totius Tuſciae Praefecturam, ii titulo *Comitis* uni Civitati praefuere, hoc eſt Lucenſi. Inter pergamenas Archiepiſcopii ejuſdem Urbis unam vidi ſcriptam *Anno Incarnationis DCCCXC. poſt ovito Karoli Imperatoris Anno Tertio* (nulla heic Regis facta mentio indicat, nondum in Tuſciam penetraſſe auctoritatem Berengarii I., aut Guidonis de Regno tunc concertantium) *VI. Kalendas Junias, Indictione octava*. Ibi Viventius Presbyter bona permutat cum Gerardo Lucenſi Epiſcopo. *Et Adalbertus Comes direxit Miſſos ſuos* (videlicet ad aeſtimandas terras). *Hi ſunt Roffridus Notarius & Schabinus &c.* Habes heic Adalbertum II. Tuſciae Marchionem *Comitis* appellatione tantummodo donatum. Ita in aliis Anni DCCCLXXIV. & Anni DCCCLV. ac DCCCL. Contra in Chartâ exaratâ *Berengarius gratiâ Dei Rex. Anno Regni ejus Deo propitio XIII. Duodecimo Kalendas Septembris, Indictione III.*, ideſt Anno DCCCC. Adalbertus Subdiaconus terras commutat cum Petro Epiſcopo Lucenſi, & ad eas viſitandas *Adalbertus Dux direxit Miſſos ſuos*. Idem legitur in altera Charta ſcripta *Anno XX. Ludovici Imperatoris, Sexto Idus Februarii, Indictioue III.*, ideſt Anno DCCCLXX. Ita quoque in Chartis Annorum DCCCLXIV. DCCCLXXIV. DCCCLXXXVI. In Charta verò autographa conſcripta, *Regnante Domno noſtro Berengarius, gratiâ Dei Imperator Auguſtus, Anno Im-*

perit ejus VI., *Nonas Decembris*, *Indi-*
ctione IX., ideſt Anno DCCCCXX.
haec verba occurrunt: *alio lato tenet*
terra, *quae quondam fuit Adalberti Mar-*
chioni. Dixi Anno DCCCCXX., quia
Indictionis Nonae ingreſſum ſumſi à
Kalendis Septembris ejuſdem Anni.
Verùm poſtquam exordium Imperii
Berengarii I. ex iis, quae adnotavi
in Diſſertat. LVI. *de Religion. Chri-*
ſtian. decurrere coepit die 24. Martii
Anni DCCCCXVI. reliquum eſt, ut
Sextus Annus Imperii illius exordium
ſumſerit eodem die ac menſe Anni
DCCCCXXI. ac propterea *Indictio No-*
na in Charta hac Annum tantummo-
do DCCCCXXI. implet, aut Char-
ta ipſa vitio aliquo laborat. Redeo
ad titulos *Ducis* & *Marchionis*, qui-
bus Tuſciae Praeſides olim frueban-
tur. Poſtremo hoc titulo quamquam
ii progrediente tempore frequentius
diſtinguerentur ac uterentur, attamen
ne primum quidem poſuere, aut o-
blivioni mandarunt. Bonifacius ma-
gnae Mathildae Comitiſſae pater, ſae-
pe *Dux* & *Marchio* inſcriptus reperi-
tur, & apud Florentinium in Monu-
ment. Mathild. Lib. 3. pag. 118. hiſce
verbis deſignatur Anno MXXXVIII.
Bonifatius divinâ miſeratione Tuſcorum
Dux & Marchio: quae ſatis produnt,
Tuſciam non minus *Ducatum*, quàm
Marchiam fuiſſe appellatam. Neque
revera ullus ibi amplius Dux erat
praeter illum, qui univerſae Provin-
ciae imperitabat; nam ſingulis Civi-
tatibus Praefecti tunc Titulo dumta-
xat *Comitum* donabantur. Ita in al-
A tera Charta, quam produxi ſupra Diſ-
ſertat. I. *de exter. gentib.* idem inſcri-
bitur: *Nos Bonefacius Marchio & Dux*
Tuſiae. Attamen poſt hactenus dicta
non diſſimulabo, quid in Diplomate
Ottonis III. Auguſti apud Canonicos
Lucenſes adſervato mihi occurrerit.
Scilicet ibi commemoratio fit *Ducis*
& Marchionis Lucenſis Civitatis. Illud
B autem non aliâ de cauſâ, ut ſupra
Florentinius conjiciebat, factum vi-
detur, niſi quia Lucenſis Civitas iis
temporibus fuit Sedes Marchionum
Tuſciae, & Provinciae caput, ſicuti
& ego jam animadverti Cap. XVII.
Antiquitat. Eſtenſ. Rurſus enim mo-
neo, in Charta Anni MCCXXIV.
(ſcribe MCXXIV.) quam Ughellius
C Tom. I. Ital. Sacr. in Epiſcop. Lu-
nenſib. protulit, atque ego à vitiis
praecedentibus expurgatam recudi,
nequaquam legendum eſſe *glorioſa Ci-*
vitas Luna, *ſuper univerſam Tuſciae Mar-*
chiam caput ab exordio conſtituta: ſed
quidem *glorioſa Civitas Luca*. Itaque
uti olim *Verona*, *Tarviſium*, *Spoletum*,
Ancona Marchiis nomen dedere, ita
D & *Luca* aliquando dediſſe potuit. Ne-
que tamen diſſimulandum, *Piſas* e-
tiam aliquando hoc honore inſignitas
fuiſſe, hoc eſt antea, ſcribente Liut-
prando Lib. 3. Cap. 4. Hiſtor. *Piſam*,
quae eſt Tuſciae Provinciae Caput. Nem-
pe Duces, ſeu Marchiones Tuſciae
in una potius quàm in altera Civi-
tate habitantes Ducali Sedi appella-
tionem Capitis conferebant. Nunc Di-
ploma nuper à me indicatum accipe.

Otto-

Ottonis III Auguſti Praeceptum, quo Canonicis Cathedralis Lucenſis omnia eorum bona confirmat, Anno 998.

IN nomine ſancte & individue Trinitatis. Otto divina favente clementia Romanorum Imperator Auguſtus. Quia decet Imperiali magnificentie loca ſancta ditare atque venerari, & omnibus Kriſtianis de animabus ſuis curam atque ſollicitudinem gerere: ideo dignum duximus modo in preſenti ſanctiſſimi Martini Epiſcopi locum Lucae Sanctum in aliquo locupletare, ut & ipſis, pro quibus donatum eſt ad refrigerium, & nobis ad remedium proficiat ſempiternum. Quapropter conſiderantes nos hoc, & in animo volventes, prece & amonitione fidelis noſtri War...... Capellani, confirmamus predicto Sancto loco, ſicuti olim Ugo, Lotharius, Avus, & Genitor noſter, *atque Preceſſores noſtri Reges, & Imperatores pro remedio animarum* Adelberti Marchionis, & Bertae Comitiſſae, *nec non & ſuarum, dederunt beato Martino Pontifici,* A *Eccleſieque ſue ſite Luce, ſuiſque fidelibus ibi pro tempore Deo famulantibus Sacerdotibus, Diaconibus, Subdiaconibus quoque, ceteriſque pro tempore ibidem ordinatis; videlicet Curtem unam, quam predicta Berta ſuo precio comparavit, & dicitur Maſſa Grauſi, conſiſtens in ipſo Comitatu Lucenſi, cum terris &c. Statuimus ut Epiſcopus loci nullam quo-* B *quam in tempore de praefatis Curtibus poteſtatem habeat, neque inde ſe intromittat, niſi ad Canonicorum auxilium & ſalvationem. Et ſi, quod abſit, à poteſtate eorum praefatas Curtes Epiſcopus loci, aut ullus invaſor tulerit, aut aliquid ſubtraxerit: tunc deveniant in* C *poteſtatem* Ducis & Marchionis Lucenſis Civitatis *tamdiu, donec talis Epiſcopus venerit, qui praefatas Curtes in jure & poteſtate Canonicorum eſſe permittat, &c.*

Signum Domni Ottonis *invictiſſimi Imperatoris Auguſti.*

Heribertus Cancellarius vice Petri Cumani Epiſcopi notavi.
Data Kalend. Septembris, Anno Dominicae Incarnationis DCCCCXCVIII. Indictione VI. Anno Tertii Ottonis Regni XV. Imperii verò III.
Actum in Caſtello Marlia juxta Lucam feliciter,

Pendet chordula ſericea rubea & flava ſine Bulla.

Aliqua mihi, dum haec deſcriberem, oborta dubitatio eſt, archetypum ne, an exemplum antiquiſſimum D pergamena illa exhiberet; ſed in ea ſententia confirmatus fui, archetypum eam dicendam eſſe, ex quo in Tabu-

Tabulario Capituli Canonicorum Patavii ſimile Diploma mihi occurrit, datum eodem Anno, atque in ipſo
A loco Lucenſis agri: quod & ipſum proferendum cenſui.

Otto III. Imperator omnia Privilegia & jura confirmat Urſoni Epiſcopo Patavino ejuſque Eccleſiae, Anno 998.

IN nomine ſanctae & individuae Trinitatis. Tercius Otto divina favente gratia Imperator Auguſtus. Si ſanctis & venerabilibus locis digna conferimus munera, aut collata à piis & religioſis viris Imperiali auctoritate confirmamus, ad ſtatum Imperii noſtri proficere credimus. Quapropter omnium Sanctae Dei Eccleſiae, noſtrorumque fidelium praeſentium & futurorum comperiat induſtria, qualiter pro Dei amore, noſtraeque remedio animae per hanc noſtri Praecepti paginam confirmamus & corroboramus Aeccleſiae Sanctae Dei Genitricis Mariae, & Sanctae Juſtinae, quae caput eſt Patavenſis Epiſcopii, cui praeeſſe videtur Urſo Epiſcopus, *noſterque fideliſſimus, omnia Precepta & mundiburdia à noſtris praedeceſſoribus Regibus vel Imperatoribus eidem Aeccleſiae conceſſa, om-*
B *neſque Plebes, Cortes, Abbatias, Senodochia ad prefatum Epiſcopium juſte & legitime pertinentia, & nominative Curtem Saccum nominatam cum placitis, diſtrictis, & omnibus, quae dici vel nominari poſſunt ad prefatam Curtem pertinentibus. Precipientes itaque noſtra Imperiali jubemus potentia, ut nullus Dux, Epiſcopus, Patriarcha, Abbas, Marchio,*
C *Comes, Vicecomes, nullaque noſtri Imperii magna parvaque perſona prefatam Sanctam Patavenſem Aeccleſiam, Rectoreſque ſuos de cunctis, que per Precepta vel mundiburdia juſte & legaliter jam dictae Aeccleſiae conceſſa vel confirmata ſunt, inquietare, moleſtare, vel diſveſtire ſine legali preſumat auctoritate. Si quis igitur hujus noſtri Precepti viola-*
D *tor extiterit &c.*

Signum Domni Ottonis *invictiſſimi Imperatoris Auguſti.*

Heribertus Cancellarius vice Petri Cumani Epiſcopi notavi.
Data X. Kalend. Septembris, Anno Dominicae Incarnationis DCCCCXCVIII. Indictione VI. Anno Tertii Ottonis, Regni XV. Imperii III.
Actum in Marlia juxta Lucam feliciter.

Tenuia quaedam veſtigia apparent Sigilli olim appenſi.

Quod ſolum in Lucenſi Diplomate animadvertendum eſt, etiam Kalendis Septembribus currit *Indictio*
E *Sexta*, quae immutari tunc ſolebat. Sed varius uſus Indictionum fuit, aut fortaſſe mihi dies excidit ante Kalen-

Kalendas illas adnotatus, uti in Patavino factum videas. Finem habuiſſe *titulum Ducalem* in Mathilda Bonifacii filia, ſuſpicatus eſt ſupra memoratus Florentinius, quum revera illius Succeſſores occurrant uno *Marchionis* titulo contenti. Inter alios *Welpho Sextus*, celeberrimus Princeps ex Eſtenſi Linea Brunſvicenſium Ducum, in ſuis Diplomatis Anni MCLX. hos praefert titulos: *Welfo Dei gratiâ Dux Spoleti*, *Marchio Tuſciae*, *Princeps Sardiniae*, *Dominus Domus Comitiſſae Matildis*. Sed animadvertendum eſt, *Philippum Suevum* poſtea Romanorum Regem, ſe ipſum inſcripſiſſe Anno MCXCV. *Ducem Tuſciae*, ut ex ejus Diplomate conſtat apud Margarinum in Bullar. Caſinenſ. Tom. 2. Conſtit. 218. Tandem quod ſingulare habuit Tuſciae Ducatus, ejus regimen interdum, ſive concedentibus, ſive tolerantibus Auguſtis, commiſſum fuit feminis, virilem tamen animum in pectore gerentibus. Ejuſmodi fuere *Beatrix* ſupra laudati Bonifacii Marchionis ac Ducis olim conjux, ejuſque filia generoſa mulier Comitiſſa *Mathildis*, quibus tum *Duciſſae*, tum *Comitiſſae* titulus in uſu fuit. Produnt hoc varia illarum monumenta, quorum unum heic inſerere placet, adſervatum Mutinae in Archivo ſacri Canonicorum Collegii.

Concordia inita inter Albertum de Bajoaria Nobilem Mutinenſem, & Eribertum Epiſcopum Mutinenſem de Canonica Civitatis Novae, coram Beatrice Comitiſſa & Duciſſa Tuſciae, Anno 1075.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris noſtri Jheſu Chriſti. Anno ab Incarnatione ejuſdem MLXXV. Sexto Idus Junii, Indictione Terciadecima. Manifeſta cauſa eſt michi Alberto filio quondam Alberti de Bajoaria, quod in preſentia Domne mee Beatricis Comitiſſe & Ducis, *ejuſque juſſu ac voluntate pactum donationis causâ eſt poſitum inter me &* Heribertum Epiſcopum Motinenſis Ecclesie, *ut ſi unquam in tempore agere aut cauſare vel moleſtare preſumpſero contra ſupraſcriptum Epiſcopum, vel ejus ſucceſſores, aut contra eorum Miſſum, ideſt nominative quandam Canonicam de Citanova, quam habere & detinere viſus fui à parte Motinenſis Ecclesie, omniaque ex omnibus quicquid mihi preſcripto Alberto pertinet de jam dicta Canonica, ſive per ſcriptum aut ſine ſcripto, ſive per Beneficium aut per quodvis ingenium; & ſi de meo dato aut facto exinde in aliam partem apparuerit, cui ego dediſſem aut feciſſem; vel ſi in antea ego vel mei heredes dederimus aut fecerimus jam dictam Canonicam; ſi hoc apparuerit & clarum factum fuerit: tunc componere promitto una cum meis heredibus viginti Libras Papienſium denariorum, medietatem Domne mee Beatrici vel ejus heredibus, ac medietatem ſupraſcripto Heriberto Epiſcopo vel ejus ſucceſſoribus. Et inſuper hoc pactum firmum & ſtabile permaneat, ſicut ſupra legitur, quia ſic inter nos convenit. Et nec michi liceat ammodo ullo tempore nolle quod ſemel volui; ſed quod hic à me ſemel factum vel conſcriptum eſt, ſub jurejurando inviolabiliter obſervare promitto cum ſtipulatione ſubnixa.*

Actum in Caſa Sancti Ceſarii feliciter.

Signum manus ſupraſcripti Alberti, qui hoc pactum, ut ſuperius legitur, fieri rogavit, & ei relectum eſt.

Signa manuum Bulgari de Nonantula, & Manfredi de Sorbaria, qui in his omnibus, ſicut ſuperius legitur, rogati ſunt teſtes.

Ego Bernardus manu mea ſubſcripſi.

Rotechildus Notarius Sacri Palatii ſcripſit, poſt traditum complevit & dedit.

A

B

Quae heic appellatur *Civitas Nova*, eadem eſt, cujus occurrit mentio in Teſtamento Caroli Magni Anno DCCCVI. apud Baluzium Tom. I. pag. 442. Capitular. Reg. Francor. Mutinenſis enim Populi pars quo tempore eorum Civitas à Graecis Bononiae atque in Exarchatu dominantibus identidem vexabatur, ſimulque à circumfluentibus fluviis exlegibus afflicta, paludibus circumquaque obſidebatur, lares tranſtulere ad locum paucis millibus paſſuum ab Urbe noſtra diſſitum ad Occidentem in Via Aemilia, quam *Claudiam* appellamus: ibique Civitate conſtructâ nomen loco indidere *Civitatis Novae*, quod adhuc durat ſub vocabulo *Cittanuova*. Hodie nihil aliud è tot aedificiis ſupereſt, niſi Templum Parochiale ſub Archipreſbyteri cura. De iſta Civitate multus erit mihi ſermo in Differt. XXI. *de antiquo Italiae ſtatu*. Ducibus hactenus commemoratis denique addendi ſunt *Venetiarum Duces*, antiquiſſimi & ipſi, quorum illud praecipuum decus eſt ad noſtros uſque dies ſuam continuaſſe ſeriem ordine non interrupto. Nam quamvis ne olim quidem ii pertinerent ad Regnum Italiae, in Italia tamen erant; ac praeterea digna in primis eſt inclyta illa, & à tot Saeculis glorioſa Reſpublica, quae veteres ſuos Principes habeat in omnium monumentis minime neglectos. Jam in Differt. II. *de Regn. Ital.* monui, Venetorum Duces Italicis Regibus nunquam paruiſſe; idque luculentius confirmari poteſt ex Diplomate conceſſo circiter Annum DCCCXL. à Lothario I. Auguſto Petro Venetiarum Duci, quod habes in Annalib. Venet. Andreae Danduli Tomo XII. Rer. Italicar. Ibi memoratur, Pax inita à Carolo Magno cum Imperatoribus Orientis, *quemadmodum temporibus Avi noſtri Caroli per decretum cum Graecis ſancitum poſſederunt*. Sed quid in ea Pace decretum eſt? Nos heic edocebit idem Dandulus Lib. 8. cap. 1. de ipſa illa Pace ſcribens: *Per hoc quippe Decretum Carolus approbans, quod cum Nicephoro actum fuerat, Novam Venetiam à ſe abdicavit, permittens Venetos amodo per totum Occidentale Imperium terras ſuas poſſidere, & illis immunitatibus gaudere, quibus ſub Graecorum univerſali Imperio gaudere ſoliti erant*. Simile, immo amplius Privilegium à Carolo Craſſo Auguſto retulit Johannes Venetiarum Dux Anno DCCCLXXXIII. quod nobis idem Dandulus ſervavit. Ac praeſertim mirere, quod ibi ſcriptum eſt, ſcilicet ut in quacumque parte Regni Italici invenirentur Veneti, ii adhuc Ditioni Ducis ſubjecti eſſent, atque ab ipſo puniendi: quae intelligenda reor de rebellibus ac fugitivis Venetis, quibus ne in terris quidem Italici Regni ſive Romani Imperii aſylum concedebatur. Vide pariter in eodem Chronico Diploma Ottonis III. datum Petro Venetiarum Duci Anno DCCCCXCII. Olim ergo extra fines Italici Regni, & immunes à ditione Regum Italicorum fuere Veneti: verùm an à Graecorum imperio, protectionis ſaltem jure penderent, diſputari

C

D

E

ſputari quidem poteſt, & negare impavide nemo poſſit. Non erat iis temporibus in Italico ſolo, regionibuſque conterminis gens ulla ſatis tam benignis uſa, quae inter potentiſſimos Reges pleniſſime Libertatem ſuam tueri poſſet aut auderet, ſervire neſcia. Hinc erant Langobardi, aut Franci Reges in omnem dilatandae potentiae occaſionem intenti; illinc Graeci Imperatores, qui portiones aliquot antiquae dominationis retinebant, & ad deperdita recuperanda quotidie inhiabant. Niſi Populus exiguus medius horum ab alterutrius imperio aliqua ex parte pependiſſet, brevi in eorum praedam & ſervitutem ceſſiſſet.

Et quidem Graeci, vel poſt occupatas à Langobardis pleraſque Italiae partes, Ravennam, Iſtriam, Delmatiam, aliaſque maritimas Urbes ad Adriaticum fretum diu tenuerunt; ſimulque aliquid juris retinuiſſe videntur in Inſulas, quae nunc ſplendidiſſimam Venetiarum Urbem aut efformant, aut circumcingunt. Refertur à Dandulo, Baronio, aliiſque Scriptoribus Epiſtola Gregorii II. Papae, ſcripta *Urſo Duci Venetiarum* Anno DCCXXVI. ubi poſtquam enarravit occupatam à Langobardis Ravennam, ei praecipit, ut totis viribus praeſidium ferat Exarcho, qui Venetias confugerat, ut in priſtinum ſtatum res Romani Imperii reſtituantur, & Ravenna recuperetur, ita exigente Auguſtorum ſervitio. Non alio titulo praeceptum hoc Venetorum Duci dediſſe cenſendus eſt Gregorius Papa, niſi quod Graecus Auguſtus, adhuc Romae Dominus, ei ſuas vices ad Romani Imperii tutelam commendaſſet. Per aliquod tempus deſiit Venetiis Magiſtratus *Ducum*, eorumque loco regimini praeficiebatur *Magiſter Militum*, qualis fuit

A Anno DCCXL. Julianus, de quo haec ſcribit Dandulus Lib. 7. Cap. 7. Chronici: *Hic ex munificentia Imperiali Hypatus, ideſt Conſul Imperialis, jam factus, hunc honorem promeruit obtinere*. Ita Deuſdedit paucos poſt annos *Imperialis Hypati honore fungebatur:* idemque narratur de Mauritio circiter Annum DCCLXVI. ac
B de aliis ſubſequentibus Venetiarum Ducibus. Titulus autem *Hypati* ſeu *Conſulis* à Graecis Imperatoribus conferebatur. Cujus rei illuſtre exemplum proſtat apud Franciſcum Sanſovinum Hiſtoricum Venetum Lib. 13. Venet. illuſtrat. quod Opus Venetiis excuſum eſt Anno 1604. Narrat ille, ſub oculis ſe habuiſſe Exa-
C men teſtium Anno DCCCIV. celebratum ab Izzone (fortaſſe Azzone) Cadolao & Ajone Comitibus & Miſſis in Iſtriam à Carolo Magno Auguſto, ad inquirendas extorſiones ibi factas à Johanne Duce illius Provinciae Rectore. *Ab antiquo tempore dum fuimus ſub poteſtate Graecorum Imperii* (ita ajunt Iſtrienſes, tunc ditioni
D Caroli Imperatoris adjecti) *habuerunt parentes noſtri conſuetudinem habendi actus Tribunati, Domeſticos, ſeu Vicarios, nec non Lociſervator* (lego *Lociſervatores*) *& per ipſos honores ambulabant ad communionem, & ſedebant in conſeſſu unuſquiſque pro ſuo honore. Et qui volebat meliorem honorem habere de Tribuno, ambulabat ad IMPE-*
E *RIUM* (hoc eſt ad Imperatorem Graecum) *qui illum ordinabat HYPATUM. Tunc ille, qui Imperialis erat Hypatus, in omni loco ſecundùm illum Magiſtratum Militum praecedebat*. Tacite haec Lectori dictitant, non aliunde quam à Palatio Conſtantinopolitano nomen *Imperialis Hypati*, auctoritatemque ejuſmodi Dignitati junctam, Ducibus etiam Venetis fuiſſe delatam. Atque

 illud

illud idem cofirmare videtur praelaudatus Andreas Dandulus Venetiarum Dux, quum in ſuo Chronico Lib. VII. Cap. 13. ſcribit: *Nicephorus Orientale Imperium ſuſcepit Anno Domini DCCCIII. Hic Nuntios Carolo miſit, & cum eo foedus iniit. In hoc foedere, ſeu decreto, nominatim firmatum eſt, quod VENETIAE Urbes, & maritimae DALMATIAE, quae in DEVOTIONE Imperii illibatae perſtiterunt, ab Imperio Occidentali nequaquam debeant moleſtari, invadi, vel minorari &c.* Suberat certe Graecis Auguſtis Delmatia: ergo & *Venetiae in devotione Imperii* fuiſſe videntur. Et reipſa ex bello, quod deinde Anno DCCCIX. & DCCCX. agitatum eſt inter Graecos & Pippinum Italiae Regem, quod in vetuſtis Francorum Annalibus deſcriptum habemus, deduci poteſt, Orientalium Imperatorum ditioni tunc aliquo ex pacto aut foedere obnoxias fuiſſe Veneticas Inſulas. Et potiſſimùm quum in iiſdem Annalibus tradatur ad Annum DCCCX. Carolum Magnum pacem pepigiſſe cum Graecis, in qua *Niciforo Venetiam reddidit*. Non certe hujus nominis Provinciam: ergo ejus nominis Urbem. Quae ſi vera ſunt, neminem jure merito pudeat aut toedeat noſtris temporibus, quod olim ſua Civitas ab eorum Principum jure aliquo ex titulo penderet, qui non ſolùm in univerſam Italiam, ſed in tot alias Europae ac Aſiae nobiliſſimas Provincias adeo magnifice ſunt dominati.

Ceterum, eodem Dandulo teſte, circiter ea tempora Nicetas Patricius, & Graecae Claſſi Praefectus, *Venetias accedens, Obelerio Duci Spatarii titulum ex Imperiali largitione gratioſe conceſſit*. Angelus quoque Venetiarum Dux, Obelerii ſucceſſor, ex
A duobus natis ſuis alterum Conſtantinopolim miſit, *qui ab Imperatore Leone honorem Hypati, ſeu Imperialis Conſulis, obtinuit*. Tradit idem Scriptor, circiter Annum DCCCXL. Venetias acceſſiſſe Theodoſium Patricium, qui *Imperiali nomine Petrum Ducem Spatarium Imperii conſtituit, & Venetos requiſivit, ut contra Saracenos apparatum*
B *bellicum mittere velociter procurarent*. Petrus iſte in Diplomate Lotharii I. Auguſti nuper memorato inſcribitur *Petrus Dux & Spatarius Venetorum*, hoc eſt, *Spatarius Imperii* ſuper Venetos. Anno pariter DCCCLXXX. *Urſus Dux Venetorum per Apocriſarios Baſilii Imperatoris Protoſpatarius effectus, magni ponderis campanas Impera-*
C *tori delegavit*. Idem de paucis aliis memoriae proditum videas, poſt quos nullum ſupereſt veſtigium, quo innoteſcat, num plena auctoritate fruerentur Veneti, & an amplius Duces ex jure Graecorum Caeſarum penderent. Saeculo Decimo (ut auctor eſt Petrus Damiani in Vita Sancti Romualdi Cap. 5.) Petrus Urſeolus Ve-
D netiarum Dux electus eſt, ſeditione commotâ in Vitalem Candianum. *Hoc igitur modo*, inquit ille, *Petrus Dalmatici Regni adeptus eſt Principatum*. Hinc habes, quanta eo tempore foret Venetorum, eorumque Ducis dignitas, atque Autocratia. Certe quum in dies decreſceret potentia ac virtus Orientalis Imperii, credi-
E bile eſt, Venetos ſenſim integram Libertatem ſibi antiquitus aſſeruiſſe. Attamen vel ſub Imperatoribus Graecis ampla ac illuſtris auctoritas fuit Venetorum Ducibus, idque ſimili de cauſsâ, qua Beneventani Principes à Regum Italicorum Aula nimis remoti latiori poteſtate ſunt dominati. Proinde quaecumque monumenta veterum Venetorum Ducum ſuperſunt, ſupre-

ſupremâ eos poteſtate functos indicant, ut quum exempli cauſsâ cum Imperatoribus ac Regibus Italiae de diſcernendis finibus Regni & Ducatus agebant: quam in rem exſtant Diplomata varia Auguſtorum & Regum, in queis nullum jus eorum in Duces Venetos deprehendis; Duces verò Principum more cum iis negotia pertractant. Erant iis ſuae claſſes; ac bellum ipſi indicebant, ſuâ, non alienâ, auctoritate uſi. *Palatii* quoque nomen, & *Camerae* iis fuit: quae Principatus ſupremi indicium praebent. Atque heic proferre volo ad ejuſdem inclytae Reipublicae gloriam Chartam Petri Hadrienſis Epiſcopi, quem Ughellius ignoravit. Inter illum, atque Ottonem Urſeolum Ducem Venetiarum bellicae turbae intercesserant, quarum meminit Andreas Dandulus in Chronico à me edito, Tomo XII. pag. 236. Rer. Italicar. hiſce verbis: *Septimo Ducis Anno Hadrienſes, qui Venetorum fines invaſerant apud Lauretum, ſui reatus poenam à Venetis hoſtiliter exeuntibus debite receperunt. Unde Petrus Epiſcopus cum Primatibus loci ad Ducem venire coacti, veniam habuerunt, promittentes amodo non praeſumere, vel attentare ſimilia.* En ipſam Chartam, nobis in adverſariis ſuis ſervatam à Peregrino Priſciano Ferrarienſi.

Petri Hadrienſis Epiſcopi promiſſio facta Ottoni Urſeolo Venetiarum Duci de non laedendo in poſterum Caſtello Laureti, nunc *Loreo*, Anno 1017.

I*N nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti. Anno Deo propitio Pontificatus* Domini Benedicti ſummi Pontificis *& univerſalis Papae in Apoſtolica ſacratiſſima beati Petri Apoſtoli Domini Sede Quinto; ſicque imperante* Domino Enrico *à Deo coronato magno* Imperatore *in Italia Anno verò Tertio, die VII. Menſis Junii, Indictione XV. in Palatio Ducatus Venetiae. Spondeo atque promittò ego* Petrus *ſacrae* Adrienſis Eccleſiae Epiſcopus, *una cum Advocatore meo Johanne, atque noſtris cunctis fidelibus tam Canonicis quàm Laicis, tibi* Domino Ottoni *glorioſo* Duci Veneticorum ac Dalmaticorum; *ut amodo in antea omnibus diebus vitae meae Caſtellum, quod ſitum eſt apud Lauretum, nec dolo, nec temerario auſu incurſare, neque incendere, neque depredari preſumam, neque ullum hominem in eo habitantem depredari intra ditionem vel dominium veſtri Ducatus, quod ad preſens tenere vel dominari videmini: neque per me, neque per aliquam ſummiſſam perſonam, vel per illos, quibus reſiſtere vel contradicere valeo. De depredationibus verò, quae hactenus mihi, meiſque hominibus factae ſunt, promitto, me nunquam aliquam vindictam ſumpturum, neque aliquam querimoniam facturum, nec ante Principem, nec ante aliquam perſonam hominum: quoniam de omnibus depredationibus ſupraſcriptis finem fecimus, & cunctam tranſactae predae querimoniam definivimus. Quod ſi contra omnia hec, quae premiſimus, ire tentavero vel contra hanc ſponſionis Chartulam aliquid agere preſumpſero, componere vobis promitto auri cocti Libras quinquaginta: & ſolutâ penâ maneat hec ſponſionis Chartula in ſua firmitate.*

Ego Petrus *Dei gratia* Epiſcopus *ſacrae* Adrienſis Eccleſiae *in hac ſponſione, ut ſupra legitur, manu propria ſubſcripſi.*

✠ *Signum*

✠ *Signum manus Donati Presbiteri.* A
✠ *Signum manus Victi Clerici.*
Anaſtaſius Conſul interfui & ſubſcripſi in hac ſponſione.
Theobaldus Longus in hac ſponſione interfui & ſubſcripſi.
Crimoaldus in hac ſponſione interfui & ſubſcripſi.
Johannes filius Gerardi in hac ſponſione interfui & ſubſcripſi. B
✠ *Signum manus Arnulfi teſtis ad omnia, que leguntur ſupra.*

Ego Maraldus interfui & ſubſcripſi.
✠ *Signum manus Marini Diaconi.*
✠ *Signum manus Maurici Clerici.*
Ego Johannes Dei nunc Tabellio Ravennas, hanc ſponſionem ſcripſi, & poſt tertium ſupraſcriptorum manus complevi & abſolvi.

Hiſce additum volo Diploma Dominici Sylvii Ducis Veneti, quod in Hiſtoria Veneta MSta exſiſtente in Bibliotheca Eſtenſi legitur.

Dominici Sylvii, Venetiarum & Dalmatiae Ducis Diploma, quo multa jura & bona confirmat Dominico Patriarchae Gradenſi, Anno 1074.

IN *nomine Domini Dei eterni. Anno ab Incarnatione Domini noſtri Jeſu Chriſti MLXXIV. Menſe Septembre, Indictione XIII. Rivoalto. Dum in Dei & Chriſti nomine quadam die reſideremus in Palatio noſtro nos quidem* Dominicus Sylvius per miſericordiam Dei Venetie & Dalmatie Dux, *una cum Epiſcopis, Abbatibus, Judicibus, & maxima parte noſtrorum fidelium, inter cetera, que ad provectum noſtre patrie pertinebant, pertractare cepimus de noſtro Gradenſi Patriarchatu, qui noſtrarum omnium Eccleſiarum & totius Venetie caput eſt, de hoc videlicet, quod Preceſſor noſter bone memorie Dominicus Contarenus Dux laudatione Epiſcoporum, Abbatum, Judicum, ceterorumque complurium bonorum hominum ſtatuit . . . . perpetuo ſancte Gradenſi noſtre Patriarchali Eccleſie. In primis itaque totam Terram noſtri Ducatus, que dicitur Villa, poſita in Civitate Nova; & centum amphoras vini, quas Caprenſes de Comitatu Hyſtrie ex antiqua conſuetudine omni anno perſolvere debent* noſtro Palatio: *& centum* C *Libras noſtrorum Denariorum, que fuerunt* de Camera Sancti Marci; *& alias ducentas Libras Denariorum, que fuerunt de Roga; & iſte trecente Libre ad lucrum eſſe debent, Capetanea ſemper ſalva. Et inſuper alias Libras Denariorum centum ſexaginta de Roga Magiſtratus...... De Olivolenſi etiam Epiſcopatu Libras Denariorum viginti.* D *De Torcellenſi Epiſcopatu Libras Denariorum viginti. De Methamaucenſi Epiſcopatu dimidiam Piſcariam, que eſt poſita in loco, qui dicitur Faviraga, & inſuper modios frumenti quinque. De Epiſcopatu Equilenſi modios de frumento ſeptem. De Epiſcopatu Civitatis Nove ſex dies de terra araturia, ubi ſunt vinee in loco, qui dicitur Mugla. De* E *Epiſcopatu Caprulenſi fundamentum Salinarum ſecundum firmamentum chartule, quam ipſe Bonus Epiſcopus fecit noſtro Patriarchatui. De Monaſterio Sancte Trinitatis de Brutulo modios frumenti duodecim. De Monaſterio Sancti Hilarii Libras Denariorum viginti quinque. De Monaſterio Sancti Georgii Libras Denariorum decem. De Monaſterio Sancti Feli-*

A *Felicis de Amianis modios frumenti ſex. Hec omnia predicti Epiſcopatus & Abbatie in Kalendis Septembris perſolvere debent noſtro Patriarchatui per ſingulos annos. Sed tempore predicti preceſſoris noſtri Ducis ſecundùm ſuperius dictam conſtitutionem & confirmationem & conlaudationem impediente negligentia chartula minime completa eſt. Et quia no-* B *bis Reipublice Rectoribus neceſſario competit, ſic rerum dubiarum implicitam expedire controverſiam, ſic earum, que determinate ſunt diutius duraturam ſtilo efficere memoriam, ne de oblivione dato negotio ſuboriantur aliquo modo ſcandala in poſterum. Igitur nos predictus* Dominicus Sylvius per gratiam Dei Venetie & Dalmatie Dux, *conſenſu & conlaudatione omnium Epiſcoporum no-* C *ſtre patrie, ideſt Henrico Olivolenſi, Urſone Torcellenſi, Henrico Methamaucenſi, Bono Caprulenſi, Petro Civitatis Nove, Stephano Equilenſi, Abbatum etiam, ideſt Dominico Brutulenſi, Martino Sancti Hilarii, Juſto Sancti Georgii, Johanne Sancti Felicis, quorum omnium nomina propriis manibus ſubſcripta ſunt, ſimul quoque noſtris mani-* D *bus ſubſcripta ſunt, ſimul quoque noſtris Judicibus, & pluribus aliis noſtris fidelibus conlaudantibus, ſtatuimus & confirmamus ſancte noſtre Gradenſi Patriarchali Eccleſie, & vobis* Domno Dominico Patriarche, *& veſtris ſucceſſoribus, perpetuo habendi omnia, que ſuperius dicta ſunt, tam de noſtro Ducatu quam de Epiſcopatibus quam etiam* E *de Abbatiis; ita ut neque nos, neque noſtri Succeſſores unquam in tempore contra hanc noſtre conſtitutionis, & conlaudationis atque confirmationis chartam ire debeamus. Quicumque etiam ex omnibus nobis predictis Epiſcopis vel Abbatibus contra hanc noſtre conſtitutionis & conlaudationis atque confirmationis chartam ire temptaverint, & fuerit clarefactum, componere promittimus cum noſtris ſucceſſoribus predicto noſtro Patriarchatui, & vobis veſtriſque ſucceſſoribus, auri Libras quinque. Et hec conſtitutionis & confirmationis & conlaudationis chartula maneat in ſua firmitate, quam ſcribere rogavimus Dominicum Clericum, Saturninum Notarium, & Eccleſie Sancti Caſſiani Plebanum.*

Ego Dominicus Sylvius Dei gratiâ Dux conſenſi, & manu mea ſubſcripſi.

Ego Heinricus Dei gratiâ Caſtellanus Epiſcopus ſubſcripſi.

Ego Urſo Dei gratiâ Epiſcopus Torcellanus manu mea ſubſcripſi.

Ego Einricus Epiſcopus Methamaucenſis ſubſcripſi.

Ego Petrus Dei gratiâ Sancte Nove Civitatis Eccleſie Epiſcopus ſubſcripſi.

Ego Stephanus Dei gratiâ Sancte Equilenſis Eccleſie Epiſcopus ſubſcripſi.

Ego Martinus graciâ Dei Abbas Sanctorum Hilarii & Benedicti ſubſcripſi.

Ego Juſtus Dei gratiâ Abbas Sancti Georgii manu mea ſubſcripſi.

Ego Johannes divino munere Abbas manu mea ſubſcripſi.

Ego Dominicus Abbas manu mea ſubſcripſi.

Ego Petrus Urſiulo manu mea ſubſcripſi.

Signum manus Dominici Mauri Judicis, qui hoc rogavit.

Ego Johannes Gradonico manu mea ſubſcripſi.

Ego Baſilius Juſto manu mea ſubſcripſi.

Signum manus Stephani Sylvii, qui hoc rogavit.

Ego Dominicus Urſiolo manu mea ſubſcripſi.

Ego Petrus Delfino manu mea ſubſcripſi.

Ego Facio Dono manu mea ſubſcripſi.

Ego .... Gradonicus manu mea ſubſcripſi.

Ego Petrus .... manu mea ſubſcripſi.

Ego Dominicus Emiliano manu mea ſubſcripſi.

Signum

Signum manus Joannis Fuſcari, qui hoc rogavit.

Ego Dominicus Mauroceni manu mea ſubſcripſi.

Ego Mauritius Florentio Mauroceni manu mea ſubſcripſi.

Ego Johannes Mauroceni manu mea ſubſcripſi.

Ego Dominicus Sbornaro manu mea ſubſcripſi.

Ego Johannes Magnus manu mea ſubſcripſi.

Ego Dominicus Caputincollo manu mea ſubſcripſi.

Ego Petrus Michaël manu mea ſubſcripſi.

Ego Andreas Michaël manu mea ſubſcripſi.

Ego Johannes Badoario manu mea ſubſcripſi.

Ego Dominicus Pantaleo manu mea ſubſcripſi.

Ego Urſus Badoario manu mea ſubſcripſi.

Ego Petrus Vivardo manu mea ſubſcripſi.

Ego Vitalis Polani & laudo, & manu mea ſubſcripſi.

Ego Petrus Andreardi manu mea ſubſcripſi.

Ego Johannes Pantaleo manu mea ſubſcripſi.

Signum manus Boni Michaëlis, qui hoc rogavit.

Ego Johannes Superantius manu mea ſubſcripſi.

Ego Conſtantino Faleri manu mea ſubſcripſi.

Petrus Urſoyolus Judex.

Dominicus Maurus Judex.

Johannes Gradonicus Judex.

Bonfiliolus Juſtus Judex.

Stephanus Sylvius.

A *Ego Dominicus Clericus & Notarius complevi & roboravi.*

Viden, ut ille *per miſericordiam Dei* ſe inſcribit *Venetiarum & Dalmatiae Ducem?* Ergo tunc idem Principatus à nullo ſupremo Principe pendebat. Ac propterea quum Anno MCXVI. Venetiis eſſet Henricus inter Imperatores Quartus, ibique Poclama pro B Sanctimonialibus Sancti Zachariae daret, quod à me editum fuit Cap. XXIX. pag. 283. Antiquitat. Eſtenſ. Notarius ſcripſit, id factum *in Regno Veneciarum in Palatio Ducis*. Antiquis verò Saeculis, quamquam Veneto Populo fortaſſe jus aliquod in regimine politico ſervaretur, nihilominus in uno eorum Duce conſiſtebat non C Titulus ſolùm, ſed etiam jus omne Principatus. At progrediente tempore in Ariſtocratiam ac Rempublicam illic deventum eſt, atque tam ſapienter temperata fuit regiminis forma, ut Ducis quidem Dignitas, praegrandem honorificentiam praeferens, adhuc perduret; ſed imperii poteſtas ſit penes Optimates.

D Coronidem huic argumento addere placet, aliqua inſerendo de antiquis *Sardiniae* Principibus, quos nempe Ducibus ſimiles, aut potius Regibus, appellare poſſumus. Jam conſtat, Inſulam eam titulo Regio collatam à Friderico II. Imperatore poſt Annum MCCXL. *Henrico*, qui & *Entius* appellatus eſt, filio ſuo, qui deinde dies E ſuos clauſit in carcere Bononienſi. Sed monendi ſunt Lectores, longe antea illuc invectam fuiſſe Dignitatem Regalem. Cujus rei teſtem dabo Chartam non uno nomine magni aeſtimandam, quam mihi ſuppeditavit celeberrimum Caſinenſe Coenobium.

Diplo-

Diploma Gonnarii Turritani in Sardinia Regis, quo Caſinenſi Monaſterio confirmat omnia ejus jura ac bona in Regno ſuo ſita, Anno 1147.

IN nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti. Anno ab Incarnatione ejus MCXLVII. Indictione X. Octavo Kalendas Julii. Si injuſta & vana poſtulantibus nullus omnino juſtus & firmus eſt tribuendus effectus: juſtae & religioſae poſtulationi, & maxime Dei cultorum & locorum venerabilium, manus eſt aperienda charitatis & pietatis. Quapropter ego Gonnarius divina diſpenſatione Turritanorum Rex & Dominus, *Viceſimo Anno Regni noſtri, Jeroſolimam pergens ad loca ſancta viſenda, ad limina Sanctiſſimi Patris Benedicti declinare decrevimus; atque petitionibus Reverendiſſimi Donni Raynaldi Dei gratiâ Cardinalis, & Caſinenſis Abbatis, & Fratrum, quos ibi congregatos reperimus, quorum converſationibus valde placuit, aſſenſum praebuimus. Quibus etiam vinculo ſocietatis, amore & reverentia Beati Patris Benedicti, & ipſius loci, quam perſpeximus, religione nos aſtrinximus; & ea, quae à Praedeceſſoribus noſtris, & Conſanguineis, vel à quibuſcumque in Inſula Sardinia ſub Regno noſtro Turritano Caſinenſi Cenobio quoquo modo data, ſeu danda ſunt, quantum in nobis eſt, in perpetuum tenenda & poſſidenda confirmamus. Scilicet Sanctae Mariae de Thergo Eccleſiam, Sancti Petri de Galſubi, Sancti Nicolai de Solio, Sancti Petri de Murchi, Sancti Michaëlis de Fernugio, cum omnibus pertinentiis eorum, & Eccleſiis eis conceſſis: cum ſervis & ancillis, terris & vineis, cultis, & incultis, ſylvis & paſcuis, planiciis, montibus & vallibus, molendinis, aquis, aquarumque decurſibus. Quicquid praeterea* A *glorioſae memoriae Atavus meus Baraſo Rex, & Marianus Avus noſter, Conſtantinus etiam Genitor noſter, & Marchuſa Regina Uxor ejus, & Conſanguinei noſtri cum filiis & filiabus, & Comita cum Uxore ſua Muſcundola, & Marianus cum Uxore ſua Juſta, Pera filia Gonnarii, Conſtantinus de Carvia cum Uxore ſua Jorgia, Foratus de Gentil* B *cum Uxore ſua Suſanna, nec non & alii quique fideles, qui in eodem Caſinenſi Cenobio dederunt, abſque omni moleſtatione, dilaceratione, & conditione, firma & illibata perpetuo manere volumus. Amen, amen, amen. Fiat, fiat, fiat. Et ſi quis iſta Carta deſtruere aut exterminare eam voluerit, iſte ... & Deus nomen ſuum de libro vitae, & carnes* C *ſuas diſrumpat volatilibus Celi & beſtiis terrae; & mittat in illis Dominus mortem Papellae: & deleatur de iſto Seculo citius; & habeat maledictionem de Deo Patre omnipotente, & de Sancta Maria Matre Domini noſtri Jeſu Chriſti, & de Beato Michaëli Archangelo, & quatuor Evangeliſtas * Marccus, Mathaeus, Lucas, & Johannes, & de* D *duodecim Apoſtolis, & de ſexdecim Prophetis, & vigintiquatuor Seniores, & de trecentos & octo Patres Sanctos, qui Canones diſpoſuerunt in Nicea Civitate, & de novem Ordines Angelorum, & omes Sanctos & Sanctas Dei. Amen, amen, amen. Fiat, fiat, fiat. Et ſi quis iſta Carta audire voluerit, & noſtras Ordinationes placuerit, & dixerit,* E *quia bene eſt, habeat benedictionem de Deo Patre omnipotente &c. Amen &c. Fiat &c. Et ſunt Deus omnipotens teſtes primus, deinde ego Judex Gunnari,*

qui hanc Cartam fieri precepi, & Domnus Joannes Surrentinus Epiſcopus, *& Domnus Robertus ejuſdem Regis Curiae Magiſter, & Sigiſmundus filius Bulli, & Comita de Toris nepos ejuſdem, & Torchetori de Sera.*

„ Hoc totum confirmatum eſt in ſupraſcripta Eccleſia Caſinenſi, praeſente, & praecipiente praedicto Domino Rege Gonnario, & Domno Johanne Epiſcopo Sorentino, & Magiſtro Roberto, & aliis ſupradictis, in praeſentia Domni Raynaldi Caſinenſis Abbatis & Cardinalis, & ante praeſentiam Domni Mazzulini praefatae Eccleſie Advocati. Quod ego Joannes Diaconus & Curiae Notarius ex praecepto ſupradicti Domini Gunnarii Turritani Regis ſcripſi, praeſentibus his ad hoc teſtibus vocatis, ſcilicet Bernardo de Sancta Rufina, Murino de Arpino, Ruberto filio de Albaneto ..... majore, Raynaldo filio Johannis de Majo. Scriptum in Menſe & Indictione ſupraſcripta.

Ego Gonnarius Judex Turritanus in domu beati Benedicti libenter ſubſcripſi.

✠ *Ego qui ſupra Joannes Surrentinus Epiſcopus ſignum Crucis feci & interfui.*

Signum manu ſupranominati Magiſtri Roberti Turrenenſis ſubſcriptum.

Ego Comita de Thori manu mea ſubſcripſi.

Ego Torquetore de Serra hoc decens ſignum manu mea feci.

Ego Sigiſmundino filio Bollo ſubſcripſi.

Floruit revera Anno MCXLVII. Raynaldus S. R. E. Cardinalis, & Abbas Montis Caſini. Ex hac vero Charta diſcimus, ne in iſto quidem *Gonnario* exordium habuiſſe *Sardiniae* A *Regum* nomen. Nempe ille confirmat donationes, quas eidem Caſinenſi Monaſterio fecerant *Atavus meus Baraſo Rex, & Marianus Avus noſter, & Conſtantinus Genitor noſter, & Marchuſa Regina uxor ejus*. Si vel Atavus Gonnarii Regio titulo illuſtris fuit, ergo jam ante annos centum Sardiniam habuiſſe Reges ſuos agnoſcimus. Et alia quidem monumenta B ad Sardiniam ejuſque Principes in Differt. XXXII. *de Origin. Linguae Italic.* producam; ſed nunc omittendum non eſt, illic uno tempore non unum Regem olim leges dediſſe, atque hujuſmodi Principes *Judices* etiam fuiſſe appellatos. In hac eadem Charta, ut vides, idem *Gonnarius* aeque inſcribitur *Judex Turritanus*, & C *Turritanorum Rex*. Nam poſtquam circiter Annum MXVII. contigit, ut felicibus Chriſtianorum armis Sardinia è Saracenorum manibus recepta fuerit, operâ potiſſimum ac virtute Piſanorum, diviſa eſt ea Inſula in quatuor Dynaſtias, quarum ſingulis praefectus eſt *Judex*, atque exinde D eorum ditiones *Judicata* coeptae ſunt appellari. Primum ex hiſce Judicatis fuit *Calaris*, cui Anno MLXXX. dominabatur Orzoccus. Eſt illius mentio in Lib. 8. Epiſtolarum Gregorii VII. Papae, ex queis Decima ſcripta eſt *glorioſo Judici Calaritano Orzocco*. Alterum fuit *Arborea*, nunc *Oriſtagni*, ſpectans Anno MCLXV. ad *Baraſo*-E *nem Judicem*, qui eodem Anno à Friderico I. Imperatore Ticini Regio Titulo & Coronâ donatus fuit. Audi Acerbum Morenam Hiſtoricum ejus temporis aequalem, qui in Hiſtor. Laudenſ. pag. 1126. Tomi VI. Rer. Italicar. haec habet: *Eâ tempeſtate quidam Judex de Sardinia de Civitate Erborea* (ideſt Arborea) *maxime opulentus, ad majorem Dignitatem pro-*

provehi deſiderans, ab Imperatore coepit implorare, ut Regio ſolio decoraretur. Tamdem Principum, ac non modicae pecuniae interventu, pro poſſe licèt reſiſterent ac rogarent Populi, ne illum Regem conſtitueret, die Lunae tertiâ menſis Auguſti ipſum Imperator Regem Sardiniae inſtituit, promittentem & jurantem Imperatori fidelitatem. Latius digeſta haec habes in Annalib. Genuenſ. & in Chronico Piſano, editis in eodem Tomo VI. Rerum Italicar. ubi referuntur diſſidia non pauca, quae inter Baraſonem hunc umbratilem Regem, ceteroſque Sardiniae Judices, pariterque inter Genuenſes, atque Piſanos illius cauſsâ interceſſere. Tertio Judicato *Gallurae* nomen fuit, de quo itidem mentio occurrit in memorato Chronico Piſano. Dynaſtiae hujus Judices diu floruere, donec circiter Annum MCCXCVIII. è vivis ſublatus eſt, nullâ relictâ prole, *Ugolinus Gallurae Judex*, Maritus *Beatricis Eſtenſis*, quae poſt ejus fata iterum nupſit Galeatio Vicecomiti Matthaei Magni filio, Mediolanenſium deinde Principi. Dantes Aldigerius celebris illius aevi Poëta Etruſcus, honorifice meminit Ugolini hujus, quem *Ninum* appellat, Cap. VIII. Purgatorii, dum eum de Beatrice antea Conjuge ſua ita loquentem facit:

Non le farà sì bella ſepoltura
La Vipera, che i Milaneſi accampa,
Come avria fatto il Gallo di Gallura.

Tandem quartum Sardiniae Judicatum *Turres* conſtituerunt, quod alio nomine *Logodoro* eſt appellatum, ſpectans ad *Gonnarium* ipſum, cujus Diploma ſupra attulimus. Veri autem ſimile eſt, aut hanc Sardiniae partem reliquis anteiiſſe in deferendo Regium titulum ſuis Judicibus, aut à Gonnarii *Atavo Baraſone* Rege ceteros etiam Judices deſcendiſſe, qui Inſulam poſtea inter ſe fuerint partiti. Et pauca haec de Sardinia ſufficiant, de qua ejuſque Judicibus plura adferam in nuper memorata Diſſert. XXXII. *de Origin. Linguae Italic.* Quod poſtremo animadvertas velim, antiqui Gothorum Reges, non Reges, ſed *Judices* appellari & ipſi maluerunt, quippe hoc nomine Athanaricum donant Ammianus Marcellinus Lib. 27. Hiſtor. ac Themiſtius in Orat. X.

Porro quum facta mihi ſupra fuerit mentio Ducum & Principum Beneventanorum, inter Italiae Principes diu eximiorum, quamquam eorum ſeriem multis pertractatam habeamus ab Hiſtoricis nonnullis, quorum Opuſcula Camillus Peregrinius evulgavit, atque ego rurſus edidi Part. I. Tomi II. Rer. Italicar. nihilo tamen ſecius tenebris ſubductum heic volo breve Chronicon, quod acceptum refero Nicolao Aloiſiae, amico viro, & antiquitatum medii aevi praecipue amantiſſimo. Deſcripſit ille Opuſculum hoc è pervetuſto Codice MSto Bibliothecae Vaticanae, Notaſque etiam addidit, quas ſimul Lector accipiet. Ita verò ille ad me ſcripſit: *Oblatus eſt mihi Codex membranaceus, qui olim in Bibliotheca τȣ μακαρίτȣ Cardinalis Sirleti adſervatus, illuſtriſſimo Annalium conditori Baronio perſpectus fuit. Ad Bibliothecam Vaticanam nunc pertinet, & Pſalterium Monaſtico more diſpoſitum, Sacramentarium, atque Antiphonarium, Ritualeque demum, ac Hymnarium complectitur, characteribus Langobardicis exarata. Huic, quem antiquiſſimum vocat eruditus Bartholomaeus Gavantus, praefixum eſt Chronicon, ab Anno DCCLXXXVIII. ad Annum uſque MCXIII.*

 dedu-

deductum, hoc eſt rerum in Beneventano Ducatu, ſive per Langobardorum Duces, ſive per Capuanos Principes, vel tamdem per Nortmannos geſtarum brevis narratio. Qui illum ex vetuſtis membranis conſarcinavit, San-Sophiani Aſceterii Monachus fuit, quum in ſacris Libris in Codice contentis nedum Sanctorum memoriae deprehendantur, quorum corpora in ejuſdem Monaſterii Baſilica ſervabantur, verùm inſuper memoratae Baſilicae ac Altarium dedicationis commemorationes legantur, queis aperte demonſtratur, ad Monachorum uſum conſcriptum fuiſſe Codicem nonniſi alicujus Aſcetae operâ. Equidem inſpectâ primâ Chronici paginâ Necrologium exiſtimavi, quippe qui Beneventanorum Principum emortualem annum ſignatum inibi perlegi, Monachorum interea conſuetudinem haud ignorans, Necrologium ſacris Libris, quibus in Choro utebantur, affigendi, ut ad Defunctorum, & praeſertim Benefactorum commemorationem faciendam, Martyrologio in Capitulo recitato, praeſto eſſet. At non ita: quinimmo etſi primorum Langobardorum Ducum emortualem tantummodo annum notaſſet, reliquorum tamen etiam geſta brevibus proſequitur, qui ſcilicet poſt medium Saeculum Chriſtianum Nonum Beneventano Ducatui imperarunt. Qua de cauſſa Opuſculum continuo deſcripſi, humanitate Illuſtriſſimi & Reverendiſſimi Domini Caroli Majellae, viri tibi apprime & univerſae Literariae Reipublicae notiſſimi, cujus bono natum eſſe omnes Eruditi fatentur. Deſcriptum itaque iterum cum autographo contuli, & perbrevibus denique notis illuſtratum ad te tranſmittere ſategi. Tu itaque, quem veluti Magiſtrum veneratus ſum, & venerari pergam, dum vixero, non exiguum donum, ſed animum mittentis pro tua humanitate metire.

Dabam Romae VI. Kalendas Martias MDCCXXIX.

BRE-

BREVE CHRONICON
MONASTERII BENEVENTANI
SANCTAE SOPHIAE
AUCTORE ANONYMO.
DE REBUS GESTIS
IN DUCATU BENEVENTANO,
Ab Anno Chriſti DCCLXXXVIII. uſque ad Annum MCXIII.

ADDITIS NOTIS

CL. VIRI NICOLAI ALOISIAE.

CHRONICON
MONASTERII BENEVENTANI.

Anni Domini.	Indictiones.	
DCCLXXXVIII.	X.	M*Enſe Auguſti, VII. Kalendas Septembris*, Θ. *Arechis Princeps & Dux Samnitum, atque Fundator* (a) *Sanctae Sophiae.*
DCCCVI.	XIII.	Θ. *Grimoaldus Princeps ſucceſſor Domni Arechis; & electus eſt Grimoaldus Theſaurarius Princeps in Benevento.*
DCCCXVIII.	XI.	*Electus eſt Sico Princeps in Benevento, de quo fama fuit* (b) *venenaſſe Grimoaldum Principem.*
DCCCXXXI.	IX.	Θ. *Sico* (c) *Princeps.*
DCCCXXXII.	X.	*Electus eſt Sycardus filius ejus in Benevento.*
DCCCXXXVIII.	I.	*Translatum* (d) *eſt Corpus Sancti Bartholomaei in Benevento.*
DCCCXXXIX.	II.	*Occiſus* (e) *eſt Sycardus Princeps, & electus eſt Radelchis; & eodem Anno dedicatum eſt Oratorium Sancti Bartholomaei.*

DCCCXLIX.

(*a*) Anno 774. circiter Monaſterium, Eccleſiamque, alterius ad inſtar Conſtantinopoli à Juſtiniano excitatae, *Sanctae Sophiae* nomine aedificaſſe videtur Arechis, ex Praecepto Donationis bonorum eidem conceſſorum, ab altero Chronographo San-Sophiano apud Ughellium Tom. 8. Ital. Sacr. in Append. pag. 34.

(*b*) Grimoaldum Theſaurarium, ſive Grimoalt Comitis Compſini inſidiis à Sicone morti proximum jugulatum fuiſſe, veteres Hiſtorici omnes fatentur; at venenum eidem à Sicone propinatum nemo. Quum ergo moribundum adhuc necatum hi ſcribant, fortè vel veneno hebetem interimere ſecurius voluere. Vide-ſis Erchempertum Tomo II. Rer. Italicar. pag. 283.

(*c*) Metachroniſmus. Ad Annum enim 833. Siconis emortualis annus protrahendus eſt. Atque Sicardi electio, patre adhuc vivente, qui eum Ducatus conſortem anno praeſignato effecerat, huic Anno illiganda eſt, etſi Anno 833. ſolus imperare coeperit, quum in ejus Diplomatibus & Praeceptis ab eo Anno Ducatus anni numerentur.

(*d*) Pagius ad inſequentem Annum ex Leone Oſtienſi, aliiſve monumentis, Tranſlationem hanc protrahit, & quidem exeuntem: nam cum tertio Praefecturae Baſtacii anno, qui exeunte Februario 837. ordinatus fuerat, eam copulat. Noſter porro hoc Anno. Anaſtaſius apud Pagium ad hunc uſque Annum Liparis fuiſſe ſacrum pignus, Annoque 839. Beneventum translatum fuiſſe dehinc ſubjungit.

(*e*) Quum annos ſex, & menſes decem ei tribuat poſt patris deceſſum Chronographus alter San-Sophianus, ſequitur, ut Anno 839. exeunte deceſſerit.

Anni Domini	Indictiones.	
DCCCXLIX.	XII.	*Obiit* (a) *Redelchis Princeps, & electus eſt Radelgarius filius ejus.*
DCCCLIV.	II.	*Obiit Radelgarius Princeps, & Adelgis frater ejus electus eſt filius Radelgarii Principis.*
DCCCLXI.	IX.	*Comprehenſum eſt* (b) *Varum ab Imperatore.*
DCCCLXVI.	XIV.	*Venit Ludowicus Rex, & pugnatum cum Sotane Rege Iſmaëlitarum, & vicit eum.*
DCCCLXXII.	V.	*Comprehenſus eſt* (c) *à Beneventanis Ludowicus Rex.*
DCCCLXXV.	VIII.	*Graeci ingreſſi ſunt* (d) *Varum.*
DCCCLXXVIII.	XI.	*Electus eſt Princeps Gayderis filius Radelchis, & occiſus eſt Adelchis Princeps frater ejus.*
DCCCLXXXI.	XIV.	*Ejectus eſt de Benevento Gayderis Princeps menſe Januario, & electus eſt Radelchis junior.*
DCCCLXXXV.	III.	*Radelchis junior expulſus eſt de Benevento, & electus eſt Alo Princeps.*
DCCCLXXXVIII.	VI.	*Perditio fuit facta in Varo per Graecos.*
DCCCXCI.	IX.	*Obiit Alo Princeps menſe Octobris, & electus eſt Urſus puer filius ejus.*
DCCCXCII.	X.	*Intravit Sybbaticius Stratigo cum Graecis in Benevento menſe Octobris, & in Sipontum de menſe Junii.*
DCCCXCV.	XIII.	*Expulſi ſunt* (e) *Graeci de Benevento per Guidonem Marchionem.*
DCCCXCVIII.	I.	*Radelchis Princeps junior recuperatus in Principem.*
DCCCXCIX.	II.	*Hungari in Italiam venerunt.*
DCCCC.	III.	*Beneventani ejecerunt* (f) *Radelchim Principem de Prin-*

(*a*) Quia Radelchim annis undecim & menſibus decem regnaſſe ex altero San-Sophiano Chronographo certum eſt, ſequitur duorum annorum metachroniſmo Anonymum noſtrum peccaſſe: quare ad Annum 851. ejus emortualis annus conſignandus eſt. Sicuti recte Radelgario quatuor annos tribuit, ita memoriâ lapſus, quum Adelgim, ſive ut infra rectius ſcribit, Radelchim filium Radelgarii ſcripſit, quem revera ejus fratrem, Radelchis porro filium, tum ipſe infra, tum veteres omnes fuiſſe tradunt.

(*b*) Non hoc Anno, ſed fere poſt decennium, hoc eſt Anno 871. id accidit. Ludovici adventum Anno 866. recte illigavit Chronographus noſter, proeliumque cum Saracenis in Apulia geſtum à Francis: quod quum feliciter noſtri geſſiſſent, inſequenti Anno Barum, ſive Barium obſidione cinxit Ludovicus, quae triennio ferme integro perduravit. Vide Erchempertum loco ſupra citat. n. 32.

(*c*) Ad Annum antecedentem revocandum eſt Ludovici infortunium. Nam quum Hadriano II. Papa adhuc ſuperſtite, qui Anno Chriſti 872. Januarii menſe currente deceſſit, vinculis mancipatum fuiſſe certum ſit, ſequitur, quod Anno 871. comprehenſus fuerit Ludovicus. Vide Annaliſtam Bertinianum Tomo II. Rer. Italicar. pag. 557. & Pagium ad hunc Annum.

(*d*) Vide praelaudatum Erchempertum num. 76. ibidemque Camillum Peregrinium. Porro ſub Alonis, ſeu Ajonis Principatu, qui ab Anno 875. exeunte imperare coepit, Graeci potiti ſunt Bari.

(*e*) Recte ad hunc Annum conſignatur Graecorum expulſio; nam Graeci Leone Oſtienſi Lib. 1. cap. 4. & Anonymo Salernitano teſtibus, nonniſi annis tribus & menſibus novem Beneventi dominati ſunt.

(*f*) Recte quidem: Atenolphus enim Capuano Principatu potitus eſt Sabbato poſt

Anni Domini.	Indictiones.	
		Principatu, & electus eſt Atenolfus cognatus ejus à Capua.
DCCCCII.	V.	*Tertio anno* (a) *Principatus Domini Atenolfi electus eſt Landulphus filius ejus. Iſte Landulphus fuit Patricius & Princeps.*
DCCCCXI.	XIV.	*Electus eſt Atenolphus Princeps*
DCCCCXII.	XV.	*Obiit Atenolphus Princeps.*
DCCCCXVI.	IV.	*Saraceni ejecti ſunt de .... & Gariliano.*
DCCCCXXI.	IX.	*Intravit Dominus Atenolphus in Sypontum.*
DCCCCXXII.	X.	*Intraverunt Hungari ſecundo in Italiam menſe Februario.*
DCCCCXXVI.	XIV.	*Michaël Rex Sclavorum comprehendit Sypontum.*
DCCCCXXXVIII.	XI.	*Sol obſcuratus eſt.*
DCCCCXLI.	XIV.	*Obiit* (b) *Atenolphus frater Domni Landulfi.*
DCCCCXLIII.	I.	*Obiit* (c) *Landulphus Antipater frater ejus.*
DCCCCXLVII.	V.	*Intraverunt tertio Hungari in Italiam.*
DCCCCLIV.	XII.	*Translatum* (d) *eſt Corpus Sancti Matthaei in Salernum.*

poſt Epiphaniam, quod in VII. Id. Januarii incidit, Literâ Dominicali A. Erchemperto teſte. Atqui nonniſi cum Anno 887. Indictione V. copulari poteſt haec ab laudato Hiſtorico chronologica nota. Quare quum ille annis tredecim Capuae imperarit, ut Johannes Archidiaconus in Chronic. Comit. Capuae Tomo II. Rer. Italicar. pag. 273. refert, ſequitur, ut primus annus ejus Principatus in Benevento illigandus ſit Anno 900. Corrigendus eſt tamen Anonymus Salernitanus qui part. 4. pag. 295. Tomi II. Rer. Italicar. initium anno LI. accidiſſe ſcribit, poſtquam nova Capua condita fuerit, quod Anno 856. contigit, quum ſtare non poſſint cum iis, quae antea tradidit, ſcilicet Guidonem Marchionem duobus annis, menſibus ſex, expulſis Graecis Beneventi regnaſſe: totidemque annis Radelchim; quorum Principatus anni ad invicem collati annos quinque integros reddunt. Hinc eo referente, Graecis Anno 895. depulſis, ſupereſt, ut additis quinque Guidonis nempe & Radelchis annis, Atenulphi initia contrahamus ad Annum 900. & loco *LI.* annorum *XLIV.* notam eidem Anonymo Salernitano apponamus.

(*a*) Diſſentit Chronographus alter San-Sophianus, qui annum unum integrum Atenulpho patri tribuit, quum ſcilicet ſolus regnarit, decem verò & menſes ſex cum filio. Verùm quum nonniſi Anno 900. exeunte Principatum Beneventanum obtinuerit tertiodecimo Capuani Principatus anno, qui cum eodem Anno 900. exeunte copulari debet, ſequitur, ut Anno 902. ejus Principatus tertio ineunte filium Collegam elegerit.

(*b*) Emortualem annum Atenolphi junioris primus hic noſter prodit Chronographus.

(*c*) Annis quadraginta quatuor regnaſſe in ſerie Comitum Capuae dicitur Landulphus apud Peregrinium, computatis annis, quibus ſimul cum patre Regno praefuit. Quare rectè ejus initia ad Annum 902. conſignantur à Chronographo noſtro: certamque ejus Regni annorum vel hinc periochem habemus, quam ex veteribus monumentis exoptabat ediſcere clariſs. vir Peregrinius. Antipatri nomen occurrit in ejus Charta in Chronico San-Sophiano apud Ughellium Tom. 8. Ital. Sacr. veter. editionis.

(*d*) Vide Oſtienſem in Chronico Lib. 5. cap. 2. & Chronicon Cavenſe Tomo VII. Rer. Italicar. Ejus memoriam Pridie Nonas Maji Caſinenſes recolebant, ut ex eorum Ordine apud clariſs. virum P. Martene de antiq. Monachor. Rit. Tom. 2. pag. 596. habetur. Quare hac die Anno 954. accidiſſe non immerito inde arguere licet.

Anni Domini.	Indiſtiones.	
DCCCCLVIII.	I.	*Electus eſt Landolphus Epiſcopus.*
DCCCCLX.	III.	*Obiit* (a) *Conſtantinus Imperator.*
DCCCCLXI.	IV.	*Obiit Landulphus Princeps, & electus eſt Landulphus germanus Pandulphi Principis.*
DCCCCLXIV.	VII.	*Obiit* (b) *Romano Imperator filius Conſtantini. Otto ſenior Rex Romam venit.*
DCCCCLXVII.	X.	*Septima die intrantis menſis Septembris venit* (c) *Papa Johannes in Beneventum.*
DCCCCLXVIII.	XI.	*Sol obſcuratus eſt decima die ſtante menſe Decembris. Obiit* (d) *Landolphus Princeps & electus eſt Pandulphus filius ejus.*
DCCCCLXX.	XIII.	*Papa Johannes* (e) *primum conſecravit Landulphum Archiepiſcopum Beneventanum.*
DCCCCLXXXIII.	XI.	*Electus eſt Alphanus Archiepiſcopus. Obiit Otto Rex Romae.*
DCCCCLXXXV.	XIII.	*Gregorius Papa conſecravit Alphanum Archiepiſcopum.*
DCCCCXC.	III.	*Octavo Kalendas Novembris factus eſt Terraemotus magnus in Benevento, pro quo ceciderunt multa aedificia, & plures homines mortui ſunt.*
DCCCCXCVIII.	XI.	*Otto Rex* (f) *venit Beneventum.*
MI.	XIV.	*Obiit Alphanus Archiepiſcopus.*
MII.	XV.	*Tertia die intrantis menſis Auguſti venerunt Saraceni in Beneventum, & nocte tranſierunt ad Capuam & ad Neapolim.*

(*a*) Conſtantini emortualis annus ad antecedentem 959. retrahendus eſt. Obiit enim eodem Anno, menſe Novembri, ut recte Pagius ſtatuit.

(*b*) Ad Annum antecedentem conſignanda eſt Romani Auguſti depoſitio: Ottonis verò Magni Romam adventus Anno 962. ſecundùm vulgarem Epocham eſt illigandus.

(*c*) De Johannis XIII. Papae in Beneventum appulſu nemo Veterum, quem ſciam, verbum fecit. Quod ex Oſtienſis Chronico certum apparet, Anno 965. Pagio emendante, Capuam is Pontifex venit. Verùm, ſi noſtro Chronographo fides, ſententia Baronii ſtabit, aſſerentis, bis Capuam appuliſſe Johannem, nempe Anno praeſignato; tum Anno 968.

(*d*) Septem annos & menſes ſex Landolpho Principi tribuit Anonymus San-Sophianus alter. Quare quum Anno 961. electus antea heic dicatur, ſequitur, eum reipſa hoc Anno deceſſiſſe, die XXVIII. Decembris, quum à V. Kalendas Julii Anni 961. alterius Landolphi emortuali regnare coepiſſe eum viderimus. Chronographus Cavenſis ejus mortem ad ſuperiorem annum revocat.

(*e*) In Concilio Romano Metroplitani Dignitas Beneventanae primùm acceſſit Eccleſiae, poſtquam jam Capuana eâ praerogativâ fuerat inſignita: quidquid perperam in Retractatione ſua dicat nuperus eruditus Criticus. Exſtat Tomo IX. Concilior. column. 1238. edition. Labbean. Epiſtola Johannis XIII. Papae, data Romae VII. Kalendas Junii, Indictione XII. Pontificatus Anno IV. Quare in antecedentem Annum protrahenda ſunt ea, quae ad hunc Annum Chronographus noſter conſignavit.

(*f*) Quum non ſemel Beneventum venerit Otto III. obſervante Pagio ad hunc annum num. XX. hoc tamen Anno veniſſe vel ex Leonis Oſtienſis Scholiaſte eruditiſſimo ediſcimus, qui Caſinum adventaſſe, Praeceptumque confirmationis bonorum eidem Archimonaſterio conceſſiſſe, datum VIII. Kalendas Junii, Anni 998. ex Regeſto n. 125. refert. Quare inde Beneventum uſque pervenit.

Anni Domini.	Indictiones.	
MIII.	I.	*Beneventani expulerunt Pandulphum Principem, & miſerunt vinctum uſque Surrentum.*
MV.	III.	*Reverſus eſt Pandulphus de exilio. Electus eſt Alphanus Archiepiſcopus.*
MX.	VIII.	*Fuit deſtructum Sepulcrum Domini.*
MXIV.	XII.	*Obiit Pandulphus Princeps menſe Auguſti.*
MXVII.	XV.	*Menſe Maii venerunt Normanni in Apulia, & in menſe Junio fecerunt bellum cum Graecis.*
MXVIII.	I.	*Apparuit Stella crinita.*
MXXV.	VIII.	*Obiit Henricus Rex.*
MXXIX.	XII.	*Inundaverunt aquae fluminis Caloris & Sabbati.*
MXXXIII.	I.	*Eclypſis Solis menſe Junio.*
MXXXIV.	II.	*Obiit Landulphus Princeps menſe Septembris. In die Sancti Petri Sol obſcuratus eſt.*
MXXXVIII.	VI.	*Menſe Junio venit Conradus Rex in Beneventum. Menſe Auguſto factus eſt Landulphus junior.* (ſubintelligendum Princeps.)
MXLIV.	XII.	*Fuit Terraemotus in Coena Domini horâ tertia menſe Aprilis.*
MXLV.	XIII.	*Obiit Alphanus Archiepiſcopus, & electus eſt Madelfridus.*
MXLVII.	XV.	*Venit* (a) *Henricus Rex filius Conradi ſuper Beneventum cum Papa Clemente. Et Leo Sanctus Papa excommunicavit eos.*
MXLVIII.	I.	*Fuit fames valida.*
MXLIX.	II.	*Menſe Aprili deſcendit Leo Papa in Apuliam ad Oratorium Sancti Angeli.*
MLI.	IV.	*Leo Papa miſit Legatos ſuos Beneventum, qui acceperunt* (b) *ſaccummattum à Beneventanis ad...*
MLIII.	VI.	*Deſcendit Leo Papa in Apuliam, ubi facto* (c) *bello cum Nortmannis, reverſus eſt Beneventum, ubi, poſtquam ordinavit Vderiſium Archiepiſcopum, reverſus eſt Romam, & obiit XIII. Kalendas Maji.*
MLIV.	VII.	*Obiit Leo Papa.*
MLV.	VIII.	*Tertiadecima die ſtante menſe Junio factus eſt magnus ſonus in Caelo, horâ Tertiâ.*

(*a*) Eadem Hermannus Contractus, & Wippo in Vita Conradi Lib. 2. cap. 4. tum Oſtienſis apud Pagium ad hunc Annum. Lapſus Librarii, Leonem pro Clemente excommunicatione Beneventanos perculiſſe ſcribentis. Porro illi Agnetem Auguſtam contumeliis affecerant. Ceterum Leo IX. Papa Anno nonniſi 1049. Clementi II. ſuffectus fuit, qui eos contra, teſte Oſtienſi, ab excommunicatione per Clementem deceſſorem ſuum lata abſolvit.

(*b*) Pro *ſaccummattum* fortaſſe ſcribendum *Scaccummattum*.

(*c*) Immeritò Oſtienſis proelium Normannicum conſignans à Pagio carpitur, quaſi unius anni anachroniſmo peccarit, & in ſubſequentem illud protraxerit, quum apertis verbis Epocham ſignet Cap. 77. dicens: *Poſthac adjunctis ſibi fere cunctis partium iſtarum Militibus, Apuliam cum Normannis dimicaturus perrexit Anno Domini MLIII.*

Anni Domini.	Indictiones.	
MLVIII.	XI.	*Factus eſt Pandolphus Monachus in Sancta Sophia.*
MLXI.	XIV.	*Menſe Februario obſedit Nicolaus Papa* (a) *Alipergum, & ſequenti menſe Julio obiit.*
MLXII.	XV.	*Alexander Papa* (b) *ordinatus eſt. Et Riccardus Princeps cepit Capuam.*
MLXIII.	I.	*Tertio Nonas Octobris fuerunt grandines magnae ſicut ova poſt coenam.*
MLXV.	III.	*Cecidit reſina* (c) *nimia de menſe Novembris.*
MLXVI.	IV.	*Sextodecimo Kalendas Maji* (d) *apparuit Stella Cometis. III. die ſtante menſe Februarii factae ſunt tenebrae horâ Nonâ, & permanſerunt horae tres. Poſtea ſubſequuta eſt pluvia rapida nimium. Dux Gotofredus venit. Et Nortmanni bella crudeliſſima fecerunt cum Britannis in terra Anglorum & Saxonum.*
MLXVIII.	VI.	*Obiit Udalricus Archiepiſcopus.*
MLXXI.	IX.	*Capta eſt Palermus à Roberto Duce.*
MLXXII. (e)	X.	*Undecimo Kalendas Maji obiit Alexander Papa, & Grogorius fit Papa menſe Aprili.*
MLXXIII.	XI.	*Obiit* (f) *Pandulphus Princeps menſe Februarii, & Burgum à Porta Rufina crematum eſt menſe Auguſti. Gregorius VII. Papa venit Beneventum.*
MLXXIV.	XII.	*Electus* (g) *eſt Domnus Manelmus, & conſecratur in Abbatia Sanctae Sophiae à Domno Papa Gregorio. Et Milo fit Archiepiſcopus.*
MLXXV.	XIII.	*Robertus Dux perrexit ſuper Salernum, quod tenebat Giſolfus Princeps cognatus ſuus; & ſedit ſuper eum*

(*a*) De hac Alipergi obſidione apud Hiſtoricos ne iota quidem. Quis etiam locus indicetur, nondum didici.

(*b*) Alexander II. Papa anno antecedenti Nicolao II. ſufficitur; quare haud copulari poteſt cum Capuana expugnatione, quae recte ad hunc annum conſignatur, conſentiente Oſtienſi Lib. 3. cap. 15. quem vide.

(*c*) *Reſina*, ideſt pluvia foetida, ſeu immunda. Vide Du-Cangium in Gloſſar. Latin. verb. *Bromoſus*, *Brumoſus*. Idem infra repetitum videas ad Annum 1081.

(*d*) Ad hunc Annum tum Graeci tum Latini Hiſtorici, qui tamen menſe Majo viſam ſcribunt, & Arnulphus Mediolanenſis declinante Vere. Quae quum per menſem & ultra viſa fuerit, recte ejus apparitio ad illum diem conſignari poteſt. Corrigenda Indictio in Chronico Cavenſi & Annus in Lupo. Gothifredi adventum hoc Anno confirmat Anonymus Caſinenſis: quare corrigendus Sigonius, qui Lib. 9. de Regno Italiae praecedenti anno illigavit.

(*e*) Librarii Sphalma, Annum 1072. pro 1073. ſcribentis; quo tempore & Alexander II. deceſſit praenotato recte die, & Sanctus Gregorius VII. electus fuit die XXII. Aprilis.

(*f*) In hac rerum narratione ordo praepoſterus obſervatur. Praemittitur Pandolphi mors, quae exeunte hoc Anno contigit. Porro Gregorii VII. adventus hoc eodem Anno Indictione XI. menſe Auguſti.

(*g*) Recte Madelmi ordinatio in Abbatem Sanctae Sophiae cum Milonis ordinatione conjungitur: quem hoc Anno Beneventanae praefuiſſe Eccleſiae ex Synodico ejus Judicato edifcimus in Chronico San-Sophiano, quamvis ibi mendoſa ſit Indictio.

Anni Domini.	Indictiones.	
		cum à menſe Magio, uſque in feſtum Sanctae Luciae: & in ipſa nocte cepit eamdem Civitatem. Obiit (a) *Milo Archiepiſcopus.*
MLXXVI.	XIV.	*Roffridus fit Archiepiſcopus.*
MLXXVII.	XV.	*Quintodecimo Kalendas Decembris obiit Landulphus Princeps, & quartodecimo Kalendas Januarii venit ſuper* (b) *Beneventum Robertus Dux, & ſedit ibi uſque in VI. Idus Aprilis.*
MLXXVIII.	I.	*Gregorius Papa tradidit Roberto Ducatum.*
MLXXIX.	II.	*Gelavit flumen Calor, ita ut deſuper homines calciati tranſierent.*
MLXXX.	III.	*Henricus* (c) *Imperator venit Romam. Et in eodem anno Robertus Dux perrexit ſuper Civitatem Tiburtinam. Et Jordanus Princeps fecit pactum cum praedicto Henrico Imperatore.*
MLXXXI.	IV.	*Tertio Nonas Februarii cecidit reſina die & nocte; quanta nullus meminit. Henricus Imperator iterum Romam venit.*
MLXXXII.	V.	*Electus eſt Imperator Alexius Conſtantinus.*
MLXXXIII.	VI.	*Henricus Rex venit Romam, & obſedit eam.*
MLXXXIV.	VII.	*Henricus ordinavit* (d) *Clementem Papam Romae; qui erat Archiepiſcopus Ravennae. Menſe Maji perrexit Robertus Dux ſuper Romam, & cepit eam fraude Romanorum, & depoſuit de Arce Sancti Angeli Gregorium Papam, & cum eo venit Beneventum. Demorati ſunt ibi aliquibus diebus. Ivit Salernum, & dedicatum eſt ibi* (e) *Oratorium Sancti Matthaei.*

(*a*) Milonis obitus recte deſignatur, qui inſequente ineunte Anno Roffridum ſucceſſorem habuit. Corrigendus Ughellius in annum ſequentem ejus obitum protrahens.

(*b*) Recte: nam VI. Idus Aprilis obſidionem poene reliquit Robertus, à Deſiderio Caſinenſi Abbate monitus, uti praeter Romualdum, Oſtienſis narrat Lib. 3. cap. 45. Porro Sanctus Gregorius VII. hoc eodem Anno praedicti Beneventani Ducatus inveſtituram Junio decurrente Aquini Roberto Guiſcardo conceſſit, à quo ſacramentum fidelitatis accepit. Quare perperam à noſtro Chronographo in ſubſequentem annum id protrahitur.

(*c*) De Henrici in Urbem hoc Anno adventu apud Scriptores ne verbum quidem. Foederis autem cum Roberto innovati meminit Romualdus in Chronico, qui Cyperani fuiſſe Ducem ſcribit. Roberti ſuper Tiburem adventus, & cum Henrico confoederationis meminit nemo. Guillielmus Apulus Beneventi foedus iterum ictum memorat. Si divinare licet, Tiburi id accidiſſe, à noſtro Chronographo ſubindicatum exiſtimarem, unde Beneventum cum Gregorio proceſſerit, atque in Ducatus Metropoli ſolemni ritu ſancitum, quod fortè Tiburi definitum erat.

(*d*) Hoc eſt, *inthronizavit:* namque eum Brixini à Schiſmaticis eligi antea & ordinari fecerat.

(*e*) De Oratorio Sancti Bartholomaei à Roberto Guiſcardo Anno 1077. conſtructo meminit Guillielmus Apulus, exſtatque Epiſtola reſponſiva Sancti Gregorii VII. Alphano Salernitano Archiepiſcopo ſcripta, quae eſt octava Libri octavi, qui Sanctum Pontificem de ea re monuerat. Conſecrationis tamen ejus Oratorii Epocham ex noſtro Chronographo nunc primùm diſcimus.

Anni Domini.	Indictiones.	
MLXXXV.	VIII.	*Obiit Gregorius Papa apud Salernum. Obiit Robertus Dux trans mare.*
MLXXXVI.	IX.	*Obiit Girardus Comes.*
MLXXXVII.	X.	*Translatum eſt Corpus Sancti Nicolai in Varum. Sexto Idus Magi ordinatus eſt Deſiderius, qui & Victor Papa dictus eſt, & obiit XV. Kalend. Octobris.*
MLXXXVIII.	XI.	*Menſe Martio ordinatus eſt Urbanus Papa.*
MLXXXIX.	XII.	*Piſani & Genuenſes Africanam regionem afflixerunt.*
MXCIII.	I.	*Menſe Aprilis viſae ſunt à multis quaſi in unum Stellae in Occidente cadere de Caelo.*
MXCIV.	II.	*Quartadecima die intrantis menſis Januarii factus eſt tremor magnus, & in quarto die........*
MXCVI.	IV.	*Gens Chriſtianorum tranſit mare dimicatura contra Paganos.*
MXCVII.	V.	*Alma Hieruſalem eſt reddita Chriſtianis. Obiit* (a) *Datmarus.*
MXCVIII.	VI.	*Capua eſt reddita. Aeſtas fuit fervida plus ſolito, ut pro eo vites cum uvibus areſcerent.*
MXCIX.	VII.	*Obiit Urbanus Papa tertio die ſtante menſe Julio, & electus eſt Paſchalis, qui & Raynerius Cardinalis: inde ceſſavit Schiſma.*
MC.	VIII.	*Obiit Clemens* (b) *Papa. Paſchalis Papa deſcendit in Apuliam, & fecit Synodum in Melphia menſe Octobris, & excommunicavit Beneventanam Civitatem, & permanſit ita excommunicata menſes XI. dies XXXI.*
MCI.	IX.	*Rogerius Comes Siciliae & Calabriae, Paſchalis Papa cum Duce Rogerio, & multitudine militum, hominumque innumerabilium venit ſuper Beneventum: quorum timore perterritus Anſo Dathmari filius fugit X. Kalendas Octobris, Indictione X. Alio verò die triumphans ingreſſus, Urbem ſuo dominatui ſubdens.*
MCII.	X.	*Fuit fames valida, ita ut modium frumenti venderetur centum denarios; & mortalitas hominum.*
MCV.	XIII.	*Apparuit Stella Cometes decimo die intrante menſe Februarii ab occidente.*
MCVI.	XIV.	*Obiit Henricus Rex.*
MCVII.	XV.	*Obiit Roffridus Archiepiſcopus. Obiit Domnus Adelmus Abbas, & Domnus Benedictus fit Abbas.*

MCVIII.

(*a*) Dathmarus fuit Beneventanae Urbis Praeſes, de quo Continuator Leonis Oſtienſis Lib. 4. cap. 19.

(*b*) Clemens ſcilicet Antipapa: quo confirmatur annus ejus emortualis à Pagio ſignatus ad hunc annum, num. 2.

Anni Domini.	Indictiones.	
MCVIII.	I.	*Paſchalis Papa venit Beneventum, & facto Synodo menſe Octobris conſecravit Landulphum, VI. Idus Novembris.*
MCIX.	II.	*Secundo die intrantis menſis Novembris combuſtum eſt theſaurum Sanctae Mariae.*
MCX.	III.	*Apparuit Stella Cometis menſe Junio per triginta dies. Filius Henrici Regis venit Romam menſe Februario: fraude cepit Papam Paſchalem, & Cardinales. Obiit Robertus Dux, VIII. Kalendas Martii, & Boëmundus frater ejus.*
MCXII.	V.	*Paſchalis Papa fecit Synodum Romae menſe Martio, infringens pactum, quod fecerat cum Rege, ſicut praecedenti anno juraverat cum Cardinalibus, & confirmato Decreto Pontificum praedeceſſorum ſuorum de inveſtiendis Pontificibus Germaniae. Duodecimo Kalendas Julii apud Neapolim mare receſſit tantùm, & aqua quaſi ..... paſſus ducta, ita ut piſces remanſerint in ſicco. Poſtmodum autem apparuit Stella clariſſima. Undecimo Kalendas Auguſti coeptum eſt aedificari Oratorium Sancti Bartholomaei à novo fundamento.*
MCXIII.	VI.	*Jordanes Comes, & Robertus ſimul cum Principe Capuano ſumentes arma, venerunt ſuper Beneventum II. Idus Auguſti. Qui turpiter fugati ſunt à Landulpho Comite Stabuli ſimiliter cum Beneventanis.*

F I N I S.

DE

DE MARCHIONIBUS
I T A L I A E.
DISSERTATIO SEXTA.

DISSERTATIO SEXTA.

DE illuſtri Titulo ac dignitate *Marchionum Italie* multa jampridem attuli, Par. I. Cap. V. Antiquitat. Eſtenſium. Nunc alia mihi congerenda ſunt, ut nobili argumento fiat ſatis. Ante Caroli Magni tempora difficile reperias in uſu, aut à coaevis Scriptoribus memoratum *Marchionis* nomen, à *Marcha* ſive *Marchia* derivatum, voce Theutonica, qua ſignificantur *confinia*, ac *limites* Provinciae alicujus, Regni, & agri. *Foris Marcham nemo mancipia vendat*, legitur in uno ex Capitularibus ipſius Caroli Magni ſpectante ad Annum DCCLXXIX. apud Baluzium Tom. I. pag. 198. Capitularium. Atque ideo qui ſive Duces, ſive Comites ab Imperatoribus Francis ac Germanis, & à ceteris Italiae Regibus, praeficiebantur regimini ac tutelae Provinciae alicujus ſitae in finibus Regni, ii ſenſim Saeculo Chriſti Nono appellari coepti ſunt *Marchiones*, *Marchenſes*, *Marchiſi*. In altero ex Capitularibus Anni incerti, quae Carolo Magno tribuuntur apud praelaudatum Baluzium Tom. I. pag. 529. (ſed neſcio an certo titulo) inquirendum praecipitur: *Quomodo Marcha noſtra ſit ordinata, & quae per ſe fecerunt confiniales noſtri &c.* Subditur infra: *De illis hominibus non recipiendis à Marchionibus noſtris, qui Seniores ſuos fugiunt &c.* Ludovicus quoque Pius Caroli Magni filius & ſucceſſor in Edicto Anni DCCCXV. pro Hiſpanis in Franciam à Saracenorum infeſtatione confugientibus, loquitur *de ea portione Hiſpaniae, quae à noſtris Marchionibus in ſolitudinem redacta fuit*. Haec fortaſſis omnium antiquiſſima *Marchionum* mentio. Immo & de ipſa dubitabam ego olim, quum longe ſerius ejuſmodi Titulum ab ipſis Francis uſurpatum videam, & ſub ipſo Ludovico Pio appellari pergerent *Comites*, qui poſtea *Marchionum* nomen aſſumſere. Certe nulla mihi haeſitatio eſt in amandando ad figmenta Saeculorum poſteriorum Chartam *Ludigari Comitis Civitatis Aſculanae*, quam Ughellius Tom. I. Ital. Sacr. in Epiſcop. Aſculan. exhibet, ſcriptam, *Regnante Domino Carolo & Pippino filio ejus excellentiſſimis Regibus Francorum & Longobardorum, ſeu & Patritiis Romanorum, Regnorum in Chriſti nomine in Italia XXVI. & XVIII. & temporibus Vinigiſi ſummi Ducis, Anno feliciſſimo Ducatus ejus Octavo, menſe Junii, die II. per Indiction. VI.* hoc eſt Anno Chriſti DCCXCVIII. Quod Pippinus etiam appellari heic videatur *Francorum Rex*, nullam fere mihi difficultatem creat. Alibi idem factum ab imperitis Notariis animadverti, niſi quod Chartae huic ab ipſis Carolo Magno & Pippino ſubſcriptum dicitur, ac proinde Notario diligentia major futura fuit. Quod verò idem Pippinus *Patricius* etiam *Romanorum* dicatur, immo ipſe non alio quàm iſto in ſub-

ſcriptione titulo utatur: hoc ſane concoquere ego nequeo. Inſueta deinde eſt ſubſcriptio ipſa *Caroli Imperatoris*, ac *Pippini Patritii Romanorum*. Suis Diplomatis, non ſua ſubſcriptione conſueverunt Imperatores, & Reges aliorum donationes confirmare: quod etiam factum non Anno DCCXCVIII. fuerit, ſed poſtquam Carolus Imperialem Dignitatem adeptus eſt. Subſcribit etiam *Vinigiſus Dux & Marchio*: quod profectò vix credam, quum, uti nuper ajebam, titulus *Marchionis* nondum invaluiſſet. Praeterea ſubſcribunt *Rodelantus* & *Aſtolfus*, duo ſcilicet ex iis, quos *Paladini* appellatos Romanenſes tantùm Fabulae celebres effecere. Ad haec difficile cum Anno DCCXCVIII. componas *Annum Octavum Winigiſi Ducis*, quem Anno DCCLXXXIX. Ducatu donatum colliges è Catalogo Chartarum Farfenſium, infra mihi evulgando in Diſſertat. LXVI. *de mod. acquir.* Denique in ea Charta ſupino nimis errore adnotatur *Annus ab Incarnatione DCCCLXXIV.* quod & Ughellius ſenſit, & pro ſuo modulo caſtigandum ſibi cenſuit.

At jam percontetur aliquis, quodnam olim intercedebat diſcrimen inter *Duces*, *Marchiones*, & *Comites*? In eodem nuper laudato Edicto nulla alia quàm *Comitis* appellatio Praeſidi Marchiae tribui videtur iis verbis: *Cum Comite ſuo in exercitum pergant, & in Marcha noſtra juxta rationabilem ejuſdem Comitis ordinationem, excubias facere non negligant.* Praeterea Adalberti duo Tuſciae Praefecti Seculo Chriſti Nono nunc *Duces* inſcripti reperiuntur, nunc *Marchiones*, aut *Comites*; & aeque Tuſcia ac Forum-Julii modò appellatione *Ducatus*, modò *Marchiae* memorantur. In quo ergo ſita erat ejuſmodi nominum di-

A verſitas? Quaeſtionem hanc dirimere non tam facile liceat; neque enim ſinit veterum monumentorum penuria, nos certius atque intimius in hanc rem intueri. Extra omnem dubitationem poſitum reor, ſub Regibus Langobardis inauditum in Italia fuiſſe, aut certe nuſquam uſurpatum nomen, nedum munus *Marchionum*.

B Regnantibus iis in eorum miniſterio nullos alios invenias, niſi *Duces*, *Comites*, aut *Judices*, *Gaſtaldios*, *Sculdaſcios*, aliaque id genus nomina. Ad *Duces* ergo Langobardicos quod attinet, quanquam certum videatur, eorum Dignitatem à *Militia* nomen accepiſſe, atque ejuſmodi appellatione fuiſſe donatos, qui militaribus co-

C piis unius Civitatis aut unius Provinciae praeeſſent: incertum tamen eſt, an ita politico regimini Civitatis ſibi commiſſae praeeſſent, ut *Judicis* etiam munus ſub Langobardis Regibus implerent. In Codice Legum Langobardicarum Lib. I. Tit. 14. Rotharis Rex in haec verba loquitur: *Si quis de exercitalibus Ducem*

D *ſuum contemſerit ad juſtitiam faciendam*, *XX. Solidos Duci ſuo & Regi componat*. In altero Edicto ejuſdem Regis legitur: *Si quis res ſuas ab alio in exercitu requiſierit; & noluerit ille reddere, tunc ambulet ad Ducem. Et ſi Dux illi, aut Judex, qui in loco ordinatus eſt à Rege, veritatem, aut juſtitiam non conſervaverit, componat tam*

E *Regi, quàm ei, cujus cauſa eſt, Solidos XX.* Qui heic appellatur *Judex*, nihil aliud mihi eſt, quam qui *Comes* poſtea vocatus eſt. Nimirum occupato à Francis Italico Regno ad regimen cujuſcumque Civitatis delectus eſt Praefectus cum titulo *Comitis*, ad quem prae ceteris ſpectabat juſtitiam unicuique miniſtrare in Placitis. At hoc idem praeſtitere *Judi-*

ces

ces ſingularum Urbium ſub Langobardis Regibus. Liutprandus Rex Lib. 2. Tit. 41. Lege primâ edicit, ut qui lites habent, ad ſuum *Sculdaſcium* dirimendas deferant, qui ſi juſtitiam facere negliget, poenâ plectetur. Quod ſi ejuſmodi erit cauſa, ut à Sculdaſio decerni non poſſit, ad *Judicem* deducatur: & iſto ſuum munus negligente, ad Palatium Regis tandem controverſia deveniat. *Si verò talis cauſa fuerit, quod ipſe Sculdaſius* (*Sculdais* habet MStus Codex Eſtenſis) *deliberare minime poſſit, dirigat ambas partes ad Judicem ſuum. Et ſi nec Judex deliberare potuerit, dirigat infra duodecim dies ambas partes in praeſentia Regis*. Ergo poſt ſupremum Regiae Curiae tribunal, unicuique Civitati ſuus erat *Judex* miniſter juſtitiae, auctoritate ſimilis *Comitibus* poſteriorum temporum. In Praefationibus ad Leges ſuas proteſtantur Langobardorum Reges, ſe Edicta illa efformaſſe una *cum Judicibus & reliquis Langobardis fidelibus tam de Neuſtriae, quàm de Auſtriae, vel de Tuſciae finibus*. Liutprandus verò Rex eoſdem Judices ſignificaturus, hiſce aliis verbis utitur: *Una cum illuſtribus viris Optimatibus meis Neuſtriae & Tuſciae* (oſcitantia Librariorum excidiſſe puto *Auſtriae*) *vel univerſis Nobilibus Langobardis*. Ex quibus ſat patet, *Judices* in Civitatibus primatum tenuiſſe, uti deinde à *Comitibus* factum, eiſque commiſſum miniſtrare Populo Juſtitiam. Ceterum an uti Francorum *Comites*, ita Langobardorum *Judices* addicti placido Juris publici ſtudio, arma quoque induere ac militare, poſcente neceſſitate, cogerentur, nondum liquido intellexi. At de his latius in Diſſert. VIII. *de Comitibus* erit diſſerendi locus.

A Ad *Marchiones* venio. Illud exploratum, id nominis ſub Imperatoribus Francis iis datum, qui Provincias poſitas ad fines Regni tuebantur: idem enim ſignificabat *Marchio*, ac Praefectus Marchiae, ſive Marchae, hoc eſt Provinciae alicujus Praeſes, cui cura, ac tutela finium, ac limitum Regni commendata fuerat, ſive
B terra, ſive mari hoſtium incurſibus Provincia pateret. Idem verò munus, non tamen nomen, ignotum minime fuit ſub ipſis Romanis. Nam *Duces limitaneos* ſub Severo Alexandro Auguſto fuiſſe, auctor eſt Lampridius in ejus Vita Cap. 58. Ita à Vopiſco in Aureliano commemorantur *Saturninus Scythici limitis Dux, & Trypho Orien-*
C *talis limitis Dux*. Sed & à Trebellio Pollione in Celſo mentio fit *Pomponiani*, qui fuit *Dux limitis Lybici*. Seculo quoque Chriſtianae Aerae Sexto ſub Gothis Regibus in Italia dominantibus, ejuſmodi ritum perduraſſe, teſtis eſt Caſſiodorius Lib. 7. Cap. 4. Variar. En ejus verba: *Ducatum tibi credimus Rhaetiarum, ut mi-*
D *lites in pace regas, & cum eis Fines noſtros ſolemni alacritate circumeas*. Neque ſecus adhibiti à Francorum Regibus Proceres militares, qui finibus Provinciarum tuendis praeeſſent. Tanti verò momenti res exigebat, ut non unius Civitatis, ſed integrae Provinciae homines, urgente aliqua aut impreſſione, aut ſuſpicione ho-
E ſtium conterminorum, ad arma inſurgerent, & ſub uno capite militarent. Qui ergo ad *Marchiae* ſive *Provinciae* tutelam ſupremo armorum imperio deligebatur, is ſive Dux, ſive Comes foret antea, *Marchio* etiam appellari ex hoc munere coeptus eſt. Porro ejuſmodi officium in Provinciis, quae jampridem Duci uni ſuberant (quales jam diximus *Forum*

Julii,

Julii, atque *Spoletum*) in ipſis Ducibus continuatum eſt; in iis autem Provinciis, quae à pluribus Comitibus regebantur, nullum ſibi Praefectum praeter Regem agnoſcentibus (quales ſub Regibus Langobardis Tuſcia, Litus Italicum, & Inſubria fuiſſe videntur) inter Civitatum *Comites* demum delectus eſt potentior atque illuſtrior, qui *Marchionis* titulo ceteris praeeſſet, & auctoritatem in univerſam Provinciam exerceret. Id primò in Francia Saeculo Chriſti Nono uſurpari coeptum, deinde in Italico Regno; eaque auctoritas ac dignitas iis collata eſt, ut ſingulis Comitibus, totiuſque Provinciae hominibus imperarent. In ſupra memorato Edicto Ludovici Pii pro Hiſpanis haec legimus: *In Marcha noſtra, juxta rationabilem ejuſdem Comitis ordinationem, excubias facere non negligant*. Et infra; *Ad Comitis ſui mallum* (hoc eſt, ad publica judicia ab ipſo Comite habita) *omnimodis venire non recuſent*. En Marchiae Praefectum *Comitem*; atque hinc *Marchionis* titulus ei additus fuit. Ita in Annalibus Reginonis ad Annum DCCXCIX. legenti occurrit: *Wido Comes, qui in Marca Britanniae praeſidebat*. Hic autem in Annalibus Eginhardi, ſive Laureshamenſibus appellatur *Wido Comes*, atque *Praefectus Britannici Limitis*. Rurſus in his ad Annum DCCCXXVIII. commemoratum videas *Baldericum Ducem Forojulienſem*, hoc eſt *Ducem*, qui Provinciae Forojulienſi Praefectus erat. Et nihilominus decem ante annos laudatum ibidem deprehendimus *Cadolaum Comitem, & Marcae Forojulienſis Praefectum*. Nempe hic titulum quoque geſſit *Comitis*, ac *Marchionis*. Sed & idem Anno ſequenti appellatur *Dux*, ejuſque Ducatus ap-

A pellatione *Marchiae* donatur. *Cadolach Dux Forojulienſis febre correptus in ipſa Marchia deceſſit*. Ita in Diplomate Berengarii I. Auguſti, Anno DCCCCXXIII. Tomo V. Ital. Sacr. in Epiſcopis Bellunenſibus memoratur *Marchia Fori Julii*. Paria animadvertas in Ducibus Spoleti ac Tuſciae, qui nunc *Ducis*, nunc *Marchionis*, inter-
B dum etiam *Comitis* titulo inſigniti cernuntur. In Tuſcia frequentius adhibita eſt appellatio *Marchionis*, quàm *Ducis*, quanquam utroque titulo Principes illi fruerentur. In Charta Attonis Epiſcopi Florentini, ſpectante ad Annum MXXXVII., quam laudat Borghinus in Tractat. de Eccleſ. Florentin. iſta leguntur: *Pro ſalute &*
C *remedio animarum Ducum, ſeu Marchionum Tuſciae; & pro ſalute & incolumitate Bonifacii eximii Marchionis*. Secus in Provincia Spoletana, quamvis & ipſa *Marchiam* conſtitueret, unus tamen fere ſemper titulus *Ducis* in uſu fuit. Et contra complures alii in Italico Regno poſt Annum Chriſtianae Aerae Milleſimum occur-
D runt, *Marchionis* quidem dignitate ac nomine illuſtres, nunquam verò *Ducis* appellatione diſtincti: quae quidem argumento eſſe poſſunt, non idem fuiſſe munus & decus *Marchionis* ac *Ducis*. Si praepollebat *Ducis* appellatio, cur Tuſciae Duces, poſtpoſito hoc titulo, ſaepius *Marchiones* ſe ſe inſcribebant? Rurſus vero cur
E tot *Marchiones* nunquam *Ducali* titulo decorati inveniuntur? Conjecturam meam accipe. Uni illi Marchiones fuerunt etiam *Duces* olim appellati, ſive quod plures Comites ſibi ſubjunctos haberent, & multas per conſequens Urbes regerent, quales certe fuerunt Duces Tuſciae, Fori-Julii, & Spoleti, ſive quod praecipua aliqua inſignia à Regibus & Augu-

Auguſtis eorum Dignitati adjicerentur, quorum ceteri Marchiones expertes erant. In Annalibus Francorum legimus, *Boſonem* Caroli Calvi Auguſti Sororium fuiſſe *Ducem* conſtitutum Anno DCCCLXXVI., & in Urbe Ticinenſi *Coronâ Ducali* ornatum. Illi ergo appellati *Comites*, quippe praefecturam alicujus Urbis gerebant; *Marchiones*, quia tutelae finium univerſae Provinciae praefecti; *Duces* verò, quod complures Comites & Civitates ſub ſuo imperio haberent, aut Coronae Ducalis decus impetrarant. Ceteri tantummodo *Marchiones* appellati, qui limites tuebantur, ſed nullos aut paucos Comites ſub ſe numerabant.

Inſtitutum fuit, ut ſupra innui, munus ac nomen *Marchionum* à Francis Regibus poſt Saeculum à Chriſti Nativitate Octavum, Regno in varias *Marchias*, ſive Provincias limitaneas diviſo. Quandiu conjuncta ſtetit Italia cum Regno Francorum in proſapia Pippini Francorum Regis, Italia non vidit appellatione Marchiae diſtinctas eas partes, quae limite ſuo contingebant Galliam atque Germaniam: nullus enim inde hoſtis timebatur, quum univerſa haec Regna unum Dominum, unamque Regiam ſtirpem ſibi imperantem agnoſcerent. Sed poſtquam in diverſas portiones exciſa fuit ampliſſima ditio Caroli Magni, ac potiſſimum excluſis ex Italia ejus poſteris, novae quaedam *Marchiae* heic efformatae fuerunt ad fines Galliae & Alamanniae, & ad ipſum Mare inferum, ut Saracenis aut Nortmannis incurſantibus obſiſteretur. *Mediolano* atque aliis Inſubriae Civitatibus, ex quo Imperatores Seculo Chriſti Decimo extra Italiam habitare conſueverunt, ſuſpicatus olim fui, *Comitem Sacri Palatii* praefuiſſe. Erat iſte nimirum Magiſtratus ampliſſimus, ac Ticini plerumque conſiſtens; atque hic in Antiquitat. Eſtenſ. Par. I. Cap. VI. mihi viſus eſt *Marchionis* munus in iis partibus exercuiſſe; neque enim alium ibi hactenus deprehendi, qui praeſtantior ipſo, Comitibus variarum nobilium Civitatum praeeſſet, quando Reges aberant, uti in aliis Provinciis Italici Regni conſuetudo fuit: quum *Ducum* praecipue ſeu *Marchionum* eſſet, auctoritate in omnes Provinciae ſuae Civitates ſibi traditâ, univerſam regionem illam in officio continere, atque ab hoſtibus protegere. Vide infra Diſſertat. XIII. *de homin. Liber.* Ibi occurret tibi ad Annum DCCCCI. *Sigefredus Comes Palatii*, *& Comes Comitatus Mediolanenſis*. Nunc etiam Comes Palatinus Rheni nulli Germanicorum Ducum, aut Marchioni Brandeburgio, auctoritate cedit, quamquam neque Dux, neque Marchio appelletur. In hanc rem nonnulla congeſſi in eiſdem Antiquitatibus Eſtenſibus: & adhuc in ea ſententia ſum, è Mediolanenſi quoque ditione conſtitutam olim fuiſſe unam *Marchiam*, inſtitutam, ut opinor, poſtquam Otto Magnus imperare coepit, aut ſaltem Saeculo proxime ſequenti. Pari etiam ratione ad credendum ducor, ex *Litore Italico*, quod Genuenſium ditionem nunc complectitur, efformatam olim fuiſſe *Marchiam*; nam & ipſa illa regio poſt Francos Italiae Reges fuit finis Regni quum terra tum mari. Hanc ipſam Provinciam deſignatam olim puto in Diplomate Hugonis Italiae Regis, cujus vetuſtiſſimum exemplum (nam archetypum appellare non auſim) vidi in Tabulario Canonicorum Arretii. Eſt autem hujuſmodi.

Mun-

Mundiburdium ab Hugone Italiae Rege conceſſum quibuſdam hominibus Territorii Balneenſis circiter Annum 928.

IN nomine Sanƈte & individue Trinitatis. Hugo divina favente clementia Rex. Omnibus fidelibus Sanƈte Dei Eccleſie, noſtriſque preſentibus ſcilicet hac futuris notum eſſe volumus: qualiter ſuburbium .... Ortenſium venerunt ad nos homines ſupplicantes ac petientes noſtram Regalem clementiam, ut eis roborem ſecuritatis auxilium reſpiceremus tam ſuper eos, quam ſuper eorum omnibus rebus miſericordiam confirmaremus. Hi homines ſunt habitatores Terretorium Balneenſis. Nomina vero eorum propria ſunt, Georgius cum tres filiis ſuis, ideſt Albericus, Gandulfus, atque Frodgerius. Nos namque pro Dei amore, animeque noſtre remedium ſuper eos, ed ſuper eorum rebus adminiculum pietatis inpendimus, atque noſtram Regalem potentiam, Mundburdium tam movilibus quàm & inmovilibus rebus ſive familiis, ſervis, atque liberis utriuſque ſexu, que eſſe videntur in Terretorium Balneenſis, *ſeu in* Comitatu Montefeltro, Bobio, Ceſena, *atque* Arimino, *& etiam* Caſtello Felicitatis, *ſeu* Aritio, *vel per ceteras locas, tam in omnibus finibus* Romanie, *quàm in cunƈtis finibus* Tuſſie *ſive* Italie, *tam in omnibus finibus* Spoletini *quàm & circa* Maris Littoribus *eſt vel fuerit conquiſita, tam cultis quam agris, ſeu habitantibus quam inhabitantibus, ſive ſoleſtres quamque publicis, alpeſtribus, ſeu paſcualibus, animantibus, tam aquis piſcantium, quam & ſilvis venantium, tam de hereditario jure quamque & de comparatione. Inſuper & ſtatuimus ac confirmamus vos prefati Georgius & Albericus atque Gandulfus ſeu Frodgerius ipſa Foreſta, quem tenetis per comparationem da Garardus. Unde vos noſtram Regalem clementiam auxilium auƈtoritatis exiſtere, ſeu & omnem veſtrum conquiſitum tam proprietatis quamque & preceptarias atque livellarias, vel per quacunque genio ſcripturarum, vel corporalis traditio, ſive quantacunque per monimina cartarum veſtrarum inſtrumenta tenuiſtis vel tenetis, vel in antea conquirere potueritis bannum noſtrum in Mancoſos auri duo millia mitti juberemus; pro quo ſalvi & quieti vivere valerent, ſicuti & fecimus, & has noſtras Regales literas in eorum ſcribere juſſimus. De quo precipientes omnino jubemus, ut nullam quelibet magna parvaque perſona in perſona eorum, vel in eorum rebus movilibus & inmovilibus rebus, ſeu ſervis & ancillis, liberis & colonis tam originariis quam noviter adquiſiti, tam per omnia eorum monimina, quamqui per diverſarum cartarum ſtrumenta, vel per qualicumque ingenium adquiſitas infra ſupra & ſcripta Comitata & Territorias tam Balneenſis quam & ceteris finibus poſitas, ut nullus nullam audeat inferre moleſtiam aut contrarietatem ſine legali judicio. Qui verò fecerit, prediƈtos duo millia Mancoſos auri ſe agnoſcat eſſe componſiturum, medietatem parti Camere noſtre, & medietatem prediƈtorum Georgii & Alberici atque Gandulfi ſeu Frodgerii, eorumque heredes. Ut verius credatur, diligentiuſque ab omnibus obſervetur de ſigillo noſtro ſubter juſſimus ſigillari.*

Locus ſigilli cerei deperditi.

Vides heic varias Italici Regni Provincias diſtingui, *Romaniam* videlicet (nunc *la Romagna*), quae tunc ejuſdem

ſdem Regni pars habebatur, *Tuſciam*, *Italiam*, in qua Mediolanum, *Spoletum*, & *Maris Litora*, in quibus Genua. Ita in *Conſtitutione promotionis exercitus* Ludovici II. Auguſti Anno DCCCLXVI. quam Peregrinius evulgavit (vide Tomum II. Rer. Italicar. pag. 264.) ad colligendos ac movendos milites praefecti dicuntur *in Litore Italico* (ideſt in litore Inferi Maris) *Ermefridus*, *Macedo*, & *Vulſerius*. Atque eo quod Litori illi Italico *Marchiae* nomen inditum tamdem fuerit, non immeritò ab Anonymo Ravennate memoratur *Provincia maritima Italorum*, *quae dicitur Lunenſis*, & *que confinalis exiſtit de ſupraſcripta Provincia*, nunc *la Provenza*. Marcharum *Mediolanenſis* & *Genuenſis* non dubium teſtem jampridem attuli Par. I. Cap. VI. Antiquitat. Eſtenſ. hoc eſt Chartam, inter eas referendam, quae *Brevia*, aut *Chartae recordationis* appellantur: hoc eſt, quae non ſunt Diploma Imperiale, ſed Inſtrumentum Notarii teſtantis, Imperatorem aliquid egiſſe. Neque enim eo ipſo momento, quo Inveſtitura alicujus rei dabatur in Curia Regum, Diploma quoque expediebatur à Cancellario. Itaque ex ea Charta intelligimus, Fridericum I. Imperatorem Anno MCLXXXIV. *Obizoni Marchioni Eſtenſi* titulum conceſſiſſe Inveſtiturae *de Marchia Genuae*, & *de Marchia Mediolani*, uti jam aliis antecedentibus Eſtenſis Familiae Marchionibus, aut ſaltem Azzoni II. ejus Avo, conceſſum fuerat. Alia ejuſdem Marchiae veſtigia in eodem Libro commemorata invenias. Quamvis enim Friderici I. temporibus nullum amplius *Marchionem* Mediolanenſes & Genuenſes ſibi praeeſſe ac imperare ſinerent, quippe Reipublicae formam, fruſtra obſiſtentibus Auguſtis, amplexi: attamen Imperatores, quod ſolùm poterant, conſuetudinem retinuerunt largiendi, ſi non rem, ſaltem Titulum ejuſmodi Marcharum, quo ſuum jus aliqua ratione illaeſum ſervarent. Fortius verò me in hac ſententia confirmavit, quod poſtea deprehendi in altero ejuſdem Friderici I. Diplomate archetypo apud Clariſs. Virum Marchionem Scipionem Maffejum, eruditionis etiam hujuſmodi cultorem egregium. Ibi *Bonifacium Comitem de Sancto Bonifacio*, *Malregolati Comitis filium*, Fridericus idem Auguſtus *Comitem Veronae* eſſe jubet, eumque de illius Urbis Comitatu inveſtit, nonnulla jura ac tributa Dignitati eidem adnexa, ſimulque alias complures Terras, Comitis, ut puto, allodiales, eidem confirmans. *Concedimus*, inquit, *Comitatum Veronenſem*, & *omnia*, *quae ad Comitatum pertinent*, & *omnia Miſteria* (unde Italica vox *Meſtieri*, quo nomine Artes ſignificamus, videlicet converſo nomine *Miniſterium* in *Miſterium*) & *officia tam de Scola Majori*, *quàm de Officio Piſtorum* & *Macellatorum*, & *ut in praedictis Officiis delinquentium ad eum pertineat diſtrictio* &c. & *jus campanatici*, aliaque jura, quae olim ad Comitem Urbis ſpectabant. Datum eſt hoc Privilegium Anno MCLXV. atque illud idem ab eodem Friderico confirmatum ſubinde fuit *Sauro Comiti de Sancto Bonifacio* Anno MCLXXVIII. ac deinde à Friderico II. Comitibus ejuſdem illuſtris Familiae. Neque praetermittendum, Bonifacium illum Malregolati Comitis filium, etſi puerum pater moriens reliquerit, ei tamen in Veronenſis Comitatus munere, ſive Titulo ſucceſſiſſe, quod elicere poſſe mihi videor ex Charta in Archivo Monaſterii Veronenſis Sancti Zenonis ſervata & exarata *Anno MCLII. die Luni*, *qui eſt IX. Kalendas menſis Julii*,

lii, in Civitate Verona, in domo, qui dicitur Curtalta, Tebaldo Sanctae Veronenſis Eccleſie venerabili Epiſcopo, nec non Alberto Tenca Veronenſium Rectore, & Eleazaro, Contutoribus Bonifacii Comitis Veronenſis filii Malregolati Comitis. Extra omnem controverſiam poſitum eſt, Veronenſem Populum longe ante Fridericum I. libertatem arripuiſſe, nullique Comiti ab Imperatoribus conſtituto fuiſſe illic locum, quanquam San-Bonifaciana Familia diu perrexerit habitare in ea Urbe, multiſque honoribus frui, immo tempora fuerint, quibus dominationem quamdam receperit. Verùm Friderico ejuſque ſucceſſoribus placuit, Titulum ſaltem ditionis continuare in Familia Comitum de Sancto Bonifacio, cujus Majores non Titulo ſolùm ſed etiam re Comitatum illius Urbis tenuerant. Neque refert objicere, Mediolanum, eique contermimas Urbes jacuiſſe in medio Italiae Regno, neque ſitas *ad limites Regni*, ex quo effluere poſſet in Praeſidem *Marchionis* appellatio. Mediolanenſis enim Marchia cum Terris ac Civitatibus ſibi ſubjunctis, uti & nunc, pertingebat olim ad fines Helvetiae ac Rhetiae, ſive Alamanniae, & ad Sedunenſes, qui Burgundico Regno ſubiuncti erant, atque adeo limitanea erat Italici Regni.

Hiſce adde, Seculo quoque Decimo efformatam fuiſſe *Marcham Montisferrati*, quam tunc pertigiſſe ad limites Regni, nemo hactenus oſtendit. Nam quod doctiſſimus amicus meus in Diſſertat. Chorograph. praepoſita Tomo X. Rer. Italicar. Section. XI. num 43. contendit, Marchae hujus ditionem uſque ad Liguſticum mare excurriſſe, idoneis tabulis nondum firmatum puto. Uno diplomate Ottonis Magni Auguſti ad Annum DCCCCLXVII. ſpectante, & in Benevenuti de Sancto Georgio Hiſtoria edito, ejus opinio nititur, ubi Imperator ait: *Donamus atque largimur praedicto Aledramo Marchioni omnes illas Cortes à Flumine Tanari uſque ad fluvium Urbam, & ad Litus Maris, quorum nomina ſunt haec: Dego, Bagnaſco, Ballangio &c.* Sed animadvertendum eſt, nihil in eo Diplomate agi de *Marcha Montisferrati*, cujus regimen tradere minime mos fuit ejuſmodi formulis. Ibi *Cortes* tantummodo Otto donat & confirmat, & in jus Aledrami transfundit. Hoc eſt, ibi dumtaxat agitur de *Allodiis*, qualia fuere *Cortes*, uti in Diſſertat. XI. palam fiet, & formulae ipſae produnt: non verò de *Beneficiis*, qualia fuerunt Marchae, Comitatus &c. Quamobrem Diploma illud invitum trahas ad Montisferratenſis Marchae fines indicandos. Et praecipue quum, ut infra dicam, vel Anno MXIV. *Marcha Savonae* occurrat, & vix de antiquitate *Marchae Genuae* dubitandum ſit, ita ut fateri cogamur, praecluſum fuiſſe *Marchae Montisferrati* aditum ad Liguſticum Mare. Adde, alteram quoque Marcham in ipſo Mediolanenſi tractu olim inſtitutam videri, ſi fides Gualvaneo de la Flamma in Manipul. Flor. edito Tomo XI. Rer. Italic. Loquor de *Marteſana*, Provincia ſive regione memorata in antiquis Mediolanenſis Populi Hiſtoriis, atque apud Ottonem & Acerbum Morenam Laudenſes Hiſtoricos evulgatos Tomo VI. earumdem Rer. Italicar. Inter Abduam & Lambrum, Triſtano Calcho teſte, protendebatur haec regio ad montes Briantiae, ejuſque caput fuit Vicus Mercatus. Igitur Mediolani Praeſes vetuſtis Seculis (ſi inquam Gualvaneo adhibenda fides eſt ita ſcribenti

Cap.

Cap. 41.) *erat Dux Burgariae, Comes Sepris, & Marchio Marteſanae.* Tum Cap. 201. Mediolanenſis Reipublicae victorias enarrans ab Urbe reſtaurata Anno MCLXVII. ait: *Ducatus Burgariae, Marchionatus Marteſanae, Comitatus Seprii, & Comitatus Turigiae & Parabiagi &c. facti ſunt ſubjecti & ſervi perpetui Civitatis Mediolani.* Quare, uti quae nunc Marcha Anconae dicitur, & de qua ſermo infra erit, primo appellata fuit *Marcha Guarnerii*, ita regio illa fuiſſe olim videtur *Marcha Marteſii*. Antiquis profecto temporibus, frequentius etiam quam noſtris, Regnorum ac regiminum mutationes occurrebant, & excifis antiquis Marchis novae inſtituebantur, aut una in plures dividebatur, ſicuti & novi Comitatus in dies pullulabant, prout fortuna belli, ſive precum importunitas, ſive pecuniae oblatae potentiſſima ratio, aut una ipſorum Regum mobilis voluntas faciendum ſuadebant. Cui conſuetudini poſtea Fridericus I. Auguſtus finem fecit C. de Feud. Lib. 2. Tit. 55. *de prohibita Feudor. alienatione.* Bene tamen ceſſit,

A quod ad haec luculentius confirmanda emerſerunt Chartae duae ad *Azzonem Marchionem & Comitem Mediolani* Anno MXLV. ſpectantes, quas proferam infra in Diſſertat. XLV. *de aſſumta à Civitat. Italic. Reipubl. formâ* & quas etiam commemoravit praelaudatus Cl. Vir D. Gaſpar Berettus pag. 72. Diſſertat. Chorograph. Has ibi
B legendas ſervavi. Neque alia fuit apud Francos, Alamannos, alioſque Germaniae Populos Marcharum ratio, niſi quod dubitare cogor, acceptumne ſemper fuerit *Marchae* ſive *Marchiae* nomen pro ſignificanda Provincia. Huc referenda eſt Charta non vulgaris, quam olim deſcripſi ex Tabulario celebris Monaſterii Bobien-
C ſis, ſpectans, ut mihi veri ſimile videtur, ad Annum DCCCLXXX. Annum videlicet Quinctum Regni Ludovici junioris Alamanniae Regis, niſi fortè intelligendus ſit Ludovicus Rex ejus pater, filius Ludovici Pii Imperatoris. Mirum, quantùm ſapiat Charta haec inſcitiam rudium Seculorum. Lege, ſi lubet.

Donatio Eccleſiae fundatae prope Marchiam Rhetiae ſub titulo Sancti Columbani, facta à Wolfarto Helvetico viro, Abbati Sancti Columbani Bobienſis Anno fortaſſe 880.

EGo in Dei nomine Wolfarth. Complacuit mihi in animo meo, ut aliquid de rebus meis pro remedio anime mee & parentorum meorum condonare deberem, quod & ita & feci. Hoc eſt in pago Turgauge, loco qui dicitur Wangas, prope Marcha Reciae, *Baſilica conſtructa, ubi Sanctus Columbanus olim cum ſuis habitare volebat, modo Deo opitulante concedit nobis de ſuo ſancto Corpore Reliquias ad habere. Nunc volo illam porcionem, quam mihi pater*

D *meus moriens dereliquid in ipſa Capella, & ego me ipſo conqueſivi, iaeſt Curte clauſa edifitiis, mancipiis ſeptem, terris cultis & incultis, pratis, paſcuis, ſilvis, aquis farinariis; & inſuper aditiam quicquid mihi de Rikero advenit in* Marcha Tucunnie *cum omni intecritate, hoc eſt Curte clauſa cum edifitiis, terris cultis & incultis,*
E *pratis, paſcuis, ſilvis, aquis, aquarum curſibus & incurſibus, & in alpis. Hec, ut prefatus ſum, cum omni*

adjacentiis vel apenditiis trado ad Eccleſiam, que conſtructa eſt in Italia in honore Sancte Petri, ubi Sanctus Columbanus in corpore requieſcet ad Monaſterium, *que dicitur* Pobio, *ubi* Amalrichus Abbas *gregi Dei regulariter preeſſe cognoſcitur. In ea ratione videlicet, ut quamdiu mihi vita comitatur in corpore, ſuperius denominatas res liceat ad habere, & cenſumque ſingulis annis perſolvere ad ipſum Altarium, qui eſt conſtitutus ad capud Sancti Columbani, duas Albas bonas ad Miſſam celebrare; hoc fiat ad Miſſam Sancte Johannes, aut antea octo dies aut poſtea. Sin autem tale negligentia pervenerit, quod non poturit, poſtea in dublum, donec ad ipſum tumulum, unde ego indignus conſolationem anime mee accepi. Infantes mei poſt obitum meum ſimiliter faciant. Poſteritas, que de illis fuerint procreati, maſculi heredes legitimi ſemper habeant in ipſum cenſum. Sin autem plerumque contigit, quod nullus maſculus de illis legitimus non eſt, tunc etiam ubi cenſum perſolvebatur, illuc etiam revertat in perpetuum. Sique ſciero, quod futurum non credo, ſi ego ipſe, aut quislibet perſona iſtius traditionis firmitatem corrumpere voluerit, obviante ei ordine veritatis, nullatenus fallatiam ſuam valeat perficere, & pro auſu temerario perſolvat ad prefatum Monaſterium duplum tantum, quantum malo ordine cupiditatis preventus abſtrahere voluerit; & inſuper Rege ſit culpabilis auri untias tres, argenti pondera quinque coactus exſolvere, & nihilominus preſens cartula cum omnibus in ſe conſidentibus inviolata permaneat cum teſtibus ſubordinatis.*

Actum in puplice in loco, qui dicitur Wangas, ubi ipſa Eccleſia eſt conſtructa in honore Sancti Columbani, preſentibus quorum hic ſignacula continentur.

A *Signum Wolfhart, qui hanc traditionem fecit & confirmare rogavit.*
Signum Ruadpert.
Signum Poſſo filios ſuos.
Signum Herchanolt.
Signum Hettar.
Signum Iltipret.
Signum Dionzo.
Signum Hekgihart.
B *Signum Paldcoz.*
Signum Wrtaram.
Signum Baldram.
Signum Peratolf.
Signum Lantolt.
Signum Hegilpert Peccatger.
Signum Gerram.
Signum Cozhelen.
Signum Amalheri.

C *Anno V. Regnante Ludovici Rege, & ſub Atone Comite, octavo Idus Auguſti.*

Ego indignus Cunpertus Presbiter ſcripſi & ſubſcripſi.

Habetur heic mentio loci, ubi habitationem ſibi delegerat Sanctus Vir Columbanus in Turgovia, in cujus rei monumentum Eccleſiam ſive Oratorium poſtea aedificandum curarat Wolfartus donator. Hinc autem lux aliqua fortaſſis affulgere poterit iis, quae habet Walafridus Strabo Cap. 4. Vitae Sancti Galli Abbatis apud Mabillonium in Act. Sanctor. Benedictin. Deſcribens ille itinera Sancti Galli una cum ſancto ejus Magiſtro Columbano, his utitur verbis: *Venerunt infra partes Alamanniae ad fluvium, qui Lindimacus vocatur. Juxta quem ad ſuperiora tendentes, pervenerunt ad Lacum Turicinum; quumque per litus ambulantes, veniſſent ad caput Lacus ipſius in locum, qui Tucconia dicitur, placuit illius loci qualitas ad inhabitandum.* Opinatur Clariſs Mabillonius nomine *Lacus Turicini* intelligendum eſſe illum, qui nunc *Lago di Zu-*

di Zurigo appellatur; *Tucconiam* verò ſive *Tuggen*, non aliam eſſe regionem, quam quae nunc *Zug* dicitur, auctoritate innixus Goldaſti paria ſcribentis. Verùm an haec recte ſe habeant, illorum erit animadvertere, qui intimius norunt Chorographiam ac Eruditionem Helveticam; neque enim *Zug* ſitum eſt ad Lacum Turegi, ſive Zurigi; & contra quam cenſuerit Goldaſtus, *Tucconiae* vocabulum exhibere potius videtur *Toggemburgi* Terram, pro qua paucis ante annis acre bellum exarſit inter Zuriganam Rempublicam & Abbatem Sancti Galli. Praecipua autem cauſſa, cur hanc protulerim Chartam, ea eſt, ut Lectores animadvertant illic memorari *Marcham Reciae*, & *Marcham Tuccuniae*. Erunt qui duas *Marchas* continuo heic intueantur; neque ego negaverim, quin ita eſſe potuerit. Attamen injecta mihi ſuſpicio eſt, *in Marcha* nihil aliud heic eſſe, quàm formulam *in finibus* ſignificantem *intra agrum*, ſive *Territorium*, atque uſitatam in antiquis Tabellionum Chartis. Certe Alamannici Notarii in hunc ſenſum eâdem voce interdum uſi ſunt. Ita in qua-

A dam donatione apud ſupra memoratum Goldaſtum legenda Rer. Alamannicar. Tomo 2. part. 1 pag. 42. & ſcripta Anno XXIV. Ludovici Regis, quidam *Wolfartus*, quem facile credam eumdem ac ille, cujus modò Chartam produximus, inſigni Coenobio Sancti Galli elargitur *quicquid in Centipratis Marcha praeſenti die viſus*

B *ſum habere*. A vero non longe abeat, qui hujuſmodi vocabulo putet heic tantummodo ſignificari *agrum*, ſive *fines* Terrae illius. Nunc verò animadvertendum, occurrere in vetuſtis Italiae monumentis *Marchiones* non paucos, Saeculo Chriſti Nono, Decimo, & ſubſequentibus florentes, quorum Marchiam fruſtra expiſcamur,

C quum rarò cui Marchiae praeeſſent, in eorum titulis expreſſum videamus, quanquam credere par ſit, cum ejuſmodi Titulo ac Dignitate conjunctum quoque fuiſſe jus & munus regendae alicujus Marchae ſive Provinciae. Eruditorum examini ſubiectum heic volo Diploma quoddam Berengarii I. Italiae Regis non-

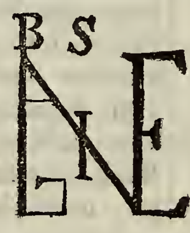
D dum editum, quod olim è Regienſium Canonicorum Tabulario deſcripſi, multiplici ratione luce dignum.

Berengarius I. Italiae Rex Curtes Felinam & Malliacum, nunc poſitas in Comitatu Regienſi, confirmat Unroco filio quondam Supponis Marchionis, Anno 890.

IN nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti Dei eterni. Berengarius Rex. Decet Regalem Excellentiam, ut ſuorum precibus fidelium libenter aures accommodet, atque eorum vota ſereno vultu ad finem uſque perducat. Omnium igitur ſancte Dei Eccleſie fidelium, noſtrorumque preſentium ſcilicet ac futurorum noverit ſagacitatis induſtria, qualiter Unroch Conſanguineus noſter, filius quondam Sup-

E ponis incliti Marchionis, *interventu Adelardi venerabilis Epiſcopi, nec non &* Waltfredi illuſtris Marchionis, *dilectorum fidelium noſtrorum, oſtendit nobis Precepta anteceſſorum noſtrorum Hludowici ſcilicet Imperatoris, & Karlomanni Regis, ſeu & Karoli Imperatoris Auguſti ſeniorum & conſobrinorum, in quibus continebatur, quod jam fatus Hludowicus Imperator conceſſerat praenominato*

nato Supponi Marchioni, ſeu & eidem Hunroch inter cetera, que eï tribuerat, Cortes duas in Comitatu Parmenſe in Gaſtaldiato Biſmantino, quarum una vocatur Malliaco & altera Felinis cum Capella & Oratorio in Monte Cervario, cum manſis & omnibus pertinentiis & adjacentiis earum in integrum tam in montibus & vallibus, quàm in planis, familiis quoque utriuſque ſexus, ſicut antiquis temporibus ad Comitatum Parmenſem pertinuerant: quod Preceptum habebat Karolus Imperator Senior & Conſobrinus noſter confirmatum & corroboratum per ſuae renovationis Preceptum. Petiitque Excellentiam noſtram, ut ob majorem & pleniorem ſecuritatem tam idem Preceptum de Malliaco & Felinis, quamque & omnes res & familias, quas prelibatus Suppo per ſingulas Regiones & Comitatus infra Regnum Italicum per jam dictorum Regum & Imperatorum A *Precepta obtinuerat, ſeu & omnes res moviles & immobiles, quas juſte & legaliter quolibet ingenio conquiſivit, per noſtri Precepti paginam confirmaremus. Quapropter preſens noſtrae authoritatis rudimentum ei fieri juſſimus, per quod omnia predictorum Anteceſſorum noſtrorum precepta tam de Malliaco, & Felinis, quamque & de omnibus rebus pre-* B *ceptalibus in eorum Preceptis legitur in integrum, ſeu & de omnibus, que juſte & legaliter idem Suppo aquiſivit: quod libenter confirmamus. Si quis autem hoc noſtre confirmationis Preceptum violare attemptaverit, ſciat ſe compoſiturum centum Libras auri optimi, medietatem Palatio noſtro, & medietatem ſepe nominato Hunroch perſolvat, ſuiſque heredi-* C *bus & proheredibus. Et ut ab omnibus verius creatur, diligentiuſque obſervetur, manu propria ſubter eam confirmavimus, & anulo noſtro inſigniri juſſimus.*

Signum Domni *Berengarii Sereniſſimi Regis.*

Petrus Cancellarius ad vicem Adelardi Epiſcopi Archicancellarii recognovi.
Dat. IV. Idus Maji, Anno Incarnationis Domini DCCCC. Anno verò Regni Domni Berengarii glorioſiſſimi Regis III. Indictione VIII.
Actum Veronae in Dei nomine feliciter. Amen.

Dimidium Sigilli Cerei affixi adhuc viſitur.

Rara ſunt, ideoque pluris facienda, Privilegia à Regibus olim conceſſa ſecularibus perſonis. Contra ſuperſunt innumera in Eccleſias collata, atque eâ potiſſimum de cauſſa, quod Eccleſiae ſupra Secularium Principum ac privatorum Familias duobus fruerentur Privilegiis. Nimirum in- D gruente bello, atque in aliis Reipublicae turbationibus, id obſequii plerumque deferebatur locis & Collegiis ſacris, ut inter Populorum tumultus, furoremque militarem illaeſa cum ſuis Archivis reſtarent; ac praeterea nunquam moriebantur Eccleſiae, vel decedentibus earum Paſtoribus, ſive Epiſco-

piſco-

piſcopis, ſive Abbatibus. Immo omnia fere, quae in Tabulariis ad noſtros uſque dies pervenere, pertinentia ad Principes, aliaſque perſonas Seculares, unis debemus Eccleſiis, quandoquidem ad loca illa Religioſa una cum hereditatibus deducta fuerunt, ibique ſervata. Quod ergo mihi prae ceteris conſideratione dignum heic viſum eſt, Charta illa ſcripta occurrit *IV. Idus Maji*, *Anno Incarnationis Domini DCCCC*. Ceterae autem Notae Chronologicae, hoc eſt *Annus III.* Regni Berengarii, & *Indictio VIII.* apertiſſime ad Annum ſpectant *DCCCXC.*, ut ſane perſpicias, errorem illuc irrepſiſſe, & ſcribendum *Anno Incarnat. Domini DCCCXC.* Affirmare tamen auſim, Diploma illud archetypum eſſe; & mihi non perfunctorie inſpicienti ac deſcribenti tale apparuit tum ex characterum forma, tum ex dimidio Sigilli cerei adhuc in pergamena affixi. Cernitur ibi integrum caput Berengarii, vultum Principis adoleſcentis aut juvenis praeferens cum his literis ſuperſtitibus...... RIUS REX. Sub cera deprehenduntur conſuetae calami excurſiones, quae & in aliis antiquorum Regum Diplomatis habentur. Privilegio denique nullum deeſt authenticitatis indicium; attamen nihil aliud ibi ego legi, nihilque ceteri inſpexerunt, quibus legendum exhibui, niſi *Annum DCCCC.* quum contra conſcribendus ibi tantùm foret Annus *DCCCXC.* Sed quid minuta haec refero? Ut minùs periti in re Diplomatica ex novo hoc exemplo intelligant, in autographis ipſis, minimeque apocryphis Diplomatibus, occurrere interdum Notariorum ſphalmata, ad quorum aſpectum non continuo impoſturae crimen eſt injiciendum. Nempe Cancellario, uti ejus Amanuenſi, excidit in hac archetypa pergamena, numeralis nota X. ante poſtremam C. uti & alibi factum. Illud quoque, ut obiter dicam, heic animadvertas velim, duas illas Curtes *in finibus Parmenſium* ſitas, à Ludovico II. Auguſto *Supponi Marchioni* dono datas. Quis ergo tum Parmae dominabatur? Sed his tandem dimiſſis, in hoc Diplomate memoratos vidimus duos antiquos *Marchiones*, *Supponem* unum, alterum *Walfredum*. Quod ſpectat ad Walfredum, Anonymus Poëta, cui Panegyricum debemus Berengarii Auguſti, editum à Valeſio, & jam à me recuſum Tomo II. Part. I. Rer. Italicar. ipſum eumdem recenſet Lib. 2. inter Berengarianos commilitones, tria armatorum millia ſecum trahentem.

Nec mora: Waltfredus ter mille reſumit amicos.

Et poterat quidem ille tantum conferre virium; ſiquidem *Fori Julii Marchio* fuit, & rebellem poſtea ſe praebuit contra ipſum Berengarium, Arnulpho Imperatori addictus. In Annalibus Fuldenſibus apud Du-Cheſne Tom. 2. Scriptor. Francic. haec lego ad Annum DCCCXCVI. *Poſt mortem Waltfredi Forojulii Marchenſis, qui multum fideliter ad Imperatorem Veronam contendendo retinuit, illico Berengarius Regnum Italicum invaſit:* ideſt recepit.

De *Suppone Marchione* ſupra deſcripto inquirendum nunc reſtat, cuinam Marchiae Praefectus is fuerit. Ex eodem Scriptore Panegyrici Carminis nuper laudati diſcimus, adhaeſiſſe Berengario filios Supponis adversùs Guidonem Regem:

...... Pariter tria fulmina belli
Supponidae coëunt: Regi ſociabat amico
Quos tunc fida ſatis Conjunx......

Hinc

Hinc habemus, *Supponi Marchioni* tres fuiſſe filios; unius autem nomen, ideſt *Hunroci*, in modò evulgato Diplomate deprehendimus. Multa heic habet pro ſua eruditione Hadrianus Valeſius in Notis ad laudatam Panegyrim. Scilicet Suppo horum pater non alius eſt ab illo, qui *ſtrenuus Vaſſus*, & *dilectus Conſiliarius noſter* appellatur in Diplomate Anni DCCCLXIII. à Ludovico II. Auguſto. Chartam vide infra in Diſſert. XI. *de Allodiis*. Idem quoque mihi creditur, qui in Chronico Monaſterii Caſaurienſis ad Annum DCCCLXXII. appellatur *Suppo Piceni Comes*, *qui & Dux inſcribitur*, *in Imperatoris exercitu fulgidus*, hoc eſt, uti Valeſius addit, in exercitu *Ludovici II. Imperatoris*. Si non tantum *Comes*, ſed & *Dux* appellatus fuit *Suppo*: conſequens eſt, ipſi integrum Ducatus Spoletani regimen commiſſum fuiſſe. Et antea quidem alter *Suppo ſenior Dux Spoleti* Anno DCCCXXII. conſtitutus fuerat, qui biennio poſt una cum vita illuſtre illud munus depoſuit, uti ſcribit Annaliſta Bertinianus. Fuerit ergo, ut conjecturae ferunt, *Suppo* in Diplomate noſtro laudatus, & in exercitu Ludovici II. Auguſti conſpicuus, Nepos ex filio aut fratre alterius Supponis ſenioris. Sed quei heic *Spoleti Dux*, quum Ludovici II. temporibus neminem alium Spoleti Ducem ſive Marchionem noverimus, niſi *Lambertum* & *Guidonem*, aut etiam ſi mavis, duos *Lambertos*, aut duos *Guidones*? Neque apud Campellum in Hiſtoria Spolet. Neque in Catalogo Spoletanorum Ducum, quem protulit Clariſs. Mabillonius Tomo I. part. 2. Muſaei Italici, ullus certe *Suppo* temporibus iis occurrit Spoletanae Marchiae Praefectus. Verùm

A Annales Francorum, atque Erchempertus eorum temporum Scriptor, ſat lucis heic nobis miniſtrant. Iis teſtibus diſcimus, Anno DCCCLXXI. *Lambertum Spoletanum Ducem* una cum Fratre, aut Filio *Guidone*, ſive *Lamberto* altero filio (haec enim non ſatis perſpecta) in indignationem incurriſſe Ludovici II. Imperatoris; B quare coactus eſt vertere ſolum, ſibique aſylum conquirere apud Adelgiſum Beneventi Principem. In eo rerum amphractu novus Dux Spoletanis datus, eâque Dignitate ornatus fuit *Suppo* junior, in Caſaurienſi Chronico memoratus. Eumdem unice *Comitem* inſcribit Johannes VIII. Papa in quibuſdam literis ad eum datis: C quod minime inſuetum, quum Berengarium quoque & alios, aut Marchiones aut Duces illorum temporum, unicâ ſub appellatione *Comitis* idem Pontifex compellarit. Spoletanis autem ab Anno DCCCLXXI. quo dejecti fuere Lambertus & Guido, antea Spoletani Duces, uſque ad Annum DCCCLXXVI. praefuit *Suppo* D junior, hoc eſt, uſque dum Ludovicus II. Auguſtus vixit, & Carolus Calvus electus fuit Imperator, cujus electioni ſeu confirmationi ſubſcripſit idem *Suppo* Anno DCCCLXXVI. in Concilio Ticinenſi, uti fidem faciunt Acta à Baronio & Labbeo edita, & fuſiora Part. II. Tomi II. Rer. Italicar. ubi legitur *Signum Sup-* E *ponis Comitis*. Scilicet tanquam Spoleti Dux & Marchio eiſdem Comitiis ille interfuiſſe videtur, ſuamque auctoritatem interpoſuiſſe. Quae hactenus dixi, confirmata videas à monumentis, quae Chronico Caſaurienſi addita à me fuere in eadem Par. II. Tomi II. Ibi tabulae ſcriptae Anno DCCCLXXI. exhibent *Siſenardum Miſſum Supponis Comitis*. Aliae ſcriptae

Anno

Anno DCCCLXXII. in *Pinnenſi* Civitate leguntur, in quibus *Suppo Dux*, *filius quondam Maurini* quaedam Caſaurienſi Coenobio donat. Anno quoque DCCCLXXIII. permutationi agrorum factae à Grimbaldo Epiſcopo Pinnenſi ſubſcribit *Wido Miſſus Supponis Comitis*. Quae verba indicant regionis illius Praefectum. Praecipue verò animadvertendum eſt, Chartam illam conſcriptam fuiſſe *Anno XXIV. Ludovici II. Imperatoris Auguſti*, *& ſecundo Anno Supponis Comitatus*, ſive potius *Supponis Comitis*, *XXV. menſis Martii*, *per indictionem VI.* ſcilicet Anno DCCCLXXIII. Valeſius quoque alteram Chartam laudat, exaratam *Anno Imperii Ludovici XX. & I. Anno Supponis Comitis*, *die XXIX. menſis Septembris per Indictionem V.* Vitium habes in Annis Imperii, aut in Indictione. Exhibentur etiam tabulae à Baluzio ex eodem Chartario Caſaurienſi editae in Appendice Tomi 2. Capitularium, & ſcriptae, ut ibi legitur, *Anno Regni & Imperii Domni Lodovici XXX. & primo Anno Supponis Comitis*, *die VIIII. menſis Junii*, *Indictione V.* Et heic aliquod mendum latet. Deceptus autem fuit Baluzius, dum Chartam hanc ſcriptam cenſuit Anno DCCCXXVII. Regnante Ludovico Pio Auguſto. Pertinet ipſa ad Annum Chriſti DCCCLXXII. quo Ludovicus II. ejus nepos imperabat. Regni autem, non verò Imperii, Epocha heic adhibita fuit.

Interea illud ad rem noſtram facit, per Epocham Annorum Comitatus Supponis certos nos fieri, ipſum Ducatui ſeu Marchiae Spoletanae praefuiſſe. Mos enim fuit Tabellionibus ſignare etiam Annos illorum Ducum, ſive Comitum: quo Comitis nomine Seculo IX. non rarò donabantur ejus Provinciae Rectores. Adde & Placitum à me ibi editum pag. *946.* quod habuere *Fratellus Auditor Supponis Comitis*, *& Radepertus Caſtaldio ejus*, *& Miſſus*, *de mandato Supponis Comitis intra Civitatem Theatinam temporibus Supponis Comitis*, *Anno ejus IV. menſe Madio*, *Indictione VIII.* hoc eſt Anno DCCCLXXV. De *Suppone* iſto recurret infra ſermo in Diſſertat. XI. *de Allodiis*. Verùm ſubſequenti Anno DCCCLXXVI. *Suppo* noſter, ſive coactus cedere, ſive raptus à morte, locum fecit *Lamberto* & *Guidoni* reſtitutis in gratiam à Carolo Auguſto, qui deinde Spoletanum Ducatum rexere. In additamentis ad idem Chronicon Caſaurienſe pag. *947.* Chartam produxi, ſcriptam in Pinnenſi Civitate *Anno Imperii Domni Caroli Auguſti primo*, *ſeu & temporibus Widonis Comitis*, *Anno Comitatus ejus Primo*, *menſe Junio per Indictionem IX.* Neque unus Wido Spoleti tunc imperabat, ſed & Lambertus, quum in eadem Charta inveſtiatur de aliquot rebus Romanus Abbas *per juſſionem Domni Caroli Imperatoris Auguſti*, *& per juſſionem Lamberti & Widoni Comitum*. Vide & Chartam ſubſequentem Anno DCCCLXXVII. exaratam. Ex his intelligis, *Supponem juniorem* per totum tempus, quo Lambertus & Guido exularunt, dominatum fuiſſe Marchiae Spoletanae. In cauſsâ fuit illorum reſtitutio (de qua etiam eſt mentio in Paralipomen. Anonymi Salernitani Cap. 123. Part. II. Tomi II. Rer. Italicar.) cur Suppo ad filios tranſmittere nequiverit illius Ducatus ſeu Marchiae regimen, quum ex indulgentia Regum jam invaluiſſet mos, ut filii idonei, ſucceſſores eſſent patri in ejuſmodi honoribus. Atque haec ipſa, quae nuper vidimus, indicare nobis poſ-

poſſunt, quinam ab Anno DCCCXLIV. ſaltem uſque ad DCCCLX. Spoletanum Ducatum rexerint, & quo pacto Campelli Hiſtoria ſupplenda veniat, lacunis aut tenebris ad ea tempora ſcatens. Conſule Additamenta eadem à me facta ad Chronicon Caſaurienſe. Ibi Chartam vide Placiti *in Marſa* habiti *in tempore Ildeberti Comitis, Anno Comitatus ejus Septimo*, hoc eſt Anno Chriſti DCCCL. Placito praeeſt *Odelerius Miſſus Berengarii & Ildeberti Comitum*. Ergo in ditione horum Comitum fuit *Marſorum Civitas*, ſive *Marſica*, olim in Spoletano Ducatu comprehenſa; ac propterea opus eſt, ut eos ſtatuamus *Duces Spoleti*. Quum verò per ea tempora Ducatus Spoletanus in duos eſſet diviſus: quippe *ambo Spoletani Ducatus* memorantur in Diplomate Carlomanni Italiae Regis Anno DCCCLXXVI. in praelaudato Chronico Caſaurienſi: propterea conjecturae locus eſt, *Berengarium* uni, alteri *Hildebertum* praefuiſſe, niſi ambos velimus uno tempore integram Provinciam moderatos. In eiſdem Additamentis pag. 925. altera legitur Charta, exarata in *Pinnenſi* Civitate *temporibus Ildeperti Comitis, Anno Comitatus ejus X. die XVI. Aprilis, per Indictionem Primam*, hoc eſt Anno DCCCLIII. Succedit tertia, ſcripta in *Pinne Anno Imperii Ludovici Imperatoris Septimo, ſeu temporibus Ildeberti Comitis, Anno Comitatus ejus XIII. menſe Junio, per Indictionem IV.* ideſt Anno Chriſti DCCCLVI. Denique in Placito celebrato, *inter fines Haeſinos & Camertulos, Anno Imperii Hludovici Decimo, menſe Martio, Indictione VIII.* hoc eſt Anno DCCCLX. ipſe *Hildebertus Comes* à Miſſis Imperialibus reſtituere cogitur nonnullos fundos Imperatori Ludovico. Atque

A heic adnota vocem *Camertulos*, quae una ſatis prodit, quam turpiter fallantur, qui dubitant, num *Camertes* veterum iidem fuerint, ac recentiores *Camerini* Cives. *Berengarius Dux* memoratur in Catalogo Chronici Farfenſis imperante Lothario I. Auguſto circiter Annum DCCCXL. ſed ſerius, & ſub Ludovico II. ejus no- B men ſcribendum fuit. Neque alii Provinciae ipſum praefuiſſe quàm Spoletanae, reliqua Catalogi illius nomina indicant. Et neutiquam dubito, quin idem fuerit cum ipſo, cujus mentionem in Charta nuper laudata deprehendimus. *Comes* ibi tantummodo appellatur; at ſaepe repetendum, tunc Marchiones etiam, & C Duces ſub ea appellatione veniſſe. Verùm *Hildeberti Comitis* ſupra memorati nuſquam alibi mentio occurrit, niſi quod Ignotus Caſinenſis apud Peregrinium Tomo II. Rer. Italicar. pag. 267. ſcribit: *Lampert filius Widonis, & Ildepert Comites, niſi ſunt manus erigere contra Hludowicum Imperatorem; ſed relatâ illorum* D *fraude perſecutus eſt eos Hludowicus &c.* Lambertus Anno DCCCLXXI. rebellionem iniit, atque ad Adelchiſum Principem Beneventanum confugit. At longe antea Hildebertus regere deſierat Marcham Firmi, & Spoleti Ducatum. Certe hunc etiam inferendum inter Spoletanae Marchiae Praeſides multa perſuadent; hoc E eſt, illius auctoritas in locis Spoletano Ducatui addictis, & Epocha annorum illius, qua uſos etiam reliquos Spoleti Duces Seculo eodem nuper vidimus, & quidem titulo duntaxat Comitatus. Accedit, quod per ea tempora nullum alium certum Spoleti Ducem hiſtorica monumenta hactenus prodiderunt. Quare donec alius Dux Spoletanus prodeat, aut mihi

mihi oſtendatur, *Berengarium* & *Hildebertum*, non quidem Ducatui Spoletano ſed Marchiae tantummodo Firmanae ſive Camerini fuiſſe dominatos: ego ambos illos Comites, Spoleti Duces cum Eruditorum veniâ appellare pergam. Fortaſſis Anno DCCCLX. Hildeberto ſucceſſit *Lambertus* Spoleti Dux: ipſoque in fugam verſo, ſucceſſit *Suppo* junior, de quo antea agebamus.

Praeterea, quod *Supponis* hujus nobilitatem praeclariſſimam luculentius oſtendit, ejus filius *Hunrocus* à Berengario Rege dicitur in Diplomate nuper evulgato *Conſanguineus noſter*. Putat etiam Valeſius, *Berthilam* ipſius Berengarii conjugem ex eodem Suppone Marchione progenitam: quae ſi vera ſunt, *Hunrocum* habemus Regis Berengarii Sororium. Vox tamen *Conſanguineus* aliud ſonare poteſt. Mihi potius creditur juncta fuiſſe *Supponi Marchioni*, patri Hunrochi hujus, filia *Unrochi*, Ducis ſeu Marchionis Forojulienſis, qui frater Berengarii ipſius Regis fuerat, uti infra oſtendam in Diſſertat. XXII. *de Legibus*. In Unrocho Supponis filio pro more familiari etiam temporibus iis recreatum videtur nomen Avi materni. Sed quando in Spoletani Ducatus rebus verſamur, non eum dimittam, antequam indicem alterum Ducem, quem Campellus in Hiſtor. Spolet. & Camillus Lillius in Hiſtor. Camerini ignorarunt. Is eſt *Theobaldus* junior. Jam Ducatui illi & Marchiae Camerini praefectus fuerat circiter Annum DCCCCXXXIII. *Theobaldus* ſenior, qui à Liutprando Hiſtorico appellatur *Camerinorum & Spoletinorum Marchio*. Is autem ab humanis exceſſit circiter Annum DCCCCXXXVII. Cui ſucceſſit *Anſcharius*, tum *Sarlio*, deinde *Hubertus* Salicus Hugonis Regis filius, idemque etiam Tuſciae Marchio. Poſt hunc Spoleti imperaſſe creditur *Hugo* ejus filius, celeberrimus Tuſciae itidem Marchio. Verùm ſive in exilium acto *Huberto*, ſive è vivis ſublato, *Theodebaldus* junior Spoleti & Camerini Marchas regere coepit Anno Chriſti DCCCCLIV. In additamentis à me factis Chronico Caſaurienſi Part. II. Tomi II. Rer. Italicar. pag. 952. Charta nobis occurrit, ſcripta in Pinnenſi territorio, *Regnantibus Domno Berengario & Adelberto, filio ejus, Regibus, Anno Regni eorum VII., & temporibus Theobaldi Ducis & Marchionis Anno ejus IV. menſe Junii per Indictione XV.* ideſt Anno Chriſti DCCCCLVII. Ergo ab Anno DCCCCLIV. *Theobaldus* junior erat *Dux* Spoleti, *Marchio* Camerini. In Indice Chronici Farfenſis à me edito in eadem Part. II. Tomi II. inter Lotharium & Berengarium Italiae Reges recenſentur *Bonifacius & Thebaldus filius ejus Duces*, appoſite cum Charta Caſaurienſi. Quare ex Indice illo diſcimus, *Theobaldo* huic patrem fuiſſe *Bonifacium* pariter Spoleti Ducem. Hic ille idem eſt, de quo Liutprandus Lib. 2. Cap. 18. Hiſtor. ſcribit: *Dederat Rex Rodulfus Waldradam ſororem ſuam conjugem Bonifacio Comiti potentiſſimo, qui NOSTRO TEMPORE Camerinorum ac Spoletinorum exſtitit Marchio*. Non inquit Liutprandus, Bonifacium Spoleti & Camerini Marchionem fuiſſe, Rodulfo regnante; ſed ipſum tunc tantummodo Comitem, ac deinde *noſtro tempore* ambas Marchas eidem fuiſſe collatas. Scribebat Liutprandus Ottonis Magni Auguſti temporibus, circiter Annum DCCCCLXIII. Jam diem ſuum tunc obierat *Bonifacius* Marchio, & nuper vidimus *Theobaldum* ejus filium Anno DCCCCLVII. *Ducem & Marchionem*. Supereſt ergo, ut non Anno DCCCC-

XXII. uti Lillius cenſuit, ſed longe ſerius, *Bonifacius* iſte Spoletanis & Camertibus imperarit, eique ſucceſſor datus fuerit Anno DCCCCLIV. *Theobaldus* junior ejus filius. Poſt Theobaldum iſtum, aut ſerius, rexiſſe videtur Ducatum Spoletanum & Marchiam Camerini *Tranſmundus Dux & Marchio*, cujus mentio eſt in monumentis Coenobii Farfenſis, & Vulturnenſis. In Charta quippe Vulturnenſi ſcripta Anno MXI. pag. 498. Chronici occurrit *Tranſmundus Comes filius quondam Tranſmundi, Dux & Marchio.* Ergò Dux iſte ſenior fato jam functus fuerat. In Catalogo Farfenſis Monaſterii pag. 304. memoratur *Tranſmundus Dux*, ac pone ſequitur *Otto Primus Imperator*, ita ut is videatur Spoleto praefuiſſe ante Annum DCCCCLXII. aut ſaltem Ottone I. imperante, fortaſſis uſque ad Annum DCCCCLXVII. Qui in eo Catalogo *Ducis & Marchionis* titulo ornantur, ii Spoletano Ducatui, & Marchiae Firmi, ſeu Camerini imperaſſe deprehenduntur. Et ſane pag. 325. ejuſdem Chronici Farfenſis *Tranſmundus Dux & Marchio* litem diremiſſe dicitur ſpectantem ad *Comitatum Firmanum*. Ita apud Lupum Protoſpatam in Chronico ad Annum DCCCCLXXII. pugnaſſe traditur *Aſto* (ſcribe *Atto*) *filius Tranſamundi Marchiſii cum quadraginta millibus Saracenorum.*

Opinatus etiam fuit Camillus Peregrinius *Pandulfum* cognomento *Caput-Ferreum*, Principem Capuae & Beneventi, *Ducem* quoque *Spoleti & Camerini Marchionem* conſtitutum fuiſſe circiter Annum Chriſti DCCCCLXIX. Ejus ſententiae ſubſcribo. In Additamentis ad Chronicon Caſaurienſe pag. 954. Placitum produxi habitum in agro *Firmano* à *Pandulfo Duce & Marchione* Anno DCCCCLXVII. Vi-
A de & alterum Placitum pag. 982. habitum Anno DCCCCLXVIII. *Anno Pandulfi Principis, Ducis, & Marchionis, Ducatus ejus Primo*, Menſe Aprili: cui interſunt Epiſcopus Firmanus, aliique ejuſdem Firmanae Marchae. Ex quo intelligas, Anno DCCCCLXVII. Pandulfum coepiſſe dominari Spoleto, aut ſaltem Marchae Firmi ſive
B Camerini. Vide & tertium Placitum pag. 962. ab eo celebratum Anno DCCCCLXX. *in Territorio Marſicano.* In eodem *Territorio* aliud Placitum Anno DCCCCLXVIII. habuerat idem Pandulfus, uti conſtat ex Chronico Vulturnenſi Part. II. Tom. I. Rer. Italicar. pag. 441. Itidem in Hiſtoria Anonymi Salernitani edita à Pe-
C regrinio, Tom. I. Rer. Italicar. pag. 302. *Pandulfus* idem Princeps *cum multitudine Spoletini*, nec non & cum ſuo Populo, Neapolitanis bellum intulit. Eo haec omnia collineant, ut agnoſcamus, *Pandulfum Caput-Ferreum* Spoletanis & Camertibus imperaſſe ab Anno DCCCCLXVII. uſque ad DCCCCLXX. & forſitan uſque ad
D mortem ſuam, quam contigiſſe Anno DCCCCLXXXI. novimus. Quare *Sico Spoletinorum Comes* ab Anonymo Salernitano ad Annum DCCCCLXIX. memoratus part. 7. num. 5. Hiſtoriae editae à Peregrinio, Spoletanae tantùm Civitatis Comes ſive Rector fuerit, non verò Spoletanorum Dux. Et fortaſſis ille idem fuit,
E qui in Placito Vulturnenſis Coenobii pag. 443. habito Anno DCCCCLXX. *in Territorio Marſicano* coram Ottone Magno Imperatore, & Pandulfo Principe, Duce, & Marchione, appellatur *Sico Marchio ſacri Palatii*, non verò Spoletinorum Comes aut Marchio. Pandulfo è vivis ſublato traditus videtur (niſi heic locus ſit dandus *Tranſmundo* ſupra memora-

morato) idem Ducatus una cum Camerini Marcha *Hugoni Tuſciae Duci*, de quo infra ſermo erit. Poſt ipſum Anno MI. à morte raptum quis Ducatum illum & Marcham rexerit, obſcurum plane mihi eſt; neque enim audeo huc trahere *Johannem Ducem & Marchionem*, quem in Charta Anni MXII. pag. 509. Chronici Farfenſis memoratum video. Illud quidem novi in toties laudatis Additamentis ad Chronicon Caſaurienſe pag. 989. legi Placitum Anno MXXVIII. habitum *in territorio Pinnenſi*, in quo reſidebat *Ugo Dux & Marchio*: uti & alterum pag. 992. eodem Anno celebratum *in territorio Marſicano*, coram nonnullis Epiſcopis Ducatus Spoletani. Hunc etiam *Ducem* Spoletanum & *Marchionem* Firmanae ſeu Camerinenſis Marchae, quanquam ignotum Lillio in Hiſtor. Camerin. ac aliis, perſuadent ejus tituli, & auctoritas in Pinnenſi Civitate, quae Firmanae Marchae aut Camerinenſi addicta fuit, & comitiva Epiſcoporum. Quis autem fuerit *Hugo* iſte *Dux & Marchio*, diu perquiſivi; atque in eam tandem conjecturam deſcendi, non alium eſſe ab eo, cujus mentio eſt in Charta Anno MLVI. ſcriptâ, atque à me infra edendâ in Diſſertat. XV. *de Manumiſs.* ubi *Domna Willa inclita Comi-* A *tiſſa, relicta quondam Domni Ugo glorioſiſſimo, qui fuit Dux & Marchio*, una cum filiis ſuis ancillam quamdam ſuam libertate donat. Vide & alteram Chartam in Diſſertat. LXVII. *de mod. acquirend.* quae forſitan ad hunc ipſum Hugonem pertinet. Hic patrem habuiſſe videtur *Bonifacium Marchionem* Lege Ripuariâ viventem, B cujus Chartam habes apud Ughellium in Epiſcop. Florentin. Tom. 3. pag. 60. Ital. Sacr. Sed progrediamur. Anno autem MLVI. & ſequenti Marchiam Firmanam, & Ducatum Spoletinum rexiſſe videtur Victor II. Roman. Pont., uti prae ſe ferunt duae Chartae ab eodem Ughellio productae in Appendice ad C Tom. V. Ital. Sacr. in Epiſc. Aprutin. Sed heic fortaſſe nimis immorati ſumus.

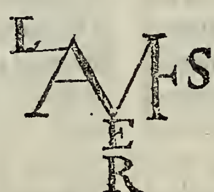
Suis locis compoſuiſſe hactenus mihi videor nonnullos ex antiquis Marchionibus. At nunc tu difficile oſtendas, quem Populum rexerit olim nobilis alter Marchio ſub finem Seculi Noni florens, cujus mentionem D nobis ſervavit Diploma Guidonis & Lamberti Auguſtorum Ravennae datum. Antiquiſſimum ejus exemplum legi & deſcripſi ego adſervatum Mediolani in Chartophylacio inſignis Monaſterii Sancti Ambroſii, cujus haec ſunt verba.

Donatio Curtis Lemennis facta à Guidone & Lamberto Imperatoribus Conrado Marchioni, ejuſque Conjugi Ermengundae, Anno 892.

IN nomine Sanctae & individue Trinitatis. Wido & Lantbertus gratiâ & miſericordiâ ejuſdem omnipotentis Dei Imperatores Auguſti. Imperialis Dignitas quanto liberalior & ad preces ſibi fideliter ſervientium, tanto divinam erga ſe propitiationem adeſſe propenſius con- E *fidit. Quapropter omnium fidelium Sanctae Dei Eccleſie, noſtrorumque tam preſentium quam & futurorum noverit ſolertia*, Cohunradum dilectum Patruum ac Patruelem noſtrum, illuſtrem Marchionem, *miſſa petitione per* Ageltrudam amantiſſimam Conjugem noſtram Impe-

Imperatricem Auguſtam, *noſtram imploraſſe clementiam, quatinus Cortem unam juris noſtri Palacii, que dicitur Lemennis in Comitatu Bergomenſi, ad perennem proprietatem ipſi &* Uxori *ejus* Ermengundi, *& filiis atque heredibus ac proheredibus eorum per noſtre auctoritatis Precepta concederemus. Quorum precibus aurem clementie noſtre dantes, prenominatam Cortem Lemennis cum omnibus adjacentiis & pertinentiis ſuis in integrum, ſcilicet utriuſque ordinis ac ſexus familiis, foreſtibus, precariis, reditibus, cum omnibus, que dici aut nominari poſſunt ad eandem Cortem reſpicientibus, ſicut à ſancte memorie Hludovico Imperatore quondam conceſſa fuit, de noſtro Imperiali jure ac dominatione in jus proprietarium ac perennem poteſtatem ipſi Cobunrado, uxorique ſue Ermengundi, atque heredibus eorum tranſfundimus & tradimus atque confirmamus, quatinus ab hodierna die ac deinceps liberam facultatem ac poteſtatem habeant faciendi ex ipſis rebus quicquid elegerint, videlicet alienandi, vel quibus voluerint donandi abſque alicujus repetitione atque contradictione, caſſatis undique ſcripturarum, ſi apparuerint, titulis, à quibuslibet digeſtis, vel etiam ſilentio tectis. Et ut verius credatur &c.*

Signum Domni Widonis *glorioſiſſimi Imperatoris.*

Signum Lantberti *Imperatoris Auguſti.*

Divo Notarius ad vicem Helbunci Archicancellarii recognovi.

Dat. Kalend. Maji, Indictione X. Anno Domini DCCCXCII. Imperante Domno Widone Imperatore, Regni ejus IIII. Imperii illius II. Anno Lantberti Imperatoris I. Actum Ravenna in Dei nomine feliciter. Amen.

Uti alibi monui, Cardinali Baronio viſum eſt, Guidonem & Lambertum Imperiali Corona donatos fuiſſe, illum Anno DCCCXCII. filium vero Lambertum Anno DCCCXCIII. quae ſententia improbata eſt à doctiſſimis viris. Vide quae ſupra commentatus ſum de Epocha Guidonis in Diſſertat. III. *de Roman. Imperat.* & infra adferam in Diſſertat. XXXIV. *de Diplomat.* Quod eſt ad Lamberti coronationem vide infra Diſſertat. VIII. *de Comitib.* Heic autem habemus quemdam *Conradum Marchionem*, cujus genus ſplendidiſſimum profecto fateare, quando *Patruus & Patruelis noſter* ab ipſis appellatur Auguſtis. Equidem novi, delicatulos nequaquam fuiſſe eorum temporum Scriptores in uſu Latinarum vocum, & à multis retro Saeculis conſueviſſe Reges titulum *Fratris* aut *Conſobrini* honoris tantùm cauſ-

cauſà Principibus aut Magnatibus eximiis deferre. At quandoquidem rudibus iis Seculis non cernimus ejuſmodi honorificis titulis ab Imperatoribus ac Regibus inſignitos reliquos Principes, aut illuſtres viros, veri nimium videtur ſimile, nobis in hoc Diplomate occurrere conjunctiſſimum aliquem Guidonis & Lamberti Conſanguineum, atque ex eorum paterno aut materno ſanguine derivatum. In Capitulari Caroli Calvi Imperatoris ſpectante ad Annum DCCCLXXVII. apud Baluzium Tom. 2. pag. 265. inter eos *Comites*, ſive Principes, quos ad filii ſui curam atque tutelam deſignavit idem Auguſtus, *Conradum* quemdam *Comitem* legimus. Quidni is fuerit ipſe *Conradus Marchio* in hac pergamena memoratus? Certe in eo Capitulari num. 31. mentio fit aliorum Principum tunc in Italia ſingulari nobilitate ac potentiâ clarorum, nempe *Boſonis*, *Bernardi*, ac *Widonis*, quem puto non alium à Guidone poſtea Imperatore. Verùm ſi petas, cui *Marchiae* praefuerit *Conradus* iſte, equidem ignotum mihi non diffitebor. Potuit is Marchiam regere in Italia, ſed & potuit in Francia; ſimulque apud Principem natione Francum, qualis fuit Guido Auguſtus, in Italia agere, tum quod eidem conſanguinitate conjunctus eſſet, tum etiam quod Franci Proceres, regnantibus heic Regibus è Francorum genere, conſueverunt Beneficia ſibi ac Allodia in Italico Regno conquirere. Ita ſi perconteris, cujus Marchae regimen commiſſum fuerit *Alberico Marchioni*, patri videlicet *Alberici* poſtea *Romanorum Principis*, de quo mentionem habemus apud Liutprandum Hiſtoricum, & alios, inſcitiam meam lubens fatebor. Occurrit quidem mihi in Charta Anni DCCCCX. à me addita Chronico Caſaurienſi Part. II. Tomi II. Rer. Italicar. pag. 951. *Waldepertus Vicecomes Alberici Marchionis* Placitum habens *Corneti*, cui certe loco Albericus dominabatur: nihilo tamen ſecius non liquet, unde ille *Marchionis* titulum acceperit. Idem de aliis dicas non ſine veterum culpa, quibus nil penſi perſaepe fuit exprimere, quibus ex locis Duces, Marchiones, & Comites, ſuae dignitatis appellationem arceſſerent. Chartam quoque Lucenſem inſpexi, Anno Chriſti MLXXXI. ſcriptam, in qua *Hugo Comes filio bone memorie Rodulfi, qui fuit ſimiliter Comes, & Julecta jugales, filia bone memoriae Wilelmi, qui fui Marchio*, oppignerant Anſelmo Lucenſi Epiſcopo Curtem & Caſtellum Suvereti. Utrum *Willelmus* iſte *Marchio* ſpectet ad gentem Malaſpinam, an ad Montisferrati Principes, alii decernant. Ita amicus meus doctiſſimus Joſeph Antenor Scalabrinius Ferrarienſis, Rector Sanctae Mariae de Bucca, & Sacrarum Literarum in Ferrarienſi Academia Profeſſor, Chartam mihi indicavit, ſcriptam *Bononiae*, *Anno Primo Pontificatus Johannis Papae, & Imperii Ottonis Quinto, die V. menſis Junii, Indictione IX.* ideſt Anno Chriſti DCCCCLXVI. in qua Petrus & Lambertus germani, *filii Johannis, & nepoti bone memorie Petroni Ducis adque Marchionis*, quoſdam agros in emphyteuſim concedunt. Quis me nunc doceat, cui Marchiae praefuerit *Petronius* iſte, ſive Petrus? Fortaſſe tempora fuere, quibus Bononia, Ferraria, aliaeque finitimae Urbes *Marchiam* conſtituerunt. Idque indicare videtur altera Charta, ab eodem Scalabrinio inſpecta, & ſcripta Anno MCXXVIII. *nemine imperante, die XIX. Marcii, Indictione VI. in clauſtro San-*

Sancti Ambroſii de Ferraria, cui ſubſcribunt teſtes *Marchio de Mainardo*, *Girardus*, & *Johannes homines de iſta Marchia*. Ceterum in Antiquitatibus Eſtenſibus Part. I. quotquot inveni vetuſtos Proceres, è quibus deſcendunt Marchiones appellati poſtea Eſtenſes, *Marchionum* titulo inſignitos quoslibet vidi, ſive ii originem ſuam traxerint ab *Adelbertis Ducibus & Marchionibus Tuſciae*, uti graves conjecturae perſuadent, ſive aliunde fuerint progeniti. Num verò illi cuipiam Marchiae praefuerint ſemper, an Titulo tantùm fruerentur ex indulgentia Imperatorum aut Regum Italiae, nemo facile decernat. Eſt mihi Charta è Tabulario Archiepiſcopii Piſani, excerpta à Clariſs. P. D. Guidone Grandio Abbate Camaldulenſi, & publico Matheſeos in Piſano Licaeo Profeſſore. Spectat ad *Albertum Marchionem filium quondam Opitioni Marchionis*, illum nempe ipſum, cujus monumenta retuli Par. I. Cap. 25. earumdem Antiquitatum. Is tantùm inſcribitur *de loco & Regno Langobardiae:* diciturque *Albertus* in textu, tum *Adalbertus* in ſubſcriptione, ita ut luculentius innoteſcat, quod alibi monui, *Albertum* & *Adalbertum* unum idemque nomen fuiſſe.

Donatio aliquot Caſtrorum facta Johanni Abbati Sancti Michaëlis in loco Martuli ab Alberto Marchione filio Obizzonis Marchionis, Anno 1061.

IN nomine Domini Dei eterni. Anni ab Incarnatione Domini noſtri Jeſu Chriſti Milleſimo Sexageſimo Primo, III. *die intrante menſis Februarii, Indictione XIV. Monaſterio Sancti Michaëlis Archangeli, ſito loco, qui dicitur Martuli, ubi nunc* Donnus Johannes Abbas *preeſſe videtur: ego quidem* Albertus Marchio, filius quondam Opitioni Marchionis, *qui fuit Genitor meus*, de loco, & Regno Langobardie; *quia profeſſus ſum ex natione mea Lege vivere Langobardorum, offertor & donator ipſius Monaſterii, preſentibus dixi: Quiſquis in ſanctis ac in venerabilibus locis ex ſuis aliquit contulerit rebus, juxta Auctoris vocem in hoc Seculo centuplum accipiet, & inſuper, quod melius eſt, vitam poſſidebit eternam. Ideoque ego, qui ſupra, Albertus Marchio dono & offero à predicto Monaſterio ad jura proprietatis abendum meam portionem de Curtibus, Caſtris, Cappellis, in quorumcumque honore Sanctorum conſecrate ſint, & omnibus rebus territoriis, tam de domnicatis, quàm & de maſſariciis juris mei, & que fuerint juris quondam ejuſdem Genitoris mei. Et ſunt poſitis in locis & fundis, que nuncupantur Petriole, Banciola, Capannula, Furcule, Ceſtano, Vico. Et de rebus meis, que ſunt poſitis juxta fluvium, que vocatur Hera, tam infra Curtes & Caſtra, quàm & de foris per ſingulas qualiacumque loca poſite ſunt, & inveniri potuerit, infra* Comitatu Lucenſis, & Piſenſis, & Vulterrenſis, *de meis juris rebus ad meam portionem de ſupraſcriptis Curtis, Caſtris, & Cappellis infra eaſdem Comitatus pertinere videntur. In hanc autem predicte offerſione de ſupraſcriptis Curtis, Caſtris, & Cappellis, atque omnibus rebus territoriis juris mei, qualiter comprehenſum, vel ſuperius dictas, una cum acceſſionibus & ingreſſibus earum, ſeu cum ſuperioribus & inferioribus ſuarum, ut ab hac die in eodem Monaſterio dono & offero, & per preſente Car-*

tam

tam offerſionis ad proprietario jure ibidem abendum confirmo: faciendum exinde ad pars dicti Monaſterii, aut ad cui pars ipſius Monaſterii dederit, ſine omni mea, & de heredum meorum contradictione pro mercede & remedio anime de ejuſdem Opitionis Genitoris mei, & mee. Quidem exſpondeo atque promitto me ego, qui ſupra, Albertus Marchio, una cum meis heredibus tibi, qui ſupra, Johanni Abbati ad partem predicti Monaſterii, tuiſque ſucceſſoribus, aut cui vos, vel pars predicti Monaſterii dederit, iſtam offerſionem, qualiter ſuperius legitur, ab omni contradicente homine defenſare debeamus. Et ſi defendere non potuerimus, aut ſi aliquit exinde per quovis ingenium inde ſubtrahere queſierimus, tunc in duplum eadem offerſione, ut ſupra legitur, vobis ad partem predicti Monaſterii abendum in conſimilibus locis, aut cui pars predicti Monaſterii deaerit, reſtituamus, ſicut pro tempore fuerit meliorata, aut valuerit ſub extimatione. Hanc enim Cartam offerſionis mee paginam Sigefredus Notarius ſacri Palatii ſcribere rogavi, in qua ſubter confirmans teſtibus, qui obtulerunt roborandam.

Actum infra Caſtrum Caſale Majore feliciter.

✠ *Signum manus ſupraſcripti* Adalberti, *qui anc Cartam offerſionis, ut ſupra fieri rogavi.*

Signum ✠✠✠ *manibus Araimundi, & Ottonis, ſeu Adam, Legem Langobardorum viventes rogati teſtes.*

✠ *Ego qui ſupra Sigefredus Notarius, Scriptor hujus Cartam offerſionis, poſt traditam complevi & dedi.*

✠ *Ego Ugo Notarius Apoſtolice Sedis, autenticum hujus vidi, legi, & exemplavi.*

✠ *Ego Benthe ſacri Lateranenſis Palatii Judex, hautenticum illud vidi, & legi, & ſubſcripſi.*

A ✠ *Ego Bernardus Notarius ſacri Palatii, autenticum ujus vidi, & legi, & ſubſcripſi.*

✠ *Ego Rolandus Notarius autenticum hujus vidi, & legi, & hic ſubſcripſi.*

✠ *Ego Sigiſmundus autentico ujus vidi, & legi, unde hoc exemplar facta eſt, & ſubſcripſi.*

B Animadverte, donationem hanc literis conſignatam fuiſſe à Tabellione *infra Caſtrum Caſale Majore* Cremonenſis Dioeceſeos. Uti verò oſtendi Par. I. Cap. ſeptimo Antiquitat. Eſtenſ. *Caſale Majus* Seculo Chriſti Undecimo in ditione fuit Familiae Marchionum Eſtenſium, ita ut nulla dubitatio ſuperſit, quin agatur heic de C Principe ad eamdem Nobiliſſimam gentem ſpectante. Antiquis autem temporibus etiam in more fuit, ut duae Marchiae, ex Imperatorum ſeu Regum Italiae Privilegio, uni eidemque Principi regendae traderentur. Eam ob cauſſam celebris adhuc eſt *Hugo Salicus*, Huberti filius, & nepos Hugonis Italiae Regis, quem ſimul D *Tuſciae Marchionem*, & *Spoleti Ducem* fuiſſe novimus. In Chronico MSto Monaſterii Sancti Vincentii ad Vulturnum, Part. II. Tomi I. Rer. Italicar. pag. 484. Placitum refertur, Balvae habitum ab ejus Miſſis Anno Chriſti DCCCCXCV. unde ejus auctoritas in Spoletanam regionem dignoſcitur, atque is inſcribitur *Dux* E & *Marchio*. Confirmata haec videas à Sancto Petro Damiani in Opuſcul. 57. ad Gothifredum Marchionem hiſce verbis: *Obtinuit utramque Marchiam, & quam Tyrrhenum videlicet, & quam Mare Adriaticum alluit*. Tum ſubdit, quum perſpiceret Hugo, ſibi utrumque regimen grave ac moleſtum eſſe, *ultroneae renuntiationis arbitrio ceſſit Imperatori Marchiam Camerini cum Spole-*

tano Ducatu; juri verò proprio Tuſciam reſervavit. Quei ergo Hugo Marchio Anno DCCCCXCV. ordinariâ auctoritate in Spoletano Ducatu Placita habere potuit? Placidus Pucinellius in Hiſtoria Hugonis Magni pag. 12. cenſet contigiſſe *renuntiationem* iſtam ſub Ottone II. Imperatore; Coſmus verò de Arena indefinitum tempus relinquit. Sed ſunt quae me deterrent ab amplectenda hoc loco narratione Petri Damiani. Ex Charta nuper memorata ſatis conſtat, vel Anno DCCCCXCV. Hugoni Marchioni obtemperaſſe Spoletum & Camerinum, quum in iis regionibus lites dirimeret *Elmepertus Epiſcopus* Arretinus *Miſſus Domni Ugonis Dux & Marchio*. Ergo pluribus etiam annis poſt obitum Ottonis II. Auguſti Hugo Tuſciae Marchio Ducem Spoletanorum & Camerinenſium agebat. Ad haec in Bibliotheca Patrum Tom. XVII. inter Gerberti, ſive Silveſtri II. Papae Epiſtolas legitur Epiſtola 158. in qua Otto III. Imperator ſcribit ſe in ſubſidium ejuſdem Silveſtri deſtinaſſe *Hugonem Tuſcum vobis per omnia fidum S. Comit.* (ſive *S. Comitem*, ut Du-Cheſnius habet, in quibus literis vitium aliquod ſubeſt) *Spoletinis, & Camerinis Praefectum*. Epiſtola haec Anno ſaltem Chriſti DCCCCXCIX. ſcripta fuit, quippe eo Anno ad Apoſtolicam Sedem ſublimatus eſt Silveſter II. Immo quae ibi leguntur, rectius indicare videntur conſcriptam Anno Milleſimo Aerae Chriſtianae. Quum verò ſubſequenti Anno MI. è vivis ſublatus fuerit Hugo Marchio poſt quadraginta regiminis annos: quo quaeſo tempore Spoleti & Camerini Praefecturam ille abdicavit? Niſi ſuppoſiticia ſit, aut aliquo vitio laboret (quod ſuſpicabatur amicus Berettus), haec ſane nutantem mihi exhibent Cardinalis Oſtienſis auctoritatem in praeſenti re; eoque magis, quod non ſatis accuratus teſtis ille fuerit in aliis ad eumdem Hugonem ſpectantibus. Narrat is praeterea, Ottonem III. Imperatorem, auditâ ejuſdem Principis morte, exiliiſſe prae gaudio in haec Pſalmiſtae verba: *Laqueus contritus eſt, & nos liberati ſumus*, eo quod ſibi jam timeret ex nimia illius potentia. Propiora haec vero ſunt; at eadem conciliare vix poſſis cum reliquis de Hugone narratis, cui tanta moderatio tribuitur, ut Principatum Spoletanum vivens ac ſponte exuere potuerit. Sed haec ſatis ſuperque.

Hugoni Magno in Principatu Tuſciae ſucceſſorem fuiſſe datum Anno MII. *Tedaldum* Bonifacii Patrem, & celeberrimae Comitiſſae Matildis Avum, cenſuit Pagius in Critic. Baron. ad eumdem Annum num. 4. Et rurſus, ſi fides adhibenda nonnullis recentioribus, qui ejuſdem Matildis Vitam typis tradidere, creditur *Tedaldus* in ipſa Tuſciae Marchia ante ſuum obitum ſucceſſorem ſibi ſtatuiſſe filium ſuum *Bonifacium* (ſpectatiſſimum poſtea Principem, & Matildis ejuſdem, ut diximus, patrem) nempe circiter Annum MVII. quo is vivere deſiit. Addunt tamen, Tedaldi votis minime reſpondiſſe fortunam; nam per annos complures regimen Tuſciae penes alios Optimates fuit, donec Anno circiter MXXXVII. ad Bonifacium ejus filium, proſpere cedentibus rebus, delatum eſt. Equidem multis obſitam tenebris hanc Hiſtoriae particulam fateri malo; & niſi major lux affulgeat, acquieſcere hujuſmodi opinionibus nequaquam auſim. Illud extra controverſiam reor, Tedaldum *Marchionis* titu-

titulo inſignitum fuiſſe. Illud inſuper ſtatuendum, ei Marchiam quampiam, immo non poſtremi nominis, paruiſſe: haec enim de illo canit Donizo in Vita Matildis, antequam ejus mortem deſcribat.

> ...... *Poſt haec praecepit, major ut eſſet*
> *Natus dilectus Bonifacius atque modeſtus,*
> *Cui juravere, Patre tunc vivente, fideles*
> *Servi, prudentes Proceres, Comites pariterque.*

Si Bonifacio non Nobiles ſolùm, ſed etiam *Comites* fidelitatem juramento promiſerunt, ergo ejus Marchia non unam Civitatem complexa eſt, quando, ut jam vidimus, & infra luculentius oſtendetur, plerumque *Comitibus* commendabatur Praefectura Civitatum. Verùm hanc Marchiam fuiſſe *Tuſciam* & Tedaldum in ea Provincia imperaſſe, atque in ea Succeſſorem reliquiſſe filium, nulla monumenta teſtantur; immo ſunt, quae ſecus ſuadere videntur. Et primo ſi cum Florentinio & aliis ſtatuimus, Tedaldum Marchionem ad plures abiiſſe circiter Annum MVII. & fortaſſis etiam ſerius, arguendus eſt Donizo in Vita Matildis, quod ſcribat, in limine mortis ab ipſo dimiſſum

A fuiſſe regimen Marchiae, omniumque fortunarum, Bonifacio filio. Ita ille:

> *Nam Pater ipſorum moriens benedixit eorum*
> *Perſonas; poſt ſe praecepit, major ut eſſet &c.*

Atqui certum eſt, longe ante illum
B Annum Bonifacium ſui juris fuiſſe, & contractus iniiſſe, nullâ interveniente auctoritate Tedaldi genitoris ſui viventis, immo & titulo *Marchionis* uſum. Clariſſimus vir Benedictus Bacchinius in Hiſtor. Monaſterii Padolironenſis Append. pag. 23. exhibet Chartam donationis praediorum ab eodem *Bonifacio Marchione* fa-
C ctam Anno MIV. neque ſuum illi conſenſum praeſtat Tedaldus. Ergo nonnulis ante Patris obitum annis emancipatus fuerat Bonifacius, & pro ſuo libito ſua moderabatur, ſimulque *Marchionem* agebat: ut & hinc diſcas, vivis adhuc parentibus *Marchionis* titulo inſignitis, eorum filios interdum *Marchiones* fuiſſe ap-
D pellatos. Alteram quoque Chartam ſubjiciendam heic duco, quam deſcripſi olim ex antiqua pergamena Monaſterii Sancti Michaëlis in Furculis Piſtorii, ut Eruditi perpendant, an eadem ad hunc ipſum Principem ſpectet.

Donatio aliquot agrorum facta à Bonifacio Marchione Johanni Abbati Sancti Salvatoris, Anno 1004.

IN nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti. Anno Deo propitius Pontificatus Domni Johannis ſummi Pontificis & univerſalis Pape in Apoſtolica ſacratiſſima Sede beati Petri Apoſtoli Domini noſtri Jeſu Chriſti Secundo, ſicque regnante Domno Heinrico piiſſimo
E *Rege in Italia Anno Tertio, die XXIII. Menſis Septembris, Indictione VII. Fontana Tanoni, feliciter. Profitentes, profiteor ego quidem in Dei nomine* Bonifacius glorioſus Marchio *per hujus pagine noſtre vocis, profeſſionis, ſponſionis, donationis, ſeu trans perferſionis, atque*

perpetualis tranſactionis à preſente die noſtre pagine, te preſente in Dei nomine Domno Johannes venerabilis Presbiter, & Monachus, atque Abbas, *& ſpiritalis pater noſter, à parte in* Monaſterio Sancti Salvatoris, *ejuſque Succeſſoribus in perpetuum, pro remedio anime noſtre. Pro Deo enim dans damus, donamus, cedimus, ſeu transferrimus, atque cum oblationibus offerrimus, & de noſtra jura noſtroque dominium, noſtriſque filii & heredibus alienamus ſeu tranſcribimus atque ſubdamus in jura & dominium tuum ſupraſcripto Johannis Abbas ſpirituali patri meo, tuiſque ſucceſſoribus in perpetuum, nos quod habemus ac poſſidemus, & à noſtris manibus jure videmus, quas obvenit per quod modis vel titulum, aut undique nobis adveniſſet, ideſt Caſſadio, Bonifacingo, qui eſt poſito territorio Piſtorienſe Plebe ipſius Piſtorienſe, inter affines de ſupraſcripta terra, que ſuperius legitur. Hoc eſt ab uno latere Garitano, ab alio latere fluvio, qui vocatur Caſſianola, à tertio latere Caſſadio Sancti Zenoni, qui vocatur Madiatica, ſeu quarto latere poſſidente Rainerio da Strata. Vero etiam damus & cedimus tibi ſupraſcripto Johannes Presbitero & Abbas venerabilis Monacho, tuiſque ſucceſſoribus in perpetuum locum noſtrum in integro, qui vocatur Stazano cum omnibus pertinentiis ſuis, & in Bazio omnia, que nobis pertinent, ut amodo preſente die aut quando volueris, liceat tibi ſupraſcripto Johannes Monachus & Abbas tuiſque ſucceſſoribus in his omnibus, que ſuperius legitur, in ibidem introire, & preoccupare, adque ingredere, & poteſtatem ſine ullo atque obſtaculo vel impedimento per hec pagine donationis, tranſfertionis à nobis in vobis facta atque tradita tamquam per legitimam & noſtram corporalem traditionem de iſta Eccleſia Sancti Salvatoris, & de noſtris manibus in tuis mittimus, in preſentia [illegible]tium damus, adque corporaliter tradimus cum omnia, que ſuperius legitur, habendi dominium & poteſtatem quieti tramite habeatis, poſſideatis, vindicetis, atque defendatis, etiam utendi, fruendi è more ſalario in eodem Monaſterio in perpetuo permanendi pro eo, ſicut diximus, pro redemptione anime noſtre. Et ab odierna die nunquam liceat mibi ſupraſcripto donatori, benefactori, neque meis filiis & heredibus ullo umquam in tempore quavis exinde facere queſtione, repetitione, aut cauſatione, vel interpellatione, ullamque moleſtia generare contra te Johannes Abbas vel tuis ſubceſſoribus pro his omnibus, que ſuperius legitur. Pro ex parte vel ex toto numquam agimus neque contendimus, aut invadimus vel occupamus, neque agentibus quo defendere audeamus per nulla occaſione neque ingenio, non per nos, neque per noſtros heredes filios...... ſummiſſa perſona majoris vel minoris, propinquis vel eſteris, non ad eundum judicium...... ſupplicandum Principibus....... per Ecleſiaſticam interpellationem, aut per Regalem vel Imperialem mageſtatem, neque per ullo modo, ullamque tractionem contraire: de quo ſenſus humanus arguere poteſſet, ſed in omni tempore ſecurus & quietum, tuoſque ſubceſſores exinde maneatis in omnibus in perpetuum. Et ſi quoque tempore quiſpiam perſona homine inſurgerit, qui vos exinde vel ex parte vel ex totum expellere, aut qualibet calumpnia generare voluerit, nos ſupraſcripto Donatorem pro remedio anime noſtre, una cum noſtris filiis, & heredibus tibi ſupraſcripto Johannes Monachus & Abbas, tuiſque Subceſſoribus ab omni perſona hominum ſtare & obſervare ſeo defendere debeamus. Quod ſi omnia hec, que ſuperius legitur, non ſervaverimus vel adimpleverimus, pro quibus jurata voce dicimus per Deum omnipotentem, Sedem-*

Sedemque Apoſtolica, & vita ſuprafcriptorum Dominorum atque...... confirmus, quia dare nos eſſe promittimus tibi ſuprafcripto Johannes Presbitero & Monacho atque Abbas, tuiſque Subceſſoribus. Et ſi quis contra hanc cartula ire aut corrumpere, vel minuare aut inviolare, cum Datham & Abiron, Anna & Caipha, & Juda traditore dampnetur in infernum, & cum Simone Mago, qui gratiam Spiritus Sancti exurpavit, fiat dampnatus & confuſus, ante omnis litis initium aut interpellatione, pene nomine auri obrizo Libras quattuor ſit compoſiturus. Et penam ſolutam maneat hanc cartula donationis permaneat in ſua firmitate.

Signum manus ✠ *ſuprafcripto* Bonifacio Marchiones *jam dicti donatoris ad omnia, cui relecta eſt.*

Signum manus Sigifredo in hanc cartula donationis rogatus teſtis.

Signum manus Atius in hanc cartula donationis rogatus teſtis.

Signum manus Bondi in hanc cartula donationis rogatus teſtis.

Signum manus Garandus in hanc cartula donationis rogatus teſtis.

Signum manus Petrus in hanc cartula donationis rogatus teſtis.

Quam verò paginam Petrus quidem in Dei nomine Notario noſtrum ſcribendum rogavimus & ſuper manus noſtra propria firmavimus, teſtibuſque à nobis rogatis obtulimus, & eorumque preſentia tradimus ſub dies XXIII. Menſe Septembris, Indictione Septimo. Fontana Tanoni.

Tantum vetuſtatis praeferebant characteres, aliaeque hujus Chartae notae, ut archetypam continuo dixiſſes. Attamen noverit Lector, concordem in ea non procedere *Indictionem Septimam* cum *Anno Secundo Johannis* XVIII. Papae, & *Anno Tertio Henrici Regis*, qui poſtea Primus hujus nominis Imperiale ſolium conſcendit. Quare conjicere licet, pro *Indictione III.* quam in autographo poſitam reor, ſcripſerit Amanuenſis parum oculatus aut ſemiſopitus *Indictionem VII.* Atqui non de uno Exemplatore, ſed de ipſo Tabellione expoſtulare heic me, quaeſo, ſinant Lectores, & exclamare: o rudes antiquorum temporum mores, quibus toties Notarii, immo & ipſi Hiſtorici, nullâ poſterorum habitâ ratione, illuſtres homines commemorabant: ſed tacito eorum Patre, praetermiſsâ eorum Familiâ, ſive Lege ac Natione; & ſiquidem *Marchiones* fuere, ne verbo quidem *Marchiae* quam regebant, facto. Ediſſerant mihi Lectores, ad quem Bonifacium Marchionem ſpectet haec Charta, num ad filium *Tedaldi*, an verò ad alterum *Marchionem Bonifacium Alberti Comitis filium*, Legem Ribuariam profeſſum, cujus tabulas refert Ughellius Tom. III. pag. 60. Italiae Sacrae, uti & Margarinius in Bullario Caſinenſi, literis conſignatas Anno Chriſti MIX. *in loco Planorio territorio Mutinenſi*, de quo etiam mihi erit ſermo infra in Diſſertat. XXII. *de Legib. Italic.* Pari ergo tempore duo ejuſdem nominis *Bonifacii*, ambo pariter *Marchiones* floruere. Ad utrum referenda ſit Charta nuper allata, difficile pronunties, niſi quod Bonifacius Ribuarius in actis ſuis utitur ritibus ac formulis Legis Ripuariae, hoc eſt *per cultellum, feſtucum nodatum, wantonem, waſonem terrae &c.* traditionem rei facit: quod in altera à me producta membrana non legitur, ac proinde videtur prodere Bonifacium Langobardum Tedaldi filium Donationis hujus auctorem. Atque hactenus vidimus adeo mature, hoc eſt Anno MIV. Bonifacium hunc, nempe celeberrimae Comi-

Comitiſſae Matildis Patrem, appellatione *Marchionis* illuſtrem. Nunc ipſum nobis exhibebit eodem titulo ornatum Anno etiam MXIX. perga- A mena altera autographa, quam ex Archivo Capituli Canonicorum Cremonenſium à me deſcriptam nunc primum Lectores accipient.

Ceſſio Decimae quatuor Plebium, ſive Eccleſiarum Parochialium in Cremonenſi Dioeceſi facta à Bonifacio Marchione, ejuſque Conjuge Richilda Comitiſſa, Epiſcopatui Cremonenſi, Anno 1019.

I*N nomine Domini Dei & Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti. Enricus gratiâ Dei Imperator Auguſtus. Anno Imperii ejus Deo propicio Seſto, III. die Menſis Setembris, Indictione Tertia. Tibi Lanfrancho Judici & Avocatori ipſius Epiſcopio ſancte Cremonenſis Eccleſie à parte jam dicti Epiſcopii, nos* Bonefacius Marchio, filius quondam Teotaldi itemque Marchio, & Richilda *jugalibus*, filia quondam Giſelberti Comitis, *qui profeſſi ſumus ambo ex natione noſtra Lege vivere Langobardorum.... profeſſi ſumus atque ſpondimus nos qui ſupra Bonefacius & Richilda jugales... non abeamus licentiam, nec poteſtatem, nullamque occaſionem ad ſubtraendum, nec contradicendum, nec retinendum, nominative Decimam, que pertinet de Plebibus, quibus vocantur prima Sancta Maria in Inſola, ſecunda vero vocatur Sancto Mauricio, tertia Sanctus Johannes à litera, quarta Sancte Georius, quod eſt conſtructa in loco, qui dicitur Urſoni Inſule. Quas Plebes cum ſuorum pertinencias & integritates pertinere videntur de ſub regimine & poteſtate prenominati Epiſcopii. Quod ſi amodo nunquam ullo tempore nos ſupraſcripti Bonefacius Marchio & Richilda jugalibus, aut noſtros heredes de predicta Decima, quod pertinet de ſupraſcriptis Plebibus fecerimus ſubtractionem aut minorationem, vel contradicere aut retinere eum preſumſerimus per nos ipſis &c. & in tali tinore, ſicut ſupra legitur accepimus nos ſupraſcriptis Bonefacius & Rigilda jugalibus ad te jam dicto Lanfrancho Avocatore da parte jam dicti Epiſcopii exinde Launechild capello uno, ut ec noſtra promiſſio omni tempore firma & ſtabilis permaneat.*

Actum in Caſtro, quod dicitur Pladena, feliciter.

BONEFACIUS MARCHIO SSI.

Signum manibus ſupraſcripte Richilde, *que hanc cartulam promiſſionis fieri rogavit, atque.......*

Signum manibus...... Lege viventes Langobardorum teſtes.

Ego Lampertus Notarius ſacri Palatii ſcripſi, poſt tradita complevi & dedi.

Sit ergo certum nobis, ab Anno ſaltem MIV. Bonifacium Tedaldi Marchionis filium palam ac publice ſe *Marchionem* inſcripſiſſe. Hanc ei nobiliſſimam appellationem obveniſſe à *Marcha Tuſciae*, arbitrati ſunt, ut diximus, recentiores quidam Hiſtorici. Sed interim conſtat, eodem ipſo tempore *Marcham Tuſciae* non Bonifacio noſtro, ſed aliis Marchionibus paruiſſe. Atque heic examine indiget ſententia Franciſci Mariae Florentinii, & Coſmi de Arena, quorum unus in Monument. Matild. Lib. I. pag. 12. alter

alter in Serie Ducum Tuſciae pag. 204. ſcribunt, *Marcham Etruriae* Anno MIX. rectam fuiſſe à *Bonifacio Marchione Alberti filio*, Legem Ribuariam profitente, quem nuper commemoravi, & poſt Annum MIX. uſque ad MXI. ab *Adalberto Marchione Oberti filio*, & *Adalberti Marchionis nepote*, ideſt à Principe ad Eſtenſium Marchionum Familiam ſpectante, uti Par. I. Cap. 21. pag. 194. Antiquitat. Eſtenſ. oſtendi. Etenim Marchiones iſti in Chartis Lucenſibus eo tempore occurrunt. Verùm quod duo iſti Marchiones appareant illis annis in pergamena quapiam Tuſciae, hinc illico deduci nequit, fuiſſe eoſdem Etruſcae quoque Marchae Praefectos. Principibus illius aevi erant per totum fere Italicum Regnum Curtes, Caſtella, praedia, aliaque jurà, cujus rei exemplum non unum protuli in iiſdem Antiquitatibus Eſtenſibus. Ac proinde quanquam in diverſis Regni partibus eorum Contractus ac Nomina reperiantur, in iis tamen Marchionalem auctoritatem exercuiſſe continuo non ſunt cenſendi, niſi alia accedant ſigna ac argumenta ditionis. A veri certe ſimilitudine abhorret, quod Florentinius & Coſmus de Arena ſibi perſuaſere, ſcilicet exiguo annorum ſpatio, Tuſciae Praeſides fuiſſe *Tedaldum*, *Bonifacium Ripuarium*, *Adalbertum Oberti filium*, tum *Raynerium I.* & *Raynerium II.* quaſi Marchionum munus temporarium ac inſtabile tunc foret, quale deinde fuit Poteſtatum in Urbibus liberis. Marchionatu aut Comitatu quiſquis ſaltem poſt Annum à Chriſto nato Milleſimum donabatur ex Imperatorum ſive Regum conceſſione, quandiu inter vivos erat, ea dignitate, juribuſque illi adnexis fruebatur; neque excidebat, niſi contra fidem Principi ſupremo debitam ageret, aliaque ejuſmodi facinora caſtigatione gravi digna moliretur. Quod tantummodo indicium aliquod praebere poſſit, *Adalbertum* illum *Marchionem*, *Oberti filium*, quem inter Ateſtinos Principes commemoravi, Tuſciae praefuiſſe, Charta eſt, quam vidi apud Clariſſimum quondam Virum Philippum Bonarotam Senatorem Florentinum, cujus raram eruditionem Libri ab eo editi luculentiſſime teſtantur. Ex Archivo Coenobii Paſſiniani depromta illa fuit, ſcriptaque erat *Anno MXXXVII. Septimo Kalendas Aprilis*, ubi haec verba deprehendi: *Conſtat me Roſa inclita Comitiſſa, filia Domni Adalberti Dux & Marchio, & quae fuit relicta Domni Ubaldi Comitis bone memorie.* Cui Provinciae titulo *Ducis* & *Marchionis* praefuerit *Adalbertus* iſte, mihi incompertum eſt; ſed ex *Ducis* titulo veri ſit ſimile, *Tuſciam* ei regendam fuiſſe traditam, eumque eſſe, qui in Charta Anni MXI. nobis ſpectandum jamdiu ſe praebuit. Praetera *Raynerium Marchionem* & *Ducem Tuſciae* ego certe amplector, quippe illum & ego invenio in Placito Arretii habito Anno MXVI. Marchionalia jura exercentem, uti fidem faciet pergamena olim à me deſcripta ex authentico exiſtente apud Monachos Benedictinos illius Urbis.

Placi-

Placitum in Arretina Urbe habitum à Raynerio Duce & Marchione Tuſciae, in quo Rodulphus Abbas Monaſterii Sanctarum Florae & Lucillae cauſſam obtinet contra ſuos adverſarios, Anno 1016.

DUm Raginerius Marchio & Dux Tuſcanus *Placitum celebraret in Civitate Aretina cum* Hugone Comite ipſius Comitatus, *aderat* Abbas Rodulfus *cum Farulfo Avocato ſuo: proclamando querebant, quod Johannes filius Martini, & Dominicus Ildici filius ..... eorumque Eccleſie Sancte Flore & Monaſterii, malo ordine contendebat duas petias de terra cum aiverſis foſſis inter ſe, que ſunt prope Civitatem Aretinam infra Plebem Sancte Marie in Gradis. Illa quam Johannes detinet, & contendit cum aliis hominibus, eſt in loco, qui dicitur Quncito; ex una parte Caſtrum flumen, de ſecundâ, terra, que fuit Regalis, & infra eam eſt via, de tertia eſt terra Sancte Flore, de quarta eſt terra, que reitur per Dominicum de Prata. Alia petia de terra prope Silvam Sancti Donati, qui dicitur Molonis: ex una parte eſt ei via, de ſecundâ terra Sancti Donati, de tertia ſimiliter, de quartâ predicta Silva, & infra ea ſunt foſe. Cum denominatus Abbas per hocto continuos dies, quibus denominatus Marchio & Hugo comes generale Placitum in Civitate Aretina abuerunt, aſiduis querelis lamentaretur pro ſupraſcripta terra, quam ei ſueque Eccleſie malo ordine predicti homines contendebant, & cenſuales colones eam eidem Eccleſie ſubtraentes tranſvendiderunt, preteſtatus Marchio Raginerius & Hugo ejuſdem Civitatis Comes per ſingulos dies per diverſos precones ac nuntios eos ad Placitum convocarunt. Demum extrema die preſentis Placiti cum eos abere nec videre poſſent, & cum nuſquam venirent, ut vel illam terram ſancte Eccleſie rederent, aut ſtando in ratione cum Abate & Advocato ipſius Eccleſie ab eis eam legaliter defenderent, ſet per diverſa loca latitando confugerent, & nunquam venirent: per lignum, quod manu tenebant prefatus Marchio & Comes eundem Abatem Rodulfum & Farulfum Avocatum ejus ad proprietatem Eccleſie eorum in integrum inveſtierunt; cunctas privatas ac publice actioni deditas perſonas ſub Imperiali auctoritate omnino bannum mittentes ſuper eos in Mancuſos aureos duo milia, ut nemo illos exinde deveſtire audeat ſine legali judicio. Qui vero fecerit, predictos duo milia Mancuſos aureos compoſiturum ſe eſſe ſciad, medietatem Regi, & medietatem eidem Monaſterio & Monachis, qui ibidem Deo pro tempore ſervientibus. Ubi autem oc factum eſt, aderant Hugo, Urſus, Arnulfus, Baldizo, & Lambertus Judices, Walfredus Comes, Griffo filius Griffonis & Urſus filius ejus, Petrus filius Raginerii cum filiis ejus, Raginerius filius Adelmi, Ubertus filius Petri, Teuzo filius Gerardi, Raginerius de Ru...... Azzo filius Uſigizionis, Petrus filius Eriberti. Franco filius Hugonis, Wido filius Griffonis, Griffo filius Azzonis. Hoc factum eſt in ſupraſcriptorum preſentia.*

Quidem & ego Martinus Notarius ex juſſione ſupraſcripti Marchionis, ſeo predicti Hugonis Comitis & Judicum amonitione ſcripſi in Anno ab Incarnatione Domini noſtri Jeſu Chriſti Milleſimo Sexto Decimo. Anno vero Imperii Domni Heinrici Imperatoris Romanorum Auguſti Tertius, Menſe Hoctuber, Indictione XV.

✠ *Si-*

✠ *Signum ſupraſcripti Marchionis, ex cujus juſſione ſco & Judicum amonitione ec notitia facta eſt.*

✠ *Signum predicti Hugonis Comitis ex cujus amonitione ec notitia facta eſt.*

Baltizo Judice ſubſcripſit..

Lamberto Judex adfuit & ſubſcripſit.

Ugo Judex Domni Imperatoris interfui & ſubſcripſi.

Ego Urſus Judex Domni Imperatoris interfui ſubſcripſi.

Arnolfus Judex Domni Imperatoris ſubſcripſi.

Ego Martinus Notarius ſcripſi & complevi.

Hermannus Contractus in Chronico ad Annum MXXVII. haec habet: *Conradus Rex acto Yporegiae Natali Domini in ulteriora progreſſus, Lucam cum Reginhero Marchione in deditionem accepit.* Rem tamen pacifice actam Otto Friſingenſis tradit Lib. 6. Cap. 28. Chronici, ſcribens: *Rex verò Conradus caſtra movens ſanctum Paſcha Vercellis celebravit. Ibi Rehinerium Marchionem cum Civibus Lucenſibus obviam habuit.* Sed Contracto Hiſtorico aequali major adhibenda fides. *Deditionis* nomen ſatis indicat, praeceſſiſſe oppugnationem Lucenſis Urbis, aut bellicam impreſſionem in Lucenſem agrum. Certe Anno praecedenti idem Conradus *totam, praeter Lucam Urbem Tuſciae, Italiam ſibi ſubjugarat.* Et fortaſſis hac de cauſſa dejectus è regimine Tuſciae fuit Raynerius, quem diſertis verbis *Tuſciae Marchionem* Petrus Damiani appellavit. Ipſius autem Raynerii mentionem, ejuſque filii reperi in membrana exiſtente in Archivo Capituli Canonicorum Arretii, & ſcriptâ *Anno Dominicae Incarnationis MXLVII.* ubi haec verba: *Dum in Dei nomine in Comitatu Aretino infra Palatium domus Sancti Donati reſideret Herimannus Miſſus Domni Henrici piiſſimi Regis* (Rex tantummodo appellatur Henricus, ac propterea Charta ſpectare videtur ad Annum MXLVI. nondum ipſo Romae coronato die Natali Domini) ſimulque cum eo *Ugo filius Raginerii quondam Marchionis, & Uberto Vicecomes filius Buchi &c.* Alterum quoque Raginerii ejuſdem filium, novi, *Ugucionem* videlicet, qui paternis titulis inſignitus dignoſcitur. Teſtem dabo Chartam Godefridi Marchionis, ubi ejus mentio occurrit. Archetypum in laudata Civitate Arretii apud praelaudatos Monachos ego legebam.

Placitum in Comitatu Arretino habitum coram Gottifredo Duce & Marchione Tuſciae, in quo Canonici Arretini contra quoſdam uſurpatores protectione donantur, Anno 1059.

Dum in Dei nomine in Comitatu Aretino infra Plebem Sancti Stefani ſitam in Claſſe, reſideret Donnus Gottifredus Dux & Marchio, *& Arnaldus Epiſcopus & Comes in loco, qui dicitur Piſcinale, ſingulorum hominum juſtitias faciendas hac deliberandas, reſidentes cum eo Rotikeri, & Alberto, & Ildibrando, & Cantarello, & Wilielmum, & Jode Galbine, & Johannes de Claſſe Judices. In quorum itaque preſentia, & ceterorum, ſcilicet* Rainerii filii Ugicionis Ducis & Marchionis, *&* Tegrimus Comes, & Rainerius *&* Bernardus Comites filii Ardingi, *& item* Rainerius filius Ugonis de Seſciano Comes, *& Pagano filius Rolandi de Corſino, & Rolandus filius*

Benzonis de Saſſo, & Teuzo fratres filii Ildibrandi, & Rainerius filius Griffi nepos illorum, & Joculus atque Rainerius fratres filiorum quondam Rainerii de Galbine, & Henricus nepo illorum filii Bernardi, & Ugo filio Suppi de Loro, & Ubertus, & Ardimannus, & Fuſco fratres filii Buki, & Buki filii Atriperti, & Ugo filius Corbizi, & Ungarello filii .... & aliorum quamplurimorum, quorum nomina meminere non poſſumus. In iſtorum preſentia veniens Ildibrandus Presbyter & Prepoſitus Canonice Sancti Donati, ſimul cuvan .... proclamatione facientes de aliquantis hominibus de bonis ſue Canonice, que mali & perverſi homines tollebant & contendebant. His auditis Donnus Gottifredus Dux & Marchio queſivit conſilium Judicibus, quid de his lamentis & proclamationibus fieri deberet. Tunc Judices reſpondentes dixerunt:

,, Rectum nobis comparet, ut vos
,, pro Dei timore, & anima Regis,
,, & veſtra mercede, ut mittatis ban-
,, num ſuper eumdem Prepoſitum
,, cum Advocato ſuo, & ſuper ea-
,, ſdem res, & ſuper omnes res ſue
,, Canonice, ne quiſquam contrarius
,, aut tranſgreſſor predictum Prepo-
,, ſitum ſimul cum Advocatore ſuo,
,, vel ſucceſſores ejus de predictis
,, rebus audeat deveſtire ſine legali
,, judicio, aut moleſtiam inferre.

Cum ipſi Judices taliter retuliſſent, tunc ipſe Donnus Gottifredus Dux & Marchio per fuſtem, quam in ſuis tenebat manibus, miſit bannum ſuper eumdem Prepoſitum ſimul cum Rainerio Judice Advocato ſuo, & ſuper omnes res prefate Canonice, ut nulla magna parvaque perſona predictum Prepoſitum ſimul cum Advocatore ſuo de predictis rebus ſine legali judicio deveſtire audeat. Qui vero hoc fecerit, duo milia Mancuſos aureos ſe compoſiturum agnoſcat, medietatem parti Camere Domini Regis, & medietatem parti predicte Eccleſie Sancti Donati. Et hanc notitiam pro ſecuritate rerum predicte Canonice fieri ammonuerunt.

Quidem & ego Griſſo Notarius per juſſionem jam dicti Donni Gottifredi Ducis & Marchionis, & Judicum amonitione ſcripſi. Hoc actum eſt Anno Dominice Incarnationis Milleſimo Quinquageſimo Nono, regnante Henrico Rege, Menſe Junio, Indictione XII.

Rotecherius Judex ſacri Palatii interfui.

Albertus Imperialis Judex interfui.

Ildeprandus Judex Domni Imperatoris interfuit.

Godefridus Dux & Marchio Tuſciae, qui Placito huic praeeſt, uti Eruditus quiſque novit, ille eſt, quem poſt obitum Bonifacii prioris Mariti novis nuptiis ſibi copulavit Beatrix Duciſſa, magnae Comitiſſae Mathildis mater. Atque heic habemus *Ugicionem Ducem & Marchionem*. Cur ille titulos Ducis & Marchionis geſſerit, nondum aſſequutus ſum, quum Tuſciae Anno ſaltem MXXVIII. Bonifacius Mathildis Comitiſſae pater praeeſſe coeperit. Quod duntaxat animadvertere potui, ejuſdem Uguiccionis filius *Raynerius* nullo *Marchionis* titulo inſignitur, quamquam patre *Duce & Marchione genitus*. Adhuc enim ex libera Auguſtorum & Regum voluntate pendebat, ejuſmodi munera, quorum poſſeſſionem una cum vita parentes poſuerant, eorum filiis negare aeque atque largiri. Certe plerumque ſuccedebant & in iis honoribus filii, ſive ex patrum merito,

ſive

ſive propter intercurrentem pecuniam, atque ob alias cauſſas, non minus olim quàm nunc potentes atque efficaces. Jamque ego oſtendi, Majores Ateſtinae Familiae per varia Secula non interrupto curſu appellatione *Marchionum* ornatos. At id ex liberalitate Auguſtorum proceſſit; liberum quippe ipſis fuit negare, ſi maluiſſent. *Raynerium* quoque ſeniorem, & ejus filium *Uguiccionem* memoratos vidi in pergamena Anni MXLIV. penes Canonicos Cathedralis Arretinae. Ibi legitur *Definitio inter Canonicos Sancti Donati, & Miniſteriales Uguicionis filius Raginerii Marchionis.* Inter alia haec animadverte: *Deinde ex conſenſu ambarum partium, & juſſione ſupradicti Uguicionis Marchionis fecerunt venire in eodem loco Foſſato bonos homines de Pulliciano &c.* En ergo *Ragineriura* Anno MXXVII. Tuſciae Marchionem memoratum. Sed & ejus etiam filius *Uguicio Marchio* inſcribitur, & Oppido Politiano tanquam Marchio legem dicit: quod praeſertim animadvertendum, quum Bonifacius tunc Tuſciae Dux & Marchio fuerit. Itaque Genealogia illorum haec eſſe videtur:

Raginerius Dux & Marchio Tuſciae
Anno 1016. & 1027.

- Hugo in Charta Anni 1047.
- Uguicio Marchio Anno 1044.
  - Rainerius Marchio Anno 1059.
    - Rainerius Anno 1090.

Poſtremi hujus Rainerii mentio eſt in Charta, quam Arretina in Urbe obtulit mihi praelaudatum Tabularium Benedictinorum in Monaſterio Sanctarum Florae & Lucillae. Scripta fuit Anno MXC. atque haec ibi verba: *Manifeſta ſum ego Caterina Comitiſſa, quae Trotta vocor, filia cujuſdam Comitis* (en *cujuſdam* pro *quondam*, quod exemplis confirmavi Antiquit. Eſtenſ. Cap. 32. pag. 316.) *& ſum conjux Raineri filii quondam Raineri Marchionis. Similiter ſupraſcriptus Rainerius filius quondam Raineri Marchionis confiteor, quia una cum ſupraſcripta Trotta conjuge mea &c.* Nullus Raynerio huic, Raynerii Marchionis filio, titulus *Marchionis* tribuitur. Verùm in Diplomate Henrici inter Reges Quarti, inter Imperatores Tertii, quod ab Ughellio evulgatum fuit Tomo III. Ital. Sacr. in Archiepiſcop. Piſan. videas Anno MXCIV. Sutrii adſtare etiam eidem Henrico Auguſto *Marchionem Albertum, & Rainerium item Marchionem.* Atque inde inferre quiſquam poſſet, hunc quoque Raynerium titulo Marchionis fuiſſe deinde ornatum. Sed ut innumeris aliis in locis, ita & heic Ughelli diligentia deſideratur. Non Anno MXCIV. ſed MLXXXIV. ſcriptum fuit Diploma illud Henrici Auguſti (quod & Troncius in Hiſtor. Piſan. nos docuit) quare ad Marchionem Raynerium ſeniorem referendum eſt, patrem Ray-

nerii in Charta Anni MXC. memorati. Quumque is in vivis fuerit Anno MLXXXIV. cenſendus erit filius *Uguccionis Ducis & Marchionis*, cujus mentionem vidimus in Placito Anni MLIX. Cuinam verò Marchae is praefuerit, ignotum mihi fateor.

Regrediamur nunc ad *Bonifacium Marchionem* Matildis Comitiſſae Patrem. Hunc circiter Annum Chriſti MXXXVII. regimine *Marchiae Etruſcae* donatum, ſunt qui afferant. Ego ex Charta Archivi Eſtenſis animadverti, ipſum Anno MXXXIV. jam *Ducem Tuſciae* appellatum. Rurſus eidem Marchiae praefuiſſe illius parentem *Tedaldum*, atque in eâdem Succeſſorem ab ipſo deſignatum Bonifacium filium, ut id repetam, Recentiores autumarunt. Verùm haec non ſolùm incerta, ſed plane explodenda mihi videntur. Apertiſſime tradit Donizo, dimiſſam à Tedaldo *Marchiam* filio; ſimulque ſatis ex ipſo diſcimus, non imminutam poſt Tedaldi mortem potentiam filii Bonifacii. Praeterea palam factum eſt, vel in vivis agente Patre, hoc eſt Anno ſaltem MIV. ipſi Bonifacio titulum *Marchionis* adhaeſiſſe. Quum verò ex hactenus productis contra pateat, Provinciam Tuſciae aliis Marchionibus ad Annum uſque MXXXIV. non autem Bonifacio paruiſſe: quid aliud hinc inferendum reſtat, niſi aliam *Marchiam* extra Tuſciam eſſe quaerendam, quae Marchionalem titulum atque auctoritatem Bonifacio non minus quam ejus patri Tedaldo attulerit? Eoque magis quod ex minime dubiis monumentis compertum habemus, Te- A daldum, vel quum Hugo Magnus Tuſciam Ducis & Marchionis poteſtate regebat (rexit autem ad Annum uſque MI.) inſignia, titulumque *Marchionis* per annos complures detuliſſe. Et ad eum quidem Annum MI. ſpectat nobile Placitum ab eodem *Teudaldo Marchione*, *Comite Regienſi*, habitum in *Caſtro Carpi*, quod archety- B pum ſervant in ſuo Chartophylacio Monachi Benedictini Regienſes, olim Sancti Proſperi, nunc Sancti Petri. Illud dabo infra in Diſſertat. VIII. *de Comitibus*. Immo *Adelbertus Atto* Tedaldi pater, uti Chartae quatuor à Clariſs. Bacchinio evulgatae produnt, antea (videlicet ſub Ottone Primo, aut ſaltem ſub ſecundo) *Mar-* C *chionis* dignitate ac appellatione fulſit. Eum Mabillonius in Annalib. Benedictin. ad Annum MLXXXII. *Brixienſem Marchionem* appellat. Sed nullis tabulis, & perperam, ut opinor. Nullus ergo excogitandi locus, Patri & Avo Bonifacii *Tuſciae* regimen collatum tribuiſſe titulum *Marchionis*. Et ſi Tuſciae nequaquam praefuerunt il- D li, certe Bonifacio filio eam Marchiam Tedaldus moriens non dimiſerit, quando ne ipſe quidem, ejuſque pater, eidem Provinciae Praefecti antea fuerant. Sed quando *Tuſciae* non praefuit Theodaldus ſeu Tedaldus, cuinam Provinciae Marchionem illum tribuemus? Vide, an hiſce tenebris aliquid lucis adferre poſſit Charta evulgata à Cam- E pio Tom. I. pag. 493. Hiſtor. Eccleſ. Placentin. ex Archivo Canonicorum Placentinorum: quae quia ad rem noſtram ſpectare poſſe videtur, heic iterum eſt proferenda.

Char-

Charta commutationis inter Johannem Archiepiſcopum Placentinum, Abbatem Monaſterii Nonantulani, & Gundefredum, qui & Azo, Magiſtrum Monetae, Anno 989.

ANno ab Incarnatione Domini noſtri Jeſu Chriſti DCCCLXXXIX. tertio die Menſis Genuarii, Indictione II. Commutatio bone fidei noſcitur eſſe contractum, ut vicem emptionis obtineat firmitatem, eodemque nexu obligant contrahentes. Placuit itaque, bona convenit voluntate inter Donnus Joannes Archiepiſcopus ſancte Placentine Eccleſie, & Abbas Monaſterii Sancti Silveſtri ſiti Nonantula, necnon & Gundefredus, qui & Azo, Magiſter Monete, filius bone memorie Petri, qui profeſſus eſt ex natione ſua Lege vivere Longobardorum, ut in Dei nomine debeant dare, ſicut & a preſenti dederunt ac tradiderunt ſibi viciſſim unus alteri commutationis nomine. In primis dedit ipſe Donnus Joannes Archiepiſcopus & Abbas eidem Gundefredo in cauſa commutationis, id ſunt petias duas de terra juris ipſius Monaſterii, quibus eſſe videntur intra hanc Civitatem Ticinenſem, ad loco, ubi Cella dicitur, prope Baſilica Sancte Dei genitricis Marie, que nominatur Capella de Leorardo; prima petia de terra eſt per menſura juxta tabulas duas & pedes undecim. Coëret ei da una parte terra ipſius Monaſterii, quod in ſua reſervavit poteſtate: da alia parte ingreſſo communo, qui pergit uſque in via publica, & ad puteum, ſeu à predicta Capella: & de reliquis duabus partibus caſa prope terra a predicta Gundefredi & Boniprandi, qui & Bonizo; ſecunda petia de terra eſt per menſura juſta pede uno; coëret & da una parte caſa, & terra Uberti, de alia parte predicto ingreſſo, da tertia parte predicta via publica. Quidem & ad

A vicem recepit ipſe Donnus Joannes Archiepiſcopus & Abbas ad eumdem Gundefredi à parte ipſius Monaſterii meliorata rem, ſic lex habet, ideſt una petia de terra juris ipſius Gundefredi, quibus eſſe videntur intra hanc Civitatem Ticinenſem prope Porta, que dicitur da Ponte, ubi deſuper ipſa petia de terra alienum edificium nunc habet, quod eſt B petia ipſa de terra per menſura juſta tabulas tres, coëret ei da una parte terra Azzoni, de alia parte Reſtani, de tertia parte Reſtani, de quarta parte terra ipſius Gundefredi, quod in ſua reſervavit poteſtate, proprietario juri, ſibique alii ſunt coherentes. Has denique jam dictas petias de terra intra hanc Urbem ſupra nominatas vel commutatas, C una cum acceſſionibus & ingreſſionibus earum per jam dictum ingreſſo ad predictum puteum, & ad jam dicta Capella eundi & redeundi die nocteque eidem Gundefredi neceſſe fuerit, ſeu cum ſuperioribus & inferioribus earum rerum, qualiter ſupra menſurat. & coherentiat. legitur, ſibi unus alteri, pars parti, per hanc paginam commutationis nomine tra- D diderunt, facientes exinde à preſenti die tam ipſi quamque & ſucceſſores vel heredes eorum legaliter proprietario nomine quicquid voluerint aut previderint ſine omni uni alterius contradictione. Et ſpoponderunt ſe ipſis commutatores, ſeipſis ſuorum ſucceſſores, vel heredes eorum predictis rebus, qui ad invicem commutationis nomine tradiderunt ins. ins. omni E tempore ab homine defenſare quidem, ac ut ordo legis depoſſit. Et ad hanc previdendam commutationem acceſſerunt ſuper ipſis rebus ad previdendum Ilderadus

dus Miſſo Donni Teodaldi Marchio & Comes Comitatu Motinenſe, *& Adelbertus Clericus Miſſo eidem Donno Joanni Archiepiſcopo & Abbati ab eo directo, una ſimul cum bonos homines extimatores, id ſunt Rolandus filius quondam Riculfi, & Petri fil. quondam Dominici, ſeu Romaldus filius quondam Giſelberti. Quibus omnibus extimantibus comparuit eorum extimaverunt, quod melioratas res ſuſciperet ipſe Donnus Joannes Archiepiſcopus & Abbas ad eundem Gundefred à parte ipſius Monaſterii, quam daret, & legibus commutatio ipſa & fieri potuiſſet. De quibus & pena inter ſe poſuerunt, ut ſi quis ex ipſis, aut ſucceſſores vel heredes eorum predictis rebus, qui ad invicem commutationis nomine tradiderunt in. in. non defenſaverint, componant pars parti pena duplis ipſas petias de terra, ſicut pro tempore fuerint melioratas aut valuerint ſub extimatione intra hanc Urbem in conſimile loco. Unde due Cartule commutationis uno tenore ſcripte ſunt.*

Actum Civitate Ticinenſem feliciter.

Signum manibus ſupraſcripto Gundefredi Magiſter Monete, qui hanc cartam commutationis fieri rogavi, eique relecta eſt.

Ilderadus fui ut ſupra.

Signum manibus ſuprascriptorum Rolandi, & Petri, ſeu Romaldi, qui ipſis rebus acceſſerunt, & extimaverunt ut ſupra.

Signum manibus Dominici Notarius Sacri Palatii rogatus ſubſcripſi.

Signum manibus Ingelbertus Notarius Sacri Palatii rogatus ſubſcripſi.

Signum manibus Aſtulfus Judex Sacri Palatii rogatus ſubſcripſi.

Signum manibus Stefanus Judex Sacri Palatii rogatus ſubſcripſi.

Ego Walterus rogatus teſtes.

Sign ..... Waribertus Notarius & Judex Sacri Palatii, ſcriptor hujus Cartule commutationis, poſt tradita complevi & dedi.

Attente heic animadvertenda ſunt verba illa: *Et ad hanc previdendam commutationem acceſſerunt ſuper ipſis rebus Ilderadus Miſſo Donni Teodaldi Marchio & Comes Comitatu Motinenſe; & Adelbertus Clericus &c. una ſimul cum bonos homines extimatores &c.* Uti infra monebo in Diſſertat. LXXII. *de cauſſis imminut. Eccleſiaſt. poteſt.* quoties Eccleſiarum res cum aliquo permutandae erant, mandante Marchione, aut Comite Civitatis, deligebantur aeſtimatores, qui prius agnoſcerent, an commutatio in utilitatem vergeret loci ſacri. Alias Chartas ego protuli, è quibus conſtat, à Marchionibus Tuſciae ejuſmodi aeſtimatores fuiſſe datos. Hinc ergo ſublucere poſſe videtur, Tedaldum, non ſolùm uti Comes, ſed etiam uti Marchio, praefuiſſe *Mutinae*; & ex hac Urbe cum aliis juncta efformatam fuiſſe Marchiam Tedaldo commendatam. Ipſius quoque Tedaldi pater Adelbertus, qui & Azo, fuerat *Comes Regienſis*, *ſive Motinenſis*, ut oſtendi Cap. 16. pag. 142. Antiquitat. Eſtenſ. Ibique praeterea Placitum protuli Anno DCCCCLXIV. habitum, in quo memorata eſt *pars Marchae*, hoc eſt jus Marchionis in agro *Regienſi*, aut *Parmenſi*. Ergo regio iſta, quacum *Mantuam* quoque conjunctam fuiſſe opinor, nomen *Marchionis* Theodaldo, ejuſque filio Bonifacio contuliſſe videtur, antequam Tuſcia eidem Bonifacio commendata fuerit. Ita Reges atque Imperatores temporibus iis pro arbitrio novas Marchias efformabant, ut fidelibus ſuis gratificarentur. Adelais autem Imperatrix multa *Adelberto Azoni* Theobaldi patri debebat ob ingens illud beneficium, quod à Donizone aliiſque Hiſtoricis commemoratur.

tur. Poſtremo tandem loco animadvertendum eſt, Tuſciae Marchionibus *Ducis* quoque appellationem ex veteri inſtitutione manantem in uſu fuiſſe: cujus rei exempla non una & ego protuli. Atqui *Bonifacium* ejuſque Patrem ac Avum in quamplurimis monumentis ante Annum MXXXIV. *Marchiones* quidem appellatos cernimus, nunquam verò *Duces*. Et quamquam Bonifacius non raro vel poſt adeptam Tuſciae dynaſtiam uno *Marchionis* titulo inſcriptus occurrat, attamen ſaepe *Ducalem* quoque adhibuiſſe deprehenditur. Non pigeat heic Lectorem oculos convertere ad Chartam Placiti, quam nunc primum è tenebris eripere juvat, olim à me deſcriptam Lucae ex Archivo Capituli Canonicorum Lucenſium.

Placitum à Cadaloo (qui poſtea fuit Antipapa) Cancellario & Miſſo Imperatoris Conradi I. habitum in Comitatu Lucenſi, ubi Canonicis Sancti Martini adjudicatur poſſeſſio Caſtelli controverſi, Anno 1038.

D*Um in Dei nomine infra Comitatu Lucenſe in loco, que dicitur Viavinari, intus Curte domnicata* Domni Bonifatii Marchio & Dux, per data licentia Domni Conradi Imperatoris, *qui ibi aderat, in judicio reſideret Domnus* Kadelohus Cancellarius & Miſſus *ad juſtitia facienda ac deliberanda, adeſſent cum eo Adalfredus Epiſcopus Bolonienſis Eccleſie, Bertaldus Comes, & Adalbertus Comes, Adalbertus Judex & Avocato*, Flaiberto Judex & Avocato Domni Bonifatii Marchioni, *Johanni, Rolandi, Gerardi, Waldi, Ondelberti Judicibus Sacri Palatii, Bernardi Notarius, Petrus filio bone memorie Pauli, Teoderigo filius bone memorie Ildebrandi, Petrus filio bone memorie Warneri, Gerardo filio bone memorie Criſtofani, & reliquis plures; ibique eorum venerunt preſentiis Leo Presbitero & Stephano Presbitero & Lamberto Clerico, & Aghino Clerico, Canonici ordinarii de Eccleſia & Canonica Sancti Martini Lucenſis, una cum Bacaro Avocato eorum. Ceperunt dicere ac reclamare ad ſupraſcripto Cancellarius:* „ jan „ plures vices reclamavimus ad vos, „ Domnus Cancellarius de Baroncello filio bone memorie Leidavitojo, qui nobis & ad aliis Canonicis confratribus noſtris de pars Eccleſiae Canonice Sancti Martini malo ordinem contendi & contradici Monte & Pogio ſeo Caſtello illo, qui eſſe videtur in loco & finibus Rogio, cum omnibus caſis & rebus illis, qui eſſe videntur in ſupraſcripto loco & finibus Rogio, quas bone memorie Raineri filio bone memorie Roffredi per cartula offertionis dedi & feci ſupraſcripte Eccleſie & Canonice Sancti Martini, ſicut in predicta cartula legitur; unde vos Domnus Kadelohus Cancellarius Miſſus epiſtola ex veſtra parte ad eum direx.... Placitum vociferare feciſſe, & ad veſtrum Placitum veniſſe, & de predicto Monte & Pogio ſeo Caſtello cum omnibus caſis & rebus, qui in ſupradicto loco & finibus Rogio eſſe videtur exinde legem & juſtitiam feciſſe, & minime eos habere potuiſti. Unde querimus a vos, Domnus Cancellarius & Miſſus, ut vos pro Dei amore & anime Domni Imperatoris, hac veſtra „ mer-

„ mercede, nos inveſtiatis ad pars
„ predicte Canonice Sancti Martini
„ de predicto Monte & Pogio ſeo
„ Caſtello cum omnibus caſis & re-
„ bus ad eum pertinentibus, ut ſu-
„ pra legitur, ſalva querela, quouſque
„ ipſi Baroncello à Placito veniat,
„ nobis ad pars jan dicte Eccleſie &
„ Canonice exinde legem & juſtitiam
„ faciad. „ *Cum ipſi Canonici & Bacaro Avocato eorum taliter recitaverunt, tunc recordatu eſt predictus Domnus Kadelobus Cancellarius & Miſſus Domni Imperatoris, quod ita verum eſſe, quod ipſi Canonici cum predicto Avocato eorum aſſeruerunt, & per fuſtem, quam in ſuorum detinuerunt manibus, de ſupraſcripto Monte & Pogio ſeo Caſtello, cum omnibus caſis & rebus ad eum pertinentibus inveſtierunt ſupraſcripto Leo & Stephano Presbiteri, & Lanberto & Aghino Clerici, & predicto Bacaro Avocato eorum, ut ad pars predicte Eccleſie Canonice Sancti Martini ad ſalva querela, quouſque predicto Baroncello a Placito veniad, & de jam dicto Monte & Pogio ſeo Caſtello cum ſuis pertinentiis, ut ſupra legitur ad pars jam dicte Canonice legem & juſtitia faciad. Et inſuper miſerunt bannum Domni Imperatoris ſuper ipſa Canonica, & ſuper predicto Bacario Advocato eorum, & ſuper jam dicto Monte & Pogio ſeo Caſtello cum ſuis pertinentiis, ut ſupra legitur, duo milia Mancuſos aureos: ut ſi quislibet homo, magna parvaque perſona deveſtire audeat predicta Canonica de ſupraſcripto Monte & Pogio, ſeo Caſtello cum ſuis pertinentiis, ut ſupra legitur ſine legali judicio, ſciat ſe compoſituro, & agnoſcat predicta duo millia Mancuſos aureos, medietatem parte Camere Domni Imperatoris, & medietatem ſupraſcripti Canonici, & ſuorum confratribus vel ſuorum ſucceſſoribus. Unde hanc notitia pro ſecuritate nuper facta & oſtenſione ſupraſcripta Canonica fieri monuerunt.*

Quidem ego Rodulfus Notarius Domni Imperatoris ex juſſione Domni Kadelobus Cancellarii Miſſus, & Judicum ammonitione ſcripſi, Anno Domini noſtri Jeſu Chriſti Dei eterni ab Incarnationis ejus MXXXVIII. Conradus gratiâ Dei Imperator Auguſto, Anno Imperii ejus in Italia XI. octavo Kalendas Martii, Indictione VI.

Kadelous Cancellarius & Miſſus ſacri Palatii.

Ego Gerardus Judex ſacri Palatii interfui.

Rolandus Judex ſacri Palatii interfui.

Adalbertus Judex ſacri Palatii interfui.

Flaibertus Judex Domni Imperatoris & Advocato Domni Bonifatii interfui.

Johannes Judex ſacri Palatii interfui.

Ego Martinus Domni Imperatoris Notarius autenticum illud fideliter exemplavi.

Gottefredus Notarius Domni Imperatoris autenticum illud vidi & legi, unde hoc exemplum ſumptum eſt, hicque ſubſcripſi.

Otto Notarius Domni Imperatoris autenticum illud unde hoc ſcriptum eſt exemplum vidi & legi, hicque ſubſcripſi.

Videſis Majorum noſtrorum ritum. In *Curte domnicata* (nunc Italice diceremus *in una Caſa non affittata, ma padronale*) *Domni Bonifatii Marchio & Dux* habitum eſt illud Placitum, ſive Judicium publicum. Scribendum verò fuiſſet pro more, Cadaloum Cancella-

cellarium & Miſſum Domni Imperatoris ibi Judiciale tribunal conſcendiſſe *per data licentia ejuſdem Marchionis*. Verùm quia tunc in Comitatu Lucenſi, atque, ut arbitror, in eadem Curte verſabatur ipſemet Imperator Conradus, judicium illic dicitur habitum *per data licentia Domni Conradi Imperatoris*. Non audeo huc trahere, quae Otto Friſingenſis Lib. II. Cap. 13. de geſt. Friderici I. ſcribit, ſcilicet ceſſaſſe Magiſtratus omnes, quando Imperator Italiam intrabat, ac nemini ſine illius veniâ fas fuiſſe priſtinam exercere auctoritatem. Id quidem ajo, quamquam Curtis illa ad Bonifacium Marchionem pertineret, quia tamen aderat ſupremus terrarum Dominus, ab eo ſaltem obſequii cauſsâ, non verò à Marchione, petita eſt facultas: quaſi non amplius in Bonifacii jure Curtis illa foret, ſed quidem Imperatoris. Praeterea, quod ad rem noſtram attinet, Bonifacius heic diſertiſſime vocatur *Marchio & Dux*, uti & in aliis bene multis ſubſequentium annorum monumentis, quia Tuſciae Praeſes antea creatus. Atqui ante illa tempora quum tam ipſe, quam *Thedaldus* Pater, & *Adelbertus* Avus illuſtrem titulum *Marchionis* geſſerint, nunquam verò *Ducis*: quid aliud hinc deducas, niſi ex eis neminem imperaſſe Tuſciae, atque in ea regione unum tantummodo Bonifacium circiter Annum MXXXIV. *Marchionem* agere coepiſſe? Supra innuimus rem ſatis raram, nempe à duabus olim illuſtribus feminis Tuſciam, more & auctoritate reliquorum marchionum, rectam fuiſſe, hoc eſt à *Beatrice* ſupra memorati Bonifacii Ducis Vidua, & ab eorum filia celebri *Comitiſſa Mathilda*. Procul dubio à conſuetudine ſaltem abhorruit, feminis quanquam fortitudine animi, aliiſque dotibus ſupra ſexus ſui vulgus aſſurgentibus, gubernandam commendare Provinciam, quando conjuncta cum regimine erat neceſſitas ducendorum exercituum, ac militiae faciendae, quum res poſcebat, aliaque praeſtandi, quae aut viros tantummodo exigunt, aut femineum genus parum quandoque decent. Et quidem à probando hoc veluti monſtro diu abſtinuere Imperatores. Verùm progrediente tempore acceſſit & illorum conſenſus, non ſponte, ut puto, ſed neceſſitate conceſſus; ſatius enim viſum eſt feminis opum ac ditionum amplitudine formidandis largiri, quod vel negatum retinere voluiſſent atque potuiſſent, uti experientia docuit. Veſtigia dominantis olim in Tuſcia Beatricis plurima habentur. Ego unum heic proferam monumentum, delibatum è Bibliotheca nuper à me memorati Clariſs. Viri Philippi Bonarotae Senatoris Florentini.

Placitum Florentiae habitum coram Beatrice Duciſſa ac Marchioniſſa Tuſciae, in quo Berta Prioriſſa Sanctae Felicitatis protectionem Regiam Coenobio ſuo impetrat, Anno 1072.

D*Um in Dei nomine in Civitate Florentia infra Palatium de Domo Sancti Johanni ibidem reſidebat* Domna Beatrix Ductrix & Marchioniſſa Tuſcie, *ad juſtitiam faciendam, & alias intentiones faciendas & deliberandas, adſtantibus cum ea Paganus de Corſina, & Wido Comes, & Ardericus, & Gherardo,*

rardo, & Uberto, & Lamberto, & Florentio Judices, & Adigerius, & Viginitio Cauſidici, & Albitio filio bone memorie Azzi, & Teuderico filio bone memorie Ildebrandi, & Wido de Cona, & Ildebrando filio bone memorie Teuderichi, & Johannis filio bone memorie Donati, & Gherardo filio bone memorie Florentii, & alii plures. In eorum preſentia Johannes filio bone memorie Unganelli, qui fuit Clericus, dixit & confirmavit quod duo ſeſtaria de terra, que eſt poſita in loco Colombaria & Piazza, propria eſſe Eccleſie Sancte Felicitatis, & de ipſa terra ipſe Johannes Cartulam fecit Raineri filio Pagani. Et tunc Berta, que eſt Prior jam aicte Eccleſie Sancte Felicitatis ſita foris muros Florentie Civitatis, una cum Johanne Advocato predicte Eccleſie & Monaſterii, ceperunt mercedem querere ad predictam Domnam Beatricem, ut ipſa propter Deum, & anime Domni Regis, ſueque mercedem, bannum ſuper eos, & ad vicem ſupradicte Eccleſie & Monaſterio mitteret, ſuper jam dicta duo ſeſtaria de jam dicta terra, & ſuper duo alia ſiſtaria juxta ipſa, que fuit Boſi filio Boniti, & Hermingarda Jugalibus filia Ungavelli, & ſuper omnibus caſis, terris, vineis, ſortis, & domicatis, & rebus, quas pertinent ad ſupradictam Eccleſiam, & Monaſterio Sancte Felicitatis, vel ex parte jam dicti Monaſterii abere & tenere videtur infra Comitatu Florentino & Feſolano, & in locibus nominantes Sancto Donato, Romulana, Caldie, Camporigis, Legnaria, Jugulo, & juxta fluvio Ima, & prope Greve, & in Gurgo, & in Poline, & in aliis locis. Ad hec predicta Domna Beatrix per fuſtem, quam ſua detinebat manu, miſit bannum Domni Regis ſuper predicta Berta, que eſt Prior, & Advocatum ejus ad partem ſupradicte Eccleſie & Monaſterio, & ſuper omnes jam dictas terras & vineis & rebus, & ſuper jam dicte quatuor ſiſtariorum, que dicte ſunt. Ut ſi aliquis homo, magna parvaque perſona de prenominatis terris, vineis, & ſupradicta quatuor ſeſtariorum predictam Bertam, que eſt Prior, & Advocatum ejus, vel ad partem ſupradicte Eccleſie & Monaſterii deveſtire preſumat ſine legali judicio: qui hoc vero fecerit duo millia Biſantios aureos compoſiturum ſe agnoſcat, medietatem parti Camere Domni Regis, & medietatem predicte Berte, & Advocatum ejus, & ad partem ſupradicte Eccleſie & Monaſterii. In eo modo finita eſt cauſa. Unde hec notitia pro ſecuritate predicti Monaſterii, ejuſque Rectoribus, & futura oſtenſione fieri ammonuerunt.

Quidem & ego Johannes Notarius ex juſſione predicte Beatricis, ſed & Judicum ammonicione ſcripſi, Anno Domini noſtri Jeſu Chriſti Septuageſimo Secundo poſt Mille, V. Kalendas Martii Indictione XI.

Ego Ardericus Judex interfui & ſubſcripſi.

Gerardus Judex ſacri Palacii ſubſcripſi.

Ubertus Judex Domni Imperatoris interfui.

Lambertus Judex ſacri Palatii interfui.

Subſcripſi dictis preſens Aidericus iſtis.

Notiſſima quoque ſunt acta imperantis quondam in Tuſcia generoſae Comitiſſae *Mathildis* ejus filiae. Unum heic adjiciam, quod olim deſcripſi ex Archivo Dominorum Roncionum Nobilium Piſanorum.

Car-

Charta remiſſionis offenſarum, & conceſſio inveſtiturae praediorum facta à Mathilde Comitiſſa Gualando Piſano, Anno 1113.

A

IN nomine Sanċte & individue Trinitatis. Matilda Dei gratiâ, ſi quid eſt. Dum in Dei nomine Domna Comitiſſa Matildis, filia Bonifacii Ducis & Marchionis *ſeptimo Idus Aprilis apud Maſſam adeſſet, & inibi, multa ex diverſis partibus negotia tractaſſet, venit ad eam Gualandus nepos Lamberti Rolandi filius de Piſana Civitate, cum quibuſdam aliis Piſanis,*

B

quorum nomina ſubter leguntur, rogantem, ut ſuo pro ſervitio & parentum ſuorum, offenſionem, quam ei fecerat, ſibi condonaret, atque de illo, quod jam pridem ex Marchia *tenuerat, ſibi Inveſtitura faceret. Ipſa quidem conſilio ſuorum ſidelium, quorum nomina inferius denotabimus, accepto, & offenſio-*

C

nem condonavit, & ex illo, quod Avus jam dicti Gualandi tertia die ante ejus obitum ex Marchia tenuerat, prefatum Gualandum inveſtivit, & nominatim de medietate Silve Parantini, tali modo videlicet, quod ipſa cum preſens fuerit, vel cum Miſſi ejus adfuerint, ex jam dicta Silva debent habere ligna & herbas atque venationes. Ut

D

autem hoc verius credatur & firmius teneatur, hanc cartulam ad memoriam retinendam fieri juſſit, & manu propria ſubſcripſit, & ſigillo ſuo inſigniri precepit; & inſuper penam centum Librarum contra illos, qui ſuper hanc cartulam moleſtando ire temptaverit, impoſuit, & imponendo Eccleſiam cum omnibus ſuis pertinentiis in ſe retinuit, at-

E

que ex Silva totum illud, quod habebat, prelibato Gualando in integrum conceſſit, preter illud, quod ſupra nominatum eſt, ita quod nulla ſuperimpoſita ibi facere debeat.

Actum eſt hoc per manum Johannis Sancte Carpenſis Eccleſie Diaconi, & Domne Comitiſſe Matildis Cappellani, MCXIII. Indictione V.

Unde Comes Albertus, Saſſo de Bibianello, Arduinus de Palude, Ugo & Albertus filii Magifredi, Guibertus de Saviola, Bernardus de Capitementi, & alii quamplures ex Langobardia. Ex Romella filius Henrici, Liceprandus & Rolandus germani, & Marignanus Notarius, & Bello Vicarius, una cum ſupradictis, rogati ſunt teſtes.

Dimidium Silvae, quod heic memoratum vides, avus Gualandi *ex Marchia tenuerat*, hoc eſt à Marchionibus Tuſciae in feudum receperat. Id non incurioſe praetereundum. Erant enim antiquis temporibus in Italico Regno nemora, praedia, aliaque jura, quae ad Cameram Regis ſive Imperatoris pertinebant; alia, quae ad Cameram Ducis, ſive Marchionis: alia denique ſpectantia ad Comites, ſive Rectores Urbium. Reges & Auguſti ſenſim portionem ſuam aut Marchionibus, aut Vaſſis, aliiſve privatis hominibus, aut Eccleſiis dilargiti ſunt; ſive ut ſaepius contingebat, ſub nomine largitionis vendidere. Idem quoque à nonnullis Marchionibus de ſua portione fa-

 ctum,

ctum, inter quos recenſendus *Welpho VI. Tuſciae Marchio* ex Germanica Eſtenſium Linea, uti in Antiquit. Eſtenſib. oſtendi: qui poene omnia *Marchionalia* jura in eadem Tuſcia pretio recepto ad aliorum manus abire permiſit, deinde à Friderico I. Auguſto recuperata. Sed quoniam Gualandum Piſanum coram poſitum habemus, dimittendus non eſt, donec nobis alium prodat Tuſciae Praeſidem, videlicet Mathildis Comitiſſae in eadem Marchia Succeſſorem, & ejuſdem lemmate in inſcribendis ac ſubſcribendis Diplomatibus uſum. Is fuit *Rabodo* (Theutonicae gentis hominem puto) Franciſco Mariae Florentinio ignotus, ſed à Coſmo de Arena accurate indicatus in Serie Ducum Tuſciae: ad quem pro confirmatione nuper evulgatae Inveſtiturae ſe contulit idem Gualandus. Ex altera hac Charta, cujus antiquum apographum vidi Piſis apud praelaudatos Nobiles viros Ronciones, ego nonnulla decerpam, reliquis dimiſſis, ne antecedentem repetitam habeat Lector.

Diploma Rabodonis Marchionis Tuſciae, quo confirmat Gualando Piſano quaecumque is in Feudum acceperat à Marchionibus Tuſciae, Anno 1117.

In nomine Sancte & Individue Trinitatis. Rabodo Dei gratia ſi Rabodo Marchio Tuſcie, *duodecimo Auguſti apud Caſtellum, quod vocatur Peſe, adeſſet, & inivi multa ex diverſis partibus negotia tractaſſet, venit ad eum Marignanus Notarius & Miſſus fidelis Walandi, nepotis Lamberti, filii Orlandi, de Piſana Civitate cum quibuſdam aliis Piſanis & Lucenſibus, quorum nomina ſubter leguntur, rogans, ut pro ſuo ſervitio & parentum ſuorum de hoc, quod jam pridem* ex Marcha *tenuerat, ſibi Inveſtituram faceret. Ipſe quidem conſilio fidelium ſuorum &c.*

RABODO DEI GRATIA
SI QVID EST

Actum eſt hoc per manum Regenradi Presbiteri ...... Rabodonis Marchionis, Anno Milleſimo Centeſimo Septimodecimo.

Ildebrandus filius Widonis, Rolandus filius Gerardi, Rogemundus, Petrus filius Adelardi, Teotho ..... Ademarus, Heinricus, una cum .... teſtes.

Ad Annum quoque MCXXIX. alius Tuſciae Marchio ſeſe nobis offert, *Conradus* videlicet *Ravennatum Dux*, & *Tuſciae Praeſes atque Marchio*. Ejus etiam meminit Florentinius in Vita Mathildis. Coſmus de Arena in ſerie Ducum & Marchionum Tuſciae, quam in Parte II. nunquam edita pollicebatur, ad Annum MCXX. *Conradum* hunc exhibet Ducem & Marchionem Tuſciae. Tum ad Annum MCXXV. *Fridericum* ejus fratrem eâdem dignitate donatum ſtatuit. Fallitur. En ipſum Conradum Anno adhuc MCXXIX. Tuſciae Rectorem. Excerpſi ex autographo exiſtente Lucae in Archivo Monachorum Sancti Pontiani ex Congregatione Montis Oliveti pauca iſta quae ſequuntur.

Char-

Charta donationis factae Monaſterio Sancti Pontiani Lucenſis à Conrado Duce & Marchione Tuſciae, Anno 1129.

IN nomine Sancte & individue Trinitatis. Amen. Conradus divinâ gratiâ Ravennatum Dux, & Tuſcie Preſes ac Marchio. *Omnibus notum fieri volumus, quod concedimus atque damus Eccleſie & Monaſterio Sancti Pontiani ſito juxta muros Lucane Civitatis, unam videlicet petiam de terra culta & inculta, que habet Caſalinum & fontanam infra ſe &c.*

✠ *Locus Sigilli cerei deperditi.*

Hec acta ſunt juxta Lucanam Civitatem, in Burgo, qui dicitur Sancti Fridiani, preſentibus Fulcerio quondam Rainerii &c. Anno Dominice [illegible] Milleſimo Centeſimo Vigeſimo Nono, Pridie Nonas Septembris, Indictione VIII.

Daiſus Notarius Domni Imperatoris, cujus preſentia iſta ſunt acta, ex juſſione predicti Doni Conradi Ducis, Marchionis, hec ſcripſi.

Praeterea Conradum eumdem Anno MCXXI. Tuſciae Praeſidem reperi in altera Charta, quam Tabularium Archiepiſcopii Lucenſis mihi obtulit. Ibi *Baſtardus Teutonicus & Miſſus Domini Marchionis Conradi, ex precepto ipſius Marchionis corporaliter inveſtivit ad proprietatem ..... Canonicum & Vicedominum Eccleſie & Canonice Sancti Martini Lucenſis Epiſcopatus, de diſtricto videlicet & placito, albergaria & fodro, que Imperatori & prefato Marchioni aliquo modo pertinere videbantur de tota Plebe Villa Baſſilica &c. preſentiâ Sineanime Miſſi Domini Imperatoris, & Fulcherii Lucenſium Conſulis &c.* Quae diligenter animadvertenda ſunt, ut diſcas, qua ratione

A ſenſim Regalia translata fuerint ad Eccleſiaſticos ſive Seculares viros. Praefuere deinde Tuſciae alii Marchiones, de quibus nullus mihi ſermo erit; nam Tuſcae Civitates ſerius quam Lombardicae ad libertatis culmen aſſurrexere: quod evinci poſſe videtur è continuata ibi Marchionum ſeu Ducum ditione per totum Seculum XII.

B quae in Lombardia penitus deſierat. Simul tamen verum eſt, eodem Seculo Duodecimo non eam fuiſſe Marchionibus iis ſive Ducibus auctoritatem atque ditionem in Populos Tuſciae, quam praecedentes Marchiones exercuerant. Et revera ſenſim Auguſti, atque ipſi Marchiones Regalia Ci-

C coeperunt, ita ut tandem translatum fuerit univerſum regimen in earum Civitatum Populos, & ſupremum duntaxat jus Imperatores in ea retinuerint, idque etiam ſaepe nutarit.

Praeter Marchias celebres, de quibus hactenus verba fecimus, fuerunt & aliae olim in Italico Regno nobis non ſatis perſpectae, ut ſupra innui;

D novae quippe in dies conſtituebantur, prout Regum, temporum, ac rerum vices ſuadebant; quarum Praeſides illuſtrem locum tenuere, ac praecipue in partibus Montisferrati, Pedemontis, Mediolani, Genuae, & Lunae. Sed & in tractu Romano occurrunt *Marchiones*, quorum Marchiam non facile indices. In Charta Coenobii

E Farfenſis ad Annum MXII. ſpectante, Part. II. Tomi II. Rer. Italicar. habetur quidam *Johannes Marchio & Dux*, Benedicti Comitis filius, & frater Creſcentii Comitis, ex ea, ut con-

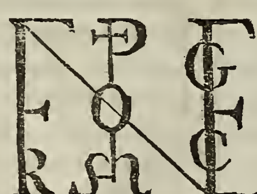
conjecturae ferunt, nobili Familia Romana natus, quae Creſcentium Comitem dedit, rebellem Ottoni III. Auguſto, & illius tandem juſſu dirâ morte peremtum. Quum verò ceterae ferme omnes Marchionum viventium Uxores *Comitiſſae* appellari ſolerent, uti innumera exempla teſtantur, in eâdem tamen Charta Conjux Creſcentii, qui unum praefert *Comitis* titulum, *Duciſſa* inſcribitur iis verbis: *Creſcentius Comes cum ſua Conjuge Hitta Illuſtriſſima Ducatrice*. Verùm cui Marchiae praeeſſet Johannes iſte *Dux*, ſimul & *Marchio*, in regione Romana, niſi eum Spoleto, & Camerino, ſeu Firmo dominatum fuiſſe conjiciamus, quis mihi oſtendet? Rurſus quae olim foret *Guidonis Marchia*, quam in Diplomate nondum edito Friderici I. Auguſti memoratam inveni, Eruditis hominibus inquirendum relinquo. Et quidem Diploma illud à me deſcriptum ex archetypo exiſtente in Archivo Ducum Mantuae, nunc Caeſareo, ſive Archiducali, omnino heic productum volo, quippe in foro literario rara ſunt id genus monumenta.

Inveſtitura Marchiae Guidonis conceſſa Henrico Marchioni à Friderico I. Imperatore, Anno 1167.

IN *nomine Sanctae & individuae Trinitatis. Fridericus divina favente clementia Romanorum Imperator & ſemper Auguſtus. Ratio ſuadet, & neceſſarium eſſe juſticia ipſa demonſtrat, ut quicquid aliquo tempore clementia Imperialis de ſua largitate fidelibus ſuis erogat vel diſtribuit, literarum apicibus pro memoria commendetur, ne per ſucceſſiones temporum, conceſſiones vel donationes Regum aut Imperatorum aliqua oblivione depereant, vel ex levi occaſione cordibus poſterorum dubietatis vulnus infligant &c. Inde eſt, quod nos in memoria & prae oculis habentes, quanta devotione, quanta fidelitate dilectus noſter* Marchio Henricus, *ejuſque tota progenies nobis & Imperio ſemper ſervierit, & in omni neceſſitate Imperii fidelis & conſtans perſtiterit, dignum duximus praeclara ſervitia ſua & ſuorum, palma dignae retributionis adornare, & accepta opportunitate meritis ſuis grata viciſſitudine reſpondere. Ea propter cognoſcant univerſi fideles Imperii per Italiam conſtituti, praeſentes & futuri, quod nos juxta noſtram Imperialem magnificentiam praedictum* Marchionem Henricum *pro ejus fideli obſequio, ejuſque heredes maſculos*, de Marchia Guidonis quondam Marchionis *in praeſentia Principum Curiae noſtrae inveſtivimus, ſimulque de omnibus rebus, de quibus idem Marchio à nobis fuit inveſtitus, atque de omnibus his, quae per Imperium habuiſſe & tenuiſſe dinoſcitur, cum omni jure & honore & utilitate, quae exinde poteſt provenire, videlicet cum Caſtris, Burgis, Villis, & Locis, & cum omnibus pertinentiis &c. Ad aumentum quoque hujus noſtrae gratiae, & ad ſecuritatem praedictae Inveſtiturae à nobis factae praedictum fidelem noſtrum Marchionem Henricum in poſſeſſionem Marchiae, & praedictarum rerum liberi per noſtrum Legatum mitti decrevimus. Et ſi aliquis noſtrae Majeſtati vel Nuncio noſtro contradicere vel obſiſtere in hoc facto praeſumpſerit, quominus praedictus Marchio in poſſeſſionem mitti poſſit, omnibus comprovincialibus perſonis & Civitatibus ſub debi-*

debito fidelitatis diſtrictae praecipimus, quatinus praedictum Marchionem Henricum praedictam Marchiam intrare & poſſidere atque manutenere viriliter adjuvent, omneſque contradictores banno noſtro ſubjicimus. Praeterea ne quid ad gratiam deſit, Ugolinum Marchionem fratrem Marchionis Henrici *de praedicta Marchia, & de praefatis rebus ſimiliter inveſtivimus, tali tamen conditione, ut ſi Marchio Henricus ſine legitimo herede maſculo deceſſerit, tunc frater ejus Marchio Ugolinus praedictam Marchiam cum praefatis rebus habeat, teneat, & quiete poſſideat. Interim verò quicquid de praedictis rebus Marchio Henricus fratri ſuo Ugolino concedere voluerit, noſtrae Majeſtati per omnia complacebit. Si qua Caſtella ſunt in Marchia praedicti Guidonis Marchionis, & in tota Marchia Henrici & Ugolini Marchionum, & in eorum diſtrictu diruta & deſtructa, noſtrâ Imperiali auctoritate reaedificari & relevari permittimus & praecipimus, & eum, quicumque huic noſtrae conſtitutioni vel permiſſioni contradixerit, volumus Imperiali banno ſubjacere, centum Librarum auri poena mulctatum. Omnes quoque homines diſtrictabiles Marchionis Henrici & Ugolini, qui ad Civitates confugerunt, ne dominis ſuis ſervire cogerentur, à Civitatibus exire, & ad propria domicilia ad ſerviendum dominis ſuis redire jubemus; alioquin perſonas & res eorum in banno noſtro ponimus; & liberam facultatem dominis eorum damus, ut bona, quae à manu eorum habent, eis auferant, vel ſuper*

A *perſonas & res eorum, quamcumque voluerint, vindictam exerceant. Statuentes itaque Imperiali edicto ſancimus, & ſub debito fidelitatis praecipimus omnibus fidelibus Imperii, ne qua Eccleſiaſtica, ſeculariſve perſona contra hanc noſtram conſtitutionem &c. Hujus rei teſtes ſunt Heribertus Biſuntinus Archiepiſcopus, Hermannus Verdenſis Epiſcopus, Daniel Pragenſis Epiſcopus,*
B *Alexander Leodienſis Epiſcopus, Udo Cicenſis Epiſcopus, Gotefridus Spirenſis Epiſcopus, Rodulfus Argentinenſis Epiſcopus, Ludewicus Argentinenſis Epiſcopus, Presbyter Cremonenſis Epiſcopus, Albericus Laudenſis Epiſcopus, Erleboldus Stabulenſis Abbas, Dux Bertholfus de Zeringa, Marchio Theodericus, Dux Tieboldus de Boëmia,*
C *Dux Ulricus de Boëmia, Borchardus Caſtellanus de Magdeburg, Cuonradus Caſtellanus de Nuremberc, Comes Tieboldus de Leckesgemunde, & frater ejus Henricus, Comes Warnerus de Havekesburg, Conradus de Lewenſtein,* Marchio Wilelmus de Monteferrato, Marchio Manfredus de Waſto, Hugo magnus Marchio, *Comes Robertus de*
D *Lorotello,* Marchio Henricus Wercius, Albertus Marchio de Inciſa, *Comes Wilelmus de Blandrata, Bertholfus de Scowenburg, Fridericus de Bilvieta, Henricus Mareſcalcus, Ulricus Dapifer, Lodewicus Pincerna, Ulricus de Sala, Rudegerus & Rodulfus Camerari, Wido de Sancto Nazario, Comes Malvicinus,*
E *Petrus Traverſarius, Wido Ubertinus, & alii quamplures.*

Signum Domni Friderici *Romanorum Imperatoris invictiſſimi.*

Signum Sigilli Cerei deperditi.

Ego Philippus Cancellarius vice Rainaldi Colonienſis Archiepiſcopi, & Ithaliae Archicancellarii recognovi.

Datum in territorio Ariminenſi IX. Kalend. Maji, Anno Dominicae Incarnationis MCLXVII. Indictione XV. Regnante Domno Frederico Romanorum Imperatore glorioſiſſimo, Anno Regni ejus XV. Imperii verò XII.

Actum in Chriſto feliciter. Amen.

Velim heic animadvertat Lector, A Fridericum I. de Marchia Guidonis inveſtire *praedictum Marchionem Henricum, ejuſque Heredes maſculos;* ac praeterea ſinere, ut deficiente eodem Henrico abſque Heredibus maſculis, ſuccedat in ipſa Marchia illius frater *Ugolinus Marchio*. En ergo iis temporibus jam invecta conſuetudo, quae ſubinde in jus perenne abiit, nempe B ſingularibus Privilegiis conſtitutum, ut in Marchiis quoque ſuccederent Marchioni parenti ejus liberi ac deſcendentes maſculi, immo & tranſverſales, Auguſtis, ut cenſeo, ejuſmodi liberalitate animos Principum & Optimatum Italiae ſibi devincire conantibus. Porro quis fuerit Henricus iſte Marchio, certò affirmare non C auſim. A vero forſitan longe non abeat, qui eum *Marchionibus Carretti* accenſeat. Illius autem Marchia nullas Urbes complectebatur, ſed Caſtella tantum, Curtes, & Villas. Heic autem inter nobiles teſtes in Charta hac memoratos, digni ſunt, qui ante oculos noſtros recurrant *Marchio Willelmus de Monteſerrato, Marchio Manfredus de Waſto, Albertus Marchio de* D *Inciſa, & Marchio Henricus Wercius* (i. deſt *il Guercio*) Italici Proceres omnes. De iſto Henrico Wercio infra mentio occurret in Actis Pacis Conſtantiae in Diſſertat. XLVIII. *de Societat. Lombardor.* Sunt, qui hunc *Marchionem Savonae* fuiſſe opinantur. De hiſce praecipue videas, quae multiplici erudi- E tione diſſerit Clariſs. Berettus in Diſſertat. Chorographic. Tomo X. Rer. Italicar. ubi de Geographia Italica medii aevi optime eſt meritus. *Hugo magnus Marchio*, in hoc ipſo Diplomate memoratus, unde prodierit, alii inquirant. In Hiſtoria MSta Marchionum Salutiarum, quam teneo, is creditur fuiſſe frater *Manfredi Marchionis Salutiarum, & Vaſti*, quem nuper commemoratum vidiſti, atque ex eo propagatos *Marchiones Craveſanae*. Denique hinc diſcimus, ad Occidentalem Italiae plagam ſenſim ac variis temporibus multiplicatas fuiſſe Marchias, quod nempe antiquis mutilatis, ſeu diviſis, novae ſubinde conſtituerentur. Quum verò hactenus animadverterimus, veteres Marchiones aut adjecto Marchiae eis creditae nomine, aut nudo *Marchionis* titulo fuiſſe commemoratos, petat Lector, quid ſignificent Chartae quaedam, quae inclinante Seculo Duodecimo exaratae, & à Guichenonio evulgatae habentur, Tom. 3. Hiſtor. Genealog. Regiae Sabaud. Famil. in queis occurrit *Umbertus Maurianenſis Comes, & Italiae Marchio:* quod profectò rarum eſt; neque enim Italia erat Marchia. Commemorant quidem interdum Hiſtorici *Marchiones Italiae;* ſed inſuetum videatur appellari in Chartis *Marchionem Italiae*, & praecipue quum is alibi *Umbertus Comes & Marchio Maurianenſium* dicatur, quae Mauriena eſt ultra fines Italiae. Verùm *Italiae Marchio* nihil aliud fuit, quam quod in aliis Chartis legitur, ſcilicet *Marchio de Italia*, aut *in Italia Marchio*. Rarum quoque videatur, quod in alia Char-

Charta habetur: ideſt; *Ego Amedeus Dei gratiâ Burgundiae & Lombardiae Comes, Nepoſque Comitiſſae Aladiae, & hereditario jure ſucceſſor.* Exempla hujuſmodi formulae iis Seculis fruſtra alibi perquiras. Et quoniam praelaudatus Guichenonius nobiliſſimam Sabaudienſium Ducum, nunc etiam Sardiniae Regum, Familiam multâ cum eruditione, Libriſque editis illuſtravit, inde petere Lector poterit Antiquitates eorum Principum, quorum adhuc tantus eſt ſplendor & potentia in Italia. Attamen felicitati meae tribuo poſſe heic ad illorum decus addere binas Chartas, quae diligentiam Guichenonii effugerunt, & illius aedificium non leviter exornabunt. Eas debeo benefico ſtudio Illuſtriſs. & Excellentiſs. Comitis Ludovici Caiſſotti Primi Praeſidis Senatus Taurinenſis, qui illas ex Archivis deſcribendas curavit, & pro ſua humanitate ad me miſit. Jam Guichenonius validis argumentis firmavit, *Adelaidem* celeberrimam *Seguſii Marchioniſſam* ſecundis nuptiis conjunctam fuiſſe cum *Hodone Marchione*, filio Umberti Comitis Sabaudiae & Mauriennae, atque ex iis propagatam fuiſſe Regiam Ducum Sabaudienſium progeniem. Ad eoſdem Conjuges ſpectant praelaudatae Chartae.

Donatio facta ab Oddone Marchione Seguſii Canonicis Sancti Petri Tarantaſienſis, Anno Ch. 1051.

Anno *ab Incarnatione Domini noſtri Jeſu Chriſti Milleſimo Quinquageſimo Primo. Ego* Odo Marchioni *Dei gratia, amore Dei Patris omnipotentis, pro remedio animae Pater meus* Umbertus Comes, *& propter meam animam: Notum ſit omnibus praeſentibus quàm abſentibus, quod ego Odoni mea ſpontanea voluntate dono Sancti Petri Darentaſienſis, ad uſum Canonicorum aliquod de rebus meis conjacentibus in Valle Darendaſia; hoc eſt Manſum unum, quod praenominatur Villare Berengeru, quantum ad ipſum Villare aſpicit, & aſpicere videtur, dono Sancti Petri, & Canonici ejus perpetualiter, ut animae Pater meus, vel mea ſit mediata inter Canonicorum orationes, quas fungere merentur. Si quis verò contra hanc Cartula noſtrae authoritatis, ſuadente Diabolo, aliquam calumniam inferre praeſumſerit, de meis parentibus, vel extraneis, ſit maledictus & excomunicatus, confuſus & abjectus; & inſuper auri optimi Libram componat in Camera Regis, & aliam Libram auri puri in Camera Epiſcopi. Et inſuper ſit Carta iſta firma & ſtabilis perpetuâ firmitate. Et poſt haec donatione facta.*

Ego Odoni manus mea, & firmare rogavi.

Signum manus Boſoni teſtis; Lamberti teſtis; Gunterius teſtis; Diſderius teſtis; Murart teſtis; Ubert teſtis;

Facta eſt haec Carta à Cancellio, Adam, Regnante Enrico Rege *Annos XII.*

Huic *Odoni Marchioni* juncta fuit, ut dixi, *Adelais* Marchioniſſa, virilis animi Mulier; atque ex eorum Matrimonio natus eſt *Petrus Marchio*, cui nupta fuit *Agnes Comitiſſa*, filia *Willelmi* Comitis. Illorum mentionem habeo in ſubſequenti Charta, ubi commemoratum videas *Widonem Marchionem de Seriago*, de cujus proſapia Eruditis Pedemontanis differendum relinquo.

Donatio facta Monaſterio Taurinenſi SSS. Solutoris, Adventoris, & Octavi ab Adelaide Marchioniſſa Seguſii, Anno Ch. 1079.

Die Jovis, quarto die menſis Julii, Monaſterio Sanctorum Solutoris, Adventoris, atque Octavii, conſtructo foris & prope Civitatem Taurini, non multum longe à Porta, quae dicitur Seuſina, in Camerâ, quae eſt juſtà Capellam Domini Abbatis ipſius Monaſterii, praeſentia Domnae Agnetis Comitiſſae *filiae quondam* Wilielmi Comitis, *& relictae quondam* Petri Marchionis, *&* Domni Ingonis *Sanctae* Aſtenſis Eccleſiae Epiſcopi, *ac* Domni Alberti *Sanctae* Aquenſis Eccleſiae *itemque* Epiſcopi, *ſeu* Domni Widonis Marchionis, *qui dicitur* de Seriago, *ſive Crentonis Judicis, & Brunonis de Morocio, atque Enrici de Barono, & Anſaldi de Pulingaria, necnon Danielis, & Ottonis, per croculam* Domni Oberti Abbatis *ſupraſcripti Monaſterii, quam ſuâ tenebat manu,* Domna Adelagida Comitiſſa, *filia quondam bonae memoriae* Magnifredi Marchionis, *& relicta quondam* Oddonis *itemque* Marchionis, *dedit inveſtituram ſupradicto Monaſterio Sanctorum Solutoris, Adventoris, atque Octavii, in manu praefati* Domni Oberti reverentiſſimi Abbatis: *nominative pro medietate de Corte una, quae vocatur Calpix, cum ipſius Comitiſſae omnibus rebus & pertinentiis, ad ipſam medietatem de praedicta Corte pertinentibus hinibi, unde reliqua medietas de praedicta Corte jam dicto Monaſterio pertinere videtur proprietario jure; & de quantum ſibi pertinebat de medietate de Corte alia, quae dicitur Covaciae, cum medietate de omnibus rebus & pertinentiis, ad ipſam medietatem pertinentibus; unde quondam* Adalricus *ſupraſcriptae Sanctae* Eccleſiae Aſtenſis Epiſcopus, Patruus *ipſius* Domnae Adalegidae Cometiſſae *& quondam* Domna Berta Cometiſſa genitrix ſua *fecerunt Cartam offertionis praenominato Monaſterio; eo tenore, ut faciant Monachi, qui nunc in ipſo Monaſterio ordinati videntur, & illi qui de hìc in antea fuerint ordinati, tam de praedicta medietate de praefata Corte, quae dicitur Calpix, cum medietate de omnibus rebus & pertinentiis ad ipſam pertinentibus, quam de hoc, quod ſibi aliquo modo pertinebat de ſupradicta medietate de praefata Corte, quae vocatur Covaciae, & de medietate de omnibus rebus & pertinentiis ad ipſam pertinentibus, hinibi ad utilitatem ipſius Monaſterii à praeſenti die proprietario nomine, quod voluerint: & ideo ut omnipotens at miſericordiiſſimus Deus animabus ſupraſcriptorum quondam* Magnifredi Marchionis Genitoris *ſui, & quondam Domni Adalrici Aſtenſis Antiſtitis Patrui ſui, ac quondam bonae memoriae Bertae, Comitiſſae Genitricis ſuae, atque quondam* Domni Petri Marchionis filii ſui *in aeterna requie miſereri dignetur, & ſibi in hac mortalitatis vitâ omnium ſuorum delictorum indulgentiam, & in perpetuae ſtabilitatis futura ſanctiſſimae ſuae contemplationis cum Sanctorum cetibus largiatur clementiam.*

Factum eſt hoc, Anno ab Incarnatione Domini noſtri Jeſu Chriſti Milleſimo Septuageſimo Nono, ſupraſcripto die Jovis, Indictione ſecunda, feliciter.

Signum ✠ manu ſupraſcriptae Domnae Adalegidae Comitiſſae, quae hoc ſupraſcriptae ſuae Inveſtiturae breve fieri rogavit, ut ſupra.

Ego

Ego Aldeprandus, qui Bello ſum vocatus, Notarius ſacri Palatii interfui, & hujus Inveſtiturae breve ſcripſi.

Marchiam quoque *Firmi* non ſemel ego commemoravi. Et profecto antiqua eſt illius inſtitutio ac dignitas. Leo Marſicanus Lib. 2. Cap. 6. Chronic. Caſinenſ. praedia commemorat poſita *in Comitatu Marſicano, nec non & Marchia Firmana, & Ducatu Spoletino*. Petrus quoque Damiani, qui Seculo Chriſti Undecimo floruit, haec ſcribebat in Vita Sancti Romualdi Cap. 30. de Ottone III. Auguſto, conditore Monaſterii Sancti Adalberti Ravennae: *Cui contigua Coenobii Claſſenſis praeſidia contulit, & ea ſibi ex fiſcali poſſeſſione in Firmenſis Monarchiae partibus recompenſavit*. Supine nimium. Corrige ac ſcribe: *in Firmenſis Marchiae*. Itidem Cap. 35. Romualdus ad *Camerinae Provinciae Comites* veniſſe dicitur, ubi conſtructo Monaſterio, Clericos, qui *per totam illam Monarchiam per pecuniam* ordinari ſolebant, corripiebat. Et heic ſcribe *Marchiam*: fuit enim olim *Marchia* quoque *Camerini*. Neque ſatis liquet, an quum audimus *Marchiam Camerini*, *Marchiam Firmi*, *Marchiam Anconae*, eamdem regionem ſub diverſis nominibus habeamus. Nam uti *Marchia Tarviſina* non alia fuit à *Marchia Veronenſi*, pro varietate ſcilicet temporum, ac ſede Marchionum, ita etiam contigiſſe potuit, ut ſub tribus nominibus una eademque

A regio ac Marchia deſignata olim fuerit, additis tantùm aut exciſis inde aliquot locis. Et quoniam in Antiquitatibus Eſtenſibus memoriae prodidi, Marchiones Ateſtinos *Marchiae Anconitanae* dominatos fuiſſe, quem titulum iſti diu etiam retinuere, monumentis tunc in ejus rei confirmationem adductis, nova nunc adtexo,
B ex Archivo Eſtenſi depromta.

Exploratum eſt, illudque & ego in eiſdem Antiquitatibus oſtendi, Marchiam iſtam, quod ei dominatus olim fuerit *Warnerius* (ſive, quod idem eſt, *Guarnerius*) natione Germanus, coeptam fuiſſe appellari *Marchiam Guarnerii*. In originem hujus nominis erudite inquirebat amicus o-
C lim meus D. Gaſpar Berettus Monachus Benedictinus in Diſſertat. Chorographicâ praepoſitâ Tomo X. Rer. Italicarum. Veri autem ſimile eſt, primum hujus nominis Marchionem in ea regione inſtitutum fuiſſe ab Henrico inter Auguſtos Tertio *Guarnerium* illum, cujus mentio eſt apud Sigebertum in editione Miraei; &
D qui circiter Annum Chriſti MC. vixit. Nempe acciderit turbulentis iis temporibus, ut Marchiam illam Henricus Mathildi Comitiſſae, Duciſſae Tuſciae, eripuerit, & Guarnerio militi ſuo regendam tribuerit. Porro ad hunc ipſum pertinere arbitror Chartam authenticam, quam mihi obtulit Archivum Eſtenſe, unde ad illius Provinciae Hiſtoriam lux aliqua accedet.

Charta Laurentii Camerinenſis Epiſcopi, per quam Warnerio Marchioni, ejuſque uxori Altrudae emphyteuſeos titulo concedit Caſtellum Sancti Severini, Anno 1119.

✠ *IN nomine Sancte & individue Trinitatis. Anno ab Incarnatione Domini MCXVIIII. Indictione Duodecima. Quia petiſtis à me Laurentio Epiſcopo ſancte Kamerinenſis Eccleſie, ut conſtituerem vobis jus emphiteoticum de rebus ſancte noſtre Eccleſie: ideo ego predictus Laurentius Epiſcopus unà cum conſenſu Primatum noſtre Eccleſie trado & conſtituo atque concedo vobis petitoribus* W. (Warnerio) *Marchioni, & A.* (Altrudae) *Comitiſſe jugalibus, &* W. (Warnerio) *veſtro filio & filiis & nepotibus veſtris uſque in tertiam generationem veſtram legitimam emphiteotico jure, Caſtellum Sancti Severini, & ejus Curtem integriter in integrum cum omnibus, que ad ipſum Caſtellum, & ad ejus Curtem pertinere videntur, cum ipſa Sancti Severini Eccleſia, que in ipſo Caſtello eſt edificata cum omnibus ſibi jure pertinentibus; & cum Caſtro Pallioliti cum omnibus ſibi ſubjacentibus & pertinentibus in integrum. Concedimus etiam vobis predictis petitoribus Plebem Sancti Victorini, & Monaſterium Dolioli, & Monaſterium de Demora cum omnibus ſibi ubique pertinentibus, & campos de Plebe Sancti Petri cum uſu bubulci, decimus, & primitiis, & obſequio mortuorum, & incenſu, & Synodo de predictis Eccleſiis in nobis reſervato. Et hec omnia vobis ſupraſcriptis petitoribus tradidimus & conceſſimus cum terris, vineis, ſilvis, paſcuis, cultis & incultis, aquis, aquimolis, aquarumque decurſibus, & omnibus eorum acceſſionibus. Ad habendum, tenendum, poſſidendum, lucrandum, utendum ac fruendum, & quicquid vobis, veſtriſque heredibus uſque in tertiam* A *generationem rationabiliter placuerit, faciendum. Et hec vobis ideo conceſſiſſe fatemur, quia noſtre Eccleſie patronos & defenſores habere ſperamus. Et inferatis exinde annualiter in Feſtivitate Sancte Marie, penſionis nomine, ſancte noſtre Eccleſie Bizantium unum. Inſuper ego predictus Laurentius Epiſcopus obligo me meoſque ſucceſſores omni tempore ab omni* B *perſona atteſtari, auctorizare, & defendere hanc emphyteoſim vobis ſupraſcriptis petitoribus, veſtriſque heredibus. Promittimus etiam, quod praedictas res vobis ſupraſcriptis, veſtriſque heredibus non tollemus, nec de veſtra poteſtate auferemus. Que omnia ſi non obſervaverimus, vel ego, vel mei ſucceſſores infringere aut corrumpere vel falſare preſumpſerimus,* C *quingentos Bizantios vobis veſtriſque heredibus compoſituros nos obligamus, & poſt penam ſolutam hoc emphiteoticum Inſtrumentum in ſua permaneat firmitate.*

Ubaldus Anſelmi rogatus teſtis in hac pagina emphiteoſis interfuit.

Albericus Guittonis in hac emphiteoſi rogatus teſtis interfuit.

Acto Bigonis in hac emphiteoſi roga- D *tus teſtis interfuit.*

Gens Petri Acçonis, & Albericus Gaſtaldionis rogati teſtes interfuerunt.

Factum eſt hoc Inſtrumentum Anno Dominice Incarnationis MCXIX. Indictione Duodecima, Menſe Septembris.

✠ *Ego Laurentius Epiſcopus in hac emphiteoſi manu propria ſubſcripſi.*

✠ *Ego Paganus Archipresbiter manu* E *mea corroboravi, & huic ſcripto conſenſi.*

✠ *Ego Bernardus Prior huic ſcripto conſenſi.*

✠ *Ego*

✠ *Ego Ugo Archidiaconus huic ſcripto conſenſi & confirmavi.*

✠ *Ego Rainerius Judex ſcripſi.*

De hoc ipſo Guarnerio egi ſupra in Diſſert. V. *de Ducibus*, & Chartam attuli ſcriptam Anno MCXVII. in qua is appellatur *Dux & Marchio*, ſcilicet *Dux Spoleti*, *& Marchio Camerini*, ſive mavis Piceni. Poſt Mathildis mortem pacifice tenuerit eam Marchiam Guarnerius iſte. Ejus filium *Warnerium* commemoratum heic vides. Et iſte poſtea eidem praefuit Anconitanae Marchiae. Nam Charta iſta ſatis prodit, Guarnerium ejus patrem Camertibus fuiſſe dominatum, ſub qua Marchia Firmum quoque, & Anconam, & integrum Picenum tunc fuiſſe comprehenſum, Diploma Ottonis IV. Auguſti, datum Anno MCCX. Azzoni VI. Marchioni Eſtenſi, à me in Par. I. Antiq. Eſtenſ. evulgatum, nos docuit. *Laurentium Epiſcopum Camerinenſem* Ughellius in Italia Sacra minime agnovit: eumdem quippe per illa tempora defecerunt Dipthyca illius Eccleſiae. Propterea ſuus ei in poſterum locus erit inter Antiſtites Camerinenſes. Quod eſt ad *Guarnerium Marchionem*, praedicti Guarnerii, ut puto, filium, ejus mentio eſt in Charta, quam ex Hiſtoriis MStis Faneſtribus, à Vincentio Nolfio compoſitis, excerptam ad me miſit Lucas Antonius Gentilis, ob eruditionem, ſingularemque in me benevolentiam mihi lubenter commemorandus. Titulum hunc Charta praeferebat.

Sententia lata in Aula Federici Imperatoris, & ejus praeſentia in cauſa inter Epiſcopum Firmanum ex una, & Marchionem VVarnerium parte ex altera, Anno 1164.

IN *nomine Sanctae & individuae Trinitatis*, *& beatae Mariae Virginis*, *quae augeat vitam* Federici glorioſi Principis, *Anno MCLXIV. Indictione Duodecima*, *VIII. die Lunae*, *exeunte Menſe Februarii. De controverſia*, *quae vertebatur inter* Balignianum Epiſcopum Firmanum, *&* Marchionem Guarnerium, *de Caſtro Murro de Vallis*, *quod Caſtrum* Domino Albertino Epiſcopo, *Domini Imperatoris Vicario*, *ſedente pro tribunali prope Eccleſiam Sancti Paterniani de Fano*, *Ugo Rufus*, *& Albertus Aldecherii filius*, *Imperialis Aulae Judices*, *utriuſque partis allegationibus viſis*, *judicavere*, *praedictum Caſtrum Murrum de Vallis reſtituendum eſſe Epiſcopo Firmano & Officialibus Eccleſiae Firmanae: & abſolvère praedictum Epiſcopum Firmanum à petitione Marchionis. Et hoc totum factum fuit in praeſentia* Domini Federici Imperatoris. *Interfuere Joannes Ugolini de Ugone Fanenſis*, *Tholomeus de Caſtro*, *Hieronymus de Monteſancto*, *Joannes Albertus de Guidone*, *Guido Morellus de Fano*, *Honeſtus de Alberto*, *Offredutius de Bono Comite*, *Uguccio de Guidone*, *Andreas de Peſſo*, *& Baſilius de Civitate Nova*, *& plures alii Clerici & Laici.*

Ego Morandus ſacri Palatii Notarius juſſu praedictorum Judicum hanc ſententiam ſcripſi.

Ughellius Tom. 2. Ital. Sacr. in Epiſcopis Firmanis, non ſine uberi errorum ſegete hanc ipſam Chartam innuit, ſcribens, *obortam litem Anno MCLX. inter Epiſcopum Firmanum*, quem *Buliganum*, ſeu *Buligarium* appellat, *Vameriumque Muri Vallium Marchionem ejuſdem Caſtelli*; quae demum

mum coram Friderico Imperatore compoſita fuit. Warnerium Marchionem Camerini, ſive Anconae, nimis transfiguratum heic habes. Tradita deinde fuit, ut dixi, eadem Marchia Azzoni VI. Marchioni Eſtenſi, tum Aldrovandino ejus fratri, demum Az- A zoni VII. Sexti filio. Nunc proferre juvat pauca monumenta ad eoſdem Aeſtinos Principes ſpectantia; ii nempe, dejecto Ottone IV. Imperatore, Anconitanam Marchiam ab Apoſtolica Sede acceperunt.

Innocentii III. Papae Literae ad Populos Spoletani Ducatus, ut Aldrovandino Marchioni Eſtenſi & Anconitano auxilium & favorem praebeant, Anno 1214.

INnocentius Epiſcopus, Servus ſervorum Dei, univerſis fidelibus noſtris per Ducatum Spoletanum conſtitutis ſalutem & Apoſtolicam benedictionem. Cum dilectus filius Nobilis Vir A. (Aldrovandinus) Marchio Eſtenſis *de noſtro conſilio & mandato* Marchiam Anconitanam *intrarit, ut eam revocet ad Eccleſie Romane dominium, & teneat pro eadem, Univerſitatem veſtram rogamus, requirimus, & monemus, per Apoſtolica vobis ſcripta mandantes, quatinus ob reverentiam Apoſtolice Sedis & noſtram, ad hoc ei conſilium, & auxilium taliter impendatis, quod ipſum ad veſtra obſequia fortius obligetis, & nos pro servi-* B *tio in ipſo nobis impenſo devotionem veſtram commendare meritò debeamus.*

Datum Rome apud Sanctum Petrum, III. Nonas Maji, Pontificatus noſtri Anno Septimodecimo.

✠ *Ego Daniel Notarius de Rodigio has Literas Pape, juſſu Domini Andree de Maxerata Vicecomitis Rodigii pro Domino Obizone Marchione Eſtenſi exem-* C *plavi & ſcripſi, nihil de eis addens vel minuens, quod ſenſum vel ſententiam mutet, niſi fortè literam vel pontum in compoſitione ſillabarum, currente Anno Domini Milleſimo Ducenteſimo Nonageſimo Secundo, Indictione V. die XIV. intrante Aprili.*

Ejuſdem Innocentii III. Papae Literae ad Poteſtatem & Populos Anconitanae Marchiae, ut Aldrovandino Marchioni Eſtenſi & Anconitano obtemperent, Anno 1214.

INnocentius Epiſcopus, Servus ſervorum Dei, Poteſtati & Populo Anconitano *ſpiritum conſilii ſanioris. Cum dilectus filius* Nobilis Vir A. Marchio Eſtenſis *de noſtro conſilio & mandato* Marchiam Anconitanam *intrarit, ut eam revocet ad Eccleſiae Romanae dominium, & teneat pro eadem, praeſentium vobis auctoritate praecipiendo mandamus, quatenus a ſequela Ottonis reprobi, maledicti, & excommunicati, ſuorumque fau-* D *torum, penitus diſcedentes, ac redeuntes ad Romanam Eccleſiam Matrem veſtram, eidem* Marchioni *ob reverentiam Apoſtolicae Sedis & noſtram adhaereatis fideliter, & humiliter intendatis de his, quae ad jus* Marchionis *pertinere noſcuntur, plenarie reſpondentes eidem, ac ita viriliter ei conſilium & auxilium impendentes, quod ſibi ac nobis cedat ad gloriam & honorem; Noſque qui certam fiduciam obtinemus, quod vos ob reverentiam*

tiam

tiam noſtram humane ac benigne tractabit, devotionem veſtram & fidem debeamus merito commendare. Alioquin dilecto filio R. Subdiacono & Capellano noſtro, Rectori Maſſenſi, Apoſtolicae Sedis Legato, noſtris damus Literis & man- A *damus, ut vos ad id appellatione remota compellat, prout videat expedire.*

Datum Romae apud Sanctum Petrum III. Nonas Maji, Pontificatus Noſtri Anno Septimodecimo.

Ejuſdem Innocentii III. Papae Literae ad Epiſcopos & Praelatos Marchiae Anconitanae, ut conſilium & auxilium praeſtent Aldrovandino Marchioni Eſtenſi & Anconitano, ad recuperandam eamdem Marchiam, Anno 1214.

INnocentius *Epiſcopus, Servus ſervorum Dei, venerabilibus Fratribus Epiſcopis, & dilectis filiis Abbatibus, ac aliis Eccleſiarum Praelatis per* Anconitanam Marchiam *conſtitutis, ſalutem & Apoſtolicam benedictionem. Cum dilectus filius,* Nobilis Vir Al. Marchio Eſtenſis *de noſtro conſilio & mandato* Marchiam Anconitanam *intrarit, ut eam revocet ad Eccleſiae Romanae dominium, & teneat pro eadem: Univerſitati veſtrae praeſentium auctoritate praecipiendo mandamus, quatenus viriliter aſſiſtentes eidem, & ſicuti* Marchioni, *fideliter intendentes, ita efficaciter ei con-* B *ſilium & auxilium impendatis, quod nobis & ſibi meritò debeat eſſe gratum, veſtraque fides atque prudentia inde valeat commendari. Vos denique, fratres Epiſcopi, & filii Abbates, ſuper vobis ipſis ac creditis vobis gregibus taliter vigilare curetis, extirpando vitia & plantando virtutes, ut in noviſſimo diſtricti examinis die coram tremendo Judice, qui* C *reddet unicuique ſecundum opera ſua, dignam poſſitis reddere rationem.*

Datum Romae apud Sanctum Petrum X. Kalend. Junii, Pontificatus noſtri Anno Septimodecimo.

Ejuſdem Innocentii III. Papae Literae ad Populos Marchiae Anconitanae, ut Aldrovandino Marchioni Eſtenſi & Anconitano morigeri ſint & obſequentes, Anno 1214.

INnocentius *Epiſcopus, Servus ſervorum Dei, univerſis per* Anconitanam Marchiam *conſtitutis ſpiritum conſilii ſanioris. Cum reprobus Otto, & principales fautores ipſius, maxime illi, qui nobis ſuper patrimonio Eccleſiae ſe opponunt, excommunicationis ſint vinculo innodati, omnibus à Fidelitate, quam ipſi Ottoni praeſtiterant, abſolutis, ac divinum judicium jam ſit in eundem Ottonem & ipſius complices manifeſtum: miramur quoſdam veſtrûm adeo eſſe im-* D *providos futurorum, ut adhuc etiam eidem Ottoni & fautoribus ejus, contra Claves Eccleſiae exiſtentibus obcoecatis, non metuant adhaerere. Cum igitur dilectus filius,* Nobilis Vir Al. Marchio Eſtenſis *de noſtro conſilio & mandato* Marchiam Anconitanam *intrarit, ut eam revocet ad Eccleſiae Romanae dominium, & teneat pro eadem: Univerſitati veſtrae praeſentium auctoritate praecipiendo mandamus, quatenus à ſequela dicti Ottonis, ſuorumque fautorum, pe-*

nitus

nitus diſcedentes, ac redeuntes ad Romanam Eccleſiam matrem veſtram, eidem Marchioni *ob reverentiam Apoſtolicae Sedis & noſtram adhaereatis fideliter, & humiliter intendatis de his, quae ad jus* Marchionis *pertinere noſcuntur, plenarie reſpondentes eidem, ac ita viriliter ei conſilium & auxilium impendentes, quod ſibi ac nobis cedat ad* A *gloriam & honorem, noſque qui certam fiduciam obtinemus, quod idem Marchio vos ob reverentiam noſtram humane ac benigne tractabit, devotionem veſtram & fidem debeamus meritò commendare.*

Datum Romae apud Sanctum Petrum X. Kalendas Junii, Pontificatus noſtri Anno Septimodecimo.

Ejuſdem Innocentii III. Papae Literae ad Populum Civitatis Aſculanae, ut Aldrovandino Eſtenſi & Anconitano Marchioni obedientiam praeſtare amplius non recuſent, Anno 1214.

I*Nnocentius Epiſcopus, Servus ſervorum Dei,* Poteſtati & Populo Eſculano *ſpiritum conſilii ſanioris. Cum is, qui ſuperbis reſiſtit, & confringit cornua peccatoribus, ponens terminos mari, quos non tranſeant fluctus ejus, ſed illiſi redundent in conculcationem & lutum, reprobi Ottonis abominatus ingratitudinem, & ſuperbiam deteſtatus, ipſum, qui vos viſus fuit avertere a fidelitate & devotione ſacroſanctae Romanae Eccleſiae matris veſtrae, his & aliis modis reddens nobis pro dilectione odium, offenſam pro gratia, & injuriam pro honore, ſua virtute proſtravit: & nos vobis a juramento, quod ei dicimini praeſtitiſſe, tamquam illicito abſolutis, dilectum filium* Nobilem Virum Al. Anconitanum & Eſtenſem Marchionem *de* Marchia ipſa *inveſtiverimus ſolemniter per Vexillum; Miramur, nec ſatis admirari ſufficimus, quod vos, neſcimus qua ducti prudentia, vel virtute confiſi, confracto adhuc baculo innitentes, redire diſſertis ad dominationem ipſius Eccleſiae matris veſtrae, ac* B Marchioni *praedicto Fidelitatis juramenta renititis exhibere, per redeundi difficultatem hujuſmodi, amplius demerentes, quàm demerueritis etiam recedendo, cum hoc quidem ſpontanei, illud autem videamini effeciſſe coacti. Ideoque Univerſitatem veſtram monemus attentius & hortamur, per Apoſtolica ſcripta vobis firmiter praecipiendo mandantes, quatenus* C *non dubitantes redire ad viam ab invio, & converti ad dexteram a ſiniſtra, dicto* Marchioni, *qui vos clementer ac benigne tractabit, Fidelitatis juramenta praeſtetis ita hilariter & libenter, quod idem ad dilectionem veſtram meritò provocetur, & nos non ſolùm praecedentis obliviſcamur offenſae, verùm etiam ad exhibitionem favoris & gratiae incitemur.*

D *Datum Viterbii III. Idus Septembris, Pontificatus noſtri Anno Septimodecimo.*

Ad eumdem Aldrovandinum ſpectat & ſubſequens nobilis Charta, quam è nuper memoratis Hiſtoriis Faneſtribus MStis hauſit praelaudatus Lucas Antonius Gentilis.

Diplo-

Diploma Aldrovandini Marchionis Eſtenſis & Anconitani, per quod Populo Civitatis Fani Fortunae pleraque Regalia, nonnullis retentis, donat, Anno 1214.

IN *nomine Sanctae & individuae Trinitatis. Nos* Aldrovandinus *Dei & Sedis Apoſtolicae gratiâ* Eſtenſis, & Marchiae Varneriae Marchio, & totius Regni Apuliae Regalis Aulae Vicarius & Legatus, *damus, concedimus, & confirmamus nomine noſtro, &* Fratris noſtri Azzolini, *& confirmari faciemus Civitatem Fanenſem & ejus Comitatum ſeu Diſtrictum, pure, plene, libere, & abſolute cum omni juriſdictione, ſive dictione, Nobis & Fratri noſtro quoquo jure competente vel competituro, ſine ulla eſactione, moleſtatione, vel gravamine, nullaque reſervatione in Nobis & Fratre noſtro facta, quam habemus, vel habuerimus in praenominatis locis, & nulla reſervatione facta applicationum aliquarum, ſive ..... vel donatorum: ſed quodcumque jus, quod habemus, vel habuerimus in praenominatis territoriis, ratione rerum & perſonarum ibidem conſiſtentium, totum damus, cedimus, concedimus, & confirmamus, & res ipſas tradimus vobis* Domno Ricardo Epiſcopo Fanenſi, *Guidutio Leuzari, Joanni Vitalis, & Guido Cauſidico, ejuſdem Civitatis Ambaxiatoribus, nomine Communitatis Fani, Univerſitatis & ſingularitatis: & omne jus, actionem, juriſdictionem, & dictionem, quod, quamve habemus, & Nobis quoquo modo competit in Fanenſium Civibus, nunc habitatoribus, & in eâdem Civitate perpetuo manentibus, & in eorum rebus omnibus, tenimentis, ſeu tenutis, ubicumque ſint, & ad praedictos Cives quoquo jure pertinere videantur; praenominatis Ambaxiatoribus nomine Communitatis Fani*

A *& Univerſitatis, damus, concedimus, cedimus, & confirmamus ſine ulla exactione, moleſtatione, & gravamine. Et concedimus ſpecialiter, firme, & remittimus quicquid poſſumus, aut quoquo modo & jure poterimus dicere, quaerere, vel cauſare Univerſitati & Communitati Fani, ſeu ſingulis Civibus & ſubjectis occaſione Domus Comitis*

B *Valterii, & aliarum rerum & poſſeſſionum à ſupradicto Valterio, vel alio pro eo, quoquo modo & tempore detemptorum: Et ſententias, pacta, promiſſiones, & conventiones initas & exiſtentes inter Fanenſes & Forumſempronienſes, & eorumdem Forumſempronienſium Communitates & ſubjectos laudamus, obſervabimus, & obſervari faciemus &*

C *confirmari. Et ſi aliquid alicui de praedictis dedimus, conceſſimus, vel donavimus, revocamus, infirmamus, & infirmari faciemus, & ad irritum volumus deveniri. Et promittimus nomine noſtro, & Fratris noſtri, omnia ſupraſcripta, donec plenam aetatem habuerit, obſervare, & firma tenere, & poſtea confirmare, & laudare pleno jure. Et omnia ſupraſcripta*

D *obſervabimus ſingulariter ſingula, & univerſaliter univerſa. Et faciemus,* Fratrem noſtrum Azonem *omnia ſupraſcripta, donec habuerit viginti quinque annos, firma tenere, & poſtea laudare, & confirmare. De quibus omnibus nullam reſervationem in Nos vel Fratrem noſtrum faciemus, omni occaſione & exceptione poſtpoſita & remota, praeter Fi-*

E *delitatem, quam Nobis & Fratri noſtro fideliter & devote ſecundùm jus, & communem formam Fidelitatis, pro Eccleſia Romana, ad honorem Beati Petri,*

tri, & Domini Papae feciſtis, & praedictae Civiatis Communitas faciet univerſa: & centum Libras annuatim pro Cenſu legalium Ravennatenſium Camerae noſtrae dicta Civitas perſolvet. Parlamentum & Exercitum Nobis per Marchiam tantùm nunc, & deinceps in quantitate, ſecundùm qualitatem aliarum Civitatum, ad noſtrum ſervitium permanentium, per eamdem Marchiam tantùm dicti Fanenſes facient. Statuentes, ut quaecumque perſona Nobis ſubjecta contra hanc noſtram conceſſionis paginam venire attemptaverit, vel eam auſu temerario infringere praeſumpſerit, mille Marchas argenti componat, medietatem Camerae noſtrae, & aliam medietatem injuriam paſſis. Ut autem haec omnia rata & inconcuſſa permaneant, praeſens privilegium per manus Jacobi Notarii ſcribi, & Sigilli noſtri munimine juſſimus roborari.

Datum in territorio Auximi, XVI. die exeuntis Maji, Indictione ſecunda, tempore Innocentii Papae III. Anno Dominicae Incarnationis MCCXIV. praeſentibus Domino Jacobo de Fontana, Domino Guidone de Tantiſdenariis, Domino Ranerio Joannis Gerardini, Domino Oddone Ramberti, Domino Arpinello Bononienſi, Domino Parcitate, Domino Rigitino de Creſcentiis, Domino Ameryco de Ceſena, Conſiliariis Domini Marchionis, ad haec ſpecialiter rogatis teſtibus.

Locus ✠ Sigilli.

Habemus heic illuſtrem Titulum, quem antea nuſquam animadverteram. Videlicet Aldrovandinus appellatur etiam *totius Regni Apuliae Regalis Aulae Vicarius & Legatus*; quo honore illum Fridericus II. tunc Romanorum & Siciliae Rex inſigniverat. Sed & praeter *Azonem VI.* & *Aldrovandinum Marchiones Eſtenſes* eidem Marchiae Praefectos, jam oſtendi *Azonem* quoque *VII. Marchionem Eſtenſem* Inveſtituram de eadem Marchia accepiſſe ab Honorio III. Papa, Anno MCCXVII. Idem nunc duabus aliis Chartis confirmatum eo, quas ex authenticis membranis apud ſe adſervatis miſit ad me Comes Brandolinus de Brandolinis Forolivienſis, Vir & generis nobilitate & Literarum amore mihi ſemper commendandus.

Literae Honorii III. Papae ad Azonem VII. Eſtenſem Marchionem, quibus eidem jura confirmat in Marchiam Anconitanam, Anno 1225.

H*Onorius Epiſcopus, Servus ſervorum Dei, dilecto filio* Nobili Viro A. Anconitano & Eſtenſi Marchioni *ſalutem & Apoſtolicam benedictionem. Benigne recepimus, & diligenter intelleximus litteras, quas ſuper negotio* Marchiae Anconitanae *tua nobilis diſcretio deſtinavit. Noveris igitur, quod nunquam fuit noſtri propoſiti, te* Marchiâ *ipsâ privare, cum nec ignoremus illam tibi eſſe in Feudum ab Apoſtolica Sede conceſſam, nec ad tuam, vel cujuſquam alterius injuriam aſpiremus. Verum quia Tiſius de Campo Sancti Petri, quem illi praefeceras, Marchianos exactionibus importunis ita gravaverat, quod in odium ejus ſe nobis & tibi ſubtraxerant, & Imperii jugo ſubmiſerant colla ſua; Nos attendentes puerilem aetatem, in qua tunc temporis eras, & penſantes quantum diſpendium fuiſſet, ſi hoc diſſimularemus, tibi & etiam*

etiam Apoſtolicae Sedi ex diſſimulatione hujuſmodi evenire, Marchiam *multo diſpendio & labore recuperavimus antedictam ad Eccleſiae Romanae & tuum commodum & honorem. Tu ergo ad nos venire non differas, cum fuerit opportunum, Marchiam ipſam tamquam tuum Feudum libere recepturus.*

Datum Tibure ..... Kalendas Maji, Pontificatus noſtri Anno Nono.

Ego Daniel Notarius de Rodigio has Litteras Papae, juſſu Domini Andreae de Maxerata, & ...... Vicecomite Rodigii pro Domino Obizone Eſtenſi Marchione exemplavi & ſcripſi, nihil addens vel minuens, quod ſenſum vel ſententiam mutet, niſi forte litteram vel pontum vel ſillabam in compoſitione, Anno Domini 1292. *Indictione V. die XIV. intrante Aprili.*

Ego Jacobus de Montixiis Judex Communis Ferrariae, quia ſuprascriptum exemplum vidi, legi, & auſcultavi ...... Honorii Papae, in quo nibil inveni additum vel diminutum, quod ſenſum vel ſententiam mutet, ideo nomen meum ſubſcribo, & auctoritatem meam, qua pro Communi Ferrariae fungor, interpono & decretum, ut vim & robur obtineat autentici Inſtrumenti; in 1308. *Indictione VI. Ferrariae die VIII. menſis Junii.*

Et ne cui dubitatio ſubrepat, an idem Azo VII. Eſtenſis Marchio poſſeſſionem revera, ac dominationem *Anconitanae Marchiae* tenuerit, hiſce accedat altera Charta, quam authenticam, ſed laceram, adſervat praelaudatus Comes Brandolinus. In ea enim idem Marchio concedit Monaldo Epiſcopo Foroſemproniensi ad aliquot annos Civitatem ipſam Foroſempronienſem cum ſuo Comitatu, diſtrictu, ac reditibus. Ughellius in Ital. Sacr. Tom. 2. Monaldum Foroſempronienſem Epiſcopum ſtatuit ad Annum Chriſti MCCXCV. nullum verò ejus Urbis Antiſtitem agnoſcit ad Annum MCCXXVIII. quo ſcriptum fuit Inſtrumentum nunc mihi evulgandum. Quare corrigendus hinc erit Catalogus Praeſulum Foroſempronienſium.

Conceſſio Civitatis Foroſempronienſis facta Monaldo ejus Urbis Epiſcopo ab Azone VII. Eſtenſi & Anconitano Marchione, Anno 1228.

IN Dei nomine. Amen. Anno Domini Milleſimo Ducenteſimo Vigeſimo Octavo, Indictione Prima, die XII. exeunte Julio. Nos Azo Dei & Apoſtolica & Imperiali gratiâ Anconitanus & Eſtenſis Marchio, *concedimus & damus tibi praeſenti Ugoni de Monte Epiſcopi Procuratori, & recipienti vice & nomine* Domini Monaldi *eâdem gratiâ* Foriſimpronienſis Epiſcopi, *videlicet Civitatem, & Epiſcopatum, ſeu Comitatum totum & integrum Foriſimpronienſis cum Civitate, Caſtris, Terris, Villis, habitatoribus, aloderiis, arimannis & arimanniis, cum omni jure, dominio, honore, & ſignoria, & diſtrictu, bannis, placitis, coltis, dativis, & fictis, uſantiis, uſibus & abuſibus, & albergariis, fumantibus, patronantiis, & cum omnibus aliis ad nos & Curiam de jure, ſeu de uſantiis pertinentibus vel competituris in antea. Et haec omnia concedimus & damus & committimus tibi Ugoni Procuratori Domini Epiſcopi, ut ap-*

ut apparet in quodam publico Inſtrumento, a me Martino Notario viſo & lecto, & a Petro Notario confecto dicti ..... Ita ut praedictus Dominus Epiſcopus uſque ad Kalendas Auguſti proximi, & a Kalendis Auguſti uſque ad tres annos completos ..... teneat, poſſideat, & exerceat per ſe & ſuos Nuntios omnia praedicta & ſingula, & exigat & percipiat: & quidquid idem Dominus Epiſcopus per ſe vel per ſuos Nuntios habuerit, perceperit, & exegerit, ſibi habeat...... obventionibus & perceptionibus faciat ut ſibi placuerit: reſervans .... a dicto Domino Epiſcopo nobis dandis vel aliis pro nobis, ſive .... conceſſionem ſive conceſſiones factas per nos vel noſtros Nuntios uſque ..... & habeat dehinc in antea dictus Dominus Epiſcopus ordinet & diſponat ...... nos in perſona noſtra facere poteramus uſque ad praedictum terminum, & haec omnia ...... quem in eo habemus, & pro multis magnis ſervitiis & honoribus, quae nobis & noſtris Majoribus exhibere ..... confidimus de paternitate & honeſtate & legalitate ſua, quod Civitatem & Comitatum totum ...... tenebis ad noſtrum & ſuum ſervitium & honorem. Quae omnia praedicta & ſingula promittimus tibi Ugoni Procuratori praedicti Domini Epiſcopi .... rata habere, tenere & ...... ullo modo vel ingenio uſque ad praedictum terminum, & praedicta ...... ad praedictum terminum defendere & auctorizare promittimus, & paena ſoluta vel commiſſa .... permaneant, ita ut praedicta ..... & damus tibi Ugoni Procuratori ....

Actum hoc in Caſtro ...... Nicolai de Forlino Judicis & Canzellerii dicti Domini Marchionis, & Dominorum Guidonis ...... Civis Cremonae, atque Guglielmi de ...... Domini Nicolai a Forlino Judicis & Canzellerii dicti Domini Marchionis in praedictis ..... & in .... ſigillo noſtro fecimus roborari.

A *Ego Martinus Notarius dicti Domini Marchionis interfui.*

Ego Daniel Notarius de Rodigio hoc Inſtrumentum ex autentico ...... Vicecomite in Rodigio pro Domino Obizone Marchione Eſtenſe exemplavi ..... mutet niſi fortè notam vel punctum vel ſillabam in compoſitione ſillabarum, currente Anno Domini 1292. Indictione VIII. B *die XIV. intrante Aprili.*

Ego Jacobus de Montechxiis, Judex Communis Ferrariae, quia ſupradictum exemplum vidi, legi, & auſcultavi .... Not. in quo nihil inveni additum vel diminutum, quod ſenſum vel ſententiam mutet, ideo manu mea me ſubſcripſi, & auctoritatem meam, qua pro Communi Ferrariae fungor, interpono, & decre- C *tum, ut vim & robur obtineat authentici inſtrumenti, in Milleſimo Trecenteſimo Octavo, Indictione VI. Ferrariae, die VIII. menſis Junii.*

Inſcribit ſe Azo VII. *Apoſtolicâ & Imperiali gratiâ Anconitanum & Eſtenſem Marchionem*. Decernere non auſim, coactus ne & ipſe fuerit, uti Azo VI. ejus parens ab Impera- D tore accipere inveſtituram Anconitanae Marchiae, quam tamen ab Apoſtolica Sede recognoſcebat; an potius *Apoſtolica gratia* reſpiciat eamdem Marchiam, *Imperialis* verò Marchionatum Eſtenſem. Is ſane alibi ſe tantummodo *Dei & Apoſtolicâ gratiâ Marchionem Eſtenſem & Anconitanum* inſcribit, poſt dejectum videli- E cet Fridericum II. Auguſtum: quod & praeſtitere illius poſteri Marchiones. Vide etiam praecedentem Diſſertationem *de Ducibus*, in qua Literas praelaudati Honorii III. Papae protuli, teſtes inveſtiturae Pontificiae ejuſdem Anconitanae Marchiae Eſtenſibus datae. Coronidis loco addere nunc mihi liceat aliquid de Orientali Italiae parte, ſervata diu, uti

uti ſupra monui, ab Imperatoribus Graecis contra Langobardorum impetum & vires Occidentalium Auguſtorum. Illic in uſu minime fuit *Marchionum* dignitas ſive titulus. Qui Praeſides ad eam regionem ex Aula Conſtantinopolitana mittebantur, inſigniti plerumque fuere titulo *Protoſpatarii*, aut *Strategi*, aut *Catapani*, quae nomina à militià deſumta idem ſignificavere atque *Capitaneus*, ſive *primus Capitaneus*. Proinde ſunt qui putant *Capitanei* nomen efformatum fuiſſe è Graeco *Catapan*, ideſt *ſuper omne*, quaſi Praefectus Provinciae, aut cunctis militibus. Sed vetuſtior eſt in Italia *Capitanei* appellatio, ac proinde numquam vox noſtra *Capitaneus* à Graeco *Catapanus* fluxerit. Quum verò poſt mortem Caroli Craſſi Auguſti Anno DCCCLXXXVIII. teterrimis bellorum motibus concuſſa fuerit Italia, tunc non ſegnes Orientis Imperatores ad arma convolarunt, factumque eſt in tanta rerum perturbatione, ut potiorem partem Beneventani Principatus Langobardis eriperent; immo & ipſa Beneventi Civitas Anno DCCCXC. in eorum ditionem conceſſit. Ejuſce expeditionis Dux fuit Symbaticius, ſive Sabbaticius, à Leone Oſtienſi in Chronic. Caſin. Lib. I. Cap. 49. appellatus *Imperialis Protoſpatarius, & Stratigo Macedoniae, Thraciae, Cephaloniae, atque Langobardiae*. Nomine autem *Langobardiae*, uti non ſemel ſignificavi, deſignabatur ea regio, quam debellatis Langobardis Beneventanis, recepere Graeci, & praecipue Apulia. Succeſſorem Anno DCCCXCII. accepit Symbaticius *Georgium*, ab Oſtienſi itidem memoratum, & ab Anonymo Salernitano apud Peregrinium part. I. Hiſtor. Langobard. Atque is eodem Anno Majoni Abbati Sancti Vincentii ad Vulturnum confirmavit tria Monaſteria in Beneventana regione ſita. Diploma, ſive *Entilma*, uti illic nuncupatur Graeco vocabulo, habes in Chronico ejuſdem Monaſterii, ibique appellatur *Georgius Patritius, Protoſpatarius, & Stratigus*. Si plura Lector cupit de *Marcha Teatina*, nunc Aprutii parte in Regno Neapolitano, & de *Marcha Tridentina*, Provinciae Venetae contermina, ac de aliis poſteriorum Saeculorum Marchis, adeat Diſſertationem nuper laudatam doctiſſimi Beretti. Narrationem claudat monumentum ineditum adhuc ad *Gregorium Protoſpatarium Imperialem & Catapanum Italiae* ſpectans, qui ultra centum ab illinc annos floruit. Debeo illud Clariſſimo quondam Viro D. Benedicto Bacchinio, qui ex Archivo nobiliſſimi Coenobii Caſinenſis deſcripſerat, & mihi fuit impertitus. Junctus ſimul in membrana legebatur textus Graecus, & Latina verſio. Poſtremam tantummodo Lector accipiat; neque enim Graeci characteres deſcripti, uti erant in autographo, cum compendiis non paucis, ſuum ſenſum ſatis mihi prodidere.

Con-

Confirmatio jurium ſacri Monaſterii Caſinenſis in diverſis Apuliae Urbibus, facta à Gregorio Protoſpatario & Catapano Italiae, Anno 1000.

A SEcundum Februarii menſis, currente Tertiadecima Indictione, Anni Sex Milia Quingentos Octo. Compellationem fecit nobis Maurus Monachus ex Monaſterio Sancti Benedicti de Monte Caſinenſi juxta Cappuanam Urbem, dicendum, ut a plures homines & Civitates, quae ſunt pertinentiis Italiae pro dicto Monaſterio hereditates habet, & per veteres annos dominavit in ſupradictus Monaſterius, & modo tenet illas plures homines injuſte & per vim. Unde & per ſingulos quoſque Cartulam nobis monſtravit. Quam & direxit de preſentium noſtris Petrum Romes Curtis dignitati noſtre in Civitate Liſina, ut a Porta in Civitatis a foras ubicumque dominium habuit in dicto exemplo Sancti Benedicti, cum quanto dominio illuc habet, & de intus ipſa Civitate Caſa diruta, ideſt & vineas deſertas, & terras & bona, & in flumine, qui nominatur Lauriapra, piſcara, quae ibi abuit, & alia piſcara, quae nominatur Sancti Benedicti. Et in pertinentiis de Civitate Aſculo in Villam, quae cognominatur Lanniano, clauſurie, territorie, putea. Et in locum, qui dicitur Maleſoma, clauſurie, territorie, & putea. Et in locum, qui dicitur Sancto Joanne, clauſurie & territorie. Et in locum, qui dicitur Sancto Laurentio, territorie. Et intus ipſa Civitate Aſculo Caſa ſolariata, que ante hos annos donata per manus S..... filio Rotardi, in ipſa prefato Monaſterio pro redemptionis anime ſue. Similiter & in Civitate Canuſia in ipſa Civitate, que veterem videtur eſſe, juxta Eccleſiam beate Euſimie Martyris, Templum beati Benedicti, & Molinum de aqua, & territorie. Et in pertinentium de Civitate Minervine in Pelunele, ubi eſt Eccleſia Sancti Salvatoris in territorie. Et in Civitate Tranenſis, & in Villa, que eſt de Civitate ipſa, que cognominatur Andre, vineae ſunt deſertae & olivae, & aliae biginti ſeptem; & in ipſo Rivo, qui vocatur de ipſo Monacho, territorie. Probterea hec omnia B ſub...... nos perquirentes, & per legem invenimus, quod antiqua eſſent dominatio prefacti Monaſterii, & pro unaquaque dominatione,...... loco tendebat, & ut dixi, quod ipſas res poſſidebant, per vim ipſas tenebant. Proinde aſtulimus ab ipſis, & tradidimus ipſas ad ipſo prefato Monaſterio, ut domino... & omnia ſicut ab antiquitus dominavit, C & ſecundùm textum ipſius Cartulae. Ex pro ſecuritate & veritate textus Cartulae hujus a me Gregori Imperiali Protoſpathario & Katepano Italiae.... tra Chamoſi hunc noſtrum emiſimus Judicatum bullante, ſeu cum Bulla noſtra plumbea, quam manibus noſtris nos ſubſcribſimus, & ſuſtinere illam fecimus per hopus Sancti Monaſterii in Latinum, menſe D & Indictione ſupranominatis.

Ex hoc etiam monumento ferme ediſcimus, quouſque ſuam ditionem in Apulia protenderint olim Graeci, fruſtra obſiſtentibus Principibus Beneventanis, & fruſtra deinde expoſtulantibus Imperatoribus Latinis. Culmen iſtud potentiae accrevit eis, praeſertim imperantibus Ottonibus Auguſtis Primo, & Secundo; ibique E victores & domini conſtitere Graeci, donec Henricus inter Romanos Imperatores Primus, ac ſubinde Norman-

manni feliciore audacia eos ab univerſa regione, quae Regnum Neapolitanum nunc conſtituit, abire coëgerunt. Vocabulo *Italiae* ſignificabant ii idem, quod *Langobardiae* nomen ſupra memoratum, ſive Apuliam, & quidquid in iis partibus ipſorum imperio acceſſerat. Pendebat adhuc, ut hoc etiam moneam, ex iſto Diplomate bulla plumbea, in qua haec epigraphe: ΓΡΗΓΟΡΗ........ ΘΗΚΑ...... ΑΝωΙ ΙΤΑΛΙΑϹ......... Ο ΡΟΜΑΝΙ....... ΗϹ.

Quae verò forent olim Marchionum jura in Marchiis à ſe rectis, quiſnam nobis ediſſerat in tanta monumentorum veterum penuria? Suum Fiſcum ſive Cameram fuiſſe etiam Marchionibus praeter Fiſcum Regium, fortaſſis elucebit infra ex iis, quae afferam in Diſſertat. XVII. *de Fiſco*. Quaedam etiam tributa, vectigalia, & annua dona eis deſtinata fuiſſe, mihi perſuadeo. Civitates Italiae poſtea, ad libertatem anhelantes, ejuſmodi jura aut per vim ſibi afferuerunt, aut pecuniâ Auguſtis, ipſiſve Marchionibus oblatâ, in ſuam tranſtulere ditionem. Ptolomaeus Lucenſis in Annalibus ad Annum Chriſti MCLXVI. haec habet: *Dominus Guelfus Dux Spoletanus, Marchio Tuſciae, Princeps Sardiniae, & Dominus Domus Comitiſſae Mathildis, conceſſit Lucenſi Communi per privilegium omnem juriſdictionem ad jus Marchiae pertinentem, & ad Domum Comitiſſae praedictae, intra ſex milliaria Lucenſis Communis*. Ita Henricus inter Auguſtos Quinctus Anno MCXCI. uti habetur in Annalib. Genuenſ. Tomo VI. pag. 364. Rer. Italicar. confirmavit Genuenſibus *veteres Conſuetudines & Privilegia, & Marchiam in Comitatu &c.* hoc eſt jus, quod habebant olim Marchiones in Comitatu Genuae. Ad Annum quoque MCLXXXV. ibi legitur perſoluta *medietas totius debiti, quod Commune ſolvere tenebatur, pro quo Marchae, & introitus Communis erant creditoribus pignore obligati:* ideſt reditus olim ſpectantes ad Marchionem, & longe antea in Rempublicam Genuenſem translati. Quod denique repetitum volo, uti *Comitatus* olim ſcindi coepti fuere in plures portiones, quibus etiam *Comitatus* nomen relictum fuit: ita & *Marchiae* diviſionem ſunt paſſae, praecipue in Subalpinis regionibus ad Occidentem. Propterea in veterum monumentis celebris evaſit *Marchia Montisferrati*, *Marchia Eborejae* ſeu *Eporediae*, nunc *Invrea*, ac deinde eruperunt *Marchiones Boſchi*, *Seguſii*, *Salutii*, *Cevae*, *Craveſanae*, *Carretti &c. Marchiones Eſtenſes*, *Malaſpinae*, *& Pelavicini*. *Marchiam* quoque *Savonae* memoratam vide in Diplomate Henrici I. Auguſti Anno Chriſti MXIV. Tom. 4. Ital. Sacr. in Epiſcop. Savonenſibus. Hiſce omnibus antiquior fuit *Marchia Tridenti*. Sed quoniam facta mihi mentio eſt *Marchiae Montisferrati*, quam egregii & celebratiſſimi Principes illuſtrarunt, quemadmodum conſtat ex Hiſtoria Benevenuti à Sancto Georgio, & ex aliis Hiſtoriis à me editis in Collectione Rerum Italicarum: addere juvat Chartam *Bonifacii III. Marchionis Montisferrati*, qui famam ſuam per Orientem dilatavit. Et iſtam debeo ſupra laudato Praeſidi Senatus Taurinenſis, ſcilicet Comiti Ludovico Caiſotto bonarum Literarum eximio promotori.

Boni-

Bonifacius Marchio Montisferrati confirmat dona Monaſterio de Lucedio facta à Guilliermo Marchione Patre, & Rainerio Marchione Avo, Anno Ch. 1183.

IN nomine Sanctae & individuae Trinitatis. Anno ab Incarnatione Domini Milleſimo Centeſimo Octuageſimo Tertio, die XXVI. Novembris, Indictione Primâ. Praeſentiâ illorum hominum, quorum nomina ſubter leguntur, cum Carta, quam ſua manu tenebat Dominus Bonifatius Marchio Montisferrati Inveſtituram datum atque confirmatum in manibus Fratris Jacobi & Fratris Vercellini de Carbono, Monachorum & Procuratorum Eccleſiae & Monaſterii Sanctae Mariae de Locedio, ad partem & utilitatem ejuſdem Eccleſiae Sanctae Mariae fecit nominative de omnibus terris & rebus, quae praedicta Eccleſia habere, tenere, & poſſidere videtur, tam dato ipſius Domini Bonifacii Marchionis, quàm dato Domini Guilliermi ſui genitoris, & Domini Raineri avi ſui, & omnium praedeceſſorum ſuorum, & aliorum hominum in Locedio, in Montarolio, Rippamezana, in Pobleto, in Moncalvo, & in Montegaglano, atque in omnibus aliis locis infra hoc Italicum Regnum in integrum: in Locedio ipſam terram, in quam aedificata eſt ipſa Eccleſia & Monaſterium praedictum, cum ſuis areis & caſſiamentis, cum terris cultis & incultis, gerbis, boſchis, ſilvis, & cum omnibus aliis juribus, pertinentiis, & appendiciis: de Montarolio, ipſum locum, & totam Curtem Montaroli, quae eſt juris noſtri, cum omnibus ſuis pertinentiis & juribus: in Rippamezana & Pobleto, ipſa loca Rippemezanae & Pobleti, cum omnibus juribus & pertinentiis: Montemgaglani cum ſuis juribus & pertinentiis uſque in flumine Padi, & piſcarias, ſicut tenet Mons ille,

A & bruidam de Macaſco, cum prato de Sparoaria de ſubtus. Montemgaglani verſus Pontem Sturiae citra Padum: in Montecalvo totum hoc, quod tenebat Arelbertus & Ubertus de Spinarolio, & hoc totum, quod tenebat Petrus de Bruna, & etiam brajam noſtram ſuper poſſe Pobleti, quae eſt retro plantatum Monacorum, ubi dicitur ad Gramegnam,
B & eſt per menſuram modium decem & novem, ſtaria ſex, & tabulae ſex. Cohaeret ab una parte Jacobus Crivella, ab aliis partibus praedicta Eccleſia Locedii. Inſuper damus & concedimus eidem Monaſterio & Fratribus ejuſdem Monaſterii per totam Terram noſtram paſcuis porcorum, & paſcua noſtra pro uſu omnium animalium ipſorum; & por-
C tus aquarum per totum noſtrum territorium. Inſuper ob reverentiam & devotionem beatiſſimae Virginis Mariae, & pro remiſſione peccatorum noſtrorum & noſtrorum praedeceſſorum, beneficia praedictorum noſtrorum praedeceſſorum augere volentes, nos Bonifacius Marchio Montisferrati, prius habita plena & matura deliberatione, participatoque conſilio cum Proceribus & Conſiliariis noſtrae Curiae,
D ex noſtra certa ſcientia, & de ſpeciali noſtra gratia ac auctoritate conſtituimus & decernimus & volumus, Abbatem, Monacos, Converſos, Devotos ipſius Monaſterii Locedii, qui nunc ſunt, & Succeſſores eorum, ac Colonos, & Maſſarios, qui nunc poſſeſſiones praedicti Monaſterii colunt, vel impoſterum coluerint & ipſum Monaſterium, locaque praedicta, &
E omnia alia loca Monaſterii praedicti, cum omnibus eorum pertinentiis & juribus, quoquomodo ad praedictum Monaſterium

ſterium & ipſius loca ſpectantibus, immune, & exemptum, ac immunia & exempta; ac ſupraſcriptum Abbatem cum ſupraſcriptis religioſis Monacis, Converſis, Devotis, Familiaribus, Colonis, Maſſariis, & eorum ſucceſſoribus immunes & exemptos à quibuſcumque honeribus & gravaminibus per nos & Officiales noſtros ac noſtros Succeſſores eidem Monaſterio, ac perſonis praedicti Monaſterii impoſterum imponendis. Hanc autem Inveſtituram, Donationem, & Confirmationem firmam & liberam eſſe volumus cum illo toto honore, diſtrictu, & placito, ac juriſdictione, quam nos & Praedeceſſores noſtri uſi & viſi ſumus habere, frui, tenere, & gaudere, ſine aliqua dominatione illius Monaſterii, niſi ad benefaciendum, & ab omnibus hominibus cuſtodiendum. Et faciat praedicta Eccleſia exinde cum ſervitoribus ſuis & eorum ſucceſſoribus, quidquid facere voluerint ad proficuum ipſius Monaſterii & Eccleſiae, ſine noſtra, noſtro-umque heredum & ſucceſſorum contradictione. Inſuper donamus & offerimus Curadiam, & Pedagium ſupraſcriptae Eccleſiae & Monaſterio per totam Terram noſtram. Supraſcriptam autem Inveſtituram, Donationem, atque Confirmationem fecit ſupraſcriptus Dominus Bonifacius Marchio per ſe, & ſuos heredes ſupraſcriptis Fratribus & Procuratoribus, vice & nomine Abbatis, Capituli, & totius Conventus ſupraſcripti Monaſterii de Locedio, & ſucceſſoribus eorum, ut ipſi Abbas, Monaci, & Converſi Monaſterii praedicti, & ſucceſſores eorum perpetuis temporibus teneantur rogare Deum pro anima ipſius Domini Marchionis & praedeceſſorum ſuorum, & pro ſtatu ſuo, & ſucceſſorum ejuſdem. Promittenſque ſupraſcriptus Dominus Bonifacius Marchio praedictis Fratribus & Procuratoribus praedictae Eccleſiae & Monaſterii Locedii, ſupraſcriptam inveſtituram donationis atque confirmationis in animam ſuam ſemper firmam habere & tenere, & ab omni perſona deffenſare. Inſuper ipſe Dominus Bonifacius Marchio adjunxit, ut ſi ſui filii, vel & filii filiorum ſuorum, & eorum heredum & ſucceſſorum, omnia ſupraſcripta, quae ſuperius leguntur, in aliquo tempore removere praeſumpſerint, in perpetuum ſuam habeant maledictionem.

Interfuerunt teſtes Dominus Antonius de Tilio, Dominus Henricus de Ghiſambertis, Dominus Laurentius Plebanus, Manfredus de Cerexeto, Guilielmus de Sala, Petrus de Germinaco, Ruffinus de Valentia, & plures alii.

Actum in Caſtro Montiſcalvi feliciter.

Et ego Antonius Caroſus, ſacri Palatii Notarius, hanc Cartam rogatus tradidi & ſcripſi.

Nuper etiam mentionem feci *Marchiae Seguſinae*, cui praefuiſſe ſupra vidimus *Adelaidem Comitiſſam*, ſive *Marchioniſſam* celebrem, ejuſque patrem *Odelricum Maginfredum*, ſive *Magnifredum Marchionem*. Argumento huic congruit Charta eximia, de qua multus mihi ſermo fuit in Par. I. Antiquit. Eſten. ubi oſtendi, *Bertham* ejuſdem *Maginfredi* Conjugem, atque *Adelaidis* nuper memoratae Matrem, ex Marchionum Eſtenſium Familiâ prodiiſſe. Iſtam quoque accepi ab Excellentiſs. Comite Caiſſotto nuper laudato.

Fundatio Monaſterii Seguſini Sancti Juſti, facta ab Alrico Epiſcopo Aſtenſi, ejuſque fratre Odelrico Magnifredo Marchione Seguſiae, & Bertâ ejuſdem Magnifredi uxore, Anno 1029.

IN nomine Patris & Filii & Spiritus Sancti. Nos Alricus gratiâ Dei ſanctae Aſtenſis Eccleſiae Epiſcopus, & Odelricus, qui & Magnifredus, annuente Deo Marchio germanus, & filii bone memorie itemque Magnifredi ſimiliter Marchionis, & Berta Chriſti miſericordiâ Comitiſſa; jugales, filia quondam Autberti itemque Marchionis: qui profeſſi ſumus Lege vivere Salica; ipſo namque jugale meo mihi conſentiente, & ſubter confirmante, praeſentibus praeſentes dicere volumus, quomodo per Teſtamentum noſtrum jure quaſdam res noſtras ordinare deſideramus. Unde omnipotentem Deum, cui omnia viſibilia & inviſibilia ſunt ſubjecta de hiſdem rebus haeredem noſtrum conſtituimus, & pro ejus amore atque timore Monaſterium conſtruere volumus, ubi Congregatio Monachorum perpetualiter exiſtat, quae diu noctuque tam pro nobis, & Genitoribus ſeu Genitricibus, atque filiis, filiabuſque noſtris, quorum ſupra jugalium, ſive Ardoini Avi noſtri, atque Adelberti Marchionis, cujus ſupra Bertae Comitiſſae Fratris, filiorumque ſuis, nec non Oddonis, Athonis, Ugonis, Widonis fratrum noſtrorum; item Ardoini, & item Oddoni, patruorum noſtrorum, ſeu item Ardoini noſtri conſobrini, quàm pro aviabus, avunculis, amitis, materteris, & pro omnibus caeteris propinquioribus noſtris utriuſque ſexus, ſeu pro omnibus fidelibus vivis atque defunctis, effundant preces ad eundem Creatorem noſtrum, ut ipſe propter ſuam clementiam noſtra deleat ſcelera, & in bonis operibus nos perſeverare faciat, & ad vitam aeternam cum Sanctis ſuis participes nos faciat. Scimus veraciter Chriſtum & Eccleſiam unam eſſe perſonam, quae Eccleſiae ſunt Chriſti, quaecumque Eccleſiae offeruntur, proculdubio Chriſto offeruntur. Et in ſanctis Scripturis inſertum eſt, juſta Auctoris vocem: Quiſquis ad Deum, vel in Sanctis ſuis, ex ſuis aliquid contulerit rebus, in hoc Saeculo centuplum accipiet, inſuper, quod melius eſt, vitam poſſidebit aeternam. Et ideo notum omnibus ſit, quia habemus & detinemus ad noſtram proprietatem petiam unam de terra intra Seguſienſem Civitatem poſitam, ubi Baſilica una in honore Domini noſtri Jeſu Chriſti, & Sanctae Trinitatis, Sanctaeque Mariae Virginis, ſeu Sancti Michaëlis Archangeli, ſeu Sanctorum Petri & Pauli Apoſtolorum Principis, etiam Sanctorum Joannis Baptiſtae, & item Joannis Evangeliſtae, atque Sancti Juſti Chriſti Martyris, ubi ejus ſanctum quieſcit Corpus, nec non & omnium Sanctorum eſt conſtructa: quae eſt per menſuram juſtam jugeras duo, cui cohaeret ab Aquilone & Occidente murus ipſius Civitatis. Et in ea Baſilica volumus & judicamus, ut nunc & in perpetuum permaneat Congregatio Monachorum, qui ſecundùm Regulam Sancti Benedicti divina ſubminiſtrantes officia, vitam feliciter ducant beatam; & ad ipſam Congregationem doctrinandum, jam electum & conſecratum habemus Abbatem quemdam Monachum, & Deo devotum, Chriſti miſericordia dignum, & ejuſdem Regulae doctum, nomine Dominicum, qui ab infantia ejuſdem doctrinae vitam conſequens, bene videtur eſſe doctus & nutritus. Et per hoc noſtrum Teſtamentum confirmamus, judicamus, atque concedimus eidem Monaſterio de noſtra proprietate ad huſum & ſumptum Monachorum

ejuſdem

ejuſdem Monaſterii, cum ipſa petia de terra, quae ſuperius denominata eſt, ubi jam dicta Baſilica eſt dedicata, tertiam partem ejuſdem Civitatis Seguſiae, ſive de ejus territorio, excepto de Caſtro, quod infra eamdem Civitatem eſt poſitum, ſeu tertiam partem de tota Valle Seguſia, quae juris eſt noſtri, tam in montibus quàm in planiciebus, ſicut detinent montes, qui vocati ſunt Genevi, & Ciniſi, uſque in territorium & finem de Villa, quae vocatur Vaga. In locis & fundis Sexana, Ulci, Bardoneſca, Sala Bertani exilio, Capud Montis Galionis, Medianae, Matingo, Foreſto, Bozoleto, Sancto Georgio, Canuſſo, Bruſiolo, Burbono, Villare Fulcardi, & in Sancta Agatha: cum Caſis, Capellis, univerſiſque rebus, eiſdem locis & territoriis pertinentibus. Seu etiam concedimus atque donamus Cortes duas integras, ſive earum pertinentias, quae Almeſi & Rubiana ſunt vocatas, item juris noſtri. Inſuper etiam Cortem aliam, & ejus pertinentia, quae Vigodone eſt nuncupata; atque medietatem de Corte altera, & de ejus pertinentiis, que Volveria eſt appellata, ſimiliter juris noſtri: omnia, quae ſuperius habemus denominata, ſicut continentur in ſediminibus & in vineis, cum areis ſuarum, terris arabilibus, Capellis, pratis, gerbis, paſcuis, ſilvis majoribus ac minoribus, cum areis ſuarum, molendinis, piſcationibus, alpibus, ripis, rupinis, ac paludibus, cultis & incultis, diviſis & indiviſis, una cum acceſſionibus, ſeu finibus, terminibus, & uſibus aquarum, aquarumque decurſibus. Et eſt ipſa res ſuper totum per menſuram juſtam jugera quindecim milia, & ſi parum vel maximum hiſdem partibus pertinentibus inventum fuerit, quàm ut ſupra menſura legitur, in uſum & ſumptum praedicti Monachi ejuſdem Monaſterii ordinati ſit conceſſum, & per hoc Teſtamentum in eo modo, ſicut hic ſub-
A *ter fuerit adfirmatum, Deo offerimus,*
ut ſequente eo habeant Monachi ejuſdem
Monaſterii ad eorum uſum & ſumptum,
& firmiter poſſideant; & Pars ejuſdem
Monaſterii, quidquid voluerit, faciat.

Ideo judicamus, & firmiter jubemus,
ut nullo modo maneat ipſum Monaſterium
in regimine ullius Epiſcopi, vel alterius
Monaſterii, nec ullarum perſonarum, aut
B *per donum Imperatoris, vel Regis, nec*
ullius perſonae, ſed ſemper ſit in Dei
omnipotentis poteſtatem, quem de eodem
facimus heredem, & jam dictae Sanctae
Trinitatis, Sanctaeque Virginis Mariae,
ſive Sancti Michaëlis Archangeli, ſeu
Sanctorum Petri & Pauli Apoſtolorum
Principis, atque Sanctorum Johannis Ba-
ptiſtae, & item Johannis Evangeliſtae,
C *nec non & Sancti Juſti Martiris Chri-*
ſti, ſive omnium Sanctorum, & ſequen-
tibus eis, ſit ordinatum, ſicut hic ſub-
ter fuerit declaratum, ideſt, ut quandiu
omnis, vel unus ex nobis in hoc Saecu-
lo fuerit vita, ſit in noſtra, ſequente
Deo & praefatis Sanctis ejus, regimi-
na. Poſt verò omnium noſtrorum deceſ-
ſum, ſi filius maſculinus ex noſtro con-
D *jugio eorum ſupra jugales fuerit relictus,*
ſit manente nato gratis dandum ipſum
ordinamentum, hoc eſt Abbatem conſti-
tuendum, & poſt priorem in ſecundo,
& poſt ſecundum in tertio, & ſic unus
poſt alterum recipiat ipſum ordinamen-
tum. Si verò defuerint filii maſculini;
& nepotes, vel pronepotes ſimiliter ma-
ſculini relicti fuerint ex noſtro eorum ſu-
pra jugalium conjugio, ſicut de filiis ſta-
E *tutum habemus, ita & hiſdem uſque in*
quintum geniculum ordinamus, ut ſemper
qui major fuerit ex natione, habeat ip-
ſam ordinationem. Quod ſi defuerint fi-
lii maſculini, ſive nepotes & pronepotes
ejuſdem ſexus, tunc judicamus, ut ve-
niat & ſit in filiarum noſtrarum eorum
ſupra jugalium, & in liberos maſculini
earum poteſtate dando praefatum ordina-
mentum, non ad omnes aequaliter; ſem-

per qui vel quae fuerit major ex natione, habeat ipſam ordinationem. Poſtquam autem filii, & filiae, ſeu liberi eorumdem jugalium defuerint, tunc judicamus, & per hoc noſtrum teſtamentum confirmamus, ut quandocumque contigerit, ut Abbas ejuſdem Monaſterii obierit, & alium conſtituendi neceſſitas fuerit, ut per electionem Monachorum ejuſdem Monaſterii fiat electus Abbas de eadem Congregatione, non aliunde venturus, nec electus ſit, ſed ille, quem à majore & meliore parte eorum Monachorum fuerit electus, Abbas fiat. Et ita conſtitutum à nobis ſit, ut unus ex Monachis ejuſdem Monaſterii per conſenſum majoris partis & melioris caeterorum Monachorum ejuſdem Monaſterii ponat Baculum ſuper idem Altare ipſius Baſilicae principale; qui electus eſt, illud accipiat, & ſecundùm Privilegium ſummi Pontificis, qui eſt Papa Romanus, ſicut jam ſupra nominatum eſt, & juxta voluntatem & ordinationem noſtram vadat ſe conſecrari à quocumque voluerit Epiſcopo. Et ſic de omnibus Abbatibus, qui in eodem Monaſterio ab hinc in antea fuerint ordinati, ita intelligendum eſt.

Et ita, ut ſupradictum eſt, per cultellum, fiſtucam nodatam, vvantonem, & per vvaſonem terrae, atque per ramum arboris, ad eundem Deum, & ad praefatos Sanctos ejus, legitimam facimus traditionem, & Inveſtituram, & nos exinde foris, ſicut ſuperius legitur, & ſubter adfirmatur, expulimus, vuarpivimus, facientes Monachi ejuſdem Monaſterii ordinati ad ſuorum huſum & ſumptum quidquid voluerint, tam pro animae noſtrae, noſtrorumque genitoribus & genitricibus, filiis, filiabuſque noſtris eorum ſupra jugalium, ſive Ardoini Avi noſtri, atque Adelberti Marchionis cujus ſupra Bertae Comitiſſae fratris, filiorumque ſuorum, nec non Oddonis, Attonis, Ugonis, VVidonis fratrum noſtrorum, item Ardoy- **A** ni, & item Oddoni patruis noſtris, ſeu etiam Ardoini noſtri Conſuprini, *quàm pro aviabus, avunculis, amitis, materteris, & pro omnibus ceteris propinquioribus noſtris utriuſque ſexus, ſive pro omnibus fidelibus defunctis, ut ſupra dictum eſt, mercede. Ideo ſi contigerit, ut quaelibet perſona, magna, parvaque hanc noſtram voluntatem & ordi- **B** nationem, quae ſuperius dicta eſt, quod non optamus, nec cupimus, ſed neque ſperamus, execrabili cupiditate ductus, res praefatas totas, vel quamcumque partem, ſicut a nobis, auctore Domino noſtro Jeſu Chriſto, ad illius honorem, & ejus pauperum conſolationem ordinatae ſunt, aliorſum diſtrahere, immutare, commutare, ſeu quolibet obtentu volunta- **C** tem & jam dictam noſtram ordinationem violare praeſumſerit, continuo coadunatis Monachis ejuſdem Monaſterii, eligantur ex ſe ipſis unus vel duo, qui nuncient pro aliis ex Dei parte, & Sanctae Mariae, ſeu Sancti Archangeli Michaëlis, Sanctorumque Petri & Pauli Principis Apoſtolorum, & Sanctorum Johannis Baptiſtae, & item Johannis **D** Evangeliſtae, atque Sancti Juſti, illi perſonae, qui hoc perpetraverit, ut dimittat, concedatque implere ipſam ordinationem, quae ſuperius eſt nominata. Si verò poſt primam & ſecundam, ſeu etiam tertiam ammonitionem aſentire noluerit, & incorrigibilis contumatiae ſpiritum non depoſuerit, fiat de eo, ſicut noſcitur decantatum:* quia perſecutus eſt **E** hominem inopem & mendicum, & compunctum corde mortificare, & non eſt recordatus facere miſericordiam, & dilexit maledictionem, & veniet ei, & noluit benedictionem, & elongabitur ab eo: *totumque ei, quod in perſona Judae traditoris Chriſti & malignorum Eccleſia decantare ſolet, per ſingulas ei decantetur Eccleſias, quia Deus dixit:* Quandiu feciſtis uni ex minimis meis, mihi feciſtis, & *quandiu*

diu his non feciſtis, nec mihi feciſtis. A *Et ideo quod probatur in capita, in membris intelligendum eſſe non dubitatur:* & fiant dies ejus pauci, & honorem ejus accipiat alter. *Et inſuper veniat ipſum Monaſterium cum omni ſua pertinentia in poteſtate de propinquioribus noſtris, qui tunc temporis apparuerint, non in proprietate, ſed in gubernatione & defenſione. Et tamdiu in eorum maneat* B *poteſtate, quamdiu illa perſona, qui hoc perpetraverit, volente, nolenteque noſtram ordinationem, quae ſuperius dicta eſt, implere dimittat. Et de hiis omnibus, quae ſuperius leguntur, implendi te, Deus omnipotens, Creator omnium, conſtituimus in hoc Teſtamento haeredem eſſe noſtrum.*

Jam dictus verò Dominicus Abbas ſit nobis in hoc Teſtamento fidei generalis C *Commiſſarium. Tibi verò, ſanctiſſima Eccleſia, eas res, quae ſupra dictae ſunt, ad huſum & ſumptum tuorum Monachorum, ſervientiumque eis, in eo modo, ut ſupra declaratum eſt, damus atque delegamus. Et pro eo quod ea, quae ventura ſunt, videre nequimus, in quantum poſſumus, oblicationem facimus. Si quis verò, quod futurum eſſe non credimus,* D *ſi nos, quod abſit, aut ullus de haeredibus, ac prohaeredibus noſtris, ſeu quiſlibet oppoſita perſona contra hoc Teſtamentum ire quandoque tentaverimus, aut illud per quodcunque ingenium infringere quaeſierimus, tunc inferamus ad illam partem, contra quem exinde litem intullerimus multa, quae eſt pena auro optimo uncias centum, argenti pondera du-* E *centum. Inſuper res ipſas in duplum parti ejuſdem Monaſterii, ſicut pro tempore fuerint melioratae, aut valuerint ſub extimatione in conſimilibus locis, & quod repetierimus, vendicare non valeamus, ſed praeſens hoc Teſtamentum diuturnis temporibus firmum ſtabilitumque permaneat, atque perſiſtat inconvulſum cum ſtipulatione ſubnixa. Et ideo ego, qui ſupra, Alrico Epiſcopo honore Sacerdotii habeo, & Legem Romanam nunc vivere videor, quamvis ex natione, ut ſupra, Salichus ſum, nec mihi liceat ullo tempore nolle, quod volui, ſed quod a me ſemel factum, vel conſcriptum eſt, inviolabiliter conſervare promitto cum ſtipulatione ſubnixa, & bergamena cum tramentario de terra elevavimus, Berenzoni Notario & Judici Sacri Palatii ad ſcribendum tradidimus, & id fieri rogavimus, in qua ſubter confirmantes, teſtibus obtulimus roborandum. Unde duo Teſtamenta uno tenore ſcripta ſunt.*

Anno Imperii Domini Chunradi, Deo propitio, Tertio, IX. die menſis Julii, Indictione duodecima.

Actum Taurinenſem Civitatem feliciter.

☧ Alricus *gratia Dei* Epiſcopus *in hoc Teſtamento a ſe facto ſubſcripſit.*

⊕ *Hoc eſt ſignum* Domini Magnifredi Marchionis, *qui hoc Teſtamentum pro anima ſua, ſuorumque parentum, atque pro omnibus fidelibus defunctis fieri rogavit, & inde Deum omnipotentem haeredem inſtituit, ut ſupra.*

Signum M. *manu jam dictae* Bertae Comitiſſae, *quae cum eundem virum ſuum, eumque conſentiente, hoc Teſtamentum fieri rogavit, ut ſupra.*

Signum M. M. *manibus Johanni, & Odelrici, ambo Lege viventes Romana, teſtes.*

Signum M. M. *manibus Witberti Comiti, & Hudoni, Lege viventes Salicha, teſtes.*

Signum M. M. M. *manibus Belezini, & Alberti, ſeu Atoni, teſtes.*

Ego qui ſupra Berenzo Notarius, & Judex ſacri Palatii Scriptor, hoc Teſtamentum poſt traditum complevi & dedi.

Dona iſti Monaſterio collata a piiſſimis hiſce Principibus, inter quae animadvertas velim *tertiam partem Ci-*

vitatis

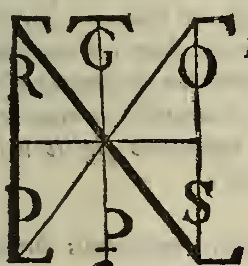
vitatis Seguſiae, *& tertiam partem Vallis Seguſinae*, confirmata ſubinde fuere a Conrado I. Imperatore, uti fidem faciet ſubſequens Diploma, a A praeſtantiſſimo Comite Caiſſotto ad me miſſum, in quo rem raram perpende, videlicet *auri puriſſimi libras centum Talenta majora*.

Conradi Primi Auguſti Diploma, per quod Monaſterio Seguſino S. Juſti bona collata ab Alrico Epiſcopo, & Maginfredo Marchione, confirmantur Anno Ch. 1038. hoc eſt ſecundùm vulgarem noſtram Aeram Anno Ch. 1037.

IN *nomine Sanctae*, *& individuae Trinitatis:* Conradus Romanorum Imperator Auguſtus *divina favente miſericordia. Si Divino intrinſecus tacti ſpiramine almae ſanctae matri Eccleſiae*, *Chriſtoque digne ſervientes*, *mundialis hujus temporis auxilia praebentes*, *noſtrae Romanae Reipublicae ad profectum*, *atque ad augmentum utriuſque vitae*, *non exiguum fore minime ambigimus: & ſi piis noſtrorum fidelium precibus Caeſareas aures clementer inclinamus*, *fideliores atque ad publicum nec non privatum obſequium promtiores eos obnixe credimus. Quapropter cunctorum caſtae matris Eccleſiae fidelium devotio animadvertat*, *qualiter noſtra Imperialis Majeſtas interventu* Domini Popponis Archipraeſulis, *nec non* Bertae Comitiſſae, *virtutum moribus expolitae*, *dignis petitionibus tacta concedimus*, *atque per hanc noſtri Praecepti paginam corroborantes omnia praedia*, *cunctaſque res illas*, *quas olim* Alricus *venerabilis* Epiſcopus, *atque* Mainfredus Marchio *eximius*, *nec non* Berta *illuſtris* Comitiſſa *obtulit ſanctae Eccleſiae apud Seguſiam*, *ad honorem Sanctae & individuae Trinitatis*, *atque ſub nomine Matris & Virginis*, *Petrique Apoſtolorum Principis*, *& Pauli*, *omniumque Sanctorum dedicatae*, *ubi conditum eſt ſanctiſſimi Juſti Martyris Corpus*, *atque Sancti Mauri*, *ob remedium ſuarum animarum*, *omniumque Chriſtianorum*, *ad uſum & ſumptum Congregationis ejus Monaſterii*, B *quam praeſentialiter regit atque gubernat* Domnus Bertramus *mirae devotionis* Abbas. *Cenſemus ergo*, *atque per hanc noſtri Praecepti paginam corroborantes jubemus*, *ut praedictus Abbas*, *ſuique ſucceſſores*, *cunctaque Congregatio*, *ſecundùm Regulam Beati Benedicti in eodem Monaſterio degens*, *omnia praedia a ſupradictis Epiſcopo*, *Marchione* C *& comitiſſa Deo & Sanctis ſuis collata*, *habeat*, *teneat*, *firmiterque poſſideat*, *& ſecundùm quod ei recte & juſtē viſum fuerit*, *ordinent atque diſponant*, *eo videlicet ordine*, *quo praefati Alricus Epiſcopus*, *& Maginfredus Marchio*, *ſeu Berta Comitiſſa pro ſuarum animarum*, *omniumque Chriſtianorum remedio*, *diſponere decreverunt*, *noſtrâ*, D *noſtrorumque Succeſſorum contradictione & moleſtiâ procul penitus remotâ: ſcilicet tertiâ parte ejuſdem Civitatis Seguſiae*, *ſeu ejus Territorii*, *excepto Caſtro*, *quod infra ipſam Civitatem poſitum eſt; ſeu tertiâ parte de totâ Valle Seguſiae tam in montibus quàm in planiciebus*, *ſicut detinent Montes*, *qui vocati ſunt Genevii*, *& Ciniſii*, *uſque in territorium* E *& finem de Villa*, *quae vocatur Vaga*, *in locis & fundis Seſana Ulei*, *& Bardoneſca Salebertani*, *Exilio*, *Caput Montis Gallionis Medianae*, *Matingo*, *Foreſto*, *Bozoleto*, *Sancto Georgio*, *Canuſſo*, *Bruſiolo*, *Burbono*, *Villare Fulcardi*, *Sancta Agatha: cum caſis*, *Capellis*, *univerſiſque rebus*, *omnibuſque adjacentiis & pertinentiis eorum. Inſuper*

Cortes

Cortes duas integras Almeſii & Rubiana cum appendiciis & pertinenciis earum: nec non Vigodone, & Curtem de Vulveria cum omnibus ſuis pertinentiis, Petra Oriola cum Capella, omnibuſque appendiciis & pertinenciis ſuis, cum piſcationibus, paſcuis, rupibus, ruinis, a Ripa Sturiae uſque ad littus Maris: Manſum unum in Cariſione, & alium in Genecula, cum eorum pertinenciis: Manſos duos in Ferruciaſo, cum duabus Capellis, unacum dote, & tertia parte de decima, & duobus molendinis Curtae Mauce cum omnibus ſuis pertinentiis. Inſuper Lacus de Avilianta, & Vivarium vocatum Vuangery, cum adiacenciis ſuis. Cunctaque ſuperius denominata cum ſediminibus, vineis, areiſque ſuarum, terris arabilibus, Capellis, pratis, gerbis, paſcuis, ſilvis majoribus ac minoribus, cum areis ſuarum, molendinis, piſcationibus, alpibus, ripis, ruinis, ac paludibus, cultis & incultis, diviſis ac indiviſis, una cum acceſſionibus, ſeu finibus, terminibus, & uſibus aquarum, aquarumque decurſibus. Imperantes itaque praecipimus, & omnino interdicimus, ut nullus Dux, Archiepiſcopus, Epiſcopus, Marchio, Comes, Vicecomes, Sculdadius, Gaſtaldio, aut aliqua noſtri Imperii magna, parvaque perſona, praedictum Abbatem, ſuique ſucceſſores, ipſamque Congregationem de theſauro Eccleſiae, & de omnibus ſuis rebus mobilibus & immobilibus, famulis, & de rebus, quae ibi ſunt, vel conferendae erunt, inquietare, moleſtari, diſveſtire, aut ſotrum tollere, ſeu Legem facere, aut Placitum tenere, niſi Abbas ejuſdem loci, aut ſuum Miſſus praeſumat, ſeu in domibus eorum aliquam inferre violentiam audeat. Si quis igitur praeſumtor temerarius, diabolico avaritiae ſtimulo percuſſus, huic noſtrae auctoritatis Praecepto reſiſtere, aut eum aliquatenus infringere temptaverit, noverit ſe compoſiturum auri puriſſimi Libras centum Talenta majora, ſcilicet medietatem Camerae noſtrae, & medietatem praedictae Eccleſiae. Quod ut verius credatur, diligentiuſque ab omnibus obſervetur, manu propria roborantes, ſigilli noſtri impreſſione inferius inſigniri juſſimus.

Signum *Domini Conradi invictiſſimi Romanorum Imperatoris Auguſti.*

Poppo Archiepiſcopus Treverenſis intervenit.

Kadelous Cancellarius vice Hermanni Archicapellani recognovit.

Datum IV. Kalendas Januarii, Anno Dominicae Incarnationis Milleſimo Trigeſimo Octavo, Indictione Sexta, Anno autem Domini Chuonradi, Regni Decimo quarto, Imperii Undecimo.

Actum Parmae feliciter. Amen.

Finem his faciam producendo Chartam, in qua *Marchionis de Orimiano* occurrit mentio, cujus ditionem in Montisferrati, aut Pedemontis finibus, ut puto, ſitam, non vacat ſolicite exquirere. Acceptam refero & iſtam beneficentiſſimo Comiti Caiſſotto primo Taurinenſis Senatus Praeſidi.

Fride-

Fridericus I. Auguſtus omnia bona & jura Ivoni Abbati Monaſterii S. Mariae de Locedio confirmat, Anno 1159.

IN *nomine Sanctae & individuae Trinitatis.* Fredericus *divina favente clementia* Romanorum Imperator ſemper Auguſtus. *Noverit univerſorum tam futurorum, quàm praeſentium Domini Dei, ac ſacratiſſimi Imperii noſtri fidelium ſagacitas, quomodo nos pro remedio animae noſtrae, ac petitione* Ivonis venerabilis Abbatis Monaſterii Beatae Dei Genitricis Mariae, *quod* Locedium *dicitur, ipſum Monaſterium Locedium, cum omnibus inibi praeſentialiter Domino famulantibus, aut in futuro ſervituris, univerſiſque poſſeſſionibus, quas aut nunc de jure poſſidet, aut in futurum juſtis modis acquirere potuerit, in Imperialis Protectionis tutelam recipimus. Confirmantes eidem Monaſterio, ac noſtra praeceptione munientes quidquid poſſidet in Stodegarda, & Curte Montiſorioli integraliter; & quidquid poſſidet in Stafila tam terram, quàm aquam; & quidquid poſſidet in Mataſco; & quidquid tenet in Cornali cum ipſo uſu aquae fluminis Padi; & quidquid tenet in Curte Montiſcalvi; & quidquid tenet in Curte Sarmatiae ex venditione Abbatis Sancti Syllani, &* Marchionis de Orimiano, *aut aliter ibidem acquiſivit;*

A *& generaliter quidquid ei eſt donatum a* Marchione Montisferrati, *ab Epiſcopo Vercellenſi, aut ab aliis Epiſcopis, ſeu fidelibus donatum aut juſte acquiſitum. Confirmamus etiam eidem Monaſterio Inſulam Oggerii. Inſuper jus piſcandi ac navigandi in flumine Pado ſine contradictione & abſque tributo, ac per totum Vercellenſem Epiſcopatum omnia*
B *pecora ſua paſcendi jus ei concedimus. Praeſentis igitur paginae ſanctione praecipimus, ut nullus Archiepiſcopus, Epiſcopus, Dux, Marchio, Comes, Vicecomes, nulla Eccleſiaſtica, Laicaliſve perſona, parva ſeu magna, hujus noſtrae juſſionis ſtatutum tranſgrediatur, aut ſupraſcripto Locedii Monaſterio aliquam inferre praeſumat violentiam, aut perſonas*
C *ejus injuſte gravando, ſive poſſeſſiones minuendo. Quod ſi quis hoc noſtrae conſtitutionis Edictum infregerit, centum Libras auri optimi componere cogatur, medietatem noſtrae Camerae, medietatem verò praenominato Coenobio perſoluturus. Ut autem plenius haec noſtrae praeceptionis pagina omnibus ſubſecuturis temporibus rata & inconcuſſa permaneat, manu*
D *propria eam roborantes ſigillo noſtro juſſimus inſigniri.*

Signum Domini *Frederici Romanorum Imperatoris invictiſſimi.*

Locus Sigilli ✠ deperditi.

Ego Rainaldus Cancellarius recognovi.

Quarto Kal. Februarii, Anno Dominicae Incarnationis Milleſimo Centeſimo Quinquageſimo Nono, Indictione VII. Anno Domini Frederici Romanorum Imperatoris Regni VII. Imperii IV.

Actum apud Orimianum in nomine Domini feliciter. Amen.

DE COMITIBUS
PALATII.
DISSERTATIO SEPTIMA.

DISSERTATIO SEPTIMA.

Comitum *Palatii*, ſive *Palatinorum*, munus praeſtantiſſimum fuit antiquis temporibus, ſed nullum mihi eorum veſtigium occurrit in Italia ſub Regibus Langobardis. Invecta eſt, ut puto, ejuſmodi Dignitas in Italicum Regnum à Regibus, ac Imperatoribus Francis, apud quos in uſu erat, vel à Seculo Epochae Vulgaris Sexto. Eminebat autem in Palatio Francorum Regum, quippe ad *Comitem Palatinum*, tanquam ſupremum moderatorem juſtitiae, pertinebat dijudicare Regni cauſſas tum civiles, tum criminales, ſive ad eum in prima, ut ajunt, inſtantia deferrentur, ſive devolverentur per appellationem. Audi Hincmarum Archiepiſcopum Remenſem, qui in Tract. de Ordin. & Offic. Palat. Cap. 21. apud Du-Cheſne Tom. 2. Rer. Francic. inſignem *Palatini Comitis* auctoritatem his explicat verbis: *Comitis Palatii, inter cetera paene innumerabilia, in hoc maxime ſolicitudo erat, ut omnes legales cauſſae, quae alibi ortae propter aequitatis judicium Palatium aggrediebantur, juſte ac rationabiliter determinaret, ſeu perverſe judicata ad aequitatis tramitem traduceret.* Ingens ei auctoritas propterea fuit in hujuſmodi judiciis, immo in omnibus, quae ſpectabant ad ſervanda Regum jura, publicamque Regni quietem tuendam rectâ admi-
A niſtratione Juſtitiae, ita ut nulla
cauſſa in Palatio audiretur, cujus
non ipſe conſcius foret. Quae ita
dicta velim, ut nemo idcirco arbi-
tretur, dimiſſam prorſus fuiſſe à Re-
gibus cognitionem Cauſſarum Comi-
ti Palatii. Nam & ipſi Reges con-
ſuevere non paucas audire & diri-
mere, & ſummâ benignitate ac to-
B lerantia praebere aures rationibus li-
tigantium. Verùm nulla Cauſſa ad
Regalem audientiam deferebatur, quae
priùs non ſubiiſſet examen Comitis
Palatii, ut ipſe decerneret, ſinenda-
ne foret progredi ad Principis thro-
num. Hinc addit ſupra laudatus Hinc-
marus, ſicuti ad *Archicappellanum*, cu-
jus etiam munus in Aula Regum e-
C ximium fuit, ipſiſque Archiepiſco-
pis praecedere conſuevit, ſpectabat
nuntiare Regi Cauſſas Eccleſiaſticas,
ita fuiſſe Comitis Palatii Saecularium
Cauſſas ad Regem deferre. *De omni-
bus* (ita ille ſcribit Cap. 19.) *Sae-
cularibus cauſſis vel judiciis ſuſcipiendi
curam inſtanter habebat, ita ut Saecu-
lares prius Domnum Regem abſque ejus
D conſultu inquietare neceſſe non haberent,
quouſque ille praevideret, ſi neceſſitas eſ-
ſet, ut cauſſa ante Regem meritò veni-
re deberet. Si verò ſecreta eſſet cauſſa,
quam prius congrueret Regi, quàm cui-
quam alteri dicere, eumdem dicendi locum
eidem ipſi praepararet, introducto prius
Rege, ut hoc juxta modum perſonae vel
honorabiliter, vel patienter, vel etiam
E miſericorditer ſuſciperet.* Legantur quae
habet Du-Cangius Diſſertat. XIV. ad
Joinvillam, & in Gloſſario Latino.

Erant autem & aliae Cauſſae, quas abſque peculiari veniâ, aut imperio Principis dirimere ne ipſi quidem *Comiti Palatii* licebat. Atque in earum numero praecipue recenſebantur Potentiorum controverſiae, uti nos docet Lex XLIII. Caroli Magni inter Langobardicas, Part. II. Tomi I. Rer. Italic. ſecundùm editionem Goldaſti his concepta verbis: *Nullus Comes Palatii noſtri Potentiorum Cauſſas ſine noſtra juſſione finire praeſumat; ſed tantùm Pauperum & minus Potentum ad juſtitias faciendas ſe ſciat conſtitutum*. Quae verba nequaquam deprimunt munus Comitis Palatini, ejus auctoritatem ad unas Pauperum Cauſſas minuſque Potentum coërcendo: ſed id tantummodo ſtatuunt, ut non tam facile in Cauſſis Potentiorum audiendis totum tempus, ſtudiumque ſuum ille inſumat, Pauperibus neglectis, quorum negotia Principibus vere piis & Chriſtianis, eorumque Magiſtratibus accuratius procuranda erant. Hanc fuiſſe mentem Caroli Magni, antecedens paragraphus prodit his verbis: *Ne propter hoc Pauperum & minus Potentum juſtitiae remaneant*. Ad haec amabat reſcire ſolertiſſimus Auguſtus, in quam ſententiam inclinaret Palatii Comes, quando Potentiores adversùs Pauperes aut minus Potentes litigabant, veritus, ne ipſa potentia animum Judicis in tranſverſum raperet. Ceterum hinc etiam elucet, non minus Pauperum, quam Potentum cauſſas pertinuiſſe ad Tribunal Comitis Palatii, quamquam ad has poſtremas expediendas opus foret Regis veniâ. Accedit quod in MSto Codice Legum Langobardicarum adſervato in Bibliotheca Eſtenſi, & apud Baluzium, loco eorum verborum: *Sed tantùm Pauperum & minus Potentum ad juſtitias faciendas ſe ſciat conſtitutum*, A diverſa haec leguntur: *Sed tantùm Pauperum & minus Potentium ad juſtitias faciendas ſciat ſibi eſſe vacandum:* quibus ſignificatur, nihil vulneris inlatum latiſſimae auctoritati Comitum Palatii, ſed tantummodo conſultum religioſo ſtudio atque cautelâ neceſſitatibus Pauperum.

Unus autem *Palatinus Comes* in Palatio B Francorum Regum ad illuſtre munus ſuum gerendum conſediſſe ab aliquibus creditur. Attamen monumenta non deſunt, fuiſſe uno eodemque tempore duos. In Epiſtola XI. Eginharti ſub Ludovico Pio memorantur *Gebuinus & Ruodbertus Comites Palatii*, quorum etiam occurrit mentio in Annalibus Fuldenſibus. Alia exempla C adfert eruditiſſimus Mabillonius contra Conringium de Re Diplomatic. Lib. 2. Cap. 11. num. 14. Quod verò propiùs inſtitutum meum contingit, illud eſt, fuiſſe in caufsâ neceſſitates Populorum, Regnorumque diviſiones, ut ſenſim plures inveherentur Comites Palatii. Ita conſciſſo olim in plura Regna Francorum Imperio, D ſingula ex iis ſuum Comitem habuere Palatinum, qualia fuere Regna Aquitaniae & Burgundiae. Ita apud Germanos, Britannos, Polonos, & Hungaros fuit in uſu eadem Dignitas, ibique aeque ac apud Francos magno in honore habita. Hinc Italico Regno, vel tunc quum Francorum Imperio ſuberat, ſuus datus E eſt *Comes Palatii*, quo nempe conſuleretur Populorum commodo, quibus intolerandum erat, remotiſſimam Francorum Imperatorum Sedem petere, ut Comitis Palatini judicium ſubirent. Ticinum verò, utpote Regni Italici Metropolis, ea Civitas fuit, ubi Italicorum uſui deſtinatus Palatii Comes plerumque morabatur, & jus dicebat. Quanta autem *Comi-*

tis

tis Palatini foret auctoritas, ex eo intelligas, univerſi Regni Populum potuiſſe appellare à Ducibus, Marchionibus, & Comitibus ad ipſum. Et in quacumque Regni parte ille verſaretur, ex ordinaria facultate judicare is poterat, ac ſententias Ducum & reliquarum Poteſtatum, ſeu Magiſtratuum retractare. Miſſis Dominicis, de quibus ſuo loco agemus, erat par fere poteſtas, ſed delegata ac temporanea, & conſtricta plerumque ad aliquam Provinciam, ſeu locum. Quamquam veri quoque ſimile eſt, potuiſſe appellationem interponi à ſententia ejuſmodi Miſſorum ad Comitem Palatii. Proinde uberem auctoritatem transfuſam intelligas in Wibodum Parmenſem Epiſcopum à Carolo Craſſo Italiae Rege, quum legis in ejus Diplomate apud Ughellium Tom. 2. Ital. Sacr. in Catalogo Parmenſ. Epiſcoporum: *Habeat ipſius Eccleſiae Epiſcopus licentiam diſtringendi, definiendi, vel deliberandi, tamquam noſtri Comes Palatii, omnes res & familias tam omnium Clericorum, quamque omnium habitantium infra praedictam Civitatem Parmae*. Otto etiam I. Anno Chriſti DCCCCLXII. Huberto Parmenſi Praeſuli conceſſit, *ut ſit noſter Miſſus, & habeat poteſtatem deliberandi &c. tamquam noſtri Comes Palatii*. Idem conceſſum videas Epiſcopis Aſtenſibus, Laudenſibus, ac aliis.

Juvat nunc, quantum potero, contexere ſeriem *Comitum Palatii* in Italia conſtitutorum; eoque lubentius in id incumbam, quod celeberrimus Du-Cangius conatus illuſtrare hanc particulam Italicae Hiſtoriae, non multum progreſſus fuit. In Piſtorienſi Charta Anno DCCCXII. ſcripta, quam publici juris faciam in Diſſertat. LXX. *de Cleri immunitat.* memoratur *reclamatio* longe antea *tempore Domni Pippini Regis facta ad Paulinum Patriarcham, Arnonem Archiepiſcopum, Fardulfum Abbatem, & Echerigum Comitem Palatii, vel reliquos loco eorum, qui tunc hìc in Italia Miſſi fuerunt &c.* En ergo primum *Palatii Comitem* è Francorum genere, Italiae datum, quem ego norim: ſi tamen revera munere hoc ordinario in Italia eſt functus. Sub eodem quoque Carolo Magno *Hebroardum Comitem Palatii* fuiſſe conſtat ex Chronico Farfenſi, Part. II. Tomi II. Rer. Italicar. pag. 357. Sed & in eodem Chronico pag. 362. in Placito habito Spoleti, Anno DCCCXIV. memoratum videas *Supponem Comitem Palatii*, qui etiam praecedit *Guinichiſo & Hecideo Ducibus*: tanta quippe erat dignitas Comitis Palatini. An is idem fuerit, qui Anno Chriſti DCCCXXII. Spoleti Dux inſtitutus fuit à Ludovico Pio Auguſto, & poſt biennium naturae debitum ſolvit, decernere non auſim. Nomen & tempora congruunt. Verùm poſtremus hic è *Comite Brixiae* evaſit *Spoleti Dux*, ut habent Annales Bertiniani. Alter poſtea hoc illuſtri munere auctus occurrit ſub Ludovico Pio Auguſto. Quum enim Lotharius ejus filius coepiſſet jam componere Italicorum lites, ut Eginhardus habet in Annalib. Francor. ad Annum DCCCXXIII. *Papiam regreſſus, menſe Junio ad Imperatorem venit*, hoc eſt in Gallias, ſive in Germaniam remeavit. *Qui quum Imperatori de Juſtitia in Italia à ſe partim facta, partim inchoata feciſſet indicium, miſſus eſt in Italiam Adalhardus Comes Palatii, juſſumque eſt, ut Mauringum Brixiae Comitem ſecum aſſumeret, & inchoatas juſtitias perficere curaret*. Equidem pro certo minime ſtatuam, *Adhalardum* hunc Italici potius quam Francici Palatii Comitem fuiſſe. Primum tamen mihi perquam veriſi-

veriſimile videtur. Quum enim eo A ipſo Anno Ludovicus filio ſuo Lothario coronam Auguſtalem Romae imponendam curaſſet, eumque collegam in Imperio decreviſſet, quem antea Regio titulo, atque Italiae regimine donarat, facile conjicere poſſumus, tum ut incommoda Populis minuerentur, tum etiam propter honorem novae dignitatis, Ludovi- B cum Auguſtum filio Auguſto permiſiſſe ſuum in Italia *Comitem Palatii*, qualem & ipſe in Francia id munus exercentem habebat. Anno proxime ſequenti, hoc eſt DCCCXXIV. ſublato è vivis Suppone Duce Spoleti, inſignem illum Ducatum idem Adelhardus Palatii Comes regendum ſuſcepit; ſed is eodem Anno vitam C cum morte mutavit. Exarſere poſtea exſecrabiles controverſiae inter Ludovicum Pium, & Lotharium filium perduellem: eoque ſaltem tempore credendus eſt Lotharius adlegiſſe ſibi in Italia ſuum proprium Comitem Palatii. Et quidem Anno DCCCXL. Placito cuidam in Civitate Lucenſi habito interfuiſſe deprehendi *Mauri-* D *num Comitem Palacii*, ut Charta proferenda in Diſſertat. X. *de Minor. Juſtit. Miniſtr.* teſtabitur. Immo & Anno DCCCXXXV. ejus mentio habetur in Diplomate Cremonenſi ejuſdem Lotharii Auguſti. Fortaſſis hic non alius fuit à *Mauringo Comite Brixiae*, quem ſupra vidimus ab Eginhardo memoratum. E

Jam verò extra controverſiam poſitum eſt, ſub Ludovico II. Auguſto Lotharii filio fuiſſe ſuum proprium Comitem Palatii Italico Regno. Id conſtat ex Placito ſpectante ad Annum DCCCLX. quod evulgavit Clariſs. Mabillonius de Re Diplomatica Lib. *6*. Chart. *93*. & ego iterum dedi in Chronico Monaſterii Caſaurienſis Part. II. Tomi II. Rer. Italic. Habitum namque illud fuit in Ducatu Spoletano inter Aeſium & Camerinum ex juſſu ipſius Imperatoris Ludovici II. ibique conſediſſe legimus *Hucpoldum Comitem Palatii*. Chartam hanc laudat quoque Du-Cangius, atque hinc deducit, non ſemper datum Comitibus Palatii praeſtantiorem locum in judiciis, quum eidem Placito praefuiſſe cernamus, ante Hucpoldum ipſum, *Wichodum venerabilem Epiſcopum*, & *Adelbertum Comitem Stabuli*. Verùm non ſatis firmum argumentum hoc appellare mihi liceat, quandoquidem in contextu ipſius Placiti, quod eſt ad auctoritatem judicandi, primas partes ſuſtinere *Hucpoldum* intuemur. Sed & longe ante eumdem Annum eadem dignitate fruebatur idem *Hucpoldus*, uti conſtabit ex Placito Anni DCCCLII. aut DCCCLI. habito Ticini, quod evulgabo in Diſſertat. XXI. *de Placitis & Mallis*. Is ibi appellatur *Hucpaldus Comes Sacri Palatii*. In Praefatione ad Ermoldum Nigellum jam adnotavi, ejuſmodi nomina olim duobus modis fuiſſe pronuntiata, hoc eſt, O in A permutato, uti *Arnoldus Arnaldus*, *Ermenoldus Ermenaldus*. Eodem Anno DCCCLII. occurrit idem Hucpoldus titulo *Comitis Palatii* inſignitus apud Ughellium in Ital. Sacr. Tom. 3. pag. 33. id teſtante Charta Rhodingi Epiſcopi Florentini, ſcripta temporibus Lotharii & Ludovici II. Auguſtorum, in qua conſtituitur Abbatiſſa Monaſterii Sancti Andreae *Berta Deo devota*, *filia Huepoldi* (lege *Hucpoldi*) *Comitis Palatii*. Ipſemet Hucpoldus celebrationi conſtitutionis illius interfuit & ſubſcripſit. Atque heic minime omittendum, ab Anonymo Epitomatore Chronicorum Caſinenſium (cujus Opuſcu-

puſculum protuli Part. I. Tomi II. Rer. Italicarum) de hoc ipſo Hucpaldo grande facinus referri pag. 370. *Uxor*, inquit, *Ludovici II. Imperatoris* (ſcilicet *Ancilberga*) *in Tucbaldum Palatii Comitem poſt Imperatoris diſceſſum oculos injecit;* ad impudicos amplexus ſolicitavit; reſiſtentem apud virum accuſavit, qui uxori nimium credulus Comitem inauditum de medio ſuſtulit. At *Andaberta* uxor mariti trucidati innocentiam demonſtratura, coram ipſo Auguſto ſuper *duodecim vomeres* ignitos *nudis pedibus illaeſa deambulavit*. Quare Imperator Comitis illius *heredibus Ducatum Liguriae & Tuſciae*, *& in perpetuum Comitatum Mutinenſem cum aliis octo Comitatibus conceſſit*. Fabulis ſcatet (uti & reliquum illud Opuſculum) hujuſmodi narratio. Nihilo tamen ſecius certum eſt, agi illic de *Hucpoldo Comite Palatii*, cujus antea mentionem feci. *Tucbaldum* vitio Scriptoris vides, uti & infra *Blatinum Comitem* pro *Palatinum Comitem*. Et fortaſſis inter haſce fabulas aliquid veri latet, nempe praecipiti juſſu Ludovici Auguſti hominem hunc morti datum fuiſſe, atque innocentem deinde compertum, quanquam tentatae pudicitiae cauſſa forſitan vulgi rumor fuerit. Animadvertas etiam velim parem Hiſtoriam ſive Fabulam, de *Maria uxore Ottonis III. Imperatoris* à Godefrido Viterbienſi memoriae proditam fuiſſe: adeo proclives tunc erant vel ipſi Literati ad amplectenda ac repetenda aliorum ſomnia, modò aliquid inſueti ac mirandi continerent. Sed progrediamur.

Ex Placito Lucae habito, quod proferam in Diſſertat. X. *de minor. Juſt. Miniſt.* palam fiet, quis Anno DCCCLXV. illuſtre hoc munus impleverit, nempe *Johannes Sacri Palatii*........ licèt è Charta exeſa ceciderit vox ſequens, *Comes* tamen *Sacri Palatii* veriſimiliter ibi eſt intelligendus, qui una cum Petro Epiſcopo Arretino hujuſmodi judicio praefuit. Subſequitur ad Annum DCCCLXXIV. in Italia *Heribaldus Comes Sacri Palatii*, cujus habes duo Placita a me addita Chronico Caſaurienſi Part. II. Tomi II. Rer. Italicarum. Is in altero ex iis Placitis ſe inſcribit non *Comitem*, ſed *Vicecomitem Palatii*, in altero *Comitem Sacri Palatii*. Immo idem in Charta praecedenti, ſpectante, ut videtur, ad Annum DCCCLXXIII. diſerte appellatur *Heribaldus Comes Sacri Palatii*. Sed fortaſſis & haec referenda eſt ad Annum DCCCLXXIV. quo Heribaldus è Vicario factus fuerit Comes ejuſdem Sacri Palatii. Et quidem fuiſſe olim *Vicecomites Palatii*, diſcere potes è Charta Anno DCCCLXXII. ſcripta, & in Chronicon Vulturnenſe inlata, Part. II. Tomi I. Rer. Italicar. pag. 396. Ubi *Adraldus Vicecomes Palatii*, Ludovici II. Auguſti juſſu controverſiam de Servis decernit. In Chartis verò hactenus memoratis, uti & in Placito Joannis à me nuper laudati, animadvertat Lector rem à Conrigio antea negatam. Videlicet multos quidem *Palatii* tantùm *Comites* appellatos fuiſſe; ſed nonnullos etiam *Comitis Sacri Palatii* titulum adhibuiſſe: cujus rei alia quoque exempla adfert Mabillonius. *Heribaldo* ſucceſſiſſe credendus *Boderadus*, ſive *Bodradus*. Occurrit ejus nomen in Concilio Ticinenſi, ubi actum fuit de electione Caroli Calvi Anno DCCCLXXVI. Nam uti videre potes apud Baronium ad illum Annum, & in Actis ejuſdem Concilii editis Part. II. Tomi II. Rer. Italicar. pag. 150. inter Principes, qui interfuerunt & ſubſcri-

ſubſcripſerunt electioni, legitur *Signum Bodradi*, ſeu *Berdradi Comitis Palatii*. Ad haec refert Campius in Hiſtor. Eccleſiaſtic. Placentin. Tom. I. pag. 478. donationem Anno DCCCXCIX. Placentiae factam ab Everardo Comite, qui inſcribitur *filius bonae memoriae Boderadi*, *qui fuit Comiti Palatino*. Unum atque eumdem hominem heic nemo non intelligat. Ibique animadvertenda eſt utpote iis temporibus rara, appellatio illa *Comitis Palatini*. Attamen quum infra
A legatur ea donatio facta *pro mercede & remedium animae quondam bonae memoriae Boderadi Comiti Palatio*, *ſuſpicio oboritur*, *ſupra quoque non aliter fuiſſe ſcriptum*. Sed ope Excellentiſſimi primi Praeſidis Senatus Taurinenſis, ideſt Comitis Ludovici Caiſſotti, egregium Placitum adjungere heic poſſum, in quo ejuſdem *Boderadi Comi-*
B *tis Palatii* auctoritatem dilucidius invenies; uti & *Aicardum Vicentinum Epiſcopum*, Ughellio antea ignotum.

Placitum in Civitate Ticinenſi habitum à Boderado Comite Palatii, in quo Amblulfus Monaſterii Novalicienſis Abbas contra Maurinum, negantem ſe ejuſdem Monaſterii Servum, victor evadit. Anno Ch. 880.

D*Um in Dei nomine, Civitate Papia in ſacro Palatio, ubi* Dominus Carolus Rex *praeerat in judicio, intus caminata minore, qui eſt ante Martia, in judicio reſideret* Boderadus Comes Palatii, *ſingulorum hominum juſtitiam faciendo ac deliberandum, reſidentes cum eo* Joannes *ſanctae* Ticinenſis Eccleſiae, *&* Aicardus Vincentinae Eccleſiae *venerabilibus* Epiſcopis, Supo, *&* Berengerius Comitibus, *Adelbertus, Leo, Petrus, Fulbertus, Urſpertus, Ragonbertus, Ritpertus, Johannes, Leo, & item Natalis, Urſus, & Martinus Judices ſacri Palatii, Landepertus & Pelprandus Judices Ticinenſis, Atto de Landinaco, Gottefredus de Spariani, & reliquis multis. Ibique eorum veniens praeſentia* Amblulfus Abba Monaſterii Sanctorum Petri & Andreae, ſito Novalicio, *unacum Rodericus Scavinus Taurinenſis Advocatus ipſius Monaſterii, nec non & Maurinus filius quondam Petri de Valle Sexſia de Villa, quae dicitur Ulces, una cum Anſevertus filio ſuo, altercationem habentes. Dicebant ipſi Am-*
C *blulfus Abba & Rodericus Advocatus*: Dudum in judicio veſtri praeſentiâ malaverunt nos iſti Maurinus & Anſevertus filio ſuo, quod pars Monaſterii noſtri malo ordine, & contra lege eos ad ſervitutem detineret. Et nos dedimus eorum reſponſum: quod Pars Monaſterii noſtri eos ad ſervitium detineret nec non contra legem,
D eo quod Civitati Taurinis in judicio praeſentia iſtius Suponi Comiti & Scavinorum, per Judicum judicium iſtum Maurinum adviciſemus, & talem notitiam Judicati haberemus. Iſti Maurinus & Anſepertus filio ſuo dederunt nobis reſponſum, notitiam ipſam nihil eorum impediret, eo quod omnia, quidquid inde factum eſſet,
E per fortia factum fuiſſet: nam nec per judicium. Tunc per veſtrorum Judicum judicium dedit nobis Vvadia ad probandum per Judices, aut per notitiam, qualiter iſtius Maurini in eodem judicio fortia facta fuiſſet. Et nos dedimus eorum vvadiam de Placito, & de ipſa notitia Judi-

cum

cum ad Placitum deducendum. Et hodie inter nos exinde conſtitutum Placitum miſſum eſt. Ecce nos parati cum ipſa notitia, ſicut eorum vvadiam dedimus. Et quaerimus, ut ipſa nobis faciat conſignationem, ſicut vvadiam dedit. *Reſponderunt ipſe Maurinus & Anſpertus filio ſuo:* Veritas eſt, quia omnia taliter inter nos actum & vvadiatum eſt, & hodie inter nos conſtitutum Placitum miſſum eſt. Ecce nos parati quaerimus, ut ipſam nobis oſtendatis notitiam, ſicut vvadiam dediſtis. *Tunc oſtenſerunt ipſi Amblulfus Abba, & Rodericus Scavinus & Advocatus notitiam Judicati, ubi continebatur inter caetera, qualiter praeſentiâ Suponi Comiti, & Scavinorum in judicio Civitati Taurini malaſet Rodericus Scavinus & Advocatus Monaſterii Sancti Petri, Novalicio ſito in Valle Sexſia, una cum Amblulfus Abba ipſius Monaſterii, Maurinum filium quondam Petri, commanente in Valle Bardoniſcâ, in Villa, quae dicitur Ul ees: qui de ſua perſona Servus ipſius Monaſterii eſſe debuiſſet: ipſe Maurinus vetaiſet, quod non Servus, ſed Liber eſſe debuiſſet, pro eo quia de libero Patre & Matre natus eſſet, & taliter per teſtes ad probandum vvadiam dediſſet. Sed in conſtituto, que inter eis poſitum fuerat ad Placitum, ipſe Maurinus venire neglexiſſet. Hoc actum, dum Supo illorum Comes reſederet in jam dicta Civitate Taurinis* Curte Ducati *in Placito publico veniſſet reclamandum Maurinus, quod pars Monaſterii Novalicio eum pignoratum haberet: & paratus eſſet ſuam Libertatem per teſtes ad probandum, ſicut vvadiam dederat. Tunc ipſe Comes dediſſet ei licentiam foris de ipſo Placito exeundi, ſua teſtimonia ad ducenda, ſicut profeſſus fuerat. Quia cum foris perexiſſet, ſtatim reverſus fuiſſet, & profeſſus dixerat, quod ipſos teſtes ibidem non haberet, quod profeſſus fuerat habere. Tunc ipſe Comes dediſſet eidem Maurini inducias uſque ad alium Placitum. Sed in conſtituto, quod inter eis poſitum fuerat, ipſos teſtes non haberet; ſed profoſſus dixerat, quod inquiſitum habebat, & nec teſtes, nec ullam firmitatem de ſua Libertate non habuiſſet, nec invenire potuiſſet, pro eo quia Petrus genitor ſuus, Servus de praedicto Monaſterio fuiſſet, & Servum pertinuiſſet: & ipſe ex naſcendo Servo Sancti Petri de praefato Monaſterio eſſe debuiſſet, & nullatenus ſe de ipſo ſervitio ſubtrahere potuiſſet. Cum taliter egiſſent, & ſe cumcrediaiſſet, tunc ipſe Comes dediſſet eidem Maurini inducias, ut fortaſſe potuiſſet invenire teſtes, aut ullam firmitatem de ſua Libertate, & conſtitutum inter eis poſuiſſet. In conſtituto die dum reſediſſet ipſe Supo illorum Comes in praedicta Civitate Taurinis in Curte Ducati, una ſimul cum Adalrico Comes, & Grauſo Judex, Miſſi directi Domini Caroli Regis in Placito publico ſingulis hominibus cauſas audiendas & juſtitias faciendas, reſediſſent cum eis Petrapertus, Adalmondus, Alfredus, Joannes, Guaſpertus, item Petrepertus, Alardo, Jonamus, & Urſus Scavinus, Vitelmus, & Amalricus Scavinus Romani, & reliquis multis: ibique in eorum veniſſet praeſentia Abnulfus Abba cum jamdicto Roderico Advocato praefati Monaſterii, & ipſe Rodericus dixiſſet adversùs jam dictum Maurinum:* Da nobis teſtes ipſos, quos tu per vvadiam obligaſti de tua Libertate; *ipſe Maurinus reſpondiſſet, dudum profeſſus fuiſſet praeſentiâ iſtius Comiti vel Scavinorum, & reliquorum hominum; & iterum profeſſus fuiſſet, quod teſtes nec ullam firmitatem non haberet, ſicut per vvadiam obligaverat, ſed Servus ipſius Monaſterii eſſe debuiſſet, pro eo quia Petrus genitor ſuus, Servus praefati Monaſterii Sancti*

Petri fuiſſet, & ipſe ex naſcendo Servo ipſius Monaſterii eſſe deberet. Cum taliter profeſſus & manifeſtatus fuiſſet, rectum eorum judicium, & Scavinorum paruiſſet eſſe, & judicaſſent ut amodo & in antea fuiſſet Servus Sancti Petri ipſius Monaſterii juxta ſua profeſſione. Erat notitia ipſa firmata ab Sopone Comes, & ab Adalrico Comes & Grauſone Miſſi, & ab Amolus Epiſcopus, *& ab Scavinis, atque a ceteris nobiles homines; & ſcripta per manus Joanni Notarii, & emiſſa Anno Domini Caroli Regis hìc in Italia Primo, Menſe Aprilis, Indictione Tertiadecima. Notitiâ ipsâ ab ordine relectâ interrogati ſunt Maurinus & Anſevertus filio ſuo, quid adversùs notitiam ipſam dicere volerent. Qui dixerunt, & profeſſi ſunt, quod ſicut primitus dixerant, ita & nunc dicebant*, quia omnia per fortia nobis factum fuit. *Cum taliter profeſſi fuiſſent, interrogati ſunt ipſi Maurinus & Anſevertus filio ejus, ſi haberent Judices aut Notitia, qualiter clareſcere potuiſſet, quod in ipſas Placitus eidem Maurini fortia facta fuiſſet. Qui dixerunt & profeſſi ſunt, quod Judices nec Notitiam exinde non haberent, nec invenire poterant, qualiter clareſcere poterat, quod ei fortia facta fuiſſet. Cum taliter profeſſi fuiſſent, rectum eorum omnibus paruit eſſe, & judicaverunt, ut juſta eorum altercationem & profeſſionem, & juſta ipſa Notitia Judicum, ut ipſe Maurinus & Anſevertus filio ſuo de ſuorum perſonis ammodo & in antea Servi ipſius Monaſterii Sancti Petri & Andreae ſita Novalicio eſſe deberent. Et finita eſt cauſa. Et hanc Notitiam pro ſecuritate ipſius Monaſterii facere comonuimus.*

Quidem & ego Adegrauſo Notarius ex noſtrorum Judicum admonitionem ſcripſi Anno Regni Domini Caroli glorioſi Regis hìc in Italia Secundo, Menſe Novembris, Indictione Quartadecima.

✠ *Signum mei Boderati Comiti Palatii, qui in iis actis, ut ſupra interfuit.*

✠ *Signum Adelpertus Notarius Sacri Palatii interfuit.*

✠ *Signum Petrus Judex Domini Regis interfuit.*

✠ *Signum Fulbertus Judex Domini Regis interfuit.*

✠ *Signum Uſpertus Judex Domini Regis interfuit.*

✠ *Signum Pelprandus Judex Domini Regis interfuit.*

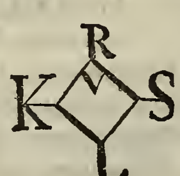
✠ *Signum Vitpertus Judex Domini Regis interfuit.*

Animadverte, Taurini quoque extitiſſe *Curtem Ducati*, uti Mediolani, atque in aliis inſignibus Civitatibus factum ſupra oſtendi in Diſſert. V. *de Ducibus*. Neque id novum; nam Paullo Diacono teſte Lib. III. Cap. 34. de geſtis Langobard. Authari Rege Langobardorum e vivis ſublato, Theodelinda Regina *Agilulfum Ducem Taurinatium & ſibi virum, & Langobardorum genti Regem elegit* circiter Annum Ch. DXC. Itaque *Boderadum* Comitem Palatii habemus etiam Anno Ch. DCCCLXXX. atque adeo ſub *Carolo Craſſo* Rege, qui nondum Coronam Imperii conſequutus fuerat. Sed quid eſt quod praecedenti Anno DCCCLXXIX. eodem Carolo Rege Ticini morante, occurrit nobis alter *Palatii Comes*, ſcilicet *Pertoldus?* Ejus nomen ſervavit nobis Diploma Epiſcopatui Regienſi ab eodem Carolo nondum Auguſto conceſſum, quod nunc publici juris facio ex antiquiſſimo exemplo, exiſtente in Archivo Capituli Canonicorum Regienſium.

Caroli

Caroli Craſſi Italiae Regis Diploma, quo Eccleſiae Regienſi Inſulam Suzariam donat, Anno 879.

IN nomine Domini Dei & Salvatoris noſtri Jheſu Chriſti. Karolus divina ordinante providentia Rex. Si ut Sanctorum loca ditentur, quo eorum Preſules, ceterique Miniſtri uberius omnipotenti Domino valeant deſervire, munus quoddam conferimus Eccleſiis divino cultui dicatis, noſtrorum normam ſequentes predeceſſorum, & in preſenti ſeculo proſperari, atque in futuro veniam conſequi non dubitamus eternam. Notum igitur induſtrie omnium fidelium Sancte Dei Eccleſie, noſtrorumque tam preſentium, quam futurorum, fieri cupimus, quia Waltfredus inſignis Dapifer, & Pertoldus Illuſtris Comes Palatii, *dilectiſſimi fideles, ſeu* Conſiliarii *noſtri, adeuntes magnitudinem noſtram, ſuppliciter ſuggeſſerunt, ut ob divinum zelum intuitus, perpetuamque Regni noſtre ditioni famulantis celitus ſtabilitatem, Eccleſie beati Proſperi Confeſſoris Chriſti, Regienſis videlicet Epiſcopi, cui Paulus venerabilis Pontifex preeſſe cognoſcitur, quandam Inſulam juris Regni noſtri Italici, que nominatur Sugzaria in Comitatu Brixienſi, ideſt inter Padum & Zaram, cum Curte, & Capellas, ſeu Piſcaria, atque ſilvis, manſis quoque omnibus, qui ſunt in ipſa Inſula, de predicto Comitatu uſque nunc pertinentibus, cum omni integritate rerum mobilium ſeu immobilium, vel familiarum, prout hactenus ad noſtrum dominium pertinuiſſe noſcuntur, jure proprietario concederemus. Quorum poſtulationibus, quia juſtas & rationabiles ſuggeſſiſſe cognovimus, aures benivolentie noſtre hilariter inclinantes, prefate Sancte Regienſis Eccleſie, in qua beatum Proſperi Confeſſoris Chriſti Corpus humatum jacet, Paulo venerabili Epiſcopo, ejuſque ſucceſſoribus ad utilitatem & exaltationem ipſius Epiſcopii eandem Inſulam Sugzariam in Comitatu eodem Brixienſi poſitam inter Padum & Zaram cum Curte, & Capellas, ſeu piſcaria, ſilvis etiam cum prenominatis manſis, qui ibidem ſunt, ex ipſo Comitatu pertinentibus, cum omni integritate rerum ſeu familiarum, cunctiſque decimis, & pertinentiis, vel adjacentiis ſuis, fundis quoque & locis, ſeu paludibus & Inſulis, ubicumque eſſe videntur in alveis vel curriculis Padi, ſicuti ex antiquo ad ipſa loca pertinere videntur, quique ab hominibus pagi ipſius Pulicini nominantur, per noſtre pietatis Preceptum perpetualiter donamus, concedimus, modiſque omnibus ſtabilimus, quatenus iſdem Paulus venerabilis Pontifex, ejuſque ſucceſſores poteſtatem habeant de his omnibus rebus ad utilitatem ſui Epiſcopii facere ſecundum quod melius previderint ac decreverint, ſicut de ceteris rebus juris ipſius Eccleſie, expulſa totius poteſtatis inquietudine. Si quis autem, quod minime credimus, hujus noſtre munificentie quolibet ingenio vel argumento violator extiterit, trecentas libras auri obrizi componere cogatur, medietatem Palatio noſtro, & medietatem ad partem predicte Eccleſie. Inſuper etiam infamia publica notatus tamquam ſacrilegus habeatur ab omnibus. Et ut certius credatur, & diligentius ab omnibus obſervetur, manu propria ſubter firmavimus, & de anulo noſtro ſigillare juſſimus.*

Signum *Domni Karoli Sereniſſimi Regis.*

Arnoſtus Notarius ad vicem Liutuardi Archicancellarii recognovi.

Data VI. Idus Januarii, Anno Incarnationis Domin DCCCLXXX. Indictione XIII. Anno vero Regni piiſſimi Karoli Regis in Italia primo.

Actum Papie in Palatio Regis, in Dei nomine feliciter. Amen.

Datum ſcripſi Diploma Anno Ch. DCCCLXXIX. quamquam heic legatur ſubſequens. Eo quippe Anno, die *VI. Idus Januarii* decurrebat *Annus Primus* Regni Caroli Craſſi, & *Indictio XIII.* in curſu eſſe coeperat Septembri menſe. Annus autem novus exordium ſumſit in Nativitate Domini. Quum vero ſupra viderimus, *Boderadum* egiſſe *Comitem Palatii* Anno Ch. DCCCLXXVI. & eodem munere functus nobis occurrerit etiam Anno DCCCLXXX. mirum videatur, quei *Pertoldus* heic memoratus intermedio illo tempore *Palatii Comes* & ipſe fuerit. Alterutrum ergo ſuſpicari cogimur. Scilicet aut geminos Palatii Comites tunc electos fuiſſe, aut in Charta minime autographa Regienſi corruptum fuiſſe nomen illud, ac reſtituendum eſſe pro *Pertoldus Bodradus*. Ad haec inſalutatam tranſilire nolo rem ſingularem, quae in hoc monumento innuitur, videlicet, Inſulam *Suzariam* pronuntiari ſitam in *Comitatu Brixienſi*. Caſtellum hoc nunc cis Padum cernitur ſubtus Gonzagam & Lutiariam: qua igitur ratione ſpectabat olim ad Comitatum Brixianum? In Antiquitatibus Eſtenſibus Par. I. Cap. VII. eandem mihi difficultatem objeceram, quum in Diplomate Anno MLXXVII. per Henricum IV. Germaniae Regem, atque Italiae, Principibus Ateſtinis conceſſo, invenerim *Caſalem Majorem*, *Vitellianam*, & *Componeſcum*, Caſtella tunc eorumdem Eſtenſium juri obnoxia, appellari ſita in *Comitatu Brixienſi*. Per hoc noſtrum alteri illi Diplomati lux & fides major adjungitur. Si enim *Comitatus Brixiae* ſe protendebat *Suzariam* uſque, ditionem temporibus noſtris Ciſpadanam: quanto facilius complecti potuit tria illa Caſtella, noſtris non minus quam antiquis temporibus ultra Padum ſita? Hinc ergo ſimul diſcamus, quae olim foret Comitatus Brixiani amplitudo, & quot rerum mutationes vel in ipſa telluris ſuperficie tempus invexerit, quum Padus olim ita decurreret, ut deſcendens Suzariam relinqueret ad laevam, quae nunc ad ejus dexteram, & quidem ab eo non modicum diſtans, cernitur. Ceterum olim *Inſulae* nomine is etiam ager donabatur, quem duo fluvii circumfluerent; Suzaria autem ibi ſita dicitur *inter Padum & Zaram*. Ughellius in Ital. Sacr. Tom. 5. pag. 1568. alterum Diploma refert, quo Ludovicus II. Imperator Roffredo Epiſcopo Regienſi eamdem Inſulam & Curtem largitur his verbis: *quae nominatur Suzaria in Comitatu Brixienſi*. Tum inferius habet *eamdem Inſulam Suzariam in Comitatu eodem Regienſi poſitam:* ſed emendandus locus, & ſcribendum *Brixienſi*, uti in autographo ejuſdem Privilegii meis oculis egomet legi. Monumenta alia, quibus amplitudo Brixiani Comitatus illuſtratur, accipiet alibi Lector.

Accedamus nunc ad tempora Widonis ſive Guidonis Imperatoris. Supra in Diſſertat. III. *de Roman. Imperator.* mentio facta eſt Diplomatis ab eo conceſſi Leudoino Mutinenſi Epiſcopo Anno DCCCXCI. *per Maimfredum Comitem Sacri Palatii*. Tum Anno DCCCXCVII. imperante Lamberto Auguſto ejuſdem Guidonis filio occurrit nobis *Amedeus Comes Palatii*, cujus

cujus Placitum Florentiae habitum poſſideo, infra edendum in Diſſertat. X. *de minor. Juſtit. Miniſtr.* Sublato è vivis Lamberto, delata eſt paucis ab illinc annis Imperialis Corona Ludovico III. ſub quo *Sigefredus* inſigni hoc munere functus eſt. Ejus nomen exhibent Diplomata duo ab eodem Ludovico Auguſto conceſſa Adelberto Epiſcopo Bergomenſi, quae edita A habes apud Caeleſtinum in Hiſtor. Bergom. Part. 2. Volum. 2. Lib. 22. Addam & ego tertium, quod olim deſcripſi ex autographo adſervato in antiquiſſimo Parthenone Ticinenſi Sanctae Mariae Theodatae, dimiſſis tamen iis, quae in aliis ejuſdem ſacri Coenobii Tabulis à me edendis, verbis minime diverſis, leguntur.

Ludovicus III. Imperator Monaſterio Virginum Ticinenſium Sanctae Mariae Theodatae jura & praedia confirmat, Anno 901.

IN nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti Dei aeterni. Hludowicus divina favente clementia Imperator Auguſtus. Si circa ſervos & ancillas Dei &c. Omnium igitur fidelium Sancte Dei Eccleſie, noſtrorumque preſentium ſcilicet ac futurorum noverit induſtria, qualiter Adalbertus inclytus Marchio, & Sigefredus glorioſiſſimus Comes, *noſtri dilectiſſimi Conſiliarii, noſtram adeuntes clementiam enixius poſtulaverunt, quatenus pro mercede & remedio animae noſtrae,* B *parentumque noſtrorum omnia precepta & inſtrumenta Cartarum, que ab anteceſſoribus noſtris Regibus & Imperatoribus Monaſterio Sancte Dei Genitricis Marie, quod nuncupatur Theodate, ſitu in Urbe Ticinenſi, conlata & confirmata ſunt, ubi nunc preeſſe videtur Riſinda Abbatiſſa, nos per precepta munificentie noſtre jure proprietario concede-* C *remus & reconfirmaremus. Quorum precibus &c.*

Signum Domni *Hludovici Sereniſſimi Imperatoris Auguſti.*

Arnulfus Cancellarius ad vicem Lituardi Epiſcopi & Archicancellarii relegi & .....

Locus Sigilli cerei deperditi.

Data V. Idus Martii, Anno vero Domni Hludovici glorioſiſſimi Imperatoris Primo, per Indiction. IIII.

Actum Papiae Palatio, in Dei nomine feliciter. Amen.

Antequam Ludovicus iſte Provinciae Rex in Italiam regrederetur ad ſuſcipiendum Imperiale Diadema, *Sigefredus* nuper laudatus *Comitem Me-* D *diolani* agebat, uti conſtabit ex egregio Placito in ea Civitate per ipſum habito Anno DCCCC. quod in hoc eodem Opere evulgabo. Veri autem vide-

videtur ſimile, Sigefredum pro Ludovico ſtetiſſe contra Berengarium Italiae Regem, quando ipſum cernimus Anno ſequenti ad Comitatum Palatii provectum. Immo quia is ad omnem ventum navigare noverat, quum vi et induſtriâ Berengarii depulſus poſtea ex Italia fuiſſet novus iſte Auguſtus, ampliſſimum ille munus adhuc ſub ipſo Berengario exercere perrexit. Ad hanc rem confirmandam utar Placito, quod ipſe habuit Placentiae Anno DCCCCIII. Nimirum ſtetit coram ipſo Adelberga Abbatiſſa praeclariſſimi Monaſterii Sancti Sixti in ea Urbe ſiti, ut legitimam demonſtraret donationem Guardiſtallae (nunc *Guaſtalla*) & Luciariae, olim eidem Coenobio factam ab Hirmengarda Ludovici II. Imperatoris filia. Chartam vidi in vetuſtiſſimo Regeſto Archivi Civitatis Cremonenſis.

Placitum coram Sigefredo Comite Palatii habitum Placentiae, in quo Abbatiſſa Monaſterii Sancti Sixti donatas eidem Coenobio Curtes duas, Guardaſtallam ſcilicet ac Luciariam ab Hirmengardâ filiâ Ludovici II. Auguſti, Chartâ in judicio productâ, docet, Anno 903.

D*Um in Dei nomine, Civitate Placentia, ad Monaſterium ſancte Reſurrectionis Jeſu Chriſti, Donnus glorioſiſſimus* Berengarius Rex *praeerat in Monaſterium ipſum a kariſſima Donna* Ingelberga Imperatrix *conſtructum eſſe videtur, intus Eccleſia majore ipſius Monaſterii in judicio reſideret* Sigefredus Comes Palacii, & Comes ipſius Comitatus Placentini, *una cum* Everardus *ipſius* Placencie, Ildegerius Laudenſis, Adelmannus Concordienſis *venerabilis* Epiſcopus, *Aldegraſſus, Adelbertus, Aquilinus, Farimundus, Stadelbertus, & Bernardus Judices idem Auguſti, Anſemundus Notarius & reliqui. Ibique eorum veniens preſencia* Adelberga Abbatiſſa *ejuſdem Monaſterii una cum Madelbertus Advocatus ipſius Monaſterii, & oſtenſe ſunt ibi Cartule, una, ubi continebatur in ea ab ordine.*

I*N Chriſti nomine igitur itaque ego in Dei nomine* Irmengarda Deo devota, filia bone memorie Domni Lodoyci Imperatoris, *qui profeſſa ſum vivere ex natione mea Lege Salica, vobis* Scanburgi Abbatiſſa Cenobii Monaſterio Sanctorum Siſti & Fabiani, *qui fundatum eſt intra Civitate Placentia, quas quidem Auguſta Angelberga olim Imperatrix genitrix mea a fundamentum edificavit in propriis rebus ſuis, dono, cedo, confero pro remedium anime mee, vel quidem Auguſtorum Genitori & Genitrix mea, ut dixit, per remedium anime mee vobis Sconburge Abbatiſſe, vel ad ſucceſſoribus tuis in perpetuum, ad uſum & ſtipendium Monacharum ubique degentium, qui cotidie in ipſum ſanctum venerabilem locum deſerviunt, futuris temporibus eorum jure abendum. Hoc eſt Curtes duas juris meas, quae ſunt poſitas in Comitatu Regienſe, una ex his in fundo & loco* Guardiſtalla, *hubi Felina dicitur, alia ubi* Luciaria *dicitur, cum Capellas duas, una, que eſt in honore Sancti Georii, alia in honore Sancti Petri. Has vero prenominatas Curtes cum omnibus earum adjacentiis &c. Et taliter juſta & ſe-*

& ſecundum Legem meam Salicam, in qua manifeſta ſum vivere, vobis Sconburge Abbatiſſe ad partem earum Monacharum, que cotidie in jam dicto ſanctum venerabilem locum deſerviunt trado & legitimam fatio inveſtituram ad uſum & ſtipendia habendum, per waſonem terre, cultellum, feſtucum nodatum, frondes arborum, preſenti die eorum jure habendum omnia, ſicut ſuperius legimus. Et me exinde fortis ab warpiſco & abaſaſito feci his preſentibus, & birgamina cum attramentario de terra levavi, & Leone Notarius ſcribere rogavi.

Quidem & ego Leo Notarius ſubſcripſi, Pridie Kalendas Decembris, Anno Domni Guittoni Rex Tertio, Indictione IX. (ideſt Anno Chriſti DCCCXC.)

Actum Placentia.

Signum manuum Hermengarde Deo devota, *qui hanc Cartulam fieri & firmare rogavi.*

Signum manus Fulconi ex genere Francorum teſtis.

Signum manus Alberici ex genere Francorum.

Signum manus Rodoini ex genere Francorum.

Signum manus Wallaroni ex genere Francorum teſtis.

Signum manus Retulfi ex genere Francorum teſtis.

Ego Leo Notarius ſcriptor hujus Cartule, poſt dicta complevi & dedi.

Quidem & ego Andreas Notarius Domni Regis, ex juſſione Sigifredi Comiti Sacri Palatii, *& ammonitionem praedictorum Judicum ſcripſi, Anno Regni Domni Berengarii Regi Deo propitio XV. menſe Januario, Indictione VI.*

Signum manus noſtre Sigifredi Comiti Palacii, *qui ut ſupra interfui.*

Hewrardus *humilis* Epiſcopus *interfui & ſubſcripſi.*

Adalmannus Epiſcopus *interfui & ſubſcripſi.*

Aldegraſſus Judex Regis interfui.

Adelbertus Judex Domni Regis interfui.

Farimundus Judex Donni Regis interfui.

Atque hinc ſupplenda eſt Italia Sacra in Catalogo Epiſcoporum Concordienſium Tomo V. pag. 332. addito *Adelmanno*, quem Ughellius ignoravit. Ad haec hujus ope monumenti confirmari videtur ſententia Pagii, ſcribentis, antecedente Anno DCCCCII. captum fuiſſe Veronae Ludovicum Auguſtum a Berengario, oculiſque effoſſis coactum ex Italia cedere. Certe Anno DCCCCIII. & Januario Menſe, Berengarium Regem pacifice ſine aemulo Placentiae dominantem cernimus. Verùm hac de re infra mihi ſermo erit in Diſſertat. XIV. *de Servis*. Charta autem haec ſcripta fuit *ex juſſione Sigifredi Comiti Sacri Palatii*: quo exemplo rurſus confirmatum videas, hoſce *Comites* non tantummodo *Palatii*, ſed etiam *Sacri Palatii*, fuiſſe appellatos. An ante Annum ſupra memoratum, atque ante Sigefredum Berengario fuerit quiſpiam alius Palatii Comes, ab Anno videlicet DCCCLXXXVIII. quo is Regium titulum aſſumſit, ignotum eſt mihi. Fortaſſe quod Ticinum, ſedes eo tempore Palatini Comitis, in ditione Guidonis, Lamberti, & Ludovici Auguſtorum, fere ſemper ſtetit, Berengarius ab inſtituendo altero Comite Palatii ſui temperavit. Quod certum, Segefredo ſucceſſit in eo munere *Odelricus Marchio*. Hunc ipſum, antequam ejuſmodi dignitate augeretur, innuere videtur Anonymus Panegyriſta Berengarii Auguſti,

Tomo

Tomo II. pag. 393. Rer. Italicar. iis verſibus:

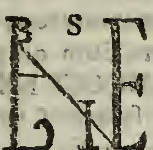
Vicinoque ſuas cogens ab limite turbas
Olricus, Latium Hadriacis qua clauditur undis.

Quibus ex verbis infert Hadrianus Valeſius, eo tempore Odelricum Forojulienſi Marchiae praefuiſſe. Meminit idem Berengarius *Odelrici inclyti Marchionis, Sacri Palatii noſtri glorioſi Comitis*, in Diplomate Anni DCCCCXX. pro Modoëtienſi Eccleſia apud Ughellium Tom. 4. Ital. Sacr. in Archiepiſcop. Mediolanenſ. Itaque is duplici munere functus eſt. At ſubinde tot beneficiis a Berengario receptis ingratus, teſtante Liutprando ejus aevi Hiſtorico Hiſtor. Lib. 2. Cap. 15. rebellibus ejuſdem Berengarii ſe adjunxit. Appellatur autem ab ipſo *Odelricus Palatii Comes, qui ex Suevorum ſanguine duxerat originem;* eumque poſtea ſublatum Hungrorum gladiis, idem ipſe ſcribit. Juvat nunc proferre monumentum nondum publici juris factum, ubi ejus mentio occurrit, ex praelaudato Regeſto Civitatis Cremonenſis deſcriptum.

Diploma Berengarii Imperatoris, quo Bertae filiae ſuae Abbatiſſae Monaſterii Placentini Sancti Sixti, regimen & omnia bona ac jura ejuſdem Coenobii confirmat, Anno 917.

IN *nomine Dei eterni. Berengarius divina favente clementia Imperator Auguſtus. Si petitionibus fidelium noſtrorum libenter annuimus, devotiores eos ad noſtre pietatis fidelitatis obſequia reddimus. Quo circa omnium univerſalis Eccleſie fidelium noſtrorum videlicet preſentium ac futurorum noverit induſtria, qualiter* Oldericus illuſter Marchio, Sacrique Palacii noſtri Comes, *& dilectus fidelis noſter, ſuppliciter noſtram exoravit majeſtatem, quatinus ob amorem ſuperne remunerationis per noſtri paginam quoddam Monaſterium infra Civitatem Placentinam à beate videlicet memorie* Angelberga Imperatrice *conſtructum, & in honore Sancti Syſti dedicatum*, Bertae *dilectiſſime* filie noſtre *cum omnibus ſuis pertinenciis confirmare dignaremur, ſimul quoque roborantes & in perpetuum concedentes eidem Monaſterio quaſdam Cortes, Guardiſtallam ſcilicet, Luzariam, Littora Paludana, Villole, Pigunariam, Curtem Novam, atque Campum Miliacium, & omnia queconque memorata Imperatrix per inſtitutionis ſue paginam ubique idem Cenobium diffinivit habendum. Cujus petitionem tota devotione ſuſcipientes id fieri annuimus, hoc noſtrum Preceptum ſcribi jubentes, per quod prelibate Filie noſtre idem Monaſterium confirmamus, quatinus in ſua ſit poteſtate & dominio, quouſque vixerit, & ibidem domina & ordinatrix atque retrix invigilet ac permaneat, donec ejus fuerit vita; per quod etiam in preſcripto venerabili loco concedimus ac confirmamus omnes res in poſſeſſiones mobiles & immobiles, tam per Cartulas quam extra Cartulas, vel cujuſcumque inſcriptionis titulo ad partem ipſius Monaſterii per Precepta legimus acquiſitas & acquirendas, ſeu quicquid per Regum vel Imperatorum anteceſſorum noſtrorum Precepta ad eundem ſacrum locum collatum eſt; atque Cellulam quamdam, que antiquitus Monaſterium dicebatur, non procul à Placentina Urbe ſitam loco, qui Caput Trebie vocatur, in qua Eccleſia Apoſtolorum Principis honore dicata conſiſtit, cum omni-*

omnibus inibi pertinentibus, quemadmodum Karlomannus ſereniſſimus Rex & conſobrinus noſter *eandem Cellulam cum univerſis appendiciis ſuis largitus eſt eidem Monaſterio, proprietario jure, prenominato venerabili loco per hoc noſtre auctoritatis preceptum ex integro perdonamus, largimur, confirmamus, ac modis omnibus corroboramus; familias quoque utriuſque ſexus & condictionis cum Curtibus & Capellis, earumque appendiciis, Caſtellis, caſis, vineis, campis, paſcuis, pratis, ſilvis, ſationibus, paludibus, aquis, aquarumque decurſibus, molendinis, fluminibus, piſcationibus, ripis, rupinis, montibus, collibus, vallibus, ac planiciebus cultis & incultis, diviſis & indiviſis, mercationibus, vectigalibus, diſtrictionibus ſuis, ancillis, aldiis & aldianis, & omnibus, que dici aut nominari poſſunt, ad idem Monaſterium juſte & legaliter reſpicientibus, in integrum confirmamus, ita videlicet, ut prelibata Filia noſtra quouſque vixerit, hac noſtra auctoritate roborata de preſcriptis rebus eidem Monaſterio pertinentibus tam per Preceptorum paginam, ut diximus, quamque per aliarum Inſtrumenta Cartarum, & acquiſitis & acquirendis, poteſtative faciat, omnium magnarum parvarumque perſonarum moleſtatione remota. Si quis vero hanc noſtram auctoritatem violare temptaverit, centum quinquaginta Libras auri optimi componere cogatur, medietatem Camere noſtre, & medietatem jam dicte Filie noſtre. Quod ut verius credatur, diligentiuſque ab omnibus obſervetur, manu propria roborantes & anulo noſtro juſſimus inſigniri.*

Signum Donni *Berengarii piiſſimi Imperatoris.*

Johannes Epiſcopus & Cancellarius ad vicem Ardengi Archicancellarii Epiſcopi recognovi & ſubſcripſi.

Dat. VI. Kalend. Septembris, Anno Dominice incarnationis DCCCCXVI. Donni vero Berengarii piiſſimi Regis XXVIII. Imperii autem ſui II. Indictione V.

Actum in Curte Sinna, in Chriſti nomine feliciter. Amen.

Notae Chronologicae Diplomatis hujus aliquantulum me remorantur. Heic *Annus Imperii* à Chronologia Pagii diſcordat. Quum enim Anno DCCCCXVI. ſecundùm calculos ejuſdem Pagii, atque ut ego etiam aſſentio, Paſchali die Berengarius Romanorum Imperator fuerit renuntiatus, Auguſto menſe Anni ejuſdem decurrere non potuit *Secundus* Annus Imperii. Neque *Indictio V.* decurrebat *VI. Kalendas Septembris* Anni DCCCCXVI. ſed quidem decurrere coepit Kalendis ipſis proximis. Difficile etiam cum eodem Anno DCCCCXVI. componas *Annum XXVIII. Regni*, quando ipſum Berengarius iniit primis menſibus Anni DCCCLXXXVIII. uti oſtendit perquam erudite Comes Donatus Silva in Diſſertatione edita Tomo II. Rer. Italicar. pag. 416. Quare pro Anno DCCCCXVI. ſcribendum puto DCCCCXVII. Sed his dimiſſis, de quibus fuſius diſputabitur in Diſſertat. LVI. *de Relig.* & ſupra actum fuit in Diſſertat. V. *de Duci-*

bus, venio ad tempora Hugonis Italiae Regis. Sub primis illius Regni annis Palatii Comitem invenio *Giſelbertum*, quem Anno DCCCCXXVI. ipſe Rex in privilegio conceſſo Guidoni Epiſcopo Placentino, atque edito in Hiſtor. Eccleſ. Placent. à Campio Tom. I. pag. 483. appellat *Giſelbertum Sacri* (heic etiam animadverte vocabulum *Sacri*) *Palatii glorioſum Comitem*. Ejus quoque nomen ſervavit nobis alterum Diploma ejuſdem Hugonis, infra in Diſſertat. VIII. proxime ſequenti evulgandum. Atque hic non alius ſententiâ meâ fuiſſe videtur ab illo, qui ante paucos annos, Liutprando teſte Hiſtor. Lib. 2. Cap. 17. rebellem ſe prodiderat Berengario I. Imperatori, atque ab eo Hiſtorico dicitur *Gilebertus praedives Comes & ſtrenuus*. Non abſtulit ei vitam, quum poſſet, Berengarius; at ille beneficium clementi Auguſto male rependit; Rodulphum enim Burgundiae Regem adverſus eumdem Berengarium in Italiam accivit, atque. ut conjicere poſſumus, deinde advocavit & Hugonem, ſtabiliori poſtea fortuna Italiâ potitum. Porro Hugone regnante auctor eſt idem Liutprandus Lib. 3. Cap. 10. ſeditionem excitatam fuiſſe à Gualberto potenti Judice Ticini, qui *Razam natam ſuam Gileberto Comiti Palatii ſociaverat*. Praeterea ſub eodem Hugone alterum *Comitem Palatii* mihi detexit fragmentum membranae exiſtentis in Regeſto antiquiſſimo Epiſcopii Cremonenſis. Haec ibi verba: *Dum in Dei nomine in judicio ſederet Sarilo Comes Sacri Palatii, in Sala Graſoni in Civitate Cremonae, ſedentibus cum eo Rotardo &c. & aliis pluribus. In eorum praeſentia venit Dagibertus venerabilis Cremonenſis Epiſcopus, & cum eo Audevertus Advocatus ipſius, & oſtendit Praeceptum, in quo retinebatur, ſicut infra continetur. In nomine Dei aeterni. Ugo gratia Dei Rex....* reliqua deſiderantur. Si quis conjecturae locus, *Sarilo* iſte idem fuit ac *Sarlio Burgundionum ex gente progenitus*, quem ſaepe memoratus Liutprandus Ticinenſis Hiſtoricus Lib. 5. Cap. 2. ab Hugone Rege miſſum tradit, ut è Spoletano Ducatu dejiceret Anſcharium Ducem: quod & ille poſt durum proelium peregit. Interemto autem Anſchario *Sarlius Marchiâ ſecure potitur, & Rex Hugo gaudio immenſo afficitur. Sarilonis Marchionis* eſt mentio in Chronico Farfenſi Par. II. Tomi II. Rer. Italicar. Cremonenſis Epiſcopus *Dagibertus* in Chartae fragmento laudatus, à Sicardo in Chronico appellatur *Dalbertus*, & ab Ughellio *Darimbertus*: atque is eſt, qui ſucceſſorem in Epiſcopatu habuit nuper memoratum Liutprandum Hiſtoricum. Eum quippe inveni Anno quoque DCCCCLX. viventem, uti fidem faciet Charta ejuſdem Regeſti Cremonenſis, ſcripta *Berengarius & Adelbertus Reges. Anni Regni eorum X. menſe Junio, Indictione III. Commutatio bone fidei noſcitur eſſe contractus, ut vicem emptionis obtineat firmitatem &c. Placuit itaque, & bona convenit voluntate inter Domnus Dagibertus reverentiſſimus Cremonenſis Eccleſie Epiſcopus, necnon & inter Atto Comes..... Wiberti itemque Comiti de loco......* Commutatur ibi ingens copia fundorum. Ad haec regnante Hugone ſupra laudato, ad idem munus evectus fuit *Eneſarichus Comes Palacii*, cujus Placitum Anno DCCCCXXXV. habitum Ticini proferam in Diſſertat. XXXI. *de Placitis*. Sed ibi pro *Eneſarichus* legendum reor *Sarilo*, ut ibi monui. Hunc deinde excepit *Hubertus* eidem Hugoni Regi natus extra nuptias è Wandelmunda nobili femina; qui ſimul

Dux

Dux & Marchio Tuſciae praefuit. Et quoniam de illo plura attuli in Antiquit. Eſtenſib. Par. I. Cap. XV. heic unum Diploma evulgabo, ubi is ap- A pellatur *Sacri Palatii Comes*, depromtum ex archetypo exiſtente in Archivo Capituli Canonicorum Regienſium.

Hugonis & Lotharii Regum Italiae Diploma, quo Curticellam quamdam confirmant Canonicis Regienſibus Anno 942.

IN nomine Domini Jeſu Chriſti Dei aeterni. Hugo & Lotharius gratia Dei sereniſſimi & piiſſimi Reges. Si petitionibus ſervorum Dei &c. Notum ſit igitur omnibus ſanctae Dei Eccleſiae, noſtriſque praeſentibus ſcilicet fidelibus atque futuris, Hubertum Marchionem *inclitum, noſtrique* Sacri Palatii Comitem, & Heliſiardum *illuſtrem* Comitem, *noſtram ſupplici devotione adiiſſe clemenciam, quatinus pro Dei amore, ac Beatae ſemper Virginis Mariae, Sanctique Proſperi, animarumque noſtrarum augmento, ut Fratribus inibi Deo famulantibus Canonicae Sanctae Dei Regenſis Eccleſiae, per noſtrum auctoritatis & tuitionis Preceptum largiremur, atque confirmaremus Corticellulam quandam, quae vocatur Sp..... go, quae videtur pertinere de Curte Maſſa, quae à Berta quondam Comitiſſa, quae in eadem requieſcit Eccleſia, ipſi Canonicae pro ſalute animae ſuae, ſuorumque parentum* B *dono conlata eſt. Quorum precibus libenti animo pietatis noſtrae aſſenſum prebentes, jam fatam Corticellulam pro Dei amore, animarumque noſtrarum remuneratione, cum omnibus ſuis pertinentiis & adjacentiis in integrum, ideſt cum ſervis & ancillis, campis, vineis &c. per hoc noſtrae donationis & confirmationis Preceptum...... concedimus, atque lar-* C *gimur: ut nullo umquam tempore prefatae Canonicae, & qui famulatum Deo, ejuſque Genitrici exhibuerint, de jam dicta Corticella...... aut Vicecomes, vel Sculdaſio, ſive Gaſtaldius, aut aliquis... tor Reipublice, magna parvaque perſona, vim aut contraretatem aliquam inferre preſumat; ſed faciant de ſepe nominata Corticellula ipſius Canonice Miniſtri....* D *ore fuerint, ſecundùm libitum ſuum & voluntatem quicquid illis melius viſum fuerit ad honorem ſancti ipſius loci, remota tocius poteſtatis inquietudine vel diminoratione. Si quis igitur &c.*

Signum Sereniſſimorum *Hugonis & Lotharii Regum.*

Giſelprandus Cancellarius ad vicem Boſonis Epiſcopi & Archicancellarii recognovi & ſubſcripſi.

Locus Sigilli. Membrana ibi in quatuor partes conciſa: ſed nullum veſtigium cerae unquam ibi poſitae, ut in reliquis apparere ſolet.

Data IV. Idus Junii, Anno Dominicae Incarnationis DCCCCXLII. Regni vero Domni Hugonis Regis XVII. Lotharii XIII. Indictione..... *Papiae. AMHN.*

Delatis poſtea Ottoni Magno Romani Imperii faſcibus, *Comitem Palatii* egiſſe deprehenditur *Otbertus Marchio*, unus ex progenitoribus Ateſtinorum Principum: cujus quoniam varia Acta protuli in Antiquitat. Eſtenſibus, Part. I. Cap. XVI. ab Anno DCCCCLXII. uſque ad Annum DCCCCLXXII. ideo heic nomen illius duntaxat commemoraſſe ſatis foret. In Diplomate Ottonis Magni dato Aſtenſi Eccleſiae Anno DCCCCLXII. apud Ughellium Tom. 4. Ital. Sacr. inter teſtes recenſetur *Obſertus Sacri Palatii Comes*, vitiato illius nomine: quo morbo innumeris in locis Italia Sacra laborat. Memoratur autem à Clariſs. P. D. Guidone Grandio Camaldulenſi Abbate in Epiſtol. de Pandectis Anno 1727. Florentiae edita, quaedam Charta in Tabulario Archiepiſcopii Piſani adſervata. Scripta fuit *Regnante Domno noſtro Otto Imperator Auguſto, filio bone memorie Ottonis Imperator, Anno Imperii ejus in Italia octavo, Idus Octobris* (ideſt Anno Chriſti DCCCCLXXV.) Ibi *Adalbertus & Obertus germani Marchioni, filii bone memorie Oberti Marchionis & Comitis Palatio*, complura bona ab Eccleſia Piſana in emphiteuſim accipiunt. Haec mirè illuſtrant, quae in eiſdem Antiquitatib. Eſtenſibus diſſerui de filiis praelaudati *Oberti Comitis Palatii* atque *Marchionis*, è quo tam Eſtenſes Marchiones celeberrimi, poſtea Mutinae, Regii &c. Duces, quàm inclyta Brunſvicenſium Ducum, nunc magnae Britanniae Regum, progenies, rectâ lineà deſcendunt.

Egregiam Chartam, ſummopere à me concupitam, quia amicus Grandius communem mecum voluit, Lectoribus & ego legendam exhibeo.

Praeſtaria Alberici Epiſcopi Piſani, per quam Oberto & Adelberto Marchionibus filiis olim Oberti Marchionis & Comitis Palatii immanem copiam bonorum in emphyteuſim concedit, Anno 975.

IN *nomine Dei aeterni. Regnante* Domino noſtro Otto imperator Auguſto filio *bone memorie* Ottonis Imperator, *Anno Imperii ejus in Italia Octavo, Idus Octobris* . . . . . . *Manifeſti ſumus nos* Adalbertus *&* Obertus germani Marchioni, filii bone memorie Oberti Marchionis & Comitis Palatio, *quia tu* Albericus *gratia Dei hujus ſancte* Piſane Eccleſie *umilis* Epiſcopus, *per Cartam livellario nomine ac cenſum perexolvendum dediſti nobis, ideſt omnibus caſis & rebus illis juris Eccleſie veſtre Sancti Johannis Baptiſte, & Sancti Petri Plebem Baptiſmalis ſita a Rio prope Vico Fitri. Caſis vero ipſis tam domnicatis, quam & maſſariciis cum Eccleſiis & titulis ſubjectis ipſius Plebis, cum fundamentis & univerſis fabricis ſuis, cum Curtis, ortis, terris, vineis, olivetis, paſcuis, cultis rebus, vel incultis, omnia & in omnibus rebus tam domnicatis, quam & maſſariciis, quantas ubique in qualibet locis vel vocabulis ad ipſam ſanctam Plebem & ad Eccleſiam & titulis ipſius Plebis pertinentibus, cum movilia & familias, quantas modo ibi pertinent, atque in antea ibidem pertinere videbitur, in integrum nobis eas livellario nomine dediſti, ſeu & libellario nomine dediſti, ideſt omnem redditum & debitionem illas, quas ſingulis omnibus, qui ſunt abitantibus in*

Villas illis nuncupantes Rabida, Monticelo, Scandicio, Blentina, Flexo, Anglo, Pericetto, Ermentiano, Alſiano, Tricaſe, Vico Vitri, Ortalia, Buliſciano, vel que in aliis Villis abitantes ſunt aut fuerint, in integrum nobis eas libellario nomine dediſti; ſimul & libellario nomine dediſti nobis, ideſt duodecim inter Caſis & Caſinis ſeu Ortis & rebus maſſariciis juris Eccleſie veſtre Sancti Johannis Baptiſtae & Sancti Petri, quod eſt Plebe Baptiſmalis ſita alla Vena; caſis & rebus vero ipſis eſſe videtur in loco & fundo Oliveto. Una ex ipſis detinent Urſo & Johanni Germani Maſſarii....... lumbo. Tertia Aggo. Quarta detinet Goprando. Quinta Martino. Sexta Dominico. Septima detinet filii Leoni. Octava detinet Levine. Nona Johannis. Decima Adalberto. Undecima alio Johanni. Duodecima Lamberto: cum Eccleſiis ſubjectis ipſius Plebis, duo in honorem Beate Virginis Marie, una ex ipſa ſita Luto, alia ad Anceniana, tertia in honorem Sancti Georgii ſita in eodem loco Ciſano. Has de omnis noſtris caſis & caſinis, ortis & rebus maſſariciis, cum jam dictis Eccleſiis & titulis ſubjectis ipſius Plebis, ſeu cum aliis caſis & rebus ad eandem ſancte Plebis generalem...... in integrum ubicumque pertinentibus, cum fundamentis & univerſis fabricis ſuis, curtis, ortis, vineis, olivis, ſilvis, virgareis, pratis, paſcuis, cultis rebus vel incultis, cum movilias omnia & familias & in omnibus rebus quantas ubique in qualibet locis ad ambo ſupradicte Plebis & jam dictis Eccleſiis & titulis & ad prenominatis Villis ſunt pertinentibus, adque in antea ibidem pertinentes fuerint. Quem Plebis ipſe eſſe videntur de ſub regimine & poteſtate ſupradicte Eccleſie Epiſcopatui veſtro ſancte Marie, in integrum eas nobis livellario nomine dediſti. Item & libellario nomine dediſti, ideſt Eccleſia illa, cui vocabulum eſt Sancti Quirici, & fundamento & caſalino illo de Eccleſia Sancte Jolicte in loco Cornathano juris ipſius Epiſcopatui veſtro: Eccleſia vero ipſa Sancti Quirici cum fundamento & edificio ſuo & jam dicto caſalino Eccleſie Jolicte, cum omnibus rebus domnicatis & rebus maſſariciis ad eas pertinentibus, cum curtis, ortis, terris, vineis, olivis, ſilvis, virgaretis, pratis, paſcuis, cultis rebus vel incultis, omnia & in omnibus rebus quantas ubique in qualibet locis vel vocabulis tam domnicatis quam & maſſariciis ad eaſdem Eccleſias Sancti Quirici & Sancte Julictae ſunt pertinentibus in integrum & ut ſuperius dixi, predictum redditum & debitionem de jam dictis Villis, que ad ambo ſupradicte Eccleſie Plebis conſuetudi omnibus ſupradictis villis, qui ibidem habitantibus atque in antea habitare videtur conſuetudi vel debiti ſunt reddendi, atque in aliis Villis habitantes ſunt, tam vino, labore, oleò, linum, argentum, beſtiis, vel qualibet rem de ipſo redditum ad jam dicte ambo Plebem pertinentibus in integrum, eas livellario nomine dediſti tali ordine, ut da amodum in noſtra, qui ſupra germani, vel de noſtris heredibus & hac proheredibus noſtris, ſive de illo perſonis omnibus, cui nos livellario nomine dederimus, vel habere conſtituerimus, & de eorum heredibus ſint & permaneant poteſtatem, omnibus ſupradictis caſis & rebus, ſeu movilias & familias, atque jam dicto reddito & debitionem de ambo ſupraſcripte ſancte Plebis pertinentibus, atque in antea ibidem pertinere dignoſcitur; eos habendi, tenendi, imperandi, laborare faciendi, & nobis eas privato nomine uſufructandi. Et faciamus exinde ex frugibus earum rerum vel cenſum, quibus exinde Dominus dederat, & predictas fami-

familias ad ſerviendum quidquid voluerimus, & jam dicto redaitu & debitionem, quam nobis dediſtis, habendi & requirendi ſeu recoliendi & nobis eas privato nomen uſufructuandi, ſi tamen licentiam & poteſtatem habeamus nos ſupradicti germani, & ad heredibus ac proheredibus noſtris, ſive cui nos eas livellario nomine dederimus vel habere conſtituerimus, & de hearumque heredibus ſive hominibus noſtris in ipſam ſanctam Plebem introire, & movilias illas, que ibidem inveniremus & exinde nos aſtrahere, & movilias noſtras intus mittendi & foras trahendi & tollendi. Et faciamus exinde quidquid voluerimus ſine omni veſtra & ſucceſſoribus veſtris calumnia vel contradictionem ſeu repitionem, niſi tantum per omnem cenſum & juſtitiam exinde vobis, vel ad poſteriſque ſubceſſoribus ad pars predicte ambo Plebis veſtre ſingulis quibuſque annis per omnem Menſem Martio cenſum exinde reddere debeamus ad Curtem veſtram domnicatam infra ſupraſcripta Civitate Piſa ad Eccleſiam Sancti Georgii per nos aut per Miſſo noſtro vobis, vel à miſſo veſtro, argentum Solidos triginta de bonis Denarios expendibilis, duodecim Denarios per ſingulos Solidos racionatos tantum. Et ſi ad nos vobis hec omnia qualiter ſuperius legitur, per ſingulos annos taliter non adimpleverimus & non conſervaverimus, aut ſi ſupradictas caſis & rebus & predicto redditu & debitionem, ſicut ſuperius legitur, quas nobis dediſtis, relaxaverimus, vel ſi per nos pejorata fuerit, ſpondimus nos, qui ſupra Adalberto & Oberto germani Marchioni *una cum noſtris heredibus componere tibi qui ſupra Albericus Epiſcopus, vel ad poſteriſque ſubceſſoribus tuis, penam argenti optimi Libras centum, quia taliter inter nos convenimus; & duo inter nos Libelli Petrum Notarium & Judex Domni Imperatoris ſcribere rogavimus.*

Actum Piſa.

✠ Adalbertus Marchio *a nos facto ſubſcripſi.*

✠ Obertus Marchio *a nos facto ſubſcripſi.*

✠ *Ego Gottifredus rogatus teſtis ſubſcripſi.*

✠ *Ego Benedictus Judex Domni Imperatoris ſubſcripſi.*

✠ *Ego Johannes Notarius Domni Imperatoris, rogatus teſtis ſubſcripſi.*

✠ *Ego Theubaldus Judex Domni Imperatoris ſubſcripſi.*

✠ *Ego Alboni rogatus teſtis ſubſcripſi.*

✠ *Ego Petrus Notarius & Judex Domni Imperatoris, poſt tradita complevi & dedi.*

Atque hinc etiam lucem mutuantur, quae Cap. 20. earumdem Antiquitatum Eſtenſium diſſerui de *Terra Obertenga*, quae protendebatur in *Comitatibus Arretino, Lucenſi, Piſenſi*, ſpectabatque ſeculo Chriſti Decimo ad vetuſtos Marchiones, unde Ateſtini Principes deſcendunt. Sed hiſce dimiſſis, mecum accedat Lector ad perpendendam Placiti Chartam, quae legitur in Chronico à me edito Sancti Vincentii ad Vulturnum, Part. II. Tomi I. Rer. Italicar. pag. 443. Scilicet Anno DCCCCLXX. verſabatur in agro Marſicano Otto I. Imperator, ibique una cum Pandulpho Principe Capuano, *Duce & Marchione*, publicum judicium habuit, aſſidente etiam *Ezeca Comite Palatii*, qui & ante reliquos ſubſcripſiſſe deprehenditur iis verbis: *Signum Ezeca Comitis Palatii*. Quei ergo, vivente adhuc *Otberto Marchione & Comite Palatii*, alterum heic habemus Palatii Comitem? Certe Regnum Italicum ab uno Comite Palatii regi olim conſuevit. Statuendum ergo, aut iis temporibus conſtitutos fuiſſe ab Ottone Auguſto duos *Palatii Comites*; aut Principibus Beneventanis, inter quos com-

computatus eſt ſupra memoratus Pandulphus, cui agnomen *Caput Ferreum*, auctoritatem ac jus fuiſſe non ſolùm *Sacri Palatii* nomine Aulam ſuam donandi, immo & *Sacratiſſimi Palatii*, ut conſtat ex variis eorum Chartis, ſed etiam Regum more peculiarem ſibi inſtituendi ſui *Palatii Comitem*, eumque fuiſſe praelaudatum *Ezecam*. In eodem quoque Diplomate occurrit *Sico Marchio Sacri Palatii*: quod munus, ſiquidem nos non fefellerint Amanuenſes, in quo ſitum foret, vix quiſquam ediſſerat. Se quoque nobis offerunt in iis regionibus alii duo *Palatii Comites* apud Ughellium Tom. 8. Ital. Sacr. pag. *661*. Memoratur enim in Diplomate Pandulphi & Landulphi Principum Beneventanorum vinea, *quam Rodfrid Comes noſtri Palatii, filius Madelfrid Comitis ejuſdem Palatii obtulit &c.* Ita & apud Oſtienſem in Chronico Caſinenſ. Lib. 3. Cap. 37. *Gregorius Comes Palatii* floruiſſe dicitur Anno MLXXII. In Additamentis ad Chronicon Caſaurienſe Part. II. Tomi II. Rer. Italic. alterum ſimile Placitum occurrit, eodem Anno DCCCCLXX. habitum, in quo idem *Ezeca* appellatur *Dux & Marchio & Comes Palatii*. Floruit poſtea *Giſelbertus Comes Palatii*, ejuſque mentionem offendi in Charta Archivi Canonicorum Cremonenſium. Anno Chriſti DCCCCLXXIX. Ottone II. imperante, ſcriptam illam fuiſſe, indicant Notae iſtae Chronologicae: *Otto gratiâ Dei Imperator Auguſtus. Anno Imperii ejus XII. Menſe Februario Indictione VII.* Complectitur membrana illa commutationem praediorum *inter Andream Sanctae Laudenſis Eccleſiae Epiſcopum, & Arnonem filium quondam Arioaldi de loco Cauſario*: atque inter agrorum fines memoratur à *Meridie Giſelberti Comes Palatio*. Infra in Diſſertat. XX. *de actib. Mulier.* tabulas ex Archivo Eſtenſi depromtas dabo, Anno MXVII. ſcriptas, quibus Nonantolano Monaſterio multa praedia donat *Bonifacius Marchio*, pater videlicet celeberrimae Comitiſſae Mathildis, ejuſque conjux *Richelda filia bonae memoriae Giſelberti Comes Palatii*. Ejus ergo genitor fuit *Giſelbertus*, Anno DCCCCLXXIX. in Charta Cremonenſi laudatus, quem *Principis* titulo donat Donizo in Poëmate de reb. geſt. Comitiſſae Mathildis, de Bonifacio ſcribens:

Marchio Richildam praetaxatus Comitiſſam,
Quae Giſelberti de ſanguine Principis exit,
Duxit in uxorem.

Atque is fortaſſe nepos alterius *Giſelberti*, quem regnante Hugone Rege *Comitem Palatii* invenimus. Non ergo Richilda filia fuerit Giſelberti Comitis Lucemburgenſis; quod opinati ſunt Franciſcus Maria Florentinius in Vita Comitiſſae Mathildis, ac praelaudatus Benedictus Bacchinius. *Lanfrancum* quoque ejuſdem Richildae fratrem, Anno 1017. *Comitem Palatii* egiſſe, eadem Charta mihi evulganda in nuper memorata Diſſert. XX. *de actib. Mulier.* prodet. Porro quis alius dignitate Comitis Palatii functus fuerit, imperantibus Ottone Primo & Secundo, nondum detexi. Attamen juvat heic producere nobiliſſimum Placitum Romae à Benedicto VII. Romano Pontifice Anno DCCCCLXXXIII. celebratum, quod ex Tabulario celeberrimi Sublacenſis Monaſterii deſcriptum ad me miſit Nicolaus Aloyſia, ſtudioſus venerandae antiquitatis juvenis, meique amantiſſimus.

Placi-

Placitum Romanum à Benedicto VII. Papa habitum, in quo Leo Abbas Sanctorum Coſmae & Damiani multa reſtituere cogitur Monaſterio Sublacenſi, Anno 983.

Charta refutationis de Arſule, de Rubiano, de Anticulo, & de aliis fundis, quae refutavit Leo Abbas Sanctorum Coſmae & Damiani ad Monaſterium Sancti Benedicti.

Anno pontificatus Domni Benedicti ſummi Pontifici, & univerſalis VII. Papae in ſacratiſſima Sede Beati Petri Apoſtoli, Anno IX. ſive Domno Ottone II. magno Imperatore, ſue Coronationis Quintodecimo Anno, ſed & hujus Aprilis Menſis, Indictione XI. Ut ea, que legaliter diffinita ſunt ante preſentia Dativorum Judicum, iterum non...... Et quia humana mens ſemper B *in cogitatione preſentem nullo modo perfectam valeat ubique habere memoriam: ideo eruditiſſimi ſanxere, ut per ſcripturarum ſeriem texantur ea, que ab ipſis fuerint diffinita, & omnem totius litis amoveant queſtionem. Hanc Judicati paginam eſſe adſcriptam juventibus aſſerentibuſque Judicibus ſacratiſſime Urbis Rome, qualiter in preſentia ſanctiſſimi* C *Pape & venerabilium Epiſcoporum & diverſi gradum Clericorum Apoſtolice Sedis, nec non & multorum illuſtrium Virorum, quorum nomina inferius propriis manibus ſubnotantur, & hic preſentia incipiunt nomina; videlicet jam dicto* Preſul *una cum* Giribertus *ſancte* Tortonenſis *Eccleſie* Epiſcopus; Petrus Epiſcopus Papienſis *Eccleſie* (*is* D *enim ambobus per conſenſu Pontifici, ac juſſione Imperatoriâ, curâ audiendi veritatem eo miſſi ſunt*) Gregorius *ſancte* Albanenſis *Eccleſie* Epiſcopus; Leo *ſancte Eccleſie* Oſtienſis Epiſcopus; Johannes *virum venerabilem* Abbas Monaſterii Sancte Marie, *quod ſitum eſt* ad Farfa; Roizi *prudentiſſimus* Abbas

A Beati Pauli Apoſtoli; Petrus *Presbiter &* Abbas Monaſterii Sancti *Confeſſoris adque Pontificis* Baſilii; Johannes *venerabilis* Diaconus *Sancte* Romane Eccleſie; Stephanus *Dei providentiâ Sancte* Sedis Apoſtolice Primicerius; Leo *Dei pietate* Archario *Sancte ſumme* Apoſtolice Sedis; Aczoni *Dei gratiâ* Protoſcinarius & Apocriſarius *ſancte* Sedis Apoſtolice; Rigizo & Benedictus Dativorum Judicibus; Johannes Conſul, *qui vocatur* Primicerius; Sergius Comes Palatii; Aczo *qui &* Abbo *nominatur*; Johannes Primicerius; Berardus Comes Civitatis Tiburtine; Agino. *His omnibus & plures aſtantibus in Baſilica Beati Petri Apoſtolorum Principis intro Oſpitale, in eo uſualis eſt nominati Pape dormiendum; in eorum preſentia evenit Benedictus humilis Presbiter, hac Prepoſitum venerabilis Monaſterii Beati Patris Benedicti & Sancte Scholaſtice, quod ponitur in Sublaco, una cum Johannes Presbiter & Monacho, atque Petrus item Monacho: omnes hi pro ex perſona illorum Abbati, qui ibi minime aderat propter gravem infirmitatem, quam ſui corporis diſtrictum habebat. Set predictis his tribus nominatis Monachi, qui majori & perſcrutatori ſuprafcripti Monaſterii ſunt, proclamaverunt in conventu jam dicti Preſuli, dicentes:*

Domine ſanctiſſime Papa, & vos omnes deprecamus veſtre clementie, ut

ut audiatis atque intendatis noſtre poſtulationi, quam nunc modo per triennium annum in veſtro ſacro Lateranenſis Palatio egimus, & modo veſtri auris pateant audiendi. Dicimus de iſto Leoni Abbati Monaſterii Sanctorum Coſme & Damiani, quod ponitur in Cave, quia contra noſtri Monaſterii inſidiatus eſt, & etiam res quas ſanctorum tuorum antecesſorum hujus Cathedra Apoſtolorum Petri pro Privilegiis hac Preceptis ex veſtri Scrinii noſtro Monaſterio conceſſere, hic diſtrahere hac diſſumpere cupit. Quia omnem poſſibilitatem ſui Monaſterii alienavit, & noſtrum, quod caput eſt, Monaſterium in eadem diſſipatione cupit videre. *Tunc nominatus Preſul cum Judicibus adversùm Leone Abbate dixerunt:* Cur tu tanta ſuperſtitione contra Monaſterium Sancti Benedicti egiſti, qui ex ejus doctrina celeſtia debes conſequi? Et beatus Gregorius loquitur, dicens: ſi tua dimittere non vis, aliena vide nequaquam appetere: *Ad hec Leoni Abbas dicens:* Nolit Dominus; ut ego illorum locis vel aliquam poſſibilitatem Monaſterii Sancti Benedicti abſtuliſſem. Sed ea, que ipſi poſtulant, ſicut in noſtro continetur Privilegio, ita detineo. *Judices dixerunt:* Coram nobis proferant Scriptiones, & ea, que anteriores apparent, in ipſis conſtet. *Tunc Leoni Abbati proferens ſuam Scriptionem in manu judici, dixit:* Videte, ſi nobis juſtum eſt; non litis amplius faciam. *Tunc Stephanus Primicerius legere cepit. Joannes Diaconus audito, quod tempore* Alberici olim Romanorum Patricii *fuiſſet id ſcriptum, ait:* Sufficit nobis. Iterum modo videamus Monaſterii Sancti Benedicti Scriptiones. *Eâdem orâ Benedictus Presbiter ac Prepoſitus ſuis Privilegiis hac Precepta oſtendit.*

A *Tunc ſupradictis Johanne Diacono & Judicibus pariter apprehenderunt ipſa, & incipiebant legere. Primum inventum eſt, ut in ſupraſcripto Monaſterio Sancti Benedicti confirmatum fuiſſet locis, que ſubter nominandi ſunt,* Zacherie *ſancte memorie. Secundum ſanctiſſimi* Pape Gregorii. *Tertium pie memorie* Nicolai Rome Preſul. *Quartum confirmationis* Pape Benedicti. *Et*
B *ceteri* Lodoyci *&* Caroli *ſanctiſſimorum* Imperatorum *conſtitutum eſt. Audito ſupraſcriptorum Preſulum nomina & eorum ſancte operationis, & ſumme Imperatoris virtutem, quod ei non aliut, niſi pro illorum ſanctitatis & remunerationis anime conceſſiſſe dicuntur, & qui hec frangere cupit, aut aliquid*
C *minuare ſine conſenſu Fratrum voluerint, dubium non ſit, ut ad Regno Dei poſſit accedere: Tunc* Preſul Benedictus *una cum Epiſcopi & Judicibus dixit:* Locis omnibus nominandi ſunt. *Et invenerunt Maſſa Juventiana, ſeu Seminario. Item locum, qui vocatur Sancti Paulini cum Eccleſia Sancti Petri, incipiente ab aqua & arco, qui vocatur*
D *Ferrata. Seu Monte, qui vocatur Ruviano, in quo Eccleſia fuit Sancte Marie. Atque Monte, qui vocatur Arſule. Necnon Pantana, que dicitur Rudimundi. Et locus, in quo eſt aqua que dicitur Bullica. Simulque Serra, que dicitur Sancti Johanni Pari modo & alium, qui & Anticolo vocatur; & Monte, qui vocatur Cruſo: omnia ſibi*
E *invicem coherentes.*

Cum autem has locis nominatis omnes cum illorum terminibus in jam ſatis Privilegiorum, omnes dicunt a jam nominato Leoni Abbati, & a ſua Congregatione, qui ibi aderant: Te audiente atque vidente in iſtis locis veſtri Monaſterii nihil pertinet, ſi non eſt conſenſu hoc Fratrum. Tantum enim, ſicuti legere audictis, nominatis lo-

cis in Monaſterio Sancti Benedicti, A cujus res eſt, preſens refutent. *Jam ſupraſcriptus Leo Abbas cum cognoviſſet veritatem, per baculum cunctis locis, que ſupra legitur, cum ſua ſimul Congregatione, Monaſterio Sancti Benedicti in omnibus refutavit. Tunc Preſul ſimiliter ex una parte inveſtivit dicens:* Omnem rem ſancte Eccleſie, de qua ablata fuerant, ut predictum eſt penitus re- B vertatur; & in ipſius dominio ſub veſtrorum ſucceſſorumque veſtrorum poteſtatem ſine omnem ambiguitatem permaneat cum omnibus, què à ſupraſcriptis locis pertinent. *Taliter ab omnibus Judicibus Dativis ſancitum & inviolabiliter eſt diffinitum. Hoc ſiquidem Judicatum precipiente* Domno Benedicto ſummo Pontifici & univerſali C Pape, *mihi Benedictus Scriniario ſancte Romane Eccleſie, predictis Judicibus Dativis conſentiendo & promulgando ſcribere dicta verba. In quos jam nominati propriis manibus pro ampliore & firmiore ſtabilitate ſubſcripſerunt ſub die, anno, menſe, & Indictione ſupradicta XI.*

Ego Benedictus Sancte Catholice & D Apoſtolice Eccleſie VII. Preſul *ſubſcripſi*.

Ego Geribertus *ſancte* Turtunenſis Eccleſie Epiſcopus *huic Judicati perpetualiter Charte interfui*.

Petrus Papienſis Eccleſie Epiſcopus *huic Judicati paginam perpetualiter, ſicuti ſupra legitur, interfui*.

Ego Johannes indignus Diaconus Sancte Romane Eccleſie huic refutationis Charte interfui & ſubſcripſi. E

Gregorius Epiſcopus *ſancte* Albanenſis Eccleſie *huic refutationis Charte interfui & ſubſcripſi*.

Leo Oſtienſis Epiſcopus *huic refutationis, ſicut ſupra memoratus eſt, interfui & ſubſcripſi*.

Stephanus *nutu Dei* Narnienſis Eccleſie Epiſcopus *huic refutationis Charte interfui*.

Stephanus *Dei providentia* Primicerius *huic refutationis Charte interfui*.

Leo *Domini gratia vocatus* Arcario *ſancte* Apoſtolice Sedis *huic refutationis Charte interfui*.

Azo *Dei pietate* Protoſcriniarius & Apocriſarius Romane Eccleſie *interfui & ſubſcripſi*.

Rigizo *nutu Dei* Datibus Judex *huic refutationis Charte interfui*.

Benedictus Datibus Judex *in hac brevi memoratoria manus ſubſcripſi*.

Sergius Comes Palatii *huic refutationi interfui*.

Berardus *inclitus* Comes Tiburtine *interfui & ſubſcripſi*.

Johannes *in Dei nomine* Conſul & Dux *huic refutationis Charte interfui*.

Ego Benedictus *Dei gratia* Scriniarius *ſancte* Romane Eccleſie, *& ſcriptor hujus, poſt omnium teſtium ſubſcriptionem & traditionem complevi & abſolvi*.

Egregium monumentum iſtud appellavi, quod tot illuſtrium Virorum ac Magiſtratuum Romanae Curiae nomina complectatur. In apographo ad me miſſo *Giribertus ſancte Toronenſis Eccleſie Epiſcopus*, & in ſubſcriptione *Turunenſis* legebatur. Ego reſtituendum cenſui *Tortonenſis*. Ughellius in Ital. Sacr. Tom. 4. eum *Giſelprandum*, ſive *Geriprandum*, ſeu *Giſeprandum*, *ſive ut alii volunt Eſpernandum*, & *Gibertum* appellat. Emendanda haec omnia. Germanum fortaſſe illius nomen fuit *Gerbertus*; idem verò hoc eſt atque *Girbertus*, ſive *Gribertus*. In Chronico Vulturnenſi, quod a me evulgatum eſt Part. II. Tomi I. Rer. Italic. pag. 465. Placitum habetur in agro Marſicano habitum Anno DCCCCLXXXI. cui praefuere *Petrus Epiſcopus de Pavia*, & *Gribertus Epiſcopus de Derdona* (ideſt *Derthona*) *Miſſi ſacri Palatii*, iidem

A dem videlicet, qui Romano Placito nunc a me edito interfuere *per conſenſum Pontificis, ac juſſione Imperatoria*. Heic etiam nobis occurrit *Stephanus Narnienſis Eccleſiae Epiſcopus*, Ughellio ignotus, ac propterea in Catalogum Epiſcoporum illius Urbis inferendus. Occurrit etiam & *Sergius Comes Palatii*. B Verùm non is, ut arbitror, fungebatur ampliſſima dignitate *Comitis ſacri Palatii*, de qua hactenus egimus, & quam Imperatores & Reges Italiae conferebant. Alioquin is reliquis Magiſtratibus praeceſſiſſet; neque ubi is erat, Miſſis regiis facultas relicta fuiſſet. Hic autem humili loco ſedet in Placito iſto. Quare hunc Sergium Magiſtratum Romanum fuiſſe reor, à Romanis Pontificibus electum, qui ſuprema auctoritate controverſias inter Romanos dirimebat, & a quo nulla erat appellatio, ad inſtar Comitum Sacri Palatii Regni Italici conſtitutus, ac proinde illum non accenſeo Comitibus Palatii Italici, quos hactenus recenſui. Anno autem DCCCCXCVI. certior factus ſum a Charta Cremonenſi, *Ardoinum* tunc eodem munere functum, ut ex ipſo monumento patebit, quod ex autographo deſcripſi, exiſtente in Archivo Capituli Canonicorum Cremonenſium.

Arduini Comitis Palatii ſententia in Placito Limitenſi pronuntiata pro Epiſcopo Cremonae contra Walpertum Judicem, Anno 996.

C *DUm in Dei nomine, locus, ubi dicitur Limite, Judiciaria Briſienſe, in prato proprio Epiſcopio ipſius ſancte Briſienſis Eccleſie, per data licentia* Domni Adelberti Epiſcopi *ipſius Epiſcopio, in judicio reſidebat* Ardoinus Comes Palacii, *juſtitiam faciendam ac deliberandam, reſidentibus cum eo* Riprandus Comes, *Adelbertus, Geprando, Rainaldus, Petrus, Sigefredus,* D *Gauſelmus, Alfredus, Sichardus, Walfredus, & Nozo Judices Sacri Palacii, & reliqui plures. Ibique eorum veniens preſentia Rozo Avocatus Epiſcopio ſancte Cremonenſis Eccleſie, nec non & ex alia parte Walpertus Judex, altercationes inter ſe abentes: & retulit ipſe Rozo Avocatus:* Habeo & teneo E à parte ipſius Epiſcopii proprietatem caſis & omnibus rebus, quas eſſe videntur in loco & fundo Cimeziana, qui recti & laborati ſunt per Mauro & Calvo ſeu Armaſii, liberi ominis. Et ſi quislibet homo adverſum me exinde aliquit dicere vult, paratus ſum cum eo exinde in racione ſtandum, & legitime finiendum. Et quod plus eſt, quero ut dicat iſte Walpertus Judex, qui hic ad preſens eſt, ſi mihi, aut pars ipſius Epiſcopii predictis omnibus rebus contradicere aut ſubtraere vult, vel ſi propria ipſius Epiſcopii eſſe debent cum Lege, an non. *Cum ipſe Rozo taliter retuliſſet, ad ec reſpondens ipſe Walpertus Judex dixit & profeſſus eſt.* Verè jam dictis omnibus rebus, ſicut ſuperius denominaſtis, tibi nec pars ipſius Epiſcopii non contradico, nec contradicere quero, quia cum Lege non poſſum, eo quod propria ſunt ipſius Epiſcopii, ſet eſſe debent cum Lege; & mihi ad abendum nec requirendum nihil pertinent nec pertinere debent cum Lege, pro eo quod exinde nullam firmitatem nec ſcriptionem, nullamque rationem abeo nec abere poſſum, per

quam tibi nec pars ipſius Epiſcopii contradicere aut ſutraere poſſum; ſet, ut diſi, propria ſunt ipſius Epiſcopii & eſſe debent cum Lege. *Et reſpondit ſe ipſe Walpertus Judex, ut ſi unquam in tempore ipſe aut ſui heredes adverſus pars ipſius Epiſcopii de predictis omnibus rebus agere aut cauſare vel removere preſumpſerit, per ſe ipſi aut eorum ſumitantes perſonas, & tacite exinde omni tempore non permanſerint, & ſi aparuerit ullum datum aut factum vel colibet ſcriptum, quod ipſi exinde in aliam partem feciſſent, & claruerit, ut tunc componant ipſe Walpertus Judex, ſuique heredes à pars ipſius Epiſcopii pena dublis ipſis rebus, ſicut pro tempore fuerint melioratas, aut valuerint ſub eſtimatione in conſimile loco. Inſuper pena argentum Libras quinquaginta. His actis, & manifeſtatio ut ſupra facta, rectum eorum judicium & auditoribus paruit eſſe, & judicaverunt, ut juſta eorum altercapcione & ipſius Walperti Judici profeſſione & manifeſtacione, ut pars jam dicti Epiſcopii predictis omnibus caſis & rebus ad proprietatem haberet & detinere deberet, & ipſe Walpertus Judex manerent exinde tacitus & cuntentus. Et finita eſt cauſa, & ac noticia pro ſecuritatem eidem pars ipſius Epiſcopii fieri amonuerunt.*

A *Quidem & ego Adelbertus Notarius Sacri Palacii ex juſſione prefacto Comes Palacii & Judicum ammonicione ſcripſi, Anno Incarnacionis Domini noſtri Jeſu Chriſti DCCCCXCVI. Undecimo Kalendas Junias, Indictione IX.*

Ardoinus Comes Palacii ſubſcripſi.
Adelbertus Judex ſacri Palacii interſui.
Reginaldus Judex ſacri Palacii interſui.
B *Petrus Judex ſacri Palacii interſui.*
Sigefredus Judex ſacri Palacii interſui.
Gauſelmus Judex ſacri Palacii interſui.
Walfredus Judex ſacri Palacii interſui.

Longe forſitan a vero non abeat, qui putet, *Ardoinum* iſtum Palatii Comitem non alium fuiſſe, quàm qui poſt ſex annos, ſublato e vivis Ottone III. Imperatore, Ticini Coronam Italici Regni arripuit: qua C de re ſermo mihi fuit Cap. XIII. Antiquitat. Eſtenſ. Hinc ſaltem conjicere licet, ad Eporedienſium Marchionum familiam ipſum ſpectaſſe. Ante tamen quàm idem Otto Auguſtus poſtremo fato cederet, animadverti, dignitatem hanc alteri collatam. Nempe *Ottoni*, Nepoti Petri D Epiſcopi Novocomenſis, cujus mentio habetur in Diplomate nunc mihi primum edendo, cujus archetypum vidi apud Sacras Virgines Ticinenſes, nunc appellatas *della Poſterla.*

Ottonis III. Diploma, quo Monialibus Ticinenſibus Sanctae Mariae Theodatae omnia illarum jura ac privilegia confirmat, Anno 1001.

IN nomine Sancte & individuae Trinitatis. Otto divina favente gracia Romanorum Imperator Auguſtus. Si circa ſervos & ancillas Dei munificentiam noſtrae benignitatis intullerimus, credimus hoc ad noſtrae animae ſalutem efficaciter pertinere. Quapropter cognoſcat induſtria omnium fidelium noſtrorum, preſentium ſcilicet ac futurorum, quia quidam venerabiles viri, videlicet Petrus E Cumanae Sedis Epiſcopus, *ejuſque Nepos* Otto Comes Palatii, *noſtram adierunt celſitudinem poſtulantes, ut quoddam immunitatis Preceptum predicti Preſulis Nepti, pretaxati* Ottonis Comitis *ſorori* Waldradae Abbatiſſae Monaſterii Sanctae Mariae Dei Genitricis, *quod dicitur Theodotae, ſitum in Urbe Ticinenſi, pro multis diverſiſque utilitatibus ejuſdem Monaſterii fieri juberemus.*

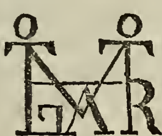
mus. Nos vero eorum peticiones rationabiles eſſe conſpicientes, hoc immunitatis Preceptum prefatae Abbatiſſae conſcribere juſſimus: per quod omnino determinantes jubemus, ut eadem praenominata Abbatiſſa, cognata ſcilicet jam dicto Epiſcopo & Ottoni dilecti noſtri fidelibus, degens ſub Regula Sancti Benedicti, id Monaſterium cum omnibus adiacentiis jure ac legaliter adquiſitis uſque ad finem vitae ſuae firmiter, omnique refragatione remota, teneat atque poſſideat. Inſuper ergo omnes res quaſcumque Monaſterium idem longo tempore poſſedit, aut poſtea jure ac legaliter tam emptione, donatione, quàm fidelium oblatione adquiſivit, ac deinceps eodem modo adquirere potuerit, tranquillo jure per hoc noſtrae auctoritatis Preceptum teneat. Et inſuper eidem Monaſterio liceat ſecundum Regulam Sancti Benedicti de propria Congregatione Abbatiſſam eligere. Sintque cunctae res ejus, tam homines, quàm cetera pertinentia, ſub regali ſeu Imperiali immunitate defenſe. Et ſi neceſſitas fuerit de rebus & familiis ipſius, per inquiſitionem regalem rei veritas aprobetur. Haec vero omnia, que prelibavimus, & quecunque anteceſſores noſtri

A feliciſſimi Imperatores, Primus Otto, videlicet Patruus noſter, & Secundus ejus equivocus Pater noſter, per Precepta immunitatis, atque illorum confirmationis, eidem ſancto loco contullerunt, pleniter atque ſecuriter, ſalva omni juſticia ejuſdem Cenobii, per preſentem auctoritatem noſtram, ob amorem Dei, Deique genitricis Mariae, necnon & venerabilem

B peticionem dilectorum noſtrorum fidelium Petri Epiſcopi & Ottonis Comitis Palatii, concedimus atque confirmamus. Liceatque eidem ſanctae Congregationi perpetualiter, quiete ac ſecure, ſine ulla moleſtia & inquietudine pro nobis divinam exorare clementiam. Si quis vero, quod abſit, infra dicionem Regni nobis à Deo dati, reſiſtens contra hoc firmita-

C tis ac confirmationis noſtrae Preceptum inſurgere vel irrumpere auſus fuerit, ſciat ſe centum Libras auri probatiſſimi ſolvendum, medietatem eidem Eccleſiae, & medietatem Palatio noſtro. Et ut haec noſtrae confirmationis atque conceſſionis auctoritas inviolabilis permaneat, & per futura tempora verius credatur, manu propria ſubter firmavimus, Sigillique no-

D ſtri impreſſione ſigillari juſſimus.

Signum Domni Ottonis Caeſaris invicti.

Heribertus Cancellarius vice Petri Cumani Epiſcopi recognovit.

Data XII. Kalendas Mai, Anno Dominicae Incarnationis Milleſimo Primo, Indictione XIV. Anno Tercii Ottonis Regnantis XVII. Imperii V.

Actum Ravenne feliciter. Amen.

Pendet Bulla plumbea

Placitum quoque Anno eodem MI. ab ipſo *Ottone Comite Palatii* habitum Ticini, ego evulgavi in Antiquitat. Eſtenſ. Cap. 14. Exorto poſtea bello inter Henricum I. & Harduinum de Regno Italico contendentes, vix licet credere, Ottonem conſtantiſſime A munus illud retinuiſſe. Attamen is ad Annum MXVIII. rurſus ſe mihi exhibet Comitem Palatii, ut Lector intelliget è Charta, quae authentica adſervatur in Tabulario Capituli Canonicorum Mutinenſium.

Rainardus & Roza conjuges coram Ottone Comite Palatii donant Epiſcopio Mutinenſis Eccleſiae Domos duas cum Turri & Capella Sancti Nicolai, ſitas in Civitate Ticinenſi, Anno 1018.

In nomine Domini Dei & Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti. Heinricus gratia Dei Imperator Auguſtus, Anno Imperii ejus, Deo propitio, Quinto, V. Kalendas Septembris, Indictione Prima. Epiſcopio ſancte Motinenſis Eccleſie, ubi nunc Domnus Warinus Epiſcopus *preordinatus eſſe videtur, nos Rainardus filius quondam Attoni, & Roza jugalibus filia quondam Oddoni, qui profeſſa ſum ex nacione mea Legem vivere Lungobardorum, ſet nunc pro ipſo viro meo Legem vivere videor Romana: ipſo namque jugale & Mundoaldo meo mihi conſentiente & ſupter confirmante, & juſta Capitulare Lamgobardorum, in qua inter cetera continere videtur, ut ſicut mulier cum viro ſuo abet poteſtatem res ſuas venundandum, ita & donandum: ideoque ego, qui ſupra, Roza, una cum noticia* Domni Ottoni Comiti Palacii, & Comes iſtius Comitatu Ticinenſi, *in cujus preſencia & teſtium certa facio profeſſione, quod nullam me pati violenciam ad quempiam ominem, nec ab ipſo jugale & mundualdo meo, nixi mea bona & ſpontanea voluntatem, offertores & donatores ipſius Epiſcopii preſentes preſentibus diximus. Quiſquis in ſanctis &c. Ideoque nos, quem ſupra, Rainardus & Roza jugalibus donamus & offerimus in eodem Epiſcopio ſancte Motinenſis Eccleſie pro ani-* B *me noſtre mercede; id ſunt Caſas duas ſolariatas, & Turre una cum Capella infra ipſa Turre edificata in onore Sancti Nicolagi, adque Sala una murata cum areas, ubi eſtant, cum Curte; omnia inſimul tenente juris noſtris, quibus abere viſi ſumus intra anc Ticinenſem Civitate prope Porta, que dicitur de Viridario. Et ſunt ipſas caſas ſola-* C *riatas &c. tabulas treginta & quatuor. Coëret eis ad mane terra Monaſterio Domini Salvatoris, ad meridie Via publica, ad ſera terra Thome & Uberti pater & filio, ab aquilone ſimiliter via publica &c. Hanc enim Cartule offerſionis paginam Reſtaldi Notario ſacri Palacii tradimus, & ſcribere rogavimus, in qua ſupter confirmans, teſtibuſque ob-* D *tulimus roborandum.*

Actum Civitate Ticinum feliciter.

✠✠ *Signum manibus ſupraſcriptorum Rainardi & Roza jugalibus, qui anc Cartula offerſionis fieri rogaverunt, eorumque relecta eſt.*

P) *OTTO COMES PALACII SSI.*

E

Signum manibus Gariardi & Idelpradus germanis, ſeu Rozoni, omnes Legem viventes Romana, teſtes.

Albericus Judex & Miſſus Domni Imperatoris rogatus ſubſcripſi.

Adel-

Adelbertus Judex & Miſſus Domni Imperatoris rogatus ſubſcripſi.

Ego qui ſupra Reſtaldus Notarius ſacri Palacii, ſcriptor ujus Cartule offerſionis poſtraditi conplevi & dedi.

Anno etiam MXVII. Chartae ſupra memoratae Richildae Comitiſſae ſubſcribit ejus frater *Lanfrancus Comes Palacii* una cum *Maginfredo Comite*, altero illius fratre. Quod quomodo componendum ſit cum Charta nuper allata Anni MXVIII. alii viderint. Illud etiam animadverti, nempe in Synodo Ticini habita circiter Annum MXIX. à Benedicto VIII. Pontifice promulgatas fuiſſe Leges quaſdam Henrici I. Auguſti, iiſque ſubſcripſiſſe *O. Comitem Palatii*. Atque haec pauca ſufficiant ad illuſtrandam ſeriem veterum *Palatii Comitum* in Italico Regno. Neque enim ultra exquirere lubet, quos exinde Italia habuerit ejuſmodi dignitate ornatos. Illud potius commemorandum, nobiles hoſce Imperatorum, ſive Italicorum Regum Miniſtros, quando non erant in comitiva Regis aut Imperatoris, Ticini plerumque conſediſſe, ubi Palatium erat Italici Regis, quum fortaſſis etiam Provinciam illam regerent auctoritate ipſa, qua in ceteros Ducatus aut Marchias praeclariores utebantur Duces ac Marchiones Italiae. Petrus Diaconus in Chronic. Caſinenſ. Lib. 4. Cap. 18. meminit cujuſdam Bertae liberalis feminae, quam appellat filiam *Compalatii Ticinenſis:* quod vocabulum propterea in ſuum Gloſſarium intulit Du-Cangius. At facile intelligimus, olim ibi ſcriptum fuiſſe *Com. Palatii*, pro *Comitis Palatii;* amanuenſem verò imperite utrumque vocabulum conjunxiſſe. Atque hinc etiam patere poteſt, a *Ticinenſi Palatio* derivatam *Comitis Palatii* in Italia appellationem. Addidit autem laudatus Petrus Diaconus vocem *Ticinenſis* (quam reliqui omittere conſueverunt, ſat conſcii nomine *Palatii unum* Ticinenſe ſignificari) fortaſſe quia ubi is ſcribebat, ſub hoc nomine deſignabatur Comes Palatii Beneventani.

Nunc prodendum, quae rerum vertigo *Comitem Palatii* in Italico Regno primum depreſſerit, tum omnino abrogarit. Nempe poſt Annum à Chriſto nato Milleſimum, ut ſuo loco oſtendam, ſenſim aſſurgere in libertatem coeperunt Italicae Urbes, & Imperialibus Miniſtris locum eripere. Proinde ſive adhibitâ vi, ſive Imperatoribus conniventibus, coactus tandem eſt Italici Palatii Comes abſcedere ex Urbe Ticinenſi, ſuamque ſedem conſtituere in Oppido ſui juris *Lumello*, ſive *Laumello* Ticinenſis Dioeceſis, unde poſtea nomen accepit Provincia, quae noſtris temporibus *Lomellina* appellatur. Immo & inde exturbatus ille fuit Seculo Chriſtianae Aerae Duodecimo, & in ordinem redactus. Guntherus egregius Poëta, qui poſtremis Friderici I. annis, aut paullo poſt, floruit, Lib. 3. Ligurini, mentionem facit Comitis Palatini in Oppido Lumello reſidentis, ſcribens:

Aſpice, quàm turpi Lunelli nobile Caſtrum,
Atque Palatini Sedem, fidoſque penates
Verterat illa dolo. Comitem Civeſque vocabat &c.

Scribendum heic *Lumelli*. Quae verò antea foret Comitis hujuſmodi ditio, ſignificat idem Poëta ſubdens:

Et nunc iſte Comes, conſors & Regius Aulae
Ille potens Princeps, ſub quo Romana ſecuris

Ita-

Italiae punire reos de more vetuſto
Debuit, injuſte victrici cogitur Urbi
Ut modicus ſervire cliens, nulloque relicto
Jure ſibi, Dominae metuit mandata ſuperbae.

Haec Guntherus, de Ticinenſi Urbe loquens, quae ſibi Comitem Palatii ſubdiderat. Nunc adire juvat nobiliſſimum eorum temporum Hiſtoricum Ottonem Friſingenſem Epiſcopum, hoc eſt fontem, unde omnia ferme ſua hauſit Guntherus. Ita ille de Geſtis Friderici I. Lib. 2. Cap. 18. Derthonam loquentem inducit, & de Civitate Ticinenſi talibus conquerentem: *Te ipſam non reſpicis, quae Lunellum* (ſcribe *Lumellum*) *Imperiale Oppidum, magna & robuſta equitum manu ſtipatum, Palatini Comitis tui habitatione inclytum &c. ad ſolum uſque proſternere non timueris. Factus eſt ille INTER ITALIAE PROCERES NOBILISSIMUS, inquilinus tuus, qui debuit eſſe DOMINUS. Reddit tibi nunc vectigal, cui tu Principis vicem gerenti vectigal perſolvere ſolebas. Videat Princeps & animadvertat, qua honeſtate ſui, Imperiique honore, ipſius lateri judicium de ITALIS laturus aſſideat.* Multa hinc lux obvenire poteſt iis, quae hactenus attulimus de *Comite Palatii*. Deſumebat is, ut jam mox innui, appellationem à *Regio Ticinenſi Palatio*. Erat *Nobiliſſimus Italicorum Principum*. Tanquam Imperatoris, ſive Regis Italiae Vicarius in ea Urbe atque adjacentibus dominabatur, ac *tributa* percipiebat. Verùm quid non poteſt humanarum rerum fluxa conditio? Non haec ſolùm dignitas, ſed ejus etiam nomen Seculo Chriſti Duodecimo penitus ex Italico Regno evanuit: quòd tamen de *Comite Palatii Ticinenſis* duntaxat dictum volo. Etenim nomen,

A & aliqualis etiam ſplendor tranſiit ad aliam ſpeciem *Palatinorum Comitum*, quos ſubinde in Italiam invectos novimus. Uti enim in Germania praeter celeberrimum Regalis Palatii Comitem, qui nunc *Comes Palatinus Rheni* appellatur, illuſtremque adhuc locum tenet inter ſacri Romani Imperii Electores, invaluerunt in ea Provincia quidam alii *Palatini Comites*, B ejuſmodi titulo alicui regioni praefecti: ita & apud Italos factum fuit. Etenim in Regno Apuliae, nunc Neapolis, ſub Principibus Normannis multo in honore fuerunt *Comites Lauretelli*, ſimul appellati *Comites Palatini*, quorum munus ſubſequutis temporibus excidit. Vidit & Tuſcia ſuum C Palatinum Comitem Seculo Chriſti Tertiodecimo. In Charta Anni MCCLXIX. apud Ughellium Ital. Sacr. Tom. 3. pag. 818. & 824. occurrit mentio *Aldobrandini de Soana, Dei providentiâ in Tuſcia Comitis Palatini*. Idem infra hunc titulum praefert: *Ego Ildebrandinus Comes Dei gratiâ Palatinus, filius quondam bonae memoriae* D *Comitis Willelmi Thuſciae Comitis Palatini*. Ejus autem filia in aliis tabulis ſcriptis Anno MCCLXXXVI. vocatur *Illuſtris & egregia Domina Margharita Comitiſſa in Thuſcia Palatina*. Hildebrandini nuper memorati Familia inter praeclariſſimas potenteſque Etruriae numerabatur, quippe dominans Civitati Roſellenſi, nunc Groſ- E ſetanae, aliiſque Oppidis. Atque ad ipſam referendum eſſe reor Hildebrandum ejuſdem Hildebrandini fortaſſis Avum, cujus memoriam ſervarunt nobis antiquae tabulae in Archivo Hoſpitalis domus Sanctae Mariae Senenſis, quas heic adjungere non inutile erit. Eas debeo Nobili Viro Huberto Benvoglienti Patritio Senenſi, cujus etſi fato functi multiplicem erudi-

ruditionem, & exquiſitiſſimum in re literaria criterium, tum & ſingularem erga me benevolentiam, non ſemel grati animi cauſsâ commemorabo. Quippe is non hanc tantummodo Chartam, ſed & alia non pauca veterum monumenta mihi ſuppeditavit, quibus in iſto Opere ſuus erit locus.

Charta Hildebrandi Comitis Palatini in Tuſcia, qua Manto Guilielmi filio in feudum concedit Caſtrum Batiniani, Anno 1213.

HOc eſt exemplum cujuſdam Inſtrumenti ſic incipientis. *In nomine Domini. Amen. Anno ejuſdem MCCXIII. tertiodecimo Kalendas Octobris, Indictione II. Nos* Ildebrandus *Dei gratiâ* Comes Palatinus *quondam* Comitis Ildebrandi Palatini, *infeudamus, & in rectum feudum damus & tradimus tibi Manto quondam Guilielmi, tuiſque heredibus in perpetuum, Caſtrum videlicet Batiniani, & Turrim, cum omnibus hominibus noſtris preſentibus & futuris, & cum ejus Curte & diſtrictu, & cum univerſis terris, tenimentis & poſſeſſionibus, ſilvis & paſcuis, paludibus & pratis, & cum omnibus rebus & bonis ad dictum Caſtrum & Curtem pertinentibus: & generaliter cum omnibus eorum pertinentiis, exceptâ Argenteriâ, quam in noſtrum demanium reſervamus; de qua Argenteria tantum tibi jam dicto Manto, tuiſque heredibus, ſimiliter jure recti feudi largimur, quantum Vicecomitatui inde pertinere poſſet. Quae omnia vice recti feudi per nos & noſtros heredes tibi jam dicto Manto & tuis heredibus largimur, & de praedictis omnibus & ſingulis vos inveſtimus, & exinde vobis inveſtituram facimus; ut deinceps habeatis ea integre, teneatis & poſſideatis, & quidquid vobis exinde placuerit, faciatis jure feudi. Et damus tibi poteſtatem ingrediendi & accipiendi poſſeſſionem omnium & ſingulorum; ut ſtatim dictum Caſtrum & tenimentum & Curtem & omnia ſupradicta poſſideas. Promittimus inſuper per nos & noſtros heredes dictum Caſtrum & feudi dationem ſemper firmum & firmam tenere, & contra aliquo tempore non venire: nam praedicti feudi Inveſtiturâ a te fidelitatem recepimus.*

Actum eſt hoc apud Groſſetum in Palatio Comitis ſupradicti, coram Ranerio quondam Ugonis de Vallecuriali, Pannocchio & Mangiante fratribus, teſtibus ad haec rogatis & vocatis.

Ego Simon Imperialis Aulae Notarius ſupradictis praeſens aſſiſtens de mandato jam dicti Domini Comitis, quod ſupra legitur ſcripſi.

Ego Loccharius auctoritate Imperiali Notarius, hoc exemplum ſimul cum originali, & infraſcriptis Notariis vidi & legi & adſcultavi, & quidquid in originali continebatur in hoc exemplo fideliter ſcriptum inveni, nihil addito vel diminuto, & iaeo me ſubſcripſi, & meum ſignum appoſui.

Ego Petrus filius Ildibrandi Salvi auctoritate Imperiali Notarius hoc exemplum cum originali ſimul cum ſupraſcripto & infraſcripto Notario vidi, legi &c.

Ego Chriſtophorus de Turre Maritime, Imperialis Aulae Notarius cum ſupradictis Notariis vidi & legi & abſcultavi hoc exemplum cum originali continebatur Inſtrumento, nihil addito &c.

Accedat & Diploma Friderici II. Auguſti eidem *Hildebrando* conceſſum, ubi enumerantur praecipui ejuſdem A Comitis Vaſſalli. Eductum fuit ex Archivo nuper laudati Noſocomii Senenſis.

Fridericus II. Romanorum Imperator Hildebrando Comiti Palatino de Tuſcia, omnia illius jura confirmat, Anno 1221.

IN nomine Sancte & individue Trinitatis. Fridericus Secundus, divina favente clementia Romanorum Imperator ſemper Auguſtus, & Rex Sicilie. Juſtis fidelium poſtulationibus Imperialis clementia benevolum debet aſſenſum impendere, & illos favorabili debet affectu proſequi, quos fidei puritas & grata ſervitia nobis exhibita plurimum recommendent. Ea propter notum facimus univerſis Imperii fidelibus tam preſentibus quam futuris, quod nos reſpicientes ad puram fidem & ſinceram devotionem, quam dilectus fidelis noſter Ildibrandus Comes Palatinus de Tuſcia *ad noſtram excellentiam habet fideliter & conſtanter: conſiderantes quoque preclara obſequia, que nobis & Imperio inceſſanter exhibuit, & in antea devotius exhibebit; volentes eidem Comiti pro meritis reſpondere, Civitatem ſuam Groſſeti, & univerſos Cives ejuſdem cum omnibus bonis ſuis, quae nunc poſſident, & in antea poſſidebunt, nec non infraſcriptas perſonas, quas propriis nominibus duximus inferius denotandas: videlicet* Panogliam & Manglantem Comites, *cum illis de Domo ſua, Ugonem de Valcorteſe & fratres ſuos, Ugotionem de Saxoforti & fratres ejus, Panſolliam de Collis, Gerardum de Vignali & Gualfredum fratrem ejus, Ranerium de Mendico & Guidonem fratrem ejus, Guidonem Vicecomitem de Montalto,* Mantum de Groſſeto *& filios, Gerardum Bennardinum de Omazano,* Comites Gherardeſco, *filios* Comitis Engerami de Biſerno, *Ugolinum filium* Vicecomitis de Campilio, Bonifacium Comitem de Civitella *& B illos de Domo ſua, Gregorium de Sancto Geminiano, Cacciacomitem de Collis & fratres ejus, Ranaldum de Collis & illos de Domo ſua, Pennatum & illos de Domo ſua, Vicedominos de Maſſa, Manetum de Scolari & fratres ejus, Anricum de Aritio & fratres ejus, & Bernardinum de Malliano, fideles noſtros & Comitis memorati, cum omnibus ſuis* C *Feudis, que ipſi a predicto Comite poſſident & recognoſcunt, & que predeceſſores eorum a predeceſſoribus ejuſdem Comitis poſſederunt & tenuerunt; nec non & cum aliis bonis ſuis ſtabilibus & mobilibus, ſub noſtra protectione ſpeciali & defenſione Imperii ſuſcepimus, & eos ac heredes eorum demanio noſtro proprio & Imperii recepimus perpetuo retinendos.* D *Concedentes eiſdem, ſuiſque heredibus, ac Imperiali auctoritate ex certa ſcientia confirmantes omnes terras, poſſeſſiones, tenimenta, & bona omnia ſtabilia & mobilia, que nunc poſſident, & in poſterum dante Domino poterunt adipiſci. Statuimus igitur, & Imperiali edicto firmiter ſancimus, ut de cetero nulla Civitas, nullum Commune, nullus Comes,* E *Vicecomes, & nulla unquam perſona magna vel parva, Eccleſiaſtica vel Secularis, predictos fideles noſtros & Comitis pretaxati, vel eorum heredes, Civitatem etiam prefatam, & Cives ejuſdem, contra hujus noſtre protectionis & confirmationis paginam audeant moleſtari vel modo aliquo...... ſed ſub noſtra protectione & defenſione, & demanio noſtro & Imperii, liberi & quieti conſiſtant.*

Quicun-

Quicunque autem contra hanc noſtram protectionem & confirmationem venire preſumpſerit, indignationem noſtram ſe noverit graviter incurſurum, & pro pena centum Libras auri optimi compoſiturum, medietatem quidem Camere noſtre, aliam medietatem injuriam paſſis. Ut autem hec noſtra conceſſio & confirmatio robur obtineat perpetuum, & inviolabile firmamentum, preſens Privilegium ſcribi, & Sigillo noſtre Celſitudinis juſſimus inferius roborari. Hujus rei teſtes ſunt Gualterius Catanienſis Epiſcopus Regni Sicilie Cancellarius, Berardus Panormitanus Epiſcopus, Berardus Tarentinus Epiſcopus, Meſſanenſis Archiepiſcopus Nicholaus, Duipaldus Marchio de Hoburg, Ranaldus Dux Spoleti, Anſelmus de Juſtigen Mareſcalchus, Conradus de Verda Camerarius, Fridigus de Stoph Pincerna.

Signum Domini Friderici *inviſtiſſimi Romanorum Imperatoris ſemper Auguſti & Regis Sicilie.*

Dat. apud Meſſanam, Anno Dominicae Incarnationis MCCXXI. menſe Madii, Indictione IX. Regnante Domno Friderico Romanorum Imperatore glorioſo ſemper Auguſto & Rege Siciliae, Anno Regni ejus in Germania IX. XXIII. Imperii verò ejus Anno Primo, feliciter. Amen.

Ego *Chriſtophorus de Turre Maritime Imperiali auctoritate Notarius, viſo Inſtrumento originali, viſo etiam exemplo preſenti ex predicto originali Inſtrumento extracto, ita quod nihil erat additum vel diminutum, unde verus ſenſus mutari poſſit, coram teſtibus infraſcriptis tam originale predictum pendente Sigillo Domini Friderigi Sereniſſimi Imperatoris ſemper Auguſti, quàm preſens exemplum diligenter legi & abſcultavi, ideoque meum ſignum appoſui.*

Ego *Guilielmus de Adria Civis Groſſetanus, Imperii Judex ordinarius, viſo originali &c.*

Ego *Benectuccius de Groſſetto, auctoritate Imperiali Notarius, viſo originali Privilegio &c.*

Ego *Lotharius, auctoritate Imperiali Notarius hoc exemplum Privilegii, Sigillo pendente cere Domini noſtri Sereniſſimi Friderici II. Romanorum Imperatoris roborati, ſcripſi & publicavi, ut in originali privilegio predicto inveni, legi, & abſcultavi cum praedictis Domino Guilielmo Judice, Chriſtophoro, & Benetuccio Notariis coram teſtibus Domno Bonizzo & Compagno Presbiteris Canonicis Groſſeti, & Presbitero Johanne filio Domini Alberteſchi de Silvis, Dicetule quondam Domini Ranuccini Tiezi de Groſſeto &c: ad haec rogatis & vocatis, ſub Anno Domini MCCXLIX. Indictione VII. octavo Kalend. Maji, Groſſeti in Eccleſia Majori.*

Me autem monuit praelaudatus Benvoglientus, Hildeprandi hujus poſteros ſubſequuto tempore ſub Familiae *Aldobrandeſchae* nomine in Tuſcia claruiſſe, diuque potentiam ſuam ſervaſſe. Ab *Hildebrando* quippe, qui vulgi ſermone *Aldobrandus* appellabatur, proceſſit Familiae ejuſmodi cognomen, uti ab *Oberto Obertenghi*, ab *Opizone Opizinghi*, aliaque id genus

Familiarum agnomina prodiere. Neque in Aldobrandeſca ſolùm progenie concluſum Tuſcia vidit illuſtrem titulum *Comitis Palatini*. Numeratae ſunt in illa Provincia & aliae tres praeclarae Familiae eâdem dignitate inſignitae, nempe *Comites Guidones* (*Guidi* ſermone Italico), quorum mentionem habet Nicolaus Epiſcopus Botrontinus in Relat. de Reb. geſt. Henrici VII. Fratres quatuor nominat ille in Tuſcia repertos, *Comitis* titulo illuſtres. *Iſti omnes*, inquit, *dicuntur de Comitibus Guidonibus*, *& ſunt Comites Palatini*. Horum diu potentia ſtetit, ut ex Tuſcorum Hi- A ſtoriis patet. Ejuſmodi quoque titulo, ac munere functi ſunt *Comites de Romania*, ſubdit idem Botrontinus, ſed legendum puto *de Romena*. Vide Tomum X. Rer. Italicar. ubi ejuſdem Botrontini Relationem evulgavi. Palatini quoque Comites appellati fuere *Alberti Comites de Prata*, quorum nonnullas Chartas ſuo loco B proferam, *& Comites Veneroſi*. Ad poſtremos hoſce quod attinet, Lectorum judicio ſubjicere nunc mihi placet Chartam, ex Archivo ejuſdem Noſocomii Senenſis Sanctae Mariae della Scala depromtam: cujus veritatis vadem me ſtatuere nolim.

Conceſſio diverſorum jurium facta Veneroſo de Veneroſis Comiti Palatino ab Henrico VI. Imperatore, Anno 1195.

HEinricus *divina favente clementia Romanorum Imperator & ſemper Auguſtus & Rex Sicilie. Dignum eſt & Imperiali glorie decorum, ut noſtra liberalis munificentia quoſque fideles noſtros preveniat, eoſque ultro ſpontaneos ad nutum ſue voluntatis efficiat. Ea propter cognoſcat tam preſens etas Imperii fidelium....... ſucceſſura poſteritas, quod nos diſcreta circumſpectione conſiderantes fidem ac ſinceram dilectionem fidelis noſtri* Veneroſi *filii* Brandalixi Comitis Palatini de Veneroſis *de Ripa Inſule Suzarie & Bardine, & quarte partis totius Civitatis Verone, propter preclara ſervitia, que nobis & Imperio........ intrepide exhibuit, & in poſterum creditur exhibiturus: Imperiali munificentia concedimus & confirmamus ipſi* Veneroſo Comiti Palatino *ad honorem Militiae pro ſe ſuiſque filiis & heredibus in perpetuum per totum Romanum Imperium jure honorabilis Feudi & Inveſtiture facultatem ac liberam poteſtatem ordinandi & faciendi filios le-* C *giptimos qui non ſunt legiptimi, & filios adoptivos & Judices ordinarios & Notarios, & etiam accipere & elicere & extrahere duos homines condemnatos in perſona & in pecunia, de banno & carceribus cujuslibet Communis, Civitatis, vel Caſtri ad volun........... ſui ſine contradictione, vel moleſtatione alicujus perſone, ubicumque fuerint per to-* D *tum Romanum Imperium ſine noſtra, noſtrorumque ſucceſſorum, & aliquarum perſonarum contradictione, vel moleſtatione, Lege aliqua non obſtante, & iis precipue, que legiptimari ſpurios niſi ex certa ſcientia non permitto. Ita quod quoſcunque...... fecerint, poſſint ſuccedere hereditati Patris, omni alii ſuo juri, tamquam veri & legiptimi Cives* E *Romani, & omnia officia & judicatus & acta publica Contractus conſcribere atque conficere, & omnia facere & exercere, que ad ipſa Tabellionatus & Judicatus officia de jure pertinere noſcuntur, in quacunque...... parte fuerint Imperii memorati, ſicut a nobis no-*

ſtra

ſtra largitate dicta officia obtinerent, ut de penna & calamario & judicatu poſſint & valeant inveſtire eoſdem, & a noſtra Curia, ubicunque fuerint, in victu & veſtitu & nutrimento alimonias pro ſe ſuiſque ſucceſſoribus & equis, quando ſibi placuerit, condignis & ſufficientibus accipere, & quadraginta Marchas boni & fini argenti omni anno pro adjuncta Feudi ſupraſcripti. Confirmamus etiam omnia Privilegia a noſtris predeceſſoribus eidem & anteceſſoribus ſuis jamdudum indulta. Statuimus itaque Imperiali auctoritate ..... amus, ut ulla omnino perſona alta vel humilis, Eccleſiaſtica vel Secularis, nullumque Commune, hoc noſtre Majeſtatis Privilegium audeat violare, nec aliquibus calumpniarum injuriis ſeu dampni occaſione, Conſtituti vel conſuetudinis Statutis Civitatis attemptare preſumat. Quod qui fecerit .... one temeritatis ſue componat mille ducentas quinquaginta Libras puri auri, medietatem Fiſco applicari, reliquam partem injuriam paſſis. Ad cujus rei certam in poſterum evidentiam, preſentem exinde paginam conſcribi, & Majeſtatis noſtre Sigillo juſſimus communiri. Qui Veneroſus de Veneroſis de Ripa Inſule Suzarie, & Bardine, Palatinus Comes in Lombardia dicto Domino Heinrico VI. Imperatori juravit fidelitatem contra omnem hominem de Mundo, excepto Dominum Papam & Eccleſiam Romanam, ſecundum quod in Capitulis fidelitatis in omnibus & per omnia continetur, corporaliter ab ipſo preſtito ſacramento, eidem delato per me Conradum Imperialis Aulae Cancellarium vice Domini Odulphii Colonienſis Archiepiſcopi, totius Ytalie Archicancellarii infraſcripti. Hujus rei teſtes ſunt Guilielmus Ravennatis Eccleſie Archiepiſcopus, Bernardus Faventinus Epiſcopus, Robertus Comes de Strigunt, Lombardus Comes, Azo Marchio Eſtenſis, Ugo Comes Lavanie, Robertus de Urcia, Henricus Mareſcallus de .... Ald .... Ubertanus Epiſcopus, Golfredus Comes de Saraponte, & alii quamplures.

Ego Coradus Imperialis Aulae Cancellarius vicedomini Odulphii Colonienſis Archiepiſcopi totius Ytalie Archicancellarii.

Signum manus Heinrici VI. Imperatoris Romanorum invictiſſimi.

Acta ſunt hec Anno Domini MCLXXXXV. Indictione XIII. Regnante Domino Heinrico VI. Romanorum Imperatore glorioſiſſimo, Anno Regni ejus XXVI. Imperii vero V. & Regni Sicilie I.

Datum Placentie IV. Kalendas Junii.

Nonnulla heic ſe offerunt, quae cauto judici negotium faceſſere poſſe videntur, qualia ſunt appellatio illa, ſive cognomentum tam affabre conceptum *Veneroſi de Veneroſis*: tum additamentum *de Ripa Inſulae Suzariae & Bardinae, & quartae partis totius Civitatis Veronae*; quae verba, ſi fortè de juriſdictione ſive dominatione in Civitatem Veronenſem, ampliſſimam Venetiae Urbem, agatur, cum fide Hiſtoriae nunquam concilies. Neque enim unquam Verona in feudum aut allodium cuiquam ab Auguſtis conceſſa fuit, ita ut more Caſtellorum ejus ditio inter filios divideretur; praeterquamquod uni Comites de Sancto Bonifacio tunc de ejus Urbis Comitatu ab Auguſtis inveſtiebantur, ut alibi oſtendi, quamquam is titulus nudus foret, Veronenſibus ſua jam libertate potitis. Reliqua dimitto, quae alicui fortaſſe ſuſpicionem falſi ingerent, quanquam noverim, exſtare Chartas, in quibus eadem res confirmari videtur. Una praeter alias Ferrariae adſervatur data Anno MCCXC.

CCXC. in qua *nobilis*, *magnificus*, *& commendabilis vir Dominus Bartholotus de Veneroſis*, *filius quondam Domini Petri Veneroſi Comitis Palatini de Ripa &c.* Is ibi Notarium quemdam creat. Ex quo intelligis, quàm vetuſtum ſit Privilegium illud. Et ſane alios quoque antiquos Scriptores me videre memini, deferentes tam nobile jus Veneroſae genti. Verùm ne ſic quidem dubitationi omni fundamenta ſubtrahuntur. Quod tamen heic praeſertim animadvertas velim, Comiti huic Palatino conceditur facultas *faciendi filios legitimos*, *& filios adoptivos*, *& Judices ordinarios*, *& Notarios*. Nam quod eſt ad poteſtatem *extrahendi è banno*, *& carceribus cujuslibet Communis*, *Civitatis*, *vel Caſtri*, *duos homines condemnatos*, haec ſane incredibilia videantur. Superiora, inquam, verba tantummodo, etſi in monumento dubio, nobis deſcribunt jus, quod poſteriorum temporum Caeſares revera contulere *Comitibus Palatinis*, quorum numerum mira prodigalitate, cogendae videlicet pecuniae gratiâ, auxerunt, Romanis etiam Pontificibus in ejuſmodi privilegiorum largitione certantibus cum Auguſtis, niſi quod diſcrimen ſtatuendum eſt inter *Comites Palatii*, ſive *Palatinos*, & *Comites ſacri Lateranenſis Palatii*. Gamurrinus in Hiſtor. Genealog. Tuſciae (Auctor alioqui nec ſatis emunctae naris, nec ſatis certae fidei, quales plerumque fuere, qui olim hiſce ſtudiis dediti, lucrum ſibi & gratiam potius quàm celebritatem nominis conquirebant) nonnulla id genus Privilegia refert, ac praeſertim Tom. 2. pag. 330. conceſſum Anno MCCCLV. à Carolo IV. Imperatore, Franciſco de Antelminellis Lucenſi, quo illum ejuſque heredes conſtituit

A *Comites ſacri Palatii*, *& Imperialis Aulae*, addita facultate legitimandi nothos ac ſpurios, & creandi Judices atque Notarios. Alterum ſimile refert Du-Cangius in Gloſſario Latino conceſſum ab eodem Carolo Auguſto Anno MCCCLXX. Amizino de Bozullis. Quod etiam mirere, ejuſmodi Comites vel in ipſorum Caeſa-

B rum Privilegiis hoc titulo ornantur *Sacri Lateranenſis Palatii Comites*, aut *Sacri noſtri Lateranenſis Palatii*, *& Aulae noſtrae Romanae Comites*. Sunt & Mutinae apud quoſdam Nobiles Cives ejuſmodi Privilegia. Erunt, ut puto, in aliis quoque Urbibus. Sed prae caeteris in hoc dignitatis genere celebris eſt Caſtruccius de An-

C telminellis Dux Lucae, quippe qui ſine dubitatione Anno MCCCXXVIII. renuntiatus eſt Romae à Ludovico Bavaro *Comes Palatii Lateranenſis*, peculiari Privilegio, quod jam editum eſt, & cujus mentionem quoque fecit Joannes Villanius in Chronicis Italicis Lib. X. Cap. 56. Ceterum illi ſingulares quaſdam praerogativas,

D diverſas ab hactenus enumeratis, elargitus eſt Bavarus, puta adſtandi Auguſtorum coronationi, ipſamque Imperialem Coronam in ejuſmodi celebritate geſtandi, atque alia id genus magnifica munera. Haec autem de *Comitibus Palatii* ediſſeruiſſe ſufficiat. Neque mihi ignotum, Thomae Reineſii viri doctiſſimi Opuſculum

E Anno 1679. prodiiſſe cum hocce titulo: *Commentatio de Palatio Lateranenſi*, *ejuſque Comitiva*. *Accedit Georgii Schubarti exercitatio Comitibus Palatinis Caeſareis*. Sed hunc Librum nondum legere mihi datum eſt, neque vacat altius inquirere in colluviem Comitum Palatinorum, quos poſtrema Secula ſine delectu, ac tandem ſine honore, pepererunt.

DE

DE COMITIBUS
ET VICECOMITIBUS.
DISSERTATIO OCTAVA.

DISSERTATIO OCTAVA.

DE illuſtri *Comitum* munere jam nonnulla diſſerui in Antiquit. Eſtenſ. Part. I. Cap. V. ibique palam feci, poſt declinationem Romani Imperii ipſos fuiſſe Praeſides ſive Rectores Urbium. Ipſo autem florente Romanorum Imperio titulus *Comitis* in uſu frequentiſſimo fuerat, quo variae Dignitates, & publica munia ſignificabantur, uti palam fit apud non paucos veterum Seculorum Scriptores, ac praecipue in Notitia utriuſque Imperii, quam ſuis Commentariis illuſtravit vir celebris Guido Pancirolius. Et profecto vel tunc praeclariores ipſae Praefecturae ſub titulo *Comitis* gerebantur; nullum tamen, quod ſciam, Urbium Praeſidem Secula illa ejuſmodi appellatione donarunt. Itaque ad verum propiùs accedat, qui illius uſum ſub hac ſignificatione tribuat Germaniae Populis, hoc eſt Gothis, & praeſertim Francis, in Galliam & Italiam progreſſis; iis quippe familiare fuit Latina voce *Comites* appellare ſuis Civitatibus Praefectos, quos Teutonicâ linguâ utentes *Graviones*, ſive *Grafiones* nuncupabant. Ita ad Latinorum uſum ii ſe ſe per hanc vocem accommodarunt: quod Cluverius animadvertit Lib. I. Cap. 48. German. antiqu. Illud vero nomen inde primo natum videtur, quòd Proceres Regi aut Duci in bello Comites eſſent, & praeſtantioribus militiae mu-

A neribus fungerentur. Quum vero ſingulis poſtea Civitatibus praeficeretur militarium turmarum caput, *Comitibus* Regis aut Ducis ejuſmodi munus committebatur, qui ſenſim etiam civile regimen ſuſcepere. Et ſane duo praecipue hujuſmodi *Comitum* munera fuere: unum videlicet juſtitiae Populis miniſtrandae, alterum militiae ſi-
B bi ſubjectae, quando in bellum eundum erat, educendae atque regendae. Ad primum quod attinet, erat Comitum dirimere lites & cauſſas Populi, quam ob cauſſam *Mallos* & *Placita* ſtatis diebus identidem celebrabant, hoc eſt publica Judicia inſtituebant, queis praeerant ipſi una cum *Scabinis*, ſeu reliquis minoribus Ju-
C dicibus, & juris peritis, ut audirent, perpenderent, & decreto ſuo componerent civiles controverſias; ſicuti & ipſorum fuit in ſceleſtos perditoſque homines ſecundum leges animadvertere. Proinde *Judices* etiam nuncupatos invenias. Caſſiodorius Variar. Lib. 7. prodit, ſuo quoque tempore apud Gothos Italiâ potitos ejuſmodi fuiſſe
D Comitum munus. Ad haec Gregorius Turonenſis in Vita Sancti Nicetii Cap. 8. Vit. Patr. ita ſcribit: *Vidi ego Baſilium Presbyterum miſſum ab eo ad Armentarium Comitem, qui Lugdunenſem Urbem his diebus poteſtate Judiciaria gubernabat*. Rurſus, uti narrat idem Scriptor Hiſtor. Francor. Lib. *6*. Cap. 8. quum ad aures Sancti E-
E parchii circiter Annum DLX. rumor perveniſſet, quemdam latronem ad patibulum trahi, continuo pietate du-

ctus Vir Sanctus, *miſit Monachum ſuum ad deprecandum Judicem, ut ſcilicet culpabilis ille vitae concederetur.* Sed Plebe contra clamante non licuit Judici ſententiam mutare, quanquam poſtea furcifer ille poſtremo ſupplicio mirum in modum ereptus fuit. Tunc ergo Sanctus Eparchius *Comitem arceſſiri jubet dicens:* „ Cur hodie indu„ ratus hominem, pro cujus vita ro„ gaveram, non laxaſti? „ *At ille:* „ Inſurgente vulgo aliud facere „ non potui, timens ſuper me ſedi„ tionem moveri. „ Quibus ex verbis aperte intelligimus, non ſolùm quae forent munia, ſed etiam quanta auctoritas *Comitum*, quando vitam reis mortis donare poterant, ſimulque diſcimus, *Judicis* quoque nomen *Comitibus* adhaeſiſſe. Propterea in Ripuariis Legibus à Dagoberto Rege circiter Annum DCXXX. evulgatis, Cap. 53. apud Lindenbrogium & Baluzium, *Judices Fiſcales* appellantur etiam Comites. *Si quis Judicem Fiſcalem, quem Comitem vocant, interfecerit, ſexcentis ſolidis multetur.* Eâdem ratione in Capitularibus Regum Francorum edicitur, ut *Comites* probe *Legem teneant*, quo ſecundùm ipſam judicare poſſint: ut *juſtitiam ament*, ac ſine mora faciant: ſingulis idcirco

A menſibus *Placita peragant*, in quibus potiſſimum cordi habeant negotia Pauperum: & prae ceteris cauſſas expediant Pupillorum, Orphanorum, atque Viduarum. In habendis autem Placitis unicuique Comitum adſtare debuit ſemper ejus Notarius, ſimulque aſſidere minores Judices, ut eorum conſilio tutius decernerentur con-

B troverſiae. Addebatur etiam ſingularis, eaque lepida conditio illorum judiciis, nempe ut nonniſi à *jejunis* celebrari poſſent, quo praecaverentur ventris pleni, ſive, ut rotunde loquar, ebrietatis maleſana conſilia in tractandis juſtitiae lancibus. Nimirum vel tunc Populis, è Germania praecipue egreſſis, grandes cyathi in de-

C liciis erant, & rara in potantibus temperantia. Nonnulla ex his Placitis, ſive publicis Judiciis evulgata leguntur ab Eruditis; eaque inter veterum Chartas, quod plerumque eruditionem plus juvent, majori ſtudio à me conquiſita fuerunt. Quamobrem quaecumque ego potui, congeſſi, eaque in hoc Opere producam. Unum

D interea exemplum accipiant Lectores, nempe Judicatum, quod olim Veronae deſcripſi ex antiquo apographo exiſtente apud Monachos Olivetanos Sanctae Mariae ad Organum.

Placitum à Bonifacio Comite Veronae habitum in Burgo Illae, in quo Regium patrocinium conceditur rebus Monaſterii Veronenſis Sanctae Mariae ad Organum, Anno 1073.

D*Um in Dei nomine in Comitatu Veronenſe in Vico Illas, in Curte Prote propria Inverardo, per ejus data licentia in judicio reſideret* Domnus Bonefacius Comes iſtius Comitatus Veronenſis *ad ſingulorum hominum juſticias faciendas ac deliberandas; adeſſent cum eo Gauſelmo, & Dodo Judices, ad-*

E *que Johannes Grammatico & Juris prudens, Azo filio, ſeu Ticho, Lanzo, & Ozo, adque Thedaldo, ſeu Johannes Milites de ſupraſcripto Comitatus, Martino, & Zeno, & Laurencio, & aliis plures. Ibique eorum bonorum hominum preſencia venerunt Arichelmus Presbiter & Monachus, & Creſencio Clerico una*

cum

cum Ruſtico Avocatus eorum, & Miſi Domno Martino Abbas da pars Monaſterii Sanƈte Marie de Organo, & *retulit & cepit dicere:* Petimus ad vos, Domnus Bonefacius Comes, propter Deum & animae Domni Imperatori, ac veſtram mercedem, ut mittatis bannum ſuper nos, & ſuper omnibus cunƈtis caſis & rebus, que ſupraſcripto Domnus Martino Abbas habuit & tenuit da pars prediƈto Monaſterio in ſupraſcripto Comitatu, & in ſupraſcripto Illas, & in eorum territoriis, per certis locis, ut nullus quislibet omo diſveſtire aut inquietare vel moleſtare audeat ſine legali judicio. *Et cum ipſe Arichelmus Monachus & Creſencio Clerico, una cum Ruſtico Avocatus eorum taliter retuliſſet, & ad hec recordatus eſt jam diƈtus Bonefacius Comes, per fuſte, quas in manu ſua tenebat, miſit bannum ſuper eumdem Arichelmum Monachum & Creſencio Clerico & Ruſtico Avocatus eorum, & ſuper jam diƈtas caſas & omnibus rebus, que ſupraſcripto Monaſterio habuit & tenuit in ſupraſcripto Comitatu, ſervis & ancillis, & in eorum territoriis locis, in Mancoſos aureos duo mille, nullus quislibet omo diſveſtire audeat ſine legali judicio. Qui vero hoc fecerit, prediƈto duo mille Mancoſos aureos ſe compoſiturus agnoſcat, medietatem parti Camere Domni Regi, & medietatem ad pars ſupraſcripto Monaſterio ad ſupraſcriptus Domnus Martino Abbas & ad ſuis ſupceſſoriis. Finita eſt cauſa, & hac noticia pro ſecuritate prediƈto Monaſterio fieri amonuerunt.*

Quidem & ego Johannes Notarius ex juſſione ſupraſcripto Comitis, & Judicum amonicione ſcripſi, Anni ab Incarnatione Domini noſtri Jeſu Chriſti MLXXIII. Decimo die menſis Oƈtubris, Indicione Duodecima feliciter.

A Videſis imploratum heic à Monachis, ſive à Miſſis Martini Abbatis, juſtitiae praeſidium *propter Deum*, & *animae Domni Imperatoris*, quum tamen Henricus IV. Germaniae ac Italiae Rex nondum Imperialis dignitatis infulas & nomen aſſumſiſſet, immo quum in ipſa pergamena diſerte mentio fiat *Camerae Domni Regis*. No-
B tariis parum delicatis, parumque accuratis id tribuendum, quibus veteres phraſes ſive formulae vel nolentibus excidebant è calamo. Contra aliis in locis nobis occurrent inſcripti tantùm Reges, qui tamen jam Imperatorio titulo fuerant auƈti. Ceterum plura mihi perſuadent, *Bonifacium* hunc *Veronae Comitem* recenſen-
C dum eſſe inter Majores egregiae Familiae Comitum Sanƈti Bonifacii, quae proxime ſubſequutis Seculis tum ex arƈta animorum conjunƈtione cum Ateſtinis Principibus, tum ex rebus fortiter geſtis, diuque ſervatâ potentiâ, magnum ſibi nomen in Italico Regno peperit, uti per me quoque indicatum fuit in Par. I. Antiquitat.
D Eſtenſ., & ſupra innui in Diſſertat. VI. *de Marchionibus*. Atque heic petere quiſquam poſſet, cur in Legibus Langobardorum Regum nuſquam memoretur *Comes* aliquis, quum tamen toties mentio recurrat illic Miniſtrorum juſtitiae. Eos ne ipſe quidem Paullus Diaconus memorare conſuevit in Hiſtoria ſua. Nonne & ſub Regibus
E Langobardis in uſu fuit nomen ac dignitas *Comitum?* Reſponſum hoc habeant. Familiare fuit non ſecus Langobardis ac Francis *Comitum* munus; verùm apud illos plerumque appellare mos fuit *Judices*, non verò *Comites*. Eſt nobis vetuſtiſſimus in hanc rem teſtis & fide omnino dignus, quia Italus & Langobardorum aequalis, Gregorium Magnum intelligo Ponti-

ficem Maximum, qui Lib. 4. Ind. 12. in Epiſtola 47. edition. Benedictin. ad Sabinianum Diaconum Apocriſarium ſuum Conſtantinopoli celeberrima illa verba ſcribit: *Si ego in morte Langobardorum me miſcere voluiſſem, hodie Langobardorum gens nec Reges, nec Duces, nec Comites haberet, atque eſſet in ſumma confuſione diviſa*. Paullus quoque Diaconus Lib. III. Cap. IX. *Comitem Langobardorum Anagnim* commemorat. Erant ergo & Langobardis ſui *Comites:* immo eorum quoque mentionem fecere nonnulli ex ipſis Regibus Langobardis, uti varia illorum Diplomata ab Ughellio, Margarino, & Campio evulgata teſtantur, in quibus haec formula occurrit: *Praecipientes omnibus Ducibus, Comitibus, Gaſtaldiis, vel Actionariis noſtris &c.* Sive haec altera: *Ut nullus Dux, Comes, Gaſtaldius, vel Actionarius noſter &c.* Sub *Comitum* nomine Rectores Urbium ſignificari prorſus credendum eſt. Nullum in iis formulis de *Judicibus* verbum, quandoquidem appellatione *Comitum* deſignabantur.

Alterum *Comitum* munus ſitum erat in Praefectura Militiae, quam pro ſua quiſque regione, & belli neceſſitate regebat. In eo tamen officio pendebant ipſi à ſuperiori imperio *Ducis* alicujus. Legatur Edictum Ludovici Pii Imperatoris datum Anno DCCCXV. apud Baluzium in Capitularib. Reg. Francor. Tom. I. pag. 549. Praecipit ille, ut Hiſpani, *ſicut ceteri* liberi homines, cum *Comite* ſuo *in exercitum pergant*. In altero Capitulari Caroli Magni ſpectante ad Annum DCCCXII mandatur, ut *Comites* ad exercitum proficiſcentes neminem à militia immunem relinquant, duobus exceptis, aut quatuor; *Ceteros vero omnes ſecum pleniter habeant*. Atque hinc cauſſam

A intelligimus, quare Bonifacius II. uti videtur, Dux Tuſciae, & Corſicae Praefectus, quum Anno DCCCXXVIII. expeditionem in Africam ſuſcepit, *Tuſciae Comites* ſecum adduxerit. *Bonifacius Comes* (ita in Analibus Eginharti) *aſſumto ſecum fratre Beretbario, & aliis quibuſdam Comitibus de Tuſcia &c. in Aphricam*
B *trajecit*. Similia animadvertas in Lege LVI. inter Langobardicas Lotharii I. Imperatoris, ubi haec verba: *Poſtquam Comes, & pagenſes, de qualibet expeditione hoſtili reverſi fuerint, ex ea die per XL. noctes ſit bannum reſciſſum*. Conſulamus nunc Regum Langobardorum Leges. Inter eas Lex XXIX. Liutprandi Regis Lib. VI.
C praeſcribit *Judicibus*, quot homines & equos in ſervitium ſuum adducere debeant, *quando in exercitu ambulandi neceſſitas fuerit*. Nimirum licebat unicuique *Judici* ſex homines dimittere domi, eorum vero equis ad ſua commoda uti. *Et tollant ad ſaumas ſuas ipſos Caballos ſex*. Italicae vocis *Soma* originem heic intuere.
D De reliquis hominibus equo carentibus decem tantum immunes à militia dimitti poterant, qui *ad ipſum Judicem faciant per hebdomadam unam operas tres, uſque dum ipſe Judex de exercitu revertatur*. Lex iſta alteri ſimilis eſt, quam nuper memoravimus. Heic autem *Judex* idem ſonat atque ibi *Comes;* utroque verò nomine in-
E dicabatur Civitatum Praeſes. Ex Comitibus hiſce, eorumque ditione nata eſt vox *Comitatus*, nobis *Contado*, ſignificans univerſum territorium, Villas, Caſtella, ac Oppida, Comitis regimini atque auctoritati ſubjecta; ac proinde ager Urbis cujuſcumque appellatus eſt *Comitatus*, quod Comiti regenti Urbem obtemperaret. Neque enim *ex Comitatu* nomen ſuum

acce-

accepere *Comites*, ut quidam opinantur; ſed *Comites* agro, cui imperabant, nomen dedere. Aegidius Menagius in Origin. Linguae Italicae, hujus vocis Etymologiam inveſtigans, haec ſcribit: *Contado. Campagna intorno alla Città, nella qual ſi contengono i Villaggi e le Poſſeſſioni. Da Contractus, ſottintendendo Pagus, locus, o qualche cotal coſa. Contractus, Contratus, Contradus (onde Contrada) Contrado, Contado.* Mirum eſt, quei vir tantae eruditionis, adeoque felix in perſcrutandis aliis Etymologiis, rem ante oculos poſitam non viderit, atque alienam ejus loco elegerit. Non à *Contractus* originem ducit vox *Contado*, ſed quidem, ut ajebam, a *Comitatu*, *Comitato*, *Contato*, *Contado*; uti ex *Comite* Italis efformata eſt vox *Conte*. Ratione ſimili ex *Computus* breviato, *Computo*, *Compto*, *Comto*, effluxit Italica vox *Conto*. Lubet autem adjicere Formulam, qua olim Comites, aliique Populorum Rectores à Francis Regibus creabantur, quando eam nobis ſervavit Marculfus Lib. I. Formularum apud Baluzium Cap. 8. Tom. 2. Capitular. Reg. Francor.

A

B

Charta de Ducatu, Patritiatu, vel Comitatu.

PRaeſpicue Regalis in hoc perfecta conlaudatur clementia, ut inter cuncto Populo bonitas & vigilantia requiratur perſonarum; nec facile cuilibet Judiciariam convenit committere Dignitatem, niſi prius fides, ſeu ſtrenuitas videatur eſſe probata. Ergo dum & fidem & utilitatem tuam videmur habere compertam, ideo tibi actionem Comitatus, *Ducatus, ac Patritiatus in pago illo, quem anteceſſor tuus ille uſque nunc viſus eſt egiſſe, tibi ad agendum regendumque commiſimus; ita ut ſemper erga regimine noſtro fidem inlibatam cuſtodias, & omnis Populus ibidem commanentes, tam Franci, Romani, Burgundiones, quàm reliquas nationes ſub tuo regimine & gubernatione degant & moderentur, & eos recto tramite ſecundùm legem & conſuetudinem eorum regas, viduis & pupillis maximus defenſor appareas, latronum & malefactorum ſcelera a te ſeveriſſime reprimantur, ut Populi bene viventes ſub tuo regimine gaudentes debeant conſiſtere quieti; & quicquid de ipſa actione in Fiſci ditionibus ſperatur, per temetipſum annis ſingulis noſtris aerariis inferatur.*

C

D

E

Inſignem olim fuiſſe dignitatem *Comitum*, ipſoſque inter *Principes* adnumeratos, jam oſtendi Par. I. Antiquitat. Eſtenſ. Cap. V. Hincmarus Remenſis Archiepiſcopus in Epiſtol. de Ordin. Palatii Cap. 35. *Similiter*, inquit, *Comites, vel huiuſmodi Principes honorificabiliter à cetera multitudine primo mane ſegregabantur, quouſque ſive praeſente, ſive abſente Rege, occurrerent &c.* Atque id etiam inde argui poteſt, quod & ipſi ad electionem Regum convenirent, ſuiſque ſuffragiis non ſecus ac Duces, Marchiones, & Epiſcopi, ſupremum Regni Dominum deligerent. Et quidem praeeſſe ac imperare uni Urbi, ejuſque agro (cui propterea nomen etiam inditum fuit *Diſtrictus*, quod nempe *Comitis diſtrictioni* ſive politico regimini ac punitioni ſuberat), & imperare auctoritate amplâ, longeque diversâ ab illâ, quam exercebant Judices pedanei: illuſtre Comitum decus fuit. Quod tamen eorum Dignitatem praeclariorem effecit, quamquam *Comitis* munus antiquis tempori-

poribus non Beneficium foret, ſeu ut nunc dicimus Feudum, quo Comites fruerentur: ſed quidem Praefectura à nutu Principis pendens: attamen Praefectura ejuſmodi ſtabilis & tunc eſſe conſuevit, & plerumque nonniſi cum vita ponebatur. Qui ſemel *Comes* conſtituebatur, fere ſemper Civitatem ſibi commiſſam eo titulo regebat ad poſtremum uſque anhelitum, niſi ad majores gradus proveheretur. Immo & ſenſim invecta eſt conſuetudo, ut Filii quoque Patri Comiti in eodem munere ſuccederent. Cujus rei exempla jam producta in memoratis Antiquitatibus Eſtenſibus, auctoritatem ac poten-
A tiam Comitum eo magis ſpectabilem atque invidendam effecere. Si qui ergo Comites occurrunt è loco antiquitus dejecti, opinari non injuriâ licet, id muneris iis ereptum ob aliquod crimen, ſive ob gravem quampiam cauſſam, quum nunc etiam Vaſſallum è Feudo cadere poſſe videamus, quamquam ex Feudorum
B legibus minora Vaſſallo pericula nunc immineant, quàm antiquis Magiſtratibus. Exemplum abrogati Comitatus dabo, quod mihi ſuppeditavit nobile Tabularium Archiepiſcopii Lucenſis, ubi vetuſtum apographum adſervatur. Eſt autem hujuſmodi.

Charta Ambroſii Epiſcopi Lucenſis, qua Agano olim Comiti, titulo emphiteuſis concedit Eccleſiam S. Michaëlis, Anno 845.

IN *Dei nomine. Regnante Domno noſtro Lothario Imperatore Auguſto: Anno Chriſto propitio Imperii ejus, poſtquam in Italia ingreſſus eſt, Vigeſimo Quarto, IV. Nonas Decembris, Indictione IX. Manifeſtus ſum ego* Aganus olim Comes, *filius quondam Gunterami, quia tu* Ambroſius *gratia Dei* Epiſcopus *hujus Sanctae* Lucane Eccleſie *per Cartulam uſque in annos quinque expletos proximos venturos ad Cenſum perſolvendum dediſti mihi, ideſt Eccleſia beati Michaëlis Arcangelis ſita infra Civitate iſta Lucenſe, ubi dicitur Foro, pertenens Epiſcopatui veſtro Sancti Martini. Jam dicta Eccleſia Sancti Michaëlis una cum caſis domnicatis, ſeu maſſariciis, cum terris &c. tali ordine, ut uſque in ſupraſcripti quinque anni expleti in mea & Teutberghe Uxori mee ſint & permaneant poteſtatem abendi, poſſidendi, meliorandi, & uſufructuandi; ita ut melioretur & non pejoretur. Officium Dei, & luminaria pro noſtra*
C *diſpoſitione in eadem Eccleſia fieri debeat recto moderamine. Et tibi & ſucceſſoribus tuis exinde uſque tunc per ſingulos annos in Menſe Octuber hic Luca in domus Epiſcoporum per nos, aut per Miſſo noſtro, pro omni cenſu & juſtitia reddere debeamus argentum ſolidos viginti bonos denarios bene expendibiles, duodecim denarios per ſingulos ſoledos*
D *rationatos. Licentiam abeatis in ſuperſcripta Eccleſia in feſtivitatibus ejus cum Sacerdotibus veſtris venire, & ibi officium adimplere, ſicut mos eſt, & manſiones faciendi, ſi utilitas fuerit, tam vos quam ex amicis veſtris; ſic tamen omines abitantes in caſis eidem Eccleſie, ſi vobis fuerit utilitas, tunc nos vel Miſſo noſtro ad mandato veſtro venire*
E *faciamus hic Luca, legem & juſtitiam faciendum. Et ſi à nos vobis hec omnia ſuperſcripta capitula ſic non fuerint adimpleta & conſervata, qualiter ſuperius legitur, aut nos jam dicta Eccleſie & caſis & rebus ejus, quam mihi dediſti, rela-*

relaxare, vel pejorare queſierimus ante ſupraſcripto conſtituto, promitto me ego que ſupra Agano componere tibi Ambroſio Epiſcopo, vel ad ſucceſſoribus tuis penam argentum ſolidos mille: quia taliter inter nos convenit. Et duas inter nos Cartulas Petrum Clericum Notarium ſcribere rogavimus.

Actum Luca.

Signum manus Agani, qui hanc Cartula fieri rogavit.

Ego Sigifredus Epiſcopus in hoc libello rogatus ab Aganone ſubſcripſi.

Ego Anſiprandus rogatus ab Hagano me teſte ſubſcripſi.

Ego Petrus Clericus Notarius poſt tradita complevi & dedi.

Franciſcus Maria Florentinius Vir doctiſſimus arbitratur, *Aganum* hunc non modò fuiſſe *Comitem Lucae*, ſed & *Marchionem Tuſciae*, atque in monument. Mathildae Comitiſſae Lib. 3. pag. *16.* nonnulla de eo refert rudera antiquitatis, ſpectantia ad annum DCCCXXXVIII. & DCCCXL. Eidem ſe in ejuſmodi ſententia adjunxit Coſmus de Arena in Serie Ducum Tuſciae. Ego in ea opinione ſum, ipſum tantummodo egiſſe Comitem Lucae. *Per Aghanum Comitem ipſius Civitatis* habet Charta ab eodem Florentinio indicata. Neque verò quod iis temporibus *Comitem Lucae* reperiamus, continuò inferre licet, eumdem quoque praefuiſſe Marchiae Etruſcae. Ad Annum DCCCLVII. occurrit nobis *Hildeprandus Lucae Comes:* & nihilo ſecius tunc Tuſciam regebat *Adelbertus I. Marchio*. Atqui heic cernimus *Aganum olim Comitem* adhuc viventem: ergo aliquâ de cauſsâ ex ea dignitate aut ſponte aut coactus receſſerat. Id tamen raro factum: immo parentes Comites, uti ſupra monui, filios quoque in hujuſmodi munere ſucceſſores habere conſueverunt: cujus moris illuſtre exemplum proſtat in Majoribus celeberrimae Comitiſſae Mathildis. Ejuſdem Proavus in Charta, quam evulgavit Bacchinius in Hiſtoria Monaſter. Padolironenſ. pag. 12. Appendic. ita inſcriptus fuit Anno DCCCCLXVII. *Adalbertus qui & Atto gratia Dei Comes Mutinenſis:* quare intelligis, eidem Mutinenſis Urbis regimen fuiſſe commiſſum. Immo eodem tempore, ac raro privilegio, Regienſi etiam Urbi titulo *Comitis* imperabat, uti exploratum habemus ex Tom. V. pag. 1582. Ital. Sacr. Ughellii, ubi exhibetur Diploma Ottonis I. Auguſti, ſpectans ad Annum DCCCCLXIV. & conceſſum *interventu & petitione Adelberti incliti Comitis Regienſis ſive Motinenſis*. Adalberto ſive Alberto Attoni Comiti, qui titulo quoque *Marchionis* ornatus deprehenditur in Chartis Tedaldi ejus filii, ſucceſſor fuit idem *Tedaldus Marchio*, titulo *Comitis* ornatus, in regimine ac denominatione Civitatis *Regienſis*. Id nemo hucuſque animadverterat. Sed nunc perſpicient Lectores ex Placito, quod ille habuit in Caſtello Carpi, tunc ad Comitatum Regii ſpectante, aſſidentibus ei Totone Miſſo Ottonis III. Imperatoris, & Bonifacio ipſius Tedaldi filio, Mathildae Comitiſſae poſtea patre. En igitur pergamena hujus rei teſtis, educta ex Tabulario Monachorum Caſinenſium Sancti Petri Regienſis.

Placitum in Caſtro Carpi coram Teudaldo Marchione & Comite Regienſi habitum, in quo Berta Abbatiſſa Monaſterii Brixiani Sanĉti Salvatoris & Sanĉtae Juliae evincit quoſdam agros contra Farlindam, quae & Berta, filiam quondam Bruningi, Anno 1001.

D*Um in Dei nomine*, *Comitatu Regenſe infra Caſtro*, *locus*, *qui Carpo dicitur*, *quod* Teudaldus Marchio & Comes iſtius Regenſis Comitatus *detinet*, *in quadam manſione ipſius Caſtri*, *ubi ipſe in judicio reſidebat*, *unicuique juſticias faciendas & deliberandas*, *adeſſet ibi cum eo* Tuto Comes *Miſſus Domni Ottoni Imperatoris*, Bonefacius filio eidem Teudaldi Marchio, *Stabilis*, *Baterius*, *Petrus*, *Nouzo*, *Teuzo*, *Judices ſacri Palatii*, *Ragimundus filio quondam Giſelberti*, *Sigefredus de Leviciano*, *Ugo de Modelena*, *Dodo de Comitatu Aucenſis*, *Adebertus de Gurgo*, *Teuzo*, & *Elinardus de Comitatu Parmenſis*, *Richelmus de Comitatu Briſienſe*, *Wilimus de Comitatu Bergomenſe*, & *reliqui plures: Ibique eorum veniens preſentia* Domna Berta Abbatiſſa Monaſterio Domini Salvatoris & Sanĉte Julie, *que dicitur Novo*, *ſitus* infra Civitate Briſia, *una ſimul cum Adrevertus filius quondam Petri de loco*, *qui dicitur Miliarina*, & *eſt ipſius Monaſterio Avocatus*, & *retulerunt:* „ Abemus & detinemus ad jure & proprietate ipſius „ Moneſterii petia una de terra cum „ in parte Silva ſupra ſe, & runcoras ſe ſimul tenente, quibus eſſe „ videntur in loco & fundo Runcolo, non multum longe à Caſtro, „ & prediĉta Curte Miliarina, quod „ eſt pecia ipſa de terra cum prediĉta Silva & runcoras per menſura „ juſta juges ſexcenti undecim. Coëret ei de mane & de ſubtus terra „ & Silva prediĉti Monaſterii, quod „ nos ante os dies & moderno tempore à parte ipſius Monaſterii abemus & detinemus: da Meridie „ terra Farlinde, que & Berta, filia quondam Bruningi, que eſt per „ menſura juges oĉtuaginta & novem, „ percurrente Fingadida & foſſato, „ quod decernit inter fines de Campaniola, & prediĉta terra & Silva de Viniolo. Et ſi quislibet homo adverſus nos exinde aliquit dicere vult, parati ſumus cum eo „ exinde in racione ſtandum, & legiptime finiendum. Et quod plus „ eſt, querimus ut dicat iſta ſupradiĉta Farlinda una cum Ricardus „ Tutorem ſuum, qui per juſſionem „ ipſius Marchioni Tutor eſiſtebat, „ qui hic à preſens ſunt, ſi jam diĉta „ pecia de terra cum prediĉta Silva „ ſuper abente, & runcoras ſe ſimul „ tenente, nobis aut pars ipſius Monesterii contradicere querit, aut ſi „ propria ipſius Moneſterii eſt aut „ eſſe debet cum Lege, an non? *Cum ipſa Domna Berta Abbatiſſa*, & *Adrevertus ejus & ipſius Moneſterii Avocatus taliter retuliſſet*, *reſpondens ipſa Farlinda cum eumdem Richardus Aĉtorem ſuum dixerunt & profeſſi ſunt:* „ Vere „ jam diĉta pecia de terra cum prediĉta Silva ſuper abente, & runcoras ſe ſimul tenente, quam vos „ ipſa Domna Berta & Adrevertus „ tuus, & ipſius Moneſterio Avocatus hic denominatis, vobis nec pars „ ipſius Moneſterii non contradicimus,

„ mus, nec contradicere querimus, „ quia cum Lege non poſſemus, ex „ quod ipſius Moneſterii eſt & eſſe „ debet, & cum Lege; & nobis ad „ abendum, & requirendum nichil „ pertinet, nec pertinere debet cum „ Lege, pro eo quod exinde nullum „ ſcriptum, nullam firmitatem, nul„ lamque racione inde non abemus, „ nec abere poſſumus, per quam vo„ bis, nec pars ipſius Moneſterii jam „ dicta pecia de terra cum predicta „ Silva ſuper abente, & runcoras ſe „ ſimul tenente contradicere poſſa„ mus; ſet ut diximus, propria ip„ ſius Moneſterii eſt, & eſſe debet „ cum Lege. *Et ſpoponderunt ſeſe ipſa Farlinda, & Richardus Tutorem ſuum, ut ſi umquam in tempore de jam dicta pecia de terra cum predicta Silva, & runcoras ſe ſimul tenente adverſus Domna Berta Abbatiſſa, & Adrevertus ejus, & ipſius Moneſterii Avocatus, ſeu pars ipſius Moneſterii agere, aut cauſare, vel removere preſumſerint per ſe ipſi, aut eorum ſumitantes perſonas, & taciti exinde omni tempore non permanſerint, vel ſi aparuerit ullum datum aut factum, vel colibet ſcriptum, quod ipſi exinde in aliam partem feciſſent, & claruerit, ut tunc componant ipſa Farlinda eidem Domni Bertani Abbatiſſe, aut pars ipſius Moneſterii pena argentum per denarios bonos libras centum. His actis & manifeſtacio ut ſupra facta, rectum eorum judicium paruit eſſe, & judicaverunt, ut juſta eorum altercapcione, & ipſorum Farlindi & Richardi Tutorem ſuum profeſſione & manifeſtacione, ut ipſa Domna Berta Abbatiſſa jam dicta pecia de terra cum predicta Silva & runcora ad parte ipſius Monaſterii proprietate abere & detinere deberet, & ipſa Farlinda cum eundem Richardus Tutorem ſuum manerent exinde taciti & cuntenti. Finita eſt cauſa, & hac noticia propter ſecuritatem eidem Domne Berte Abbatiſſe, ſeu pars ipſius Moneſterii fieri amonuerunt.*

Quidem & ego Johannes Notarius Sacri Palacii ex juſſionem ſupraſcripto Teudaldi Marchio & Comes, ſeu Judicum amonicione ſcripſi Hanno Imperii Tercio Domni Ottoni Deo propicio Seſto, Pridie Kalendas Octubris, Indictione Quintadecima.

TEVDALDVS MARCHIO SSI.

Nozo Judex Sacri Palacii interfui.

Stabilis Judex Sacri Palacii interfuit.

Baterius Judex Sacri Palacii interfuit.

Petrus Judex Sacri Palacii interfuit.

Teuzo Judex Sacri Palacii interfuit.

Reliquit poſt ſe *Tedaldus* heredem *Bonifacium* filium ſupra memoratum, qui poſtea nominis ſui famam longe lateque propagavit, tum ob res magnifice geſtas, tum ob adjectum antiquis titulis ac ditionibus Ducatum & Marchionatum Tuſciae. An & ipſe Regii & Mutinae Praefecturam tenuerit, ignotum eſt, nulla quippe ejus rei monumenta ſuperſunt. Alterum exemplum praeſto mihi eſt fortaſſe duplicis Civitatis uni Comiti commendatae. Habetur in antiquo Regeſto MSto nobiliſſimi Monaſterii ſacrarum Virginum Sancti Zachariae Venetiis Charta hiſce notis ſignata: *Domnus Henricus Imperator Auguſtus Anno Imperii ejus hic in Italia, Deo propitio, Secundo, Menſe Martii, Indictione XIV.*, ideſt Anno MXVI. Donationem continet, in qua commemoratur *Hugo* forſitan *Comes Vicentinus & Patavinus*. En verba: *Ego Ubertus Comes, & Manfredus germani filii quondam Ugonis de Comitatu Vicentino atque Patavino, qui profeſſi ſumus ex natione noſtra Lege vivere Longobardorum, habitatores in Caſtro Novo &c.* Quare tempora fuerunt, quibus unus Comes non uni tantùm praefuit Civitati. Curabant

rabant autem Marchiones ipſi, ac Duces, ut *Comitis* titulo regendam Civitatem aliquam ſuſciperent. Idque nedum in Italia, ſed & in Gallia factum. In Charta Anni DCCCCXCVIII. penes Baluzium in Notis ad Capitularia Tom. 2. pag. 1259. legitur: *Ego in Dei nomine Guillelmus Comes, Marchio, atque Dux.* Ita Adalbertus I. Tuſciae Marchio, teſte Florentinio in Vita Mathildis, modò *Dux*, modò *Marchio*, modò *Comes* appellatur, quod Lucenſi Urbi *Comitis* titulo Praefectus eſſet. Amabant enim Marchiones ipſi Comitem agere illius praecipue Urbis, quae ſuae Provinciae caput erat. Celebris quoque Eſtenſis Familiae Princeps *Albertus Atto II. Marchio*, uti proditum eſt in Part. I. Antiquitat. Eſtenſ. Cap. II. in Charta Anni ML. dicitur *Comes Lunenſis Comitatus*; ejuſque parens *Albertus Atto I.* pariter inſcriptus reperitur *Marchio*, *itemque Comes*. Sed ut reliquis exemplis parcam, unus prodeat *Otto Comes Palatii*, qui quanquam adeo illuſtri munere frueretur, attamen Anno MXIV. *Comes* etiam *Ticini* ſive *Papiae* fuit. En Illius Judicatum Archetypum, quod in eadem Urbe adſervatum in Archivo Monachorum inſignis Monaſterii Sancti Salvatoris egomet vidi, ac deſcripſi. Et quoniam in praecedenti Diſſertatione vidimus eundem *Ottonem* nepotem fuiſſe *Petri Epiſcopi Comenſis*, nunc palam fiet, *Aginulphum* ejus fratrem, eorumque communem parentem fuiſſe *Cunibertum olim Comitem*.

Placitum coram Ottone Comite Palatii & Petro Epiſcopo habitum, in quo Monachi Sancti Salvatoris Ticinenſis evincunt quoſdam agros, Anno 1014.

D*Um in Dei nomine, Civitate Papia, in Curte* Aginulfi *&* Ottoni Comiti Palacii, *ſeu* Petri Epiſcopi, Jeronimus filius bone memorie Cuniberti qui fuit Comes, Pater ſupraſcriptorum Aginulfi..... *in judicio reſidentibus ſupraſcriptus* Otto Comes Palacii, *&* Comes hujus Comitatu Ticinenſis, *juſticias faciendas ac deliberandas, reſidentibus cum eo..... item Teuzo, Richardus, Bonusfilius, item Sigefredus, Papius qui & Agirardus, Everardus, Ingelbertus, & Ardingus Judices Sacri Palacii, & reliqui plures. Ibique veniens Adam Avocatus Monaſterio Domni Salvatoris, qui eſt conſtructum foris, in Campanea hujus Ticinenſis Civitatis, ad bone memorie* Domne Adalehide, que fuit Imperatrix *&*.... abeo & teneo à parte ſupradicto Monaſterio Domini Salvatoris proprietatem pecia una de terra, quod eſt in parte prato & in parte jerbo, ſeu in parte ſilva cum area...... pertinente juris ipſius Monaſterii Domni Salvatoris, que eſſe videtur in loco & fundo, ubi Pactozerione dicitur, & jacet à locus, ubi dicitur Vado Luxeiro. Quod eſt pecia ipſa de terram juſta jugeras quatuordecim. Coëret ei de duabus partibus terra prefacto Monaſterio Domini Salvatoris, de tercia parte percurret fluvio Pado, quod eſt...... ipſius Monaſterii, ſibe que aliis ſunt coërentes. Et ſi viſlibet homo adverſus pars ſupraſcripto Monaſterio exinde aliquid dicere vult, paratus ſum cum eo inde in racione ſtandum & legitime finiendum. Et quod plus eſt, quero, ut

dicat

dicat iſte Aldo filius quondam Adelgiſi, qui ic à preſens eſt, ſi eadem pecia de terra, qualiter ic menſura & coërencias de nominatis rebus ad pars praedicto Monaſterio Domini Salvatoris contradicere aut ſubtraere querat, aut ſi propria ejuſdem Monaſterii eſt, & eſſe debet cum Lege, an non. *Cum ipſe Adam Avocatus taliter retuliſſet, ad hec reſpondens ipſe Aldo dixit & profeſſus eſt:* Vere eadem pecia de terra, quod eſt in parte prato, & in parte jerbo, ſeu in parte ſilva cum area, ſive in eodem loco & fundo, ubi dicitur Sancto Zenone, ſicut tu Adam Avocatus ic menſura & coërencias denominaſti, pars ſuprafcripto Monaſterio Domini Salvatoris non contradico, neque contradicere quero, quia cum Lege non poſſum, eo quod propria ipſius Monaſterii eſt, & eſſe debet cum Lege, & mihi ad abendum nec requirendum nichil pertinet, nec pertinere debet cum Lege, pro eo quod exinde nullum ſcriptum, nullam firmitatem, nullamque racione non abeo nec abere poſſum, per quam pars ejuſdem Monaſterii contradicere poſſam, ſet ut dixi, propria ſuprafcripto Monaſterii Domini Salvatoris eſt, & eſſe debet cum Lege. *Inſuper ibi locum ſpondit ſe ipſe Aldo, ut ſi umquam in tempore ipſe, ſeu filiis, filiabus, vel heredes, aut eorum ſubmiſſa perſona adverſus pars ſuprafcripto Monaſterio Domini Salvatoris, aut cui pars ejuſdem Monaſterii dederit de infraſcripta pecia de terra in eodem loco & fundo Sancto Zenone, qualiter ſuperius legitur, abere aut cauſare, vel removere preſumpſerint, & taciti exinde omni tempore non permanſernit, vel ſi apparuerit ullum dictum aut factum, vel quolibet ſcriptum, quod ipſi exinde in aliam partem feciſſent, & clare factum fuerit, ut tunc componant ipſe Aldo ſuiſque filiis, filiabus, vel heredes, pars ipſius Monaſterii Domini Salvatoris, aut cui pars ejuſdem Monaſterii dederit, dupla ſupraſcripta pecia de terra, ſicut pro tempore fuerit meliorata, aut valuerit ſub exſtimatione in conſimile loco, inſuper pena argentum Denarios bonos Papienſes Libras centum. His actis & manifeſtacio ut ſupra facta, rectum eorum judicium & auditoribus paruit eſſe & judicaverunt, ut juſta eorum altercatione, & eidem Aldoni profeſſione & manifeſtacione, ut pars ſupraſcripto Monaſterio Domini Salvatoris, eadem pecia de terra ſicut ſuperius menſura & coerencias legitur, ad proprietatem abere & detinere deberet, & ipſe Aldo maneret exinde tacitus & contemptus. Et finita eſt Cauſa, & anc noticia pro ſecuritate pars ſupraſcripto Monaſterio Domini Salvatoris fieri amonuerunt.*

Quidem & ego Giſelbertus Notarius & Judex Sacri Palacii ex juſſione ſupraſcripto Comiti Palacii, & Judicum amunicione ſcripſi, Anno Imperii Domni Henrici, Deo propicio, Primo, IV. die Menſis Madii, Indictione XII.

Otto Comes Palacii *interfui.*
Lanfrancus Judex ſacri Palacii interfui.
Sigefredus Judex ſacri Palacii interfuit.
CYΓHΦPHΔXC.
Walpertus Judex ſacri Palacii interfui.
Papius Judex ſacri Palacii interfui.
Ingelbertus Judex ſacri Palacii interfui.
Bonusfilius Judex ſacri Palacii interfui.
Teuzo Judex ſacri Palacii interfui.
Richardus Judex ſacri Palacii interfui.
Everardus Judex ſacri Palacii interfuit.

Vide quaeſo repetitum literis Graecis a *Sigefredo* Judice ſuum nomen, & X adhibitum pro OY, eâdem nempe ratione, qua characteribus curſivis utentes pro OY ſcribunt ȣ. Alterum ſimile Placitum produxi Par. I. Cap. 14. pag. 113. Antiquitat. Eſtenſ. in quo idem Sigefredus & Latine

Latine & Graece ſeſe ſubſcribit. Adeo verò ſpectabilis habita eſt olim *Comitum* dignitas ac titulus, ut ne ipſi quidem Reges & Auguſti dubitarent eiſdem Comitibus jungere matrimonio filias ſuas atque conſanguineas; cujus rei exempla complura ab Hiſtoricis & Archivis peti poſſunt. Praeterea conſuetudo invaluit, *Comitiſſas* nuncupandi vel ipſas Uxores Ducum atque Marchionum. In

A Archivo inſignis Monaſterii Sancti Sixti Placentini, quod primo Monialium fuit, deinde Monachis Benedictinis attributum, in eorum ditione adhuc perdurat, adſervatur Diploma authenticum Hugonis Italiae Regis, in quo is memorat *Ermengardim glorioſiſſimam Comitiſſam, kariſſimamque germanam noſtram*. Chartam

B ipſam omnium oculis ſubjicere plàcet.

Confirmatio Privilegiorum facta ab Hugone Italiae Rege Monaſterio Monialium Sancti Xyſti in Urbe Placentina ſiti, Anno 926.

In nomine Domini Dei aeterni. Hugo divina largiente clementia Rex. Si ſacris ac venerabilibus locis temporalia atque tranſitoria concedimus, magnam apud Dominum remunerari in futuro nequaquam diffidimus. Quocirca noverit omnium fidelium ſanctae Dei Eccleſiae, noſtrorumque praeſentium ſcilicet & futurorum induſtria, Lampertum *ſanctae* Mediolanenſis Eccleſiae Archiepiſcopum, *nec non &* Adelbertum *ſanctae* Bergamenſis Eccleſiae Praeſulem, *&* Ermengardim glorioſiſſimam Comitiſſam, kariſſimamque germanam noſtram, *&* Giſelbertum illuſtrem Comitem Palatii, *umiliter noſtram exoraſſe celſitudinem, quatenus ob amore ſuperne remunerationis per noſtri praecepti paginam quoddam Monaſterium infra Civitate Placentina, à Beatae videlicet memoriae* Angelberga Imperatrice *conſtructum, & in onore Sancti Sixti dedicatum*, Bertae *glorioſiſſimae* Abbatiſſe, conſanguineae noſtrae *cum omnibus ſuis pertinenciis confirmare dignaremur, ſimul quoque roborantes, & in perpetuum concedentes eidem Monaſterio quaſdam Cortes, Wardeſtallam ſcilicet, Campum Miliatio, Curtem Nova, Sexto, Luciariam, Littora Paludiana, Villole, Piguniarium, cum adiacentiis eorum, & omnia quaecumque*

C *memorata Imperatrix inſtitutionis ſuae pagina ubicumque eidem Cenobio diffinivit ad habendum. Quorum peticionibus tota devocione faventes id fieri annuimus, hoc noſtrum Praeceptum ſcribi jubentes, per quod praelibatae Bertae eundem Monaſterium confirmamus, quatenus in ſua ſit poteſtate & dominio, eouſque vixerit, & ibidem dominatrix*

D *& ordinatrix atque rectrix invigilet ac permaneat, donec ejus fuerit vita. Per quod etiam jam praeſcrito venerabili loco concedimus hac confirmamus omnes res & poſſeſſiones, mobiles ac immobiles, tam per Cartulas, quamque extra Cartulas, vel cujuſcumque inſcriptionis titulo ad partem ipſius Monaſterii legibus adquiſitas & adquirendas, ſeu quic-*

E *quid per Regum vel Imperatorum anteceſſorum noſtrorum Praecepta ad eundem ſacrum locum collatum. Atque Cellulam quandam, quae antiquitus Monaſterium dicebatur, non procul à Placentina Urbe ſitam, locum, qui Caput Trebiae vocatur, in qua Eccleſia Apoſtolorum Principis onore dicata conſiſtit, cum omnibus inibi, quemadmodum* Karlomanus ſereniſſimus Rex *antiquitus eandem Cellulam*

lulam cum univerſis ſuis appendiciis eidem Monaſterio proprietario jure largitus eſt, praenominato venerabili loco per hoc noſtrae regalis auctoritatis Praeceptum ex integro perdonamus, largimur, confirmamus, modiſque omnibus corroboramus. Familias quoque utriuſque ſexus & conditionis cum Curtibus & Capellis, eorumque appendiciis, cum omnibus Caſſellis, Caſis, vineis, campis, paſcuis, pratis, ſilvis, ſalectis, ſacionibus, paludibus, aquis, aquarumque decurſibus, molendinis, fluminibus, piſcationibus, ripis, rupinis, montibus, collibus, vallibus, ac planiciebus, coltis & incoltis, diviſis & indiviſis, mercacionibus, vectigalibus, diſtrictionibus, ſervis & ancillis, Aldiis & Aldianis, & omnibus quae dici aut nominari poſſunt, ad eundem Monaſterium ju-

A *ſte & legaliter reſpicientibus, in integrum confirmamus. Ita videlicet, ut praelibata Abbatiſſa Berta quouſque vixerit hac noſtra auctoritate roborata de praeſcriptis rebus eidem Monaſterio pertinentibus, tam per Praeceptorum paginam, ut diximus, quamque aliarum Inſtrumenta cartarum, & adquiſitas & adquirendas, poteſtative faciat, omnium* B *magnarum parvarumque perſonarum moleſtacione remota. Si quis vero hac noſtram auctoritatem violare temtaverit, centum quinquaginta Libras auri optimi componere cogatur, medietatem Camerae noſtrae, & medietatem ſaepeſatae Bertae Abbatiſſae. Quod ut verius credatur, diligenciuſque ab omnibus obſervetur, manu propria roborantes de anulo* C *noſtro juſſimus inſigniri.*

Signum Domni Hugonis *piiſſimi Regis.*

Sigefredus Cancellarius ad vicem Beati Epiſcopi & Archicancellarii recognovi & ſubſcripſi.

Sigillum Cereum

Data Anno Dominicae Incarnationis DCCCCXXVI. Tertio Nonas Septembris Indicione XV. Anno verò Domni Hugonis Primo.

Actum Papia, in Chriſti nomine feliciter. Amen.

Fuit

Fuit haec *Ermengardis* filia *Adelberti II.* potentiſſimi Ducis & Marchionis Tuſciae, & Bertae illius, quae primò nupta Theobaldo Comiti Provinciae ſive Arelatenſi, eumdem Hugonem pepererat poſtea Italiae Regem. Juncta fuit matrimonio Ermengardis cum Adelberto Marchione Eporedienſi, & nihilominus non alio quàm *Comitiſſae* titulo appellari conſuevit. Ita ejus mater *Berta*, quamquam Lotharii Regis filia, & conjux nuper laudati Adelberti II. Ducis ac Marchionis Tuſciae, eamdem tulit appellationem.

Hoc tegitur tumulo Comitiſſae corpus humatum
Inclyta progenies Berta benigna, pia, &c.

Leguntur haec verba in ejus Epitaphio, quod adhuc marmore inſcri-

A ptum vidi Lucae, atque à Florentinio evulgatum habemus. Alia exempla dimitto. Quod ita tamen dictum velim, non ut negem, illuſtres quandoque feminas titulo *Marchiſiae* & *Marchioniſſae*, *Duciſſae*, & *Ducatricis* fuiſſe uſas. Id potiſſimum deprehendimus in Beatrice uxore Bonifacii Ducis & Marchionis Tuſciae, & in B magna Mathilde illius filia. Sane *Mathildis Comitiſſa*, familiaris fuit praeclariſſimae hujus mulieris titulus; in nonnullis tamen Chartis atque Hiſtoriis ſpecioſiori, quantum nobis videtur, appellatione donata occurrit, uti etiam conſtabit ex Piſtorienſi pergamena, quam ex antiquiſſimo exemplo exiſtente in Archivo C Abbatiae Piſtorienſis Sancti Michaëlis in Furcule, Monachorum Vallis Umbroſae, deſcripſi.

Mathildis Comitiſſa & Duciſſa Tuſciae una cum Petro Epiſcopo Piſtorienſe Eccleſiam Sanctae Mariae de Piunte donat Monaſterio Sancti Salvatoris de Fontana Taoni, Anno 1099.

I*N nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti. Anno ab Incarnacione ejus MXCIX. Regnante Imperatore Henricus, octavo Idus Septembris, Indictione VI. Ego* Domna Mathilda Ducatrice *propter Deum & remedium anime mee, vel abluentis peccatis meis, que commiſi, & pro anime* Bonifacii Marchionis genitoris mei, *&* Beatricis matris mee, *do, & offero tibi Deo in Monaſterio Sancti Salvatoris, & tibi* Johanni Abbati, *tuiſque ſucceſſoribus cum integra & bona voluntate* Domni Petri Piſtorienſis Epiſcopi, *& Bonuti Archipresbiteri, Eccleſiam Sancte Marie de Piunte, cum omnibus rebus & poſſeſſionibus ſuis, quod ab hac hora in antea poteſtatem habeatis illam haben-*

D *di, tenendi, gubernandi, poſſidendi, & omnibus modis inde agendi Presbiterum, & Clericum ſecundùm veſtram voluntatem mittendi & trahendi. Que autem jam dictas res, qualiter ſupra legitur cum ſuperioribus & inferioribus, & ingreſſibus ſuis in integrum, taliter a preſenti die & ora per hanc paginam offertionis mee tibi Deo in Monaſterio* E *Sancti Salvatoris, & tibi Johanni Abbati, tuiſque ſucceſſoribus a parte noſtra Eccleſiam Sancte Marie de Piunte maneat perſiſtat poteſtatem ad habendum, tenendum, abſque omni contradictione mea, meorumque ſucceſſorum. Inſuper ſpondemus atque promittimus ego predictus Petrus Eccleſie Sancti Zenonis Epiſcopus, meorumque ſucceſſoribus, &*

Domna

Domna Matilda, tibi Deo, & Monaſterio Sancti Salvatoris de Fontana Taoni, & tibi Johanni Abbati, tuiſque ſucceſſoribus, noſtris rebus omni tempore ab omni homine deſenſare juſta Legem Damna litis omnia ſuſtinet. *Quod ſi ad deſenſandum minime fecero, aut contra hanc offertionem per quodcumque vis ingenium agere aut cauſare preſumpſero, vel ſi agentibus conſentientes fuero, tunc promittimus componere & dare penam Libras quinquaginta bonorum denariorum Lucenſium, & poſt penam ſolutam hec paginam offertionis mee in ſua maneat firmitate.*

Hoc actum eſt in Prato Veſcovi. Teſtes autem ſunt Comes Albertus de Sabluneta, Guido Comes de Mutilgnano, *Raimuldus de Bagiſe, Ugo de Nolaltula, Bernardus filius Imelde de Ferignano, Ubertus de Stagno, Guido de Piſa, Ugicione de Montalto, Bonectus Advocatus de Piſtoria, rogati teſtes.*

✠ *Ego Petrus Epiſcopus ſubſcripſi.*

MA TIL
DA DEI
GRA SI
QID EST

Ego Aldericus Judex interfui & ſubſcripſi.

Ego Gosberto Notarius ſubſcripſi, poſt tradita complevit & dedit.

Deſcribenti mihi olim hanc membranam, adeo antiqui viſi ſunt characteres, adeo primigeniae teſtium ſubſcriptiones, ut quanquam ſubdubitans, pro archetypo acceperim. Verùm perpenſis deinde notis Chronologicis, deprehenſoque, non reſpondere Anno MXCIX. *Indictionem Sextam*, Chartam ad apographa amandavi; in quae longe facilius quàm in autographa errores irrepſiſſe, ac irrepere novimus. Legebatur, ut opinor, in originali *Indict. III.* at parum attentus deſcriptor conjunctis incaute primis duabus numeralibus unitatibus, *Indictionem VI.* nobis obtruſit. Nunc me compellat argumenti ordo, ut edicam, vel ante Annum à Chriſto nato Milleſimum decreſcere coepiſſe ſplendorem, auctoritatemque *Comitum*, atque id duabus de cauſſis. Prima fuit, quod inſurgentibus ſaepe ac ſaepius ob juriſdictionem ac dominationem controverſiis inter Epiſcopos & Civitatum Praeſides ſive Comites, rem tutiorem commodioremque ſibi arbitrati ſunt ſacri Paſtores, ipſum quoque temporale Populorum regimen ab Imperatoribus aut Regibus ſibi conquirere. Neque multis difficile fuit voto potiri. Non raro Germanicis Regibus opus erat Epiſcoporum praeſidium, ſive ut Reges Italiae eligerentur, ſive ut electi Regnum adquiſitum eorum ope deinde tuerentur. Opportunitatem adeo ſecundam amplificandae potentiae ſuae non ſinebant ſacri Antiſtites ſibi è manibus elabi. Quare nonnullis bene accidit, iidemque creati fuere Comites ſuarum Civitatum: quo exemplo permoti reliqui Epiſcopi (minus enim poſſe, minuſque ſplendere non ſuſtinebant) omnem curam induſtriamque in ejuſmodi negotiis opportunam, non reliquere intentatam, quo & ipſi proprio Gregi in temporalibus etiam imperarent. De hoc fuſius agam infra in Diſſert. LXXI. *de Epiſcopor. potentia*. Nunc id unum ſubdam, nonnullos ex Epiſcopis non Civitatem ſolum, ſed & univerſum ejus Comitatum regenda ſibi impetraſſe. Ejuſmodi donum Archiepiſcopo Tarantaſienſi conlatum à Ro-

à Rodulpho Burgundiae Tranjuranae Rege, docebit nos Charta, ex vetuſto antigrapho hauſta, quam mecum communem fecit Excellentiſs. Taurinenſis Senatus Praeſes Comes Ludovicus Caiſſottus.

Rodulphi Burgundiae Regis Diploma, per quod Amizoni Archiepiſcopo Tarantaſienſi Comitatum ejuſdem Urbis donat. Anno Ch. 996.

IN nomine Sanctae & individuae Trinitatis. Rodulphus *eterni Judicis miſericordia* Rex. *Dum in primordio Chriſtianae Religionis conſtituti ſunt Reges, Eccleſiarum ſollecitudinem, curamque Pontificum Deo famulantium conſiderantes, augmentando terrarum donis Pontificatus quamplures, ad ſummam duxerint dignitatem: Nos quidem exempla priorum perpendentes, ac molem noſtrorum peccaminum, ne ira diſtricti Judicis pavidi damnemur, Archiepiſcopatum hybernis incurſionibus penitus depopulatum, quem* Amizo, *prout vires appetunt, ordinatum veſtit,* Comitatu *donamus, ac hujus auctoritate noſtri praecepti, hunc autem juſte & legaliter eſſe datum firmamus; ut ſicut praedictorum malignae incurſionis ſaepiſſimo decidit furore, ita noſtri juvaminis ſublevetur honore. Hoc autem omni conſideratione cordi committimus, Dominumque Chriſtum Jeſum fixis genibus imploramus, quo his peractis ad Caeleſtis Patriae valeamus deportari Regnum, ac poteſtatem Sanctae Dei Eccleſiae Tarentaſiae integrum conferimus* Comitatum, *quo beatiſſimorum Apoſtolorum Principis jam dictum* Comitatum *Deo deferimus; ut in omnibus eandem ipſe praedictus Archiepiſcopus poteſtatem habeat regimen ſive ordinationis ſuorum tantis temporibus Epiſcopo committere. Quicunque igitur iſtius noſtrae Donationis ſeriem temerario auſu temerare praeſumpſerit, omnibus Dei maledictionibus ſubjaceat, Sanctorumque Apoſtolorum omnium nodis & nexibus irretitus, anathemate perpetuo damnetur. Et haec noſtra auctoritas firma, ſtabilis maneat ſemper; inſuperque ſentiat ſe compoſiturum centum librae optimi auri, medietatem Camerae noſtrae, & medietatem Archiepiſcopo, vel Succeſſoribus ſuis. Verùm, ut hoc credatis melius, praeſens Praeceptum firmavimus, noſtroque ſigillo inſigniri juſſimus.*

Signum Domini Sereniſſimi Regis Rodulphi.

Anſelmus Regis Cancellarius hoc ſcripſit Praeceptum Anno Domini Incarnationis Nongenteſimo Nonageſimo Sexto, Indictione verò Decima, Regni autem Regis Rodulpi Tertio.

Actum in Agauno feliciter.

Pro *Indictione Decima* ſcriptum fuerit in autographo *Indict. VI.* Aliis vero Epiſcopis tota quidem Civitas commiſſa eſt; ſed non ultra paſſuum tria, aut quatuor, aut quinque millia extra Urbem eorum ditio ſe protendit, reliquis Comitatus partibus parere pergentibus Comiti Seculari: cujus moris documenta complura proſtant. Cremonenſi Epiſcopo, ut unum adferam exemplum, ab Auguſtis conceſſa eſt *Diſtrictio Civitatis infra & extra quinque Milliariorum ſpatia.* Quod quamvis ex aliis Diplomatibus in hoc ipſum Opus inlatis conſtare poſſit, duobus tamen aliis nondum editis rem confirmabo. Ea deſcripſi ex Regeſto MSto Archivi Epiſcopalis Cremonae.

Ottonis

Ottonis III. Imperatoris Diploma, quo Eccleſiae Cremonenſi, ejuſque Epiſcopo Odelrico, omnia illius bona confirmat, Anno 996.

IN *nomine Sancte & individue Trinitatis. Otto divina favente clementia Romanorum Imperator Auguſtus. Si ſancta ac venerabilia loca &c. Quocirca omnium Sancte Dei Eccleſie fidelium noſtrorum preſentium ſcilicet ac futurorum noverit Univerſitas*, Odelricum *venerabilem Sancte* Cremonenſis Eccleſie Antiſtitem, *obtentu kariſſime* Sororis noſtre Sophie, *celſitudinis noſtre clementiam adiiſſe, humiliter poſtulans, quatenus pro Dei amore, noſtrique Imperii ſalute, noſtra Imperiali auctoritate Precepta a Deceſſoribus noſtris ſue Eccleſie conceſſa confirmaremus ac roboraremus. Cujus dignis petitionibus annuentes &c. corroboramus eidem Sancte Cremonenſi Eccleſie quicquid Curature, Telonei, atque Portatici, aliquo ingenio de jam fata Cremonenſi Civitate ad publicam functionem pertinuit, tam de parte ipſius Civitatis Comitatus, quàm de parte Cortis Sexpilas: necnon ripas & piſcarias a Vulpariolo uſque in Caput Abdue, cum molendinis & molatura eorum, & portubus, atque cum uniuſcujuſcunque navis ſolito cenſu, & paliſicture denarios quatuor, ſeu cum perſolutione omnium navium Cremonam adeuntium tam Veneticorum, quàm ceterorum navium.* Diſtrictionem verò Civitatis infra & extra quinque Miliariorum ſpatia, *ſeu & omnia, que a jam dictis anteceſſoribus noſtris Eccleſie ipſius Epiſcopi Precepto donationis & confirmationis ſunt conceſſa, condonantes corroboramus. Eo videlicet ordine, quo ipſe Odelricus venerabilis Epiſcopus, ſuique ſucceſſores &c.*

Signum Domni Ottonis ſereniſſimi Imperatoris Auguſti.

Heribertus Cancellarius ad vicem Petri Cumani Epiſcopi & Archicancellarii recognovi.

Dat. VI. Kalendas Junii, Anno Dominice Incarnationis DCCCCXCVI. Indictione IX. Anno verò Tercii Ottonis Regnantis XIII. Imperii autem ejus Primo.

Actum Rome feliciter. Amen.

Conradus II. Rex, Imperator I. Hubaldo Cremonenſi Epiſcopo, ejuſque Eccleſiae, omnia Privilegia & bona confirmat, Anno 1031.

IN *nomine Sancte & individue Trinitatis. Chuonradus divina favente clementia Romanorum Imperator Auguſtus. Si ſancta & venerabilia loca &c. Quocirca omnium Sancte Dei Eccleſie fidelium, noſtrorumque preſentium ſcilicet ac futurorum noverit univerſitas*, Hubaldum *venerabilem Sancte* Cremonenſis Eccleſie Antiſtitem, *obtentu dilecte* Imperii noſtri Conſortis Giſle Imperatricis *gratiſſime, celſitudinis noſtre clementiam obnixe humiliterque poſtulaſſe, quatinus pro Dei amore, noſtrique Imperii ſalute, noſtra Imperiali auctoritate Precepta a Deceſſoribus noſtris Regibus, atque Imperatoribus, maximè* Berengario, Rodulpho, *necnon dive memorie* Ottonibus, *ac Henrico, magnificis Imperatoribus Auguſtis, ſue Eccleſie conceſſa confirmaremus & roboraremus. Cujus dignis petitionibus annuentes, prout juſte & legaliter &c. confirmamus & corroboramus eidem Sancte Cremonenſi Eccleſie quidquid Curature, Telonei, atque* Porta-

Portatici, ſeu Ripatici, alico ingenio de jam fata Cremonenſi Civitate ad publicam functionem pertinuit tam de parte ipſius Civitatis Comitatus, quàm de parte Cortis Sexpilas, necnon ripas & piſcarias a Vulpariolo uſque ad Caput Abdue cum molendinis & molatura eorum, ſcilicet per unumquemque molendinum grani modios Cremonenſes quinque; atque cum uniuſcujuſque navis ſolito cenſu, per unamquamque navim videlicet ſalis orales quatuor, ſicut continetur in Noticiis ante preſentiam Ceſſonis Diaconi, & Domni Ottonis Imperatoris Miſſi, & Heriberti Cancellarii, *Cremone in Placito reſidentium factis, & auctoritate ac juſſione prelibati* Domni Ottonis Imperatoris *legaliter roboratis; & paliſicture denariis quatuor, ſeu cum perſolutione omnium navium, & cum curatura omnium negotiorum, qui fiunt in predicta ripa tam ab incolis Civitatis, quàm ab aliis aliunde ad negotium venientibus; ſeu cum omnibus Eccleſie rectitudinibus ac conſuetudinibus.* Diſtrictionem verò Civitatis intus & extra per quinque Miliariorum ſpatia &c. *Si quis igitur &c.*

Signum Domni Chuonradi ſereniſſimi Imperatoris Auguſti.

Bruno Cancellarius ad vicem Aribonis Magontini Archiepiſcopi & Archicancellarii recognovi.

Datum III. Kalendas Martii, Anno Dominice Incarnationis MXXXI. Indictione XIV. Anno autem Domni Chuonradi II. Regnantis Sexto, Imperii verò IV.

Actum Goslare feliciter. Amen.

Fuerunt etiam ſacri Antiſtites, qui ſibi non unius, ſed complurium Civitatum regimen ac dominatum conquiſiere, quod nomine *Comitatus* olim deſignatum eſt. Id in primis ab Archiepiſcopis Ravennatibus factum eſt, uti ex Hiſtoria Hieronymi Rubei conſtat. Sed haec miſſa faciamus. Altera cauſſa, quare coepta eſt imminui potentia ac dignitas *Comitum*, ea fuit, quod à Civitatum ditione ſenſim Caſtella & Vici, & Allodia ſeu Feuda Procerum, auctoritate Regum divellerentur, conſtitutis ibi *Comitibus Ruralibus*, hoc eſt, ipſis Proceribus, Urbani Comitis imperio minime ſubjectis. Ita Civitatum ager, antea latiſſimus, in fruſta variaſque ſectiones conciſus eſt, & Caſtella praeclariora ſuum peculiarem Comitem, propriumque agrum, ſive diſtrictum accepere, cui attributa ſunt nomina ac jura *Comitatus*. Propterea vel antiquitus occurrunt in Litore Italico, ſive in Orientali Genuenſium regione *Comites Lavaniae*, & vivente magnâ Comitiſſâ Mathilde *Comes Guido Guerra*, cui hic titulus datus, quod in Tuſcia multis Caſtellis imperaret, & *Albertus Comes de Prata* in eadem Tuſcia. In Mutinenſium montibus vetuſtiores fuiſſe videntur *Comites Gommolae*, in quorum hereditatem ſucceſſit antiqua ac nobilis Caeſiorum Mutinenſium Familia. Bullam Urbani III. Papae adſervant in Tabulario ſuo Monachi Benedictini Mutinenſes, Coenobium Sancti Petri incolentes, in qua notae iſtae leguntur: *Actum Veronae per manum Alberti Sanctae Romanae Eccleſiae Presbyteri Cardinalis & Cancellarii, IV. Idus Aprilis, Indictione III. Pontificatus verò Urbani Papae Tertii Anno Primo* ideſt Anno Chriſti MCLXXXV. in qua Pontifex inter alia Monachis eiſdem confirmat *nomina quaecumque habetis in Comitatu Gummulae*. In Charta Lucenſi Anni MXCVIII. Rolandus quidam Monaſterio Sancti Salvatoris prope Arnum terras donat *pro remedio animae bonae memoriae Ughicionis magni Comitis, & Ciliae Comitiſſae uxoris ſuae*. Ruralis Comes & iſte fuiſſe videtur; ac ipſe

in

in altera Charta appellatur *filius Bulgari itemque Comitis*. Altera pergamena ſcripta Anno MCVI. exhibuit mihi *Hugonem Comitem filium quondam Uguicionis magni Comitis*. Membranamque vidi Anno MLXXXVIII. ſcriptam, in qua idem Uguccio dicitur *filius quondam Bulgarelli Comitis*. Sed ut aliquo nondum edito monumento confirmemus, quae de hiſce *Comitibus Ruralibus* ſive *Pagenſibus* nunc differimus,

A prodeat Charta apud Monachos Benedictinos Sancti Petri Regienſis adſervata, ſpectans ad *Hugonem Comitem Sablonetae*, quod Caſtellum ſitum eſt inter Padum & agrum Cremonenſem, noſtriſque temporibus Duci Guaſtallenſi ſubeſt. Is fortaſſe Pater *Alberti Comitis de Sabluneta*, qui in praecedenti Charta Comitiſſae Mathildis no-
B bis occurrit.

Hugonis Comitis Sablonetae Donatio facta Monaſterio Sancti Proſperi, nunc Sancti Petri Regienſis, Anno 1091.

IN *nomine Dei eterni. Anni ab Incarnacione Domini noſtri Jeſu Chriſti MXCI. Decimo die menſe December, Indicione XV. Eccleſia Moneſterii Sancti Proſperi, ſita eodem foris Civitate Regio, ubi prope non multum longe. Ego* Ucho Comes filius quondam Boſoni ſimiliter Comitis de loco, qui dicitur Sabloneda, *qui profeſſo ſum ex Nacione mea Lege vivere Alamannorum, aufertor & donator ego ipſius, qui ſupra preſens preſentibus dixi: Quiſquis in ſanctis ac venerabilibus locis ex ſuis aliquid contulerit rebus, juxta Octoris vocem in oc Seculo centuplum accipiet, & inſuper, quod melius eſt, vitam poſſidebit eternam. Ideoque ego qui prius* Ucho Comes *in eadem Eccleſia Monaſterii Sancti Proſperi dono & aufero ipſius Eccleſia Sorte una Maſſaricia cum area ubi eſtat* juris *meis, quam abere & poſidere viſo ſum in loco & fundo Caſtello Walteri: que eſt recta & laborata per Bonotempo Maſario, & eſt iſta Sorte Maſaricia inter ſediminis & vineis cum areis ſuarum ſeu terris arabilis & pratis, jugies quinque, & omnibus rebus terrectoriis in loco & fundo Campicino, in locis ubi dicitur ad Curte Gaſtaldu & alla Molla. Et eſt iſtis*

rebus omnibus terrectoriis inter ſediminis & vineis cum areis ſuarum ſeu terris
C *arabilis & pratis jugies ſimiliter quinque. Et ſi amplius de meo jure in jam nominato loco & fundo Campicino inventum fuerit quam ut ſupra legitur, per anc Cartulam auferſionis a pars ipſius Eccleſie perſiſtat poteſtatem proprietario jure, ut dictum eſt, tum predicta Sorte & omnibus rebus terrectoriis cum ſediminis & vineis cum areis ſuarum*
D *ſeu terris arabilis adque gerbibus & buſcaleis, ſive ſilvis majoribus ac ſtelareis, ripis, rupinis ac paludibus, partibus coltis & incoltis, diviſis & indiviſis, una cum finibus, terminibus, acceſſionibus, & uſibus aquarum, aquarumque ductibus: cum omni jure, agecenciis & pertinenciis earum rerum per locas ac vocabula ab ipſa Sorte, &*
E *omnibus rebus terrectoriis pertinenciis in integrum. Que autem iſta Sorte Maſaricia cum omnibus rebus terrectoriis juris mei, qui prius Ucho Comes ſuperius nominatis, una cum acceſſionibus & ingreſſores earum, ſeu cum ſuperioribus & inferioribus ſuis, qualiter ſuperius menſuratis, in integrum ab ac die in eadem Eccleſia Sancti Proſperi jam dicta Sorte & omnibus rebus terrectoriis juris ſupradi-*

prædicti, dono & aufero, & per preſentem Cartulam auferſionis ibidem pars ipſius Eccleſie confirmo, & ad me, qui prius Ucho Comes, per coltellum, feſtucum notatum, wantonem, & vaſonem terre, ſeu ramum arboris, & me exinde foris explevi, & warpivi, & abſentem me fecit, & mea parte, quod dicta Eccleſia proprietatem abendum reliquit, faciendum exinde ab ac die pars ipſius Eccleſia proprietario nomine quidquid voluerit ſine omni mea heredum ac proheredumque meorum contradicione vel repeticione. Si quis vero, quod futurum eſſe non credo, ſi ego qui prius Ucho Comes, quod abſit, aut ullus de heredibus & ac proheredibus meis, ſeu quislibet ulla abpoſita perſona contra anc Cartulam uferſionis ire quandoque temtaverimus, aut eam per covis ingenium infrangere queſierimus, tunc inferamus ad illam partem, contra quem exinde litem intulerit, multa, quod eſt pena auro obtimo uncies trex, & arientum ponderas ſex: & quod repecierimus & vindicare non valemus; ſet preſens anc Cartulam auferſionis dioturnis temporibus firma & ſtabilis permaneat adque perſiſtat, & ad me qui prius Ucho Comes una cum meis heredibus a pars ſupraſcripta Eccleſia ſupraſcripta Sorte & omnibus rebus terrectoriis, quorum ſuperius in integrum ab omni omenem defenſare: quod ſi defenſare non potuerimus, aut ſi adverſus a pars ſupradicta Eccleſia exinde aliquod per covis ingenium ſubtragere queſierimus, tunc in

A *duplum eandem donacionem & auferſionem a pars ipſius Eccleſia Moneſterii Sancti Proſperi reſtituamus, ſicut pro tempore fuerint meliorates, aut valuerint ſub eſtimatione in conſimilis locis inconvulſa cum ſtipulacione ſubnixa. Et bergamela cum atrementario de terra levavimus paginam. Riboldus Notarius & Judex Sacri Palacii tradidit & ſcribere*
B *rogavi, in qua ſubtus confirmans teſtibusque obtulit roborandam.*

Actum in Caſtro Calviſiano feliciter.

Signum manum ſupradicto Ucho Comes, qui ante Cartulam auferſionis fieri rogavi, & ei relicta eſt ut ſupra.

Signum manibus Guiberti & Lanfranchi, ſeu .... & alio Lanfranco Lege Alamannorum viventes.

C *Signum manibus Adoni, & Buchoni, ſeu alio Wiberto teſtibus.*

Ego qui prius Riboldus Notarius & Judex Sacri Palatii rogatus perſcripſi ugius Cartule auferſionis, poſtradita complevit & dedit.

In Bullario quoque Caſinenſi Tom. 2. Conſtitution. 145. exhibetur altera Donatio Anno MCXIX. facta ab
D *Uberto*, cui idem titulus *Comes de Sabloneta*. Mentio autem ſupra laudati Ugonis Comitis monet me, ut integram ex oblivione reſtituam alteram Chartam, ex eodem Tabulario Monachorum Regienſium depromtam, per quam nobilis Viri Familia luculentius illuſtretur.

Boſo Archidiaconus Parmenſis, Albertus Comes, eorumque Conſanguinei & Affines, Monaſterio Regienſi Sancti Proſperi, nunc Sancti Petri, donant Capellam Sanctae Mariae in Caſtro Gualterii ſitam, circiter Annum 1098.

I*N nomine Sancte & individue Trinitatis.* Boſo Parmenſis *Archidiaconus*, Albertus Comes, & Ubertus *fra-*
E *ter ejus*, Comes *quoque* Walfredus & Berta *uxor ejus*, & Ermengarda *Neptis eorum*, Matilda *etiam* Conjux *bo-*

ne

ne memorie Ugonis Comitis, *& filii eorum, memoriale hoc ſuis, ſucceſſorumque temporibus. Quia preſentis vite curſus brevis eſt, & ſemper ambiguus, cunctiſque mortalibus, quis vel qualis ſit, incertus eſt exitus, oportet, dum ſupereſt, unumquemque provid....... ſideratione, quod utilius & ſalubrius hac & in futura vita ſit...... proſpicere, & ſana dum licet mente, omni ſine dilatione perficere. Plures enim agnovimus rebus preſentibus uſque adeo deditos & intentos, ut ad memoranda noviſſima ſua mentis oculos nullatenus aperirent, & que ſibi commoda ac neceſſaria viderentur, omnimodo preterirent. Unde nos qui ſupra horum omnium non immemores, noſtreque ſaluti conſulere cupientes tam futuris, quam preſentibus per hujus ſignificationis noſtre paginam manu noſtra roboratam notum fieri volumus, quod pro Dei reverentia & honore, & animarum noſtrarum futura remuneratione, quandam Capellam juris noſtri in Caſtello Walterii ad honorem Sancte Marie conſtructam atque dedicatam, cum omnibus ſuis pertinentiis & conditionibus & redditibus, Monaſterio Sancti Proſperi Regienſis Epiſcopi proprietario jure conceſſimus, & habendam Deo ibi ſervientibus ejuſdem Monaſterii Fratribus, remota omni tempore noſtra, heredumque noſtrorum repetitione & contradictione permiſimus. Cujus quidem Capelle gratuitam munificentiam noſtram ita liberam & abſolutam in perpetuum eſſe decrevimus, ut nullum nobis, noſtriſque deinceps in ea dominium exactionemque relinquamus, ſed auxilium noſtrum atque conſilium ad ejus protectionem & conſervationem, ubi opus fuerit, ei fideliter impendamus. Inſuper etiam huic noſtre benevolentie addimus, ut ſilvis, paſcuis & utilitatibus aquarum libere utantur. Manentes etiam ejuſdem Eccleſie, quibus in uſu eſt factionem Caſtri perſolvere, ita perficiant, ut ſi aliquid de factione Caſtri reliquerint, aut per furtum, vel per aliquod ſcandalum infra Caſtrum, vel de foris offenderint, Miſſis ipſius Eccleſie requiratur, & ipſi taliter emendent, ut noſtris caput mali vel damni emendetur, ipſi verò habeant legem. Ad cujus rei futuram notitiam atque memoriam, hanc paginam fieri juſſimus, & ut inviolabiliter ab omnibus obſervetur, manu propria roboravimus.*

✠ *Boſo Archidiaconus ſubſcripſit.*

✠ *Berta firmavit conjux Gualfredi.*

✠ *Albertus filius ejus firmavit, in preſentia hominum, quorum nomina hìc leguntur.*

Guido filius Gosberti, Adecherus filius Ruſtici Regenſis, Rodulfus de Baruto, Lanfrancus Archipresbiter de Salicero.

In preſentia bonorum hominum, quorum nomina ſubter leguntur, manu ſua firmavit Comes Albertus & Boſo Archidiaconus, ceterique ſui Parentes, hanc conceſſionem proprietatis Monaſterio Sancti Proſperi de Eccleſia Sanctae Mariae de Caſtro Walterii, cum omnibus ſuis pertinentiis.

Rodulfus de Birutto, Benno filius Bennonis, Wido de Montarune, Angelus de Parma, & alii plures interfuerunt.

Reperimus heic *Mathildem Hugonis quondam Comitis Conjugem*, hoc eſt illius, ad quem praecedens Charta ſpectabat. Patrem haec habuit *Rambaldum Comitem Tarviſii*, eademque nobis occurrit in altera pergamena ejuſdem Coenobii Regienſis, jamdiu à Margarino publici juris facta in Bullario Caſinenſ. Tom. 2. Conſtit. 122. ubi haec verba animadvertenda ſunt: *Ego Matilda Comitiſſa, filia quondam Regibaldi Comitis de Comitatu Tarviſii, & Conjux Uchoni Comitis, quae profeſſa*

ſa ſum ego ipſa Matilda Comitiſſa ex Natione mea Lege vivere Langobardorum, ſed nunc pro ipſo Viro meo Lege vivere Alamannorum. Nationem heic habes Hugonis Comitis Sablonetae: habes & veterum Comitum Tarviſinorum. Et quoniam *Regibaldus* ille inſcribitur *Comes de Comitatu Triviſii*, nunc aditus mihi aperitur ad non contemnendam quaeſtionem, nempe ad inquirendum, iſne Civitatem Tarviſii auctoritate Comitis rexerit, an portionem tantum ejus Comitatus, ſive Caſtrum aliquod in agro Tarviſino ſitum. Eoque magis intendenda conſideratio eſt in hanc dicendi formulam, quod in aliis monumentis occurrat, abſque illa voce *Comes*, nuda appellatio *de Comitatu:* cujus ſignificationem non ita perſpectam puto. Incertum quippe eſt, num ſignificaretur olim per ea verba *Comes de Comitatu* homo, qui Civitati aeque ac ejus agro Praefectus titulo *Comitis* imperaret; an potius Vaſſus Auguſtorum, rurali Feudo ſive Caſtello aliquo cum titulo *Comitis* donatus, cujus ditio in agro ſeu Comitatu Urbis ſita foret. Ita in Charta apud amicum meum Joſeph Antenorem Scalabrinium, ſaepe mihi laudatum, ſcripta Anno MLXI. occurrit *Garardo filius Domni Garardo quondam Morando, qui fuit filius bone memorie Domni Garardi Comitis de Comitatu Imolenſis.* Refert Bacchinius in Appendic. Hiſtor. Monaſterii Padolironenſ. pag. 33. & 35. Chartam ſcriptam Anno MXCV. in qua Ubertus, *filius quondam Arduini Comitis Parmenſis*, nonnulla Caſtra donat Monachis Sancti Petri Cluniacenſis. Ipſamet verba habentur in altera ejus Donatione facta Monaſterio Sancti Benedicti Padolironenſis Anno MXC. Quare cenſendus hic Arduinus *Comes Parmenſis Urbis, ejuſque agri.* Cum hiſce Chartis nunc duae aliae conferantur, quas ex laudato Archivo Regienſium Monachorum deſumtas evulgare nunc mihi placet. Sunt autem ejuſmodi.

Donatio quatuor Praediorum facta Monaſterio Sancti Proſperi Regienſis ab Arduino Comite de Comitatu Parmenſe, Anno 1054.

In nomine Sancte & individue Trinitatis. Anno ab Incarnacione Domini noſtri Jeſu Chriſti MLIV. Anno Domni Enrici Imperatoris hic in Italia Hoctavo, XII. Kalendas Setember, Indicione VII. Sancta & venerabile Eccleſia Sancti Proſperi, ubi Domnus Landulfo *vir venerabilis* Abas *preeſſe videtur, ſito Regio. Ego quidem in Dei nomine* Arduinus Comes de Comitatu Parmenſe *& filius Attoni, qui profeſo ſum ex Nacione mea Lege vivere Langobardorum, offertor & donator ipſius Moneſterii, preſens preſentibus dixi:* Quiſquis in ſanctis &c. *Ideoque ego, qui ſupra Arduinus Comes dono & offero, & per preſentem Cartulam offerſionis à pars predicto Moneſterio jure proprietario nomine abendum confirmo pro anime mee & quondam* Julite, *que fuit* Conjux mee, *mercede: he ſunt Maſaricie quatuor rebus territoriis juris mei, que ſunt poſite tres in loco Quingente, que recte & laborate fiunt per Andream de Caſale, & Albertum Ferrarium, & nepotum ſuum Adelbertum, atque Martinum Wilmarinum: quarta in Arſinetico, que recta & laborata fit per Martinum Presbiterum, qui dicitur Muſinus. Et ſunt predicte Maſaricie in jam*

jam dictis locis pro menſura juſta, prima Maſaricia in predicto loco Quingente &c. juges quinque & ſeſtaria quatuor: ſecunda Maſaricia in predicto loco Quingente. que recta & laborata ſit per jam dictum Albertum Ferrarium & nepotum ſuum Madelbertum, eſt inter caſalivo & areis, ubi vitis eſtant, terris arabilis jugies quinque & ſeſtaria ſeptem: tertia Maſaricia &c. jugies tres & modia duo: quarta Maſaricia &c. juges duo & ſeſtaria tredecim in imtegrum. Que autem ſuprascripte Maſaricie rebus territoriis juris mei ſuperius dictes una cum acceſſionibus & ingreſſoras earum rerum, ſeu cum ſuperioribus & inferioribus ſuarum qualiter ſuperius legitur, in integrum ab ac die in eodem Moneſterio Sancti Proſperi donare & offerre videor, eo vero ordine, ut ſubtus legitur, ita ut faciant exinde Abates & Monachi, qui ibidem die noctuque Deo annuente ſervierint, ad A eorum uſum & ſumtum ad communi menſa Fratrum Monachorum parti ipſius Monaſterii quicquit voluerit, eo tinore, ut nullus Epiſcopus, nullus Abbas, nullus Monachus, neque alia magna parvique perſona de predictis Maſariciis abead poteſtatem commutandi, libellandi, precariandi, nec pro beneficio dandi, vel aliquovis titulo alienan- B di, niſi quod ſuperius legitur. Et ſi, quod abſit, ut Epiſcopus, aut Abas, aut Monachi, aut alia magna, parvaque perſona predictas Maſaricias à communi menſa, ut ſuperius legitur, tollere voluerint, tunc volo & ſtatuo, ut deveniant ipſas Maſaricies in mea poteſtate, vel de propinquioribus parentibus meis, qui mihi ſuperadvixerint: & tam- C diu in mea vel meorum poteſtatem permaneant, quouſque evenerint illa poteſtas, que hanc meam offerſionis Cartulam adimplead & faciad exinde.......

(cetera deſiderantur.)

Ardoinus Comes de Comitatu Parmenſi decem Maſſaritias donat Monaſterio Sancti Proſperi, nunc Sancti Petri Regienſis, Anno 1062.

IN nomine Domini Dei eterni. Anno ab Incarnatione ejuſdem MLXII. ſecunda die menſis Novembris, Indicione XV. Ego Ardoinus Comes de Comitatu Parmenſis, & filius quondam Attonis, qui profeſſus ſum ex Nacione mea Lege vivere Langobardorum, ordinator & diſpenſ........ anime mee, preſens preſentibus dixi: Dum homo in oc Seculo vivit, ſemper debet cogitare, qualiter...... ura adque manſura..... vocare juſſerit, non de neglegenciis judicetur, ſed de bone diſpoſitionis valeat accipere...... metu mortis vivere, quàm ſpe vivendi morte ſubitanea perire. Igitur manifeſtum eſt mihi pa...... olo ordinare & diſponere aliquantis caſis & D rebus territoriis juris mei eo modo ut omni tempore ſic firmum & ſtabile permaneat, qualiter ic ſubtus declaravero, ut mea decrevit volunt...... mea, & quondam Julitte, que fuit jugale mea, ſeu filiis meis, mercede. Hoc ſunt Maſaricies decem de terra cum area, in qua eſt prima Maſaricia, que eſſe videtur ad loca, que nominatur Cornitulo, & fuit E recta & laborata per Petrus. Secunda & tertia Maſaricia...... poſite ad loca, que vocatur Gajaneſe, & fuit recta & laborata per Johannes, ſeu Gandulfus, & ſunt ſuper tote tres inſimul jugies vigintiquinque. Quarta vero & quinta Maſaricia, que eſſe videntur juſta Flumen Trixinaria, & prope Caſtro Sablone,

blone, fiunt recte....... Maſarii, ſunt ambe inſimul jugies ſedecim in loco, qui vocatur Magregnano in montaneis partibus. Seſta Maſaricia, que fit recta & laborata per item Johannem, eſt per menſura juſta inter caſaliciis & areis, ubi vitis eſtant ſeu pratis, jugies due; terris arabilis..... jerbidis & buſcaleis ſimul jugies due. Septima namque Maſaricia, que eſſe videtur in loco, qui dicitur Badregnano...... recta & laborata per Martinum, & eſt per menſura juſta inter ſediminis & ortis, ubi vitis eſtant, ſeu terris arabilis, adque pratis, etiam ſilvis cum..... buſcaleis, inſimul jugies octo. Octava vero Maſaricia, que eſſe videtur ad locum, qui vocatur Priſtino & Caſale Maurani.... Cilianum, & Johannes Leoni, que eſt per menſura juſta inter ſediminis & areis, ubi vitis eſtant, ſeu terris arabilis, jugies ſeptem. Nona vero Maſaricia, que eſt poſita ad loca, que dicitur Gavaſſa, & fit rectum per Petrum & ſuis conſortis, que eſt per menſura juſta inter ſediminis & areis, ubi vitis eſtant ſeu terris arabilis, adque pratis, jugies quatuor; de jerbidis & buſcaleis jugies octo. Decima namque Maſaricia, que eſt poſita ad loco, qui dicitur Quingnentum Communis, & fit rectum per Ingelvertum, & eſt per menſura juſta inter ſediminis & areis, ubi vitis eſtant, ſeu terris arabilis adque pratis; juges ſimiliter octo. Et ſi amplius de meis juris rebus in ſupraſcriptis locis inventum fuerit ad octo Maſaricies pertinentes ſine Maſaricies de Sabloneo, jam in ſupraſcripta preſentem Cartulam permaneat proprietario jure omnia cum acceſſionibus & ingreſſibus ſuarum in integrum. In primis omnium volo & ſtatuo ſeu judico, & per hunc meum judicatum confirmo, ut omnes ſupraſcriptes Maſſaricies cum omnibus caſis & rebus ad eaſdem pertinentibus

A ſint in meam poteſtatem predicti Ardoini Comiti omnibus diebus vite mee vendendi, donandi, aliter judicandi, vel quicquit mihi placuerit faciendi. Et de quantum mihi à die obitus mei in datis remanſerit de jam fates Maſaricies, volo & judico, ut habeat ipſa venerabilis Eccleſia vel Monaſterium jam fates Maſaricies de quantum mihi indate remanſerint, ubi corpus meum mortuum

B manere videtur, & faciant exinde Canonici, ſive Monachi, qui in eadem Eccleſia ordinati fuerint, ubi vulumptas Dei fuit, quod corpus meum mortuum & ſepultum fuerit, ad eorum uſu & ſumptu pars ſupraſcripte Eccleſie vel Monaſterii proprietario nomine quicquit voluerint; eo vero ordine, ſicut hic ſubtus

C legitur, ut nullus Epiſcopus ſive Abbas, vel aliquis magna parvaque perſona predictes Maſaricies totes vel ex parte vendere, donare, comutare, nec in beneficio ſive per libellum, vel per colibet ingenio alicui dare non preſumat ſine mea meorumque heredum licenciam. Quod ſi evenerit, quod avertat divina potentia, ut ſi aliquis Pontifex, aut

D Abbas, ſive aliquis magna parvaque perſona de predictis Maſaricies tote vel ex parte alicui omini ſive Eccleſiae per aliquovis titulum vel tenore dederit ſine noſtra licencia, tunc ſtatim revertant ſupraſcriptes Maſaricies in mea meorumque heredum poteſtatem & diſtrictionem, quouſque venerit aliquis omo majoris ſive minoris, qui hunc meum judicatum

E firmum & ſtabile permanere fecerit, ſicut ſuperius legitur. Si quis vero de noſtris heredibus vel proheredibus, vel aliqua magna parvaque perſona hunc meum judicatum revolvere vel infrangere temptaverit, niſi enim ego, cui conceſſum eſt, maledictionem Dei omnipotentis, Sanctorumque omnium habeat, & in die tremendi Judicii non cum Angelis Dei, ſed cum Diabolis ad ſiniſtram

niſtram ſtent, & cum ipſis in perpetuo igne ſine fine permaneat. Fiat, fiat. Hanc enim Cartulam judicati & ordinacionis me paginam Romanus Judex ad ſcribendum dedi adque rogavi, in qua ſubtus confirmans, teſtibuſque obtuli roborandam. Unde due Cartule Judicati & ordinacionis uno tinore ſcripte ſunt.

Actum Caſtro Luciaria, feliciter.

Signum manibus Ingezoni, & Liuboni, ſeu Azoni, Vaſſi ſupraſcripti Comiti, Legem viventes Langobardorum, rogati teſtes.

Signum manibus Adammi & Anſelmi, teſtes rogatis.

Scripſi ego qui ſupra Romanus Judex Sacri Palacii, poſtradita complevi & dedi.

Vide etiam Diſſertat. LVI. *de Religion Chriſtian.* ubi alias Chartas protuli ſpectantes ad eoſdem hoſce Comites. Nunc autem, ut vidimus, idem, qui ſupra *Comes Parmenſis* appellabatur, heic inſcribitur *Arduinus Comes de Comitatu Parmenſe*; ac propterea unum & idem ſignificabatur per duas haſce formulas. Interim animadvertas, velim, *Ubertum* hujus Arduini filium, quanquam *Comitis* titulum in ſupra memorato monumento non gerat, *Comitem* nihilominus revera fuiſſe, uti conſtat ex Charta Anni MXCV. edita in Bullario Caſinenſi Tom. 2. Conſtitution. 119. in qua legitur: *Ubertus Comes, filius quondam Arduini itemque Comitis de Comitatu Parmenſi.* Id etiam conſtat ex altera Anni MXC. apud Bacchinium, & ex aliis pergamenis: quod omiſſum nolui, ut novis exemplis luculentius appareat, titulos interdum à Notariis aut Hiſtoricis neglectos difficultatem ingerere nequaquam debere ad internoſcendos homines jam aliunde notos. Rurſus animadverte, iiſdem fere temporibus ab Henrico II. Imperatore Parmenſibus Epiſcopis conceſſum fuiſſe *Parmenſem Comitatum tam infra Urbem quàm extra*, uti videre eſt apud Bordonium in Theſaur. Eccleſ. Parmenſ. Quid hoc rei eſt; quod adhuc *Comitem Parmenſem* eâdem tempeſtate Laicum virum aſpicimus? Sed fortaſſe diu non perſtitere in ea Dignitate Praeſules Parmenſes; aut uni Titulus tantùm relictus, alteri verò res una cum Titulo. Chartam quoque evulgavi in Antiquitatib. Eſtenſib. Par. I. Cap. 24. pag. 230. ſcriptam Anno MLV. ubi memoratur *Jolicta Comitiſſa filia Uberti Comitis de Comitatu Parmae.* Sed & nunc alteram profero ex eodem Archivo Benedictinorum Regienſium, in qua laudatur *Adelaxe filia Ugoni Comes, qui profeſſa ſum Lege Alamanna vivere*; hoc eſt, ut opinor, filia Hugonis Comitis Sablonetae, quem nuper vidimus. Dicitur etiam *Relicta quondam Widonis de Comitato Parmenſis.* Comites *de Comitatu Parmenſi* vix credas omnes Urbi illi praefuiſſe. Sed ecce Chartam ipſam.

Adelaidis filiae Hugonis Comitis donatio facta Monaſterio Sancti Proſperi, nunc Sancti Petri, Regienſis Urbis, Anno 1092.

IN *nomine Dei eterni. Anni ab Incarnatione Domini noſtri Jeſu Chriſti Milleſimo Nonageſimo Secundo, XI. die Aprilis, Indictione XV. Moneſterio Sancti Proſperi Confeſſoris ſito foris prope Regii, ubi nunc* Domnus Pacificus Abbas *preeſſe videtur. Nos in Dei nomine* Adelaxe filia Ugoni Comes, & relicta

relicta *quondam* Widonis de Comitato Parmenſis, *& Wido filius Alberti; qui profeſſa ſum Lege Alamana vivere. Manifeſtum eſt vobis, quod.... & Guilia nurus mea per...... jure & proprietate ſupraſcripti Monaſterii, hoc eſt rebus & terris juris ſui, que eſſe videntur in loco Gurgo, & eſt per menſura juſta juges ſes; & ſi ampliuſque fuit, tenta & laborato per Alberto Scaſo. Unde promittimus modo etiam nos, qui ſupra Adelaxe & Wido, ut nullum umquam in tempore abeamus licenciam & poteſtatem per ullumvis ingenium vel..... occaſione quod fieri poteſt &c. agere vel cauſare per nos &c. Quod ſi aparuerit &c.*

Actum in Caſtronovo feliciter.

A *Signa manuum Adelaxe & Wido, qui hanc Cartulam promiſſionis rogaverunt fieri ut ſupra.*

Signa manuum Bernardi, Widonis, Agiraldi, Odoni, Alberti, Opizonis, & item Alberti, rogati teſtes.

Ego qui ſupra Gerardus Notarius Sacri Palacii rogatus ſcripſi.

Redeo ad formulam *de Comitatu* abſque voce *Comitis* interdum uſurpata, ut inquiratur, num forte ſola *Comitem* ſignificarit, an locum tantummodo deſignarit, ubi homo ille B habitaret. Lectorem regredi mecum non pigeat ad laudatum Archivum Benedictinorum Regienſium, ubi latet Charta autographa, digna & ipſa, quae proferatur in lucem.

Donatio facta Monaſterio Regienſi Sancti Proſperi à Berta vidua Walfredi Comitis, & ab Alberto ejus filio, Anno 1111.

IN nomine Sancte & individue Trinitatis. Anno ab Incarnatione Domini noſtri Jeſu Chriſti MCXI. Nono Kalendas Februarii, Indictione IV. Monaſterio Sancti Proſperi ſito loco ſuburbio Civitatis Regio, ubi nunc Domnus Pacificus Abbas *preeſſe videtur. Nos* Berta *filia quondam Gerardi, &* relicta quondam Walfredi de Comitatu Trivixino, *& Albertus filius ejuſdem Walfredi & meus, que ſupra Berta, qui profeſſi ſumus ego, que ſupra Berta ex Natione mea Lege vivere Salicha, & ego ipſe Albertus Lege vivere Langobardorum, preſentes preſentibus diximus: quiſquis in ſanctis &c. Ideoque nos qui ſupra Berta & Albertus, mater & filius, donamus & offerimus in eodem venerabili Monaſterio, ideſt medietatem de Maſſaricia una de terra juris noſtri, qui ſupra mater & filii, quam habere & retinere viſi ſumus in eodem Comitatu Parmenſi, in loco, ubi*

C *dicitur Caſale Cavagnoli, & eſt de Curte, que vocatur Caſtrum Walterii: & dividitur cum alia medietate de Maſſaricia quadam, que olim fuit* Comitiſſe Donelle; *ſed nunc eſſe videtur ejuſdem Monaſterii Sancti Proſperi, cum terris & vineis ſeu pratis, & cum omnibus jure adjacentiis &c. Etiam & donamus & offerimus nos, qui ſupra* D *mater & filius, eidem venerabili Monaſterio Sancti Proſperi, ideſt petiam unam de terra cum vitibus, que jacet in loco, ubi dicitur Roncore, in eadem Curte Caſtri Walterii prope ſilvam ejuſdem Curtis &c. Et quidem ſpondimus atque promittimus nos, qui ſupra mater & filius, ſupraſcriptam donationem, qualiter ſuperius legitur &c. in* E *integrum ab omni interdicente homine defenſare &c. Et inſuper ego, que ſupra, Berta obligo me ſub pena, que eſt auri obrizi uncias decem, argento pondera viginti &c.*

Actum

A'lum Runcalie in caſa domnicata ejuſdem matris & filii, feliciter.

Signum manuum jam dicte Berte & Alberti, mater & filius, qui hanc Chartulam offerſionis fieri rogaverunt ad omnia, ut ſupra.

Signum manuum Agicardi filii Gosberti, & Ugonis filius Alberti, & Bencincaſa filii Johannis Decani, & Bulgarelli Maleaſſetati, nec non Alberti Pinzabona, atque Armani filii Taurelli teſtes.

Signum manuum Laurentii Vixoſo, ſeu Uberti de Campigine, atque Viviani de Monticello, Lege Salicha viventes, teſtes.

Ego Johannes Palatinus Judex Scriptor hujus Chartule offerſionis poſt traditam complevi & dedi.

Supra in Charta Boſonis Archidiaconi Parmenſis occurrit nobis *Comes* quoque *Walfredus* & *Berta uxor ejus*. Heic autem obviam rurſus habemus *Bertam relictam quondam Walfredi de Comitatu Trivixino*. Nulla dubitatio, quin heic & illic idem ſit Walfredus; ac proinde ſuſpicio ſuboriri poteſt, formulam *de Comitatu* adhibitam olim fuiſſe in Regienſi Urbe, & locis conterminis, ad ſignificandum *Comitem*. Inter haſce tenebras, quales & ego fateor, oculi convertantur ad Chartam Anno MXLV. ſcriptam, atque editam à Bacchinio in Appendice Hiſtoriae Padolironenſis, in qua memoratur *Giſla filia Arduini filium quondam Attonis de Comitatu Parmenſi*. Hic Arduinus non alius fortaſſis eſt quàm ſupra laudatus *Arduinus Comes de Comitatu Parmenſi*. Alteram membranam profert idem Bacchinius pertinentem ad Annum DCCCCLVIII. ubi ſpectandum ſe praebet *Atto filio quondam itemque Attoni de Comitatu Parmenſi*, qui ſexaginta denariorum libras ſe recepiſſe fatetur ab *Adalberto, qui & Atto, Conſobrino meo, filio quondam Sigefredi de Comitatu Lucenſi*. Sigefredus iſte eſt omnium antiquiſſimus, quos hactenus noverimus, inter Majores celeberrimae Comitiſſae Mathildis; Atto verò heic memoratus ex fratre ejuſdem Sigefredi natus eſt. Accedat nunc & Donizo, qui Lib. I. Cap. 2. ſui Carminis de eodem Sigefredo verba faciens, hac ipsâ dicendi formula eſt uſus:

> *Atto fuit primus Princeps, aſtutus ut hidrus,*
> *Nobiliter verò fuit ortus de Sigefredo*
> *Principe praeclaro Lucenſi de Comitatu.*

An ergo Proceres iſti, eâ formulâ deſcripti, *Comites Lucae* ac *Parmae* fuiſſe, cenſendi? Ego affirmare non auſim, quippe in Chartis Adalberti Attonis Sigefredum ejus parentem numquam deprehendi donatum titulo *Comitis*. Verùm exempla ſuppetunt Comitum & Marchionum, quorum Notarii praetermiſſo titulo mentionem faciunt. Praeterea Donizo Sigefredum *Principem* appellat: quae appellatio neſcio an eo Seculo aliis deferretur, quàm Epiſcopis, Ducibus, Marchionibus, & Comitibus. Attamen rem innuiſſe contentus, dubiam relinquo; occurrit quippe alibi haec formula tantummodo deſignans Habitatorem, ut ajebant, alicujus Comitatus.

Ex diverticulo ad *Comites Pagenſes* redeo, eorumque inſtitutionem vel ante Annum à Chriſto nato Milleſimum invenio. *Landenulphum Comitem Caſtelli Calinuli* exhibet nobis Charta Aloarae Principis Capuanae ſcripta Anno DCCCCLXXXVIII. & inſerta in Chronico Sancti Vincentii ad Vulturnum Part. II. Tom. I. Rer. Italicar. ut alios dimittam ejuſmodi Comites in Hiſtoria Langobardor. Princip. à Peregrinio recenſitos. Neque eorum

veſtigia apud Inſubres deſunt, uti fidem faciet pergamena, quam olim mihi deſcribendam curavit Lazarus Auguſtinus Cotta ex eruditione ſua adhuc poſt mortem commendandus. Ibi vel Anno DCCCCXLV. *Gropardus Comes de Caſtro Fontaneto* nobis occurrit, uti ex ipſa Charta palam fiet, quae deſcripta fuit ex archetypo adſervato in Archivo Canonicorum Inſulae Sancti Julii Dioeceſis Novarienſis.

Hugo & Lotharius Italiae Reges Richardo homini Saeculari tres Manſos una cum Servis ibi morantibus donant, Anno 945.

IN nomine Domini Dei eterni. Hugo & Lotharius divina providente clementia Reges. Regalem decet excellentiam ſubditis ſibi fidelibus gratuiti muneris dona prebere. Quocirca omnium fidelium Sanctae Dei Ekleſiae, noſtrorumque preſentium & futurorum devotio noverit, qualiter interventu ac petitione Ingelberti Comitis, *dilectique fidelis noſtri, per hoc noſtrum Preceptum, prout juſte & legaliter poſſumus, confirmamus, ac korroboramus, concedimus, donamus atque largimur* Richardo *cuidam* noſtro fideli *Manſos tres poſitos in Valle Sicida in Villa Aureliako, ſicut quondam fuerunt poſſeſſi à* Gropardo Komite de Caſtro Fontaneto, *una cum ſervis ibi reſidentibus, quorum nomina ſunt Cuſta, Hilarius, Dominicus, reliquiſque ſervis & ankillis ad ipſas res & Maſſaritia pertinentibus: verum etiam kum terris, vineis, kampis, pratis, paſcuis, ſilvis, molendinis, piſcariis, kaſis, montibus, vallibus, alpibus, planitiebus, aquis, aquarumque decurſibus, & cum omnibus, que dici vel nominari poſſunt, ad ipſas res & Manſos aſpicientibus in integrum, ut habeat, teneat, firmiterque poſſideat ipſe, ſuique heredes, habeantque poteſtatem tenendi, donandi, vendendi, kommutandi, alienandi, pro anima judicandi, vel quidquid eorum decreverit animus faciendi, omnium hominum controverſia remota. Si quis igitur hujus noſtri Precepti confirmationem ſeu largitionem aliquando infringere konatus fuerit, ſciat ſe kompoſiturum auri optimi libras quinquaginta, medietatem Kamerae noſtrae, & medietatem prefato Rikardo, ſuiſque heredibus. Quod ut verius credatur, diligentiuſque ab omnibus obſervetur, manibus propriis roborantes, anulo noſtro inſigniri juſſimus.*

Signa Sereniſſimorum *Hugonis & Lotharii Regum.*

Crodulfus Diaconus & Regius Capellanus Regio juſſu recognovi.

Locus Sigilli cerei.

Data IV. Nonas Martii, Anno Dominicae Incarnationis DCCCCXLV. Regni vero Domni Hugonis XIX. Lothari XIV. Indictione III.

Actum Papiae feliciter. Amen.

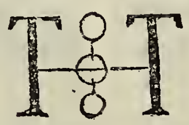
Facta eſt ſupra mentio *Comitum Tarviſinorum*. Ex iis originem ducit illuſtris & generoſa propago Comitum de Collalto, inter quos praecipue ſplendet Antonius Rambaldus Collalti Comes, nunc intimus Conſiliarius Auguſtiſſimi Caeſaris CA- A ROLI VI. Ex ejuſdem Comitis Tabulario deſumtum Diploma producere nunc juvat, ad illuſtres ejus majores ſpectans, quod ſingulari erga me amori debeo Abbatis Henrici de Collalto.

Otto III. Germaniae & Italiae Rex Rambaldo Comiti Tarviſino nova donat, & vetera confirmat, Anno 994.

IN nomine Sancte & individue Trinitatis. Otto divina favente clementia Rex. Si fidelium noſtrorum omnium digne perpendentes ſervitia, fidelitatem eorum aeque recompenſaverimus emolumentis, fideliores eos nobis per omnia eſſe impoſterum nemo quis ambigit. Unde univerſis noſtris fidelibus, preſentibus ſcilicet & futuris notum facimus, quomodo nos interventu Willigiſi Maguntine Sedis Archiepiſcopi *chariſſimi, ac ceterorum fidelium noſtrorum, per hujus noſtri Precepti paginam* Raymbaldo *noſtro honorabili donavimus Maſſaricias Regales quinque in Vico Nerviſia, juxta fluvium Plavim. In Vico autem, qui Moſchalinus dicitur, Maſſaritios duos, juxta fluvium Glauram. Quod ſi in eadem Villa tantum non invenitur Regii juris, ut adimplere ipſos duos Maſſaritios non poſſimus, ubi plus ſecum praefatam Villam reponatur noſtri juris, per hanc noſtram conceſſionem tribuimus. In Vico autem, qui vocatur Silva Elleroſſa, aut ubi propius habemus, Maſſaritios quatuor. Iterum in Vico, qui Videlacus vocatur. Manſum Regalem unum. Et idem in Vico, qui Caſacurva vocatur, quam Wangerius edificavit, ſeu ubi propius noſtri juris invenit, duos Manſos. In Villa vero, que Salla vocatur, duos Manſos ſimiliter. Inſuper etiam* B *quicquid Regii juris infra muros Triviſanae Civitatis invenitur, huic donationi largimur. Extra eandem Civitatem Manſum unum in Auroliaco: Manſum unum in Burgoliaco: Manſum unum in Villa Sala. Ad hec etiam dedimus ei Manſum Regalem inter Meſtre & Pauteliano & Brentulo; & in Silva Gajo non longe Edrino Manſum unum cum* C *ſilva & paſcuis; & in Villa Sancti Andradi non longe Paulano Manſum unum; in fine Surmatie Manſum unum: & hoc ſcitote, quod ad noſtrum hobum* (*) *pertinet, XC. jugera; & ſi ibi non inveniuntur, ubi propius habemus, adimpleatur. Qui ſimul viginti quatuor Regales Manſi in prenominatis locis rejacentes, ſediminibus, campis &c. In-* D *ſuper etiam foreſtum de Montecello, quod ad Curtem Luvadinam pertinere videtur; & ſi quid plus in eodem foreſto, quam quod ad eamdem Curtem pertineat, nec non & univerſas alias Terras, quas ſupradictus* Comes, *aut Genitor ipſius a quibuſcumque Imperatoribus vel Regibus precepturie nomine habuerunt, ſub hac eadem confirmatione* E *donamus ac percipimus, cum univerſis venationibus & piſcationibus, ſeu quibuſcumque aliis appendiciis, que dici poſſunt, que juſte & legaliter de noſtro jure impertiri poſſumus, que omnia in*

(*) Du-Changius in Gloſſario Med. & Infim. Latinitatis pag. 802. (pag. 1175. edition. Ven. MDCCXXXVIII.) *Huba, Hoba, Hova, Hobunna, &c. Modus agri cum habitatione coloni.*

in Comitatu Terviſiano *rejacere videntur. Inſuper etiam dedimus de noſtro Regio jure in ſuum jus noſtri ju-* A *ris ſervum unum.....nomine, ut quod ſibi libuerit de predicto ſervo faciat. Si quis autem quod minime credimus &c.*

Signum Domni Ottonis *glorioſiſſimi Regis.*

Heribertus Cancellarius vice Petri Cumani Epiſcopi & Archicancellarii recognovi.

Datum XIX. Kalendas Decembris, Anno Dominice Incarnationis DCCCCXCIV. Indictione VII. Anno autem Tertii Ottonis Regnantis X.

Actum in Duello, feliciter. Amen.

Quod etiam conſiderandum eſt, etiamſi ex poſſeſſione Comitatus Tarviſii exciderint ejuſmodi Comites, attamen perrexerunt Auguſti impertiri eiſdem Inveſtituram ipſius Comitatus, uti conſtabit ex altera Charta in eodem Archivo adſervata. Miraberis ſane, quei poſt Pacem Conſtantiae Anno MCLXXXIII. ſtabilitam, in qua Tarviſinae Civitati, non ſecus ac aliis Lombardiae Civitatibus, Libertas à Friderico I. Auguſto, ejuſque filio Henrico Rege conceſſa eſt, adhuc idem Henricus B *Rambaldo Comiti Tarviſinae Urbis* regimen, ſive Comitis Tarviſini dignitatem confirmet. Id fortaſſe factum, quia, ut innui in Diſſertat. VI. *de Marchionib.* etiam poſt arreptam à Civitatibus Italicis libertatem, eiſque confirmatam ab Imperatoribus, nihilo tamen ſecius Marchiones & Comites dejecti non deſierant Inveſtitu- C ram petere ac impetrare jurium antiquorum ab Imperatoribus. Perfectum utique non eſt Diploma, quod nunc ſum editurus; quale tamen mihi traditum fuit, Lector etiam accipiet.

Inveſtitura Comitatus Tarviſii data ab Henrico VI. Romanorum Rege Rambaldo Comiti, Anno 1191.

H*Enricus divina favente clementia Romanorum Rex & ſemper Auguſtus. Regia conſuevit liberalitas fidelia fidelium obſequia clementer reſpicere, eiſque, qui per fidei ſinceritatem & praeclara meritorum obſequia magis ſe nobis acceptos reddiderunt, munificentiae dexteram extendere, doniſque amplioribus honorare. Eapropter ad notitiam univerſorum Imperii fidelium, tam futurorum, quam preſentium volumus perveni-* D *re, quod nos attendentes fidelitatem & honeſtatem* Comitis Rambaldi de Tarviſio, *recepimus ipſum in familiaritatem noſtram fidelitate nobis jurata, & ipſum inveſtivimus* de Comitatu Tarviſii, *ſicut* Comes Schenella *Pater ejus, &* Comes Manfredus *Patruus ipſius, Comitatum illum integre ab Imperio tenere conſueverunt. Hanc itaque conceſſionem ei damus & confirmamus, ita ut ſi qua alia conceſſio alicui perſo-*

nae

nae cujuſcumque ſexus contra jus praedicti Comitis Rambaldi à noſtra Serenitate facta inveniatur, irrita habeatur. Nos enim non intelleximus, nec recognoſcimus de jure Comitatus praedicti alicui perſonae, niſi ipſi Rambaldo, quicquam nos conceſſiſſe. Ut igitur haec noſtra conceſſio firma perpetuo maneat & inconvulſa, praeſentem inde paginam conſcribi, & Sigilli noſtri impreſſione juſſimus communiri. Statuentes, & Edicto Regio ſancientes, ut nulla omnino perſona alta vel humilis, Eccleſiaſtica vel Secularis contra eam venire vel auſu temerario eam praeſumat infringere. Quod qui fecerit, viginti libras auri pro poena componat, medietatem Camerae noſtrae inferendam, reliquam partem injuriam paſſis perſolvendam.

Datum in nemore juxta Cornazzanum, Anno Domini MCXCI. Indictione IX. Septimo Idus Aprilis.

Quamobrem qui poſt Seculum Chriſti Decimum Comites dicebantur, in ea dignitate parentibus & agnatis ſuccedebant: quod olim minime ſtabile fuit. In Vita Sancti Nili Abbatis Calabri, edita Tom. VI. Veter. Scriptor. à PP. Martene & Durando, commemoratur *Regulus quidam, quem Comitem vocant in regionibus illis*. Verùm dimiſſis tandem *Comitibus*, nunc reſtat, ut aliquid adferamus de *Vicecomitibus*, quorum pariter eſt perantiqua inſtitutio, & magno olim in honore habita fuit Dignitas. An iſti à *Vicariis* ſaepe apud Veteres memoratis diverſi plane fuerint, diſputari poſſet. Nam quod in omnibus fere Officiis accidit contingebat etiam *Comitibus* Civitatum Rectoribus, nempe ut & ipſi ab uſu muneris ſui interdum feriari cogerentur, ſive ob aegritudinem corporis, ſive propter bellorum neceſſitatem, aut quod ad Imperatorum Regumque Palatium evocarentur, aut ob alias cauſſas: quo tempore, niſi eorum vices quiſquam alius ſuſtinuiſſet, Urbium tutelae ac Populorum regimini male conſultum fuiſſet. Quare mos invectus, ut & ipſis Comitibus *Vicarius* daretur, appellatus propterea *Vicecomes:* qui non ſolùm praepedito Comite publicis rebus praeeſſet, vigilique curâ vacaret, ſed etiam, ut conjecturae ferunt, peculiari quapiam ordinariae ditionis portione frueretur. Vel ipſis temporibus Sancti Gregorii Magni Papae occurrit mentio *Vicecomitum*, quos deinde Italica Lingua appellare conſuevit *Viſconti*. Commendans enim Sanctus Pontifex in Epiſtola 18. Lib. 8. Indict. I. editionis Benedictin. Agnello Epiſcopo Terracinae, ut quoſdam ſuperſtitioſos mores à ſuo grege amoveat, haec ſubdit: *Scripſimus autem & Mauro Vicecomiti, ut Fraternitati veſtrae in hac re debeat adhibere ſolatia &c.* Quibus ex verbis aliquid Judiciariae poteſtatis vel Seculo illo commiſſum *Vicecomitibus* elucere videtur. Ita in corpore Legum Langobardicarum Lib. 2. Tit. 30. Lege 2. edition. Lindenbrogii & Goldaſti, Carolus Magnus Imperator edicit, ne Servi venumdentur, niſi coram Epiſcopo, aut Comite, aut *Vicecomite*, aut aliis Reipublicae Miniſtris. *De mancipiis*, inquit, *quae venduntur, ut in praeſentia Epiſcopi, vel Comitis ſint vendita, aut Archidiaconi, & Centenarii, aut Vicedomini, aut Vicejudicis, vel Vicecomitis, aut ante bannum nota teſtimonia.* Baluzius Tom. I. pag. 861. Capitular. Reg. Francor. idem referens decretum, *Vicecomitis* vocabulum omittit, & legit *Vicedomini, aut Judicis Comitis*. Verùm & in Codice MSto Bibliothecae Eſtenſis, cujus ope Leges Langobardicas à me quoque editas Part. II. Tom.

Tom. I. Rer. Italicar. emendavi, *Vicecomitis* vox occurrit. Et ſane veri valde videtur ſimile, non praetermiſſam ibi *Vicecomitum* mentionem, qui Centenariis ac Judicibus ordinariis praeibant. Porro hujuſce muneris eſt aperta commemoratio in Capitulari Caroli Calvi Francorum Regis ad Annum DCCCLXIV. Illic enim *Vicecomites* Monetae praeficiuntur. Ita ſe habet Lex illa apud Baluzium Tom. II. pag. 179. *Habeat unuſquiſque Comes, in cujus Comitatu Monetam eſſe juſſimus, Vicecomitem ſuum, qui cum duobus aliis hominibus &c.* Accedat nunc teſtis locupletiſſimus Agobardus Archiepiſcopus Lugdunenſis, qui Ludovici Pii Auguſti aetate floruit. Is in Tractatu de Inſolen. Judaeor. in haec verba ſcribit: *Venientes Judaei dederunt mihi Indiculum ex nomine veſtro, & alterum ei, qui Pagum Lugdunenſem Vice Comitis regit &c.* Ubi animadvertendum, voce *Pagus* nequaquam ſignificari Caſtellum quodpiam aut Villam, ſed quidem *Regionem* univerſam, hoc eſt tam Civitatem quàm Comitatum Lugdunenſem, ſive totam ditionem non minus *Comitis*, quàm ei ſubnexi *Vicecomitis*. Sed longe antiquiorem *Vicecomitum* mentionem rurſus nobis offeret Vita Sancti Mauri Abbatis, ſcripta, ut fertur, à Fauſto ejus aequali apud Mabillonium in Actis Sanctor. Ordin. Sancti Benedicti Seculo primo, pag. 291. ubi haec verba: *Praedictus denique vir Florus, quum in omni Regno Theodeberti Regis ſummam obtineret poteſtatem, ac Vice Comitis in Andecavenſi eo tempore fungeretur Pago.* An iis temporibus plures forent unius Comitis *Vicecomites*, & an Caſtellis ſeu Pagis praeeſſent Miniſtri, titulo *Vicecomitis* uſi, exploratum ſatis non habeo. Certum quidem eſt, *Vicarias* complures in agro Civitatum fuiſſe conſtitutas. Baluzius Tom. 2. Capitular. pag. 1464. Chartam Anno DCCCLV. exaratam profert, in qua locus commemoratur ſitus in *Pago Pariſiaco* (ſive in Comitatu aut Diſtrictu Pariſiorum) *in Vicaria Buciaxinſe, in Villa Dubro*. Certum pariter futurum eſt, *Vicecomitibus*, quod ſub Comite Urbem quampiam regerent, appellationem hanc datam fuiſſe. Et quidem opportune obtulit ſe mihi egregium monumentum, quod archetypum vidi inter Chartas antiquiſſimi Veronenſis Monaſterii Sancti Zenonis. Placitum nempe in ea Urbe habuit Anno Chriſti DCCCLXXX. *Adelardus Servus ſervorum Dei*, idemque *Veronenſis Epiſcopus, & Miſſus* Caroli Craſſi tunc Italiae Regis: cui etiam interfuit *Audakari Vicecomes Civitatis Veronenſis in vice Waliſrit Comitis*. Tabulas accipe, atque ibi *Nothekarium virum illuſtrem* obvium habens, cum iis Monachis contendentem, liceat tibi ſuſpicari, ex ipſo prodiiſſe Nothekerium, qui ſubſequente Seculo Decimo Veronenſem Cathedram tenuit.

Judicatum Adelardi Veronenſis Epiſcopi & Miſſi Caroli Craſſi Regis in Palatio Veronenſi, ſuper lite vertente inter Monaſterium Sancti Zenonis & Nothecharium illuſtrem Virum, Anno 880.

IN *nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti. Dum reſediſſet* Domnus Adellardus *reverentiſſimus* Epiſcopus *Sanctae* Veronenſis Eccleſiae & Miſſus Domni Karoli *victorioſiſſimi* Regis, *conſidentibus una cum eo* Audakari Vicecomes Civi-

A Civitatis Veronenſis in vice Walifrit
Comitis, *& Marſicus*, *Judices Sacri*
Palatii, *Natalis*, *& Martinus*, *ſeu A-*
delbertus, *Peresbertus*, *Giſelbertus*, *&*
Odelbertus, *Fredibertus &c. nec non &*
Leo, *Landebertus de Vico Sico*, *From-*
bertus &c. Graſulſus Notarii, *& aliis*
pluribus, *in Caminata majore in Pala-*
tio Regum, *per juſſionem memorati ſa-*
B *cerrimi Epiſcopi*. *Conqueſtus eſt Teude-*
rulfus Advocatus Monaſterii beati Con-
feſſoris Chriſti Zenonis ſuper Noteka-
rium Virum Illuſtrem, *eo quod pabu-*
raſſit Monte, *qui vocatur Valle Struſe*,
cum ſuis animalibus promiſcui ſexus, *&*
ſecaſſet illic erbas cum ſuis liberis homi-
nibus ac ſervis contra Legem; *quia* Pi-
pinus *quondam precellentiſſimus* Rex *ip-*
C *ſum Montem pro anime ſue remedio cum*
aliis rebus in predictum Sancti Zeno-
nis Cenobium contuliſſet atque delegaſſet.
Ad hec Nothekarius iiſdem Judicibus,
ſi verum eſſet, *quod Teuderulfus con-*
querebatur, *reſpondit*: De illo Mon-
te, unde mihi pro ſe querit,.......
inſtrumenta Cartarum, & ideo ibi
porcionem poſſideri. *Tunc judicave-*
D *runt predicti Judices*, *ut daret Nothe-*
karius vadimonium de ducendis conſor-
tibus & Cartis ad Placitum; *& po-*
ſuit fidejuſſore....... *Iterum in altero*
Placito in preſencia prefati Domni re-
verentiſſimi Epiſcopi Adelardi, *& pre-*
nominatorum Judicum, *requiſivit Teude-*
rulfus Advocatus Monaſterii Sancti Ze-
nonis ab eodem Nothekario, *dicens*: De-
E diſti nobis vadimonium pro aducen-
dis conſortibus & Cartis de Monte,
qui dicitur Valle Struſa. Ecce in
Placito aſtans volo, ut mihi oſten-
das. *Tunc oſtendit Nothekarius Cartu-*
lam vendicionis, *que necdum unius an-*
ni ſpacium expleverat, *in qua contine-*
batur inter cetera, *quod quidam Odel-*
bertus filius quondam Ragimpaldi.....
vendidiſſet eidem Nothekario ſuam por-
cionem Silve in integrum, *quam ipſe*
habere viſus fuit de quondam genitore
ſuo in Monte, *qui dicitur Valle Stru-*
ſa, *quomodo genitor ipſius poſſeſſus fuiſ-*
ſet: *& ipſe Odelbertus*...... *ipſi No-*
thekario die preſenti & ora vendere vi-
ſus fuiſſet tam capilo, *paſcuo*, *decima*,
& penſionem cum omnia & in omni-
bus ipſi Nothekario vendidiſſet atque tra-
didiſſet, *& accepiſſet pro ipſa vendi-*
cione à jam dicto Nothekario ſolidos de-
cem &c. Scripta autem atque completa
erat ab Angelberto Scriba publico, *Men-*
ſe Marcio, *Anno Primo ejuſdem Dom-*
ni precellentiſſimi Regis Karoli, *Indi-*
ctione Terciadecima (*). *Perlecta eadem*
Carta, *Teuderulfus Advocatus predicti*
Monaſterii dixit: Carta hec, quam
oſtendiſti, nihil noſtre partis adver-
ſa eſt, atque impedit; quia ecce pre
manibus abeo Cartam manifeſtacio-
nis & ſponſionis atque promiſſionis,
quam Genitor tuus pro ipſo Monte
in eodem Monaſterio fecit. *Tunc pre-*
dicti Judices eandem Cartam legere fe-
cerunt: *in qua videlicet Carta contine-*
batur inter cetera, *qualiter* Plagimber-
tus *pater ipſius Nothekario cum* Leone
quondam Abbate *predicti* Monaſterii
Sancti Zenonis *altercacionem de Mon-*
te Valle Struſa abuerat. *Et Leo Ab-*
bas una cum Suniberto Advocato ſuo te-
ſtibus adprobare voluerant, *quod ipſe*
Mons Valle Struſa, *qui prius fuerat*
Pipini *glorioſiſſimi* Regis, *& ipſe eum-*
dem Montem cum aliis rebus Monaſte-
rio beati Zenonis contulerat. *Ob hoc i-*
gitur concrediderat ſe Plagibertus, *quod*
ipſe Mons proprietas eſſet Sancti Zeno-
nis &c. Et ipſa Carta repromiſſionis
firmata erat per manu ipſius Plagiber-
ti, *& roborata á teſtibus idoneis roga-*
tis ab ipſo: *ſcripta autem atque comple-*
ta..... *tradiderat ipſa Cartula per ma-*

(*) Ideſt Anno Chriſti DCCCLXXX.

num Rodulfi Notarii publici, Anno divorum Imperatorum Hludowici Nonodecimo, & Klotharii ejus filio Octavo, Indictione Decima (*). *Qua Cartula perlecta, tunc interrogaverunt ſupraſcripti Judices Nothekarium, ſi contenderet ali quit contra ipſam Cartam &c. Qui Nothekarius dixit & profeſſus eſt:* Cartola ipſa, quam à parte Monaſterii Sancti Zenonis oſtendiſtis, bona & B vera eſt &c. *Cum ipſe Nothekarius taliter profeſſus fuiſſet, tunc judicatum eſt à prefatis Judicibus, quod pars predicti Monaſterii Sancti Zenonis eundem Montem Valle Struſa in integrum aberet, & ipſe Nothekarius exinde eſſe contentus & tacitus. Et finita eſt inter eos ipſa contencio. Quapropter ex juſſione* C *Domni Sanctiſſimi Adelardi Epiſcopi & prenominatorum Judicum ſcripſi ego Graufulſus Notarius hanc noticiam, dictantibus eiſdem Judicibus pro futura poſteritatis memoria, ſeu firma ſtabilitate venerabilis loci, Anno ſalutifere ac perenniter adorande Incarnacionis Domini noſtri Jeſu Chriſti DCCCLXXX. Principatus autem Domni Sereniſſimi Karoli* D *Regis hic in Italia Anno Secundo, die Viceſimo octavo Menſis Decembris, Indictione Quartadecima feliciter.*

Adelardus ſervus ſervorum Dei, Sanctae Veronenſis Eccleſiae Epiſcopus ac Miſſus ſubſcripſi.

Natalis Judex Domni Regis interfui.

Martinus Judex Domni Regis interfui.

Ego Adelbertus Scavinus ibi fui.

E *Ego Giſalarius Scavinus ibi fui, &c.*

Signum manus Framberto, qui interfuit, & manum ſuam poſuit &c.

In Diſſertation. XLI. *de Nominib. & Agnominib.* oſtendam, nutare Pagii ſententiam contendentis, die Na-

A tali Domini Anni DCCCLXXX. peractam fuiſſe Romae coronationem Caroli Craſſi Auguſti. Meam ſententiam & iſta Charta conrfimat. En ut *Anno DCCCLXXX. die XXVIII. Menſis Decembris, Indictione XIV.* is Rex tantummodo appellatur, atque *Annus Secundus Regni* ejus decurrit, nulla Imperii commemoratione facta. Ne- B que putes Annum hunc à Nativitate Domini exordium cepiſſe. Nam *Indictio XIV.* revera indicat *Annum* 880. quum Septembri Menſe in curſu eadem coeperit eſſe. Praeterea, ut alia Vicecomitum veſtigia colligamus, membranam vidi in Mediolanenſis Ambroſiani Coenobii Archivo ſcriptam *Anno Hludowici Imperatoris Vigeſimo..... C Indictione III.* hoc eſt, quantum quidem arbitror, Anno Chriſti DCCCLXX. niſi referenda ſit ad primos menſes Anni DCCCXL. quo Ludovicus Pius Auguſtus è vivis exceſſit. *Noticiam firmitatis* Charta illa exhibet, in qua *Amalricus Vicecomes Civitatis Mediolanenſis, filius quondam Walderici, qui fuit Vicecomes ipſius Civitatis, per D pampanum vitis &......* (nihil aliud oculi mei mihi exhibuerunt niſi *concaell.* fortaſſe *cultellum*) *ſeo feſtugum nodatum, atque vaſone terre &c.* Ergo is Salicae ſeu Francicae nationis fuit. Sub finem quoque Saeculi Chriſtianae ſalutis Noni occurrit mihi *Ingelbertus Vicecomes Parmenſis* in Diplomate Lamberti Imperatoris. Ejus archetypum E in ſuo Chartophylacio adſervant Cathedralis Regienſis Eccleſiae Canonici. Quo rariora ſunt ejuſmodi monumenta ad Seculares viros ſpectantia, eo libentius hoc proferam.

Lantber-

(*) Hoc eſt Anno DCCCXXXII.

Lantbertus Imperator Corticellam in Comitatu Regienſi poſitam donat Ingelberto Vicecomiti Parmenſi, Anno 895.

IN *nomine Sanc̃te & Individue Trinitatis. Lantbertus divina favente clementia Imperator Auguſtus. Si noſtrorum fidelium petitionibus aures pietatis noſtre accommodamus, eorumque vota ducimus ad perfectum, preſentes atque futuros noſtrae fidelitati reddimus promptiores. Ideoque omnium fidelium Sanctae Dei Eccleſiae tam noſtrorum preſentium, quàm futurorum noverit ſollertia, quia Domina & Genitrix noſtra* Ageltruda *glorioſiſſima* Imperatrix Auguſta *pariter cum Liutaldo fideliſſimo Vaſſo noſtro noſtram Ceſaream flagitavit clementiam, quatinus pro divino intuitu noſtraeque mercede animae, & ſtabilimento Imperii noſtri, cuidam fideli noſtro Vaſſo ſcilicet* Radaldi Illuſtriſſimi Comitis *atque ſummi Conſiliarii noſtri,* Ingelberto *nomine, ſcilicet* Vicecomiti Parmenſi, *quandam Corticellam juris Imperii noſtri hactenus pertinentem de Comitatu Regienſi, ſitam in loco, qui dicitur Ripa Alta, cum decem ſortibus, ſervis quoque & ancillis, ſeu ceteris diverſis poſſeſſionibus tam mobilibus, quàm immobilibus ad eamdem Corticellam juſte & legaliter pertinentibus ſeu aſpicientibus in integrum jure proprietario per hoc noſtrae Serenitatis Preceptum concedere dignaremur. Nos quoque ob amorem Omnipotentis Dei & intercesſionem tantae Genitricis ac Dominae noſtre, ejuſque continuum famulatum, hoc noſtrae pietatis Preceptum fieri juſſimus, per quod eidem Ingelberto fideli noſtro, ſuiſque heredibus ac proheredibus in aeternum predictam Corticellam poſitam in jam fato loco vocato Ripa Alta, cum omnibus pertinentiis & adjacentiis ſuis in integrum, ubicumque ſunt poſitae tam in Comitatu Regienſi quamque Parmenſi, aliiſque vocabulis, ſcilicet cum jam dictis decem ſortibus, caſis, edificiis, manſionibus, terris, cultis & incultis, campis, vineis, pratis, paſcuis, ſilvis, ſtalariis, virgariis, ripis, rupinis, arboribus pomiferis & impomiferis, aquis aquarumque decurſibus, ſeu molendinis tam in montibus, quàm in planiciebus, omnia & ex omnibus in integrum, & quicquid dici vel nominari poteſt, ad eamdem Corticellam legaliter pertinere debere de noſtro jure & poteſtate funditus concedimus & perdonamus, ut idem Ingelbertus fidelis noſter, ejuſque heredes ac proheredes ab hac die in aeternum jure proprietario poteſtatem habeant eandem Corticellam ſicut ſuperius legitur, per hoc noſtrum Imperiale Preceptum tenendi, poſſidendi, donandi, vendendi, commutandi, ſeu pro animabus ſuis dijudicandi, vel quicquid voluerint faciendi, remota totius perſonae & publicae poteſtatis inquietudine. Quicumque igitur temerator hoc noſtrae donationis ſeu traditionis Imperiale Preceptum aliquando infringere temptaverit, ſciat ſe compoſiturum auri obrizi Libras triginta, medietatem Palatio noſtro, & medietatem ſaepe dicto Ingelberto Vicecomiti, ejuſque heredibus ac proheredibus, aut cui eaſdem res ordinaverint poſſidendas. Et ut ab omnibus verius credatur, diligentiuſque per omnia tempora obſevetur, manu propria ſubter confirmavimus, & de anulo noſtro juſſimus inſigniri.*

Signum Domni *Lantberti Sereniſſimi Imperatoris Auguſti.*

Heimericus Notarius ad vicem Helbunci Archicancellarii recognovi.

Locus Sigilli cerei deperditi.

Data Anno Incarnationis Domini DCCCXCV. Domni quoque Lantberti piiſſimi Imperatoris V. Octavo Idus Decembris, Indictione XIII.

Actum Regiae Civitatis, in Dei nomine feliciter. Amen.

Radaldi nomen, qui in hac Imperiali largitione inſcribitur, *Illuſtriſſimus Comes atque ſummus Cancellarius noſter*, alio in loco Operis hujus recurret, ubi titulo *Marchionis* inſignitum deprehendemus. Tu interim, perlecto hoc Diplomate, tecum recogita, quis Supremus Princeps tunc foret Regienſis ac Parmenſis Urbis, & an ejuſmodi Urbes intra fines Exarchatus Ravennatis tunc concluderentur. Quod autem minime praetereundum, mihi deſcribenti plane viſum eſt authenticum ſive originale hujuſmodi Diploma. Et nihilominus diſſimulare in praeſentia nolo, ſuboriri heic poſſe non levem in re Chronologica ac Diplomatica controverſiam. Supra in Diſſertat. VI. de *Marchionib.* productum à me fuit alterum Diploma Anno DCCCXCII. à Guidone & Lamberto Auguſtis datum. Atqui Monogramma Lamberti illic non omnino convenit cum Monogrammate Diplomatis, quod nunc evulgavi. Eſt-ne hac de cauſſa alterutrum falſi arceſſendum? Minime gentium, ſi quid mea valet ſententia; ſed putandum potius aut gemino Monogrammate uſum fuiſſe Lambertum, aut ſublato è vivis Guidone Auguſto patre ſuo, immutatum nonnihil fuiſſe ab eo in uſurpatâ illuc uſque ſubſcribendi formâ. Praeterea apographo, non autem archetypo ſum uſus in deſcribendo priori Diplomate; neque mirum foret, ſi Librarius caeſpitaſſet in Monogrammate pingendo. Rurſus heic animadvertas *Indictionem XIII.* conjunctam cum *die VIII. Idus Decembris Anni DCCCXCV.* Rarum id alicui videatur, quum à Kalendis Septembribus, aut ſerius, eodem tamen menſe, nova Indictio adhiberi conſueſceret, uti ex innumeris exemplis conſtat; Decembri autem Anni DCCCXCV. Indictio XIV. in uſu futura erat. Verum complura etiam exempla ſuppetunt continuatae Indictionis à Kalendis Januarii uſque ad finem Anni, ita ut nihil opus ſit heic verba profundere. Denique ex Diplomate nunc edito videtur Lambertus ad Imperiale ſolium Anno DCCCXCI. ante diem VI. Decembris aſcendiſſe, quum contra Pagius vir magni nominis in Critica Baroniana contendat, Anno tantùm ſequenti DCCCXCII. eumdem renuntiatum fuiſſe Auguſtum. Heic ſane vereor, ne aliquis error ſubſit, & pro

& pro *Anno V. Imperii* ſcribendum ſit *Anno VI.* Mihi enim Pagii hac de re ſententia proculdubio videtur praeferenda. Animadverte Diploma alterum in praelaudata Diſſertatione *VI. de Marchion.* à me productum, ex quo Pagii opinio confirmari poteſt. Et ad ipſam quidem quaeſtionem pertinent Chartae duae, quarum unam ſervat Archivum Cathedralis Mutinenſis, datam *Anno VII.* Imperii Lamberti, *Pridie Kalendas Octobris*, *Indictione II.* hoc eſt Anno DCCCXCVIII. alteram verò legebam Arretii in Tabulario Canonicorum ejus Urbis, ſcriptam *Anno VII. Tertio Nonas Septembris Indictione II.* hoc eſt eodem Anno DCCCXCVIII. Tria quoque vidi monumenta, ad hunc ipſum Annum ſpectantia in ditiſſimo Archivo Archiepiſcopii Lucenſis, ſcripta *Julio menſe*, *Indictione I. Anno VII.* ideſt eodem Anno DCCCXCVIII. Sed quid tria dixi? Sunt ibi & alia eodem Anno data, & his notis ſignata: *Anno VI. Imperii Domini noſtri Lantberti gratiâ Dei Imperatoris Auguſti*, *XVII. Kalendas Majas*, *Indictione I.* hoc eſt Anno DCCCXCVIII. Sunt & alia data eodem Aprili: ſunt & exarata Martio menſe cum *Anno Sexto*. Ad haec ibi occurrit permutatio praediorum facta à Petro Lucenſi Epiſcopo *Anno VII. Imperii Lantberti*, *Quinto Idus Majas*, *Indictione I.* videlicet ſaepe dicto Anno DCCCXCVIII. ita ut ſub finem Aprilis Anni DCCCXCII. Imperiali coronâ donatus videatur Lambertus. Conſule etiam Diſſert. LXXIII. *de Monaſter. in benefic. dat.*

Interea, tricis iſtis dimiſſis, quae tolli tantummodo poſſint ab homine ſub oculos habente, quotieſcumque opus eſt, ſingula haec, atque alia monumenta, ad *Vicecomites* redeamus. Spectaſſe ad *Comites* eligere ſibi ſuum *Vicecomitem*, recte infert eruditiſſimus Baluzius ex Epiſtola Agobardi ad Matfredum, ubi ſermo fit de Bertmundo Comite Lugdunenſi, *qui bene ſatis habeat ordinatum de juſtitiis Comitatum ſuum; eo quod talem Virum Pro Se conſtituerit ad haec peragenda, qui non ſolùm propter amorem & timorem Senioris ſui id ſtrenue gerat &c.* Porro quoties eveniebat, ut Comes abeſſet; tunc praecipue munus *Vicecomitis* erat, Placitis ſive Judiciis publicis praeeſſe, ac miniſtrare juſtitiam. Apud Du-Cangium in Gloſſario Latinit. ad vocem *Vicecomes* Placitum memoratur habitum Viennae in Gallia Anno DCCCLXIII. ubi haec verba: *Veniens Witfredus Eccleſiae Sancti Mauricii Auvocatus publice in Viennam Civitatem in preſentia Domni Ardoini ejuſdem Eccleſiae venerabilis Archiepiſcopi, & Erluini Vicecomitis Miſſi Illuſtris Boſonis Comitis, vel Judicum, qui ibi aderant.* Verùm quum *Miſſus* hic fuerit, non ordinaria, ſed delegata cenſenda eſt illius auctoritas. Videtur autem jus iis tantummodo fuiſſe ad decernendas lites levis momenti: idque fortaſſis haurias ex Lege 69. Caroli Magni inter Langobardicas, quae ita ſe habet: *Ut ante Vicarios nulla criminalis actio diffiniatur, niſi tantum leviores Cauſae, quae facile poſſunt judicari.* Sunt quae ſuadeant, ſub nomine *Vicariorum* deſignari *Vicecomites Rurales:* quod tamen affirmare pro certo non auſim, quamquam occurrat & in aliis Legibus mentio *Vicariorum* ſub eâdem ſemper ſignificatione. Procedente deinde tempore variis mutationibus obnoxia fuit auctoritas ac dignitas *Vicecomitum*. Nam ſublatis è medio *Comitibus* in quampluribus Italiae Urbibus, ibi quoque evanuit *Vicecomitum* munus ac nomen. Contra ſive quod adhuc pergerent non pauci è *Comitibus Ruralibus*

bus ſuam tueri potentiam, & conſtituere *Vicecomites Pagenſes* in Caſtellis & Pagis, ſive quod veteres Vicecomites Pagum aut Caſtellum aliquod veluti ſuae dignitatis patrimonium titulo ſtabili (forſitan etiam Feudi) poſſiderent: idcirco, amotis etiam Comitibus, audimus *Vicecomitum* nomen in veterum monumentis. Dimidium *Vicecomitatus de Valle Tellina* Anno MVI. Henricus inter Reges Sanctus Eberardo Comenſi Epiſcopo dono dedit. Praeterea alicubi *Vicecomites* Dignitatem ſuam ac Titulum ad filios ac poſteros ex conceſſione Regum, aliorumve Seniorum, tranſmiſere, quippe eorum locorum inveſtiturâ per Feudum donati, ac ſi *Comites* forent. Propterea in Chronico Gaufredi Prioris Voſienſis, atque in aliis Aquitanicis Hiſtoriis à Labbeo in Nova Bibliothec. Tom. 2. pag. 280. & ſeqq. occurrunt *Vicecomes de Segur: Vicecomes de Albuſſon: Vicecomes de Comborn*, cum aliis ejus orae quamplurimis. Et praecipue illic in aeſtimatione non vulgari fuerunt *Vicecomites de Turre*, nunc *di Turena* appellati, & *de Ventadur*, & *Lemovicenſes*, ut alios praeteream, qui poſt Seculum à Chriſto nato Decimum inter Galliarum Principes numerabantur, hoc uno Titulo inſigniti. Immo noſtris etiam temporibus in illuſtribus quibuſdam Galliae & magnae Britanniae Familiis honorificum hoc nomen & munus perdurat.

Ad Italiam quod attinet, jamdiu evanuit *Vicecomitum* officium. Eos olim Langobardia novit, ac multo in honore habuit. Donizonem audi Lib. I. Cap. 13. Vitae Mathildis, qui veluti rem memoriâ dignam narrat, *Albertum Vicecomitem* deſcendenti in Italiam Henrico inter Auguſtos ſecundo Anno MXLVI. obtuliſſe, ſeu dono dediſſe centum equos & ducentos aſtures:

Tunc Comes Albertus Vice, dives maxime, Servus
Praedictique Ducis, habitator & ipſius Urbis,
Cornipedes centum ——————
—————— ſimul obtulit ultro.

Raptus in admirationem Henricus in haec verba erupit:

Quis Vir habet Servos, quales Bonifacius? ——

Quum ex his Donizonis verbis liqueat, Albertum hunc *Servum* fuiſſe Bonifacii Marchionis & Ducis, qui tunc Mantuae imperabat, conſequi videtur, ipſum fuiſſe ejuſdem Bonifacii Vaſſallum, aut Miniſtrum, ſive Curialem, & pro ipſo *Vicecomitem* ejuſdem Civitatis. Quod verò, uti jam praefati ſumus, Titulum hunc nonnulli ſuos ad poſteros, veniâ à Regibus, ſive Imperatoribus factâ, tranſmittere coeperint, ſenſim in Familiae Cognomen ejuſmodi appellatio ceſſit. Placentiae ſpectatiſſima olim fuit *Vicecomitum* propago, ex qua fluxit Beatus Gregorius X. Papa, Arretii Anno MCCLXXVI. juſtorum morte ſurreptus; eamque diverſam plane à *Vicecomitum Mediolanenſium* Familia fuiſſe, oſtendendum ſibi ſuſcepit Petrus Maria Campius in Hiſtor. Placentin. atque in Vita ejuſdem Pontificis. *Mediolanenſibus* autem *Vicecomitibus*, quorum potentiam Saeculo praeſertim Quartodecimo tot Italiae Urbes ſenſere, unde obvenerit hic Titulus (Cognomen poſtea genti factus) definire velle arduum negotium foret. Fortaſſis olim Vicarii fuerint Comitis Imperialis Mediolanenſi in Urbe, aut in Verbano Lacu Pagum aliquem gubernarint, cujus eſſet Comes Archiepiſcopus Mediolanenſis. Georgius Merula, Triſtanus Calchus, Paullus Jovius,

Jovius, aliique rerum Mediolanenſium Scriptores memorant ad Annum MXXXVII. quemdam *Eriprandum Vicecomitem* Mediolani, uti & *Ottonem* pariter *Mediolanenſem Vicecomitem*, qui Anno MXCIX. in expugnatione Hieroſolymae Stemma Anguiferum ſua fortitudine ſibi quaeſivit. Horum quoque virorum mentionem habes apud Gualvaneum Flammam in Manipulo Florum, Tomo XI. Rer. Italicar. Immo ejuſdem *Eriprandi Vicecomitis* meminit Landulphus etiam Senior in ſua Hiſtoria, quam conſulere potes in earumdem Rer. Italicar. Tomo IV. Ibi is appellatur *Miles Millenarius*, *è Regali proſapia oriundus*. Verùm quis vadem ſe ſtatuat, ſpectaſſe hunc Eriprandum ad *Vicecomitum* Inſubriae poſtea Ducum Familiam? *Ottonem* etiam illum, ac Stemmatis originem à fabulis prorſus immunem ego praeſtare nolim. Quod uſu venit in tot aliis rerum humanarum converſionibus, facile acciderit, ut aucta Vicecomitum Mediolanenſium potentia ſub *Ottone Vicecomite* Archiepiſcopo Mediolanenſi circiter Annum MCCLXIII. & ſubſequenti Seculo mirum in modum propagata, ſpecioſae alicui fabellae anſam dederit erumpendi, per quam non minus antiquitas & origo late regnantis Familiae, quàm illius Inſignia illuſtrarentur, neglectâ ſeveriore Veritatis trutinâ. Ceterum vel Anno MCLV. imperante Friderico Aenobardo Auguſto occurrit nobis, teſte Ottone Morena in Hiſtoria Laudenſi ad eum Annum, *Hugo Vicecomes*, qui una cum Mediolanenſibus ad opem ferendam Derthonae obſeſſae progreſſus eſt. Sed minime conſtat, cujus loci *Vicecomes* is foret, cujuſve Familiae. Ceterum, ut hoc etiam innuam, in quibuſdam Italiae locis, immo & extra Italiam, diu obtinuit mos appellandi *Vicecomites* quorumdam Caſtellorum Judices, quos nunc *Poteſtates* vocamus, eâ, ut puto, de cauſſa, quod ejuſmodi Caſtella Domini poſſiderent titulo *Comitis*, nihilque illa ditio penderet ab imperio ſive diſtrictu Civitatis alicujus. Petronianum Caſtrum ſpectabat olim ad Epiſcopos Viterbienſes, qui & Tuſcanenſes appellabantur à Civitate Tuſcana, cui, longe antequam Viterbium naſceretur, aut caput attolleret, ſui erant Epiſcopi. Qui Caſtrum pro Epiſcopo regebat, *Vicecomitis* titulo diſtinguebatur, uti fidem faciet Charta è Codice Cencii Camerarii depromta.

De quadam Silva in territorio Reatino poſita, locata ad viginti annos à Johanne Cardinali Epiſcopo Viterbienſi & Tuſcanenſi, Anno 1198.

In nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti Dei aeterni. Anno ejuſdem MCXCVIII. temporibus Domini Innocentii III. Papae, menſe Auguſto, die XIV. intrante, Indictione I. Quoniam rerum geſtarum memoria plerumque lapſu temporis perire dignoſcitur, ideoque noſtri Anteceſſores antiqui conventiones & pacta voluerint ſcripta mentibus ſolemniter retinere: unde ego Johannes tituli Sancti Clementis Cardinalis, Viterbienſis Tuſcanenſis Epiſcopus, *concedo tibi Ricardo, tuiſque Nepotibus, videlicet Machabaeo & Johanni, unam Silvam, quae rejacet à loco, qui dicitur Reatino, & habet fines & acceſſiones, à primo latere Silvam Poli Rainucini, à ſecundo Caput de Redera, à tertio Caſtanetum Beſanii & Petri Miculi Fuſcus, à quarto.... loco. Et concedo vobis*

bis praediꝫam Silvam, ſecundùm quod Vicecomes Petronianus *vobis pede ſignabit, ad cuſtodiendum & allevandum arbores uſque ad viginti annos, tali inter nos exiſtente pacto, quod uſque ad viginti annos bene cuſtodietis Silvam, & arbores allevabitis pro poſſe, & nullas arbores diminuetis, nec per venditionem, nec per alium modum, exceptis ſcopis, nochis, & carpinis, quae liceat vobis habere, & quod vobis facere placuerit. Praeterea ego Ricardus promitto per me & per nepotes meos tibi Domino Johanni titulo Sancti Clementis Cardinali, de lignis, quae in Silva fuerint, vobis dare, ſi neceſſe fuerit, & ſimiliter hominibus de Petroniano circulos, ſi in Silva fuerint, & alia ligna, quae neceſſe fuerint, praefatis hominibus pro ſuis utilitatibus, videlicet pro Porta, vel pro Ponte, vel pro munitione Caſtri ad praeceptum* Vicecomitis, qui pro tempore fuerit in Caſtro. *Viceſimo Anno tranſacto ligna, quae fuerint in Silva, pro medietate ſint communia, ut medietatem habeatis poteſtatem habendi, tenendi, & judicandi, primò Domino Silvae interpellato, ſi comparere voluerit. Et ſi comparere voluerit, dabimus decem Solidis minus quàm alteri perſonae. Et ſi noluerit, faciatis exinde quicquid volueritis. Terra autem ſine moleſtia ad Dominum Cardinalem in pace revertatur. Et ſi ego dictus Johannes titulo S. Clementis contra ſupradicta fecero, poenam centum Librarum vobis componere promitto. Et ſi ego Ricardus per me & meos nepotes omnia ſupradicta attendere noluero, vobis veſtriſque ſucceſſoribus poenam centum Librarum Denariorum Senatus componere promitto. Et ſi de Silva fuerit aceſſata, vobis promitto dare medietatem, & promitto ſingulis annis Guardianos Silvae facere jurare Silvam allevare, & arbores cuſtodire, & jus veſtrum reddere, ut ſuperius legitur. Et ut ſupradicta omnia omni tempore magis ſint valitura, nos quidem Camagerectus, & Achobenbaldi, & Tineoſus, ſumus fidejuſſores, quilibet in centum Libris in ſolidum tibi Domino Cardinali, ut quum Ricardus ad tempus Militiae devenerit, eum facere jurare ad Sancta Dei Evangelia omnia ſupradicta bonâ fide obſervare. Inſuper ego dictus Cardinalis promitto uſque ad dictum tempus ab omni homine jure defendere.*

Factum eſt hoc in Palatio memorati Cardinalis: unde ex parte Domini Cardinalis, Carſidonius, & Maſſararius, Paulus de Bona Petruccii, Johannes de Quilimanni, Angelus de Cittadino, Frorius, Ranucius, ſunt vocati teſtes. Ex parte Ricardi Azo, Cheribaldi, Camageretus, Tineoſus, Catalectus, Gimodus ſunt vocati teſtes.

Ego Magiſter Albertus Judex & Notarius, haec omnia ita ſcripſi, poſt traditam complevi & dedi.

Adtexo alteram ejuſdem moris teſtem Chartam, olim ex Archivo Monaſterii Eſtenſis ad Carceres deſcriptam, ubi memoratum videas Fulconem de Lendenaria *Vicecomitem Azonis Marchionis Eſtenſis.*

Donatio

Donatio facta Monaſterio Sanctae Mariae ad Carceres ſito in agro Eſtenſi ab Azone VII. Marchione Eſtenſi cum conſenſu Adelicis, ſive Adelaſiae Matris ſuae, Anno 1235.

D*Ie Jovis XI. intrante Octubrio, in Dolone Eſtenſi, in camera picta* Domini Azoni Eſtenſis Marchionis, *in preſentia Pelegrini de Caurola, Adelardini filii naturalis quondam* Domini Fulconi Graſſi de Lendenaria, *tunc* Vicecomitis illius Marchionis, *Johannis Maſſarii de Guirizone Eſtenſis, Vindemiae de Gazolo villici* Dominae Adelicis Comitiſſae Eſtenſis, *& aliorum rogatorum teſtium. Ibique dictus* Dominus Azo Eſtenſis Marchio, *praeſente & conſentiente ipſa* Domina Adelice ſua Matre, *& ejus verbo, pro remedio animarum ſuarum & ſuorum praedeceſſorum inveſtivit Presbiterum Johannem Sancte Marie de Carceribus vice & nomine illius Ecclesie, de quatuor Campis & medio, qui jacent in Valtellae; de una parte Dominus Marchio, de omnibus* A *aliis partibus jura ipſius Eccleſiae; & inde eum nomine donationis inter vivos, ut amplius revocare non poſſit, inveſtivit, & promiſit ei defendere & guarentare ab omni perſona, caſu, ratione. Et dedit ei parabolam intrandi in tenutam, dando ei ipſum Vendemiam, qui mittat ipſum Presbiterum in tenutam de iſta terra.*

B *Milleſimo Ducenteſimo Trigeſimo Quinto, Indictione VIII.*

Ego Creſcentius de Contrata Creſcentinorum, Imperialis Aulae Notarius interfui, & rogatus ſcripſi.

Alterum addo Inſtrumentum, cujus ad me exemplum miſit nobilis vir Comes Brandolinus de Brandolinis, Patricius Forolivienſis, ex pergamena apud ſe adſervata deſcriptum. C

Concordia inter Henricum Priorem Sancti Salvatoris de Ficherolo, & Eccelinum Vicecomitem Azonis VII. Marchionis Eſtenſis & Anconitani, Anno 1252.

I*N nomine Dei eterni. Anno à Nativitate Domini noſtri Jeſu Chriſti MCCLII. Indictione X. die V. exeunte Septembri, in Comitatu Ficaroli, in loco qui dicitur Cruces Sancti Salvatoris, in Curia Salarie, preſentibus Domino Juſtiliano Judice de Ferraria, Domino Antonio & Aldrevandino atque Zanibono de Zanibonis de Ficarolo, Domino Johanne Artuſii, Zanetino & Dominico atque Widone fratribus de Guidebertis de Ficarolo, & ſtant in Villa Leonis, teſtibus rogatis, & aliis.* Dompnus Henricus Prior *Dei gratiâ* Ec- D cleſie Sancti Salvatoris de Comitatu Ficaroli, *nomine & vice dicti loci, preſentibus & conſentientibus Dompno Amatore Canonico Sancti Fridiani de Luca, & Dompno Zenobono ejuſdem Domus Sancti Salvatoris, taliter in concordia fuerunt cum* Domino Ecelino Vicecomite Domini Azonis Eſtenſis & Anconitani Marchionis, *quod dictus Dominus Prior pro dicta Eccleſia* E *Sancti Salvatoris debet habere medietatem pro indiviſo totius Cadalti, & omnium ejus poſſeſſionum, que eſt poſita in Policino Ficaroli, in Curia Salarie,* libe-

liberam & expeditam ad ſuam voluntatem atque dominicatum, & aliam medietatem pro indiviſo dictus Dominus Marchio Eſtenſis Azo debet habere & tenere pro ſua. Et de dicta medietate idem Dominus Marchio utatur & fruatur & apprehendat poſſeſſionem de ipſa medietate, ſua auctoritate, de qua erat contencio inter eos. Eo ſalvo, quod ſi aliquis hoſtenderet jus habere in dictis ſeu in predictis, quod hoſtendat ipſi Domino Vicecomiti vice & nomine ipſius Domini Marchionis ad hoſtendendum de jure ſuo. Et ita in tali concordia fuerunt, & in convencione de dicta parte Curie Salarie, omnibus ſalvis, que poterant oſtendi in dictis partibus. Eodem Milleſimo & Ducenteſimo, & predicta Indictione, die eodem, in loco qui dicitur Cadaltus de Curia Salarie, preſentibus Domino Juſtiliano Judice de Alexiis, & Domino Antonio & Aldrevandino de Zambonis, Domino Johanne Artuſii, & aliis multis, predictus Dominus Vicecomes *nomine & vice Domini Azonis Eſtenſis Marchionis pro ipſo Domino Marchione intravit poſſeſſionem animo poſſidendi de cetero de medietate pro indiviſo totius Cadalti, & omnium ejus poſſeſſionum, poſita in Curia Salarie, & ejus pertinentiis, ſecundum quod fuit in concordio cum dicto Domino Priore & ejus Fratribus, pro ut in Charta ſupradicta continetur de concordia inter eos habita: Accipiens de terra, & de ejus poſſeſſione in manibus ſuis de predicta medietate Cadalti de Curia Salarie, apprehendens dictam poſſeſſionem animo & corpore pro jam dicto Domino Marchione.*

Ego Nicolaus Eſtenſis filius olim Bonihominis Notarius de....... Imperialis Aule Notarius, ut in embriviaturis quondam patris mei ſupradicti inveni, mihi per Dominum Rambertinum de Thebaldis Judicem & Aſſeſſorem Domini A *Mathioli Gall......... Poteſtatis Ferrarie, conceſſis; has Chartas ſupraſcriptas ſcripſi & corroboravi atque relevavi, nihil de meis addens vel minuens, quod ſenſum vel ſententiam mutet in aliquo propter literam vel ſilabam, currente Milleſimo Ducenteſimo Quinquageſimo Quinto, Indictione XIII. de menſe Marcii.*

Erant autem certi olim reditus B conſtituti *Comitibus*, multique incerti ad eos deferebantur. Ut uno exemplo utar ex Lege CXXVII. Langobard. Caroli Magni, Part. II. Tomi I. Rer. Italicar. ſublucere videtur, tertiam ſaltem partem *Fredarum*, ſive multarum pro criminibus debitarum, ſpectaſſe ad *Comitem*. Id ſane ex ſubſequenti Lege CXXXVIII. con- C ſtat factum de *Heribannis*, hoc eſt de poenis pecuniariis, quae à contemnentibus ire ad exercitum pendebantur. *Heribannum*, inquit Carolus Magnus, *Comes exactare non praeſumat; niſi Miſſus noſter prius Heribannum ad partem noſtram recipiat, & ei* (ideſt Comiti) *ſuam tertiam partem exinde per juſſionem noſtram donet*. In Lege D quoque Salica Titul. LII. vel LIII. *tertiam partem in Frido* (hoc eſt de *Multa*) *Gravio* (ideſt *Comes*) *ad ſe recolligere* dicitur. Sed & ex reliquis cauſſarum Multis tertiam partem percipiebat Comes, dum tamen ipſe eam cauſſam egiſſet. Haec ſtatuit Pippinus Italiae Rex Lege XX. Langobardor. *De Compoſitionibus, quae ad* E *Palatium noſtrum pertinent, ſi Comites ipſas cauſas commoverint ad requirendum, illi tertiam partem ad eorum percipiant opus: duas vero ad Palatium.* Praedia quoque certa in uſum Comitis conſtituta erant. Apud Campium Tom. I. Hiſtor. Eccleſ. Placent. pag. 489. in Diplomate Lotharii Italiae Regis Anno DCCCCXLVIII. inter fines cujuſdam terrae recen-

A recenſetur *ab Occidente poſſeſſio Comitatus Laudenſis*. Et quidem diu quoque in Hungaria idem mos perduravit, ut Comites tertiam partem de tributis & vectigalibus conſequerentur. Otto Friſingenſis de Geſtis Frideric. I. Lib. prim. Cap. 31. Hungariae Regnum diviſum eſſe ſcribit in ſeptuaginta Comitatus, & *de omni* B *juſtitia ad Fiſcum Regium duas lucri partes cedere, tertiam tantum Comiti remanere*. Hoc apud eos *jus Comitatus* appellabatur. Erant & alia jura, quibus fruebantur Comites. In Statutis Veronenſibus Anno MCCXXVIII. ſcriptis, atque à doctiſſimo Campagnola Amico meo editis, Cap. CXCIII. in quodam Decreto excipiuntur *illi*, C *qui habent Gaſtaldias ab Imperio, vel à Comite*. Vide etiam quae in Diſſertat. ſuperiori *de Marchionib.* dixi, laudans Diploma Friderici I. Auguſti confirmantis Bonifacio Comiti Sancti Bonifacii Comitatum Veronenſem cum ſuis juribus ac proventibus. In altero Diplomate eadem jura contulit idem Fridericus Sauro Comiti Sancti Bonifacii Anno MCLXXVIII. Denique hoc monendum puto, ſuos quoque *Vicecomitibus* fuiſſe publicos proventus: idque conſtat ex Diplomate Conradi I. Auguſti, quo Ingoni Epiſcopo Mutinenſi multa largitur, & prae reliquis, *omnia, quae vocata ſunt Publica, Fiſcalia, Comitalia, aut Vicecomitalia*. Ex Archivo Capituli Canonicorum Mutinenſium, ubi adſervatur autographum, illud evulgavit Sillingardus in Catalogo Epiſcopor. Mutinenſ. tum Ughellius Tom. 2. Italiae Sacrae. Sed quia neuter integrum monumentum deſcripſit, accipiant iterum Lectores, quale in membrana ſincerius ac plenius legitur.

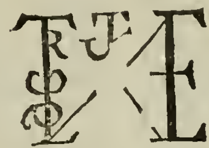
Conradi I. Auguſti Praeceptum, quo Ingoni Epiſcopo Mutinenſi Comitatum ejuſdem Urbis & agri cum ſuis juribus largitur, Anno 1038.

D *In nomine Sancte & individue Trinitatis. Chuonradus ſuperna diſponente clementia Imperator. Si..... retributionis...... ditatur, quiſquis locis Deo dicatis ſua conceſſerit, aut inmerito proſperabitur, qui conlata ut ſincere à cultoribus Eccleſiarum Dei ſua auctoritate corroboraverit. Quapropter omnium Sancte Dei Eccleſie, noſtrorumque preſentium ſcilicet ac futurorum noverit ſolertia, qua-* E *tenus* Wido *Sancte* Taurinenſis Eccleſie Epiſcopus, *noſterque fidelis, noſtram adiit celſitudinem flagitans, uti pro Dei amore, animeque noſtre remedio omnia Sancte Mutinenſis Eccleſie in honore Sancti Geminiani Confeſſoris Chriſti dicatae, cui Dei auctoritate* Ingo *venerabilis E*piſcopus *deſervit, à predeceſſoribus noſtris tam Regibus quam Imperatoribus, atque Religioſis viris conlata, noſtrâ Imperiali cenſurâ confirmare & corroborare dignaremur. Cujus digne peticioni aſſenſum prebentes, ejuſdemque beatiſſimi Geminiani Epiſcopi & Chriſti Confeſſoris implorandam aſſidue opem conſiderantes, hoc Preceptum fieri juſſimus: per quod tam cultis quam incultis ſeu in preinſertis locis* omne Comitatu ejuſdem Civitatis *cum omnibus mobilibus & immobilibus ad ſe pertinentibus. Et concedimus quicquid ad noſtrum jus pertinere videtur, terris ſcilicet, & omnem diſtrictum, atque domos publicas, murumque ipſius Civitatis cum Fiſco, & Teloneo*

integro, ſeu eum omni jure civili intus & extra per circuitum uſque in omnibus finibus ſuis. Coherentiae vero hujus Comitatus ſunt. Prima uſque in finem..... Secunda uſque in Bolonia. Tertia etiam uſque...... tua. Quarta ſcilicet ad initium Comitatus Lucenſis. Cortes etiam ipſius Comitatus & terretoria, Caſtella, Villas, Manſos, necnon utriuſque ſexus familias, ſervos & ancillas, herimannos, & herimannas, domos quoque, poſſeſſiones, piſcationes, foreſti, paſcua montibus ſeu planiciebus, aquationes, aquarumque curſus ſeu decurſus, paludes, cuncta habita & tenta atque poſſeſſa ad partem ipſius...... ſalis à predicto Ingoni Epiſcopo, vel à quolibet predeceſſore ejus; atque omnia aliquo inſcriptionis titulo ſeu inveſtiturâ actinus donata, collata, atque tradita predicte ſancte Mutinenſis Eccleſie à quibuſcumque hominibus vel poteſtatibus, donamus, concedimus, confirmamus, modiſque omnibus corroboramus, una cum campis, vineis, pratis, paſcuis, jerbis, ſilvis, fraſcariis, buſcariis, montibus, collibus, vallibus, planitiebus, ripis, rupinis, aquis, aquarumque decurſibus, molendinis, piſcationibus omnia cum omnibus rebus, quae dici vel nominari poſſunt, ad predictam Epiſcopii Sedem in integrum pertinentibus. Et per hoc noſtre confirmationis Preceptum de noſtro & Regni jure & dominio in prefate Sancte Mutinenſis Eccleſie jus & dominium omnino transfudimus, ac delegamus predictum diſtrictum prefati Comitatus & Teloneum, ſeu mercatum, cum omni functione Regali, ſeu domos, muros, terraſque, & utriuſque ſexus ſervos & ancillas, & omnia, quae vocata ſunt publica, Fiſcalia, vel Comitalia, *aut* Vice Comitalia, *quae poſita eſſe videntur & conſtructa in predicto Comitatu Mutinenſi tam intus quam extra per circuitum uſque in predictis finibus. Ea videlicet ratione, quatinus Dominus Ingo venerabilis Epiſcopus, qui eidem Eccleſiae preſidere videtur, ſuique ſucceſſores, poteſtatem illic habeant per ſe aut per ſuos Miſſos judicandi, diſtringendi, Placitum.......tenendi, vel quicquid eorum utilitas decreverit, faciendi ad augmentum & honorem predicte Mutinenſis Eccleſie, & ita faciendi, omnique modo judicandi & diſtringendi, veluti in noſtram aut Marchionum vel Comitum fuiſſet praeſentiam, ab hinc remota omni noſtra, noſtrorumque ſucceſſorum, omniumque hominum contradictione, minoratione aut moleſtatione. Igitur quicumque infra praedictam Urbem, vel ſupradictum Comitatum, vel in ejus Provincia in integrum, ſeu in prefatis Cortibus & Caſtellis, habitator extiterit, aut caſtellaverit, nec non Vaſſalli ejuſdem Comitatus non in praeſentia alienorum Comitum, & Marchionum vel Miſſorum noſtrorum, eorum lites aliter agere, vel ullo modo diffinire liceat, niſi ante Ingonem reverentiſſimum Praeſulem, ſuoſque ſucceſſores, ſeu eorumque Legatos decrevimus, ſicut ſupra conceſſum habemus. Et quidquid ante eorum praeſentiam finitum atque judicatum fuerit, perpetua ſtabilitate permaneat. Precipientes itaque jubemus, ut deinceps nullus Dux, Marchio, Comes, Vicecomes, Sculdaſcio, Gaſtaldius, aut ullus Reipublice Procurator; ſeu alia quelibet magna parvaque perſona noſtrorum Regnorum predictam ſanctam Dei ſedem, ejuſque Vicarios diſveſtire, moleſtare, aut inquietare, manſionaticum facere, teloneum, diſtrictum, Placitum, aut aliam quamlibet functionem exigere, ſeu de praedictis rebus facere violentiam audeat. Si quis igitur hoc noſtrae corroborationis Preceptum infringere, aut quodam temerario auſu temptaverit aut attenuare, ſciat ſe compoſiturum auri optimi Libras ducentum, centum medietatem*

tem

tem Kamerae noſtrae , & medietatem praetaxato Epiſcopo , ſuiſque ſucceſſoribus . Quod ut verius credatur , diligen- A *tiusque ab omnibus obſervetur , manu propria roborantis anuli noſtri impreſſione inſigniri juſſimus .*

Signum Domni Chuonradi *invictiſſimi Imperatoris .*

Kadelous Cancellarius vice Domni Herimanni Archicancellarii recognovit .

Locus Sigilli cerei .

Datum XVII. Kalendas Aprilis , Anno Dominicae Incarnationis MXXXVIII. Indictione VII. Anno autem Domni Chuonradi Regni XIV. Imperii XII.

Actum Colonia , feliciter .

Comitum auctoritas, uti jam monui, in regendis Urbibus Lombardicis eodem Seculo Undecimo decreſcere coepit, ita ut tandem Comites tantum rurales in hiſce regionibus reliqui fuerint. Urbes enim ſenſim attollentes caput, (ſive per Privilegia Auguſtorum, ſive per vim) munus & jura Comitum Saecularium, aut Epiſcoporum, eaſdem titulo Comitis gubernantium, attriverunt, ſeſe in libertatem denique vendicantes. Uti dicam in Differtat. XLV. *de aſſumta a Civitat. Italic. libertate* non id ubique factum ſimul, eodemque tempore. Nam ſub finem ipſius Undecimi Seculi, etſi jam nonnullae Urbes Comitum imperio ſe ſubtraxiſſent, aliae tamen in eorumdem obſequio ſtabiles permanebant. Cujus rei multa poſſem afferre documenta, ſed paucis rem expediam. Bergomatibus Anno MLXXIX. ſuus adhuc erat *Comes*. Accipe quid habeat Charta ex Cremonenſium Canonicorum Archivo depromta, eodemque Anno ſcripta, *Menſe Aprili, Indictione II.* Haec ibi: *Dum in Dei no-*B *mine, Comitatu Pergomenſe, in loco Gabiano, non multum longe ab atrio Ecclesiae, in judicio reſideret Giſelbertus Comes iſtius Comitatus, juſtitiam faciendam ac deliberandam: reſidentibus cum eo Walcauſus Judex, & Arnulfus atque Lanfrancus Judices, ſeu Redulfus Legis Doctor, & Albertus Marchio, ſeu Albericus de Caſale &c. Ibique in eorum* C *preſentia & judicio veniens Domnus Arnulfus ſancte Cremonenſis Eccleſie Antiſtes &c.* Accipe & alteram Chartam in ejuſdem Capituli Cremonenſis Tabulario adſervatam, & ſcriptam *Anno ab Incarnatione Domni noſtri Jeſu Chriſti MLXVI. Septimo Kalendas Novembris, Indictione V.* Haec inde excerpſi: *Dum in Dei nomine in Comi-* D *tatu Bergomenſis, in via publica, in loco Grumello, in judicio reſidebat Dominus Harialdus Comes ujus Comitatu Bergomenſe, ad juſtitiam faciendam ac deliberandam &c. Ibi eorum veniens preſentia Domnus Hubaldus Dei gratia Epiſcopus Epiſcopio ſancte Cremonenſis Eccleſie &c.* In fine autem haec ſubſcriptio legitur: *Signum manus ſupraſcri-*

pti

pti Domni Harialdi Comite, qui hoc ſignum Crucis fecit. Si heic agitur, ut veri ſimile eſt, de *Grumello* Vico, nunc Cremonenſis agri, à Sexto duobus tantum paſſuum millibus diſtante, & paucis ab ipſa Urbe Cremona: jam vides, admodum attritum temporibus iis fuiſſe Comitatum Civitatis Cremonenſis: quod & alibi monui, ac praecipue in Diſſert. XXII. *de Legibus;* quum Epiſcopis Cremonenſibus conceſſus fuerit Comitatus &

A diſtrictus intra Civitatem & extra *per quinque milliariorum ſpatia*, ut elucet ex variis illius Eccleſiae Diplomatis heic editis. Reliquam antiqui Comitatus Cremonenſis partem diſpertiti fuiſſe videntur Imperatores, atque unam tradidiſſe Comiti Bergomati, alteram Brixiano. Propterea tam longe olim excurrebat Comitatus

B Brixianus, uti jam monui in Antiquit. Eſtenſ. Cap. VII.

FINIS TOMI PRIMI.

ELEN-

ELENCHUS TOMI PRIMI.

DISSERTATIO PRIMA.

DE *Exteris Gentibus, quae poſt declinationem Romani Imperii Italiam afflixerunt, aut ſibi ſubjecerunt.* Pag. 1.

Anonymi Barenſis Monachi Chronicon *de Rebus in Barenſi Provincia geſtis; additis Notis Clariſſimi Viri* Nicolai Aloyſia. 37.

Andreae Presbyteri *Itali Scriptoris Seculi Noni*, Chronicon *Breve hactenus ineditum ab Anno DLXVIII. ſeu ab adventu Langobardorum in Italiam, uſque ad mortem Ludovici II. Imperatoris, hoc eſt ad Annum DCCCLXXIV., & paullo ultra: e Muſaeo, & cum Notis* Hermanni Philomuſi. 53.

DISSERTATIO SECUNDA.

De Regno Italiae, ejuſque Finibus. 77.

DISSERTATIO TERTIA.

De Imperatorum Romanorum, ac Regum Italicorum electione. 117.

DISSERTATIO QUARTA.

De Officiis Domus Regiae. 185.

DISSERTATIO QUINCTA.

De Ducibus, ac Principibus antiquis Italiae. 253.

Chronici Amalphitani *nunquam antea editi Fragmenta ab Anno Chr. CCCXXXIX., uſque ad Annum MCCXCIV.* 349.

Breve Chronicon Monaſterii Sanctae Sophiae, *Auctore* Anonymo *de Rebus geſtis in Ducatu Beneventano ab Anno Chriſti DCCLXXXVIII., uſque ad Annum MCXIII., additis Notis Clariſs. Viri* Nicolai Aloyſiae. 425.

DISSERTATIO SEXTA.

De Marchionibus Italiae. 449.

DISSERTATIO SEPTIMA.

De Comitibus Palatii. 593.

DISSERTATIO OCTAVA.

De Comitibus, & Vicecomitibus. 669.

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA
3 0112 059927613